។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

ទីឃនិកាយេ

សីលក្ខន្ធវគ្គដីកា

គន្ថារម្ភកថាវណ្ណនា

សំវណ្ណនារម្ភេ រតនត្តយវន្ទនា សំវណ្ណេតព្ពស្ស ធម្មស្ស បភវនិស្សយវិសុទ្ធិបដិវេទនត្ថំ, តំ បន ធម្មសំវណ្ណនាសុ វិញ្ញូនំ ពហុមានុប្បាទនត្ថំ, តំ សម្មទេវ តេសំ ឧគ្គហធារណាទិក្កមលទ្ធព្ពាយ សម្មាបដិបត្តិយា សព្ពហិតសុខនិប្ផាទនត្ថំ។ អថ វា មង្គលភាវតោ, សព្ពកិរិយាសុ បុព្ពកិច្ចភាវតោ, បណ្ឌិតេហិ សម្មាចរិតភាវតោ, អាយតឹ បរេសំ ទិដ្ឋានុគតិអាបជ្ជនតោ ច សំវណ្ណនាយំ រតនត្តយបណាមកិរិយា។ អថ វា រតនត្តយបណាមករណំ បូជនីយបូជាបុញ្ញវិសេសនិព្ពត្តនត្ថំ, តំ អត្តនោ យថាលទ្ធសម្បត្តិនិមិត្តកស្ស កម្មស្ស ពលានុប្បាទនត្ថំ, អន្តរា ច តស្ស អសង្កោចនត្ថំ, តទុភយំ អនន្តរាយេន អដ្ឋកថាយ បរិសមាបនត្ថំ។ ឥទមេវ ច បយោជនំ អាចរិយេន ឥធាធិប្បេតំ។ តថា ហិ វក្ខតិ – “ឥតិ មេ បសន្នមតិនោ…បេ…. តស្សានុភាវេនា”តិ។ វត្ថុត្តយបូជា ហិ និរតិសយបុញ្ញក្ខេត្តសម្ពុទ្ធិយា អបរិមេយ្យប្បភាវោ បុញ្ញាតិសយោតិ ពហុវិធន្តរាយេបិ លោកសន្និវាសេ អន្តរាយនិពន្ធនសកលសំកិលេសវិទ្ធំសនាយ បហោតិ, ភយាទិឧបទ្ទវញ្ច និវារេតិ។ យថាហ –

“បូជារហេ បូជយតោ, ពុទ្ធេ យទិ វ សាវកេ”តិអាទិ (ធ. ប. ១.១៩៥; អប. ១.១០.១), តថា –

“យេ ភិក្ខវេ ពុទ្ធេ បសន្នា, អគ្គេ តេ បសន្នា។ អគ្គេ ខោ បន បសន្នានំ អគ្គោ វិបាកោ ហោតី”តិអាទិ (អ. និ. ៤.៣៤; ឥតិវុ. ៩០)។

“ពុទ្ធោតិ កិត្តយន្តស្ស, កាយេ ភវតិ យា បីតិ;
វរមេវ ហិ សា បីតិ, កសិណេនបិ ជម្ពុទីបស្ស។
ធម្មោតិ…បេ…. សង្ឃោតិ…បេ…. ទីបស្សា”តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៦);

តថា –

“យស្មឹ, មហានាម, សមយេ អរិយសាវកោ តថាគតំ អនុស្សរតិ, នេវស្ស តស្មឹ សមយេ រាគបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតិ, ន ទោស…បេ…. ន មោហបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតី”តិអាទិ (អ. និ. ៦.១០; ១១.១១),

“អរញ្ញេ រុក្ខមូលេ វា…បេ….
ភយំ វា ឆម្ភិតត្តំ វា,
លោមហំសោ ន ហេស្សតី”តិ។ (សំ. និ. ១.២៤៩) ច

តត្ថ យស្ស វត្ថុត្តយស្ស វន្ទនំ កត្តុកាមោ, តស្ស គុណាតិសយយោគសន្ទស្សនត្ថំ “**ករុណាសីតលហទយ**”ន្តិអាទិនា គាថត្តយមាហ។ គុណាតិសយយោគេន ហិ វន្ទនារហភាវោ, វន្ទនារហេ ច កតា វន្ទនា យថាធិប្បេតប្បយោជនំ សាធេតីតិ។ តត្ថ យស្សា ទេសនាយ សំវណ្ណនំ កត្តុកាមោ, សា ន វិនយទេសនា វិយ ករុណាប្បធានា, នាបិ អភិធម្មទេសនា វិយ បញ្ញាប្បធានា, អថ ខោ ករុណាបញ្ញាប្បធានាតិ តទុភយប្បធានមេវ តាវ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស ថោមនំ កាតុំ តំមូលកត្តា សេសរតនានំ “ករុណាសីតលហទយ”ន្តិអាទិ វុត្តំ។

តត្ថ កិរតីតិ ករុណា, បរទុក្ខំ វិក្ខិបតិ, អបនេតីតិ អត្ថោ។ អថ វា កិណាតីតិ ករុណា, បរទុក្ខេ សតិ ការុណិកំ ហឹសតិ, វិពាធតីតិ អត្ថោ, បរទុក្ខេ សតិ សាធូនំ កម្បនំ ហទយខេទំ ករោតីតិ វា ករុណា។ អថ វា កមិតិ សុខំ, តំ រុន្ធតីតិ ករុណា។ ឯសា ហិ បរទុក្ខាបនយនកាមតាលក្ខណា, អត្តសុខនិរបេក្ខតាយ ការុណិកានំ សុខំ រុន្ធតិ វិពន្ធតីតិ។ ករុណាយ សីតលំ ករុណាសីតលំ, ករុណាសីតលំ ហទយំ អស្សាតិ ករុណាសីតលហទយោ, តំ **ករុណាសីតលហទយំ។** តត្ថ កិញ្ចាបិ បរេសំ ហិតោបសំហារសុខាទិអបរិហានិច្ឆនសភាវតាយ, ព្យាបាទារតីនំ

ឧជុវិបច្ចនីកតាយ ច សត្តសន្តានគតសន្តាបវិច្ឆេទនាការប្បវត្តិយា មេត្តាមុទិតានម្បិ ចិត្តសីតលភាវការណតា ឧបលព្ភតិ, តថាបិ ទុក្ខាបនយនាការប្បវត្តិយា បរូបតាបាសហនរសា អវិហឹសាភូតា ករុណា វិសេសេន ភគវតោ ចិត្តស្ស ចិត្តបស្សទ្ធិ វិយ សីតីភាវនិមិត្តន្តិ វុត្តំ “**ករុណាសីតលហទយ**”ន្តិ។ ករុណាមុខេន វា មេត្តាមុទិតានម្បិ ហទយសីតលភាវការណតា វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

អថ វា អសាធារណញាណវិសេសនិពន្ធនភូតា សាតិសយំ និរវសេសញ្ច សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ វិយ សវិសយព្យាបិតាយ មហាករុណាភាវំ ឧបគតា ករុណាវ ភគវតោ អតិសយេន ហទយសីតលភាវហេតូតិ អាហ “**ករុណាសីតលហទយ**”ន្តិ។ អថ វា សតិបិ មេត្តាមុទិតានំ សាតិសយេ ហទយសីតីភាវនិពន្ធនត្តេ សកលពុទ្ធគុណវិសេសការណតាយ តាសម្បិ ការណន្តិ ករុណាវ ភគវតោ ហទយសីតលភាវការណំ វុត្តា។ ករុណានិទានា ហិ សព្ពេបិ ពុទ្ធគុណា។ ករុណានុភាវនិព្ពាបិយមានសំសារទុក្ខសន្តាបស្ស ហិ ភគវតោ បរទុក្ខាបនយនកាមតាយ អនេកានិបិ អសង្ខេយ្យានិ កប្បានំ អកិលន្តរូបស្សេវ និរវសេសពុទ្ធករធម្មសម្ភរណនិយតស្ស សមធិគតធម្មាធិបតេយ្យស្ស ច សន្និហិតេសុបិ សត្តសង្ខារសមុបនីតហទយូបតាបនិមិត្តេសុ ន ឦសកម្បិ ចិត្តសីតីភាវស្សញ្ញថត្តមហោសីតិ។ ឯតស្មិញ្ច អត្ថវិកប្បេ តីសុបិ អវត្ថាសុ ភគវតោ ករុណា សង្គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

បជានាតីតិ បញ្ញា, យថាសភាវំ បការេហិ បដិវិជ្ឈតីតិ អត្ថោ។ បញ្ញាវ ញេយ្យាវរណប្បហានតោ បការេហិ ធម្មសភាវាវជោតនដ្ឋេន បជ្ជោតោតិ បញ្ញាបជ្ជោតោ, សវាសនប្បហានតោ វិសេសេន ហតំ សមុគ្ឃាដិតំ វិហតំ, បញ្ញាបជ្ជោតេន វិហតំ បញ្ញាបជ្ជោតវិហតំ។ មុយ្ហន្តិ តេន, សយំ វា មុយ្ហតិ, មោហនមត្តមេវ វា តន្តិ មោហោ, អវិជ្ជា, ស្វេវ វិសយសភាវបដិច្ឆាទនតោ អន្ធការសរិក្ខតាយ តមោ វិយាតិ តមោ, បញ្ញាបជ្ជោតវិហតោ មោហតមោ ឯតស្សាតិ បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតមោ, តំ **បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតមំ** ។ សព្ពេសម្បិ ហិ ខីណាសវានំ សតិបិ បញ្ញាបជ្ជោតេន អវិជ្ជាន្ធការស្ស វិហតភាវេ សទ្ធាធិមុត្តេហិ វិយ ទិដ្ឋិប្បត្តានំ សាវកេហិ, បច្ចេកសម្ពុទ្ធេហិ ច សវាសនប្បហានេន សម្មាសម្ពុទ្ធានំ កិលេសប្បហានស្ស វិសេសោ វិជ្ជតីតិ សាតិសយេន អវិជ្ជាប្បហានេន ភគវន្តំ ថោមេន្តោ អាហ “**បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតម**”ន្តិ។

អថ វា អន្តរេន បរោបទេសំ អត្តនោ សន្តានេ អច្ចន្តំ អវិជ្ជាន្ធការវិគមស្ស និព្ពត្តិតត្តា, តត្ថ ច សព្ពញ្ញុតាយ, ពលេសុ ច វសីភាវស្ស សមធិគតត្តា, បរសន្តតិយញ្ច ធម្មទេសនាតិសយានុភាវេន សម្មទេវ តស្ស បវត្តិតត្តា ភគវាវ វិសេសតោ មោហតមវិគមេន ថោមេតព្ពោតិ អាហ “**បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតម**”ន្តិ។ ឥមស្មិញ្ច អត្ថវិកប្បេ “**បញ្ញាបជ្ជោតោ**”តិ បទេន ភគវតោ បដិវេធបញ្ញា វិយ ទេសនាបញ្ញាបិ សាមញ្ញនិទ្ទេសេន ឯកសេសនយេន វា សង្គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

អថ វា ភគវតោ ញាណស្ស ញេយ្យបរិយន្តិកត្តា សកលញេយ្យធម្មសភាវាពោធនសមត្ថេន អនាវរណញាណសង្ខាតេន បញ្ញាបជ្ជោតេន សព្ពញេយ្យធម្មសភាវច្ឆាទកស្ស មោហន្ធការស្ស វិធមិតត្តា អនញ្ញសាធារណោ ភគវតោ មោហតមវិនាសោតិ កត្វា វុត្តំ “**បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតម**”ន្តិ។ ឯត្ថ ច មោហតមវិធមនន្តេ អធិគតត្តា អនាវរណញាណំ ការណូបចារេន សកសន្តានេ មោហតមវិធមនំ ទដ្ឋព្ពំ។ អភិនីហារសម្បត្តិយា សវាសនប្បហានមេវ ហិ កិលេសានំ “ញេយ្យាវរណប្បហាន”ន្តិ, បរសន្តានេ បន មោហតមវិធមនស្ស ការណភាវតោ អនាវរណញាណំ “មោហតមវិធមន”ន្តិ វុច្ចតីតិ។

កឹ បន ការណំ អវិជ្ជាវិគ្ឃាតោ យេវេកោ បហានសម្បត្តិវសេន ភគវតោ ថោមនានិមិត្តំ គយ្ហតិ, ន បន សាតិសយនិរវសេសកិលេសប្បហានន្តិ? តប្បហានវចនេនេវ តទេកដ្ឋតាយ សកលសំកិលេសគណសមុគ្ឃាតជោតិតភាវតោ។ ន ហិ សោ តាទិសោ កិលេសោ អត្ថិ, យោ និរវសេសអវិជ្ជាប្បហានេន ន បហីយតីតិ។ អថ វា វិជ្ជា វិយ សកលកុសលធម្មសមុប្បត្តិយា និរវសេសាកុសលធម្មនិព្ពត្តិយា, សំសារប្បវត្តិយា ច អវិជ្ជា បធានការណន្តិ តព្ពិគ្ឃាតវចនេន សកលសំកិលេសគណសមុគ្ឃាតោ វុត្តោយេវ ហោតីតិ វុត្តំ “**បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតម**”ន្តិ។

នរា ច អមរា ច នរាមរា, សហ នរាមរេហីតិ សនរាមរោ, សនរាមរោ ច សោ លោកោ ចាតិ សនរាមរលោកោ, តស្ស គរុតិ សនរាមរលោកគរុ, តំ **សនរាមរលោកគរុំ។** ឯតេន ទេវមនុស្សានំ វិយ តទវសិដ្ឋសត្តានម្បិ យថារហំ គុណវិសេសាវហតោ ភគវតោ ឧបការិតំ ទស្សេតិ។ ន ចេត្ថ បធានាបធានភាវោ ចោទេតព្ពោ។ អញ្ញោ ហិ សទ្ទក្កមោ, អញ្ញោ អត្ថក្កមោ។ ឯទិសេសុ ហិ សមាសបទេសុ បធានម្បិ អប្បធានំ វិយ និទ្ទិសីយតិ យថា – “សរាជិកាយ បរិសាយា”តិ (អប. អដ្ឋ. ១.៨២)។ កាមញ្ចេត្ថ សត្តសង្ខារភាជនវសេន តិវិធោ លោកោ, គរុភាវស្ស បន អធិប្បេតត្តា គរុករណសមត្ថស្សេវ យុជ្ជនតោ សត្តលោកស្សេវសេន អត្ថោ គហេតព្ពោ។

សោ ហិ លោកិយន្តិ ឯត្ថ បុញ្ញបាបានិ តព្ពិបាកោ ចាតិ “លោកោ”តិ វុច្ចតិ។ អមរគ្គហណេន ចេត្ថ ឧបបត្តិទេវា អធិប្បេតា។

អថ វា សមូហត្ថោ លោក-សទ្ទោ សមុទាយវសេន លោកីយតិ បញ្ញាបីយតីតិ។ សហ នរេហីតិ សនរា, សនរា ច តេ អមរា ចេតិ សនរាមរា, តេសំ លោកោតិ សនរាមរលោកោតិ បុរិមនយេនេវ យោជេតព្ពំ។ អមរ-សទ្ទេន ចេត្ថ វិសុទ្ធិទេវាបិ សង្គយ្ហន្តិ។ តេ ហិ មរណាភាវតោ បរមត្ថតោ អមរា។ នរាមរានំយេវ ច គហណំ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសវសេន, យថា – “សត្ថា ទេវមនុស្សាន”ន្តិ (ទី. និ. ១.១៥៧)។ តថា ហិ សព្ពានត្ថបរិហរណបុព្ពង្គមាយ និរវសេសហិតសុខវិធានតប្បរាយ និរតិសយាយ បយោគសម្បត្តិយា សទេវមនុស្សាយ បជាយ អច្ចន្តុប ការិតាយ, អបរិមិតនិរុបមប្បភាវគុណវិសេសសមង្គិតាយ ច សព្ពសត្តុត្តមោ ភគវា អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ អបរិមាណានំ សត្តានំ ឧត្តមំ គារវដ្ឋានំ, តេន វុត្តំ – “**សនរាមរលោកគរុ**”ន្តិ។

សោភនំ គតំ គមនំ ឯតស្សាតិ **សុគតោ។** ភគវតោ ហិ វេនេយ្យជនុបសង្កមនំ ឯកន្តេន តេសំ ហិតសុខ និប្ផាទនតោ សោភនំ, តថា លក្ខណានុព្យញ្ជន (ទី. និ. ២.៣៣; ៣.១៩៨-២០០; ម. និ. ២.៣៨៥, ៣៨៦) បដិមណ្ឌិតរូបកាយតាយទុតវិលម្ពិត- ខលិតានុកឌ្ឍននិប្បីឡនុក្កុដិកកុដិលាកុលតាទិទោសរហិតំ វិលាសិត រាជហំសវសភវារណមិគរាជគមនំ កាយគមនំ ញាណគមនញ្ច វិបុលនិម្មលករុណាសតិវីរិយាទិគុណ វិសេសសហិតមភិនីហារតោ យាវ មហាពោធិ អនវជ្ជតាយ សោភនមេវាតិ។

អថ វា សយម្ភុញាណេន សកលម្បិ លោកំ បរិញ្ញាភិសមយវសេន បរិជានន្តោ ញាណេន សម្មា គតោ អវគតោតិ **សុគតោ។** តថា លោកសមុទយំ បហានាភិសមយវសេន បជហន្តោ អនុប្បត្តិធម្មតំ អាបាទេន្តោ សម្មា គតោ អតីតោតិ **សុគតោ។** លោកនិរោធំ និព្ពានំ សច្ឆិកិរិយាភិសមយវសេន សម្មា គតោ អធិគតោតិ **សុគតោ។** លោកនិរោធគាមិនិបដិបទំ ភាវនាភិសមយវសេន សម្មា គតោ បដិបន្នោតិ **សុគតោ។** សោតាបត្តិមគ្គេន យេ កិលេសា បហីនា, តេ កិលេសេ ន បុនេតិ, ន បច្ចេតិ, ន បច្ចាគច្ឆតីតិ **សុគតោ**តិអាទិនា នយេន អយមត្ថោ វិភាវេតព្ពោ ។ អថ វា សុន្ទរំ ឋានំ សម្មាសម្ពោធឹ និព្ពានមេវ វា គតោ អធិគតោតិ **សុគតោ។** យស្មា វា ភូតំ តច្ឆំ អត្ថសញ្ហិតំ វិនេយ្យានំ យថារហំ កាលយុត្តមេវ ច ធម្មំ ភាសតិ, តស្មា សម្មា គទតីតិ **សុគតោ**, ទ-ការស្ស ត-ការំ កត្វា។ ឥតិ សោភនគមនតាទីហិ សុគតោ, តំ **សុគតំ។**

បុញ្ញបាបកម្មេហិ ឧបបជ្ជនវសេន គន្តព្ពតោ គតិយោ, ឧបបត្តិភវវិសេសា។ តា បន និរយាទិវសេន បញ្ចវិធា, តាហិ សកលស្សាបិ ភវគាមិកម្មស្ស អរិយមគ្គាធិគមេន អវិបាការហភាវករណេន និវត្តិតត្តា ភគវា បញ្ចហិបិ គតីហិ សុដ្ឋុ មុត្តោ វិសំយុត្តោតិ អាហ – “**គតិវិមុត្ត**”ន្តិ។ ឯតេន ភគវតោ កត្ថចិបិ គតិយា អបរិយាបន្នតំ ទស្សេតិ, យតោ ភគវា “ទេវាតិទេវោ”តិ វុច្ចតិ, តេនេវាហ –

> “យេន ទេវូបបត្យស្ស, គន្ធព្ពោ វា វិហង្គមោ;
> យក្ខត្តំ យេន គច្ឆេយ្យំ, មនុស្សត្តញ្ច អព្ពជេ;
> តេ មយ្ហំ អាសវា ខីណា, វិទ្ធស្តា វិនឡីកតា”តិ។ (អ. និ. ៤.៣៦);

តំតំគតិសំវត្តនកានញ្ហិ កម្មកិលេសានំ អគ្គមគ្គេន ពោធិមូលេយេវ សុប្បហីនត្តា នត្ថិ ភគវតោ គតិបរិយាបន្នតាតិ អច្ចន្តមេវ ភគវា សព្ពភវយោនិគតិវិញ្ញាណដ្ឋិតិសត្តាវាសសត្តនិកាយេហិ សុបរិមុត្តោ, តំ **គតិវិមុត្តំ។ វន្ទេ**តិ នមាមិ, ថោមេមីតិ វា អត្ថោ។

អថ វា **គតិវិមុត្ត**ន្តិ អនុបាទិសេសនិព្ពានធាតុប្បត្តិយា ភគវន្តំ ថោមេតិ។ ឯត្ថ ហិ ទ្វីហាការេហិ ភគវតោ ថោមនា វេទិតព្ពា – អត្តហិតសម្បត្តិតោ, បរហិតបដិបត្តិតោ ច។ តេសុ អត្តហិតសម្បត្តិ អនាវរណញាណាធិគមតោ, សវាសនានំ សព្ពេសំ កិលេសានំ អច្ចន្តប្បហានតោ, អនុបាទិសេសនិព្ពានប្បត្តិតោ ច វេទិតព្ពា។ បរហិតបដិបត្តិ លាភសក្ការាទិនិរបេក្ខចិត្តស្ស សព្ពទុក្ខនិយ្យានិកធម្មទេសនាតោ, វិរុទ្ធេសុបិ និច្ចំ ហិតជ្ឈាសយតោ, ញាណបរិបាកកាលាគមនតោ ច។ សា បនេត្ថ អាសយតោ បយោគតោ ច ទុវិធា បរហិតបដិបត្តិ, តិវិធា ច អត្តហិតសម្បត្តិ បកាសិតា ហោតិ។ កថំ? “ករុណាសីតលហទយ”ន្តិ ឯតេន អាសយតោ បរហិតបដិបត្តិ, សម្មា គទនត្ថេន សុគត-សទ្ទេន បយោគតោ បរហិតបដិបត្តិ, “បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតមំ គតិវិមុត្ត”ន្តិ ឯតេហិ ចតុសច្ចបដិវេធត្ថេន ច សុគត-សទ្ទេន តិវិធាបិ អត្តហិតសម្បត្តិ, អវសិដ្ឋេន, “បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតម”ន្តិ ឯតេន ច សព្ពាបិ អត្តហិតសម្បត្តិបរហិតបដិបត្តិ បកាសិតា ហោតីតិ។

អថ វា តីហាការេហិ ភគវតោ ថោមនា វេទិតព្ពា – ហេតុតោ, ផលតោ, ឧបការតោ ច។ តត្ថ **ហេតុ** មហាករុណា, សា បឋមបទេន និទស្សិតា។ **ផលំ** ចតុព្ពិធំ – ញាណសម្បទា, បហានសម្បទា, អានុភាវសម្បទា, រូបកាយសម្បទា ចាតិ។ តាសុ ញាណប្បហានសម្បទា ទុតិយបទេន សច្ចប្បដិវេធត្ថេន ច សុគត-សទ្ទេន បកាសិតា ហោន្តិ។ អានុភាវសម្បទា តតិយបទេន, រូបកាយសម្បទា យថាវុត្តកាយគមនសោភនត្ថេន សុគត-សទ្ទេន, លក្ខណានុព្យញ្ជនបារិបូរិយា (ទី. និ. ២.៣៣; ៣.១៩៨-២០០; ម. និ. ២.៣៨៥-៣៨៦) វិនា តទភាវតោ។ **ឧបការោ** អន្តរំ អពាហិរំ ករិត្វា តិវិធយានមុខេន វិមុត្តិធម្មទេសនា, សោ សម្មា គទនត្ថេន សុគត-សទ្ទេន បកាសិតោ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។

តត្ថ “ករុណាសីតលហទយ”ន្តិ ឯតេន សម្មាសម្ពោធិយា មូលំ ទស្សេតិ។ មហាករុណាសញ្ចោទិតមានសោ ហិ ភគវា សំសារបង្កតោ សត្តានំ សមុទ្ធរណត្ថំ កតាភិនីហារោ អនុបុព្ពេន បារមិយោ បូរេត្វា អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធឹ អធិគតោតិ ករុណា សម្មាសម្ពោធិយា មូលំ។ “បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតម”ន្តិ ឯតេន សម្មាសម្ពោធឹ ទស្សេតិ។ អនាវរណញាណបទដ្ឋានញ្ហិ មគ្គញាណំ, មគ្គញាណបទដ្ឋានញ្ច អនាវរណញាណំ “សម្មាសម្ពោធី”តិ វុច្ចតីតិ។ សម្មា គទនត្ថេន សុគត-សទ្ទេន សម្មាសម្ពោធិយា បដិបត្តឹ ទស្សេតិ, លីនុទ្ធច្ចបតិដ្ឋានាយូហនកាមសុខល្លិកត្តកិលមថានុយោគ- សស្សតុច្ឆេទាភិនិវេសាទិអន្តទ្វយរហិតាយ ករុណាបញ្ញាបរិគ្គហិតាយ មជ្ឈិមាយ បដិបត្តិយា បកាសនតោ សុគត-សទ្ទស្ស។ ឥតរេហិ សម្មាសម្ពោធិយា បធានាប្បធានភេទំ បយោជនំ ទស្សេតិ។ សំសារមហោឃតោ សត្តសន្តារណញ្ចេត្ថ បធានំ បយោជនំ, តទញ្ញមប្បធានំ។ តេសុ បធានេន បរហិតប្បដិបត្តឹ ទស្សេតិ, ឥតរេន អត្តហិតសម្បត្តឹ, តទុភយេន អត្តហិតាយ បដិបន្នាទីសុ (បុ. ប. ២៤, ១៧៣) ចតូសុ បុគ្គលេសុ ភគវតោ ចតុត្ថបុគ្គលភាវំ ទស្សេតិ។ តេន ច អនុត្តរទក្ខិណេយ្យភាវំ ឧត្តមវន្ទនីយភាវំ, អត្តនោ ច វន្ទនកិរិយាយ ខេត្តង្គតភាវំ ទស្សេតិ។

ឯត្ថ ច ករុណាគ្គហណេន លោកិយេសុ មហគ្គតភាវប្បត្តាសាធារណគុណទីបនតោ ភគវតោ សព្ពលោកិយគុណសម្បត្តិ ទស្សិតា ហោតិ, បញ្ញាគ្គហណេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណបទដ្ឋានមគ្គញាណទីបនតោ សព្ពលោកុត្តរគុណសម្បត្តិ។ តទុភយគ្គហណសិទ្ធោ ហិ អត្ថោ “សនរាមរលោកគរុ”ន្តិអាទិនា វិបញ្ចីយតីតិ។ ករុណាគ្គហណេន ច ឧបគមនំ និរុបក្កិលេសំ ទស្សេតិ, បញ្ញាគ្គហណេន អបគមនំ។ តថា ករុណាគ្គហណេន លោកសមញ្ញានុរូបំ ភគវតោ បវត្តឹ ទស្សេតិ, លោកវោហារវិសយត្តា ករុណាយ, បញ្ញាគ្គហណេន សមញ្ញាយានតិធាវនំ។ សភាវានវពោធេន ហិ ធម្មានំ សមញ្ញំ អតិធាវិត្វា សត្តាទិបរាមសនំ ហោតីតិ។ តថា ករុណាគ្គហណេន មហាករុណាសមាបត្តិវិហារំ ទស្សេតិ, បញ្ញាគ្គហណេន តីសុ កាលេសុ អប្បដិហតញាណំ, ចតុសច្ចញាណំ, ចតុប្បដិសម្ភិទាញាណំ, ចតុវេសារជ្ជញាណំ។ ករុណាគ្គហណេន មហាករុណាសមាបត្តិញាណស្ស គហិតត្តា សេសាសាធារណញាណានិ, ឆ អភិញ្ញា, អដ្ឋសុ បរិសាសុ (ម. និ. ១.១៥១) អកម្បនញាណានិ, ទស ពលានិ, ចុទ្ទស ពុទ្ធញាណានិ, សោឡស ញាណចរិយា, អដ្ឋារស ពុទ្ធធម្មា, (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.៣០៥; វិភ. មូល. ដី. គន្ថារម្ភវណ្ណនាយ) ចតុចត្តារីស ញាណវត្ថូនិ, (សំ. និ. ២.៣៤) សត្តសត្តតិ ញាណវត្ថូនីតិ (សំ. និ. ២.៣៤) ឯវមាទីនំ អនេកេសំ បញ្ញាប្បភេទានំ វសេន ញាណចារំ ទស្សេតិ។

តថា ករុណាគ្គហណេន ចរណសម្បត្តឹ, បញ្ញាគ្គហណេន វិជ្ជាសម្បត្តឹ។ ករុណាគ្គហណេន សត្តាធិបតិតា, បញ្ញាគ្គហណេន ធម្មាធិបតិតា។ ករុណាគ្គហណេន លោកនាថភាវោ, បញ្ញាគ្គហណេន អត្តនាថភាវោ។ តថា ករុណាគ្គហណេន បុព្ពការិភាវោ, បញ្ញាគ្គហណេន កតញ្ញុតា ។ តថា ករុណាគ្គហណេន អបរន្តបតា, បញ្ញាគ្គហណេន អនត្តន្តបតា។ ករុណាគ្គហណេន វា ពុទ្ធករធម្មសិទ្ធិ, បញ្ញាគ្គហណេន ពុទ្ធភាវសិទ្ធិ។ តថា ករុណាគ្គហណេន បរេសំ តារណំ, បញ្ញាគ្គហណេន សយំ តារណំ។ តថា ករុណាគ្គហណេន សព្ពសត្តេសុ អនុគ្គហចិត្តតា, បញ្ញាគ្គហណេន សព្ពធម្មេសុ វិរត្តចិត្តតា ទស្សិតា ហោតិ។ សព្ពេសញ្ច ពុទ្ធគុណានំ ករុណា អាទិ, តន្និទានភាវតោ។ បញ្ញា បរិយោសានំ, តតោ ឧត្តរិករណីយាភាវតោ។ ឥតិ អាទិបរិយោសានទស្សនេន សព្ពេ ពុទ្ធគុណា ទស្សិតា ហោន្តិ។ តថា ករុណាគ្គហណេន សីលក្ខន្ធបុព្ពង្គមោ សមាធិក្ខន្ធោ ទស្សិតោ ហោតិ។ ករុណានិទានញ្ហិ សីលំ, តតោ បាណាតិបាតាទិវិរតិប្បវត្តិតោ, សា ច ឈានត្តយសម្បយោគិនីតិ។ បញ្ញាវចនេន បញ្ញាក្ខន្ធោ។ សីលញ្ច សព្ពពុទ្ធគុណានមាទិ, សមាធិ មជ្ឈេ, បញ្ញា បរិយោសានន្តិ។ ឯវម្បិ អាទិមជ្ឈបរិយោសានកល្យាណា សព្ពេ ពុទ្ធគុណា ទស្សិតា ហោន្តិ, នយតោ ទស្សិតត្តា។ ឯសោ ឯវ ហិ និរវសេសតោ ពុទ្ធគុណានំ ទស្សនុបាយោ, យទិទំ នយគ្គាហណំ។ អញ្ញថា កោ នាម សមត្ថោ ភគវតោ គុណេ អនុបទំ និរវសេសតោ ទស្សេតុំ។ តេនេវាហ –

> “ពុទ្ធោបិ ពុទ្ធស្ស ភណេយ្យ វណ្ណំ,
> កប្បម្បិ ចេ អញ្ញមភាសមានោ;
> ខីយេថ កប្បោ ចិរទីឃមន្តរេ,

វណ្ណោ ន ខីយេថ តថាគតស្សា’’តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៣០៤; ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.១៤១; ម. និ. អដ្ឋ. ៣.៤២៥, ឧទា. អដ្ឋ. ៥៣; ពុ. វំ. អដ្ឋ. ៤.៤; ចរិយា. អដ្ឋ. និទានកថាយំ, បកិណ្ណកកថាយំ; អប. អដ្ឋ. ២.៦.២០);

តេនេវ ច អាយស្មតា សារិបុត្តត្ថេរេនាបិ ពុទ្ធគុណបរិច្ឆេទនំ បតិ អនុយុត្តេន “នោ ហេតំ ភន្តេ”តិ (ទី. និ. ២.១៤៥) បដិក្ខិបិត្វា, “អបិ ច មេ ភន្តេ ធម្មន្វយោ វិទិតោ”តិ (ទី. និ. ២.១៤៦) វុត្តំ។

ឯវំ សង្ខេបេន សកលសព្ពញ្ញុគុណេហិ ភគវន្តំ អភិត្ថវិត្វា ឥទានិ សទ្ធម្មំ ថោមេតុំ **“ពុទ្ធោបី”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ពុទ្ធោ**តិ កត្តុនិទ្ទេសោ។ **ពុទ្ធភាវ**ន្តិ កម្មនិទ្ទេសោ។ **ភាវេត្វា, សច្ឆិកត្វា**តិ ច បុព្ពកាលកិរិយានិទ្ទេសោ។ **យ**ន្តិ អនិយមតោ កម្មនិទ្ទេសោ។ **ឧបគតោ**តិ អបរកាលកិរិយានិទ្ទេសោ។ **វន្ទេ**តិ កិរិយានិទ្ទេសោ, **ត**ន្តិ និយមនំ។ **ធម្ម**ន្តិ វន្ទនកិរិយាយ កម្មនិទ្ទេសោ។ **គតមលំ, អនុត្តរ**ន្តិ ច តព្ពិសេសនំ។

តត្ថ ពុទ្ធ-សទ្ទស្ស តាវ “ពុជ្ឈិតា សច្ចានីតិ ពុទ្ធោ, ពោធេតា បជាយាតិ ពុទ្ធោ”តិអាទិនា (មហានិ. ១៩២; ចូឡនិ. ៩៥-៩៧; បដិ. ម. ១.១៦២) និទ្ទេសនយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អថ វា សវាសនាយ អញ្ញាណនិទ្ទាយ អច្ចន្តវិគមតោ, ពុទ្ធិយា វា វិកសិតភាវតោ ពុទ្ធវាតិ **ពុទ្ធោ,** ជាគរណវិកសនត្ថវសេន។ អថ វា កស្សចិបិ ញេយ្យធម្មស្ស អនវពុទ្ធស្ស អភាវេន ញេយ្យវិសេសស្ស កម្មភាវេន អគ្គហណតោ កម្មវចនិច្ឆាយ អភាវេន អវគមនត្ថវសេនេវ កត្តុនិទ្ទេសោ លព្ភតីតិ ពុទ្ធវាតិ ពុទ្ធោ, យថា “ទិក្ខិតោ ន ទទាតី”តិ, អត្ថតោ បន បារមិតាបរិភាវិតោ សយម្ភូញាណេន សហ វាសនាយ វិហតវិទ្ធស្តនិរវសេសកិលេសោ មហាករុណាសព្ពញ្ញុតញ្ញាណាទិអបរិមេយ្យ គុណគណាធារោ ខន្ធសន្តានោ ពុទ្ធោ។ យថាហ –

> “ពុទ្ធោតិ យោ សោ ភគវា សយម្ភូ អនាចរិយកោ បុព្ពេ អននុស្សុតេសុ ធម្មេសុ សាមំ សច្ចានិ អភិសម្ពុជ្ឈិ, តត្ថ ច សព្ពញ្ញុតំ បត្តោ, ពលេសុ ច វសីភាវ”ន្តិ (មហានិ. ១៩២; ចូឡនិ. ៩៥-៩៧; បដិ. ម. ១.១៦២)។

អបិ-សទ្ទោ សម្ភាវនេ, តេន “ឯវំ គុណវិសេសយុត្តោ សោបិ នាម ភគវា”តិ វក្ខមានគុណេ ធម្មេ សម្ភាវនំ ទីបេតិ។ **ពុទ្ធភាវ**ន្តិ សម្មាសម្ពោធិំ។ **ភាវេត្វា**តិ ឧប្បាទេត្វា, វឌ្ឍេត្វា ច។ **សច្ឆិកត្វា**តិ បច្ចក្ខំ កត្វា។ **ឧបគតោ**តិ បត្តោ, អធិគតោតិ អត្ថោ, ឯតស្ស “ពុទ្ធភាវ”ន្តិ ឯតេន សម្ពន្ធោ។ **គតមល**ន្តិ វិគតមលំ, និទ្ទោសន្តិ អត្ថោ។ **វន្ទេ**តិ បណមាមិ, ថោមេមិ វា។ **អនុត្តរ**ន្តិ ឧត្តររហិតំ, លោកុត្តរន្តិ អត្ថោ។ **ធម្ម**ន្តិ យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជមានេ អបាយតោ ច, សំសារតោ ច អបតមានេ កត្វា ធារយតីតិ ធម្មោ។

អយញ្ហេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – ឯវំ វិវិធគុណសមន្នាគតោ ពុទ្ធោបិ ភគវា យំ អរិយសង្ខាតំ ធម្មំ ភាវេត្វា, ផលនិព្ពានសង្ខាតំ បន សច្ឆិកត្វា អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិំ អធិគតោ, តមេតំ ពុទ្ធានម្បិ ពុទ្ធភាវហេតុភូតំ សព្ពទោសមលរហិតំ អត្តនោ ឧត្តរិតរាភាវេន អនុត្តរំ បដិវេធសទ្ធម្មំ នមាមីតិ។ បរិយត្តិសទ្ធម្មស្សាបិ តប្បកាសនត្តា ឥធ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ អថ វា “អភិធម្មនយសមុទ្ទំ ភាវេត្វា អធិគច្ឆិ, តីណិ បិដកានិ សម្មសី”តិ ច អដ្ឋកថាយំ វុត្តត្តា បរិយត្តិធម្មស្សាបិ សច្ឆិកិរិយាសម្មសនបរិយាយោ លព្ភតីតិ សោបិ ឥធ វុត្តោ យេវាតិ ទដ្ឋព្ពោ។ តថា “យំ ធម្មំ ភាវេត្វា, សច្ឆិកត្វា”តិ ច វុត្តត្តា ពុទ្ធករធម្មភូតាហិ បារមិតាហិ សហ បុព្ពភាគេ អធិសីលសិក្ខាទយោបិ ឥធ ធម្ម-សទ្ទេន សង្គហិតាតិ វេទិតព្ពំ។ តាបិ ហិ វិគតបដិបក្ខតាយ វិគតមលា, អនញ្ញសាធារណតាយ អនុត្តរា ចាតិ។ តថា ហិ សត្តានំ សកលវដ្ដទុក្ខនិស្សរណាយ កតមហាភិនីហារោ មហាករុណាធិវាសបេសលជ្ឈាសយោ បញ្ញាវិសេសបរិយោទាតនិម្មលានំ ទានទមសញ្ញមាទីនំ ឧត្តមធម្មានំ សតសហស្សាធិកានិ កប្បានំ ចត្តារិ អសង្ខេយ្យានិ សក្កច្ចំ និរន្តរំ និរវសេសំ ភាវនាបច្ចក្ខករណេហិ កម្មាទីសុ អធិគតវសីភាវោ, អច្ឆរិយាចិន្តេយ្យមហានុភាវោ, អធិសីលអធិចិត្តានំ បរមុក្កំសបារមិប្បត្តោ ភគវា បច្ចយាការេ ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សមុខេន មហាវជិរញាណំ បេសេត្វា អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិំ អភិសម្ពុទ្ធោតិ។

ឯត្ថ ច “ភាវេត្វា”តិ ឯតេន វិជ្ជាសម្បទាយ ធម្មំ ថោមេតិ, ‘សច្ឆិកត្វា’តិ ឯតេន វិមុត្តិសម្បទាយ។ តថា បឋមេន ឈានសម្បទាយ, ទុតិយេន វិមោក្ខសម្បទាយ។ បឋមេន វា សមាធិសម្បទាយ, ទុតិយេន សមាបត្តិសម្បទាយ។ អថ វា បឋមេន ខយញាណភាវេន, ទុតិយេន អនុប្បាទញាណភាវេន។ បុរិមេន វា វិជ្ជូបមតាយ, ទុតិយេន វជិរូបមតាយ។ បុរិមេន វា វិរាគសម្បត្តិយា, ទុតិយេន និរោធសម្បត្តិយា។ តថា បឋមេន និយ្យានភាវេន, ទុតិយេន និស្សរណភាវេន។ បឋមេន វា ហេតុភាវេន, ទុតិយេន អសង្ខតភាវេន។ បឋមេន វា ទស្សនភាវេន, ទុតិយេន វិវេកភាវេន។ បឋមេន វា អធិបតិភាវេន, ទុតិយេន អមតភាវេន ធម្មំ ថោមេតិ។ អថ វា “យំ ធម្មំ ភាវេត្វា ពុទ្ធភាវំ ឧបគតោ”តិ ឯតេន ស្វាក្ខាតតាយ ធម្មំ ថោមេតិ, “សច្ឆិកត្វា”តិ ឯតេន

សន្ទិដ្ឋិកតាយ។ តថា បុរិមេន អកាលិកតាយ, បច្ឆិមេន ឯហិបស្សិកតាយ។ បុរិមេន វា ឱបនេយ្យិកតាយ, បច្ឆិមេន បច្ចត្តំ វេទិតព្ពតាយ ធម្មំ ថោមេតិ។

“គតមល”ន្តិ ឥមិនា សំកិលេសាភាវទីបនេន ធម្មស្ស បរិសុទ្ធតំ ទស្សេតិ, “អនុត្តរ”ន្តិ ឯតេន អញ្ញស្ស វិសិដ្ឋស្ស អភាវទីបនេន វិបុលបរិបុណ្ណតំ។ បឋមេន វា បហានសម្បទំ ធម្មស្ស ទស្សេតិ, ទុតិយេន បភាវសម្បទំ។ ភាវេតព្ពតាយ វា ធម្មស្ស គតមលភាវោ យោជេតព្ពោ ។ ភាវនាគុណេន ហិ សោ ទោសានំ សមុគ្ឃាតកោ ហោតីតិ។ សច្ឆិកាតព្ពភាវេន អនុត្តរភាវោ យោជេតព្ពោ។ សច្ឆិកិរិយានិព្ពត្តិតោ ហិ តទុត្តរិ ករណីយាភាវតោ អនញ្ញសាធារណតាយ អនុត្តរោតិ។ តថា “ភាវេត្វា”តិ ឯតេន សហ បុព្ពភាគសីលាទីហិ សេក្ខា សីលសមាធិបញ្ញាក្ខន្ធា ទស្សិតា ហោន្តិ, “សច្ឆិកត្វា”តិ ឯតេន សហ អសង្ខតាយ ធាតុយា អសេក្ខា សីលសមាធិ បញ្ញាក្ខន្ធា ទស្សិតា ហោន្តីតិ។

ឯវំ សង្ខេបេនេវ សព្ពធម្មគុណេហិ សទ្ធម្មំ អភិត្ថវិត្វា, ឥទានិ អរិយសង្ឃំ ថោមេតុំ **“សុគតស្សា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សុគតស្សា**តិ សម្ពន្ធនិទ្ទេសោ, តស្ស “បុត្តាន”ន្តិ ឯតេន សម្ពន្ធោ។ **ឱរសាន**ន្តិ បុត្តវិសេសនំ។ **មារសេនមថនាន**ន្តិ ឱរសបុត្តភាវេ ការណនិទ្ទេសោ, តេន កិលេសប្បហានមេវ ភគវតោ ឱរស បុត្តភាវការណំ អនុជានាតីតិ ទស្សេតិ។ **អដ្ឋន្ន**ន្តិ គណនបរិច្ឆេទនិទ្ទេសោ, តេន ច សតិបិ តេសំ សត្ត វិសេសភាវេន អនេកសតសហស្សសង្ខ្យាភាវេ ឥមំ គណនបរិច្ឆេទំ នាតិវត្តន្តីតិ ទស្សេតិ, មគ្គដ្ឋផលដ្ឋភាវានតិ វត្តនតោ។ **សមូហ**ន្តិ សមុទាយនិទ្ទេសោ។ **អរិយសង្ឃ**ន្តិ គុណវិសិដ្ឋសង្ឃាតភាវនិទ្ទេសោ, តេន អសតិបិ អរិយ បុគ្គលានំ កាយសាមគ្គិយំ អរិយសង្ឃភាវំ ទស្សេតិ, ទិដ្ឋិសីលសាមញ្ញេន សំហតភាវតោ។ តត្ថ ឧរសិ ភវា ជាតា, សំវទ្ធា ច ឱរសា។ យថា ហិ សត្តានំ ឱរសបុត្តា អត្តជាតតាយ បិតុសន្តកស្ស ទាយជ្ជស្ស វិសេសេន ភាគិនោ ហោន្តិ, ឯវមេតេបិ អរិយបុគ្គលា សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស សវនន្តេ អរិយាយ ជាតិយា ជាតតាយ ភគវតោ សន្តកស្ស វិមុត្តិសុខស្ស, អរិយធម្មរតនស្ស ច ឯកន្តភាគិនោតិ ឱរសា វិយ **ឱរសា។** អថ វា ភគវតោ ធម្ម ទេសនានុភាវេន អរិយភូមិ ឱក្កមមានា, ឱក្កន្តា ច អរិយសាវកា ភគវតោ ឧរោវាយាមជនិតាភិជាតតាយ និប្បរិយាយេន “ឱរសបុត្តា”តិ វត្តព្ពតំ អរហន្តិ។ សាវកេហិ បវត្តិយមានាបិ ហិ ធម្មទេសនា ភគវតោ “ធម្ម ទេសនា” ឥច្ចេវ វុច្ចតិ, តំមូលកត្តា, លក្ខណាទិវិសេសាភាវតោ ច។

យទិបិ អរិយសាវកានំ អរិយមគ្គាធិគមសមយេ ភគវតោ វិយ តទន្តរាយករណត្ថំ ទេវបុត្តមារោ , មារ វាហិនី វា ន ឯកន្តេន អបសាទេតិ, តេហិ បន អបសាទេតព្ពតាយ ការណេ វិមថិតេ តេបិ វិមថិតា ឯវ នាម ហោន្តីតិ អាហ – **“មារសេនមថនាន”**ន្តិ។ ឥមស្មិំ បនត្ថេ ‘មារមារសេនមថនាន’ន្តិ វត្តព្ពេ “មារសេនមថនាន”ន្តិ ឯកទេសសរូបេកសេសោ កតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អថ វា ខន្ធាភិសង្ខារមារានំ វិយ ទេវបុត្តមារ ស្សាបិ គុណមារណេ សហាយភាវូបគមនតោ កិលេសពលកាយោ “សេនា”តិ វុច្ចតិ។ យថាហ – “កាមា តេ បឋមា សេនា”តិអាទិ (សុ. និ. ៤៣៨; មហានិ. ២៨, ៦៨; ចូឡនិ. ៤៧)។ សា ច តេហិ ទិយឌ្ឍសហស្សភេទា, អនន្តភេទា វា កិលេសវាហិនី សតិធម្មវិចយវីរិយសមថាទិគុណបហរណេហិ ឱធិសោ វិមថិតា, វិហតា, វិទ្ធស្តា ចាតិ **មារសេនមថនា**, អរិយសាវកា។ ឯតេន តេសំ ភគវតោ អនុជាតបុត្តតំ ទស្សេតិ។

អារកត្តា កិលេសេហិ, អនយេ ន ឥរិយនតោ, អយេ ច ឥរិយនតោ អរិយា, និរុត្តិនយេន។ អថ វា ស ទេវកេន លោកេន “សរណ”ន្តិ អរណីយតោ ឧបគន្តព្ពតោ, ឧបគតានញ្ច តទត្ថសិទ្ធិតោ អរិយា, អរិយានំ សង្ឃោតិ អរិយសង្ឃោ, អរិយោ ច សោ, សង្ឃោ ចាតិ វា អរិយសង្ឃោ, តំ **អរិយសង្ឃំ។** ភគវតោ អបរភាគេ ពុទ្ធធម្មរតនានម្បិ សមធិគមោ សង្ឃរតនាធីនោតិ អស្ស អរិយសង្ឃស្ស ពហុបការតំ ទស្សេតុំ ឥធេវ **“សិរសា វន្ទេ”**តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឯត្ថ ច “សុគតស្ស ឱរសានំ បុត្តាន”ន្តិ ឯតេន អរិយសង្ឃស្ស បភវសម្បទំ ទស្សេតិ, “មារសេនមថនាន”ន្តិ ឯតេន បហានសម្បទំ, សកលសំកិលេសប្បហានទីបនតោ។ “អដ្ឋន្នម្បិ សមូហ”ន្តិ ឯតេន ញាណសម្បទំ, មគ្គដ្ឋផលដ្ឋភាវទីបនតោ។ “អរិយសង្ឃ”ន្តិ ឯតេន បភវសម្បទំ ទស្សេតិ, សព្ពសង្ឃានំ អគ្គភាវទីបនតោ។ អថ វា “សុគតស្ស ឱរសានំ បុត្តាន”ន្តិ អរិយសង្ឃស្ស វិសុទ្ធនិស្សយភាវទីបនំ, “មារសេនមថនាន”ន្តិ សម្មាឧជុញាយសាមីចិប្បដិបន្នភាវទីបនំ, “អដ្ឋន្នម្បិ សមូហ”ន្តិ អាហុនេយ្យាទិភាវទីបនំ, “អរិយសង្ឃ”ន្តិ អនុត្តរបុញ្ញក្ខេត្តភាវទីបនំ។ តថា “សុគតស្ស ឱរសានំ បុត្តាន”ន្តិ ឯតេន អរិយសង្ឃស្ស លោកុត្តរសរណគមនសព្ភាវំ ទីបេតិ។ លោកុត្តរសរណគមនេន ហិ តេ ភគវតោ ឱរស បុត្តា ជាតា។ “មារសេនមថនាន”ន្តិ ឯតេន អភិនីហារសម្បទាសិទ្ធំ បុព្ពភាគេ សម្មាបដិបត្តិំ ទស្សេតិ។ កតាភិនីហារា ហិ សម្មា បដិបន្នា មារំ, មារបរិសំ វា អភិវិជិនន្តិ។ “អដ្ឋន្នម្បិ សមូហ”ន្តិ ឯតេន វិទ្ធស្តវិបក្ខេ សេក្ខាសេក្ខធម្មេ ទស្សេតិ, បុគ្គលាធិដ្ឋានេន មគ្គផលធម្មានំ បកាសិតត្តា។ “អរិយសង្ឃ”ន្តិ អគ្គទក្ខិណេយ្យភាវំ

ទស្សេតិ។ សរណគមនញ្ច សាវកានំ សព្ពគុណានមាទិ, សបុព្ពភាគប្បដិបទា សេក្ខា សីលក្ខន្ធាទយោ មជ្ឈេ, អសេក្ខា សីលក្ខន្ធាទយោ បរិយោសានន្តិ អាទិមជ្ឈបរិយោសានកល្យាណា សង្ខេបតោ សព្ពេ អរិយសង្ឃគុណា បកាសិតា ហោន្តិ។

ឯវំ គាថាត្តយេន សង្ខេបតោ សកលគុណសង្កិត្តនមុខេន រតនត្តយស្ស បណាមំ កត្វា, ឥទានិ តំ និបច្ចការំ យថាធិប្បេតេ បយោជនេ បរិណាមេន្តោ **"ឥតិ មេ"**តិអាទិមាហ។ តត្ថ រតិជននដ្ឋេន **រតនំ,** ពុទ្ធធម្មសង្ឃា។ តេសញ្ហិ "ឥតិបិ សោ ភគវា"តិអាទិនា យថាភូតគុណេ អាវជ្ជន្តស្ស អមតាធិគមហេតុភូតំ អនប្បកំ បីតិបាមោជ្ជំ ឧប្បជ្ជតិ។ យថាហ –

> "យស្មិំ, មហានាម, សមយេ អរិយសាវកោ តថាគតំ អនុស្សរតិ, នេវស្ស តស្មិំ សមយេ រាគបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតិ, ន ទោសបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតិ, ន មោហបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតិ, ឧជុគតមេវស្ស តស្មិំ សមយេ ចិត្តំ ហោតិ តថាគតំ អារព្ភ។ ឧជុគតចិត្តោ ខោ បន, មហានាម, អរិយសាវកោ លភតិ អត្ថវេទំ, លភតិ ធម្មវេទំ, លភតិ ធម្មូបសំហិតំ បាមោជ្ជំ, បមុទិតស្ស បីតិ ជាយតី"តិអាទិ (អ. និ. ៦.១០; អ. និ. ១១.១១)។

ចិត្តីកតាទិភាវោ វា រតនដ្ឋោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> "ចិត្តីកតំ មហគ្ឃញ្ច, អតុលំ ទុល្លភទស្សនំ;
> អនោមសត្តបរិភោគំ, រតនំ តេន វុច្ចតី"តិ។ (ខុ. បា. អដ្ឋ. ៦.៣; ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៣; សុ. និ. អដ្ឋ. ១.២២៦; មហានិ. អដ្ឋ. ៥០);

ចិត្តីកតភាវាទយោ ច អនញ្ញសាធារណា ពុទ្ធាទីសុ ឯវ លព្ភន្តីតិ។ វន្ទនាវ **វន្ទនាមយំ,** យថា "ទានមយំ, សីលមយ"ន្តិ (ទី. និ. ៣.៣០៥; ឥតិវុ. ៦០; នេត្តិ. ៣៤)។ វន្ទនា ចេត្ថ កាយវាចាចិត្តេហិ តិណ្ណំ រតនានំ គុណនិន្នតា, ថោមនា វា។ បុជ្ជភវផលនិព្ពត្តនតោ **បុញ្ញំ,** អត្តនោ សន្តានំ បុណាតីតិ វា។ **សុវិហតន្តរាយោ**តិ សុដ្ឋុ វិហតន្តរាយោ, ឯតេន អត្តនោ បសាទសម្បត្តិយា, រតនត្តយស្ស ច ខេត្តភាវសម្បត្តិយា តំ បុញ្ញំ អត្ថប្បកាសនស្ស ឧបឃាតកឧបទ្ទវានំ វិហននេ សមត្ថន្តិ ទស្សេតិ។ **ហុត្វា**តិ បុព្ពកាលកិរិយា, តស្ស "អត្ថំ បកាសយិស្សាមី"តិ ឯតេន សម្ពន្ធោ។ **តស្សា**តិ យំ រតនត្តយវន្ទនាមយំ បុញ្ញំ, តស្ស។ **អានុភាវេនា**តិ ពលេន។

ឯវំ រតនត្តយស្ស និបច្ចការករណេ បយោជនំ ទស្សេត្វា, ឥទានិ យស្សា ធម្មទេសនាយ អត្ថំ សំវណ្ណេតុកាមោ, តស្សា តាវ គុណាភិត្ថវនវសេន ឧបញ្ញាបនត្ថំ **"ទីឃស្សា"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ទីឃសុត្តង្កិតស្សា**តិ ទីឃប្បមាណសុត្តលក្ខិតស្ស, ឯតេន "ទីឃោ"តិ អយំ ឥមស្ស អាគមស្ស អត្ថានុគតា សមញ្ញាតិ ទស្សេតិ។ ននុ ច សុត្តានិយេវ អាគមោ, កស្ស បន សុត្តេហិ អង្កនន្តិ? សច្ចមេតំ បរមត្ថតោ, សុត្តានិ បន ឧបាទាយបញ្ញត្តោ អាគមោ។ យថា ហិ អត្ថព្យញ្ជនសមុទាយេ "សុត្ត"ន្តិ វោហារោ, ឯវំ សុត្តសមុទាយេ "អាគមោ"តិ វោហារោ។ បដិច្ចសមុប្បាទាទិនិបុណត្ថសព្ភាវតោ **និបុណស្ស។** អាគមិស្សន្តិ ឯត្ថ, ឯតេន, ឯតស្មា វា អត្តត្ថបរត្ថាទយោតិ អាគមោ, អាគមោ ច សោ វរោ ចាតិ **អាគមវរោ,** អាគមសម្មតេហិ វា វរោតិ **អាគមវរោ,** តស្ស។ ពុទ្ធានំ អនុពុទ្ធា **ពុទ្ធានុពុទ្ធា,** ពុទ្ធានំ សច្ចបដិវេធំ អនុគម្ម បដិវិទ្ធសច្ចា អគ្គសាវកាទយោ អរិយា។ តេហិ អត្ថសំវណ្ណនាវសេន, គុណសំវណ្ណនាវសេន ច សំវណ្ណិតស្ស។ អថ វា ពុទ្ធា ច អនុពុទ្ធា ច **ពុទ្ធានុពុទ្ធា**តិ យោជេតព្ពំ។ សម្មាសម្ពុទ្ធេនេវ ហិ តិណ្ណម្បិ បិដកានំ អត្ថវណ្ណនាក្កមោ ភាសិតោ, យា "បកិណ្ណកទេសនា"តិ វុច្ចតិ, តតោ សង្គាយនាទិវសេន សាវកេហីតិ អាចរិយា វទន្តិ។

សទ្ធាវហគុណស្សាតិ ពុទ្ធាទីសុ បសាទាវហសម្បត្តិកស្ស។ អយញ្ហិ អាគមោ ព្រហ្មជាលាទីសុ (ទី. និ. ១.៥-៧, ២៦-២៨) សីលទិដ្ឋាទីនំ អនវសេសនិទ្ទេសាទិវសេន, មហាបទានាទីសុ (ទី. និ. ២.៣-៥) បុរិមពុទ្ធានម្បិ គុណនិទ្ទេសាទិវសេន, បាថិកសុត្តាទីសុ (ទី. និ. ៣.៣,៤) តិត្ថិយេ និមទ្ទិត្វា អប្បដិវត្តិយសីហនាទ នទនាទិវសេន, អនុត្តរិយសុត្តាទីសុ (អ. និ. ៦.៨) ច វិសេសតោ ពុទ្ធគុណវិភាវនេន រតនត្តយេ សាតិសយប្បសាទំ អាវហតិ។ សំវណ្ណនាសុ ចាយំ អាចរិយស្ស បកតិ, យា តំតំសំវណ្ណនាសុ អាទិតោ តស្ស តស្ស សំវណ្ណេតព្ពស្ស ធម្មស្ស វិសេសគុណកិត្តនេន ថោមនា។ តថា ហិ **បបញ្ចសូទនីសារត្ថប្បកាសិនីមនោរថបូរណីសុ អដ្ឋសាលិនី**អាទីសុ ច យថាក្កមំ "បរវាទមថនស្ស ញាណប្បភេទជននស្ស ធម្មកថិកបុង្គវានំ វិចិត្តប្បដិភានជននស្ស តស្ស គម្ភីរញាណេហិ ឱគាឡ្ហស្ស អភិណ្ហសោ នានានយវិចិត្តស្ស អភិធម្មស្សា"តិអាទិនា ថោមនា កតា។

អត្ថោ កថីយតិ ឯតាយាតិ អត្ថកថា, សា ឯវ **អដ្ឋកថា,** ត្ថ-ការស្ស **ដ្ឋ**-ការំ កត្វា, យថា “ទុក្ខស្ស បីឡនដ្ឋោ”តិ (បដិ. ម. ២.៨)។ **អាទិតោ** តិអាទិម្ហិ បឋមសង្គីតិយំ។ ឆឡភិញ្ញតាយ បរមេន ចិត្តវសីភាវេន សមន្នាគតត្តា, ឈានាទីសុ បញ្ចវិធវសិតាសព្ភាវតោ **ច វសិនោ,** ថេរា មហាកស្សបាទយោ។ តេសំ **សតេហិ បញ្ចហិ**។ **យា**តិ យា អដ្ឋកថា។ **សង្គីតា**តិ អត្ថំ បកាសេតុំ យុត្តដ្ឋានេ “អយំ ឯតស្ស អត្ថោ, អយំ ឯតស្ស អត្ថោ”តិ សង្គហេត្វា វុត្តា។ **អនុសង្គីតា** ច យសត្ថេរាទីហិ **បច្ឆាបិ** ទុតិយតតិយសង្គីតីសុ, ឥមិនា អត្តនោ សំវណ្ណនាយ អាគមនសុទ្ធឹ ទស្សេតិ។

សីហស្ស លានតោ គហណតោ **សីហឡោ**, សីហកុមារោ។ តំវំសជាតតាយ តម្ពបណ្ណិទីបេ ខត្តិយានំ, តេសំ និវាសតាយ តម្ពបណ្ណិទីបស្ស ច សីហឡភាវោ វេទិតព្ពោ។ **អាភតា**តិ ជម្ពុទីបតោ អានីតា។ **អថា**តិ បច្ឆា។ អបរភាគេ ហិ អសង្ករត្ថំ សីហឡភាសាយ អដ្ឋកថា ឋបិតាតិ។ តេនស្ស មូលដ្ឋកថា សព្ពសាធារណា ន ហោតីតិ ឥទំ អត្ថប្បកាសនំ ឯកន្តេន ករណីយន្តិ ទស្សេតិ។ តេនេវាហ – “**ទីបវាសីនមត្ថាយា**”តិ។ តត្ថ **ទីបវាសីន**ន្តិ ជម្ពុទីបវាសីនំ។ **ទីបវាសីន**ន្តិ វា សីហឡទីបវាសីនំ អត្ថាយ សីហឡភាសាយ ឋបិតាតិ យោជនា។

អបនេត្វានាតិ កញ្ចុកសទិសំ សីហឡភាសំ អបនេត្វា។ **តតោ**តិ អដ្ឋកថាតោ។ **អហ**ន្តិ អត្តានំ និទ្ទិសតិ។ **មនោរមំ ភាស**ន្តិ មាគធភាសំ។ សា ហិ សភាវនិរុត្តិភូតា បណ្ឌិតានំ មនំ រមយតីតិ។ តេនេវាហ – “**តន្តិនយានុច្ឆវិក**”ន្តិ, បាឡិគតិយា អនុលោមិកំ បាឡិភាសាយានុវិធាយិនិន្តិ អត្ថោ។ **វិគតទោស**ន្តិ អសភាវនិរុត្តិភាសន្តររហិតំ។

សមយំ អវិលោមេន្តោតិ សិទ្ធន្តំ អវិរោធេន្តោ, ឯតេន អត្ថទោសាភាវមាហ។ អវិរុទ្ធត្តា ឯវ ហិ ថេរវាទាបិ ឥធ បកាសិយិស្សន្តិ។ **ថេរវំសបទីបាន**ន្តិ ថិរេហិ សីលក្ខន្ធាទីហិ សមន្នាគតត្តា ថេរា, មហាកស្សបាទយោ។ តេហិ អាគតា អាចរិយបរម្បរា ថេរវំសោ, តប្បរិយាបន្នា ហុត្វា អាគមាធិគមសម្បន្នត្តា បញ្ញាបជ្ជោតេន តស្ស សមុជ្ជលនតោ **ថេរវំសបទីបា,** មហាវិហារវាសិនោ ថេរា, តេសំ។ វិវិធេហិ អាការេហិ និច្ឆីយតីតិ វិនិច្ឆយោ, គណ្ឋិដ្ឋានេសុ ខីលមទ្ទនាការេន បវត្តា វិមតិច្ឆេទកថា។ សុដ្ឋុ និបុណោ សណ្ហោ វិនិច្ឆយោ ឯតេសន្តិ **សុនិបុណវិនិច្ឆយា។** អថ វា វិនិច្ឆិនោតីតិ វិនិច្ឆយោ, យថាវុត្តវិសយំ ញាណំ។ សុដ្ឋុ និបុណោ ឆេកោ វិនិច្ឆយោ ឯតេសន្តិ **សុនិបុណវិនិច្ឆយា,** ឯតេន មហាកស្សបាទិថេរបរម្បរាភតោ, តតោយេវ ច អវិបរីតោ សណ្ហសុខុមោ មហាវិហារវាសីនំ វិនិច្ឆយោតិ តស្ស បមាណភូតតំ ទស្សេតិ។

សុជនស្ស ចាតិ **ច**-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ, តេន ន កេវលំ ជម្ពុទីបវាសីនមេវ អត្ថាយ, អថ ខោ សាធុជនតោសនត្ថញ្ចាតិ ទស្សេតិ, តេន ច តម្ពបណ្ណិទីបវាសីនម្បិ អត្ថាយាតិ អយមត្ថោ សិទ្ធោ ហោតិ, ឧគ្គហណាទិសុករតាយ តេសម្បិ ពហុបការត្តា។ **ចិរដ្ឋិតត្ថ**ន្តិ ចិរដ្ឋិតិអត្ថំ , ចិរកាលដ្ឋិតិយាតិ អត្ថោ។ ឥទញ្ហិ អត្ថប្បកាសនំ អវិបរីតព្យញ្ជនសុនិក្ខេបស្ស អត្ថសុនយស្ស ច ឧបាយភាវតោ សទ្ធម្មស្ស ចិរដ្ឋិតិយា សំវត្តតិ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

> “ទ្វេមេ, ភិក្ខវេ, ធម្មា សទ្ធម្មស្ស ឋិតិយា អសម្មោសាយ អនន្តរធានាយ សំវត្តន្តិ។ កតមេ ទ្វេ? សុនិក្ខិត្តញ្ច បទព្យញ្ជនំ, អត្ថោ ច សុនីតោ”តិ (អ. និ. ២.២១)។

យំ អត្ថវណ្ណនំ កត្តុកាមោ, តស្សា មហត្តំ បរិហរិតុំ “**សីលកថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តេនេវាហ – “**ន តំ ឥធ វិចារយិស្សាមី**”តិ។ អថ វា យំ អដ្ឋកថំ កត្តុកាមោ, តទេកទេសភាវេន វិសុទ្ធិមគ្គោ ច គហេតព្ពោតិ កថិកានំ ឧបទេសំ ករោន្តោ តត្ថ វិចារិតធម្មេ ឧទ្ទេសវសេន ទស្សេតិ “**សីលកថា**” តិអាទិនា។ តត្ថ **សីលកថា**តិ ចារិត្តវារិត្តាទិវសេន សីលវិត្ថារកថា។ **ធុតធម្មា**តិ បិណ្ឌបាតិកង្គាទយោ (វិសុទ្ធិ. ១.២២; ថេរគា. អដ្ឋ. ២.៨៤៥, ៨៤៩) តេរស កិលេសធុននកធម្មា។ **កម្មដ្ឋានានិ សព្ពានី**តិ បាឡិយំ អាគតានិ អដ្ឋតឹស, អដ្ឋកថាយំ ទ្វេតិ និរវសេសានិ យោគកម្មស្ស ភាវនាយ បវត្តិដ្ឋានានិ។ **ចរិយាវិធានសហិតោ**តិ រាគចរិតាទីនំ សភាវាទិវិធានេន សហិតោ។ **ឈានានិ** ចត្តារិ រូបាវចរជ្ឈានានិ, **សមាបត្តិយោ** ចតស្សោ អរូបសមាបត្តិយោ។ អដ្ឋបិ វា បដិលទ្ធមត្តានិ **ឈានានិ**, សមាបជ្ជនវសីភាវប្បត្តិយា **សមាបត្តិយោ។ ឈានានិ** វា រូបារូបាវចរជ្ឈានានិ , **សមាបត្តិយោ** ផលសមាបត្តិនិរោធសមាបត្តិយោ។

លោកិយលោកុត្តរភេទា ឆ អភិញ្ញាយោ **សព្ពា អភិញ្ញាយោ។** ញាណវិភង្គាទីសុ អាគតនយេន ឯកវិធាទិនា បញ្ញាយ សង្កលេត្វា សម្បិណ្ឌេត្វា និច្ឆយោ **បញ្ញាសង្កលននិច្ឆយោ។**

បច្ចយធម្មានំ ហេតាទីនំ បច្ចយុប្បន្នធម្មានំ ហេតុបច្ចយាទិភាវោ បច្ចយាការោ, តស្ស ទេសនា **បច្ចយាការទេសនា**, បដិច្ចសមុប្បាទកថាតិ អត្ថោ។ សា បន យនវិនិព្ពោគស្ស សុទុក្ករតាយ សណ្ហសុខុមា, និកាយន្តរលទ្ធិសង្ករវហិតា, ឯកត្តនយាទិសហិតា ច តត្ថ វិចារិតាតិ អាហ – “**សុបរិសុទ្ធនិបុណនយា**”តិ។ បដិសម្ភិទាទីសុ អាគតនយំ អវិស្សជ្ជេត្វាវ វិចារិតត្តា **អវិមុត្តតន្តិ មគ្គា**។

ឥតិ បន សព្ពន្តិ ឥតិ-សទ្ទោ បរិសមាបនេ, **បន**-សទ្ទោ វចនាលង្ការេ, ឯតំ សព្ពន្តិ អត្ថោ។ **ឥធា**តិ ឥមិស្សា អដ្ឋកថាយំ។ **ន វិចារយិស្សាមិ**, បុនវុត្តិភាវតោតិ អធិប្បាយោ។

ឥទានិ តស្សេវ អវិចារណស្ស ឯកន្តការណំ និទ្ធារេន្តោ “**មជ្ឈេ វិសុទ្ធិមគ្គោ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ “**មជ្ឈេ ឋត្វា**”តិ ឯតេន មជ្ឈេភាវទីបនេន វិសេសតោ ចតុន្នំ អាគមានំ សាធារណដ្ឋកថា វិសុទ្ធិមគ្គោ, ន សុមង្គលវិលាសិនីអាទយោ វិយ អសាធារណដ្ឋកថាតិ ទស្សេតិ។ “វិសេសតោ”តិ ឥទំ វិនយាភិធម្មានម្បិ វិសុទ្ធិមគ្គោ យថារហំ អត្ថវណ្ណនា ហោតិ យេវាតិ កត្វា វុត្តំ។

ឥច្ចេវាតិ ឥតិ ឯវ។ **តម្បី**តិ វិសុទ្ធិមគ្គម្បិ។ **ឯតាយា**តិ សុមង្គលវិលាសិនិយា។ ឯត្ថ ច “សីហឡទីបំ អាភតា”តិអាទិនា អត្ថប្បកាសនស្ស និមិត្តំ ទស្សេតិ, “ទីបវាសីនមត្ថាយ, សុជនស្ស ច តុដ្ឋត្ថំ, ចិរដ្ឋិតត្ថញ្ច ធម្មស្សា”តិ ឯតេន បយោជនំ, អវសិដ្ឋេន ករណប្បការំ។ សីលកថាទីនំ អវិចារណម្បិ ហិ ឥធ ករណប្បការោ ឯវាតិ។

គន្ថារម្ភកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និទានកថាវណ្ណនា

វិភាគវន្តានំ សភាវវិភាវនំ វិភាគទស្សនវសេនេវ ហោតីតិ បឋមំ តាវ វគ្គសុត្តវសេន វិភាគំ ទស្សេតុំ “**តត្ថ ទីឃាគមោ នាមា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តត្ថា**តិ “ទីឃស្ស អាគមវរស្ស អត្ថំ បកាសយិស្សាមី”តិ យទិទំ វុត្តំ, តស្មឹ វចនេ។ យស្ស អត្ថំ បកាសយិស្សាមីតិ បដិញ្ញាតំ, សោ **ទីឃាគមោ នាម** វគ្គសុត្តវសេន ឯវំ វិភាគោតិ អត្ថោ។ អថ វា **តត្ថា**តិ “ទីឃាគមនិស្សិតមត្ថ”ន្តិ ឯតស្មឹ វចនេ។ យោ ទីឃាគមោ វុត្តោ, សោ វគ្គាទិវសេន ឯវវិភាគោតិ អត្ថោ។ អត្តនោ សំវណ្ណនាយ បឋមមហាសង្គីតិយំ និក្ខិត្តានុក្កមេនេវ បវត្តភាវទស្សនត្ថំ “**តស្ស វគ្គេសុ…បេ…. វុត្តំ និទានមាទី**”តិ អាហ។ កស្មា បន ចតូសុ អាគមេសុ ទីឃាគមោ បឋមំ សង្គីតោ, តត្ថ ច សីលក្ខន្ធវគ្គោ អាទិតោ និក្ខិត្តោ, តស្មិញ្ច ព្រហ្មជាលន្តិ? នាយមនុយោគោ កត្ថចិបិ ន បវត្តតិ, អបិ ច សទ្ធាវហគុណតោ ទីឃនិកាយោ បឋមំ សង្គីតោ។ សទ្ធា ហិ កុសលធម្មានំ ពីជំ។ យថាហ – “សទ្ធា ពីជំ តបោ វុដ្ឋី”តិ, (សំ. និ. ១.១៩៧; សុ. និ. ៧៧) សទ្ធាវហគុណតា ចស្ស ទស្សិតាយេវ។ កិញ្ច កតិបយសុត្តសង្គហតោ, អប្បបរិមាណតោ ច គហណធារណាទិសុខតោ។ តថាហេស ចតុត្តឹសសុត្តសង្គហោ ចតុសដ្ឋិភាណវារបរិមាណោ ច។ សីលកថាពាហុល្លតោ បន សីលក្ខន្ធវគ្គោ បឋមំ និក្ខិត្តោ។ សីលញ្ហិ សាសនស្ស អាទិ, សីលបតិដ្ឋានត្តា សព្ពគុណានំ។ តេនេវាហ – “តស្មា តិហ, ត្វំ ភិក្ខុ, អាទិមេវ វិសោធេហិ កុសលេសុ ធម្មេសុ។ កោ ចាទិ កុសលានំ ធម្មានំ? សីលញ្ច សុវិសុទ្ធ”ន្តិអាទិ (សំ. និ. ៥.៣៦៩)។ ឯតេន ចស្ស វគ្គស្ស អន្វត្ថសញ្ញតា វុត្តា ហោតិ។ ទិដ្ឋិវិនិវេឋនកថាភាវតោ បន សុត្តន្តបិដកស្ស និរវសេសទិដ្ឋិវិភជនំ ព្រហ្មជាលំ បឋមំ និក្ខិត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេបិដកេ ហិ ពុទ្ធវចនេ ព្រហ្មជាលសទិសំ ទិដ្ឋិគតានិ និក្កុម្ពំ និជ្ជដំ កត្វា វិភត្តសុត្តំ នត្ថីតិ។

បឋមមហាសង្គីតិកថាវណ្ណនា

យស្សា បឋមមហាសង្គីតិយំ និក្ខិត្តានុក្កមេន សំវណ្ណនំ កត្តុកាមោ, តំ, តស្សា ច តន្តិអារូឡ្ហាយ ឥធ វចនេ ការណំ ទស្សេន្តោ “**បឋមមហាសង្គីតិ…បេ…. វេទិតព្ពា**”តិ អាហ។ តត្ថ យថាបច្ចយំ តត្ថ តត្ថ ទេសិតត្តា , បញ្ញត្តត្តា ច វិប្បកិណ្ណានំ ធម្មវិនយានំ សង្គហេត្វា គាយនំ កថនំ សង្គីតិ, ឯតេន តំតំសិក្ខាបទានំ សុត្តានញ្ច អាទិបរិយោសានេសុ, អន្តរន្តរា ច សម្ពន្ធវសេន ឋបិតំ សង្គីតិការវចនំ សង្គហិតំ ហោតិ។ មហាវិសយត្តា, បូជនីយត្តា ច មហតី សង្គីតិ មហាសង្គីតិ, បឋមា មហាសង្គីតិ បឋមមហាសង្គីតិ, តស្សា បវត្តិកាលោ បឋមមហាសង្គីតិកាលោ, តស្មឹ **បឋមមហាសង្គីតិកាលេ។ និទាន**ន្តិ ច ទេសនំ ទេសកាលាទិវសេន អវិទិតំ វិទិតំ កត្វា និទស្សេតីតិ និទានំ។ សត្ថានំ ទស្សនានុត្តរិយសរណាទិបដិលាភហេតុភូតាសុ វិជ្ជមានាសុបិ អញ្ញាសុ ភគវតោ កិរិយាសុ “ពុទ្ធោ ពោធេយ្យ”ន្តិ (ពុ. វំ. អដ្ឋ. រតនចង្កមនកណ្ឌវណ្ណនា; ចរិយា. ឧទ្ទានគាថាវណ្ណនា) បដិញ្ញាយ អនុលោមតោ វេនេយ្យានំ មគ្គផលប្បត្តីនំ ហេតុភូតា កិរិយា និប្បរិយាយេន ពុទ្ធកិច្ចន្តិ អាហ –

“**ធម្មចក្កប្បវត្តនញ្ហិ អាទី កត្វា**”តិ។ តត្ថ សទ្ធិន្ទ្រិយាទិធម្មោយេវ បវត្តនដ្ឋេន ចក្កន្តិ **ធម្មចក្កំ។** អថ វា ចក្កន្តិ អាណា, ធម្មតោ អនបេតត្តា ធម្មញ្ច តំ ចក្កញ្ចាតិ **ធម្មចក្កំ**, ធម្មេន ញាយេន ចក្កន្តិបិ **ធម្មចក្កំ។** យថាហ –

> “ធម្មញ្ច បវត្តេតិ ចក្កញ្ចាតិ ធម្មចក្កំ, ចក្កញ្ច បវត្តេតិ ធម្មញ្ចាតិ ធម្មចក្កំ, ធម្មេន បវត្តេតីតិ ធម្មចក្កំ, ធម្មចរិយាយ បវត្តេតីតិ ធម្មចក្ក”ន្តិអាទិ (បដិ. ម. ២, ៣៩, ៤១)។

“**កតពុទ្ធកិច្ចេ**”តិ ឯតេន ពុទ្ធកត្តព្ពស្ស កស្សចិបិ អសេសិតភាវំ ទស្សេតិ។ ននុ ច សាវកេហិ វិនីតាបិ វិនេយ្យា ភគវតាយេវ វិនីតា ហោន្តិ, យតោ សាវកភាសិតំ សុត្តំ “ពុទ្ធវចន”ន្តិ វុច្ចតិ, សាវកវិនេយ្យា ច ន តាវ វិនីតាតិ? នាយំ ទោសោ តេសំ វិនយនុបាយស្ស សាវកេសុ ឋបិតត្តា។ តេនេវាហ –

> “ន តាវាហំ, បាបិម, បរិនិព្ពាយិស្សាមិ, យាវ មេ ភិក្ខូ ន សាវកា ភវិស្សន្តិ វិយត្តា វិនីតា វិសារទា ពហុស្សុតា ធម្មធរា...បេ.... ឧប្បន្នំ បរប្បវាទំ សហ ធម្មេន សុនិគ្គហិតំ និគ្គហេត្វា សប្បាដិហារិយំ ធម្មំ ទេសេស្ស”ន្តិអាទិ (ទី. និ. ២.១៦៨; សំ. និ. ៥.៨២២; ឧទា. ៥១)។

“**កុសិនារាយ**”ន្តិអាទិ ភគវតោ បរិនិព្ពុតទេសកាលវិសេសទស្សនំ “អបរិនិព្ពុតោ ភគវា”តិ គាហស្ស មិច្ឆាភាវទស្សនត្ថំ, លោកេ ជាតសំវទ្ធភាវទស្សនត្ថញ្ច ។ តថា ហិ មនុស្សភាវស្ស សុបាកដករណត្ថំ មហាពោធិសត្តា ចរិមភវេ ទារបរិគ្គហាទីនិបិ ករោន្តីតិ។ ឧបាទីយតេ កម្មកិលេសេហីតិ ឧបាទិ, វិបាកក្ខន្ធា កដត្តា ច រូបំ។ សោ បន ឧបាទិ កិលេសាភិសង្ខារមារនិម្មថនេន និព្ពានប្បត្តិយំ អនោស្សដ្ឋោ, ឥធ ខន្ធមច្ចុមារនិម្មថនេន ឱស្សដ្ឋោ និស្សេសិតោតិ អយំ **អនុបាទិសេសា**, និព្ពានធាតុ។ **និព្ពានធាតូ**តិ ចេត្ថ និព្ពុតិមត្តំ អធិប្បេតំ, ឥត្ថម្ភូតលក្ខណេ ចាយំ ករណនិទ្ទេសោ។ “**ធាតុភាជនទិវសេ**”តិ ឥទំ ន “សន្និបតិតាន”ន្តិ ឯតស្ស វិសេសនំ, ឧស្សាហជននស្ស បន វិសេសនំ, “ធាតុភាជនទិវសេ ភិក្ខូនំ ឧស្សាហំ ជនេសី”តិ។ ធាតុភាជនទិវសតោ ហិ បុរិមបុរិមតរទិវសេសុ ភិក្ខូ សមាគតាតិ។ អថ វា ធាតុភាជនទិវសេ **សន្និបតិតានំ** កាយសាមគ្គីវសេន សហិតានន្តិ អត្ថោ។ សង្ឃស្ស ថេរោ **សង្ឃត្ថេរោ**, សោ បន សង្ឃោ កី បរិមាណានន្តិ អាហ – “**សត្តន្នំ ភិក្ខុសតសហស្សាន**”ន្តិ។ និច្ចសាបេក្ខតាយ ហិ ឯទិសេសុ សមាសោ ហោតិយេវ, យថា – “ទេវទត្តស្ស គរុកុល”ន្តិ។

អាយស្មា មហាកស្សបោ បុន ទុល្លភភាវំ មញ្ញមានោ ភិក្ខូនំ ឧស្សាហំ ជនេសីតិ សម្ពន្ធោ។ “ធាតុភាជនទិវសេ សន្និបតិតាន”ន្តិ ឥទំ “ភិក្ខូនំ ឧស្សាហំ ជនេសី”តិ ឯត្ថ “ភិក្ខូន”ន្តិ ឥមិនាបិ បទេន សម្ពន្ធនីយំ។ សុភទ្ទេន វុឌ្ឍបព្ពជិតេន វុត្តវចនមនុស្សរន្តោតិ សម្ពន្ធោ។ តត្ថ **អនុស្សរន្តោ** ធម្មសំវេគវសេនាតិ អធិប្បាយោ។ “សទ្ធម្មំ អន្តរធាបេយ្យុំ សង្គាយេយ្យំ...បេ.... ចិរដ្ឋិតិកំ តស្ស កិមញ្ញំ អាណណ្យំ ភវិស្សតី”តិ ឯតេសំ បទានំ “ឥតិ ចិន្តយន្តោ”តិ ឯតេន សម្ពន្ធោ។ តថា “យញ្ចាហ”ន្តិ ឯតស្ស “អនុគ្គហិតោ បសំសិតោ”តិ ឯតេន សម្ពន្ធោ។ **យំ បាបភិក្ខូ**តិ ឯត្ថ **យ**ន្តិ និបាតមត្តំ, ការណនិទ្ទេសោ វា, យេន ការណេន អន្តរធាបេយ្យុំ, តទេតំ ការណំ វិជ្ជតីតិ អត្ថោ, **អទ្ធនិយ**ន្តិ អទ្ធានមគ្គគាមិ, អទ្ធានក្ខមន្តិ អត្ថោ។

យញ្ចាហន្តិ ឯត្ថ **យ**ន្តិ យស្មា, យេន ការណេនាតិ វុត្តំ ហោតិ, កិរិយាបរាមសនំ វា ឯតំ, តេន “អនុគ្គហិតោ បសំសិតោ”តិ ឯត្ថ អនុគ្គណ្ហនំ បសំសនញ្ច បរាមសតិ។ “**ចីវរេ សាធារណបរិភោគេនា**”តិ ឯត្ថ “អត្តនា សមសមដ្ឋបនេនា”តិ ឥធ អត្តនា-សទ្ទំ អានេត្វា ចីវរេ អត្តនា សាធារណបរិភោគេនាតិ យោជេតព្ពំ។ យស្ស យេន ហិ សម្ពន្ធោ ទូរដ្ឋម្បិ ច តស្ស តន្តិ អថ វា ភគវតា ចីវរេ សាធារណបរិភោគេន ភគវតា អនុគ្គហិតោតិ យោជនីយំ, ឯតស្សាបិ ហិ ករណនិទ្ទេសស្ស សហយោគកត្តុត្ថជោតកត្តសម្ភវតោ។ **យាវទេ**តិ យាវទេវ, យត្តកំ កាលំ, យត្តកេ វា សមាបត្តិវិហារេ, អភិញ្ញាវិហារេ វា អាកង្ខន្តោ វិហរាមិ ចេវ វោហរាមិ ច, តថា កស្សបោបីតិ អត្ថោ។ ឥទញ្ច នវានុបុព្ពវិហារឆឡភិញ្ញាភាវសាមញ្ញេន ថុតិមត្តំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ន ហិ អាយស្មា មហាកស្សបោ ភគវា វិយ ទេវសិកំ ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សសង្ខ្យា សមាបត្តិយោ សមាបជ្ជតិ, យមកបាដិហារិយាទិវសេន វា អភិញ្ញាយោ វឡញ្ជេតីតិ។ តេនេវាហ – “នវានុបុព្ពវិហារឆឡភិញ្ញាប្បភេទេ”តិ ។ **តស្ស កិមញ្ញំ អាណណ្យំ ភវិស្សតិ**, អញ្ញត្រ ធម្មវិនយសង្គាយនាតិ អធិប្បាយោ។ “**ននុ មំ ភគវា**”តិអាទិនា វុត្តមេវត្ថំ ឧបមាវសេន វិភាវេតិ។

តតោ បរន្តិ តតោ ភិក្ខូនំ ឧស្សាហជននតោ បរតោ។ **បុរេ អធម្មោ ទិប្បតី**តិ អបិនាម ទិព្ពតិ, យាវ អធម្មោ ធម្មំ បដិពាហិតុំ សមត្ថោ ហោតិ, តតោ បុរេតរមេវាតិ អត្ថោ។ អាសន្នេ អនិច្ឆិតេ ហិ អយំ បុរេ-សទ្ទោ។ **ទិប្បតី**តិ ច ទិប្បិស្សតិ។ បុរេសទ្ទសន្និយោគេន ហិ អនាគតត្ថេ អយំ វត្តមានប្បយោគោ, យថា – “បុរា វស្សតិ ទេវោ”តិ។

“**សកលនវង្គសត្ថុសាសនបរិយត្តិធរ...បេ.... ឯកូនបញ្ចសតេ បរិគ្គហេសី**”តិ ឯតេន សុក្ខវិបស្សកខីណាសវបរិយន្តានំ យថាវុត្តបុគ្គលានំ សតិបិ អាគមាធិគមសព្ភាវេ សហ បដិសម្ភិទាហិ បន តេវិជ្ជាទិគុណយុត្តានំ អាគមាធិគមសម្បត្តិយា ឧក្កំសគតត្តា សង្គីតិយា ពហុបការតំ ទស្សេតិ។ **ឥទំ វុត្តំ** សង្គីតិក្ខន្ធកេ, (បារា. ៤៣៧) **អបច្ចក្ខំ នាម នត្ថិ** បគុណប្បវត្តិភាវតោ, សមន្តបាសាទិកាយំ បន “អសម្មុខា បដិគ្គហិតំ នាម នត្ថី”តិ (បារា. អដ្ឋ. បឋមមហាសង្គីតិកថា) វុត្តំ, តំ “ទ្វេ សហស្សានិ ភិក្ខុតោ”តិ វុត្តម្បិ ភគវតោ សន្តិកេ បដិគ្គហិតមេវាតិ កត្វា វុត្តំ។ **ចតុរាសីតិសហស្សានី**តិ ធម្មក្ខន្ធេ សន្ធាយាហ។ **បវត្តិនោ**តិ បគុណានិ។ អានន្ទត្ថេរស្ស នវប្បាយាយ បរិសាយ វិព្ភមនេន មហាកស្សបត្ថេរោ ឯវមាហ – “**ន វាយំ កុមារកោ មត្តមញ្ញាសី**”តិ។ តត្ថ **មត្ត**ន្តិ បមាណំ។ ឆន្ទា អាគមនំ វិយាតិ បទវិភាគោ។ “**កិញ្ចាបិ សេក្ខោ**”តិ ឥទំ ន សេក្ខានំ អគតិគមនសព្ភាវេន វុត្តំ, អសេក្ខានមេវ បន ឧច្ចិនិតត្តាតិ ទដ្ឋព្ពំ ។ បឋមមគ្គេនេវ ហិ ចត្តារិ អគតិគមនានិ បហីយន្តីតិ។ “**អភព្ពោ ឆន្ទា...បេ.... អគតឹ គន្តុ**”ន្តិ ច ធម្មសង្គីតិយា តស្ស យោគ្យភាវទស្សនេន វិជ្ជមានគុណកថនំ។ **បរិយត្តោ**តិ អធីតោ។

គាវោ ចរន្តិ ឯត្ថាតិ គោចរោ, គោចរោ វិយ **គោចរោ**, ភិក្ខាចរណដ្ឋានំ។ **វិសភាគបុគ្គលោ** សុភទ្ទសទិសោ។ **សត្តិបញ្ជរ**ន្តិ សត្តិខគ្គាទិហត្ថេហិ បុរិសេហិ មល្លរាជូនំ ភគវតោ ធាតុអារក្ខករណំ សន្ធាយាហ។ **តំ បលិពោធំ ឆិន្ទិត្វា តំ ករណីយំ ករោតូ**តិ សង្គាហកេន ឆិន្ទិតព្ពំ ឆិន្ទិត្វា ឯកន្តករណីយំ ករោតូតិ អត្ថោ។ **មហាជន**ន្តិ ពហុជនំ។ **គន្ធកុដឹ វន្ទិត្វា** បរិភោគចេតិយភាវតោតិ អធិប្បាយោ។ **យថា ត**ន្តិ យថា អញ្ញោបិ យថាវុត្តសភាវោ, ឯវន្តិ អត្ថោ។ **សំវេជេសី**តិ “ននុ ភគវតា បដិកច្ចេវ អក្ខាតំ – ‘សព្ពេហេវ បិយេហិ មនាបេហិ នានាភាវោ វិនាភាវោ’”តិអាទិនា (ទី. និ. ២.១៨៣; សំ. និ. ៥.៣៧៩; អ. និ. ១០.៤៨; ចូឡវ. ៤៣៧) សំវេគំ ជនេសិ។ **ឧស្សន្នធាតុក**ន្តិ ឧបចិតទោសំ។ **ភេសជ្ជមត្តា**តិ អប្បកំ ភេសជ្ជំ។ អប្បត្ថោ ហិ អយំ មត្តា-សទ្ទោ, “មត្តាសុខបរិច្ចាគា”តិអាទីសុ (ធ. ប. ២៩០) វិយ។ **ទុតិយទិវសេ**តិ ទេវតាយ សំវេជិតទិវសតោ, ជេតវនវិហារំ បវិដ្ឋទិវសតោ វា ទុតិយទិវសេ។ អាណាវ ចក្កំ **អាណាចក្កំ**។

ឯតទគ្គន្តិ ឯសោ អគ្គោ។ លិង្គវិបល្លាសេន ហិ អយំ និទ្ទេសោ។ **យទិទ**ន្តិ ច យោ អយំ, យទិទំ ខន្ធបញ្ចកន្តិ វា យោជេតព្ពំ។ “បឋមំ អាវុសោ ឧបាលិ បារាជិកំ កត្ថ បញ្ញត្ត”ន្តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ តស្ស សង្គីតិយា បុរិមកាលេ បឋមភាវោ ន យុត្តោតិ? នោ ន យុត្តោ, ភគវតា បញ្ញត្តានុក្កមេន បាតិមោក្ខុទ្ទេសានុក្កមេន ច បឋមភាវស្ស សិទ្ធត្តា។ យេភុយ្យេន ហិ តីណិ បិដកានិ ភគវតោ ធរមានកាលេ ឋិតានុក្កមេនេវ សង្គីតានិ, វិសេសតោ វិនយាភិធម្មបិដកានីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ “**វត្ថុម្បិ បុច្ឆិ**”តិអាទិ ‘កត្ថ បញ្ញត្ត’ន្តិអាទិនា ទស្សិតេន សហ តទវសិដ្ឋម្បិ សង្គហេត្វា ទស្សនវសេន វុត្តំ។ **បឋមបារាជិកេ**តិ បឋមបារាជិកបាឡិយំ (បារា. ២៤), តេនេវាហ – “**ន ហិ តថាគតា ឯកព្យញ្ជនម្បិ និរត្ថកំ វទន្តី**”តិ។

ជាតកាទិកេ ខុទ្ទកនិកាយបរិយាបន្នេ, យេភុយ្យេន ច ធម្មនិទ្ទេសភូតេ តាទិសេ អភិធម្មបិដកេ សង្គណ្ហិតុំ យុត្តំ, ន បន ទីឃនិកាយាទិប្បការេ សុត្តន្តបិដកេ, នាបិ បញ្ញត្តិនិទ្ទេសភូតេ វិនយបិដកេតិ ទីឃភាណកា “ជាតកាទីនំ អភិធម្មបិដកេ សង្គហោ”តិ វទន្តិ។ ចរិយាបិដកពុទ្ធវំសានញ្ចេត្ថ អគ្គហណំ, ជាតកគតិកត្តា។ មជ្ឈិមភាណកា បន “អដ្ឋុប្បត្តិវសេន ទេសិតានំ ជាតកាទីនំ យថានុលោមទេសនាភាវតោ តាទិសេ សុត្តន្តបិដកេ សង្គហោ យុត្តោ, ន បន សភាវធម្មនិទ្ទេសភូតេ យថាធម្មសាសនេ អភិធម្មបិដកេ”តិ ជាតកាទីនំ សុត្តន្តបិដកបរិយាបន្នតំ កថយន្តិ។ តត្ថ ច យុត្តំ វិចារេត្វា គហេតព្ពំ។

ឯវំ និមិត្តបយោជនកាលទេសការកករណប្បការេហិ បឋមំ សង្គីតឹ ទស្សេត្វា ឥទានិ តត្ថ វវត្ថាបិតសិទ្ធេសុ ធម្មវិនយេសុ នានប្បការកោសល្លត្ថំ ឯកវិធាទិភេទេ ទស្សេតុំ “**ឯវមេត**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **វិមុត្តិរស**ន្តិ វិមុត្តិគុណំ, វិមុត្តិសម្បត្តិកំ វា, អគ្គផលនិប្ផាទនតោ, វិមុត្តិកិច្ចំ វា, កិលេសានំ អច្ចន្តំ វិមុត្តិសម្បាទនតោ។ កេចិ បន “វិមុត្តិអស្សាទ”ន្តិ វទន្តិ។

កិញ្ចាបិ អវិសេសេន សព្ពម្បិ ពុទ្ធវចនំ កិលេសវិនយនេន វិនយោ, យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជមានេ អបាយបតនាទិតោ ធារណេន ធម្មោ, តថាបិ ឥធាធិប្បេតេ បន ធម្មវិនយេ និទ្ធារេតុំ “**តត្ថ វិនយបិដក**”ន្តិអាទិមាហ។ **អវសេសំ ពុទ្ធវចនំ ធម្មោ**, ខន្ធាទិវសេន សភាវធម្មទេសនាពាហុល្លតោ។ អថ វា យទិបិ ធម្មោយេវ វិនយោបិ, បរិយត្តិយាទិភាវតោ, វិនយសទ្ទសន្និធានេ បន ភិន្នាធិករណភាវេន បយុត្តោ ធម្ម-សទ្ទោ វិនយតន្តិវិធុរំ តន្តឹ ទីបេតិ យថា “បុញ្ញញាណសម្ភារា, គោពលិពទ្ទា”ន្តិ ច។

“**អនេកជាតិសំសារ**”ន្តិ អយំ គាថា ភគវតា អត្តនោ សព្ពញ្ញុតញាណបទដ្ឋានំ អរហត្តប្បត្តឹ បច្ចវេក្ខន្តេន ឯកូនវីសតិមស្ស បច្ចវេក្ខណញាណស្ស អនន្តរំ ភាសិតា។ តេនាហ “**ឥទំ បឋមពុទ្ធវចន**”ន្តិ។ ឥទំ កិរ សព្ព

ពុទ្ធោហិ អវិជហិតំ ឧទានំ។ អយមេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – អហំ ឥមស្ស អត្តភាវគេហស្ស ការកំ តណ្ហាវឌ្ឍកឹ **គវេសន្តោ** យេន ញាណេន តំ ទដ្ឋុំ សក្កា, តស្ស ពោធិញាណស្សត្ថាយ ទីបង្ករបាទមូលេ កតាភិនីហារោ ឯត្តកំ កាលំ **អនេក ជាតិសំសារំ** អនេកជាតិសតសហស្សសង្ខ្យំ សំសារវដ្ដំ **អនិព្ពិសំ** តំ ញាណំ អវិន្ទន្តោ អលភន្តោយេវ **សន្ធាវិស្សំ** សំសរឹ។ យស្មា ជរាព្យាធិមរណមិស្សតាយ **ជាតិ** នាមេសា បុនប្បុនំ ឧបគន្តុំ **ទុក្ខា**, ន ច សា តស្មឹ អទិដ្ឋេ និវត្តតិ, តស្មា តំ គវេសន្តោ សន្ធាវិស្សន្តិ អត្ថោ។ **ទិដ្ឋោសីតិ** ឥទានិ មយា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ បដិវិជ្ឈន្តេន ទិដ្ឋោ អសិ។ **បុន គេហ**ន្តិ បុន ឥមំ អត្តភាវសង្ខាតំ មម គេហំ។ **ន កាហសិ** ន ករិស្សសិ។ តវ **សព្ពា** អវសេសាកិលេស**ផាសុកា** មយា **ភគ្គា។** ឥមស្ស តយា កតស្ស អត្តភាវគេហស្ស **កូដំ** អវិជ្ជាសង្ខាតំ កណ្ណិកមណ្ឌលំ **វិសង្ខតំ** វិទ្ធំសិតំ។ **វិ សង្ខារំ** និព្ពានំ អារម្មណករណវសេន **គតំ** អនុបវិដ្ឋំ ឥទានិ មម ចិត្តំ, អហញ្ច តណ្ហានំ ខយសង្ខាតំ អរហត្តមគ្គំ **អជ្ឈគា** អធិគតោ បត្តោស្មីតិ។ អយំ មនសា បវត្តិតធម្មានមាទិ។ **“យទា ហវេ បាតុភវន្តិ ធម្មា”**តិ (ឧទា. ១, ២, ៣) អយំ បន វាចាយ បវត្តិតធម្មានំ អាទីតិ វទន្តិ។ អន្តោជប្បនវសេន កិរ ភគវា “អនេកជាតិ សំសារ”ន្តិអាទិមាហ (ធ. ប. ១៥៣)។ **“បាដិបទទិវសេ”**តិ ឥទំ “សព្ពញ្ញុភាវប្បត្តស្សា”តិ ន ឯតេន សម្ពន្ធិតព្ពំ, “បច្ចវេក្ខន្តស្ស ឧប្បន្នា”តិ ឯតេន បន សម្ពន្ធិតព្ពំ។ វិសាខបុណ្ណមាយមេវ ហិ ភគវា បច្ចូសសមយេ សព្ពញ្ញុតំ បត្តោតិ។

វយធម្មាតិ អនិច្ចលក្ខណមុខេន ទុក្ខានត្តលក្ខណម្បិ សង្ខារានំ វិភាវេតិ “យទនិច្ចំ តំ ទុក្ខំ, យំ ទុក្ខំ តទ នត្តា”តិ (សំ. និ. ៣.១៥; បដិ. ម. ២.១០) វចនតោ។ លក្ខណត្តយវិភាវននយេនេវ ច តទារម្មណំ វិបស្សនំ ទស្សេន្តោ សព្ពតិត្ថិយានំ អវិសយភូតំ ពុទ្ធាវេណិកំ ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានាធិដ្ឋានំ អវិបរីតំ និព្ពានគាមិនិប្បដិបទំ បកាសេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឥទានិ តត្ថ សម្មាបដិបត្តិយំ និយោជេតិ **“អប្បមាទេន សម្បាទេថា”**តិ។ អថ វា **“វយធម្មា សង្ខារា”**តិ ឯតេន សង្ខេបេន សំវេជេត្វា **“អប្បមាទេន សម្បាទេថា”**តិ សង្ខេបេនេវ និរវសេសំ សម្មាបដិបត្តឹ ទស្សេតិ។ អប្បមាទបទញ្ហិ សិក្ខាត្តយសង្គហិតំ កេវលបរិបុណ្ណំ សាសនំ បរិយាទិយិត្វា តិដ្ឋតីតិ។

បឋមសង្គីតិយំ អសង្គីតំ សង្គីតិក្ខន្ធកកថាវត្ថុប្បករណាទិ។ កេចិ បន “សុភសុត្តម្បិ (ទី. និ. ១.៤៤៤) បឋមសង្គីតិយំ អសង្គីត”ន្តិ វទន្តិ, តំ បន ន យុជ្ជតិ។ បឋមសង្គីតិតោ បុរេតរមេវ ហិ អាយស្មតា អានន្ទេន ជេតវនេ វិហរន្តេន សុភស្ស មាណវស្ស ភាសិតន្តិ។

ទឡ្ហីកម្មសិថិលីករណប្បយោជនា យថាក្កមំ បកតិសាវជ្ជបណ្ណត្តិសាវជ្ជេសុ សិក្ខាបទេសុ។ **តេនា**តិ វិវិធនយត្តាទិនា។ **ឯត**ន្តិ វិវិធវិសេសនយត្តាតិ គាថាវចនំ។ **ឯតស្សា**តិ វិនយស្ស។

អត្តត្ថបរត្ថាទិភេទេតិ យោ តំ សុត្តំ សជ្ឈាយតិ, សុណាតិ, វាចេតិ, ចិន្តេតិ, ទេសេតិ ច, សុត្តេន សង្គហិតោ សីលាទិអត្ថោ តស្សាបិ ហោតិ, តេន បរស្ស សាធេតព្ពតោ បរស្សាបិ ហោតីតិ, តទុភយំ តំ សុត្តំ **សូចេតិ** ទីបេតិ។ តថា ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកំ លោកិយលោកុត្តរញ្ចាតិ ឯវមាទិភេទេ អត្ថេ **អាទិ**-សទ្ទេន សង្គណ្ហាតិ។ **អត្ថ**-សទ្ទោ ចាយំ ហិតបរិយាយវចនំ, ន ភាសិតត្ថវចនំ, យទិ សិយា, សុត្តំ អត្តនោបិ ភាសិតត្ថំ សូចេតិ, បរស្សាបីតិ អយមត្ថោ វុត្តោ សិយា។ សុត្តេន ច យោ អត្ថោ បកាសិតោ សោ តស្សេវ ហោតីតិ, ន តេន បរត្ថោ សូចិតោ ហោតិ, តេន សូចេតព្ពស្ស បរត្ថស្ស និវត្តេតព្ពស្ស អភាវា អត្ថគហណញ្ច ន កត្តព្ពំ។ អត្តត្ថបរត្ថវិនិម្មុត្តស្ស ភាសិតត្ថស្ស អភាវា អាទិគ្គហណញ្ច ន កត្តព្ពំ។ តស្មា យថាវុត្តស្ស ហិតបរិយាយស្ស អត្ថស្ស សុត្តេ អសម្ភវតោ សុត្តធារស្ស បុគ្គលស្ស វសេន អត្តត្ថបរត្ថា វុត្តា។

អថ វា សុត្តំ អនបេក្ខិត្វា យេ អត្តត្ថាទយោ អត្ថប្បភេទា វុត្តា “ន ហញ្ញទត្ថត្ថិបសំសលាភា”តិ ឯតស្ស បទស្ស និទ្ទេសេ (មហានិ. ៦៣; ចូឡនិ. ៨៥) “អត្តត្ថោ, បរត្ថោ, ឧភយត្ថោ, ទិដ្ឋធម្មិកោ អត្ថោ, សម្បរាយិកោ អត្ថោ, ឧត្តានោ អត្ថោ, គម្ភីរោ អត្ថោ, គូឡ្ហោ អត្ថោ, បដិច្ឆន្នោ អត្ថោ, នេយ្យោ អត្ថោ, នីតោ អត្ថោ, អនវជ្ជោ អត្ថោ, និក្កិលេសោ អត្ថោ, វោទានោ អត្ថោ, បរមត្ថោ”តិ តេ សុត្តំ សូចេតីតិ អត្ថោ។ ឥមស្មឹ អត្ថវិកប្បេ **អត្ថ**-សទ្ទោ ភាសិតត្ថបរិយាយោបិ ហោតិ។ ឯត្ថ ហិ បុរិមកា បញ្ច អត្ថប្បភេទា ហិតបរិយាយា, តតោ បរេ ឆ ភាសិតត្ថភេទា, បច្ឆិមកា បន ឧភយសភាវា។ តត្ថ ទុរធិគមតាយ វិភាវនេ អលទ្ធគាធោ **គម្ភីរោ។** ន វិវដោ **គូឡ្ហោ។** មូលុទកាទយោ វិយ បំសុនា អក្ខរសន្និវេសាទិនា តិរោហិតោ **បដិច្ឆន្នោ** ។ និទ្ធារេត្វា ញាបេតព្ពោ **នេយ្យោ។** យថារុតវសេន វេទិតព្ពោ **នីតោ។ អនវជ្ជនិក្កិលេសវោទានា** បរិយាយវសេន វុត្តា, កុសលវិបាក កិរិយាធម្មវសេន វា។ **បរមត្ថោ** និព្ពានំ, ធម្មានំ អវិបរីតសភាវោ ឯវ វា។ អថ វា “អត្តនា ច អប្បិច្ឆោ ហោតី”តិ អត្តត្ថំ, “អប្បិច្ឆាកថញ្ច បរេសំ កត្តា ហោតី”តិ បរត្ថំ សូចេតិ។ ឯវំ “អត្តនា ច បាណាតិបាតា បដិវិរតោ ហោតី”តិអាទិ (អ. និ. ៤.៩៩, ២៦៥) សុត្តានិ យោជេតព្ពានិ។ វិនយាភិធម្មេហិ ច វិសេសេត្វា សុត្ត-សទ្ទស្ស អត្ថោ វត្តព្ពោ។ តស្មា វេនេយ្យជ្ឈាសយវសប្បវត្តាយ ទេសនាយ អត្តហិតបរហិតតាទីនិ សាតិសយំ បកាសិតានិ ហោតិ តប្បធានភាវតោ, ន អាណាធម្មសភាវវសប្បវត្តាយាតិ ឥទមេវ ច **“អត្ថានំ សូចនតោ សុត្ត”**ន្តិ វុត្តំ។

សុត្តេ ច អាណាធម្មសភាវា ច វេនេយ្យជ្ឈាសយំ អនុវត្តន្តិ, ន វិនយាភិធម្មេសុ វិយ វេនេយ្យជ្ឈាសយោ អាណាធម្មសភាវេ។ តស្មា វេនេយ្យានំ ឯកន្តហិតបដិលាភសំវត្តនិកា សុត្តន្តទេសនា ហោតីតិ “**សុវុត្តា ចេត្ថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **បសវតី**តិ ផលតិ។ “**សុត្តាណា**”តិ ឯតស្ស អត្ថំ បកាសេតុំ “**សុដ្ឋុ ច នេ តាយតី**”តិ វុត្តំ។ អត្ថត្ថាទិវិធានេសុ ច សុត្តស្ស បមាណភាវោ, អត្ថត្ថាទីនញ្ច សង្គាហកត្តំ យោជេតព្ពំ តទត្ថប្បកាសនបធានត្តា សុត្តស្ស។ វិនយាភិធម្មេហិ វិសេសនញ្ច យោជេតព្ពំ។ **ឯត**ន្តិ “អត្ថានំ សូចនតោ”តិអាទិកំ អត្ថវចនំ។ **ឯតស្សា**តិ សុត្តស្ស។

អភិក្កមន្តីតិ ឯត្ថ **អភិ**-សទ្ទោ កមនកិរិយាយ វុទ្ធិភាវំ អតិរេកតំ ទីបេតិ, **អភិញ្ញាតា អភិលក្ខិតា**តិ ឯត្ថ ញាណលក្ខណកិរិយានំ សុបាកដតាវិសេសំ, **អភិក្កន្តេនា**តិ ឯត្ថ កន្តិយា អធិកត្តំ វិសិដ្ឋតន្តិ យុត្តំ កិរិយាវិសេសកត្តា ឧបសគ្គស្ស។ **អភិរាជា អភិវិនយេ**តិ បន បូជិតបរិច្ឆិន្នេសុ រាជវិនយេសុ **អភិ**-សទ្ទោ បវត្តតីតិ កថមេតំ យុជ្ជេយ្យាតិ ? បូជនបរិច្ឆេទនកិរិយាទីបនតោ, តាហិ ច កិរិយាហិ រាជវិនយានំ យុត្តត្តា។ ឯត្ថ ហិ អតិមាលាទីសុ អតិ-សទ្ទោ វិយ, អភិ-សទ្ទោ យថា សហ សាធនេន កិរិយំ វទតីតិ អភិរាជអភិវិនយ-សទ្ទា សិទ្ធា, ឯវំ អភិធម្មសទ្ទេ អភិ-សទ្ទោ សហ សាធនេន វុឌ្ឍិយាទិកិរិយំ ទីបេតីតិ អយមត្ថោ ទស្សិតោតិ ទដ្ឋព្ពោ។

ភាវនាផរណវុឌ្ឍីហិ **វុឌ្ឍិមន្តោបិ ធម្មា វុត្តា។ អារម្មណាទីហី**តិ អារម្មណសម្បយុត្តកម្មទ្វារបដិបទាទីហិ។ **អវិសិដ្ឋ**ន្តិ អញ្ញមញ្ញវិសិដ្ឋេសុ វិនយសុត្តាភិធម្មេសុ អវិសិដ្ឋំ សមានំ។ តំ បិដកសទ្ទន្តិ អត្ថោ។ **យថាវុត្តេនា**តិ “ឯវំ ទុវិធត្ថេនា”តិអាទិនា វុត្តប្បការេន។

កថេតព្ពានំ អត្ថានំ ទេសកាយត្តេន អាណាទិវិធិនា អតិសជ្ជនំ បពោធនំ **ទេសនា។** សាសិតព្ពបុគ្គលគតេន យថាបរាធាទិសាសិតព្ពភាវេន អនុសាសនំ វិនយនំ **សាសនំ។** កថេតព្ពស្ស សំវរាសំវរាទិនោ អត្ថស្ស កថនំ វចនបដិពទ្ធតាករណំ **កថា។** កថីយតិ វា ឯត្ថាតិ **កថា។** សំវរាសំវរស្ស កថា **សំវរាសំវរកថា។** ឯស នយោ ឥតរេសុបិ។ **ភេទ**-សទ្ទោ វិសុំ វិសុំ យោជេតព្ពោ “ទេសនាភេទំ សាសនភេទំ កថាភេទញ្ច យថារហំ បរិទីបយេ”តិ។ **ភេទ**ន្តិ ច នានត្តន្តិ អត្ថោ។ សិក្ខា ច បហានានិ ច គម្ភីរភាវោ ច **សិក្ខាប្បហានគម្ភីរភាវំ**, តញ្ច បរិទីបយេ។ ឯត្ថ **យថា**តិ ឧបារម្ភនិស្សរណធម្មកោសរក្ខណហេតុបរិយាបុណនំ សុប្បដិបត្តិ ទុប្បដិបត្តីតិ ឯតេហិ បការេហិ។ អាណំ បណេតុំ អរហតីតិ **អាណារហោ** សម្មាសម្ពុទ្ធត្តា។ វោហារបរមត្ថានម្បិ សព្ភាវតោ អាហ **អាណាពាហុល្លតោ**តិ។ ឥតោ បរេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **បចុរាបរាធា** សេយ្យសកាទយោ។ **អជ្ឈាសយោ** អាសយោវ អត្ថតោ ទិដ្ឋិ, ញាណញ្ច។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋិ ច, ខន្តិ ចេវានុលោមិកេ;
> យថាភូតញ្ច យំ ញាណំ, ឯតំ អាសយសទ្ទិត”ន្តិ។ (វិសុទ្ធិ. ដី. ១.១៣៦);

អនុសយា កាមរាគភវរាគទិដ្ឋិបដិឃវិចិកិច្ឆាមានាវិជ្ជាវសេន សត្ត អនាគតា កិលេសា, អតីតា បច្ចុប្បន្នា ច តថេវ វុច្ចន្តិ។ ន ហិ កាលភេទេន ធម្មានំ សភាវភេទោ អត្ថីតិ។ **ចរិយា**តិ ឆ មូលចរិយា, អន្តរភេទេន អនេកវិធា, សំសគ្គវសេន តេសដ្ឋិ ហោន្តិ។ តេ បន អម្ហេហិ **អសម្មោហន្តរធានសុត្តដីកាយំ** វិភាគតោ ទស្សិតា, អត្ថិកេហិ តតោ គហេតព្ពា។ អថ វា **ចរិយា**តិ ចរិតំ, តំ សុចរិតទុច្ចរិតវសេន ទុវិធំ។ **អធិមុត្តិ** នាម សត្តានំ បុព្ពបរិចយវសេន អភិរុចិ, សា ទុវិធា ហីនបណីតភេទេន។ ឃនវិនិព្ភោគាភាវតោ ទិដ្ឋិមានតណ្ហាវសេន **“អហំ មមា”តិ សញ្ញិនោ។** មហន្តោ សំវរោ **អសំវរោ។** វុទ្ធិអត្ថោ ហិ អយ’មការោ យថា “អសេក្ខា ធម្មា”តិ (ធ. ស. ១១)។

តីសុបិ ចេតេសុ ឯតេ ធម្មត្ថទេសនា បដិវេធាតិ ឯត្ថ តន្តិអត្ថោ តន្តិទេសនា តន្តិអត្ថបដិវេធោ ច តន្តិវិសយា ហោន្តីតិ វិនយបិដកាទីនំ អត្ថទេសនាបដិវេធាធារភាវោ យុត្តោ, បិដកានិ បន តន្តិ យេវាតិ តេសំ ធម្មាធារភាវោ កថំ យុជ្ជេយ្យាតិ? តន្តិសមុទាយស្ស អវយវតន្តិយា អាធារភាវតោ។ អវយវស្ស ហិ សមុទាយោ អាធារភាវេន វុច្ចតិ, យថា – “រុក្ខេ សាខា”តិ។ ធម្មាទីនញ្ច ទុក្ខោគាហភាវតោ តេហិ វិនយាទយោ គម្ភីរាតិ វិនយាទីនញ្ច ចតុព្ពិធោ គម្ភីរភាវោ វុត្តោ។ តស្មា ធម្មាទយោ ឯវ ទុក្ខោគាហត្តា គម្ភីរា, ន វិនយាទយោតិ ន ចោទេតព្ពមេតំ សមុខេន, វិសយវិសយីមុខេន ច វិនយាទីនំយេវ គម្ភីរភាវស្ស វុត្តត្តា។ ធម្មោ ហិ វិនយាទយោ, តេសំ វិសយោ អត្ថោ, ធម្មត្ថវិសយា ច ទេសនាបដិវេធោតិ។ តត្ថ បដិវេធស្ស ទុក្ករភាវតោ ធម្មត្ថានំ, ទេសនាញាណស្ស ទុក្ករភាវតោ ទេសនាយ ច ទុក្ខោគាហភាវោ វេទិតព្ពោ, បដិវេធស្ស បន ឧប្បាទេតុំ អសក្កុណេយ្យត្តា, តព្ពិសយញាណុប្បត្តិយា ច ទុក្ករភាវតោ ទុក្ខោគាហតា វេទិតព្ពា។

“**ហេតុម្ហិ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា**”តិ ឯតេន វចនេន ធម្មស្ស ហេតុភាវោ កថំ ញាតព្ពោតិ? “**ធម្ម
បដិសម្ភិទា**”តិ ឯតស្ស សមាសបទស្ស អវយវបទត្ថំ ទស្សេន្តេន “**ហេតុម្ហិ ញាណ**”ន្តិ វុត្តត្តា។ “ធម្មេ
បដិសម្ភិទា”តិ ឯត្ថ ហិ “ធម្មេ”តិ ឯតស្ស អត្ថំ ទស្សេន្តេន “ហេតុម្ហី”តិ វុត្តំ, “បដិសម្ភិទា”តិ ឯតស្ស ច អត្ថំ
ទស្សេន្តេន “ញាណ”ន្តិ។ តស្មា ហេតុធម្ម-សទ្ទា ឯកត្ថា, ញាណបដិសម្ភិទា-សទ្ទា ចាតិ ឥមមត្ថំ វទន្តេន
សាធិតោ ធម្មស្ស ហេតុភាវោ, អត្ថស្ស ហេតុផលភាវោ ច ឯវមេវ ទដ្ឋព្ពោ។

យថាធម្មន្តិ ចេត្ថ **ធម្ម**-សទ្ទោ ហេតុំ ហេតុផលញ្ច សព្ពំ សង្គណ្ហាតិ។ សភាវវាចកោ ហេស, ន បរិយត្តិ
ហេតុភាវវាចកោ, តស្មា **យថាធម្ម**ន្តិ យោ យោ អវិជ្ជាសង្ខារាទិធម្មោ , តស្មឹ តស្មិន្តិ អត្ថោ។ ធម្មានុរូបំ វា
យថាធម្មំ។ ទេសនាបិ ហិ បដិវេធោ វិយ អវិបរីតសវិសយវិភាវនតោ ធម្មានុរូបំ បវត្តតិ, យតោ
‘អវិបរីតាភិលាបោ’តិ វុច្ចតិ។ **ធម្មាភិលាបោ**តិ អត្ថព្យញ្ជនកោ អវិបរីតាភិលាបោ, ឯតេន “តត្រ
ធម្មនិរុត្តាភិលាបេ ញាណំ និរុត្តិបដិសម្ភិទា”តិ (វិភ. ៧១៨) ឯត្ថ វុត្តំ សភាវធម្មនិរុត្តឹ ទស្សេតិ, សទ្ទសភាវត្តា
ទេសនាយ។ តថា ហិ និរុត្តិបដិសម្ភិទាយ បរិត្តារម្មណាទិភាវោ **បដិសម្ភិទាវិភង្គបាឡិយំ** (វិភ. ៧៤៩) វុត្តោ។
អដ្ឋកថាយញ្ច “តំ សភាវនិរុត្តឹ សទ្ទំ អារម្មណំ កត្វា”តិអាទិនា (វិភ. អដ្ឋ. ៦៤២) សទ្ទារម្មណតា ទស្សិតា។
“ឥមស្ស អត្ថស្ស អយំ សទ្ទោ វាចកោ”តិ វចនវចនីយេ វវត្ថបេត្វា តំតំវចនីយ វិភាវនវសេន បវត្តិតោ ហិ សទ្ទោ
ទេសនាតិ។ “**អនុលោមាទិវសេន វា កថន**”ន្តិ ឯតេន តស្សា ធម្មនិរុត្តិយា អភិលាបំ កថនំ តស្ស វចនស្ស ប
វត្តនំ ទស្សេតិ។ “**អធិប្បាយោ**”តិ ឯតេន “ទេសនាតិ បញ្ញត្តី”តិ ឯតំ វចនំ ធម្មនិរុត្តាភិលាបំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន
តព្ពិនិមុត្តំ បញ្ញត្តឹ សន្ធាយាតិ ទស្សេតិ។

ននុ ច “ធម្មោ តន្តិ”តិ ឥមស្មឹ បក្ខេ ធម្មស្ស សទ្ទសភាវត្តា ធម្មទេសនានំ វិសេសោ ន សិយាតិ? ន, តេសំ
តេសំ អត្ថានំ ពោធកភាវេន ញាតោ, ឧគ្គហណាទិវសេន ច បុព្ពេ វវត្ថាបិតោ សទ្ទប្បពន្ធោ ធម្មោ, បច្ឆា បរេសំ
អវពោធនត្ថំ បវត្តិតោ តទត្ថប្បកាសកោ សទ្ទោ ទេសនាតិ។ អថ វា យថាវុត្តសទ្ទសមុដ្ឋាបកោ ចិត្តុប្បាទោ
ទេសនា, មុសាវាទាទយោ វិយ។ “វចនស្ស បវត្តន”ន្តិ ច យថាវុត្តចិត្តុប្បាទវសេន យុជ្ជតិ។ សោ ហិ វចនំ ប
វត្តេតិ, តញ្ច តេន បវត្តីយតិ ទេសីយតិ។ “សោ ច លោកិយលោកុត្តរោ”តិ ឯវំ វុត្តំ អភិសមយំ យេន បការេន
អភិសមេតិ, យំ អភិសមេតិ, យោ ច តស្ស សភាវោ, តេហិ បាកដំ កាតុំ “**វិសយតោ អសម្មោហតោ ច អត្ថានុ
រូបំ ធម្មេសូ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ ហិ វិសយតោ អត្ថាទិអនុរូបំ ធម្មាទីសុ អវពោធោ អវិជ្ជាទិធម្មសង្ខារាទិ
អត្ថតទុភយបញ្ញាបនារម្មណោ **លោកិយោ អភិសមយោ,** អសម្មោហតោ អត្ថាទិអនុរូបំ ធម្មាទីសុ អវពោធោ
និព្ពានារម្មណោ មគ្គសម្បយុត្តោ យថាវុត្តធម្មត្ថបញ្ញត្តីសុ សម្មោហវិទ្ធំសនោ **លោកុត្តរោ អភិសមយោ**តិ។
អភិសមយតោ អញ្ញម្បិ បដិវេធត្ថំ ទស្សេតុំ “**តេសំ តេសំ វា**”តិអាទិមាហ។ ‘បដិវេធនំ បដិវេធោ’តិ ឥមិនា ហិ
វចនត្ថេន អភិសមយោ, ‘បដិវិជ្ឈីយតីតិ បដិវេធោ’តិ ឥមិនា តំតំរូបាទិធម្មានំ អវិបរីតសភាវោ ច
“បដិវេធោ”តិ វុច្ចតីតិ។

យថាវុត្តេហិ ធម្មាទីហិ បិដកានំ គម្ភីរភាវំ ទស្សេតុំ “**ឥទានិ យស្មា ឯតេសុ បិដកេសូ**”តិអាទិមាហ។ **យោ
ចេត្ថា**តិ ឯតេសុ តំតំបិដកគតេសុ ធម្មាទីសុ យោ បដិវេធោ, ឯតេសុ ច បិដកេសុ តេសំ តេសំ ធម្មានំ យោ
អវិបរីតសភាវោតិ យោជេតព្ពំ។ ទុក្ខោគាហតា ច អវិជ្ជាសង្ខារាទីនំ ធម្មត្ថានំ ទុប្បដិវិជ្ឈតាយ, តេសំ
បញ្ញាបនស្ស ទុក្ករភាវតោ តំទេសនាយ, បដិវេធនសង្ខាតស្ស បដិវេធស្ស ឧប្បាទនវិសយិករណានំ អ
សក្កុណេយ្យត្តា, អវិបរីតសភាវសង្ខាតស្ស បដិវេធស្ស ទុវិញ្ញេយ្យតាយ ឯវ វេទិតព្ពា។

យន្តិ យំ បរិយត្តិទុគ្គហណំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **អត្ថ**ន្តិ ភាសិតត្ថំ, បយោជនត្ថញ្ច។ **ន ឧបបរិក្ខន្តី**តិ ន វិចារេន្តិ។
ន និជ្ឈានំ ខមន្តីតិ និជ្ឈានបញ្ញំ នក្ខមន្តិ, និជ្ឈាយិត្វា បញ្ញាយ ទិស្វា រោចេត្វា គហេតព្ពា ន ហោន្តីតិ
អធិប្បាយោ។ **ឥតី**តិ ឯវំ ឯតាយ បរិយត្តិយា។ **វាទប្បមោក្ខានិសំសា** អត្តនោ ឧបរិ បរេហិ អារោបិតវាទស្ស
និគ្គហស្ស បមោក្ខប្បយោជនា ហុត្វា ធម្មំ បរិយាបុណន្តិ, **វាទប្បមោក្ខា** វា និន្ទាបមោក្ខា។ **យស្ស ចត្ថាយា**តិ
យស្ស ច សីលាទិបូរណស្ស អនុបាទាវិមោក្ខស្ស វា អត្ថាយ **ធម្មំ បរិយាបុណន្តិ** ញាយេន បរិយាបុណន្តីតិ
អធិប្បាយោ។ **អស្សា**តិ អស្ស ធម្មស្ស។ **នានុភោន្តី**តិ ន វិន្ទន្តិ។ តេសំ តេ ធម្មា ទុគ្គហិតត្តា ឧបារម្ភ
មានទព្ពមក្ខបលាសាទិហេតុភាវេន **ទីឃរត្តំ អហិតាយ ទុក្ខាយ សំវត្តន្តិ។** ភណ្ឌាគារេ និយុត្តោ ភណ្ឌាគារិកោ,
ភណ្ឌាគារិកោ វិយ ភណ្ឌាគារិកោ, ធម្មរតនានុបាលកោ។ អញ្ញត្ថំ អនបេក្ខិត្វា ភណ្ឌាគារិកស្សេវ សតោ បរិយត្តិ
ភណ្ឌាគារិកបរិយត្តិ។

“**តាសំយេវា**”តិ អវធារណំ បាបុណិតព្ពានំ ឆឡភិញ្ញាចតុប្បដិសម្ភិទាទីនំ វិនយេ បភេទវចនាភាវំ សន្ធាយ
វុត្តំ។ **វេរញ្ជកណ្ឌេ** (បារា. ១២) ហិ តិស្សោ វិជ្ជាវ វិភត្តា។ ទុតិយេ បន “**តាសំយេវា**”តិ អវធារណំ ចតស្សោ
បដិសម្ភិទា អបេក្ខិត្វា កតំ, ន តិស្សោ វិជ្ជា។ តា ហិ ឆសុ អភិញ្ញាសុ អន្តោគធាតិ សុត្តេ វិភត្តា យេវាតិ។

ទុគ្គហិតំ គណ្ហាតិ, “តថាហំ ភគវតា ធម្មំ ទេសិតំ អាជានាមិ, យថា តទេវិទំ វិញ្ញាណំ សន្ធាវតិ សំសរតិ អនញ្ញ”ន្តិអាទិនា (ម. និ. ១.៣៩៦)។ **ធម្មចិន្តន្តិ** ធម្មសភាវវិចារណំ, “ចិត្តប្បាទមត្តេនេវ ទានំ ហោតិ, សយមេវ ចិត្តំ អត្តនោ អារម្មណំ ហោតិ, សព្ពំ ចិត្តំ អសភាវធម្មារម្មណ”ន្តិ ច ឯវមាទិ។ **តេសន្តិ** តេសំ បិដកានំ។

ឯតន្តិ ឯតំ ពុទ្ធវចនំ។ អត្ថានុលោមតោ **អនុលោមិកោ។** អនុលោមិកគំភេវ វិភាវេតុំ “**កស្មា បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯកនិកាយម្បីតិ** ឯកសមូហម្បិ ។ បោណិកា ចិក្ខល្លិកា ច ខត្តិយា, តេសំ និវាសោ **បោណិកនិកាយោ ចិក្ខល្លិកនិកាយោ** ច។

នវប្បភេទន្តិ ឯត្ថ កថំ នវប្បភេទំ? សគាថកញ្ហិ សុត្តំ គេយ្យំ, និគ្គាថកញ្ច សុត្តំ វេយ្យាករណំ, តទុភយវិនិមុត្តញ្ច សុត្តំ ឧទានាទិវិសេសសញ្ញារហិតំ នត្ថិ, យំ សុត្តង្គំ សិយា, មង្គលសុត្តាទីនញ្ច (ខុ. បា. ៥.២; សុ. និ. ២២៥) សុត្តង្គសង្គហោ ន សិយា, គាថាភាវតោ, ធម្មបទាទីនំ វិយ, គេយ្យង្គសង្គហោ វា សិយា, សគាថកត្តា, សគាថវគ្គស្ស វិយ, តថា ឧភតោវិភង្គាទីសុ សគាថកប្បទេសានន្តិ? វុច្ចតេ –

> “សុត្តន្តិ សាមញ្ញវិធិ, វិសេសវិធយោ បរេ;
> សនិមិត្តា និរុឡ្ហត្តា សហតាញ្ញេន នាញ្ញតោ”។ (សារត្ថ. ដី. ១.បឋមមហាសង្គីតិកថាវណ្ណនា);

សព្ពស្សាបិ ហិ ពុទ្ធវចនស្ស **សុត្តន្តិ** អយំ **សាមញ្ញវិធិ។** តេនេវាហ អាយស្មា មហាកច្ចានោ នេត្តិយំ – “នវវិធសុត្តន្តបរិយេដ្ឋី”តិ (នេត្តិ. សង្គហវារ)។ “ឯត្តកំ តស្ស ភគវតោ សុត្តាគតំ សុត្តបរិយាបន្នំ (បាចិ. ២៥៥, ១២៤២), សកវាទេ បញ្ចសុត្តសតានី”តិ (ធ. ស. អដ្ឋ. និទានកថា; កថា. អដ្ឋ. និទានកថា) ឯវមាទិ ច ឯតស្ស អត្ថស្ស សាធកំ។

វិសេសវិធយោ បរេ សនិមិត្តា តទេកទេសេសុ គេយ្យាទយោ វិសេសវិធយោ តេន តេន និមិត្តេន បតិដ្ឋិតា។ តថា ហិ គេយ្យស្ស សគាថកត្តំ តព្ភាវនិមិត្តំ។ លោកេបិ ហិ សសិលោកំ សគាថកំ (នេត្តិ. អដ្ឋ. ១៣) ចុណ្ណិយគន្ថំ ‘គេយ្យ’ន្តិ វទន្តិ។ គាថាវិរហេ បន សតិ បុច្ឆំ កត្វា វិស្សជ្ជនភាវោ វេយ្យាករណស្ស តព្ភាវនិមិត្តំ។ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនញ្ហិ ‘ព្យាករណ’ន្តិ វុច្ចតិ, ព្យាករណមេវ វេយ្យាករណំ។ ឯវំ សន្តេ សគាថកាទីនម្បិ បុច្ឆំ កត្វា វិស្សជ្ជនវសេន បវត្តានំ វេយ្យាករណភាវោ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ, គេយ្យាទិសញ្ញានំ អនោកាសភាវតោ, ‘គាថាវិរហេ សតី’តិ វិសេសិតត្តា ច។ តថា ហិ ធម្មបទាទីសុ កេវលំ គាថាពន្ធេសុ, សគាថកត្តេបិ សោមនស្សញាណមយិកគាថាយុត្តេសុ, ‘វុត្តញ្ហេត’ន្តិអាទិវចនសម្ពន្ធេសុ, អព្ភុតធម្មបដិសំយុត្តេសុ ច សុត្តវិសេសេសុ យថាក្កមំ គាថាឧទានឥតិវុត្តកអព្ភុតធម្មសញ្ញា បតិដ្ឋិតា, តថា សតិបិ គាថាពន្ធភាវេ ភគវតោ អតីតាសុ ជាតីសុ ចរិយានុភាវប្បកាសកេសុ ជាតកសញ្ញា, សតិបិ បញ្ហាវិស្សជ្ជនភាវេ, សគាថកត្តេ ច កេសុចិ សុត្តន្តេសុ វេទស្ស លភាបនតោ វេទល្លសញ្ញា បតិដ្ឋិតាតិ ឯវំ តេន តេន សគាថកត្តាទិនា និមិត្តេន តេសុ តេសុ សុត្តវិសេសេសុ គេយ្យាទិសញ្ញា បតិដ្ឋិតាតិ វិសេសវិធយោ សុត្តង្គតោ បរេ គេយ្យាទយោ។ យំ បនេត្ថ គេយ្យង្គាទិនិមិត្តរហិតំ, តំ សុត្តង្គំ វិសេសសញ្ញាបរិហារេន សាមញ្ញសញ្ញាយ បវត្តនតោតិ។ ននុ ច សគាថកំ សុត្តំ គេយ្យំ, និគ្គាថកំ សុត្តំ វេយ្យាករណន្តិ សុត្តង្គំ ន សម្ភវតីតិ ចោទនា តទវត្ថា វាតិ? ន តទវត្ថា, សោធិតត្តា។ សោធិតញ្ហិ បុព្ពេ គាថាវិរហេ សតិ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនភាវោ វេយ្យាករណស្ស តព្ភាវនិមិត្តន្តិ។

យញ្ច វុត្តំ – “គាថាភាវតោ មង្គលសុត្តាទីនំ (ខុ. បា. ៥.១, ២, ៣) សុត្តង្គសង្គហោ ន សិយា”តិ, តំ ន, **និរុឡ្ហត្តា។** និរុឡ្ហោ ហិ មង្គលសុត្តាទីនំ សុត្តភាវោ។ ន ហិ តានិ ធម្មបទពុទ្ធវំសាទយោ វិយ គាថាភាវេន បញ្ញាតានិ, អថ ខោ សុត្តភាវេន។ តេនេវ ហិ អដ្ឋកថាយំ “សុត្តនាមក”ន្តិ នាមគ្គហណំ កតំ។ យញ្ច បន វុត្តំ – “សគាថកត្តា គេយ្យង្គសង្គហោ សិយា”តិ, តទបិ នត្ថិ, យស្មា **សហតាញ្ញេន។** សហ គាថាហីតិ ហិ សគាថកំ។ សហភាវោ នាម អត្ថតោ អញ្ញេន ហោតិ, ន ច មង្គលសុត្តាទីសុ កថាវិនិមុត្តោ កោចិ សុត្តបទេសោ អត្ថិ, យោ ‘សហ គាថាហី’តិ វុច្ចេយ្យ, ន ច សមុទាយោ នាម កោចិ អត្ថិ, យទបិ វុត្តំ – “ឧភតោវិភង្គាទីសុ សគាថកប្បទេសានំ គេយ្យង្គសង្គហោ សិយា”តិ តទបិ ន, អញ្ញតោ។ អញ្ញា ឯវ ហិ តា គាថា ជាតកាទិបរិយាបន្នត្តា។ អតោ ន តាហិ ឧភតោវិភង្គាទីនំ គេយ្យង្គភាវោតិ។ ឯវំ សុត្តាទីនំ អង្គានំ អញ្ញមញ្ញសង្ករាភាវោ វេទិតព្វោ។

“អយំ ធម្មោ…បេ…. អយំ វិនយោ, ឥមានិ ចតុរាសីតិ ធម្មក្ខន្ធសហស្សានី”តិ ពុទ្ធវចនំ ធម្មវិនយាទិភេទេន វវត្ថបេត្វា សង្គាយន្តេន មហាកស្សបប្បមុខេន វសិគណេន អនេកច្ឆរិយបាតុភាវបដិមណ្ឌិតាយ សង្គីតិយា ឥមស្ស ទីឃាគមស្ស បឋមមជ្ឈិមពុទ្ធវចនាទិភាវោ វវត្ថាបិតោតិ ទស្សេតិ, “**ឯវមេតំ អភេទតោ**”តិអាទិនា។

និទានកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១. ព្រហ្មជាលសុត្តវណ្ណនា

បរិព្ពាជកកថាវណ្ណនា

ឯវំ បឋមមហាសង្គីតិំ ទស្សេត្វា យទត្ថំ សា ឯវ ទស្សិតា, ឥទានិ តំ និគមនវសេន ទស្សេតុំ "**ឥមិស្សា**"តិអាទិមាហ។

១. ឯត្តាវតា ច ព្រហ្មជាលស្ស សាធារណតោ ពាហិរនិទានំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អព្ភន្តរនិទានំ សំវណ្ណេតុំ "**ឯត្ថ ឯវំ**"ន្តិអាទិ វុត្តំ។ អថ វា ឆហិ អាការេហិ សំវណ្ណនា កាតព្ពា សម្ពន្ធតោ បទតោ បទវិភាគតោ បទត្ថតោ អនុយោគតោ បរិហារតោ ចាតិ។ តត្ថ **សម្ពន្ធោ** នាម ទេសនាសម្ពន្ធោ។ យំ លោកិយា "ឧម្ពុគ្ឃាតោ"តិ វទន្តិ។ សោ បន បាឡិយា និទានបាឡិវសេន, និទានបាឡិយា បន សង្គីតិវសេន វេទិតព្ពោតិ បឋមមហាសង្គីតិំ ទស្សេន្តេន និទានបាឡិយា សម្ពន្ធស្ស ទស្សិតត្តា បទាទិវសេន សំវណ្ណនំ ករោន្តោ "**ឯវន្តិ និបាតបទ**"ន្តិអាទិមាហ។ "**មេតិអាទីនី**"តិ ឯត្ថ អន្តរា-សទ្ទ-ច-សទ្ទានំ និបាតបទភាវោ, វត្តព្ពោ, ន វា វត្តព្ពោ តេសំ នយគ្គហណេន គហិតត្តា, តទវសិដ្ឋានំ អាបដិ-សទ្ទានំ អាទិ-សទ្ទេន សង្គណ្ហនតោ។ "**បទវិភាគោ**"តិ បទានំ វិសេសោ, ន បន បទវិគ្គហោ។ អថ វា បទានិ ច បទវិភាគោ ច **បទវិភាគោ**, បទវិគ្គហោ ច បទវិភាគោ ច **បទវិភាគោ**តិ វា ឯកសេសវសេន បទបទវិគ្គហាបិ បទវិភាគ សទ្ទេន វុត្តាតិ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ បទវិគ្គហោ "ភិក្ខូនំ សង្ឃោ"តិអាទិភេទេសុ បទេសុ ទដ្ឋព្ពោ។

អត្ថតោតិ បទត្ថតោ។ តំ បន បទត្ថំ អត្ថុទ្ធារក្កមេន បឋមំ ឯវំ-សទ្ទស្ស ទស្សេន្តោ "**ឯវំសទ្ទោ តាវ**"តិអាទិមាហ។ **អវធារណាទី**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន ឥទមត្ថបុច្ឆាបរិមាណាទិអត្ថានំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ តថា ហិ "ឯវំគតានិ, ឯវំវិធោ, ឯវមាការោ"តិអាទីសុ ឥទំ-សទ្ទស្ស អត្ថេ ឯវំ-សទ្ទោ។ គត-សទ្ទោ ហិ បការបរិយាយោ, តថា វិធាការ-សទ្ទា ច។ តថា ហិ វិធយុត្តគត-សទ្ទេ លោកិយា បការត្ថេ វទន្តិ។ "ឯវំ នុ ខោ, ន នុ ខោ, កឹ នុ ខោ, កថំ នុ ខោ"តិ, "ឯវំ សុ តេ សុន្ហាតា សុវិលិត្តា កប្បិតកេសមស្សូ, អាមុត្តមាលាភរណា ឱទាតវត្ថវសនា បញ្ចហិ កាមគុណេហិ សមប្បិតា សមង្គីភូតា បរិចារេន្តិ, សេយ្យថាបិ ត្វំ ឯតរហិ សាចរិយកោតិ? នោ ហិទំ ភោ គោតមា"តិ ច អាទីសុ បុច្ឆាយំ។ "ឯវំ លហុបរិវត្តំ, ឯវំ អាយុបរិយន្តោ"តិ ច អាទីសុ បរិមាណេ។ ននុ ច "ឯវំ នុ ខោ, ឯវំ សុ តេ, ឯវំ អាយុបរិយន្តោ"តិ ឯត្ថ ឯវំ-សទ្ទេន បុច្ឆនាការបរិមាណាការានំ វុត្តត្តា អាការត្ថោ ឯវ ឯវំ-សទ្ទោ តិ? ន, វិសេសសព្ភាវតោ។ អាការមត្តវាចកោ ហេត្ថ អាការត្ថោតិ អធិប្បេតោ, យថា "ឯវំ ព្យាខោតិអាទីសុ បន ន អាការវិសេសវាចកោ ឯវញ្ច កត្វា "ឯវំ ជាតេន មច្ចេនា"តិអាទីនិ ឧបមាទីសុ ឧទាហរណានិ ឧបបន្នានិ ហោន្តិ។ តថា ហិ "យថាបិ...បេ.... ពហុ"ន្តិ? ឯត្ថ បុប្ផរាសិដ្ឋានិយតោ មនុស្សុបបត្តិសប្បុរិសូបនិស្សយសទ្ធម្មស្សវនយោនិសោមនសិការភោគសម្បត្តិអាទិទានាទិបុញ្ញកិរិយាហេតុសមុទាយតោ សោភាសុគន្ធតាទិគុណយោគតោ មាលាគុណសទិសិយោ បហូតា បុញ្ញកិរិយា មរិតព្ពសភាវតាយ មច្ចេន សត្តេន កត្តព្ពាតិ ជោទិតត្តា បុប្ផរាសិមាលាគុណាវ ឧបមា, តេសំ ឧបមាការោ យថា-សទ្ទេន អនិយមតោ វុត្តោតិ ឯវំ-សទ្ទោ ឧបមាការនិគមនត្ថោតិ វត្តុំ យុត្តំ។ សោ បន ឧបមាការោ និយមិយមានោ អត្ថតោ ឧបមាវ ហោតីតិ អាហ "**ឧបមាយំ អាគតោ**"តិ។

តថា **ឯវំ** ឥមិនា អាការេន "**អភិក្កមិតព្ព**"ន្តិអាទិនា ឧបទិសិយមានាយ សមណសារុប្បាយ អាកប្បសម្បត្តិយា យោ តត្ថ ឧបទិសនាការោ, សោ អត្ថតោ ឧបទេសោយេវាតិ វុត្តំ "**ឯវំ តេ...បេ.... ឧបទេសេ**"តិ។ តថា **ឯវមេតំ ភគវា, ឯវមេតំ សុគតា**តិ ឯត្ថ ច ភគវតា យថាវុត្តមត្ថំ អវិបរីតតោ ជានន្តេហិ កតំ តត្ថ សំវិជ្ជមានគុណានំ បការេហិ ហំសនំ ឧទគ្គតាករណំ **សម្បហំសនំ**, យោ តត្ថ សម្បហំសនាការោតិ យោជេតព្ពំ។ **ឯវមេវ បនាយ**ន្តិ ឯត្ថ គរហណាការោតិ យោជេតព្ពំ។ សោ ច គរហណាការោ "វសលី"តិអាទិ ខុំសនសទ្ទសន្និធានតោ ឥធ ឯវំ-សទ្ទេន បកាសិតោតិ វិញ្ញាយតិ។ យថា ចេត្ថ, ឯវំ ឧបមាការាទយោបិ ឧបមាទិវសេន វុត្តានំ បុប្ផរាសិអាទិសទ្ទានំ សន្និធានតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឯវញ្ច វទេហី**តិ "យថាហំ វទាមិ, ឯវំ សមណំ អានន្ទំ វទេហី"តិ វទនាការោ ឥទានិ វត្តព្ពោ ឯវំ-សទ្ទេន និទស្សីយតីតិ និទស្សនត្ថោ វុត្តោ។ **ឯវំ នោ**តិ ឯត្ថាបិ តេសំ យថាវុត្តធម្មានំ អហិតទុក្ខាវហភាវេ សន្និដ្ឋានជននត្ថំ អនុមតិគ្គហណវសេន "សំវត្តន្តិ, នោ វា, កថំ វា ឯត្ថ ហោតី"តិ បុច្ឆាយ កតាយ "ឯវំ នោ ឯត្ថ ហោតី"តិ វុត្តត្តា តទាការសន្និដ្ឋានំ ឯវំ-សទ្ទេន វិភាវិតន្តិ វិញ្ញាយតិ, សោ បន តេសំ ធម្មានំ អហិតាយ ទុក្ខាយ សំវត្តនាការោ និយមិយមានោ អវធារណត្ថោ ហោតីតិ អាហ "**ឯវំ នោ ឯត្ថ ហោតីតិ អាទីសុ អវធារណេ**"តិ។ **ឯវំ ភន្តេ**តិ បន ធម្មស្ស សាធុកំ សវនមនសិការេ សន្និយោជិតេហិ ភិក្ខូហិ អត្តនោ តត្ថ ឋិតភាវស្ស បដិជាននវសេន វុត្តត្តា ឯត្ថ ឯវំ-សទ្ទោ វចនសម្បដិច្ឆនត្ថោ វុត្តោ, តេន ឯវំ ភន្តេ, សាធុ ភន្តេ, សុដ្ឋុ ភន្តេតិ វុត្តំ ហោតិ។

នានានយនិបុណាន្តិ ឯកត្តនានត្តអព្យាបារឯវំធម្មតាសង្ខាតា, នន្ទិយាវដ្ដ តិបុក្ខលសីហវិក្កីឡិតអង្កុស ទិសាលោចនសង្ខាតា វា អាធារាទិភេទវសេន នានាវិធា នយា នានានយា, នយា វា បាឡិគតិយោ, តា ច បញ្ញត្តិអនុបញ្ញត្តិអាទិវសេន សំកិលេភាគិយាទិលោកិយាទិតទុភយវោមិស្សតាទិវសេន កុសលាទិវសេន ខន្ធាទិវសេន សង្គហាទិវសេន សមយវិមុត្តាទិវសេន ឋបនាទិវសេន កុសលមូលាទិវសេន តិកបដ្ឋានាទិវសេន ច នានប្បការាតិ នានានយា, តេហិ និបុណំ សណ្ហសុខុមន្តិ នានានយនិបុណំ។ អាសយោវ អជ្ឈាសយោ, តេ ច សស្សតាទិភេទេន, តត្ថ ច អប្បរជក្ខតាទិវសេន អនេកា, អត្តជ្ឈាសយាទយោ ឯវ វា សមុដ្ឋានំ ឧប្បត្តិហេតុ ឯតស្សាតិ **អនេកជ្ឈាសយសមុដ្ឋានំ។ អត្ថព្យញ្ជនសម្បន្ន**ន្តិ អត្ថព្យញ្ជនបរិបុណ្ណំ ឧបនេតព្ពាភាវតោ, សង្កាសនបកាសនវិវរណវិភជនឧត្តានីករណបញ្ញត្តិវសេន ឆហិ អត្ថបទេហិ, អក្ខរបទព្យញ្ជនាការនិរុត្តិនិទ្ទេសវសេន ឆហិ ព្យញ្ជនបទេហិ ច សមន្នាគតន្តិ វា អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

វិវិធបាដិហារិយន្តិ ឯត្ថ បាដិហារិយបទស្ស វចនត្ថំ "បដិបក្ខហរណតោ រាគាទិកិលេសាបនយនតោ បាដិហារិយ"ន្តិ វទន្តិ។ ភគវតោ បន បដិបក្ខា រាគាទយោ ន សន្តិ, យេ ហរិតព្ពា។ បុថុជ្ជនានម្បិ វិគតូបក្កិលេសេ អដ្ឋគុណសមន្នាគតេ ចិត្តេ ហតបដិបក្ខេ ឥទ្ធិវិធំ បវត្តតិ, តស្មា តត្ថ បវត្តវោហារេន ច ន សក្កា ឥធ "បាដិហារិយ"ន្តិ វត្តុំ។ សចេ បន មហាការុណិកស្ស ភគវតោ វេនេយ្យគតា ច កិលេសា បដិបក្ខា, តេសំ ហរណតោ "បាដិហារិយ"ន្តិ វុត្តំ, ឯវំ សតិ យុត្តមេតំ។ អថ វា ភគវតោ ច សាសនស្ស ច បដិបក្ខា តិត្ថិយា, តេសំ ហរណតោ **បាដិហារិយំ។** តេ ហិ ទិដ្ឋិហរណវសេន, ទិដ្ឋិប្បកាសនេ អសមត្ថភាវេន ច ឥទ្ធិអាទេសនានុសាសនីហិ ហរិតា អបនីតា ហោន្តីតិ។ **"បដី"**តិ វា អយំ សទ្ទោ "បច្ឆា"តិ ឯតស្ស អត្ថំ ពោធេតិ "តស្មិំ បដិបវិដ្ឋម្ហិ, អញ្ញោ អាគញ្ឆិ ព្រាហ្មណោ"តិអាទីសុ វិយ, តស្មា សមាហិតេ ចិត្តេ, វិគតូបក្កិលេសេ ច កតកិច្ចេន បច្ឆា ហរិតព្ពំ បវត្តេតព្ពន្តិ បដិហារិយំ, អត្តនោ វា ឧបក្កិលេសេសុ ចតុត្ថជ្ឈានមគ្គេហិ ហរិតេសុ បច្ឆា ហរណំ បដិហារិយំ។ ឥទ្ធិអាទេសនានុសាសនិយោ ច វិគតូបក្កិលេសេន, កតកិច្ចេន ច សត្តហិតត្ថំ បុន បវត្តេតព្ពា, ហរិតេសុ ច អត្តនោ ឧបក្កិលេសេសុ បរសត្តានំ ឧបក្កិលេសហរណានិ ហោន្តីតិ បដិហារិយានិ ភវន្តិ។ បដិហារិយមេវ **បាដិហារិយំ។** បដិហារិយេ វា ឥទ្ធិអាទេសនានុសាសនីសមុទាយេ ភវំ ឯកេកំ **"បាដិហារិយ"**ន្តិ វុច្ចតិ។ បដិហារិយំ វា ចតុត្ថជ្ឈានំ មគ្គោ ច បដិបក្ខហរណតោ, តត្ថ ជាតំ, តស្មិំ វា និមិត្តភូតេ, តតោ វា អាគតន្តិ **បាដិហារិយំ។** តស្ស បន ឥទ្ធិអាទិភេទេន វិសយភេទេន ច ពហុវិធស្ស ភគវតោ ទេសនាយ លព្ភមានត្តា អាហ "វិវិធបាដិហារិយ"ន្តិ។

ន អញ្ញថាតិ ភគវតោ សម្មុខា សុតាការតោ ន អញ្ញថាតិ អត្ថោ, ន បន ភគវតោ ទេសិតាការតោ។ អចិន្តេយ្យានុភាវា ហិ ភគវតោ ទេសនា។ ឯវញ្ច កត្វា "សព្ពប្បការេន កោ សមត្ថោ វិញ្ញាតុ"ន្តិ ឥទំ វចនំ សមត្ថិតំ ហោតិ។ ធារណពលទស្សនញ្ច ន វិរុជ្ឈតិ សុតាការាវិរុជ្ឈនស្ស អធិប្បេតត្តា។ ន ហេត្ថ អត្ថន្តរតាបរិហារោ ទ្វិន្នម្បិ អត្ថានំ ឯកវិសយត្តា, ឥតរថា ថេរោ ភគវតោ ទេសនាយ សព្ពថា បដិគ្គហណេ សមត្ថោ អសមត្ថោ ចាតិ អាបជ្ជេយ្យាតិ។

"យោ បរោ ន ហោតិ, សោ អត្តា"តិ ឯវំ វុត្តាយ និយកជ្ឈត្តសង្ខាតាយ សសន្តតិយំ វត្តនតោ តិវិធោបិ មេ-សទ្ទោ កិញ្ចាបិ ឯកស្មិំយេវ អត្ថេ ទិស្សតិ, ករណសម្បទានសាមិនិទ្ទេសវសេន បន វិជ្ជមានភេទំ សន្ធាយាហ **"មេ-សទ្ទោ តីសុ អត្ថេសុ ទិស្សតី"**តិ។

កិញ្ចាបិ ឧបសគ្គោ កិរិយំ វិសេសេតិ, ជោតកភាវតោ បន សតិបិ តស្មិំ សុត-សទ្ទោ ឯវ តំ តមត្ថំ អនុវទតីតិ អនុបសគ្គស្ស សុត-សទ្ទស្ស អត្ថុទ្ធារេ សឧបសគ្គស្ស គហណំ ន វិរុជ្ឈតីតិ ទស្សេន្តោ **"សឧបសគ្គោ ច អនុបសគ្គោ ចា"**តិ អាហ។ **អស្សា**តិ សុត-សទ្ទស្ស។ កម្មភាវសាធនានិ ឥធ សុត-សទ្ទេ សម្ភវន្តីតិ វុត្តំ **"ឧបធារិតន្តិ វា ឧបធារណន្តិ វា អត្ថោ"**តិ។ **មយាតិ អត្ថេ សតី**តិ យទា មេសទ្ទស្ស កត្តុវសេន ករណនិទ្ទេសោ, តទាតិ អត្ថោ។ **មមាតិ អត្ថេ សតី**តិ យទា សម្ពន្ធវសេន សាមិនិទ្ទេសោ, តទា។

សុតសទ្ទសន្និធានេ បយុត្តេន ឯវំសទ្ទេន សវនកិរិយាជោតកេន ភវិតព្ពន្តិ វុត្តំ **"ឯវន្តិ សោតវិញ្ញាណាទិវិញ្ញាណកិច្ចនិទស្សន"**ន្តិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន សម្បដិច្ឆនាទីនំ បញ្ចទ្វារិកវិញ្ញាណានំ តទភិនិហដានញ្ច មនោទ្វារិកវិញ្ញាណានំ គហណំ វេទិតព្ពំ។ សព្ពេសម្បិ វាក្យានំ ឯវការត្ថសហិតត្តា **"សុត"**ន្តិ ឯតស្ស សុតំ ឯវាតិ អយមត្ថោ លព្ភតីតិ អាហ **"អស្សវនភាវបដិក្ខេបតោ"**តិ, ឯតេន អវធារណេន និរាកតំ ទស្សេតិ។ យថា ច សុតំ សុតំ ឯវាតិ និយមេតព្ពំ, តំ សម្មា សុតំ ហោតីតិ អាហ **"អនូនាធិកាវិបរីតគ្គហណនិទស្សន"**ន្តិ។ អថ វា "សទ្ទន្តរត្ថាបោហនវសេន សទ្ទោ អត្ថំ វទតី"តិ **សុត**ន្តិ អសុតំ ន ហោតីតិ អយមេតស្ស អត្ថោតិ វុត្តំ **"អស្សវនភាវបដិក្ខេបតោ"**តិ, ឥមិនា ទិដ្ឋាទិវិនិវត្តនំ ករោតិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ។ ន ឥទំ មយា ទិដ្ឋំ, ន សយម្ភុញាណេន សច្ឆិកតំ, អថ ខោ សុតំ, តញ្ច ខោ សម្មទេវាតិ។ តេនេវាហ "អនូនាធិកាវិបរីតគ្គហណនិ

ទស្សន"ន្តិ។ អវធារណត្ថេ វា ឯវំ-សទ្ទេ អយំ អត្ថយោជនា ករិយតីតិ តទបេក្ខស្ស សុត-សទ្ទស្ស អយមត្ថោ វុត្តោ **"អស្សវនភាវបដិក្ខេបតោ"**តិ។ តេនេវ អាហ "អនូនាធិកាវិបរីតគ្គហណនិទស្សន"ន្តិ។ សវនសទ្ទោ ចេត្ថ កម្មត្ថោ វេទិតព្ពោ សុយ្យតីតិ។

ឯវំ សវនហេតុសុណន្តបុគ្គលសវនវិសេសវសេន បទត្តយស្ស ឯកេន បការេន អត្ថយោជនំ ទស្សេត្វា ឥទានិ បការន្តរេហិបិ តំ ទស្សេតុំ **"តថា ឯវ"**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **តស្សា**តិ យា សា ភគវតោ សម្មុខា ធម្មស្សវនាការេន បវត្តា មនោទ្វារវិញ្ញាណវីថិ, តស្សា។ សា ហិ នានប្បការេន អារម្មណេ បវត្តិតុំ សមត្ថា។ តថា ច វុត្តំ **"សោតទ្វារានុសារេនា"**តិ។ **នានប្បការេនា**តិ វក្ខមានានំ អនេកវិហិតានំ ព្យញ្ជនត្ថគ្គហណានំ នានាការេន, ឯតេន ឥមិស្សា យោជនាយ អាការត្ថោ ឯវំ-សទ្ទោ គហិតោតិ ទីបេតិ។ **បវត្តិភាវប្បកាសន**ន្តិ បវត្តិយា អត្ថិភាវប្បកាសនំ។ **"សុតន្តិ ធម្មប្បកាសន"**ន្តិ យស្មឹ អារម្មណេ វុត្តប្បការា វិញ្ញាណវីថិ នានប្បការេន បវត្តា, តស្ស ធម្មត្តា វុត្តំ, ន សុតសទ្ទស្ស ធម្មត្ថត្តា។ វុត្តស្សេវត្ថស្ស បាកដីករណំ **"អយញ្ហេត្ថា"**តិអាទិ។ តត្ថ **វិញ្ញាណវីថិយា**តិ ករណត្ថេ ករណវចនំ។ **មយា**តិ កត្តុអត្ថេ។

"ឯវន្តិ និទ្ទិសិតព្ពប្បកាសន"ន្តិ និទស្សនត្ថំ ឯវំ-សទ្ទំ គហេត្វា វុត្តំ និទស្សេតព្ពស្ស និទ្ទិសិតព្ពត្តាភាវាភាវតោ, តេន ឯវំ-សទ្ទេន សកលម្បិ សុត្តំ បច្ចាមដ្ឋន្តិ ទស្សេតិ។ សុត-សទ្ទស្ស កិរិយាសទ្ទត្តា, សវនកិរិយាយ ច សាធារណវិញ្ញាណប្បពន្ធបដិពទ្ធត្តា តត្ថ ច បុគ្គលវោហារោតិ វុត្តំ **"សុតន្តិ បុគ្គលកិច្ចប្បកាសន"**ន្តិ។ ន ហិ បុគ្គលវោហាររហិតេ ធម្មប្បពន្ធេ សវនកិរិយា លព្ភតីតិ។

"យស្ស ចិត្តសន្តានស្សា"តិអាទិបិ អាការត្ថមេវ ឯវំ-សទ្ទំ គហេត្វា បុរិមយោជនាយ អញ្ញថា អត្ថយោជនំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ តត្ថ **អាការបញ្ញត្តី**តិ ឧបាទាបញ្ញត្តិ ឯវ, ធម្មានំ បវត្តិអាការុបាទានវសេន តថា វុត្តា។ **"សុតន្តិ វិសយនិទ្ទេសោ"**តិ សោតព្ពភូតោ ធម្មោ សវនកិរិយាកត្តុបុគ្គលស្ស សវនកិរិយាវសេន បវត្តិដ្ឋានន្តិ កត្វា វុត្តំ។ ចិត្តសន្តានវិនិមុត្តស្ស បរមត្ថតោ កស្សចិ កត្តុ អភាវេបិ សទ្ទវោហារេន ពុទ្ធិបរិកប្បិតភេទវចនិច្ឆាយ ចិត្តសន្តានតោ អញ្ញំ វិយ តំសមង្គឹ កត្វា វុត្តំ **"ចិត្តសន្តានេន តំសមង្គិនោ"**តិ។ សវនកិរិយាវិសយោបិ សោតព្ពធម្មោ សវនកិរិយាវសេន បវត្តចិត្តសន្តានស្ស ឥធ បរមត្ថតោ កត្តុភាវតោ, សវនវសេន ចិត្តប្បវត្តិយា ឯវ វា សវនកិរិយាភាវតោ តំកិរិយាកត្តុ ច វិសយោ ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ **"តំសមង្គិនោ កត្តុ វិសយេ"**តិ។ សុតាការស្ស ច ថេរស្ស សម្មានិច្ឆិតភាវតោ អាហ **"គហណសន្និដ្ឋាន"**ន្តិ, ឯតេន វា អវធារណត្ថំ ឯវំ-សទ្ទំ គហេត្វា អយំ អត្ថយោជនា កតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

បុព្ពេ សុតានំ នានាវិហិតានំ សុត្តសង្ខាតានំ អត្ថព្យញ្ជនានំ ឧបធារិតរូបស្ស អាការស្ស និទស្សនស្ស អវធារណស្ស វា បកាសនសភាវោ ឯវំ-សទ្ទោតិ តទាការាទិឧបធារណស្ស បុគ្គលបញ្ញត្តិយា ឧបាទានភូតធម្មប្បពន្ធព្យាបារតាយ វុត្តំ **"ឯវន្តិ បុគ្គលកិច្ចនិទ្ទេសោ"**តិ។ សវនកិរិយា បន បុគ្គលវាទិនោបិ វិញ្ញាណនិរបេក្ខា នត្ថីតិ វិសេសតោ វិញ្ញាណព្យាបារោតិ អាហ **"សុតន្តិ វិញ្ញាណកិច្ចនិទ្ទេសោ"**តិ។ មេតិ សទ្ទប្បវត្តិយា ឯកន្តេនេវ សត្តវិសយត្តា, វិញ្ញាណកិច្ចស្ស ច តត្ថេវ សមោទហិតព្ពតោ **"មេតិ ឧភយកិច្ចយុត្តបុគ្គលនិទ្ទេសោ"**តិ វុត្តំ។ អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិវិជ្ជមានបញ្ញត្តិសភាវា យថាក្កមំ ឯវំ-សទ្ទ សុត-សទ្ទានំ អត្ថាតិ តេ តថារូបបញ្ញត្តិឧបាទានព្យាបារភាវេន ទស្សេន្តោ អាហ **"ឯវន្តិ បុគ្គលកិច្ចនិទ្ទេសោ។ សុតន្តិ វិញ្ញាណកិច្ចនិទ្ទេសោ"**តិ។ ឯត្ថ ច ករណកិរិយាកត្តុកម្មវិសេសប្បកាសនវសេន បុគ្គលព្យាបារវិសយបុគ្គលព្យាបារនិទស្សនវសេន គហណាការគាហកតព្ពិសយវិសេសនិទ្ទេសវសេន កត្តុករណព្យាបារកត្តុនិទ្ទេសវសេន ច ទុតិយាទយោ ចតស្សោ អត្ថយោជនា ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

សព្ពស្សាបិ សទ្ទាធិគមនីយស្ស អត្ថស្ស បញ្ញត្តិមុខេនេវ បដិបជ្ជិតព្ពត្តា, សព្ពបញ្ញត្តីនញ្ច វិជ្ជមានាទិវសេន ឆសុ បញ្ញត្តិភេទេសុ អន្តោគធត្តា តេសុ "ឯវ"ន្តិអាទីនំ បញ្ញត្តីនំ សរូបំ និទ្ធារេន្តោ អាហ **"ឯវន្តិ ច មេតិ ចា"**តិអាទិ។ តត្ថ ឯវន្តិ ច មេតិ ច វុច្ចមានស្ស អត្ថស្ស អាការាទិនោ, ធម្មានញ្ច អសល្លក្ខណភាវតោ អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិភាវោតិ អាហ **"សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថវសេន អវិជ្ជមានបញ្ញត្តី"**តិ។ តត្ថ **សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថវសេនា**តិ ភូតត្ថឧត្តមត្ថវសេន។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិយោ មាយាមរីចិអាទយោ វិយ អភូតត្ថោ, អនុស្សវាទីហិ គហេតព្ពោ វិយ អនុត្តមត្ថោ ច ន ហោតិ, សោ រូបសទ្ទាទិសភាវោ រុប្បនានុភវនាទិសភាវោ វា អត្ថោ "សច្ចិកដ្ឋោ, បរមត្ថ ចា"តិ វុច្ចតិ, ន តថា ឯវំ មេតិ បទានមត្ថោតិ, ឯតមេវត្ថំ បាកដតរំ កាតុំ **"កិញ្ហេត្ថ ត"**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **សុត**ន្តិ បន សទ្ទាយតនំ សន្ធាយាហ **"វិជ្ជមានបញ្ញត្តី"**តិ។ តេនេវ ហិ **"យញ្ហិ តមេត្ថ សោតេន ឧបលទ្ធ"**ន្តិ វុត្តំ, "សោតទ្វារានុសារេន ឧបលទ្ធ"ន្តិ បន វុត្តេ អត្ថព្យញ្ជនាទិសព្ពំ លព្ភតិ។ **តំ តំ ឧបាទាយ វត្តព្ពតោ**តិ សោតបថំ អាគតេ ធម្មេ ឧបាទាយ តេសំ ឧបធារិតាការាទិនោ បច្ចាមសនវសេន "ឯវ"ន្តិ, សសន្តតិបរិយាបន្នេ ខន្ធេ ឧបាទាយ "មេ"តិ វត្តព្ពត្តាតិ អត្ថោ។ ទិដ្ឋាទិសភាវរហិតេ សទ្ទាយតនេ បវត្តមានោបិ សុតវោហារោ "ទុតិយំ

តតិយ”ន្តិអាទិកោ វិយ បឋមាទីនិ ទិដ្ឋមុតវិញ្ញាតេ អបេក្ខិត្វា បវត្តោតិ អាហ “**ទិដ្ឋាទីនិ ឧបនិធាយ វត្តព្ពតោ**”តិ។ អសុតំ ន ហោតីតិ ហិ “សុត”ន្តិ បកាសិតោ យមត្ថោតិ។

អត្តនា បដិវិទ្ធា សុត្តស្ស បការវិសេសា “ឯវ”ន្តិ ថេរេន បច្ចាមដ្ឋាតិ អាហ “**អសម្មោហំ ទីបេតី**”តិ។ “**នានប្បការបដិវេធសមត្ថោ ហោតី**”តិ ឯតេន វក្ខមានស្ស សុត្តស្ស នានប្បការតំ ទុប្បដិវិជ្ឈតញ្ច ទស្សេតិ។ “**សុតស្ស អសម្មោសំ ទីបេតី**”តិ សុតាការស្ស យាថាវតោ ទស្សិយមានត្តា វុត្តំ។ **អសម្មោហេនា**តិ សម្មោហាភាវេន, បញ្ញាយ ឯវ វា សវនកាលសម្ភូតាយ តទុត្តរកាលបញ្ញាសិទ្ធិ, ឯវំ **អសម្មោសេនា**តិ ឯត្ថាបិ វត្តព្ពំ។ ព្យញ្ជនានំ បដិវិជ្ឈិតព្ពោ អាការោ នាតិគម្ភីរោ, យថាសុតធារណមេវ តត្ថ ករណីយន្តិ សតិយា ព្យាបារោ អធិកោ, បញ្ញា តត្ថ គុណីភូតាតិ វុត្តំ “**បញ្ញាបុព្ពង្គមាយា**”តិអាទិ បញ្ញាយ បុព្ពង្គមាតិ កត្វា។ បុព្ពង្គមតា ចេត្ថ បធានភាវោ “មនោបុព្ពង្គមា”តិអាទីសុ វិយ, បុព្ពង្គមតាយ វា ចក្ខុវិញ្ញាណាទីសុ អាវជ្ជនាទីនំ វិយ អប្បធានត្តេ បញ្ញា បុព្ពង្គមា ឯតិស្សាតិ អយម្បិ អត្ថោ យុជ្ជតិ, ឯវំ “**សតិបុព្ពង្គមាយា**”តិ ឯត្ថាបិ វុត្តនយានុសារេន យថាសម្ភវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **អត្ថព្យញ្ជនសម្បន្នស្សា**តិ អត្ថព្យញ្ជនបរិបុណ្ណស្ស, សង្កាសនបកាសនវិវរណវិភជនឧត្តានីករណបញ្ញត្តិវសេន ឆហិ អត្ថបទេហិ, អក្ខរបទព្យញ្ជនាការនិរុត្តិនិទ្ទេសវសេន ឆហិ ព្យញ្ជនបទេហិ ច សមន្នាគតស្សាតិ វា អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

យោនិសោមនសិការំ ទីបេតីតិ ឯវំ-សទ្ទេន វុច្ចមានានំ អាការនិទស្សនាវធារណត្ថានំ អវិបរីតសទ្ធម្មវិសយត្តាតិ អធិប្បាយោ។ “**អវិក្ខេបំ ទីបេតី**”តិ “ព្រហ្មជាលំ កត្ថ ភាសិត”ន្តិអាទិ បុច្ឆាវសេន បករណប្បត្តស្ស វក្ខមានស្ស សុត្តស្ស សវនំ សមាធានមន្តរេន ន សម្ភវតីតិ កត្វា វុត្តំ។ “**វិក្ខិត្តចិត្តស្សា**”តិអាទិ តស្សេវត្ថស្ស សមត្ថនវសេន វុត្តំ។ **សព្ពសម្បត្តិយា**តិ អត្ថព្យញ្ជនទេសកបយោជនាទិសម្បត្តិយា។ អវិបរីតសទ្ធម្មវិសយេហិ វិយ អាការនិទស្សនាវធារណត្ថេហិ យោនិសោមនសិការស្ស, សទ្ធម្មស្សវនេន វិយ ច អវិក្ខេបស្ស យថា យោនិសោមនសិការេន ផលភូតេន អត្តសម្មាបណិធិបុព្ពេកតបុញ្ញតានំ សិទ្ធិ វុត្តា តទវិនាភាវតោ, ឯវំ អវិក្ខេបេន ផលភូតេន ការណភូតានំ សទ្ធម្មស្សវនសប្បុរិសូបនិស្សយានំ សិទ្ធិ ទស្សេតព្ពា សិយា អស្សុតវតោ, សប្បុរិសូបនិស្សយរហិតស្ស ច តទភាវតោ។

“**ន ហិ វិក្ខិត្តចិត្តោ**”តិអាទិនា សមត្ថនវចនេន បន អវិក្ខេបេន ការណភូតេន សប្បុរិសូបនិស្សយេន ច ផលភូតស្ស សទ្ធម្មស្សវនស្ស សិទ្ធិ ទស្សិតា។ អយំ បនេត្ថ អធិប្បាយោ យុត្តោ សិយាសទ្ធម្មស្សវនសប្បុរិសូបនិស្សយា ន ឯកន្តេន អវិក្ខេបស្ស ការណំ ពាហិរង្គត្តា, អវិក្ខេបោ បន សប្បុរិសូបនិស្សយោ វិយ សទ្ធម្មស្សវនស្ស ឯកន្តការណន្តិ។ ឯវម្បិ អវិក្ខេបេន សប្បុរិសូបនិស្សយសិទ្ធិជោតនា ន សមត្ថិតាវ, នោ ន សមត្ថិតា វិក្ខិត្តចិត្តានំ សប្បុរិសបយិរុបាសនាភាវស្ស អត្ថសិទ្ធត្តា។ ឯត្ថ ច បុរិមំ ផលេន ការណស្ស សិទ្ធិទស្សនំ នទីបូរេន វិយ ឧបរិ វុដ្ឋិសព្ភាវស្ស, ទុតិយំ ការណេន ផលស្ស សិទ្ធិទស្សនំ ទដ្ឋព្ពំ ឯកន្តេន វស្សិនា វិយ មេឃវុដ្ឋានេន វុដ្ឋិប្បវត្តិយា។

ភគវតោ វចនស្ស អត្ថព្យញ្ជនបភេទបរិច្ឆេទវសេន សកលសាសនសម្បត្តិឱគាហនាការោ និរវសេសបរហិតបារិបូរិការណន្តិ វុត្តំ “**ឯវំ ភទ្ទកោ អាការោ**”តិ។ យស្មា ន ហោតីតិ សម្ពន្ធោ។ **បច្ឆិមចក្កទ្វយសម្បត្តិ**ន្តិ អត្តសម្មាបណិធិបុព្ពេកតបុញ្ញតាសង្ខាតំ គុណទ្វយំ។ អបរាបរំ វុត្តិយា ចេត្ថ ចក្កភាវោ, ចរន្តិ ឯតេហិ សត្តា សម្បត្តិភវេសូតិ វា។ យេ សន្ធាយ វុត្តំ “ចត្តារិមានិ ភិក្ខវេ ចក្កានិ, យេហិ សមន្នាគតានំ ទេវមនុស្សានំ ចតុចក្កំ វត្តតី”តិអាទិ ។ បុរិមបច្ឆិមភាវោ ចេត្ថ ទេសនាក្កមវសេន ទដ្ឋព្ពោ។ **បច្ឆិមចក្កទ្វយសិទ្ធិយា**តិ បច្ឆិមចក្កទ្វយស្ស អត្ថិតាយ។ សម្មាបណិហិតត្តោ បុព្ពេ ច កតបុញ្ញោ សុទ្ធាសយោ ហោតិ តទសុទ្ធិហេតូនំ កិលេសានំ ទូរីភាវតោតិ អាហ “**អាសយសុទ្ធិ សិទ្ធា ហោតី**”តិ។ តថា ហិ វុត្តំ “សម្មាបណិហិតំ ចិត្តំ, សេយ្យសោ នំ តតោ ករេ”តិ, “កតបុញ្ញោសិ ត្វំ អានន្ទ, បធានំ អនុយុញ្ជ ខិប្បំ ហោហិសិ អនាសវោតិ ច។ តេនេវាហ “**អាសយសុទ្ធិយា អធិគមព្យត្តិសិទ្ធី**”តិ។ **បយោគសុទ្ធិយា**តិ យោនិសោមនសិការបុព្ពង្គមស្ស ធម្មស្សវនបយោគស្ស វិសទភាវេន។ តថា ចាហ “**អាគមព្យត្តិសិទ្ធី**”តិ។ សព្ពស្ស វា កាយវចីបយោគស្ស និទ្ទោសភាវេន។ បរិសុទ្ធកាយវចីបយោគោ ហិ វិប្បដិសារាភាវតោ អវិក្ខិត្តចិត្តោ បរិយត្តិយំ វិសារទោ ហោតីតិ។

“**នានប្បការបដិវេធទីបកេនា**”តិអាទិនា អត្ថព្យញ្ជនេសុ ថេរស្ស ឯវំ-សទ្ទ សុត-សទ្ទានំ អសម្មោហាសម្មោសទីបនតោ ចតុបដិសម្ភិទាវសេន អត្ថយោជនំ ទស្សេតិ។ តត្ថ “**សោតព្ពប្បភេទបដិវេធទីបកេនា**”តិ ឯតេន អយំ សុត-សទ្ទោ ឯវំ-សទ្ទសន្និធានតោ, វក្ខមានាបេក្ខាយ វា សាមញ្ញេនេវ សោតព្ពធម្មវិសេសំ អាមសតីតិ ទស្សេតិ។ មនោទិដ្ឋិករណាបរិយត្តិធម្មានំ អនុបេក្ខនសុប្បដិវេធាវិសេសតោ មនសិការបដិពទ្ធាតិ តេ វុត្តនយេន យោនិសោមនសិការទីបកេន ឯវំ-សទ្ទេន យោជេត្វា, សវនធារណវចីបរិចយា បរិយត្តិធម្មានំ វិសេសេន សោតាវធានបដិពទ្ធាតិ តេ អវិក្ខេបទីបកេន សុត-សទ្ទេន

យោជេត្វា ទស្សេន្តោ សាសនសម្បត្តិយា ធម្មស្សវនេ ឧស្សាហំ ជនេតិ។ តត្ថ ធម្មាតិ បរិយត្តិធម្មា។ **មនសានុបេក្ខិតា**តិ “ឥធ សីលំ កថិតំ, ឥធ សមាធិ, ឥធ បញ្ញា, ឯត្តកា ឯត្ថ អនុសន្ធិយោ”តិអាទិនា នយេន មនសា អនុបេក្ខិតា។ **ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធា**តិ និជ្ឈានក្ខន្តិភូតាយ, ញាតបរិញ្ញាសង្ខាតាយ វា ទិដ្ឋិយា តត្ថ តត្ថ វុត្តរូបារូបធម្មេ “ឥតិ រូបំ, ឯត្តកំ រូប”ន្តិអាទិនា សុដ្ឋុ វវត្ថបេត្វា បដិវិទ្ធា។

“សកលេន វចនេនា”តិ បុព្ពេ តីហិ បទេហិ វិសុំ វិសុំ យោជិតត្តា វុត្តំ។ **អសប្បុរិសភូមិ**ន្តិ អកតញ្ញុតំ “ឥធេកច្ចោ បាបភិក្ខុ តថាគតប្បវេទិតំ ធម្មវិនយំ បរិយាបុណិត្វា អត្តនោ ទហតី”តិ ឯវំ វុត្តំ អនរិយវោហារាវត្ថំ។ សា ឯវំ អនរិយវោហារាវត្ថា **អសទ្ធម្មោ។** ននុ ច អានន្ទត្ថេរស្ស “មមេទំ វចន”ន្តិ អធិមានស្ស, មហាកស្សបត្ថេរាទីនញ្ច តទាសង្កាយ អភាវតោ អសប្បុរិសភូមិសមតិក្កមាទិវចនំ និរត្ថកំ តិ? នយិទំ ឯវំ “ឯវំ មេ សុត”ន្តិ វទន្តេន អយម្បិ អត្ថោ វិភាវិតោតិ ទស្សនតោ។ កេចិ បន “ទេវតានំ បរិវិតក្កាបេក្ខំ តថាវចនន្តិ ឯទិសី ចោទនា អនវកាសា”តិ វទន្តិ។ តស្មិំ កិរ ខណេ ឯកច្ចានំ ទេវតានំ ឯវំ ចេតសោ បរិវិតក្កោ ឧទបាទិ “តថាគតោ ច បរិនិព្ពុតោ, អយញ្ច អាយស្មា ទេសនាកុសលោ, ឥទានិ ធម្មំ ទេសេតិ, សក្យកុលប្បសុតោ តថាគតស្ស ភាតា ចូឡបិតុបុត្តោ, កឹ នុ ខោ សយំ សច្ឆិកត ធម្មំ ទេសេតិ, ឧទាហុ ភគវតោយេវ វចនំ យថាសុត”ន្តិ។ ឯវំ តទាសង្កិតប្បការតោ អសប្បុរិសភូមិសមោក្កមាទិតោ អតិក្កមាទិ វិភាវិតន្តិ។ **អត្តនោ អទហន្តោ**តិ “មមេត”ន្តិ អត្តនិ អដ្ឋបេន្តោ។ **អប្បេតី**តិ និទស្សេតិ។ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថេសុ យថារហំ សត្តេ នេតីតិ នេត្តិ, ធម្មោយេវ នេត្តិ **ធម្មនេត្តិ។**

ទន្ធគតរនិវិដ្ឋា វិចិកិច្ឆា **កង្ខា។** នាតិសំសប្បនំ មតិភេទមត្តំ **វិមតិ។ អស្សទ្ធិយំ វិនាសេតិ** ភគវតោ ទេសិតត្តា, សម្មុខា ចស្ស បដិគ្គហិតត្តា, ខលិតទុរុត្តាទិគ្គហណទោសាភាវតោ ច។ ឯត្ថ ច បឋមាទយោ តិស្សោ អត្ថយោជនា អាការាទិអត្ថេសុ អគ្គហិតវិសេសមេវ ឯវំ-សទ្ទំ គហេត្វា ទស្សិតា, តតោ បរា តិស្សោ អាការត្ថមេវ ឯវំ-សទ្ទំ គហេត្វា វិភាវិតា។ បច្ឆិមា បន តិស្សោ យថាក្កមំ អាការត្ថំ និទស្សនត្ថំ អវធារណត្ថញ្ច ឯវំ-សទ្ទំ គហេត្វា យោជិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឯក-សទ្ទោ អញ្ញសេដ្ឋាសហាយសង្ខ្យាទីសុ ទិស្សតិ។ តថាហេស “សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ច , ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញន្តិ ឥត្ថេកេ អភិវទន្តី”តិអាទីសុ អញ្ញត្ថេ ទិស្សតិ, “ចេតសោ ឯកោទិភាវ”ន្តិអាទីសុ សេដ្ឋត្ថេ, “ឯកោ វូបកដ្ឋោ”តិអាទីសុ អសហាយេ, “ឯកោវ ខោ ភិក្ខវេ ខណោ ច សមយោ ច ព្រហ្មចរិយវាសាយា”តិអាទីសុ សង្ខ្យាយំ, ឥធាបិ សង្ខ្យាយន្តិ ទស្សេន្តោ អាហ **“ឯកន្តិ គណនបរិច្ឆេទនិទ្ទេសោ”**តិ។ **កាលញ្ច សមយញ្ចា**តិ យុត្តកាលញ្ច បច្ចយសាមគ្គិញ្ច។ **ខណោ**តិ ឱកាសោ។ តថាគតុប្បាទាទិកោ ហិ មគ្គព្រហ្មចរិយស្ស ឱកាសោ តប្បច្ចយបដិលាភហេតុត្តា។ ខណោ ឯវ ច **សមយោ។** យោ “ខណោ”តិ ច “សមយោ”តិ ច វុច្ចតិ, សោ ឯកោ វាតិ ហិ អត្ថោ។ **មហាសមយោ**តិ មហាសមូហោ។ **សមយោបិ ខោ**តិ សិក្ខាបទបូរណស្ស ហេតុបិ។ **សមយប្បវាទកេ**តិ ទិដ្ឋិប្បវាទកេ។ តត្ថ ហិ និសិន្នា តិត្ថិយា អត្តនោ អត្តនោ សមយំ បវទន្តីតិ។ **អត្ថាភិសមយា**តិ ហិតបដិលាភា។ អភិសមេតព្ពោតិ អភិសមយោ, អភិសមយោ អត្ថោតិ **អភិសមយដ្ឋោ**តិ បីឡនាទីនិ អភិសមេតព្ពភាវេន ឯកីភាវំ ឧបនេត្វា វុត្តានិ។ អភិសមយស្ស វា បដិវេធស្ស វិសយភូតភាវោ **អភិសមយដ្ឋោ**តិ តានេវ តថា ឯកត្តេន វុត្តានិ។ តត្ថ **បីឡនំ** ទុក្ខសច្ចស្ស តំ សមង្គិនោ ហឹសនំ អវិប្ផារិកតាករណំ។ **សន្តាបោ**ទុក្ខទុក្ខតាទិវសេន សន្តាបនំ បរិទហណំ។

តត្ថ សហការីការណំ សន្និជ្ឈ សមេតិ សមវេតីតិ **សមយោ**, សមវាយោ។ សមេតិ សមាគច្ឆតិ មគ្គព្រហ្មចរិយមេត្ថ តទាធារបុគ្គលេហីតិ **សមយោ**, ខណោ។ សមេតិ ឯត្ថ, ឯតេនវ សំគច្ឆតិ សត្តោ, សភាវធម្មោ វា សហជាតាទីហិ, ឧប្បាទាទីហិ វាតិ **សមយោ**, កាលោ។ ធម្មប្បវត្តិមត្តតាយ អត្ថតោ អភូតោបិ ហិ កាលោ ធម្មប្បវត្តិយា អធិករណំ, ករណំ វិយ ច កប្បនាមត្តសិទ្ធេន រូបេន វោហរិយតីតិ។ សមំ, សហ វា អវយវានំ អយនំ បវត្តិ អវដ្ឋានន្តិ **សមយោ**, សមូហោ, យថា “សមុទាយោ”តិ។ អវយវសហាវដ្ឋានមេវ ហិ សមូហោតិ។ អវសេសបច្ចយានំ សមាគមេ ឯតិ ផលំ ឯតស្មា ឧប្បជ្ជតិ បវត្តតិ ចាតិ **សមយោ**, ហេតុ យថា “សមុទយោ”តិ។ សមេតិ សំយោជនភាវតោ សម្ពន្ធោ ឯតិ អត្តនោ វិសយេ បវត្តតិ, ទឡ្ហគ្គហណភាវតោ វា សំយុត្តា អយន្តិ បវត្តន្តិ សត្តា យថាភិនិវេសំ ឯតេនាតិ **សមយោ**, ទិដ្ឋិ។ ទិដ្ឋិសំយោជនេន ហិ សត្តា អតិវិយ ពជ្ឈន្តីតិ។ សមិតិ សង្គតិ សមោធានន្តិ **សមយោ**, បដិលាភោ។ សមស្ស យានំ, សម្មា វា យានំ អបគមោតិ **សមយោ**, បហានំ។ អភិមុខំ ញាណេន ឯតព្ពោ អភិសមេតព្ពោតិ អភិសមយោ, ធម្មានំ អវិបរីតោ សភាវោ។ អភិមុខភាវេន សម្មា ឯតិ គច្ឆតិ ពុជ្ឈតីតិ អភិសមយោ, ធម្មានំ យថាភូតសភាវាវពោធោ។ ឯវំ តស្មិំ តស្មិំ អត្ថេ សមយ-សទ្ទស្ស បវត្តិ វេទិតព្ពា។ សមយ-សទ្ទស្ស អត្ថុទ្ធារេ អភិសមយ-សទ្ទស្ស ឧទាហរណំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ **អស្សា**តិ សមយ-សទ្ទស្ស។ **កាលោ អត្ថោ** សមវាយាទីនំ អត្ថានំ ឥធ អសម្ភវតោ ទេសទេសកបរិសានំ វិយ សុត្តស្ស និទានភាវេន កាលស្ស អបទិសិតព្ពតោ ច។

កស្មា បនេត្ថ អនិយាមិតវសេនេវ កាលោ និទ្ទិដ្ឋោ, ន ឧតុសំវច្ឆរាទិវសេន និយមេត្វាតិ អាហ “**តត្ថ កិញ្ចាបី**”តិអាទិ។ ឧតុសំវច្ឆរាទិវសេន និយមំ អកត្វា សមយ-សទ្ទស្ស វចនេ អយម្បិ គុណោ លទ្ធោ ហោតីតិ ទស្សេន្តោ “**យេ វា ឥមេ**”តិអាទិមាហ។ សាមញ្ញជោតនា ហិ វិសេសេ អវតិដ្ឋតីតិ។ តត្ថ **ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារសមយោ** ទេវសិកំ ឈានសមាបត្តីហិ វីតិនាមនកាលោ, វិសេសតោ សត្តសត្តាហានិ។ **បកាសា**តិ ទសសហស្សិលោកធាតុយា បកម្បនឱភាសបាតុភាវាទីហិ បាកដា។ យថាវុត្តប្បភេទេសុយេវ សមយេសុ ឯកទេសំ បការន្តរេហិ សង្គហេត្វា ទស្សេតុំ “**យោ ចាយ**”ន្តិអាទិមាហ។ តថា ហិ ញាណកិច្ចសមយោ អត្តហិតបដិបត្តិសមយោ ច **អភិសម្ពោធិសមយោ។** អរិយតុណ្ហីភាវសមយោ **ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារសមយោ។** ករុណាកិច្ចបរហិតបដិបត្តិធម្មិកថាសមយោ **ទេសនាសមយោវ។**

ករណវចនេន និទ្ទេសោ កតោ យថាតិ សម្ពន្ធោ។ **តត្ថា**តិ អភិធម្មវិនយេសុ។ **តថា**តិ ភុម្មករណេហិ។ **អធិករណត្ថ** អាធារត្ថោ។ ភាវោ នាម កិរិយា, កិរិយាយ កិរិយន្តរលក្ខណំ **ភាវេនភាវលក្ខណំ។** តត្ថ យថា កាលោ សភាវធម្មបរិច្ឆិន្នោ សយំ បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានោបិ អាធារភាវេន បញ្ញាតោ តង្ខណប្បវត្តានំ តតោ បុព្ពេ បរតោ ច អភាវតោ “បុព្ពណ្ហេ ជាតោ, សាយន្ហេ គច្ឆតី”តិ, ច អាទីសុ, សមូហោ ច អវយវវិនិមុត្តោ អវិជ្ជមានោបិ កប្បនាមត្តសិទ្ធោ អវយវានំ អាធារភាវេន បញ្ញាបីយតិ “រុក្ខេ សាខា, យវរាសិយំ សម្ភូតោ”តិអាទីសុ, ឯវំ ឥធាបីតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**អធិករណញ្ហិ…បេ…. ធម្មាន**”ន្តិ។ យស្មិំ កាលេ, ធម្មបុញ្ជេ វា កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតិ, តស្មិំយេវ កាលេ, ធម្មបុញ្ជេ ច ផស្សាទយោបិ ហោន្តីតិ អយញ្ហិ តត្ថ អត្ថោ។ យថា ច គាវីសុ ទុយ្ហមានាសុ គតោ, ទុទ្ធាសុ អាគតោតិ ទោហនកិរិយាយ គមនកិរិយា លក្ខីយតិ, ឯវំ ឥធាបិ “យស្មិំ សមយេ, តស្មិំ សមយេ”តិ ច វុត្តេ សតីតិ អយមត្ថោ វិញ្ញាយមានោ ឯវ ហោតិ បទត្ថស្ស សត្តាវិរហាភាវតោតិ សមយស្ស សត្តាកិរិយាយ ចិត្តស្ស ឧប្បាទកិរិយា, ផស្សាទីនំ ភវនកិរិយា ច លក្ខីយតិ។ **យស្មិំ សមយេ**តិ យស្មិំ នវមេ ខណេ, យោនិសោមនសិការាទិហេតុម្ហិ, បច្ចយសមវាយេ វា សតិ កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតិ, តស្មិំយេវ ខណេ, ហេតុម្ហិ, បច្ចយសមវាយេ ច សតិ ផស្សាទយោបិ ហោន្តីតិ ឧភយត្ថ សមយ-សទ្ទេ ភុម្មនិទ្ទេសោ កតោ លក្ខណភូតភាវយុត្តោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ខណ…បេ…. លក្ខីយតី**”តិ។

ហេតុអត្ថោ ករណត្ថោ ច សម្ភវតិ “អន្នេន វសតិ, អជ្ឈេនេន វសតិ, ផរសុនា ឆិន្ទតិ, កុទាលេន ខណតី”តិអាទីសុ វិយ។ វីតិក្កមញ្ហិ សុត្វា ភិក្ខុសង្ឃំ សន្និបាតាបេត្វា ឱតិណ្ណវត្ថុកំ បុគ្គលំ បដិបុច្ឆិត្វា, វិគរហិត្វា ច តំ តំ វត្ថុំ ឱតិណ្ណកាលំ អនតិក្កមិត្វា តេនេវ កាលេន សិក្ខាបទានិ បញ្ញបេន្តោ ភគវា វិហរតិ សិក្ខាបទបញ្ញត្តិហេតុញ្ច អបេក្ខមានោ តតិយបារាជិកាទីសុ វិយាតិ។

អច្ចន្តមេវ អារម្ភតោ បដ្ឋាយ យាវ ទេសនានិដ្ឋានំ បរហិតបដិបត្តិសង្ខាតេន **ករុណាវិហារេន។** **តទត្ថជោតនត្ថន្តិ** អច្ចន្តសំយោគត្ថជោតនត្ថំ។ **ឧបយោគវចននិទ្ទេសោ កតោ** យថា “មាសំ អជ្ឈេតី”តិ។

បោរាណាតិ អដ្ឋកថាចរិយា។ **អភិលាបមត្តភេទោ**តិ វចនមត្តេន វិសេសោ។ តេន សុត្តវិនយេសុ វិភត្តិព្យត្តយោ កតោតិ ទស្សេតិ។

សេដ្ឋន្តិ សេដ្ឋវាចកំ វចនំ សេដ្ឋន្តិ វុត្តំ សេដ្ឋគុណសហចរណតោ។ តថា **ឧត្តមន្តិ** ឯត្ថាបិ។ **គារវយុត្តោ**តិ គរុភាវយុត្តោ គរុគុណយោគតោ, គរុករណារហតាយ វា **គារវយុត្តោ។**

វុត្តោយេវ ន បន ឥធ វត្តព្ពោ វិសុទ្ធិមគ្គស្ស ឥមិស្សា អដ្ឋកថាយ ឯកទេសភាវតោតិ អធិប្បាយោ។

អបិច ភគេ វនិ, វមីតិ វា ភគវា, ភគេ សីលាទិគុណេ វនិ ភជិ សេវិ, តេ វា វិនេយ្យសន្តានេសុ “កថំ នុ ខោ ឧប្បជ្ជេយ្យុ”ន្តិ វនិ យាចិ បត្ថយីតិ ភគវា, ភគំ វា សិរិំ, ឥស្សរិយំ, យសញ្ច វមិ ខេលបិណ្ឌំ វិយ ឆឌ្ឌយីតិ ភគវា។ តថា ហិ ភគវា ហត្ថគតំ សិរិំ, ចតុទ្ទីបិស្សរិយំ, ចក្កវត្តិសម្បត្តិសន្និស្សយញ្ច សត្តរតនសមុជ្ជលំ យសំ អនបេក្ខោ បរិច្ចជីតិ។ អថ វា ភានិ នាម នក្ខត្តានិ, តេហិ សមំ គច្ឆន្តិ បវត្តន្តីតិ ភគា, សិនេរុយុគន្ធរាទិគតា ភាជនលោកសោភា។ តេ ភគវា វមិ តប្បដិពទ្ធឆន្ទរាគប្បហានេន បជហតីតិ ឯវម្បិ ភគេ វមីតិ ភគវា។

“**ធម្មសរីរំ បច្ចក្ខំ ករោតី**”តិ “យោ វោ អានន្ទ មយា ធម្មោ ច វិនយោ ច ទេសិតោ បញ្ញត្តោ, សោ វោ មមច្ចយេន សត្ថា”តិ វចនតោ ធម្មស្ស សត្ថុភាវបរិយាយោ វិជ្ជតីតិ កត្វា វុត្តំ។

វជិរសង្ឃាតសមានកាយោ បរេហិ អភេជ្ជសរីរត្តា។ ន ហិ ភគវតោ រូបកាយេ កេនចិ អន្តរាយោ សក្កា កាតុន្តិ។ **ទេសនាសម្បត្តិំ និទ្ទិសតិ** វក្ខមានស្ស សកលសុត្តស្ស “ឯវ”ន្តិ និទ្ទិសនតោ។ **សាវកសម្បត្តិំ** និទ្ទិសតិ

បដិសម្ភិទាប្បត្តេន បញ្ចសុ ឋានេសុ ភគវតា ឯតទគ្គេ ឋបិតេន មយា មហាសាវកេន សុតំ, តញ្ច ខោ មយាវ សុតំ, ន អនុស្សវិតំ, ន បរម្បរាភតន្តិ ឥមស្សត្ថស្ស ទីបនតោ។ **កាលសម្បត្តិំ** និទ្ទិសតិ “ភគវា”តិ បទស្ស សន្និធានេ បយុត្តស្ស សមយ-សទ្ទស្ស កាលស្ស ពុទ្ធុប្បាទបដិមណ្ឌិតភាវទីបនតោ។ ពុទ្ធុប្បាទបរមា ហិ កាលសម្បទា។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“កប្បកសាយេ កលិយុគេ, ពុទ្ធុប្បាទោ អហោ មហច្ឆរិយំ;
ហុតាវហមជ្ឈេ ជាតំ, សមុទិតមករន្ទមរវិន្ទ”ន្តិ។

ភគវាតិ ទេសកសម្បត្តិំ និទ្ទិសតិ គុណវិសិដ្ឋសត្តុត្តមគារវាធិវចនតោ។

វិជ្ជន្តរិកាយាតិ វិជ្ជុនិច្ឆរណក្ខណេ។ **អន្តរតោ**តិ ហទយេ។ **អន្តរា**តិ អារព្ភ និប្ផត្តីនំ វេមជ្ឈេ។ **អន្តរិកាយា**តិ អន្តរាឡេ។ ឯត្ថ ច “តទន្តរំ កោ ជានេយ្យ, ឯតេសំ អន្តរា កប្បា, គណនាតោ អសង្ខិយា, អន្តរន្តរា កថំ ឱបាតេតី”តិ ច អាទីសុ វិយ ការណវេមជ្ឈេសុ វត្តមានា អន្តរា-សទ្ទា ឯវ ឧទាហរិតព្ពា សិយុំ, ន បន ចិត្តខណវិវរេសុ វត្តមានា អន្តរន្តរិកា-សទ្ទា។ អន្តរា-សទ្ទស្ស ហិ អយំ អត្ថុទ្ធារោតិ។ អយំ បនេត្ថ អធិប្បាយោ សិយា – យេសុ អត្ថេសុ អន្តរា-សទ្ទោ វត្តតិ, តេសុ អន្តរសទ្ទោបិ វត្តតីតិ សមានត្ថត្តា អន្តរា-សទ្ទត្ថេ វត្តមានោ អន្តរ-សទ្ទោ ឧទាហដោ, អន្តរា-សទ្ទោ ឯវ វា “យស្សន្តរតោ”តិ ឯត្ថ គាថាសុខត្ថំ រស្សំ កត្វា វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អន្តរា-សទ្ទោ ឯវ បន ឥក-សទ្ទេន បទំ វឌ្ឍេត្វា “អន្តរិកា”តិ វុត្តោតិ ឯវមេត្ថ ឧទាហរណោទាហរិតព្ពានំ វិរោធាភាវោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អយោជិយមានេ ឧបយោគវចនំ ន បាបុណាតិ** សាមិវចនស្ស បសង្គេ អន្តរា-សទ្ទយោគេន ឧបយោគវចនស្ស ឥច្ឆិតត្តា។ តេនេវាហ **“អន្តរាសទ្ទេន យុត្តត្តា ឧបយោគវចនំ កត”**ន្តិ។

“និយតោ សម្ពោធិបរាយណោ, អដ្ឋានមេតំ ភិក្ខវេ អនវកាសោ, យំ ទិដ្ឋិសម្បន្នោ បុគ្គលោ សញ្ចិច្ច បាណំ ជីវិតា វោរោបេយ្យ, “នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី” តិអាទិវចនតោ ទិដ្ឋិសីលានំ និយតសភាវត្តា សោតាបន្នាបិ អញ្ញមញ្ញំ ទិដ្ឋិសីលសាមញ្ញេន សំហតា, បគេវ សកទាគាមិអាទយោ។ “តថារូបាយ ទិដ្ឋិយា ទិដ្ឋិសាមញ្ញគតោ វិហរតិ, តថារូបេសុ សីលេសុ សីលសាមញ្ញគតោ វិហរតី”តិ វចនតោ បុថុជ្ជនានម្បិ ទិដ្ឋិសីលសាមញ្ញេន សំហតភាវោ លព្ភតិយេវ។

សុប្បិយោបិ ខោតិ ឯត្ថ **ខោ**-សទ្ទោ អវធារណត្ថោ “អស្សោសិ ខោ”តិអាទីសុ វិយ។ តេន អទ្ធានមគ្គបដិបន្នោ អហោសិយេវ, នាស្ស មគ្គបដិបត្តិយា កោចិ អន្តរាយោ អហោសីតិ អយមត្ថោ ទីបិតោ ហោតិ។ **តត្រា**តិ វា កាលស្ស បដិនិទ្ទេសោ។ សោបិ ហិ “ឯកំ សមយ”ន្តិ បុព្ពេ អធិកតោ។ យញ្ហិ សមយំ ភគវា អន្តរា រាជគហញ្ច នាឡន្ទញ្ច អទ្ធានមគ្គបដិបន្នោ, តស្មិំយេវ សមយេ សុប្បិយោបិ តំ មគ្គំ បដិបន្នោ អវណ្ណំ ភាសតិ, ព្រហ្មទត្តោ ច វណ្ណំ ភាសតីតិ។ បរិយាយតិ បរិវត្តតីតិ **បរិយាយោ**, វារោ។ បរិយាយេតិ ទេសេតព្ពមត្ថំ បដិបាទេតីតិ **បរិយាយោ**, ទេសនា។ បរិយាយតិ អត្តនោ ផលំ បរិគ្គហេត្វា បវត្តតីតិ **បរិយាយោ**, ការណន្តិ ឯវំ បរិយាយ-សទ្ទស្ស វារាទីសុ បវត្តិ វេទិតព្ពា។ **ការណេនា**តិ ការណបតិរូបកេន។ តថា ហិ វក្ខតិ “អការណមេវ ការណន្តិ វត្វា”តិ។ កស្មា បនេត្ថ “អវណ្ណំ ភាសតី”តិ, “វណ្ណំ ភាសតី”តិ ច វត្តមានកាលនិទ្ទេសោ កតោ, ននុ សង្គីតិកាលតោ សោ អវណ្ណវណ្ណានំ ភាសិតកាលោ អតីតោតិ? សច្ចមេតំ, “អទ្ធានមគ្គបដិបន្នោ ហោតី”តិ ឯត្ថ ហោតិ-សទ្ទោ វិយ អតីតកាលត្ថោ ភាសតិ-សទ្ទោ ច ទដ្ឋព្ពោ។ អថ វា យស្មិំ កាលេ តេហិ អវណ្ណោ វណ្ណោ ច ភាសីយតិ, តំ អបេក្ខិត្វា ឯវំ វុត្តំ។ ឯវញ្ច កត្វា “តត្រាតិ កាលស្ស បដិនិទ្ទេសោ”តិ ឥទញ្ច វចនំ សមត្ថិតំ ហោតិ។

អការណន្តិ អយុត្តិំ, អនុបបត្តិន្តិ អត្ថោ។ ន ហិ អរសរូបតាទយោ ទោសា ភគវតិ សំវិជ្ជន្តិ, ធម្មសង្ឃានញ្ច ទុរក្ខាតទុប្បដិបន្នតាទយោតិ។ **អការណ**ន្តិ វា យុត្តការណរហិតំ, បដិញ្ញាមត្តន្តិ អធិប្បាយោ ។ ឥមស្មិញ្ច អត្ថេ **ការណន្តិ វត្វា**តិ ការណំ វាតិ វត្វាតិ អត្ថោ។ អរសរូបាទីនញ្ហេត្ថ ជាតិវុឌ្ឍេសុ អភិវាទនាទិសាមីចិកម្មាករណំ **ការណំ**, តថា ឧត្តរិមនុស្សធម្មាលមរិយញាណទស្សនាភាវស្ស សុន្ទរិកាមគុណាទិនវពោធោ, សំសារស្ស អាទិកោដិយា អបញ្ញាយនបដិញ្ញា, អព្យាកតវត្ថុព្យាករណន្តិ ឯវមាទយោ, តថា អសព្ពញ្ញុតាទីនំ កមាវពោធាទយោ យថារហំ និទ្ធារេតព្ពា។ **តថា តថា**តិ ជាតិវុឌ្ឍានំ អនភិវាទនាទិអាការេន។

អវណ្ណំ ភាសមានោតិ អវណ្ណំភាសនហេតុ។ ហេតុអត្ថោ ហិ អយំ មាន-សទ្ទោ។ **អនយព្យសនំ បាបុណិស្សតិ** ឯកន្តមហាសាវជ្ជត្តា រតនត្តយោបវាទស្ស។ តេនេវាហ –

“យោ និន្ទិយំ បសំសតិ,
តំ វា និន្ទតិ យោ បសំសិយោ;

វិចិនាតិ មុខេន សោ កលិំ,
កលិនា តេន សុខំ ន វិន្ទតី”តិ។

“អម្ហាកំ អាចរិយោ”តិអាទិនា ព្រហ្មទត្តស្ស សំវេគុប្បត្តិំ, អត្តនោ អាចរិយេ ការុញ្ញប្បវត្តិញ្ច ទស្សេត្វា កិញ្ចាបិ អន្តេវាសិនា អាចរិយស្ស អនុកូលេន ភវិតព្ពំ, អយំ បន បណ្ឌិតជាតិកត្តា ន ឯទិសេសុ តំ អនុវត្តតីតិ, ឥទានិ តស្ស កម្មស្សកតញ្ញាណប្បវត្តិំ ទស្សេន្តោ “**អាចរិយេ ខោ បនា**”តិអាទិមាហ។ **វណ្ណំ ភាសិតុំ អារទ្ធោ** “អបិ នាមាយំ ឯត្តកេនាបិ រតនត្តយាវណ្ណតោ ឱរមេយ្យា”តិ។ វណ្ណីយតីតិ **វណ្ណោ**, គុណោ។ វណ្ណនំ គុណសង្កិត្តនន្តិ **វណ្ណោ**, បសំសា។ **សំញ្ញទ្ធា**តិ គន្ថិតា, និពន្ធិតាតិ អត្ថោ។ អតិត្ថេន បក្ខន្ទោ ជម្ពុកចិកោតិ ន វត្តព្ពោ អបរិមាណគុណត្តា ពុទ្ធាទីនំ , និរវសេសានញ្ច តេសំ ឥធ បកាសនំ បាឡិសំវណ្ណនាយេវ សម្បជ្ជតីតិ។ **អនុស្ស វាទី**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន អាការបរិវិតក្កទិដ្ឋិនិជ្ឈានក្ខន្តិយោ សង្គណ្ហាតិ។ **អត្តនោ ថាមេន វណ្ណំ អភាសិ**, ន បន ពុទ្ធាទីនំ គុណានុរូបន្តិ អធិប្បាយោ។ អសង្ខ្យេយ្យាបរិមិតប្បភេទា ហិ ពុទ្ធាទីនំ គុណា។ វុត្តញ្ហេតំ –

“ពុទ្ធោបិ ពុទ្ធស្ស ភណេយ្យ វណ្ណំ,
កប្បម្បិ ចេ អញ្ញមភាសមានោ;
ខីយេថ កប្បោ ចិរទីឃមន្តរេ,
វណ្ណោ ន ខីយេថ តថាគតស្សា”តិ។

ឥធាបិ វក្ខតិ “អប្បមត្តកំ ខោ បនេត”ន្តិអាទិ។

ឥតិ ហ តេតិ ឯត្ថ **ឥតី**តិ វុត្តប្បការបរាមសនំ។ **ហ**-ការោ និបាតមត្តន្តិ អាហ “**ឯវំ តេ**”តិ។

ឥរិយាបថានុពន្ធនេន អនុពន្ធា ហោន្តិ, ន បន សម្មាបដិបត្តិអនុពន្ធនេនាតិ អធិប្បាយោ។ **តស្មិំ កាលេ**តិ យស្មិំ សំវច្ឆរេ ឧតុម្ហិ មាសេ បក្ខេ វា ភគវា តំ អទ្ធានមគ្គំ បដិបន្នោ, តស្មិំ កាលេ។ តេនេវ ហិ កិរិយាវិច្ឆេទទស្សនវសេន “រាជគហេ បិណ្ឌាយ ចរតី”តិ វត្តមានកាលនិទ្ទេសោ កតោ។ **សោ**តិ ឯវំ រាជគហេ វសមានោ ភគវា។ **តំ ទិវស**ន្តិ យំ ទិវសំ អទ្ធានមគ្គបដិបន្នោ, តំ ទិវសំ។ **តំ អទ្ធានំ បដិបន្នោ** នាឡន្ទាយំ វេនេយ្យានំ វិវិធហិតសុខនិប្ផត្តិំ អាកង្ខមានោ តមិស្សា ច អដ្ឋុប្បត្តិយា តិវិធសីលាលង្កតំ នានាវិធកុហនលបនាទិមិច្ឆាជីវវិទ្ធំសនំ ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិជាលវិនិវេឋនំ ទសសហស្សិលោកធាតុបកម្បនំ ព្រហ្មជាលសុត្តន្តំ ទេសេស្សាមីតិ។ ឯត្តាវតា “កស្មា បន ភគវា តំ អទ្ធានំ បដិបន្នោ”តិ ចោទនា វិសោធិតា ហោតិ។ “កស្មា ច សុប្បិយោ អនុពន្ធោ”តិ អយំ បន ចោទនា “ភគវតោ តំ មគ្គំ បដិបន្នភាវំ អជានន្តោ”តិ ឯតេន វិសោធិតា ហោតិ។ ន ហិ សោ ភគវន្តំ ទដ្ឋុមេវ ឥច្ឆតីតិ។ តេនេវាហ “**សចេ បន ជានេយ្យ, នានុពន្ធេយ្យា**”តិ។

នីលបីតលោហិតោទាតមញ្ជិដ្ឋបភស្សរវសេន “**ឆព្ពណ្ណរស្មិយោ**។ “**សមន្តា អសីតិហត្ថប្បមាណេ**”តិ តាសំ រស្មីនំ បកតិយា បវត្តិដ្ឋានវសេន វុត្តំ។ “**តស្មិំ កិរ សមយេ**”តិ ច តស្មិំ អទ្ធានគមនសមយេ ពុទ្ធសិរិយា អនិគូហិតភាវទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ ន ហិ តទា តស្សា និគូហនេ បក្កុសាតិអភិគមនាទីសុ វិយ កិញ្ចិបិ ការណំ អត្ថីតិ។ **រតនាវេឡំ** រតនវដំសកំ។ **ចីនបិដ្ឋចុណ្ណំ** សិន្ទូនចុណ្ណំ។

ព្យាមប្បភាបរិក្ខេបវិលាសិនី ច **អស្ស** ភគវតោ **លក្ខណមាលា**តិ មហាបុរិសលក្ខណានិ អញ្ញមញ្ញបដិពទ្ធត្តា ឯវមាហ។ ទ្វត្តិំសាយ ចន្ទមណ្ឌលានំ មាលា កេនចិ គន្ថេត្វា ឋបិតា យទិ សិយាតិ បរិកប្បនវសេនាហ “**គន្ថេត្វា ឋបិតទ្វត្តិំសចន្ទមាលាយា**”តិ។ សិរិំ អភិភវន្តិ ឥវាតិ សម្ពន្ធោ។ ឯស នយោ **សូរិយមាលាយា**តិអាទីសុបិ។ **មហាថេរា**តិ មហាសាវកេ សន្ធាយាហ។ ឯវំ គច្ឆន្តំ ភគវន្តំ ភិក្ខូ ច ទិស្វា អថ អត្តនោ បរិសំ អវលោកេសីតិ សម្ពន្ធោ។ “**យស្មា បនេសា**”តិអាទិនា “កស្មា ច សោ រតនត្តយស្ស អវណ្ណំ ភាសតី”តិ ចោទនំ វិសោធេតិ។ **ឥតី**តិ ឯវំ, វុត្តប្បការេនាតិ អត្ថោ។ **ឥមេហិ ទ្វីហី**តិ លាភបរិហានី និគមនវសេន ទស្សេតិ។ ភគវតោ វិរោធានុនយាភាវវិភាវនត្ថំ ឯតេ អវណ្ណំ វណ្ណញ្ច ភាសន្តីតិ អបរេ។ “មារេន អន្វាវិដ្ឋា ឯវំ ករោន្តី”តិ ច វទន្តិ។

២. អម្ពលដ្ឋិកាយ អវិទូរេ ភវត្តា ឧយ្យានំ **អម្ពលដ្ឋិកា** យថា “វរុណានគរំ, គោទាគាមោ”តិ។ កេចិ បន “**អម្ពលដ្ឋិកា**តិ យថាវុត្តនយេនេវ ឯកគាមោ”តិ វទន្តិ ។ តេសំ មតេ **អម្ពលដ្ឋិកាយ**ន្តិ សមីបត្ថេ ភុម្មវចនំ។ **រាជាគារកំ** វេស្សវណមហារាជទេវាយតនន្តិ ឯកេ។ **ពហុបរិស្សយោ**តិ ពហុបទ្ទវោ។ “**សទ្ធិំ អន្តេវាសិនា ព្រហ្មទត្តេន មាណវេនា**”**តិ វុត្តំ** សីហាវលោកនកថាយំ។ តញ្ច ខោ បាឡិ អារុឡ្ហវសេនេវ, ន បន តទា សុប្បិយស្ស បរិសាយ អភាវតោ។ កស្មា បនេត្ថ ព្រហ្មទត្តោយេវ បាឡិ អារុឡ្ហោ, ន សុប្បិយស្ស បរិសាតិ? បយោជនាភាវតោ។ យថា ចេតំ, ឯវំ អញ្ញម្បិ ឯទិសំ បយោជនាភាវតោ សង្គីតិការេហិ ន សង្គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ កេចិ បន “**វុត្ត**ន្តិ បាឡិយំ

វុត្ត”ន្តិ វទន្តិ, តំ ន យុជ្ជតិ បាឡិអារុឡ្ហវសេន បាឡិយំ វុត្តន្តិ អាបជ្ជនតោ។ តស្មា យថាវុត្តនយេនេវេត្ថ អត្ថោ គហេតព្ពោ។ បរិវារេត្វា និសិន្នោ ហោតីតិ សម្ពន្ធោ។

៣. **កថាធម្មោ**តិ កថាសភាវោ, **កថាធម្មោ** ឧបបរិក្ខាវិធីតិ កេចិ។ នីយតីតិ នយោ, អត្ថោ។ សទ្ទសត្ថំ អនុគតោ នយោ **សទ្ទនយោ។** តត្ថ ហិ អនភិណ្ហវុត្តិកេ អច្ឆរិយ-សទ្ទោ ឥច្ឆិតោ។ តេនេវាហ “**អន្ធស្ស បព្ពតារោហណំ វិយា**”តិ។ **អច្ឆរាយោគ្គន្តិ អច្ឆរិយ**ន្តិ និរុត្តិនយោ , សោ បន យស្មា បោរាណដ្ឋកថាយំ អាគតោ, តស្មា អាហ “**អដ្ឋកថានយោ**តិ។ យាវញ្ចិទំ សុប្បដិវិទិតាតិ សម្ពន្ធោ, តស្ស យត្តកំ សុដ្ឋុ បដិវិទិតា, តំ ឯត្តកន្តិ ន សក្កា អម្ហេហិ បដិវិជ្ឈិតុំ, អក្ខាតុំ វាតិ អត្ថោ។ តេនេវាហ “**តេន សុប្បដិវិទិតតាយ អប្បមេយ្យតំ ទស្សេតី**”តិ។

បកតត្ថបដិនិទ្ទេសោ តំ-សទ្ទោតិ តស្ស “ភគវតា”តិអាទីហិ បទេហិ សមានាធិករណភាវេន វុត្តស្ស យេន អភិសម្ពុទ្ធភាវេន ភគវា បកតោ សុបាកដោ ច ហោតិ, តំ អភិសម្ពុទ្ធភាវំ សទ្ធិំ អាគមនបដិបទាយ អត្ថភាវេន ទស្សេន្តោ “**យោ សោ...បេ.... អភិសម្ពុទ្ធោ**”តិ អាហ។ សតិបិ ញាណទស្សន-សទ្ទានំ ឥធ បញ្ញាវេវចនភាវេ តេន តេន វិសេសេន នេសំ សវិសយវិសេសប្បវត្តិទស្សនត្ថំ អសាធារណញាណវិសេសវសេន វិជ្ជត្តយវសេន វិជ្ជាភិញ្ញានាវរណវសេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមំសចក្ខុវសេន បដិវេធទេសនាញាណវសេន ច តទត្ថំ យោជេត្វា ទស្សេន្តោ “**តេសំ តេស**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អាសយានុសយំ ជានតា**អាសយានុសយញាណេន។ **សព្ពញេយ្យធម្មំ បស្សតា** សព្ពញ្ញុតានាវរណញាណេហិ។

បុព្ពេនិវាសាទីហីតិ បុព្ពេនិវាសាសវក្ខយញាណេហិ។ **បដិវេធបញ្ញាយា**តិ អរិយមគ្គបញ្ញាយ។ **អរីន**ន្តិ កិលេសារីនំ, បញ្ចវិធមារានំ វា, សាសនបច្ចត្ថិកានំ វា អញ្ញតិត្ថិយានំ, តេសំ ហននំ បាដិហារិយេហិ អភិភវនំ, អប្បដិភានតាករណំ, អជ្ឈុបេក្ខនញ្ច។ កេសិវិនយសុត្តញ្ចេត្ថ និទស្សនំ។

តថា ឋានាឋានាទីនិ **ជានតា**, យថាកម្មូបគេ សត្តេ **បស្សតា**, សវាសនានំ អាសវានំ ខីណត្តា **អរហតា**, អភិញ្ញេយ្យាទិភេទេ ធម្មេ អភិញ្ញេយ្យាទិតោ អវិបរីតាវពោធតោ **សម្មាសម្ពុទ្ធេន** ។ អថ វា តីសុ កាលេសុ អប្បដិហតញាណតាយ **ជានតា**, តិណ្ណម្បិ កម្មានំ ញាណានុបរិវត្តិតោ និសម្មការិតាយ **បស្សតា**, ទវាទីនម្បិ អភាវសាធិកាយ បហានសម្បទាយ **អរហតា**, ឆន្ទាទីនំ អហានិហេតុភូតាយ អបរិក្ខយបដិភានសាធិកាយ សព្ពញ្ញុតាយ **សម្មាសម្ពុទ្ធេនា**តិ ឯវំ ទសពលដ្ឋារសាវេណិកពុទ្ធធម្មេហិបិ យោជនា វេទិតព្ពា។

យទិបិ ហីនកល្យាណភេទេន ទុវិធាវ អធិមុត្តិ បាឡិយំ វុត្តា, បវត្តិអាការវសេន បន អនេកភេទភិន្នាតិ អាហ “**នានាធិមុត្តិកតា**”តិ។ សា បន អធិមុត្តិ អជ្ឈាសយធាតុ, តទបិ តថា តថា ទស្សនំ ខមនំ រោចនញ្ចាតិ អាហ “**នានាជ្ឈាសយតា...បេ.... រុចិតា**”តិ។ **នានាធិមុត្តិកតញាណេនា**តិ ចេត្ថ សព្ពញ្ញុតញាណំ អធិប្បេតំ, ន ទសពលញាណន្តិ អាហ “**សព្ពញ្ញុតញាណេនា**”តិ។ **ឥតិ ហ មេ**តិ ឯត្ថ ឯវំ-សទ្ទត្ថោ **ឥតិ**-សទ្ទោ, **ហ**-ការោ និបាតមត្តំ សរលោបោ ច កតោតិ ទស្សេតុំ វុត្តំ “**ឯវំ ឥមេ**”តិ។

៤. **អរហត្តមគ្គេន សមុគ្ឃាតំ កតំ**, យតោ “នត្ថិ អព្យាវដមនោ”តិ ពុទ្ធធម្មេសុ វុច្ចតិ។ **វីតិនាមេត្វា** ផលសមាបត្តីហិ។ **និវាសេត្វា** វិហារនិវាសនបរិវត្តនវសេន។ “**កទាចិ ឯកកោ**”តិអាទិ តេសំ តេសំ វិនេយ្យានំ វិនយនានុកូលំ ភគវតោ ឧបសង្កមទស្សនំ។ បាទនិក្ខេបសមយេ ភូមិយា សមភាវាបត្តិ សុប្បតិដ្ឋិតបាទតាយ និស្សន្ទផលំ, ន ឥទ្ធិនិម្មានំ។ “**ឋបិតមត្តេ ទក្ខិណបាទេ**”តិ ពុទ្ធានំ សព្ពទក្ខិណតាយ វុត្តំ។ **អរហត្តេ** បតិដ្ឋហន្តីតិ សម្ពន្ធោ។

ទុល្លភា សម្បត្តីតិ សតិបិ មនុស្សត្តបដិលាភេ បតិរូបទេសវាសឥន្ទ្រិយាវេកល្លសទ្ធាបដិលាភាទយោ គុណា ទុល្លភាតិ អត្ថោ។ **ចាតុមហារាជិកភវន**ន្តិ ចាតុមហារាជិកទេវលោកេ សុញ្ញវិមានានិ គច្ឆន្តីតិ អត្ថោ។ ឯស នយោ **តាវតីសភវនា**ទីសុបិ។ **កាលយុត្ត**ន្តិ ឥមិស្សា វេលាយ ឥមស្ស ឯវំ វត្តព្ពន្តិ តំតំកាលានុរូបំ។ **សមយយុត្ត**ន្តិ តស្សេវ វេវចនំ, អដ្ឋុប្បត្តិអនុរូបំ វា។ អថ វា **សមយយុត្ត**ន្តិ ហេតូទាហរណសហិតំ។ កាលេន សាបទេសញ្ហិ ភគវា ធម្មំ ទេសេតិ។ **ឧតុំ គណ្ហបេតិ**, ន បន មលំ បក្ខាលេតីតិ អធិប្បាយោ។ ន ហិ ភគវតោ កាយេ រជោជល្លំ ឧបលិម្បតីតិ។

កិលាសុភាវោ កិលមថោ។ សីហសេយ្យំ កប្បេតិ សរីរស្ស កិលាសុភាវមោចនត្ថន្តិ យោជេតព្ពំ។ “**ពុទ្ធចក្ខុនា លោកំ វោលោកេតី**”តិ ឥទំ បច្ឆិមយាមេ ភគវតោ ពហុលអាចិណ្ណវសេន វុត្តំ។ អប្បេកទា អវសិដ្ឋពលញាណេហិ សព្ពញ្ញុតញាណេន ច ភគវា តមត្ថំ សាធេតីតិ។ “ឥមេ ទិដ្ឋិដ្ឋានា”តិអាទិទេសនា **សីហនាទោ។** តេសំ “វេទនា បច្ចយា តណ្ហា” តិអាទិនា **បច្ចយាការំ សមោធានេត្វា។ “សិនេរុំ ឧក្ខិបន្តោ វិយ នភំ បហរន្តោ វិយ ចា**”តិ ឥទំ

ព្រហ្មជាលទេសនាយ អនញ្ញសាធារណត្តា សុទុក្ករតាទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **ឯត**ន្តិ “យេន, តេនា”តិ ឯតំ បទទ្វយំ។
យេនាតិ វា ហេតុម្ហិ ករណវចនំ, **យេន** ការណេន **សោ** មណ្ឌលមាឡោ ឧបសង្កមិតព្ពោ, **តេន** ការណេន
ឧបសង្កមីតិ អត្ថោ, ការណំ បន “ឥមេ ភិក្ខូ”តិអាទិនា អដ្ឋកថាយំ វុត្តំឯវ។ **កដ្ឋ**ន្តិ និសីទនយោគ្យំ ទារុក្ខន្ធំ។

បុរិមោតិ “កតមាយ នុ ភវថា”តិ ឯវំ វុត្តោ អត្ថោ។ **កា ច បន វោ**តិ ឯត្ថ **ច**-សទ្ទោ ព្យតិរេកេ។ តេន
យថាបុច្ឆិតាយ កថាយ វក្ខមានំ វិប្បកតភាវំ ជោតេតិ។ **បន**-សទ្ទោ វចនាលង្ការោ។ យាយ ហិ កថាយ តេ ភិក្ខូ
សន្និសិន្នា, សា ឯវ អន្តរាកថាភូតា វិប្បកតា វិសេសេន បុន បុច្ឆីយតីតិ។ **អញ្ញា**តិ អន្តរាសទ្ទស្ស អត្ថមាហ។
អញ្ញត្ថោ ហិ អយំ អន្តរា-សទ្ទោ “ភូមន្តរំ សមយន្តរ”ន្តិអាទីសុ វិយ។ **អន្តរា**តិ វា វេមជ្ឈេតិ អត្ថោ។ ននុ ច តេហិ
ភិក្ខូហិ សា កថា យថាធិប្បាយំ “ឥតិ ហ មេ”តិអាទិនា និដ្ឋបិតា យេវាតិ? ន និដ្ឋាបិតា ភគវតោ
ឧបសង្កមនេន ឧបច្ឆិន្នត្តា។ យទិ ហិ ភគវា តស្មិំ ខណេ ន ឧបសង្កមេយ្យ ភិយ្យោបិ តប្បដិពទ្ធាយេវ កថា ប
វត្តេយ្យុំ, ភគវតោ ឧបសង្កមនេន បន ន បវត្តេសុំ។ តេនេវាហ **អយំ ខោ…បេ…. អនុប្បត្តោ**”តិ។ កស្មា
បនេត្ថ ធម្មវិនយសង្គហេ ករិយមានេ និទានវចនំ, ននុ ភគវតោ វចនមេវ សង្គហេតព្ពន្តិ? វុច្ចតេទេសនាយ
ឋិតិអសម្មោសសទ្ធេយ្យភាវសម្បាទនត្ថំ។ កាលទេសទេសកវត្ថុធម្មបដិគ្គាហកបដិពទ្ធា ហិ ទេសនា ចិរដ្ឋិតិកា
ហោតិ, អសម្មោសធម្មា សទ្ធេយ្យា ច។ ទេសកាលកត្តុសោតុនិមិត្តេហិ ឧបនិពន្ធោ វិយ វោហារវិនិច្ឆយោ, តេនេវ
ចាយស្មតា មហាកស្សបេន “ព្រហ្មជាលំ អាវុសោ អានន្ទ កត្ថ ភាសិត”ន្តិអាទិនា ទេសាទិបុច្ឆាសុ កតាសុ តាសំ
វិស្សជ្ជនំ ករោន្តេន ធម្មភណ្ឌាគារិកេន និទានំ ភាសិតន្តិ តយិទមាហ “**កាល…បេ…. និទានំ ភាសិត**”ន្តិ។

អបិច សត្ថុសិទ្ធិយា និទានវចនំ។ តថាគតស្ស ហិ ភគវតោ បុព្ពរចនានុមានាគមតក្កាភាវតោ
សម្មាសម្ពុទ្ធត្តសិទ្ធិ។ សម្មាសម្ពុទ្ធភាវេន ហិស្ស បុព្ពរចនាទីនំ អភាវោ សព្ពត្ថ អប្បដិហតញាណចារតាយ, ឯ
កប្បមាណត្តា ច ញេយ្យធម្មេសុ។ តថា អាចរិយមុដ្ឋិធម្មមច្ឆរិយសត្ថុសាវកានុរោធាភាវតោ ខីណាសវត្តសិទ្ធិ។
ខីណា សវតាយ ហិស្ស អាចរិយមុដ្ឋិអាទីនំ អភាវោ, វិសុទ្ធា ច បរានុគ្គហប្បវត្តិ។ ឥតិ ទេសកទោសភូតានំ ទិដ្ឋិ
ចារិត្តសម្បត្តិទូសកានំ អវិជ្ជាតណ្ហានំ អភាវសូចកេហិ, ញាណប្បហានសម្បទាភិ ព្យញ្ជនកេហិ ច សម្ពុទ្ធ
វិសុទ្ធភាវេហិ បុរិមវេសារជ្ជទ្វយសិទ្ធិ, តតោ ឯវ ច អន្តរាយិកនិយ្យានិកធម្មេសុ សម្មោហាភាវសិទ្ធិតោ
បច្ឆិមវេសារជ្ជទ្វយសិទ្ធីតិ ភគវតោ ចតុវេសារជ្ជសមន្នាគមោ , អត្តហិតបរហិតប្បដិបត្តិ ច បកាសិតា ហោតិ
និទានវចនេន សម្បត្តបរិសាយ អជ្ឈាសយានុរូបំ ឋានុប្បត្តិកប្បដិភានេន ធម្មទេសនាទីបនតោ, “ជានតា
បស្សតា”តិអាទិ វចនតោ ច។ តេន វុត្តំ “សត្ថុសិទ្ធិយា និទានវចន”ន្តិ។

តថា សត្ថុសិទ្ធិយា និទានវចនំ។ ញាណករុណាបរិគ្គហិតសព្ពកិរិយស្ស ហិ ភគវតោ នត្ថិ និរត្ថិកា បវត្តិ,
អត្តហិតត្ថា វា, តស្មា បរេសំយេវ អត្ថាយ បវត្តសព្ពកិរិយស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស សកលម្បិ កាយវចីមនោកម្មំ
សត្ថុភូតំ, ន កព្យរចនាទិសាសនភូតំ។ តេន វុត្តំ “សត្ថុសិទ្ធិយា និទានវចន”ន្តិ។ អបិច សត្ថុនោ
បមាណភូតតាវិភាវនេន សាសនស្ស បមាណភាវសិទ្ធិយា និទានវចនំ។ “ភគវតា”តិ ហិ ឥមិនា តថាគតស្ស
គុណវិសិដ្ឋសត្តុត្តមាទិភាវទីបនេន, “ជានតា”តិអាទិនា អាសយានុសយញាណាទិបយោគទីបនេន ច
អយមត្ថោ សាធិតោ ហោតិ។ ឥទមេត្ថ និទានវចនបយោជនស្ស មុខមត្តទស្សនំ។ កោ ហិ សមត្ថោ ពុទ្ធានុ
ពុទ្ធេន ធម្មភណ្ឌាគារិកេន ភាសិតស្ស និទានស្ស បយោជនានិ និរវសេសតោ វិភាវេតុន្តិ។

និទានវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. និក្ខិត្តស្សាតិ ទេសិតស្ស។ ទេសនាបិ ហិ ទេសេតព្ពស្ស សីលាទិអត្ថស្ស វិនេយ្យសន្តានេសុ និក្ខិបនតោ
“និក្ខេបោ”តិ វុច្ចតិ។ តត្ថ យថា អនេកសតអនេកសហស្សភេទានិបិ សុត្តន្តានិ សំកិលេសភាគិយាទិសាសនប្ប
ដ្ឋានាន នយេន សោឡសវិធតំ នាតិវត្តន្តិ, ឯវំ អត្តជ្ឈាសយាទិសុត្តនិក្ខេបវសេន ចតុព្ពិធភាវន្តិ អាហ “**ចត្តារោ
សុត្តនិក្ខេបា**”តិ។ កាមញ្ចេត្ថ អត្តជ្ឈាសយស្ស, អដ្ឋុប្បត្តិយា ច បរជ្ឈាសយបុច្ឆាហិ សទ្ធិំ សំសគ្គភេទោ សម្ភវតិ
អជ្ឈាសយបុច្ឆានុសន្ធិសព្ភាវតោ, អត្តជ្ឈាសយអដ្ឋុប្បត្តីនំ បន អញ្ញមញ្ញំ សំសគ្គោ នត្ថីតិ នយិធ និរវសេសោ
វិត្ថារនយោ សម្ភវតិ, តស្មា “ចត្តារោ សុត្តនិក្ខេបា”តិ វុត្តំ។ អថ វា យទិបិ អដ្ឋុប្បត្តិយា អជ្ឈាសយេន សិយា សំ
សគ្គភេទោ, តទន្តោគធត្តា បន សេសនិក្ខេបានំ មូលនិក្ខេបវសេន ចត្តារោវ ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ សោ បនាយំ
សុត្តនិក្ខេបោ សាមញ្ញភាវតោ បឋមំ វិចារេតព្ពោ, តស្មិំ វិចារិតេ យស្សា អដ្ឋុប្បត្តិយា ឥទំ សុត្តំ និក្ខិត្តំ, តស្សា
វិភាគវសេន “មមំ វា ភិក្ខវេ”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.៥, ៦), “អប្បមត្តកំ ខោ បនេត”ន្តិអាទិនា (ទី. និ. ១.៧),
“អត្ថិ ភិក្ខវេ”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.២៨) ច បវត្តានំ សុត្តានំ សុត្តបទេសានំ វណ្ណនា វុច្ចមានា តំតំអនុសន្ធិ
ទស្សនសុខតាយ សុវិញ្ញេយ្យា ហោតីតិ អាហ “**សុត្តនិក្ខេបំ វិចារេត្វា វុច្ចមានា បាកដា ហោតី**”តិ។

“**សុត្តនិក្ខេបា**”តិអាទីសុ និក្ខិបនំ និក្ខេបោ, សុត្តស្ស និក្ខេបោ សុត្តស្ស កថនំ **សុត្តនិក្ខេបោ,** សុត្តទេសនាតិ អត្ថោ។ និក្ខិបីយតីតិ វា និក្ខេបោ, សុត្តំយេវ និក្ខេបោ **សុត្តនិក្ខេបោ។** អត្តនោ អជ្ឈាសយោ អត្តជ្ឈាសយោ, សោ អស្ស អត្ថិ សុត្តទេសនាការណភូតោតិ **អត្តជ្ឈាសយោ។** អត្តនោ អជ្ឈាសយោ ឯតស្សាតិ វា **អត្តជ្ឈាសយោ។ បរជ្ឈាសយោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ បុច្ឆាយ វសោ បុច្ឆាវសោ, សោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **បុច្ឆាវសិកោ។** អរណីយតោ អត្ថោ, សុត្តទេសនាយ វត្ថុ។ អត្ថស្ស ឧប្បត្តិ អត្ថុប្បត្តិ, អត្ថុប្បត្តិយេវ អដ្ឋុប្បត្តិ, សា ឯតស្ស អត្ថីតិ **អដ្ឋុប្បត្តិកោ។** អថ វា និក្ខិបីយតិ សុត្តំ ឯតេនាតិ **សុត្តនិក្ខេបោ,** អត្តជ្ឈាសយាទិ ឯវ។ ឯតស្មឹ បន អត្ថវិកប្បេ អត្តនោ អជ្ឈាសយោ **អត្តជ្ឈាសយោ,** បរេសំ អជ្ឈាសយោ **បរជ្ឈាសយោ,** បុច្ឆីយតីតិ បុច្ឆា, បុច្ឆិតព្ពោ អត្ថោ។ សោតព្ពវសប្បវត្តំ ធម្មប្បដិគ្គាហកានំ វចនំ បុច្ឆាវសិកា, តទេវ និក្ខេបសទ្ទាបេក្ខាយ បុល្លិង្គវសេន វុត្តំ “**បុច្ឆាវសិកោ**”តិ។ តថា អដ្ឋុប្បត្តិយេវ “**អដ្ឋុប្បត្តិកោ**”តិ ឯវម្បេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ឯត្ថ ច បរេសំ ឥន្ទ្រិយបរិបាកាទិការណនិរបេក្ខតា អត្តជ្ឈាសយស្ស វិសុំ និក្ខេបភាវោ យុត្តោ។ តេនេវាហ “**កេវលំ អត្តនោ អជ្ឈាសយេនេវ កថេតី**”តិ។ បរជ្ឈាសយបុច្ឆាវសិកានំ បន បរេសំ អជ្ឈាសយបុច្ឆានំ ទេសនានិមិត្តភូតានំ ឧប្បត្តិយំ បវត្តិតានំ កថំ អដ្ឋុប្បត្តិយំ អនវរោធោ, បុច្ឆាវសិកអដ្ឋុប្បត្តិកានំ វា បរជ្ឈាសយានុរោធេន បវត្តិតទេសនត្តា កថំ បរជ្ឈាសយេ អនវរោធោតិ ន ចោទេតព្ពមេតំ។ បរេសញ្ហិ អភិនីហារបរិបុច្ឆាទិវិនិមុត្តស្សេវ សុត្តទេសនាការណុប្បាទស្ស អដ្ឋុប្បត្តិភាវេន គហិតត្តា បរជ្ឈាសយបុច្ឆាវសិកានំ វិសុំ គហណំ។ តថា ហិ ធម្មទាយាទសុត្តាទីនំ (ម. និ. ១.២៩) អាមិសុប្បាទាទិទេសនានិមិត្តំ “អដ្ឋុប្បត្តិ”តិ វុច្ចតិ។ បរេសំ បុច្ឆំ វិនា អជ្ឈាសយមេវ និមិត្តំ កត្វា ទេសិតោ បរជ្ឈាសយោ, បុច្ឆាវសេន ទេសិតោ បុច្ឆាវសិកោតិ បាកដោ យមត្ថោតិ។ **អត្តនោ អជ្ឈាសយេនេវ កថេសិ** ធម្មតន្តិឋបនត្ថន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **សម្មប្បធានសុត្តន្តហារកោ**តិ អនុបុព្ពេន និទ្ទិដ្ឋានំ សំយុត្តកេ សម្មប្បធានបដិសំយុត្តានំ សុត្តានំ អាវឡិ, តថា **ឥទ្ធិបាទហារកាទិ។ វិមុត្តិបរិបាចនីយា ធម្មា** សទ្ធិន្ទ្រិយាទយោ។ **អភិនីហារ**ន្តិ បណិធានំ។

វណ្ណាវណ្ណេតិ ឯត្ថ “អច្ឆរិយំ អាវុសោ”តិអាទិនា ភិក្ខុសង្ឃេន វុត្តោ វណ្ណោបិ សង្គហិតោ, តំ បន អដ្ឋុប្បត្តឹ កត្វា “អត្ថិ ភិក្ខវេ អញ្ញេ ច ធម្មា”តិអាទិនា ឧបរិ ទេសនំ អារភិស្សតីតិ។ “មមំ វា ភិក្ខវេ បរេ វណ្ណំ ភាសេយ្យុ”ន្តិ ឥមិស្សា ទេសនាយ ព្រហ្មទត្តេន វុត្តវណ្ណោ អដ្ឋុប្បត្តីតិ កត្វា វុត្តំ “**អន្តេវាសី វណ្ណំ។ ឥតិ ឥមំ វណ្ណាវណ្ណំ អដ្ឋុប្បត្តឹ កត្វា**”តិ។ **វា**-សទ្ទោ ឧបមានសមុច្ចយសំសយវវស្សគ្គបទបូរណវិកប្បាទីសុ ពហូសុ អត្ថេសុ ទិស្សតិ។ តថា ហេស “បណ្ឌិតោ វាបិ តេន សោ”តិអាទីសុ (ធ. ប. ៦៣) ឧបមានេ ទិស្សតិ, សទិសភាវេតិ អត្ថោ។ “តំ វាបិ ធីរា មុនិ វេទយន្តី”តិអាទីសុ (សុ. និ. ២០៣) សមុច្ចយេ, “កេ វា ឥមេ, កស្ស វា”តិអាទីសុ (បារា. ២៩៦) សំសយេ, “អយំ វា ឥមេសំ សមណព្រាហ្មណានំ សព្ពពាលោ សព្ពមូឡ្ហោ”តិអាទីសុ វវស្សគ្គេ, “ន វាយំ កុមារកោ មត្តមញ្ញាសី”តិអាទីសុ (សំ. និ. ២.១៥៤) បទបូរណេ, “យេ ហិ កេចិ ភិក្ខវេ សមណា វា ព្រាហ្មណា វា”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.១៧០) វិកប្បេ, ឥធាយំ វិកប្បេយេវាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**វា-សទ្ទោ វិកប្បនត្ថោ**”តិ។ **បរ**-សទ្ទោ អត្ថេវ អញ្ញត្ថេ “អហញ្ចេវ ខោ បន ធម្មំ ទេសេយ្យំ, បរេ ច មេ ន អាជានេយ្យុ”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៦៤, ៦៥; ម. និ. ១.២៨១; ម. និ. ២.២២៣; សំ. និ. ១.១៧២; មហាវ. ៤, ៨) អត្ថិ អធិកេ “ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញាណ”ន្តិអាទីសុ (បដិ. ម. មាតិកា ៦៨, ១.១១១) អត្ថិ បច្ឆាភាគេ “បរតោ អាគមិស្សតី”តិអាទីសុ។ អត្ថិ បច្ចនីកភាវេ “ឧប្បន្នំ បរប្បវាទំ សហ ធម្មេន សុនិគ្គហិតំ និគ្គហេត្វា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.១៦៨)។ ឥធាបិ បច្ចនីកភាវេតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**បរេតិ បដិវិរុទ្ធា**”តិ។

ព្លទិសេសុបីតិ ឯត្ថ **បិ**-សទ្ទោ សម្ភាវនេ, តេន រតនត្តយនិមិត្តម្បិ អកុសលចិត្តប្បវត្តិ ន កាតព្ពា, បគេវ វដ្ដាមិសលោកាមិសនិមិត្តន្តិ ទស្សេតិ។ សភាវធម្មតោ អញ្ញស្ស កត្តុអភាវជោតនត្ថំ អាហនតីតិ កត្តុអត្ថេ អាឃាតសទ្ទំ ទស្សេតិ, តត្ថ **អាហនតី**តិ ហឹសតិ វិពាធតិ, ឧបតាបេតិ ចាតិ អត្ថោ។ អាហនតិ ឯតេន, អាហននមត្តំ វា **អាឃាតោ**តិ ករណភាវត្ថាបិ សម្ភវន្តិយេវ។ ឯវំ អវយវភេទនេន អាឃាត-សទ្ទស្ស អត្ថំ វត្វា ឥទានិ តត្ថ បរិយាយេនបិ អត្ថំ ទស្សេន្តោ “**កោបស្សេតំ អធិវចន**”ន្តិ អាហ។ អយញ្ច នយោ “**អប្បច្ចយោ អនភិរទ្ធី**”តិអាទីសុបិ យថាសម្ភវំ វត្តព្ពោ។ **អប្បតីតា ហោន្តិ តេនា**តិ បាកដបរិយាយេន អប្បច្ចយ-សទ្ទស្ស អត្ថទស្សនំ, តំមុខេន បន ន បច្ចេតិ តេនាតិ **អប្បច្ចយោ**តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អភិរាធយតី**តិ សាធយតិ។ **ទ្វីហី**តិ អាឃាតអនភិរទ្ធិបទេហិ។ **ឯកេនា**តិ អប្បច្ចយបទេន។ **សេសានន្តិ** សញ្ញាវិញ្ញាណក្ខន្ធានំ, សញ្ញាវិញ្ញាណអវសិដ្ឋសង្ខារក្ខន្ធសង្ខាតានំ វា។ **ករណ**ន្តិ ឧប្បាទនំ។ អាឃាតាទីនញ្ហិ បវត្តិយា បច្ចយសមវាយនំ ឥធ “ករណ”ន្តិ វុត្តំ, តំ បន អត្ថតោ ឧប្បាទនមេវ។ អនុប្បាទនញ្ហិ សន្ធាយ ភគវតា “ន ករណីយា”តិ វុត្តន្តិ។ **បដិក្ខិត្តមេវ** ឯកុប្បាទេកវត្ថុកេការម្មណេកនិរោធភាវតោ។

តត្ថាតិ តស្មឹ មនោបទោសេ។ **តុម្ហ**ន្តិ “តុម្ហាក”ន្តិ ឥមិនា សមានត្ថោ ឯកោ សទ្ទោ “យថា អម្ហាក”ន្តិ ឥមិនា សមានត្ថោ “អម្ហ”ន្តិ អយំ សទ្ទោ។ យថាហ, “តស្មា ហិ អម្ហំ ទហរា ន មិយ្យរេ”តិ (ជា. ១.១០.៩៣, ៩៩)។

“**អន្តរាយោ**”តិ ឥទំ មនោបទោសស្ស អករណីយតាយ ការណវចនំ។ យស្មា តុម្ហាកំយេវ ច ភវេយ្យ តេន កោបាទិនា បឋមជ្ឈានាទីនំ អន្តរាយោ, តស្មា តេ កោបាទិបរិយាយេន វុត្តា អាឃាតាទយោ ន ករណីយាតិ អត្ថោ។ តេន នាហំ “សព្ពញ្ញូ”តិ ឥស្សរភាវេន តុម្ហេ តតោ និវារេមិ, អថ ខោ ឥមិនា នាម ការណេនាតិ ទស្សេតិ។ តំ បន ការណវចនំ យស្មា អាទីនវវិភាវនំ ហោតិ, តស្មា អាហ “**អាទីនវំ ទស្សេន្តោ**”តិ។ “**អបិ នុ តុម្ហេ**”តិអាទិនា មនោបទោសោ ន កាលន្តរភាវិនោយេវ ហិតសុខស្ស អន្តរាយករោ, អថ ខោ តង្ខណប្បវត្តិរហស្សបិ ហិតសុខស្ស អន្តរាយករោតិ មនោបទោសេ អាទីនវំ ទឡ្ហតរំ កត្វា ទស្សេតិ។ **យេសំ កេសញ្ចិ** “បរេ”តិអាទីសុ វិយ ន បដិវិរុទ្ធានំយេវាតិ អត្ថោ។ តេនេវាហ “**កុបិតោ**”តិអាទិ។

អន្ធតមន្តិ អន្ធភាវករតមំ។ **យ**ន្តិ យត្ថ។ ភុម្មត្ថេ ហិ ឯតំ បច្ចត្តវចនំ។ យស្មឹ កាលេ កោធោ សហតេ នរំ, អន្ធតមំ តទា ហោតីតិ សម្ពន្ធោ។ **យ**ន្តិ វា ការណវចនំ, យស្មា កោធោ ឧប្បជ្ជមានោ នរំ អភិភវតិ, តស្មា អន្ធតមំ តទា ហោតិ, យទា កោធោតិ អត្ថោ យំតំសទ្ទានំ ឯកន្តសម្ពន្ធិភាវតោ។ អថ វា **យ**ន្តិ កិរិយាបរាមសនំ។ **កោធោ សហតេ**តិ យទេតំ កោធស្ស សហនំ អភិភវនំ, ឯតំ អន្ធការតមភវនន្តិ អត្ថោ។ អថ វា យំ នរំ កោធោ សហតេ អភិភវតិ, តស្ស អន្ធតមំ តទា ហោតិ, តតោ ច កុទ្ធោ អត្ថំ ន ជានាតិ, កុទ្ធោ ធម្មំ ន បស្សតីតិ។ **អន្តរតោ**តិ អព្ភន្តរតោ, ចិត្តតោ វា។

“**ឥទម្បិទម្បិ ការណ**”ន្តិ ឥមិនា សព្ពញ្ញូ ឯវ អម្ហាកំ សត្ថា អវិបរីតធម្មទេសនត្តា, ស្វាក្ខាតោ ធម្មោ ឯកន្តនិយ្យានិកត្តា, សុប្បដិបន្នោ សង្ឃោ សំកិលេសរហិតត្តាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ។ “**ឥទម្បិទម្បិ ការណ**”ន្តិ ឯតេន ច “ន សព្ពញ្ញូ”តិអាទិវចនំ អភូតំ អតច្ឆន្តិ និព្ពេឋិតំ ហោតិ។ **ទុតិយំ បទ**ន្តិ “អតច្ឆ”ន្តិ បទំ។ **បឋមស្សា**តិ “អភូត”ន្តិ បទស្ស។ **ចតុត្ថញ្ចា**តិ “ន ច បនេតំ អម្ហេសុ សំវិជ្ជតី”តិ បទំ។ **តតិយស្សា**តិ “នត្ថិ ចេតំ អម្ហេសូ”តិ បទស្ស។ **អវណ្ណេយេវា**តិ ការណបតិរូបកំ វត្វា ទោសបតិដ្ឋាបនវសេន និន្ទនេ ឯវ។ **ន សព្ពត្ថា**តិ កេវលំ អក្កោសនខុំសនវម្ភនាទីសុ ន ឯកន្តេន និព្ពេឋនំ កាតព្ពន្តិ អត្ថោ។ វុត្តមេវត្ថំ “**យទិ ហី**”តិអាទិនា បាកដំ កត្វា ទស្សេតិ។

៦. **អានន្ទន្តិ** បមោទន្តិ **ឯតេន** ធម្មេន តំសមង្គិនោ សត្តាតិ អានន្ទ-សទ្ទស្ស ករណត្ថតំ ទស្សេតិ ។ សោភនំ មនោ អស្សាតិ សុមនោ, សោភនំ វា មនោ សុមនោ, តស្ស ភាវោ សោមនស្សន្តិ តទញ្ញធម្មានម្បិ សម្បយុត្តានំ សោមនស្សភាវោ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ រុឡ្ហីសទ្ទត្តា យថា “បង្កជ”ន្តិ ទស្សេន្តោ “**ចេតសិកសុខស្សេតំ អធិវចន**”ន្តិ អាហ។ ឧព្ពិលយតីតិ ឧព្ពិលំ, ភិន្ទតិ បុរិមាវត្ថាយ វិសេសំ អាបជ្ជតីតិ អត្ថោ។ ឧព្ពិលមេវ ឧព្ពិលាវិតំ, តស្ស ភាវោ **ឧព្ពិលាវិតត្តំ។** យាយ ឧប្បន្នាយ កាយចិត្តំ វាតបូរិតភស្តា វិយ ឧទ្ធុមាយនាការប្បត្តំ ហោតិ, តស្សា គេហស្សិតាយ ឱទគ្គិយបីតិយា ឯតំ អធិវចនំ។ តេនេវាហ “**ឧទ្ធច្ចាវហាយា**”តិអាទិ។ ឥធាបិ “កិញ្ចាបិ តេសំ ភិក្ខូនំ ឧព្ពិលាវិតមេវ នត្ថិ, អថ ខោ អាយតឹ កុលបុត្តានំ ឯទិសេសុបិ ឋានេសុ អកុសលុប្បត្តឹ បដិសេធេន្តោ ធម្មនេត្តឹ ឋបេតី”តិ, “**ទ្វីហិ បទេហិ សង្ខារក្ខន្ធោ, ឯកេន វេទនាក្ខន្ធោ វុត្តោ**”តិ ឯត្ថ “តេសំ វសេន សេសានម្បិ សម្បយុត្តធម្មានំ ករណំ បដិក្ខិត្តមេវា”តិ ច អដ្ឋកថាយំ, “**បិ**-សទ្ទោ សម្ភាវនេ”តិអាទិនា ឥធ ច វុត្តនយេន អត្ថោ យថាសម្ភវំ វេទិតព្ពោ។ “**តុម្ហំយេវស្ស តេន អន្តរាយោ**”តិ ឯត្ថាបិ “អន្តរាយោតិ ឥទ”ន្តិអាទិនា ហេដ្ឋា អវណ្ណបក្ខេ វុត្តនយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

កស្មា បនេតន្តិ ច វក្ខមានំយេវ អត្ថំ មនសិ កត្វា ចោទេតិ។ អាចរិយោ “**សច្ចំ វណ្ណិត**”ន្តិ តមត្ថំ បដិជានិត្វា “**តំ បន នេក្ខម្មនិស្សិត**”ន្តិអាទិនា បរិហរតិ។ តត្ថ **ឯត**ន្តិ អានន្ទាទីនំ អករណីយតាវចនំ។ ននុ ភគវតា វណ្ណិតន្តិ សម្ពន្ធោ។ **កសិណេនា**តិ កសិណតាយ សកលភាវេន។ កេចិ បន “**ជម្ពុទីបស្សា**តិ ករណេ សាមិវចន”ន្តិ វទន្តិ, តេសំ មតេន កសិណជម្ពុទីប-សទ្ទានំ សមានាធិករណភាវោ ទដ្ឋព្ពោ។ **តស្មា**តិ យស្មា គេហស្សិតបីតិសោមនស្សំ ឈានាទីនំ អន្តរាយករំ, តស្មា។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា “សោមនស្សំបាហំ ទេវានំ ឥន្ទ ទុវិធេន វទាមិ សេវិតព្ពម្បិ អសេវិតព្ពម្បី”តិ (ទី. និ. ២.៣៥៨)។ “**អយញ្ហី**”តិអាទិ យេន សម្បយុត្តា បីតិ អន្តរាយករី, តំ ទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ តត្ថ “ឥទញ្ហិ លោភសហគតំ បីតិសោមនស្ស”ន្តិ វត្តព្ពំ សិយា, បីតិគ្គហណេន បន សោមនស្សម្បិ គហិតមេវ ហោតិ សោមនស្សរហិតាយ បីតិយា អភាវតោតិ បីតិយេវ គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អថ វា សេវិតព្ពាសេវិតព្ពវិភាគវចនតោ សោមនស្សស្ស បាកដោ អន្តរាយករភាវោ, ន តថា បីតិយាតិ បីតិយេវ លោភសហគតត្តេន វិសេសេត្វា វុត្តា។ “**លុទ្ធោ អត្ថ**”ន្តិអាទិគាថានំ “កុទ្ធោ អត្ថ”ន្តិអាទិ គាថាសុ វិយ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

“មមំ វា ភិក្ខវេ បរេ វណ្ណំ ភាសេយ្យុំ, ធម្មស្ស វា វណ្ណំ ភាសេយ្យុំ, សង្ឃស្ស វា វណ្ណំ ភាសេយ្យុំ, តត្រ ចេ តុម្ហេ អស្សថ អានន្ទិនោ សុមនា ឧព្ពិលាវិតា, អបិ នុ តុម្ហេ បរេសំ សុភាសិតទុព្ភាសិតំ អាជានេយ្យាថាតិ។ នោ ហេតំ ភន្តេ”តិ អយំ **តតិយវារោ**, សោ ទេសនាកាលេ នីហរិត្វា ទេសេតព្ពបុគ្គលាភាវតោ ទេសនាយ អនាគតោបិ តទត្ថសម្ភវតោ អត្ថតោ អាគតោយេវាតិ ទដ្ឋព្ពោ យថា តំ កថាវត្ថុបករណំ វិត្ថារវសេនាតិ អធិប្បាយោ។

“អត្ថតោ អាគតោ យេវា”តិ ឯតេន សំវណ្ណនាកាលេ តថា ពុជ្ឈនកសត្តានំ វសេន សោ វារោ អានេត្វា វត្តព្ពោតិ ទស្សេតិ។ **“យថេវ ហី”**តិអាទិនា តមេវត្ថសម្ភវំ វិភាវេតិ។ **វុត្តនយេនា**តិ “តត្រ តុម្ហេហីតិ តស្មិំ វណ្ណេ តុម្ហេហី”តិអាទិនា, “ទុតិយំ បទំ បឋមស្ស បទស្ស, ចតុត្ថញ្ច តតិយស្ស វេវចន”ន្តិអាទិនា ច វុត្តនយេន។

ចូឡសីលវណ្ណនា

៧. និវត្តោ អមូលកត្តា វិស្សជ្ជេតព្ពតាភាវតោ។ **អនុវត្តតិយេវ** វិស្សជ្ជេតព្ពតាយ អធិកតភាវតោ។ **អនុសន្ធិទស្សេស្សតិ** “អត្ថិ ភិក្ខវេ”តិអាទិនា។ ឱរន្តិ វា អបរភាគោ “ឱរតោ ភោគំ, ឱរំ បារ”ន្តិអាទីសុ វិយ។ អថ វា ហេដ្ឋាអត្ថោ **ឱរ-**សទ្ទោ “ឱរំ អាគមនាយ យេ បច្ចយា, តេ ឱរម្ភាគិយានិ សំយោជនានី”តិអាទីសុ វិយ។ សីលញ្ហិ សមាធិបញ្ញាយោ អបេក្ខិត្វា អបរភាគោ, ហេដ្ឋាភូតញ្ច ហោតីតិ។ **សីលមត្តកន្តិ** ឯត្ថ **មត្ត-**សទ្ទោ អប្បកត្ថោ វា “ភេសជ្ជមត្តា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.៤៤៧) វិយ។ វិសេសនិវត្តិអត្ថោ វា “អវិតក្កវិចារមត្តា ធម្មា (ធ. ស. តិកមាតិកា ៦), មនោមត្តា ធាតុ មនោធាតូ”តិ ច អាទីសុ វិយ។ “អប្បមត្តកំ, ឱរមត្តក”ន្តិ បទទ្វយេន សាមញ្ញតោ វុត្តោយេវ ហិ អត្ថោ សីលមត្តកន្តិ វិសេសវសេន វុត្តោ។ អថ វា សីលេនបិ តទេកទេសស្សេវ សង្គហណត្ថំ អប្បកត្ថវាចកោ, វិសេសនិវត្តិអត្ថោ ឯវ វា “សីលមត្តក”ន្តិ ឯត្ថ **មត្ត-**សទ្ទោ វុត្តោ។ តថា ហិ ឥន្ទ្រិយសំវរបច្ចយសន្និស្សិតសីលានិ ឥធ ទេសនំ អនារូឡ្ហានិ។ ន ហិ តានិ បាតិមោក្ខអាជីវបារិសុទ្ធិសីលានិ វិយ សព្ពបុថុជ្ជនេសុ បាកដានីតិ។ **“ឧស្សាហំ កត្វា”**តិ ឯតេន **“វទមានោ”**តិ ឯត្ថ សត្តិអត្ថំ មាន-សទ្ទំ ទស្សេតិ។

អលង្ការណំ វិភូសនំ **អលង្ការោ**, កុណ្ឌលាទិបសាធនំ វា។ ឩនដ្ឋានបូរណំ **មណ្ឌនំ។ មណ្ឌនេ**តិ មណ្ឌនហេតុ។ អថ វា មណ្ឌតីតិ មណ្ឌនោ, មណ្ឌនជាតិកោ បុរិសោ។ ពហុវចនត្ថេ ច ឥទំ ឯកវចនំ, មណ្ឌនសីលេសូតិ អត្ថោ។ **បរិប្ផរការី**តិ ឯត្ថ **ឥតិ-**សទ្ទោ អាទិអត្ថោ, បការត្ថោ វា, តេន សកលម្បិ សីលថោមនំ សុត្តំ ទស្សេតិ។ **ចន្ទន**ន្តិ ចន្ទនសហចរណតោ ចន្ទនគន្ធោ, តថា **តគរ**ាទីសុបិ។ **សតញ្ច គន្ធោ**តិ ឯត្ថ គន្ធោ វិយាតិ គន្ធោតិ វុត្តោ សីលនិពន្ធនោ ថុតិឃោសោ។ សីលញ្ហិ កិត្តិយា និមិត្តំ។ យថាហ “សីលវតោ សីលសម្បន្នស្ស កល្យាណោ កិត្តិសទ្ទោ អព្ភុគ្គច្ឆតី”តិ (ទី. និ. ២.១៥០; អ. និ. ៥.២១៣; មហាវ. ២៨៥)។ **បវាយតី**តិ បកាសតិ។ គន្ធាវ **គន្ធជាតា។**

“អប្បកំ ពហុក”ន្តិ ឥទំ បារាបារំ វិយ អញ្ញមញ្ញំ ឧបនិធាយ វុច្ចតីតិ អាហ **“ឧបរិគុណេ ឧបនិធាយា”**តិ។ **សីលញ្ហី**តិ ឯត្ថ **ហិ-**សទ្ទោ ហេតុអត្ថោ, តេន ឥទំ ទស្សេតិ “យស្មា សីលំ កិញ្ចាបិ បតិដ្ឋាភាវេន សមាធិស្ស ពហុការំ, បភាវាទិគុណវិសេសេ បនស្ស ឧបនិធាយ កលម្បិ ន ឧបេតិ, តថា សមាធិ ច បញ្ញាយា”តិ។ តេនេវាហ **“តស្មា”**តិអាទិ។ ឥទានិ “កថ”ន្តិ បុច្ឆិត្វា សមាធិស្ស អានុភាវំ វិត្ថារតោ វិភាវេតិ។ **“អភិ...បេ.... មូលេ”**តិ ឥទំ យមកបាដិហារិយស្ស សុបាកដភាវទស្សនត្ថំ, អញ្ញេហិ ពោធិមូលញាតិសមាគមាទីសុ កតបាដិហារិយេហិ វិសេសនត្ថញ្ច វុត្តំ។ យមកបាដិហារិយករណត្ថាយ ហិ ភគវតោ ចិត្តេ ឧប្បន្នេ តទនុច្ឆវិកំ ឋានំ ឥច្ឆិតព្ពន្តិ រតនមណ្ឌបាទិ សក្កស្ស ទេវរញ្ញោ អាណាយ វិស្សកម្មុនា និម្មិតន្តិ វទន្តិ, ភគវតាវ និម្មិតន្តិ អបរេ។ “យោ កោចិ ឯវរូបំ បាដិហារិយំ កាតុំ សមត្ថោ អត្ថិ ចេ, អាគច្ឆតូ”តិ ចោទនាសទិសត្តា វុត្តំ **“អត្តាទានបរិទីបន”**ន្តិ។ តត្ថ **អត្តាទានំ** អនុយោគោ, តិត្ថិយានំ តថា កាតុំ អសមត្ថត្តា, “ករិស្សាមា”តិ បុព្ពេ ឧដ្ឋិតត្តា **តិត្ថិយបរិមទ្ទនំ។**

ឧបរិមកាយតោតិអាទិ បដិសម្ភិទាមគ្គេ (បដិ. ម. ១.១១៦)។

តត្ថាយំ បាឡិសេសោ –

> “ហេដ្ឋិមកាយតោ អគ្គិក្ខន្ធោ បវត្តតិ, ឧបរិមកាយតោ ឧទកធារា បវត្តតិ។ បុរត្ថិមកាយតោ អគ្គិ, បច្ឆិមកាយតោ ឧទកំ។ បច្ឆិមកាយតោ អគ្គិ, បុរត្ថិមកាយតោ ឧទកំ។ ទក្ខិណអក្ខិតោ អគ្គិ, វាមអក្ខិតោ ឧទកំ។ វាមអក្ខិតោ អគ្គិ, ទក្ខិណអក្ខិតោ ឧទកំ។ ទក្ខិណកណ្ណសោតតោ អគ្គិ, វាមកណ្ណសោតតោ ឧទកំ។ វាមកណ្ណសោតតោ អគ្គិ, ទក្ខិណកណ្ណសោតតោ ឧទកំ។ ទក្ខិណនាសិកាសោតតោ អគ្គិ, វាមនាសិកាសោតតោ ឧទកំ។ វាមនាសិកាសោតតោ អគ្គិ, ទក្ខិណនាសិកាសោតតោ ឧទកំ។ ទក្ខិណអំសកូដតោ អគ្គិ, វាមអំសកូដតោ ឧទកំ។ វាមអំសកូដតោ អគ្គិ, ទក្ខិណអំសកូដតោ ឧទកំ។ ទក្ខិណហត្ថតោ អគ្គិ, វាមហត្ថតោ ឧទកំ។ វាមហត្ថតោ អគ្គិ, ទក្ខិណហត្ថតោ ឧទកំ។ ទក្ខិណបស្សតោ អគ្គិ, វាមបស្សតោ ឧទកំ។ វាមបស្សតោ អគ្គិ, ទក្ខិណបស្សតោ ឧទកំ។ ទក្ខិណបាទតោ អគ្គិ , វាមបាទតោ ឧទកំ។ វាមបាទតោ អគ្គិ, ទក្ខិណបាទតោ ឧទកំ។ អង្គុលង្គុលេហិ អគ្គិ, អង្គុលន្តរិកាហិ ឧទកំ ។ អង្គុលន្តរិកាហិ អគ្គិ, អង្គុលង្គុលេហិ ឧទកំ។ ឯកេកលោមតោ អគ្គិ, ឯកេកលោមតោ ឧទកំ។ លោមកូបតោ លោមកូបតោ អគ្គិក្ខន្ធោ បវត្តតិ, លោមកូបតោ លោមកូបតោ ឧទកធារា បវត្តតី”តិ (បដិ. ម. ១.១១៦)។

អដ្ឋកថាយំ បន “ឯកេកលោមកូបតោ”តិ អាគតំ។

“**ឆន្នំ វណ្ណានន្តិ អាទិនយប្បវត្ត**”ន្តិ ឯត្ថាបិ នីលានំ បីតកានំ លោហិតកានំ ឱទាតានំ មញ្ជិដ្ឋានំ បភស្សរានន្តិ អយំ បាឡិសេសោ។ “**សុវណ្ណវណ្ណា រស្មិយោ**”តិ ឥទំ តាសំ យេភុយ្យតាយ វុត្តំ។ **វិត្ថារេតព្ពន្តិ** ឯត្ថាបិ “សត្ថា តិដ្ឋតិ, និម្មិតោ ចង្កមតិ វា និសីទតិ វា សេយ្យំ វា កប្បេតី”តិអាទិនា ចតូសុ ឥរិយាបថេសុ ឯកេកមូលកា សត្ថុវសេន ចត្តារោ, និម្មិតវសេន ចត្តារោតិ សព្ពេវ អដ្ឋ វារេ វិត្ថារេតព្ពំ។

មធុបាយាសន្តិ មធុសិត្តំ បាយាសំ។ អត្ថា មិត្តោ មជ្ឈត្តោ វេរីតិ ចតូសុ សីមសម្ភេទវសេន **ចតុរង្គសមន្នាគតំ មេត្តាកម្មដ្ឋានំ។** “ចតុរង្គសមន្នាគត”ន្តិ ឥទំ បន “វីរិយាធិដ្ឋាន”ន្តិ ឯតេនាបិ យោជេតព្ពំ។ តត្ថ “កាមំ តចោ ច ន្ហារុ ចា”តិអាទិបាឡិ (ម. និ. ២.១៨៤; សំ. និ. ២.២២; អ. និ. ២.៥; អ. និ. ៨.១៣; មហានិ. ១៩៦) វសេន ចតុរង្គសមន្នាគតតា វេទិតព្ពា។ “កិច្ឆំ វតាយំ លោកោ អាបន្នោ”តិអាទិនា (ទី. និ. ២.៥៧; សំ. និ. ២.៤) ជរាមរណមុខេន **បច្ចយាការេ ញាណំ ឱតារេត្វា។ អានាបានចតុត្ថជ្ឈាន**ន្តិ ឯត្ថាបិ “សព្ពពុទ្ធានំ អាចិណ្ណ”ន្តិ បទំ វិភត្តិវិបរិណាមំ កត្វា យោជេតព្ពំ។ តម្បិ ហិ សព្ពពុទ្ធានំ អាចិណ្ណមេវាតិ វទន្តិ។ ឆត្តឹសកោដិសតសហស្សមុខេន មហាវជិរញាណគព្ភំ គណ្ហាបេន្តោ **វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា។** ទ្វត្តឹសទោណគណ្ឋនប្បមាណំ កុណ្ឌំ **កោលម្ពោ។** ទរិភាគោ **កន្ទរោ។** ចក្កវាឡបាទេសុ មហាសមុទ្ទោ **ចក្កវាឡមហាសមុទ្ទោ។**

“**ទុវេ បុថុជ្ជនា**”តិអាទិ បុថុជ្ជនេ លព្ភមានវិភាគទស្សនត្ថំ វុត្តំ, ន មូលបរិយាយវណ្ណនាទីសុ វិយ បុថុជ្ជនវិសេសនិទ្ធារណត្ថំ។ សព្ពោបិ ហិ បុថុជ្ជនោ ភគវតោ ឧបរិ គុណេ វិភាវេតុំ ន សក្កោតិ, តិដ្ឋតុ បុថុជ្ជនោ, សាវកបច្ចេកពុទ្ធានម្បិ អវិសយា ពុទ្ធគុណា។ តថា ហិ វក្ខតិ “សោតាបន្នា”តិអាទិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៨)។ វាចុគ្គតករណំ **ឧគ្គហោ។** អត្ថបរិបុច្ឆនំ **បរិបុច្ឆា។** អដ្ឋកថាវសេន អត្ថស្ស សវនំ **សវនំ។** ព្យញ្ជនត្ថានំ សុនិក្ខេបសុទស្សនេន ធម្មស្ស បរិហរណំ **ធារណំ។** ឯវំ សុតធាតបរិចិតានំ មនសានុបេក្ខនំ **បច្ចវេក្ខណំ។** ពហូនំ នានប្បការានំ កិលេសានំ សក្កាយទិដ្ឋីយា ច អវិហតត្តា តា ជនេន្តិ, តាហិ វា ជនិតាតិ **បុថុជ្ជនា។** អវិឃាតមេវ វា **ជន**-សទ្ទោ វទតិ។ **បុថុ សត្ថារានំ មុខុល្លោកិកា**តិ ឯត្ថ បុថូ ជនា សត្ថុបដិញ្ញា ឯតេសន្តិ **បុថុជ្ជនា**តិ វចនត្ថោ។ **បុថុ...បេ.... អវុដ្ឋិតា**តិ ឯត្ថ ជនេតព្ពា, ជាយន្តិ វា ឯត្ថាតិ ជនា, គតិយោ។ បុថូ ជនា ឯតេសន្តិ **បុថុជ្ជនា។** ឥតោ បរេ ជាយន្តិ ឯតេហីតិ ជនា, អភិសង្ខារាទយោ។ តេ ឯតេសំ បុថូ វិជ្ជន្តីតិ **បុថុជ្ជនា។** អភិសង្ខរណាទិ អត្ថោ ឯវ វា **ជន**-សទ្ទោ ទដ្ឋព្ពោ។ កាមរាគភវរាគទិដ្ឋិអវិជ្ជា **ឱឃា។** រាគគ្គិអាទយោ **សន្តាបា។** តេយេវ, សព្ពេបិ វា កិលេសា **បរិឡាហា។ បុថុ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ រត្តា**តិ ឯត្ថ ជាយតីតិ ជនោ, រាគោ គេធោតិ ឯវំ អាទិកោ។ បុថុ ជនោ ឯតេសន្តិ **បុថុជ្ជនា,** បុថូសុ វា ជនា ជាតា រត្តាតិ ឯវំ រាគាទិអត្ថោ ឯវ វា **ជន**-សទ្ទោ ទដ្ឋព្ពោ។ **បលិពុទ្ធា**តិ សម្ពុទ្ធា, ឧបទ្ទុតា វា។ “**បុថូនំ គណនបថមតីតាន**”ន្តិអាទិនា បុថូ ជនា **បុថុជ្ជនា**តិ ទស្សេតិ។

យេហិ គុណវិសេសេហិ និមិត្តភូតេហិ ភគវតិ **តថាគត**-សទ្ទោ បវត្តោ, តំទស្សនត្ថំ “**អដ្ឋហិ ការណេហិ ភគវា តថាគតោ**”តិអាទិមាហ។ គុណនេមិត្តកានេវ ហិ ភគវតោ សព្ពានិ នាមានិ។ យថាហ –

> “អសង្ខ្យេយ្យានិ នាមានិ, សគុណេន មហេសិនោ;
> គុណេន នាមមុទ្ធេយ្យំ, អបិ នាមសហស្សតោ”តិ។ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១៣១៣; ឧទា. អដ្ឋ. ៥៣; បដិ. ម. អដ្ឋ. ១.១.៧៦);

តថា អាគតោតិ ឯត្ថ អាការនិយមនវសេន ឱបម្មសម្បដិបាទនត្ថោ **តថា**-សទ្ទោ។ សាមញ្ញជោតនាយ វិសេសាវដ្ឋានតោ បដិបទាគមនត្ថោ **អាគត**-សទ្ទោ, ន ញាណគមនត្ថោ “តថលក្ខណំ អាគតោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៧; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១២; សំ. និ. អដ្ឋ. ២.៤.៧៨; អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.១៧០; ឧទា. អដ្ឋ. ១៨; បដិ. ម. អដ្ឋ. ១.១.៣៧; ថេរគា. អដ្ឋ. ១.៣; ឥតិវុ. អដ្ឋ. ៣៨; មហានិ. អដ្ឋ. ១៤) វិយ, នាបិ កាយគមនាទិអត្ថោ “អាគតោ ខោ មហាសមណោ, មាគធានំ គិរិព្ពជ”ន្តិអាទីសុ (មហាវ. ៦២) វិយ។ តត្ថ យទាការនិយមនវសេន ឱបម្មសម្បដិបាទនត្ថោ តថា-សទ្ទោ, តំ ករុណាបធានត្តា មហាករុណាមុខេន បុរិមពុទ្ធានំ អាគមនបដិបទំ ឧទាហរណវសេន សាមញ្ញតោ ទស្សេន្តោ យំតំសទ្ទានំ ឯកន្តសម្ពន្ធភាវតោ “**យថា សព្ពលោក...បេ.... អាគតា**”តិ អាហ។ តំ បន បដិបទំ មហាបទានសុត្តាទីសុ (ទី. និ. ២.៤) សម្ពហុលនិទ្ទេសេន សុបាកដានំ អាសន្នានញ្ច វិបស្សីអាទីនំ ឆន្នំ សម្មាសម្ពុទ្ធានំ វសេន និទស្សេន្តោ “**យថា វិបស្សី ភគវា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **យេន អភិនីហារេនា**តិ មនុស្សត្តលិង្គសម្បត្តិហេតុសត្ថារទស្សនបព្ពជ្ជាអភិញ្ញាទិគុណសម្បត្តិអធិការឆន្ទានំ វសេន អដ្ឋង្គសមន្នាគតេន កាយប្បណិធានមហាបណិធានេន ។ សព្ពេសញ្ហិ ពុទ្ធានំ កាយប្បណិធានំ ឥមិនាវ អភិនីហារេន សមិជ្ឈតីតិ។ ឯវំ មហាភិនីហារវសេន “តថាគតោ”តិ បទស្ស អត្ថំ ទស្សេត្វា ឥទានិ បារមីបូរណវសេន ទស្សេតុំ “**យថា វិបស្សី ភគវា...បេ.... កស្សបោ ភគវា ទានបារមី បូរេត្វា**”តិអាទិមាហ។

ឯត្ថ ច សុត្តន្តិកានំ មហាពោធិយានបដិបទាយ កោសល្លជននត្ថំ បារមីសុ អយំ វិត្ថារកថា – កា បនេតា បារមិយោ? កេនដ្ឋេន បារមិយោ? កតិវិធា ចេតា? កោ តាសំ កមោ? កានិ លក្ខណរសបច្ចុបដ្ឋាន បទដ្ឋានានិ? កោ បច្ចយោ? កោ សំកិលេសោ? កិំ វោទានំ? កោ បដិបក្ខោ? កា បដិបត្តិ? កោ វិភាគោ? កោ សង្គហោ? កោ សម្បាទនូបាយោ? កិត្តកេន កាលេន សម្បាទនំ? កោ អានិសំសោ? កិំ ចេតាសំ ផលន្តិ?

តត្រិទំ វិស្សជ្ជនំ – **កា បនេតា បារមិយោ**តិ។ តណ្ហាមានាទីហិ អនុបហតា ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតា ទានាទយោ គុណា បារមិយោ។

កេនដ្ឋេន បារមិយោតិ ទានសីលាទិគុណវិសេសយោគេន សត្តុត្តមតាយ បរមា មហាសត្តា ពោធិសត្តា, តេសំ ភាវោ, កម្មំ វា បារមី, ទានាទិកិរិយា។ អថ វា បរតីតិ បរមោ, ទានាទិគុណានំ បូរកោ បាលកោ ច ពោធិសត្តោ។ បរមស្ស អយំ, បរមស្ស វា ភាវោ, កម្មំ វា បារមី, ទានាទិកិរិយាវ។ អថ វា បរំ សត្តំ អត្តនិ មវតិ ពន្ធតិ គុណវិសេសយោគេន, បរំ វា អធិកតរំ មជ្ជតិ សុជ្ឈតិ សំកិលេសមលតោ, បរំ វា សេដ្ឋំ និព្ពានំ វិសេសេន មយតិ គច្ឆតិ, បរំ វា លោកំ បមាណភូតេន ញាណវិសេសេន ឥធលោកំ វិយ មុនាតិ បរិច្ឆិន្ទតិ, បរំ វា អតិវិយ សីលាទិគុណគណំ អត្តនោ សន្តានេ មិនោតិ បក្ខិបតិ, បរំ វា អត្តភូតតោ ធម្មកាយតោ អញ្ញំ, បដិបក្ខំ វា តទនត្ថករំ កិលេសចោរគណំ មិនាតិ ហឹសតីតិ បរមោ, មហាសត្តោ។ “បរមស្ស អយ”ន្តិអាទិ វុត្តនយេនេវ យោជេតព្ពំ។ បារេ វា និព្ពានេ មជ្ជតិ សុជ្ឈតិ សត្តេ ច សោធេតិ, តត្ថ វា សត្តេ មវតិ ពន្ធតិ យោជេតិ, តំ វា មយតិ គច្ឆតិ គមេតិ ច, មុនាតិ វា តំ យាថាវតោ, តត្ថ វា សត្តេ មិនោតិ បក្ខិបតិ, កិលេសារិំ វា សត្តានំ តត្ថ មិនាតិ ហឹសតីតិ បារមី, មហាបុរិសោ។ តស្ស ភាវោ, កម្មំ វា បារមិតា, ទានាទិកិរិយាវ។ ឥមិនា នយេន បារមីនំ សទ្ទត្ថោ វេទិតព្ពោ។

កតិវិធាតិ សង្ខេបតោ ទសវិធា, តា បន **បាឡិយំ** សរូបតោ អាគតាយេវ។ យថាហ –

“វិចិនន្តោ តទា ទក្ខិំ, បឋមំ ទានបារមិ”ន្តិអាទិ (ពុ. វំ. ១១៦)។

យថា ចាហ –

“កតិ នុ ខោ ភន្តេ ពុទ្ធការកា ធម្មា? ទស ខោ សារិបុត្ត ពុទ្ធការកា ធម្មា។ កតមេ ទស? ទានំ ខោ សារិបុត្ត ពុទ្ធការកោ ធម្មោ, សីលំ នេក្ខម្មំ បញ្ញា វីរិយំ ខន្តិ សច្ចមធិដ្ឋានំ មេត្តា ឧបេក្ខា ពុទ្ធការកោ ធម្មោ, ឥមេ ខោ សារិបុត្ត ទស ពុទ្ធការកា ធម្មាតិ។ ឥទមវោច ភគវា, ឥទំ វត្វាន សុគតោ អថាបរំ ឯតទវោច សត្ថា –

‘ទានំ សីលញ្ច នេក្ខម្មំ, បញ្ញា វីរិយេន បញ្ចមំ;
ខន្តិ សច្ចំ អធិដ្ឋានំ, មេត្តុបេក្ខាតិ តេ ទសា’តិ”។

កេចិ បន “ឆព្ពិធា”តិ វទន្តិ, តំ ឯតាសំ សង្គហវសេន វុត្តំ។ សោ បន សង្គហោ បរតោ អាវិភវិស្សតិ។

កោ តាសំ កមោតិ ឯត្ថ **កមោ** នាម ទេសនាក្កមោ, សោ ច បឋមសមាទានហេតុកោ, សមាទានំ បវិចយហេតុកំ, ឥតិ យថា អាទិម្ហិ បវិចិតា សមាទិន្នា ច, តថា ទេសិតា។ តត្ថ ច ទានំ សីលស្ស ពហូបការំ សុករញ្ចាតិ តំ អាទិម្ហិ វុត្តំ។ ទានំ សីលបរិគ្គហិតំ មហប្ផលំ ហោតិ មហានិសំសន្តិ ទានានន្តរំ សីលំ វុត្តំ។ សីលំ នេក្ខម្មបរិគ្គហិតំ, នេក្ខម្មំ បញ្ញាបរិគ្គហិតំ, បញ្ញា វីរិយបរិគ្គហិតា, វីរិយំ ខន្តិបរិគ្គហិតំ, ខន្តិ សច្ចបរិគ្គហិតា, សច្ចំ អធិដ្ឋានបរិគ្គហិតំ, អធិដ្ឋានំ មេត្តាបរិគ្គហិតំ, មេត្តា ឧបេក្ខាបរិគ្គហិតា មហប្ផលា ហោតិ មហានិសំសាតិ មេត្តានន្តរំ ឧបេក្ខា វុត្តា។ ឧបេក្ខា បន ករុណាបរិគ្គហិតា, ករុណា ច ឧបេក្ខាបរិគ្គហិតាតិ វេទិតព្ពា។ កថំ បន មហាការុណិកា ពោធិសត្តា សត្តេសុ ឧបេក្ខកា ហោន្តីតិ? ឧបេក្ខិតព្ពយុត្តេសុ កញ្ចិ កាលំ ឧបេក្ខកា ហោន្តិ, ន បន សព្ពត្ថ, សព្ពទា ចាតិ កេចិ។ អបរេ បន ន សត្តេសុ ឧបេក្ខកា, សត្តកតេសុ បន វិប្បការេសុ ឧបេក្ខកា ហោន្តីតិ។

អបរោ នយោ – បចុរជនេសុបិ បវត្តិយា សព្ពសត្តសាធារណត្តា, អប្បផលត្តា, សុករត្តា ច អាទិម្ហិ **ទានំ** វុត្តំ។ សីលេនទាយកបដិគ្គាហកសុទ្ធិតោ, បរានុគ្គហំ វត្វា បរបីឡានិវត្តិវចនតោ, កិរិយធម្មំ វត្វា អកិរិយធម្មវចនតោ, ភោគសម្បត្តិហេតុំ វត្វា ភវសម្បត្តិហេតុវចនតោ ច ទានស្ស អនន្តរំ **សីលំ** វុត្តំ។ នេក្ខម្មេន សីលសម្បត្តិសិទ្ធិតោ, កាយវចីសុចរិតំ វត្វា មនោសុចរិតវចនតោ, វិសុទ្ធសីលស្ស សុខេនេវ

ឈានសមិជ្ឈនតោ, កម្មាបរាធប្បហានេន បយោគសុទ្ធី វត្វា កិលេសាបរាធប្បហានេន អាសយសុទ្ធិវចនតោ, វីតិក្កមប្បហានេន ចិត្តស្ស បរិយុដ្ឋានប្បហានវចនតោ ច សីលស្ស អនន្តរំ **នេក្ខម្មំ** វុត្តំ។ បញ្ញាយ នេក្ខម្មស្ស សិទ្ធិបរិសុទ្ធិតោ, ឈានាភាវេ បញ្ញាភាវវចនតោ។ សមាធិបទដ្ឋានា ហិ បញ្ញា, បញ្ញាបច្ចុបដ្ឋានោ ច សមាធិ។ សមថនិមិត្តំ វត្វា ឧបេក្ខានិមិត្តវចនតោ, បរហិតជ្ឈានេន បរហិតករណូបាយកោសល្លវចនតោ ច នេក្ខម្មស្ស អនន្តរំ **បញ្ញា** វុត្តា។ វីរិយារម្ភេន បញ្ញាកិច្ចសិទ្ធិតោ, សត្តសុញ្ញតាធម្មនិជ្ឈានក្ខន្តី វត្វា សត្តហិតាយ អារម្ភស្ស អច្ឆរិយតាវចនតោ, ឧបេក្ខានិមិត្តំ វត្វា បគ្គហនិមិត្តវចនតោ, និសម្មការិតំ វត្វា ឧដ្ឋានវចនតោ ច។ និសម្មការិនោ ហិ ឧដ្ឋានំ ផលវិសេសមាវហតីតិ បញ្ញាយ អនន្តរំ **វីរិយំ** វុត្តំ។

វីរិយេន តិតិក្ខាសិទ្ធិតោ។ វីរិយវា ហិ អារទ្ធវីរិយត្តា សត្តសង្ខារេហិ ឧបនីតំ ទុក្ខំ អភិភុយ្យ វិហរតិ វីរិយស្ស តិតិក្ខាលង្ការភាវតោ។ វីរិយវតោ ហិ តិតិក្ខា សោភតិ។ បគ្គហនិមិត្តំ វត្វា សមថនិមិត្តវចនតោ, អច្ចារម្ភេន ឧទ្ធច្ចទោសប្បហានវចនតោ។ ធម្មនិជ្ឈានក្ខន្តិយា ហិ ឧទ្ធច្ចទោសោ បហីយតិ។ វីរិយវតោ សាតច្ចករណវចនតោ។ ខន្តិពហុលោ ហិ អនុទ្ធតោ សាតច្ចការី ហោតិ។ អប្បមាទវតោ បរហិតកិរិយារម្ភេ បច្ចុបការតណ្ហាភាវវចនតោ។ យាថាវតោ ធម្មនិជ្ឈានេ ហិ សតិ តណ្ហា ន ហោតិ។ បរហិតារម្ភេ បរមេបិ បរកតទុក្ខសហនភាវវចនតោ ច វីរិយស្ស អនន្តរំ **ខន្តិ** វុត្តា ។ សច្ចេន ខន្តិយា ចិរាធិដ្ឋានតោ, អបការិនោ អបការខន្តី វត្វា តទុបការករណេ អវិសំវាទវចនតោ, ខន្តិយា អបវាទវាចាវិកម្បនេន ភូតវាទិតាយ អវិជហនវចនតោ, សត្តសុញ្ញតាធម្មនិជ្ឈានក្ខន្តី វត្វា តទុបព្រូហិតញាណសច្ចវចនតោ ច ខន្តិយា អនន្តរំ **សច្ចំ** វុត្តំ។ អធិដ្ឋានេន សច្ចសិទ្ធិតោ។ អចលាធិដ្ឋានស្ស ហិ វិរតិ សិជ្ឈតិ។ អវិសំវាទិតំ វត្វា តត្ថ អចលភាវវចនតោ។ សច្ចសន្ធោ ហិ ទានាទីសុ បដិញ្ញានុរូបំ និច្ចលោវ បវត្តតិ។ ញាណសច្ចំ វត្វា សម្ភារេសុ បវត្តិនិដ្ឋាបនវចនតោ។ យថាភូតញាណវា ហិ ពោធិសម្ភារេសុ អធិតិដ្ឋតិ, តេ ច និដ្ឋាបេតិ បដិបក្ខេហិ អកម្បិយភាវតោតិ សច្ចស្ស អនន្តរំ **អធិដ្ឋានំ** វុត្តំ។ មេត្តាយ បរហិតករណសមាទានាធិដ្ឋានសិទ្ធិតោ, អធិដ្ឋានំ វត្វា ហិតូបសំហារវចនតោ។ ពោធិសម្ភារេ ហិ អធិតិដ្ឋមានោ មេត្តាវិហារី ហោតិ។ អចលាធិដ្ឋានស្ស សមាទានាវិកោបនតោ, សមាទានសម្ភវតោ ច អធិដ្ឋានស្ស អនន្តរំ **មេត្តា** វុត្តា។ ឧបេក្ខាយ មេត្តាវិសុទ្ធិតោ, សត្តេសុ ហិតូបសំហារំ វត្វា តទបរាធេសុ ឧទាសីនតាវចនតោ, មេត្តាភាវនំ វត្វា តន្និស្សន្ទភាវនាវចនតោ, "ហិតកាមសត្តេបិ ឧបេក្ខកោ"តិ អច្ឆរិយគុណភាវវចនតោ ច មេត្តាយ អនន្តរំ **ឧបេក្ខា** វុត្តាតិ ឯវមេតាសំ កមោ វេទិតព្ពោ។

កានិ លក្ខណរសបច្ចុបដ្ឋានបទដ្ឋានានីតិ? ឯត្ថ អវិសេសេន តាវ សព្ពាបិ បារមិយោ បរានុគ្គហលក្ខណា, បរេសំ ឧបការករណរសា, អវិកម្បនរសា វា, ហិតេសិតាបច្ចុបដ្ឋានា, ពុទ្ធត្តបច្ចុបដ្ឋានា វា, មហាករុណាបទដ្ឋានា, ករុណូបាយកោសល្លបទដ្ឋានា វា។

វិសេសេន បន យស្មា ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតា អត្តូបករណបរិច្ចាគចេតនា **ទានបារមិតា។** ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតំ កាយវចីសុចរិតំ អត្ថតោ អកត្តព្ពវិរតិ, កត្តព្ពករណចេតនាទយោ ច **សីលបារមិតា។** ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតោ អាទីនវទស្សនបុព្ពង្គមោ កាមភវេហិ និក្ខមនចិត្តុប្បាទោ **នេក្ខម្មបារមិតា។** ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតោ ធម្មានំ សាមញ្ញវិសេសលក្ខណាវពោធោ **បញ្ញាបារមិតា។** ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតោ កាយចិត្តេហិ បរហិតារម្ភោ **វីរិយបារមិតា។** ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតំ សត្តសង្ខារាបរាធសហនំ អទោសប្បធានោ តទាការប្បវត្តោ ចិត្តុប្បាទោ **ខន្តិបារមិតា** ។ ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតំ វិរតិចេតនាទិភេទំ អវិសំវាទនំ **សច្ចបារមិតា។** ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតំ អចលសមាទានាធិដ្ឋានំ តទាការប្បវត្តោ ចិត្តុប្បាទោ **អធិដ្ឋានបារមិតា។** ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតោ លោកស្ស ហិតូបសំហារោ អត្ថតោ អព្យាបាទោ **មេត្តាបារមិតា។** ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតា អនុនយបដិឃវិទ្ធំសិនី ឥដ្ឋានិដ្ឋេសុ សត្តសង្ខារេសុ សមប្បវត្តិ **ឧបេក្ខាបារមិតា។**

តស្មា បរិច្ចាគលក្ខណំ **ទានំ**, ទេយ្យធម្មេ លោភវិទ្ធំសនរសំ, អនាសត្តិបច្ចុបដ្ឋានំ, ភវវិភវសម្បត្តិបច្ចុបដ្ឋានំ វា, បរិច្ចជិតព្ពវត្ថុបទដ្ឋានំ។ សីលនលក្ខណំ **សីលំ**, សមាធានលក្ខណំ, បតិដ្ឋានលក្ខណញ្ចាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ទុស្សីល្យវិទ្ធំសនរសំ, អនវជ្ជរសំ វា, សោចេយ្យបច្ចុបដ្ឋានំ, ហិរោត្តប្បបទដ្ឋានំ។ កាមតោ ភវតោ ច និក្ខមនលក្ខណំ **នេក្ខម្មំ**, តទាទីនវវិភាវនរសំ , តតោ ឯវ វិមុខភាវបច្ចុបដ្ឋានំ, សំវេគបទដ្ឋានំ ។ យថាសភាវបដិវេធលក្ខណា **បញ្ញា**, អក្ខលិតបដិវេធលក្ខណា វា កុសលិស្សាសខិត្តឧសុបដិវេធោ វិយ, វិសយោភាសនរសា បទីបោ វិយ, អសម្មោហបច្ចុបដ្ឋានា អរញ្ញគតសុទេសកោ វិយ, សមាធិបទដ្ឋានា, ចតុសច្ចបទដ្ឋានា វា។ ឧស្សាហលក្ខណំ **វីរិយំ**, ឧបត្ថម្ភនរសំ, អសំសីទនបច្ចុបដ្ឋានំ, វីរិយារម្ភវត្ថុ (អ. និ. ៨.៨០) បទដ្ឋានំ, សំវេគបទដ្ឋានំ វា។ ខមនលក្ខណា **ខន្តិ**, ឥដ្ឋានិដ្ឋសហនរសា, អធិវាសនបច្ចុបដ្ឋានា, អវិរោធបច្ចុបដ្ឋានា វា, យថាភូតទស្សនបទដ្ឋានា។ អវិសំវាទនលក្ខណំ **សច្ចំ**, យាថាវវិភាវនរសំ [យថាសភាវវិភាវនរសំ (ចរិយា. អដ្ឋ. បកិណ្ណកកថាយ)], សាធុតាបច្ចុបដ្ឋានំ, សោរច្ចបទដ្ឋានំ។ ពោធិសម្ភារេសុ អធិដ្ឋានលក្ខណំ **អធិដ្ឋានំ**, តេសំ បដិបក្ខាភិភវនរសំ,

តត្ថ អចលតាបច្ចុបដ្ឋានំ, ពោធិសម្ភារបទដ្ឋានំ។ ហិតាការប្បវត្តិលក្ខណា **មេត្តា,** ហិតូបសំហាររសា, អាឃាតវិនយនរសា វា, សោម្មភាវបច្ចុបដ្ឋានា, សត្តានំ មនាបភាវទស្សនបទដ្ឋានា។ មជ្ឈត្តាការប្បវត្តិលក្ខណា **ឧបេក្ខា,** សមភាវទស្សនរសា, បដិឃានុនយវូបសមបច្ចុបដ្ឋានា, កម្មស្សកតាបច្ចវេក្ខណបទដ្ឋានា។ ឯត្ថ ច ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតតា ទានាទីនំ បរិច្ចាគាទិលក្ខណស្ស វិសេសនភាវេន វត្តព្ពា, យតោ តានិ បារមីសង្ខ្យំ លភន្តីតិ។

កោ បច្ចយោតិ អភិនីហារោ បច្ចយោ។ យោ ហិ អយំ “មនុស្សត្តំ លិង្គសម្បត្តី”តិអាទិ (ពុ. វំ. ២.៥៩) អដ្ឋធម្មសមោធានសម្បាទិតោ “តិណ្ណោ តារយេយ្យំ, មុត្តោ មោចេយ្យំ, ពុទ្ធោ ពោធេយ្យំ, សុទ្ធោ សោធេយ្យំ, ទន្តោ ទមេយ្យំ, សន្តោ សមេយ្យំ, អស្សត្ថោ អស្សាសេយ្យំ, បរិនិព្ពុតោ បរិនិព្ពាបេយ្យ”ន្តិអាទិនា (ចរិយា. អដ្ឋ. បកិណ្ណកកថាយ) បវត្តោ អភិនីហារោ, សោ អវិសេសេន សព្ពបារមីនំ បច្ចយោ។ តប្បវត្តិយា ហិ ឧទ្ធំ បារមីនំ បវិចយុបដ្ឋានសមាទានាធិដ្ឋាននិប្ផត្តិយោ មហាបុរិសានំ សម្ភវន្តិ។

យថា ច អភិនីហារោ, ឯវំ មហាករុណា, ឧបាយកោសល្លញ្ច។ តត្ថ **ឧបាយកោសល្លំ** នាម ទានាទីនំ ពោធិសម្ភារភាវស្ស និមិត្តភូតា បញ្ញា, យាហិ ករុណូបាយកោសល្លតាហិ មហាបុរិសានំ អត្តសុខនិរបេក្ខតា, និរន្តរំ បរហិតករណបសុតតា, សុទុក្ករេហិបិ មហាពោធិសត្តចរិតេហិ វិសាទាភាវោ, បសាទសម្ពុទ្ធិទស្សនសវនានុស្សរណាវត្ថាសុបិ សត្តានំ ហិតសុខបដិលាភហេតុភាវោ ច សម្បជ្ជតិ។ តថា ហិ បញ្ញាយ ពុទ្ធភាវសិទ្ធិ, ករុណាយ ពុទ្ធកម្មសិទ្ធិ។ បញ្ញាយ សយំ តរតិ, ករុណាយ បរេ តារេតិ។ បញ្ញាយ បរទុក្ខំ បរិជានាតិ, ករុណាយ បរទុក្ខបដិការំ អារភតិ។ បញ្ញាយ ច ទុក្ខេ និព្ពិន្ទតិ, ករុណាយ ទុក្ខំ សម្បដិច្ឆតិ។ តថា បញ្ញាយ បរិនិព្ពានាភិមុខោ ហោតិ, ករុណាយ តំ ន បាបុណាតិ។ តថា ករុណាយ សំសារាភិមុខោ ហោតិ , បញ្ញាយ តត្រ នាភិរមតិ។ បញ្ញាយ ច សព្ពត្ថ វិរជ្ជតិ, ករុណានុគតត្តា ន ច ន សព្ពេសំ អនុគ្គហាយ បវត្តោ, ករុណាយ សព្ពេបិ អនុកម្បតិ, បញ្ញានុគតត្តា ន ច ន សព្ពត្ថ វិរត្តចិត្តោ។ បញ្ញាយ ច អហំការមមំការាភាវោ, ករុណាយ អាលសិយទីនតាភាវោ។ តថា បញ្ញាករុណាហិ យថាក្កមំ អត្តបរនាថតា, ធីរវីរភាវោ, អនត្តន្តបអបរន្តបតា, អត្តហិតបរហិតនិប្ផត្តិ, និព្ភយាភីសនកភាវោ, ធម្មាធិបតិលោកាធិបតិតា, កតញ្ញុបុព្ពការិភាវោ, មោហតណ្ហាវិគមោ, វិជ្ជាចរណសិទ្ធិ, ពលវេសារជ្ជនិប្ផត្តីតិ សព្ពស្សាបិ បារមិតាផលស្ស វិសេសេន ឧបាយភាវតោ បញ្ញាករុណា បារមីនំ បច្ចយោ។ ឥទញ្ច ទ្វយំ បារមីនំ វិយ បណិធានស្សាបិ បច្ចយោ។

តថា ឧស្សាហឧម្មង្គអវត្ថានហិតចរិយា ច បារមីនំ បច្ចយោតិ វេទិតព្ពា, យា ពុទ្ធភាវស្ស ឧប្បត្តិដ្ឋានតាយ “**ពុទ្ធភូមិយោ**”តិ បវុច្ចន្តិ។ យថាហ –

> “កតិ បន ភន្តេ ពុទ្ធភូមិយោ? ចតស្សោ ខោ សារិបុត្ត ពុទ្ធភូមិយោ។ កតមា ចតស្សោ? ឧស្សាហោ ច ហោតិ វីរិយំ, ឧមង្គោ ច ហោតិ បញ្ញាភាវនា, អវត្ថានញ្ច ហោតិ អធិដ្ឋានំ, មេត្តាភាវនា ច ហោតិ ហិតចរិយា។ ឥមា ខោ សារិបុត្ត ចតស្សោ ពុទ្ធភូមិយោ”តិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.ខគ្គវិសាណសុត្តវណ្ណនាយម្បិ)។

តថា នេក្ខម្មបវិវេកអលោភាទោសាមោហនិស្សរណប្បភេទា ឆ អជ្ឈាសយា។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “នេក្ខម្មជ្ឈាសយា ច ពោធិសត្តា កាមេ ទោសទស្សាវិនោ, បវិវេក…បេ… សង្គណិកាយ, អលោភ…បេ… លោភេ, អទោស…បេ… ទោសេ, អមោហ…បេ… មោហេ, និស្សរណជ្ឈាសយា ច ពោធិសត្តា សព្ពភវេសុ ទោសទស្សាវិនោ”តិ (វិសុទ្ធិ. អដ្ឋ. ១.៤៩ វាក្យខន្ធេបិ)។

តស្មា ឯតេ ពោធិសត្តានំ ឆ អជ្ឈាសយា ទានាទីនំ បច្ចយាតិ វេទិតព្ពា។ ន ហិ លោភាទីសុ អាទីនវទស្សនេន, អលោភាទិអធិកភាវេន ច វិនា ទានាទិបារមិយោ សម្ភវន្តិ។ អលោភាទីនញ្ហិ អធិកភាវេន បរិច្ចាគាទិនិន្នចិត្តតា អលោភជ្ឈាសយាទិតាតិ។ យថា ចេតេ, ឯវំ ទានជ្ឈាសយតាទយោបិ។ យថាហ –

> “កតិ បន ភន្តេ ពោធាយ ចរន្តានំ ពោធិសត្តានំ អជ្ឈាសយា? ទស ខោ សារិបុត្ត ពោធាយ ចរន្តានំ ពោធិសត្តានំ អជ្ឈាសយា។ កតមេ ទស? ទានជ្ឈាសយា សារិបុត្ត ពោធិសត្តា មច្ឆេរេ ទោសទស្សាវិនោ, សីល…បេ… ឧបេក្ខជ្ឈាសយា សារិបុត្ត ពោធិសត្តា សុខទុក្ខេសុ ទោសទស្សាវិនោ”តិ។

ឯតេសុ ហិ មច្ឆេរអសំវរកាមវិចិកិច្ឆាកោសជ្ជអក្ខន្តិវិសំវាទអនធិដ្ឋានព្យាបាទ- សុខទុក្ខសង្ខាតេសុ អាទីនវទស្សនបុព្ពង្គមា ទានាទិនិន្នចិត្តតាសង្ខាតា ទានជ្ឈាសយតាទយោ ទានាទិបារមីនំ និព្ពត្តិយា ការណន្តិ

។ តថា អបរិច្ចាគបរិច្ចាគាទីសុ យថាក្កមំ អាទីនវានិសំសបច្ចវេក្ខណា ទានាទិបារមីនំ បច្ចយោ។

តត្ថាយំ បច្ចវេក្ខណាវិធិ – ខេត្តវត្ថុហិរញ្ញសុវណ្ណគោមហីសទាសិទាសបុត្តទារាទិបរិគ្គហព្យាសត្តចិត្តានំ សត្តានំ ខេត្តាទីនំ វត្ថុកាមភាវេន ពហុបត្ថនីយភាវតោ, រាជចោរាទិសាធារណភាវតោ, វិវាទាធិដ្ឋានតោ, សបត្តករណតោ, និស្សារតោ, បដិលាភបរិបាលនេសុ បរវិហេឋនហេតុតោ, វិនាសនិមិត្តញ្ច សោកាទិអនេកវិហិតព្យសនាវហតោ, តទាសត្តិនិទានញ្ច មច្ឆេរមលបរិយុដ្ឋិតចិត្តានំ អបាយូបបត្តិសម្ភវតោតិ ឯវំ វិវិធវិបុលានត្ថាវហា ឯតេ អត្ថា នាម, តេសំ បរិច្ចាគោយេវេកោ សោត្ថិភាវោតិ បរិច្ចាគេ អប្បមាទោ ករណីយោ។

អបិច “យាចកោ យាចមានោ អត្តនោ គុយ្ហស្ស អាចិក្ខនតោ មយ្ហំ វិស្សាសិកោ”តិ ច “បហាយ គមនីយំ អត្តនោ សន្តកំ គហេត្វា បរលោកំ យាហីតិ មយ្ហំ ឧបទេសកោ”តិ ច “អាទិត្តេ វិយ អគារេ មរណគ្គិនា អាទិត្តេ លោកេ តតោ មយ្ហំ សន្តកស្ស អបវាហកសហាយោ”តិ ច “អបវាហិតស្ស ចស្ស និជ្ឈាយនិក្ខេបដ្ឋានភូតោ”តិ ច “ទានសង្ខាតេ កល្យាណកម្មស្មឹ សហាយភាវតោ, សព្ពសម្បត្តីនំ អគ្គភូតាយ បរមទុល្លភាយ ពុទ្ធភូមិយា សម្បត្តិហេតុភាវតោ ច បរមោ កល្យាណមិត្តោ”តិ ច បច្ចវេក្ខិតព្ពំ។

តថា “ឧឡារេ កម្មនិ អនេនាហំ សម្ភាវិតោ, តស្មា សា សម្ភាវនា អវិតថា កាតព្ពា”តិ ច “ឯកន្តភេទិតាយ ជីវិតស្ស អយាចិតេនបិ មយា ទាតព្ពំ, បគេវ យាចិតេនា”តិ ច “ឧឡារជ្ឈាសយេហិ គវេសិត្វាបិ ទាតព្ពោ, សយមេវាគតោ មម បុញ្ញេនា”តិ ច “យាចកស្ស ទានាបទេសេន មយ្ហមេវាយមនុគ្គហោ”តិ ច “អហំ វិយ អយំ សព្ពោបិ លោកោ មយា អនុគ្គហេតព្ពោ”តិ ច “អសតិ យាចកេ កថំ មយ្ហំ ទានបារមី បូរេយ្យា”តិ ច “យាចកានមេវត្ថាយ មយា សព្ពោ បរិគ្គហេតព្ពោ”តិ ច “អយាចិត្វា មម សន្តកំ យាចកា សយមេវ កទា គណ្ហេយ្យុ”ន្តិ ច “កថមហំ យាចកានំ បិយោ ចស្សំ មនាបោ”តិ ច “កថំ វា តេ មយ្ហំ បិយា ចស្សុ មនាបា”តិ ច “កថំ វាហំ ទទមានោ, ទត្វាបិ ច អត្តមនោ អស្សំ បមុទិតោ បីតិសោមនស្សជាតោ”តិ ច “កថំ វា មេ យាចកា ភវេយ្យុំ, ឧឡារោ ច ទានជ្ឈាសយោ”តិ ច “កថំ វាហមយាចិតោយេវ យាចកានំ ហទយមញ្ញាយ ទទេយ្យ”ន្តិ ច “សតិ ធនេ យាចកេ ច អបរិច្ចាគោ មហតី មយ្ហំ វញ្ចនា”តិ ច “កថំ វាហំ អត្តនោ អង្គានិ ជីវិតំ វាបិ យាចកានំ បរិច្ចជេយ្យ”ន្តិ ច បច្ចវេក្ខិតព្ពំ។

អបិច “អត្ថោ នាមាយំ និរបេក្ខំ ទាយកំ អនុគច្ឆតិ យថា តំ និរបេក្ខំ ខេបកំ កិដកោ”តិ អត្ថេ និរបេក្ខតាយ ចិត្តំ ឧប្បាទេតព្ពំ។ យាចមានោ បន យទិ បិយបុគ្គលោ ហោតិ, “បិយោ មំ យាចតី”តិ សោមនស្សំ ឧប្បាទេតព្ពំ។ អថ ឧទាសីនបុគ្គលោ ហោតិ, “អយំ មំ យាចមានោ អទ្ធា ឥមិនា បរិច្ចាគេន មិត្តោ ហោតី”តិ សោមនស្សំ ឧប្បាទេតព្ពំ។ ទទន្តោបិ ហិ យាចកានំ បិយោ ហោតីតិ។ អថ បន វេរីបុគ្គលោ យាចតិ, “បច្ចត្ថិកោ មំ យាចតិ, អយំ មំ យាចមានោ អទ្ធា ឥមិនា បរិច្ចាគេន វេរីបិ បិយោ មិត្តោ ហោតី”តិ វិសេសតោ សោមនស្សំ ឧប្បាទេតព្ពំ។ ឯវំ បិយបុគ្គលេ វិយ មជ្ឈត្តវេរីបុគ្គលេសុបិ មេត្តាបុព្ពង្គមំ ករុណំ ឧបដ្ឋបេត្វាវ ទាតព្ពំ។

សចេ បនស្ស ចិរកាលបរិភាវិតត្តា លោភស្ស ទេយ្យធម្មវិសយា លោភធម្មា ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, តេន ពោធិសត្តបដិញ្ញេន ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខិតព្ពំ “ននុ តយា សប្បុរិស សម្ពោធាយ អភិនីហារំ ករោន្តេន សព្ពសត្តានំ ឧបការត្ថាយ អយំ កាយោ និស្សដ្ឋោ, តប្បរិច្ចាគមយញ្ច បុញ្ញំ, តត្ថ នាម តេ ពាហិរេបិ វត្ថុស្មឹ អតិសង្គប្បវត្តិ ហត្ថិសិនានសទិសី ហោតិ, តស្មា តយា ន កត្ថចិ សង្គោ ឧប្បាទេតព្ពោ។ សេយ្យថាបិ នាម មហតោ ភេសជ្ជរុក្ខស្ស តិដ្ឋតោ មូលំ មូលត្ថិកា ហរន្តិ, បបដិកំ, តចំ, ខន្ធំ, វិដបំ, សារំ, សាខំ, បលាសំ, បុប្ផំ, ផលំ ផលត្ថិកា ហរន្តិ, ន តស្ស រុក្ខស្ស ‘មយ្ហំ សន្តកំ ឯតេ ហរន្តី’តិ វិតក្កសមុទាចារោ ហោតិ, ឯវមេវ សព្ពលោកហិតាយ ឧស្សុក្កមាបជ្ជន្តេន មយា មហាទុក្ខេ អកតញ្ញុកេ និច្ចាសុចិម្ហិ កាយេ បរេសំ ឧបការាយ វិនិយុជ្ជមានេ អណុមត្តោបិ មិច្ឆាវិតក្កោ ន ឧប្បាទេតព្ពោ, កោ វា ឯត្ថ វិសេសោ អជ្ឈត្តិកពាហិរេសុ មហាភូតេសុ ឯកន្តភេទនវិកិរណវិទ្ធំសនធម្មេសុ, កេវលំ បន សម្មោហវិជម្ភិតមេតំ, យទិទំ ‘ឯតំ មម, ឯសោហមស្មិ, ឯសោ មេ អត្តា’តិ អភិនិវេសោ។ តស្មា ពាហិរេសុ វិយ អជ្ឈត្តិកេសុបិ ករចរណនយនាទីសុ , មំសាទីសុ ច អនបេក្ខេន ហុត្វា ‘តំតទត្ថិកា ហរន្តូ’តិ និស្សដ្ឋចិត្តេន ភវិតព្ព”ន្តិ។ ឯវំ បដិសញ្ចិក្ខតោ ចស្ស ពោធាយ បហិតត្តស្ស កាយជីវិតេសុ និរបេក្ខស្ស អប្បកសិរេនេវ កាយវចីមនោកម្មានិ សុវិសុទ្ធានិ ហោន្តិ។ សោ វិសុទ្ធកាយវចីមនោកម្មន្តោ វិសុទ្ធាជីវោ ញាយបដិបត្តិយំ ឋិតោ, អាយាបាយុបាយកោសល្លសមន្នាគមេន ភិយ្យោសោ មត្តាយ ទេយ្យធម្មបរិច្ចាគេន, អភយទានសទ្ធម្មទានេហិ ច សព្ពសត្តេ អនុគ្គណ្ហិតុំ សមត្ថោ ហោតីតិ។ អយំ តាវ **ទានបារមិយំ** បច្ចវេក្ខណានយោ។

សីលបារមិយំ បន ឯវំ បច្ចវេក្ខិតព្ពំ – ឥទញ្ហិ សីលំ នាម គង្គោទកាទីហិ វិសោធេតុំ អសក្កុណេយ្យស្ស ទោសមលស្ស វិក្ខាលនជលំ, ហរិចន្ទនាទីហិ វិនេតុំ អសក្កុណេយ្យរាគាទិបរិឡាហវិនយនំ, ហារមកុដកុណ្ឌលាទីហិ បចុរជនាលង្ការេហិ អសាធារណោ សាធូនំ អលង្ការវិសេសោ, សព្ពទិសាវាយនតោ អកិត្តិមោ, សព្ពកាលានុរូបោ ច សុរភិគន្ធោ, ខត្តិយមហាសាលាទីហិ ទេវតាហិ ច វន្ទនីយាទិភាវាវហនតោ បរមោ វសីករណមន្តោ, ចាតុមហារាជិកាទិ ទេវលោការោហនសោបានបន្តិ, ឈានាភិញ្ញានំ អធិគមុបាយោ, និព្ពានមហានគរស្ស សម្បាបកមគ្គោ, សាវកពោធិបច្ចេកពោធិសម្មាសម្ពោធីនំ បតិដ្ឋានភូមិ, យំ យំ វា បនិច្ឆិតំ បត្ថិតំ, តស្ស តស្ស សមិជ្ឈនូបាយភាវតោ ចិន្តាមណិកប្បរុក្ខាទិកេ ច អតិសេតិ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា “ឥជ្ឈតិ ភិក្ខវេ សីលវតោ ចេតោបណិធិ វិសុទ្ធត្តា”តិ (អ. និ. ៨.៣៥)។ អបរម្បិ វុត្តំ “អាកង្ខេយ្យ ចេ ភិក្ខវេ ភិក្ខុ សព្រហ្មចារីនំ បិយោ ច អស្សំ មនាបោ ច គរុ ច ភាវនីយោ ចាតិ, សីលេស្វេវស្ស បរិបូរការី”តិអាទិ (ម. និ. ១.៦១), តថា “អវិប្បដិសារត្ថានិ ខោ អានន្ទ កុសលានិ សីលានី”តិ (អ. និ. ១០.១; ១១.១), “បញ្ចិមេ គហបតយោ អានិសំសា សីលវតោ សីលសម្បទាយា”តិ (ទី. និ. ២.១៥០; ឧទា. ៧៦; មហាវ. ១៨៥) សុត្តានញ្ច វសេន សីលស្ស គុណា បច្ចវេក្ខិតព្ពា, តថា អក្គិក្ខន្ធោបមសុត្តាទីនំ (អ. និ. ៧.៧២) វសេន សីលវិរហេ អាទីនវា។

បីតិសោមនស្សនិមិត្តតោ, អត្តានុវាទបរានុវាទទណ្ឌទុគ្គតិភយាភាវតោ, វិញ្ញូហិ បាសំសភាវតោ, អវិប្បដិសារហេតុតោ, សោត្ថិដ្ឋានតោ , អភិជនសាបតេយ្យាធិបតេយ្យាយុរូបដ្ឋានពន្ធុមិត្តសម្បត្តីនំ អតិសយនតោ ច សីលំ បច្ចវេក្ខិតព្ពំ។ សីលវតោ ហិ អត្តនោ សីលសម្បទាហេតុ មហន្តំ បីតិសោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ “កតំ វត មយា កុសលំ, កតំ កល្យាណំ, កតំ ភីរុត្តាណ”ន្តិ។ តថា សីលវតោ អត្តា ន ឧបវទតិ, ន បរេ វិញ្ញូ, ទណ្ឌទុគ្គតិភយានំ សម្ភវោយេវ នត្ថិ, “សីលវា បុរិសបុគ្គលោ កល្យាណធម្មោ”តិ វិញ្ញូនំ បាសំសោ ហោតិ។ តថា សីលវតោ យ្វាយំ “កតំ វត មយា បាបំ, កតំ លុទ្ទំ, កតំ កិព្ពិស”ន្តិ ទុស្សីលស្ស វិប្បដិសារោ ឧប្បជ្ជតិ, សោ ន ហោតិ។ សីលញ្ច នាមេតំ អប្បមាទាធិដ្ឋានតោ, ភោគព្យសនាទិបរិហារមុខេន មហតោ អត្ថស្ស សាធនតោ, មង្គលភាវតោ ច បរមំ សោត្ថិដ្ឋានំ, និហីនជច្ចោបិ សីលវា ខត្តិយមហាសាលាទីនំ បូជនីយោ ហោតីតិ កុលសម្បត្តិំ អតិសេតិ សីលសម្បទា, “តំ កឹ មញ្ញសិ មហារាជ, ឥធ តេ អស្ស បុរិសោ ទាសោ កម្មករោ”តិអាទិ (ទី. និ. ១.១៨៣) វចនញ្ចេត្ថ សាធកំ។ ចោរាទីហិ អសាធារណតោ, បរលោកានុគមនតោ, មហប្ផលភាវតោ, សមថាទិគុណាធិដ្ឋានតោ ច ពាហិរធនំ អតិសេតិ សីលំ, បរមស្ស ចិត្តិស្សរិយស្ស អធិដ្ឋានភាវតោ ខត្តិយាទីនំ ឥស្សរិយំ អតិសេតិ សីលំ។ សីលនិមិត្តញ្ហិ តំតំសត្តនិកាយេសុ សត្តានំ ឥស្សរិយំ វស្សសតទីឃប្បមាណតោ ជីវិតតោ ឯកាហម្បិ សីលវតោ ជីវិតស្ស វិសិដ្ឋតាវចនតោ, សតិ ច ជីវិតេ សិក្ខានិក្ខេបស្ស មរណតាវចនតោ សីលំ ជីវិតតោ វិសិដ្ឋតរំ។ វេរីនម្បិ មនុញ្ញភាវាវហនតោ, ជរារោគវិបត្តីហិ អនភិភវនីយតោ ច រូបសម្បត្តិំ អតិសេតិ សីលំ។ បាសាទហម្មិយាទិដ្ឋានវិសេសេ, រាជយុវរាជសេនាបតិអាទិដ្ឋានវិសេសេ ច អតិសេតិ សីលំ សុខវិសេសាធិដ្ឋានភាវតោ ។ សភាវសិនិទ្ធេ សន្តិកាវចរេបិ ពន្ធុជនេ មិត្តជនេ ច អតិសេតិ ឯកន្តហិតសម្បាទនតោ, បរលោកានុគមនតោ ច។ “ន តំ មាតា បិតា កយិរា”តិអាទិ (ធ. ប. ៤៣) វចនញ្ចេត្ថ សាធកំ។ តថា ហត្ថិអស្សរថាទិភេទេហិ, មន្តាគទសោត្ថានប្បយោគេហិ ច ទុរារក្ខំ អត្តានំ អារក្ខភាវេន សីលមេវ វិសិដ្ឋតរំ អត្តាធីនតោ, អបរាធីនតោ, មហាវិសយតោ ច។ តេនេវាហ “ធម្មោ ហវេ រក្ខតិ ធម្មចារិ”ន្តិអាទិ (ជា. ១.៩.១០២)។ ឯវមនេកគុណសមន្នាគតំ សីលន្តិ បច្ចវេក្ខន្តស្ស អបរិបុណ្ណា ចេវ សីលសម្បទា បារិបូរិំ គច្ឆតិ អបរិសុទ្ធា ច បារិសុទ្ធិំ។

សចេ បនស្ស ទីឃរត្តំ បរិចយេន សីលបដិបក្ខា ធម្មា ទោសាទយោ អន្តរន្តរា ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, តេន ពោធិសត្តបដិញ្ញេន ឯវំ បដិសញ្ចិក្ខិតព្ពំ “ននុ តយា សម្ពោធាយ បណិធានំ កតំ, សីលវិកលេន ច ន សក្កា លោកិយាបិ សម្បត្តិយោ បាបុណិតុំ, បគេវ លោកុត្តរា, សព្ពសម្បត្តីនំ បន អគ្គភូតាយ សម្មាសម្ពោធិយា អធិដ្ឋានភូតេន សីលេន បរមុក្កំសគតេន ភវិតព្ពំ។ តស្មា ‘កិកីវ អណ្ឌ’ន្តិអាទិនា (វិសុទ្ធិ. ១.១៩; ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៧) វុត្តនយេន សម្មា សីលំ បរិរក្ខន្តេន សុដ្ឋុ តយា បេសលេន ភវិតព្ពំ។ អបិ ច តយា ធម្មទេសនាយ យានត្តយេ សត្តានំ អវតារណបរិបាចនានិ កាតព្ពានិ, សីលវិកលស្ស ច វចនំ ន បច្ចេតព្ពំ ហោតិ អសប្បាយាហារវិចារស្ស វិយ វេជ្ជស្ស តិកិច្ឆនំ, តស្មា កថាហំ សទ្ធេយ្យោ ហុត្វា សត្តានំ អវតារណបរិបាចនានិ ករេយ្យ”ន្តិ សភាវបរិសុទ្ធសីលេន ភវិតព្ពំ។ កិញ្ច “ឈានាទិគុណវិសេសយោគេន មេ សត្តានំ ឧបការករណសមត្ថតា , បញ្ញាបារមីអាទិបរិបូរណញ្ច, ឈានាទយោ ច គុណា សីលបារិសុទ្ធិំ វិនា ន សម្ភវន្តី”តិ សម្មទេវ សីលំ បរិសោធេតព្ពំ។

តថា “សម្ពាធោ ឃរាវាសោ រជោបថោ”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.១៩១; ម. និ. ១.២៩១; សំ. និ. ២.១៥៤; ម. និ. ២.១០) ឃរាវាសេ “អដ្ឋិកង្កលូបមា កាមា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៣៤; បាចិ. ៤១៧; មហានិ. ៣, ៦;), “មាតាបិ បុត្តេន វិវទតី”តិអាទិនា (ម. និ. ១.១៦៨, ១៧៨) ច កាមេសុ “សេយ្យថាបិ បុរិសោ ឥណំ អាទាយ កម្មន្តេ បយោជេយ្យា”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.២១៨) កាមច្ឆន្ទាទីសុ អាទីនវទស្សនបុព្ពង្គមា វុត្តវិបរិយាយេន “អព្ភោកាសោ បព្ពជ្ជា”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.១.៩១; សំ. និ. ១.១៥៤) បព្ពជ្ជាទីសុ អានិសំសបដិសង្ខាវសេន

នេក្ខម្មបារមិយំ បច្ចវេក្ខណា វេទិតព្ពា។ អយមេត្ថ សង្ខេបត្ថោ, វិត្ថារោ បន ទុក្ខក្ខន្ធ (ម. និ. ១.១៦៣) រថវិនីតសុត្តាទិ (ម. និ. ១.៤៨៧) វសេន ទុក្ខក្ខន្ធអាសិវិសោបមសុត្តាទិវសេន (ចរិយា. អដ្ឋ. បកិណ្ណកកថាយំ) វេទិតព្ពោ។

តថា "បញ្ញាយ វិនា ទានាទយោ ធម្មា ន វិសុជ្ឈន្តិ, យថាសកំ ព្យាបារសមត្ថា ច ន ហោន្តី"តិ បញ្ញាគុណា មនសិ កាតព្ពា។ យថេវ ហិ ជីវិតេន វិនា សរីរយន្តំ ន សោភតិ, ន ច អត្តនោ កិរិយាសុ បដិបត្តិសមត្ថំ ហោតិ, យថា ច ចក្ខាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ វិញ្ញាណេន វិនា យថាសកំ វិសយេសុ កិច្ចំ កាតុំ នប្បហោន្តិ, ឯវំ សទ្ធាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ បញ្ញាយ វិនា សកិច្ចបដិបត្តិយំ អសមត្ថានីតិ បរិច្ចាគាទិបដិបត្តិយំ បញ្ញា បធានការណំ។ ឧម្មីលិតបញ្ញាចក្ខុកា ហិ មហាសត្តា អត្តនោ អង្គបច្ចង្គានិបិ ទត្វា អនត្តុក្កំសកា, អបរវម្ភកា ច ហោន្តិ, ភេសជ្ជរុក្ខា វិយ វិកប្បរហិតា កាលត្តយេបិ សោមនស្សជាតា។ បញ្ញាវសេន ឧបាយកោសល្លយោគតោ បរិច្ចាគោ បរហិតប្បវត្តិយា ទានបារមិភាវំ ឧបេតិ។ អត្តត្ថញ្ហិ ទានំ វុឌ្ឍិសទិសំ ហោតិ។

តថា បញ្ញាយ អភាវេន តណ្ហាទិសំកិលេសាវិយោគតោ សីលស្ស វិសុទ្ធិយេវ ន សម្ភវតិ, កុតោ សព្ពញ្ញុគុណាធិដ្ឋានភាវោ។ បញ្ញាវា ឯវ ច ឃរាវាសេ កាមគុណេសុ សំសារេ ច អាទីនវំ, បព្ពជ្ជាយ ឈានសមាបត្តិយំ និព្ពានេ ច អានិសំសំ សុដ្ឋុ សល្លក្ខេន្តោ បព្ពជិត្វា ឈានសមាបត្តិយោ និព្ពត្តេត្វា និព្ពាននិន្នោ, បរេ ច តត្ថ បតិដ្ឋបេតីតិ។

វីរិយញ្ច បញ្ញារហិតំ យទិច្ឆិតមត្ថំ ន សាធេតិ ទុរារម្ភភាវតោ។ វរមេវ ហិ អនារម្ភោ ទុរារម្ភតោ, បញ្ញាសហិតេន បន វីរិយេន ន កិញ្ចិ ទុរធិគមំ ឧបាយបដិបត្តិតោ។ តថា បញ្ញាវា ឯវ បរាបការាទិអធិវាសកជាតិយោ ហោតិ, ន ទុប្បញ្ញោ។ បញ្ញាវិរហិតស្ស ច បរេហិ ឧបនីតា អបការា ខន្តិយា បដិបក្ខមេវ អនុព្រូហេន្តិ, បញ្ញវតោ បន តេ ខន្តិសម្បត្តិយា បរិព្រូហនវសេន អស្សា ថិរភាវាយ សំវត្តន្តិ។ បញ្ញាវា ឯវ តីណិ សច្ចានិ តេសំ ការណានិ បដិបក្ខេ ច យថាភូតំ ជានិត្វា បរេសំ អវិសំវាទកោ ហោតិ។ តថា បញ្ញាពលេន អត្តានំ ឧបត្ថម្ភេត្វា ធិតិសម្បទាយ សព្ពបារមីសុ អចលសមាទានាធិដ្ឋានោ ហោតិ, បញ្ញាវា ឯវ ច បិយមជ្ឈត្តវេរីវិភាគំ អកត្វា សព្ពត្ថ ហិតូបសំហារកុសលោ ហោតិ។ តថា បញ្ញាវសេន លាភាទិលោកធម្មសន្និបាតេ និព្ពិការតាយ មជ្ឈត្តោ ហោតិ។ ឯវំ សព្ពាសំ បារមីនំ បញ្ញាវ បារិសុទ្ធិហេតូតិ បញ្ញាគុណា បច្ចវេក្ខិតព្ពា។

អបិច បញ្ញាយ វិនា ន ទស្សនសម្បត្តិ, អន្តរេន ច ទិដ្ឋិសម្បទំ ន សីលសម្បទា, សីលទិដ្ឋិសម្បទារហិតស្ស ន សមាធិសម្បទា, អសមាហិតេន ច ន សក្កា អត្តហិតមត្តម្បិ សាធេតុំ, បគេវ ឧក្កំសគតំ បរហិតន្តិ បរហិតាយ បដិបន្នេន "ននុ តយា សក្កច្ចំ បញ្ញាបារិសុទ្ធិយំ អាយោគោ ករណីយោ"តិ ពោធិសត្តេន អត្តា ឱវទិតព្ពោ។ បញ្ញានុភាវេន ហិ មហាសត្តោ ចតុរធិដ្ឋានាធិដ្ឋិតោ ចតូហិ សង្គហវត្ថូហិ (ទី. និ. ៣.២១០, ៣១៣; អ. និ. ១០.៣២) លោកំ អនុគ្គណ្ហន្តោ សត្តេ និយ្យានិកមគ្គេ អវតារេតិ, ឥន្ទ្រិយានិ ច នេសំ បរិបាចេតិ។ តថា បញ្ញាពលេន ខន្ធាយតនាទីសុ បវិចយពហុលោ បវត្តិនិវត្តិយោ យាថាវតោ បរិជានន្តោ ទានាទយោ គុណេ វិសេសនិព្ពេធភាគិយភាវំ នយន្តោ ពោធិសត្តសិក្ខាយ បរិបូរការី ហោតីតិ ឯវមាទិនា អនេកាការវោការេ បញ្ញាគុណេ វវត្ថបេត្វា បញ្ញាបារមី អនុព្រូហេតព្ពា។

តថា ទិស្សមានបារានិបិ លោកិយានិ កម្មានិ និហីនវីរិយេន បាបុណិតុំ អសក្កុណេយ្យានិ, អគណិតខេទេន បន អារទ្ធវីរិយេន ទុរធិគមំ នាម នត្ថិ។ និហីនវីរិយោ ហិ "សំសារមហោឃតោ សព្ពសត្តេ សន្តារេស្សាមី"តិ អារភិតុមេវ ន សក្កុណោតិ។ មជ្ឈិមោ អារភិត្វា អន្តរាវោសានមាបជ្ជតិ។ ឧក្កដ្ឋវីរិយោ បន អត្តសុខនិរបេក្ខោ អារម្ភបារំ អធិគច្ឆតីតិ វីរិយសម្បត្តិ បច្ចវេក្ខិតព្ពា។ អបិច "យស្ស អត្តនោយេវ សំសារបង្កតោ សមុទ្ធរណត្ថមារម្ភោ, តស្សាបិ វីរិយស្ស សិថិលភាវេន មនោរថានំ មត្ថកប្បត្តិ ន សក្កា សម្ភាវេតុំ, បគេវ សទេវកស្ស លោកស្ស សមុទ្ធរណត្ថំ កតាភិនីហារេនា"តិ ច "រាគាទីនំ ទោសគណានំ មត្តមហាគជានំ វិយ ទុន្និវារយភាវតោ, តន្និទានានញ្ច កម្មសមាទានានំ ឧក្ខិត្តាសិកវធកសទិសភាវតោ, តន្និមិត្តានញ្ច ទុគ្គតីនំ សព្ពទា វិវដមុខភាវតោ, តត្ថ និយោជកានញ្ច បាបមិត្តានំ សទា សន្និហិតភាវតោ, តទោវាទការិតាយ ច ពាលស្ស បុថុជ្ជនភាវស្ស សតិ សម្ភវេ យុត្តំ សយមេវ សំសារទុក្ខតោ និស្សរិតុ"ន្តិ ច "មិច្ឆាវិតក្កា វីរិយានុភាវេន ទូរី ភវន្តី"តិ ច "យទិ បន សម្ពោធិ អត្តាធីនេន វីរិយេន សក្កា សមធិគន្តុំ , កិមេត្ថ ទុក្ករ"ន្តិ ច ឯវមាទិនា នយេន វីរិយស្ស គុណាបច្ចវេក្ខិតព្ពា។

តថា "ខន្តិ នាមាយំ និរវសេសគុណបដិបក្ខស្ស កោធស្ស វិធមនតោ គុណសម្បាទនេ សាធូនមប្បដិហតមាយុធំ, បរាភិភវនេ សមត្ថានំ អលង្ការោ, សមណព្រាហ្មណានំ ពលសម្បទា, កោធគ្គិវិនយនី ឧទកធារា, កល្យាណស្ស កិត្តិសទ្ទស្ស សញ្ជាតិទេសោ, បាបបុគ្គលានំ វចីវិសវូបសមករោ មន្តាគទោ, សំវរេ ឋិតានំ បរមា ធីរបកតិ, គម្ភីរាសយតាយ សាគរោ, ទោសមហាសាគរស្ស វេលា, អបាយទ្វារស្ស

បិធានករាជំ, ទេវព្រហ្មលោកានំ អារោហណសោបានំ, សព្ពគុណានំ អធិវាសនភូមិ, ឧត្តមា កាយវចីមនោ វិសុទ្ធី”តិ មនសិ កាតព្ពំ។ អបិ ច “ឯតេ សត្តា ខន្តិសម្បត្តិយា អភាវតោ ឥធ ចេវ តបន្តិ, បរលោកេ ច តបនីយធម្មានុយោគតោ”តិ ច “យទិបិ បរាបការនិមិត្តំ ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស បន ទុក្ខស្ស ខេត្តភូតោ អត្តភាវោ, ពីជភូតញ្ច កម្មំ មយាវ អភិសង្ខត”ន្តិ ច “តស្ស ទុក្ខស្ស អាណណ្យការណមេត”ន្តិ ច “អបការកេ អសតិ កថំ មយ្ហំ ខន្តិសម្បទា សម្ភវតី”តិ ច “យទិបាយំ ឯតរហិ អបការកោ, អយំ នាម បុព្ពេ អនេន មយ្ហំ ឧបការោ កតោ”តិ ច “អបការោ ឯវ វា ខន្តិនិមិត្តតាយ ឧបការោ”តិ ច “សព្ពេបិមេ សត្តា មយ្ហំ បុត្តសទិសា, បុត្តកតាបរាធេសុ ច កោ កុជ្ឈិស្សតី”តិ ច “យេន កោធភូតាវេសេន អយំ មយ្ហំ អបរជ្ឈតិ, សោ កោធភូតាវេសោ មយា វិនេតព្ពោ”តិ ច “យេន អបការេន ឥទំ មយ្ហំ ទុក្ខំ ឧប្បន្នំ, តស្ស អហម្បិ និមិត្ត”ន្តិ ច “យេហិ ធម្មេហិ អបរាធោ កតោ, យត្ថ ច កតោ, សព្ពេបិ តេ តស្មិំយេវ ខណេ និរុទ្ធា, កស្សិទានិ កេន កោធោ កាតព្ពោ”តិ ច “អនត្តតាយ សព្ពធម្មានំ កោ កស្ស អបរជ្ឈតី”តិ ច បច្ចវេក្ខន្តេន ខន្តិសម្បទា ព្រូហេតព្ពា។

យទិ បនស្ស ទីឃរត្តំ បរិចយេន បរាបការនិមិត្តកោ កោធោ ចិត្តំ បរិយាទាយ តិដ្ឋេយ្យ, ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខិតព្ពំ “ខន្តិ នាមេសា បរាបការស្ស បដិបក្ខបដិបត្តីនំ បច្ចុបការការណ”ន្តិ ច “អបការោ ច មយ្ហំ ទុក្ខុប្បាទនេន ទុក្ខុបនិសាយ សទ្ធាយ, សព្ពលោកេ អនភិរតិសញ្ញាយ ច បច្ចយោ”តិ ច “ឥន្ទ្រិយបកតិរេសា, យទិទំ ឥដ្ឋានិដ្ឋវិសយសមាយោគោ, តត្ថ អនិដ្ឋវិសយសមាយោគោ មយ្ហំ ន សិយាតិ តំ កុតេត្ថ លព្ភា”តិ ច “កោធវសិកោ សត្តោ កោធេន ឧម្មត្តោ វិក្ខិត្តចិត្តោ, តត្ថ កឹ បច្ចុបការេនា”តិ ច “សព្ពេ បិមេ សត្តា សម្មាសម្ពុទ្ធេន ឱរសបុត្តា វិយ បរិបាលិតា, តស្មា ន តត្ថ មយា ចិត្តកោបោបិ កាតព្ពោ”តិ ច “អបរាធកេ ច សតិ គុណេ គុណវតិ មយា ន កោបោ កាតព្ពោ”តិ ច “អសតិ គុណេ វិសេសេន ករុណាយិតព្ពោ”តិ ច “កោបេន ច មយ្ហំ គុណយសា និហីយន្តី”តិ ច “កុជ្ឈនេន មយ្ហំ ទុព្ពណ្ណទុក្ខសេយ្យាទយោ សបត្តកន្តា អាគច្ឆន្តី”តិ ច “កោធោ ច នាមាយំ សព្ពាហិតការកោ សព្ពហិតវិនាសកោ ពលវា បច្ចត្ថិកោ”តិ ច “សតិ ច ខន្តិយា ន កោចិ បច្ចត្ថិកោ”តិ ច “អបរាធកេន អបរាធនិមិត្តំ យំ អាយតឹ លទ្ធព្ពំ ទុក្ខំ, សតិ ច ខន្តិយា មយ្ហំ តទភាវោ”តិ ច “ចិន្តនេន កុជ្ឈន្តេន ច មយា បច្ចត្ថិកោយេវ អនុវត្តិតោ ហោតី”តិ ច “កោធេ ច មយា ខន្តិយា អភិភូតេ តស្ស ទាសភូតោ បច្ចត្ថិកោ សម្មទេវ អភិភូតោ ហោតី”តិ ច “កោធនិមិត្តំ ខន្តិគុណបរិច្ចាគោ មយ្ហំ ន យុត្តោ”តិ ច “សតិ ច កោធេ គុណវិរោធិនិ (គុណវិរោធបច្ចនីធម្មេ ចរិយា. អដ្ឋ. បកិណ្ណកកថាយំ) កឹ មេ សីលាទិធម្មា បារិបូរឹ គច្ឆេយ្យុំ, អសតិ ច តេសុ កថាហំ សត្តានំ ឧបការពហុលោ បដិញ្ញានុរូបំ ឧត្តមំ សម្បត្តឹ បាបុណិស្សាមី”តិ ច “ខន្តិយា ច សតិ ពហិទ្ធា វិក្ខេបាភាវតោ សមាហិតស្ស សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចតោ ទុក្ខតោ សព្ពេ ធម្មា អនត្តតោ និព្ពានញ្ច អសង្ខតាមតសន្តបណីតាទិភាវតោ និជ្ឈានំ ខមន្តិ ‘ពុទ្ធធម្មា ច អចិន្តេយ្យាបរិមេយ្យបភាវា’តិ”, តតោ ច “អនុលោមិយំ ខន្តិយំ ឋិតោ ‘កេវលា ឥមេ ច អត្តត្តនិយភាវរហិតា ធម្មមត្តា យថាសកំ បច្ចយេហិ ឧប្បជ្ជន្តិ វយន្តិ, ន កុតោចិ អាគច្ឆន្តិ, ន កុហិញ្ចិ គច្ឆន្តិ, ន ច កត្ថចិ បតិដ្ឋិតា, ន ចេត្ថ កោចិ កស្សចិ ព្យាបារោ’តិ អហំការមមំការានធិដ្ឋានតា និជ្ឈានំ ខមតិ, យេន ពោធិសត្តោ ពោធិយា និយតោ អនាវត្តិធម្មោ ហោតី”តិ ឯវមាទិនា ខន្តិបារមិយំ បច្ចវេក្ខណា វេទិតព្ពា។

តថា “សច្ចេន វិនា សីលាទីនំ អសម្ភវតោ, បដិញ្ញានុរូបំ បដិបត្តិយា អភាវតោ ច សច្ចធម្មាតិក្កមេ ច សព្ពបាបធម្មានំ សមោសរណតោ, អសច្ចសន្ធស្ស អប្បច្ចយិកភាវតោ, អាយតិញ្ច អនាទេយ្យវចនតាវហនតោ, សម្បន្នសច្ចស្ស ច សព្ពគុណាធិដ្ឋានភាវតោ, សច្ចាធិដ្ឋានេន សព្ពពោធិសម្ភារានំ បារិសុទ្ធិបារិបូរិសមន្នាយតោ, សភាវធម្មាវិសំវាទនេន សព្ពពោធិសម្ភារកិច្ចករណតោ, ពោធិសត្តបដិបត្តិយា ច បរិនិប្ផត្តិតោ”តិអាទិនា **សច្ចបារមិយា** សម្បត្តិយោ បច្ចវេក្ខិតព្ពា។

តថា “ទានាទីសុ ទឡ្ហសមាទានំ, តប្បដិបក្ខសន្និបាតេ ច នេសំ អចលាវត្ថានំ, តត្ថ ច ថិរភាវំ វិនា ន ទានាទិសម្ភារា សម្ពោធិនិមិត្តា សម្ភវន្តី”តិអាទិនា **អធិដ្ឋានេ** គុណា បច្ចវេក្ខិតព្ពា។

តថា “អត្តហិតមត្តេ អវតិដ្ឋន្តេនាបិ សត្តេសុ ហិតចិត្តតំ វិនា ន សក្កា ឥធលោកបរលោកសម្បត្តិយោ បាបុណិតុំ, បគេវ សព្ពសត្តេ និព្ពានសម្បត្តិយំ បតិដ្ឋាបេតុកាមេនា”តិ ច “បច្ឆា សព្ពសត្តានំ លោកុត្តរសម្បត្តឹ អាកង្ខន្តេន ឥទានិ លោកិយសម្បត្តឹ អាកង្ខា យុត្តរូបា”តិ ច “ឥទានិ អាសយមត្តេន បរេសំ ហិតសុខូបសំហារំ កាតុំ អសក្កោន្តោ កទា បយោគេន តំ សាធេស្សាមី”តិ ច “ឥទានិ មយា ហិតសុខូបសំហារេន សំវឌ្ឍិតា បច្ឆា ធម្មសំវិភាគសហាយា មយ្ហំ ភវិស្សន្តី”តិ ច “ឯតេហិ វិនា ន មយ្ហំ ពោធិសម្ភារា សម្ភវន្តិ, តស្មា សព្ពពុទ្ធគុណវិភូតិនិប្ផត្តិការណត្តា មយ្ហំ ឯតេ បរមំ បុញ្ញក្ខេត្តំ អនុត្តរំ កុសលាយតនំ ឧត្តមំ គារវដ្ឋាន”ន្តិ ច “សវិសេសំ សត្តេសុ សព្ពេសុ ហិតជ្ឈាសយតា បច្ចុបដ្ឋបេតព្ពា, កិញ្ច ករុណាធិដ្ឋានតោបិ សព្ពសត្តេសុ មេត្តា អនុព្រូហេតព្ពា។ វិមរិយាទីកតេន ហិ ចេតសា សត្តេសុ ហិតសុខូបសំហារនិរតស្ស តេសំ អហិត

ទុក្ខាបនយនកាមតា ពលវតី ឧប្បជ្ជតិ ទឡ្ហមូលា, ករុណា ច សព្ពេសំ ពុទ្ធការកធម្មានមាទិ ចរណំ បតិដ្ឋា មូលំ មុខំ បមុខ”ន្តិ ឯវមាទិនា **មេត្តាយ** គុណា បច្ចវេក្ខិតព្ពា។

តថា “ឧបេក្ខាយ អភាវេ សត្តេហិ កតា វិប្បការា ចិត្តស្ស វិការំ ឧប្បាទេយ្យុំ, សតិ ច ចិត្តវិការេ ទានាទិសម្ភារានំ សម្ភវោយេវ នត្ថី”តិ ច “មេត្តាសិនេហេន សិនេហិតេ ចិត្តេ ឧបេក្ខាយ វិនា សម្ភារានំ បារិសុទ្ធិ ន ហោតី”តិ ច “អនុបេក្ខកោ សម្ភារេសុ បុញ្ញសម្ភារំ តព្ពិបាកញ្ច សត្តហិតត្ថំ បរិណាមេតុំ ន សក្កោតី”តិ ច “ឧបេក្ខាយ អភាវេ ទេយ្យបដិគ្គាហកេសុ វិភាគំ អកត្វា បរិច្ចជិតុំ ន សក្កោតី”តិ ច “ឧបេក្ខារហិតេន ជីវិតបរិក្ខារានំ ជីវិតស្ស ច អន្តរាយំ អមនសិករិត្វា សំវរវិសោធនំ កាតុំ ន សក្កា”តិ ច “ឧបេក្ខាវសេន អរតិរតិសហស្សេវ នេក្ខម្មពលសិទ្ធិតោ, ឧបបត្តិតោ ឥក្ខនវសេនេវ សព្ពសម្ភារកិច្ចនិប្ផត្តិតោ, អច្ចារទ្ធស្ស វីរិយស្ស អនុបេក្ខនេ បធានកិច្ចាករណតោ, ឧបេក្ខតោយេវ តិតិក្ខានិជ្ឈានសម្ភវតោ, ឧបេក្ខាវសេន សត្តសង្ខារានំ អវិសំវាទនតោ, លោកធម្មានំ អជ្ឈុបេក្ខនេន សមាទិន្នធម្មេសុ អចលាធិដ្ឋានសិទ្ធិតោ, បរាបការាទីសុ អនាភោគវសេនេវ មេត្តាវិហារនិប្ផត្តិតោតិ សព្ពពោធិសម្ភារានំ សមាទានាធិដ្ឋានបារិបូរិនិប្ផត្តិយោ ឧបេក្ខានុភាវេន សម្បជ្ជន្តី”តិ ឯវំ អាទិនា នយេន **ឧបេក្ខាបារមី** បច្ចវេក្ខិតព្ពា។ ឯវំ អបរិច្ចាគបរិច្ចាគាទីសុ យថាក្កមំ អាទីនវានិសំសបច្ចវេក្ខណា ទានាទិបារមីនំ បច្ចយោតិ វេទិតព្ពា។

តថា សបរិក្ខារា បញ្ចទស ចរណធម្មា បញ្ច ច អភិញ្ញាយោ។ តត្ថ **ចរណធម្មា** នាម សីលសំវរោ, ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារតា, ភោជនេ មត្តញ្ញុតា, ជាគរិយានុយោគោ, សត្ត សទ្ធម្មា, ចត្តារិ ឈានានិ ច។ តេសុ សីលាទីនំ ចតុន្នំ តេរសបិ ធុតធម្មា, អប្បិច្ឆតាទយោ ច **បរិក្ខារោ** ។ សទ្ធម្មេសុ **សទ្ធាយ** ពុទ្ធធម្មសង្ឃសីលចាគទេវតូបសមានុស្សតិ- លូខបុគ្គលបរិវជ្ជនសិនិទ្ធបុគ្គលសេវនបសាទនីយ- ធម្មបច្ចវេក្ខណតទធិមុត្តតា **បរិក្ខារោ, ហិរោត្តប្បានំ** អកុសលាទីនវបច្ចវេក្ខណអបាយាទីនវបច្ចវេក្ខណកុសលធម្មុបត្ថម្ភន- ភាវបច្ចវេក្ខណហិរោត្តប្បរហិតបុគ្គលបរិវជ្ជនហិរោត្តប្បសម្បន្នបុគ្គលសេវនតទធិមុត្តតា, **ពាហុសច្ចស្ស** បុព្ពយោគបរិបុច្ឆកភាវសទ្ធម្មាភិយោគអនវជ្ជវិជ្ជាដ្ឋានាទិ- បរិចយបរិបក្កិន្ទ្រិយតាកិលេសទូរីភាវ អប្បស្សុតបរិវជ្ជនពហុស្សុតសេវនតទធិមុត្តតា, **វីរិយស្ស** អបាយភយបច្ចវេក្ខណគមនវីថិ បច្ចវេក្ខណធម្មមហត្តបច្ចវេក្ខណ- ថិនមិទ្ធវិនោទនកុសីតបុគ្គលបរិវជ្ជនអារទ្ធវីរិយបុគ្គល- សេវនសម្មប្បធានបច្ចវេក្ខណតទធិមុត្តតា, **សតិយា** សតិសម្បជញ្ញមុដ្ឋស្សតិបុគ្គលបរិវជ្ជនឧបដ្ឋិតស្សតិបុគ្គលសេវនតទធិមុត្តតា, **បញ្ញាយ** បរិបុច្ឆកភាវវត្ថុវិសទកិរិយាឥន្ទ្រិយសមត្តបដិបាទនទុប្បញ្ញ- បុគ្គលបរិវជ្ជនបញ្ញវន្តបុគ្គលសេវនគម្ភីរញាណចរិយបច្ច- វេក្ខណតទធិមុត្តតា, ចតុន្នំ ឈានានំ សីលាទិចតុក្កំ អដ្ឋតឹសាយ អារម្មណេសុ បុព្ពភាគភាវនា, អាវជ្ជនាទិវសីភាវករណញ្ច **បរិក្ខារោ។** តត្ថ សីលាទីហិ បយោគសុទ្ធិយា សត្តានំ អភយទានេ, អាសយសុទ្ធិយា អាមិសទានេ, ឧភយសុទ្ធិយា ច ធម្មទានេ សមត្ថោ ហោតីតិអាទិនា ចរណាទីនំ ទានាទិសម្ភារានំ បច្ចយភាវោ យថារហំ និទ្ធារេតព្ពោ, អតិវិត្ថារភយេន ន និទ្ធារយិម្ហ។ ឯវំ សម្បត្តិចក្កាទយោបិ ទានាទីនំ បច្ចយោតិ វេទិតព្ពា។

កោ សំកិលេសោតិ អវិសេសេន តណ្ហាទីហិ បរាមដ្ឋភាវោ បារមីនំ សំកិលេសោ, វិសេសេន ទេយ្យបដិគ្គាហកវិកប្បា ទានបារមិយា សំកិលេសោ, សត្តកាលវិកប្បា សីលបារមិយា, កាមភវតទុបសមេសុ អភិរតិអនភិរតិវិកប្បា នេក្ខម្មបារមិយា, “អហំ មមា”តិ វិកប្បា បញ្ញាបារមិយា, លីនុទ្ធច្ចវិកប្បា វីរិយបារមិយា, អត្តបរវិកប្បា ខន្តិបារមិយា, អទិដ្ឋាទីសុ ទិដ្ឋាទិវិកប្បា សច្ចបារមិយា, ពោធិសម្ភារតព្ពិបក្ខេសុ ទោសគុណវិកប្បា អធិដ្ឋានបារមិយា, ហិតាហិតវិកប្បា មេត្តាបារមិយា, ឥដ្ឋានិដ្ឋវិកប្បា ឧបេក្ខាបារមិយា សំកិលេសោតិ វេទិតព្ពោ។

កឹ វោទានន្តិ តណ្ហាទីហិ អនុបឃាតោ, យថាវុត្តវិកប្បវិរហោ ច ឯតាសំ វោទានន្តិ វេទិតព្ពំ។ អនុបហតា ហិ តណ្ហាមានទិដ្ឋិកោធូបនាហមក្ខបលាសឥស្សាមច្ឆរិយមាយាសាឋេយ្យថម្ភសារម្ភ- មទបមាទាទីហិ កិលេសេហិ ទេយ្យបដិគ្គាហកវិកប្បាទិរហិតា ច ទានាទិបារមិយោ បរិសុទ្ធា បភស្សរា ភវន្តីតិ។

កោ បដិបក្ខោតិ អវិសេសេន សព្ពេបិ កិលេសា សព្ពេបិ អកុសលា ធម្មា ឯតាសំ បដិបក្ខោ, វិសេសេន បន បុព្ពេ វុត្តា មច្ឆេរាទយោតិ វេទិតព្ពា។ អបិច ទេយ្យបដិគ្គាហកទានផលេសុ អលោភាទោសាមោហគុណយោគតោ លោភទោសមោហបដិបក្ខំ ទានំ, កាយាទិទោសវង្កាបគមនតោ លោភាទិបដិបក្ខំ សីលំ , កាមសុខបរូបឃាតអត្តកិលមថបរិវជ្ជនតោ ទោសត្តយបដិបក្ខំ នេក្ខម្មំ, លោភាទីនំ អន្ធីករណតោ, ញាណស្ស ច អនន្ធីករណតោ លោភាទិបដិបក្ខា បញ្ញា, អលីនានុទ្ធតញាយារម្ភវសេន លោភាទិបដិបក្ខំ វីរិយំ, ឥដ្ឋានិដ្ឋសុញ្ញតានំ ខមនតោ លោភាទិបដិបក្ខា ខន្តិ, សតិបិ បរេសំ ឧបការេ អបការេ ច យថាភូតប្បវត្តិយា លោភាទិបដិបក្ខំ សច្ចំ, លោកធម្មេ អភិភុយ្យ យថាសមាទិន្នេសុ សម្ភារេសុ អចលនតោ លោភាទិបដិបក្ខំ អធិដ្ឋានំ,

នីវរណវិវេកតោ លោភាទិបដិបក្ខា មេត្តា, ឥដ្ឋានិដ្ឋេសុ អនុនយបដិឃវិទ្ធំសនតោ, សមប្បវត្តិតោ ច លោភាទិបដិបក្ខា ឧបេក្ខាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

កា បដិបត្តីតិ សុខូបករណសរីរជីវិតបរិច្ចាគេន ភយាបនូទនេន ធម្មោបទេសេន ច ពហុធា សត្តានំ អនុគ្គហករណំ ទានេ បដិបត្តិ។ តត្ថាយំ វិត្ថារនយោ – “ឥមិនាហំ ទានេន សត្តានំ អាយុវណ្ណសុខពលបដិភានាទិសម្បត្តឹ រមណីយំ អគ្គផលសម្បត្តឹ និប្ផាទេយ្យ”ន្តិ អន្នទានំ ទេតិ, តថា សត្តានំ កម្មកិលេសបិបាសវូបសមាយ បានំ ទេតិ, តថា សុវណ្ណវណ្ណតាយ, ហិរោត្តប្បាលង្ការស្ស ច និប្ផត្តិយា វត្ថានិ ទេតិ, តថា ឥទ្ធិវិធស្ស ចេវ និព្ពានសុខស្ស ច និប្ផត្តិយា យានំ ទេតិ, តថា សីលគន្ធនិប្ផត្តិយា គន្ធំ, ពុទ្ធគុណសោភានិប្ផត្តិយា មាលាវិលេបនំ, ពោធិមណ្ឌាសននិប្ផត្តិយា អាសនំ , តថាគតសេយ្យានិប្ផត្តិយា សេយ្យំ, សរណភាវនិប្ផត្តិយា អាវសថំ, បញ្ចចក្ខុបដិលាភាយ បទីបេយ្យំ ទេតិ។ ព្យាមប្បភានិប្ផត្តិយា រូបទានំ, ព្រហ្មស្សរនិប្ផត្តិយា សទ្ទទានំ, សព្ពលោកស្ស បិយភាវាយ រសទានំ, ពុទ្ធសុខុមាលភាវាយ ផោដ្ឋព្ពទានំ, អជរាមរណភាវាយ ភេសជ្ជទានំ, កិលេសទាសព្យវិមោចនត្ថំ ទាសានំ ភុជិស្សតាទានំ, សទ្ធម្មាភិរតិយា អនវជ្ជខិឌ្ឌារតិហេតុទានំ, សព្ពេបិ សត្តេ អរិយាយ ជាតិយា អត្តនោ បុត្តភាវូបនយនាយ បុត្តទានំ, សកលស្ស លោកស្ស បតិភាវូបគមនាយ ទារទានំ, សុភលក្ខណសម្បត្តិយា សុវណ្ណមណិមុត្តាបវាឡាទិទានំ, អនុព្យញ្ជនសម្បត្តិយា នានាវិធវិភូសនទានំ, សទ្ធម្មកោសាធិគមាយ វិត្តកោសទានំ, ធម្មរាជភាវាយ រជ្ជទានំ, ឈានាទិសម្បត្តិយា អារាមុយ្យានាទិវនទានំ, ចក្កង្កិតេហិ បាទេហិ ពោធិមណ្ឌូបសង្កមនាយ ចរណទានំ, ចតុរោឃនិត្ថរណាយ សត្តានំ សទ្ធម្មហត្ថទានត្ថំ ហត្ថទានំ, សទ្ធិន្ទ្រិយាទិបដិលាភាយ កណ្ណនាសាទិទានំ, សមន្តចក្ខុបដិលាភាយ ចក្ខុទានំ, “ទស្សនសវនានុស្សរណបារិចរិយាទីសុ សព្ពកាលំ សព្ពសត្តានំ ហិតសុខាវហោ, សព្ពលោកេន ច ឧបជីវិតព្ពោ មេ កាយោ ភវេយ្យា”តិ មំសលោហិតាទិទានំ, “សព្ពលោកុត្តមោ ភវេយ្យ”ន្តិ ឧត្តមង្គទានំ ទេតិ។

ឯវំ ទទន្តោ ច ន អនេសនាយ ទេតិ, ន បរោបឃាតេន, ន ភយេន, ន លជ្ជាយ, ន ទក្ខិណេយ្យរោសនេន, ន បណីតេ សតិ លូខំ, ន អត្តុក្កំសនេន, ន បរវម្ភនេន, ន ផលាភិកង្ខាយ, ន យាចកជិគុច្ឆាយ, ន អចិត្តីការេន ទេតិ, អថ ខោ សក្កច្ចំ ទេតិ, សហត្ថេន ទេតិ, កាលេន ទេតិ, ចិត្តីកត្វា ទេតិ, អវិភាគេន ទេតិ, តីសុ កាលេសុ សោមនស្សិតោ ទេតិ។ តតោយេវ ទត្វា ន បច្ឆានុតាបី ហោតិ, ន បដិគ្គាហកវសេន មានាវមានំ ករោតិ, បដិគ្គាហកានំ បិយសមុទាចារោ ហោតិ វទញ្ញូ យាចយោគោ សបរិវារទាយី។ តញ្ច ទានសម្បត្តឹ សកលលោកហិតសុខាយ បរិណាមេតិ, អត្តនោ ច អកុប្បាយ វិមុត្តិយា, អបរិក្ខយស្ស ឆន្ទស្ស, អបរិក្ខយស្ស វីរិយស្ស, អបរិក្ខយស្ស សមាធានស្ស, អបរិក្ខយស្ស ញាណស្ស, អបរិក្ខយាយ សម្មាសម្ពោធិយា បរិណាមេតិ។ ឥមញ្ច ទានបារមឹ បដិបជ្ជន្តេន មហាសត្តេន ជីវិតេ, ភោគេសុ ច អនិច្ចសញ្ញា បច្ចុបដ្ឋបេតព្ពា, សត្តេសុ ច មហាករុណា។ ឯវញ្ហិ ភោគេ គហេតព្ពសារំ គណ្ហន្តោ អាទិត្តស្មា វិយ អគារស្មា សព្ពំ សាបតេយ្យំ, អត្តានញ្ច ពហិ នីហរន្តោ ន កិញ្ចិ សេសេតិ, និរវសេសតោ និស្សជ្ជតិយេវ។ អយំ តាវ **ទានបារមិយា** បដិបត្តិក្កមោ។

សីលបារមិយា បន យស្មា សព្ពញ្ញុសីលាលង្ការេហិ សត្តេ អលង្ករិតុកាមេន អត្តនោយេវ តាវ សីលំ វិសោធេតព្ពំ, តស្មា សត្តេសុ តថា ទយាបន្នចិត្តេន ភវិតព្ពំ, យថា សុបិនន្តេនបិ ន អាឃាតោ ឧប្បជ្ជេយ្យ។ បរូបការនិរតតាយ បរសន្តកោ អលគទ្ទោ វិយ ន បរាមសិតព្ពោ។ អព្រហ្មចរិយតោបិ អារាចារី, សត្តវិធមេថុនសំយោគវិរតោ, បគេវ បរទារគមនតោ។ សច្ចំ ហិតំ បិយំ បរិមិតមេវ ច កាលេន ធម្មឹ កថំ ភាសិតា ហោតិ, អនភិជ្ឈាលុ អព្យាបន្នោ អវិបរីតទស្សនោ សម្មាសម្ពុទ្ធេ និវិដ្ឋសទ្ធោ និវិដ្ឋបេមោ។ ឥតិ ចតុរាបាយវដ្ដទុក្ខបថេហិ អកុសលកម្មបថេហិ, អកុសលធម្មេហិ ច ឱរមិត្វា សគ្គមោក្ខបថេសុ កុសលកម្មបថេសុ បតិដ្ឋិតស្ស សុទ្ធាសយបយោគតាយ យថាភិបត្ថិតា សត្តានំ ហិតសុខូបសញ្ហិតា មនោរថា សីឃំ អភិនិប្ផជ្ជន្តិ។

តត្ថ ហឹសានិវត្តិយា សព្ពសត្តានំ អភយទានំ ទេតិ, អប្បកសិរេនេវ មេត្តាភាវនំ សម្បាទេតិ, ឯកាទសមេត្តានិសំសេ អធិគច្ឆតិ, អប្បាពាធោ ហោតិ អប្បាតង្កោ ទីឃាយុកោ សុខពហុលោ, លក្ខណវិសេសេ បាបុណាតិ, ទោសវាសនញ្ច សមុច្ឆិន្ទតិ។ តថា អទិន្នាទាននិវត្តិយា ចោរាទិអសាធារណេ ឧឡារេ ភោគេ អធិគច្ឆតិ, អនាសង្កនីយោ បិយោ មនាបោ វិស្សសនីយោ, វិភវសម្បត្តីសុ អលគ្គចិត្តោ បរិច្ចាគសីលោ , លោភវាសនញ្ច សមុច្ឆិន្ទតិ។ អព្រហ្មចរិយនិវត្តិយា អលោភោ ហោតិ សន្តកាយចិត្តោ, សត្តានំ បិយោ ហោតិ មនាបោ អបរិសង្កនីយោ, កល្យាណោ ចស្ស កិត្តិសទ្ទោ អព្ភុគ្គច្ឆតិ, អលគ្គចិត្តោ ហោតិ មាតុគាមេសុ អលុទ្ធាសយោ, នេក្ខម្មពហុលោ, លក្ខណវិសេសេ អធិគច្ឆតិ, លោភវាសនញ្ច សមុច្ឆិន្ទតិ។

មុសាវាទនិវត្តិយា សត្តានំ បមាណភូតោ ហោតិ បច្ចយិកោ ថេតោ អាទេយ្យវចនោ ទេវតានំ បិយោ មនាបោ សុរភិគន្ធមុខោ អារក្ខិយកាយវចីសមាចារោ , លក្ខណវិសេសេ ច អធិគច្ឆតិ, កិលេសវាសនញ្ច

សមុច្ឆិន្ទតិ។ បេសុញ្ញនិវត្តិយា បរូបក្កមេហិ អភេជ្ជកាយោ ហោតិ អភេជ្ជបរិវារោ, សទ្ធម្មេ ច អភិជ្ជនកសទ្ធោ,
ទឡ្ហមិត្តោ ភវន្តរបរិចិតានម្បិ សត្តានំ ឯកន្តបិយោ, អសំកិលេសពហុលោ។ ផរុសវាចានិវត្តិយា សត្តានំ បិយោ
ហោតិ មនាបោ សុខសីលោ មធុរវចនោ សម្ភាវនីយោ, អដ្ឋង្គសមន្នាគតោ ចស្ស សរោ (ម. និ. ២.៣៨៧)
និព្ពត្តតិ។ សម្ផប្បលាបនិវត្តិយា ច សត្តានំ បិយោ ហោតិ មនាបោ គរុភាវនីយោ ច អាទេយ្យវចនោ ច
បរិមិតាលាបោ, មហេសក្ខោ ច ហោតិ មហានុភាវោ, ឋានុប្បត្តិកេន បដិភានេន បញ្ហានំ ព្យាករណកុសលោ,
ពុទ្ធភូមិយញ្ច ឯកាយ ឯវ វាចាយ អនេកភាសានំ សត្តានំ អនេកេសំ បញ្ហានំ ព្យាករណសមត្ថោ ហោតិ។

អនភិជ្ឈាលុតាយ ឥច្ឆិតលាភី ហោតិ, ឧឡារេសុ ច ភោគេសុ រុចឹ បដិលភតិ, ខត្តិយមហាសាលាទីនំ
សម្មតោ ហោតិ, បច្ចត្ថិកេហិ អនភិភវនីយោ, ឥន្ទ្រិយវេកល្លំ ន បាបុណាតិ, អប្បដិបុគ្គលោ ច ហោតិ។ អព្យា
បាទេន បិយទស្សនោ ហោតិ សត្តានំ សម្ភាវនីយោ, បរហិតាភិនន្ទិតាយ ច សត្តេ អប្បកសិរេនេវ បសាទេតិ,
អលូខសភាវោ ច ហោតិ មេត្តាវិហារី, មហេសក្ខោ ច ហោតិ មហានុភាវោ។ មិច្ឆាទស្សនាភាវេន កល្យាណេ
សហាយេ បដិលភតិ, សីសច្ឆេទម្បិ បាបុណន្តោ បាបកម្មំ ន ករោតិ, កម្មស្សកតាទស្សនតោ អកោតូហល
មង្គលិកោ ច ហោតិ, សទ្ធម្មេ ចស្ស សទ្ធា បតិដ្ឋិតា ហោតិ មូលជាតា, សទ្ទហតិ ច តថាគតានំ ពោធឹ , សម
យន្តរេសុ នាភិរមតិ ឧក្ការដ្ឋានេ វិយ រាជហំសោ, លក្ខណត្តយបរិជាននកុសលោ ហោតិ, អន្តេ ច
អនាវរណញាណលាភី, យាវ ពោធឹ ន បាបុណាតិ, តាវ តស្មឹ តស្មឹ សត្តនិកាយេ ឧក្កដ្ឋុក្កដ្ឋោ ច ហោតិ,
ឧឡារុឡារសម្បត្តិយោ បាបុណាតិ។

“ឥតិ ហិទំ សីលំ នាម សព្ពសម្បត្តីនំ អធិដ្ឋានំ, សព្ពពុទ្ធគុណានំ បភវភូមិ, សព្ពពុទ្ធករធម្មានមាទិ ចរណំ
មុខំ បមុខ”ន្តិ ពហុមានំ ឧប្បាទេត្វា កាយវចីសំយមេ, ឥន្ទ្រិយទមនេ, អាជីវសម្បទាយ, បច្ចយបរិភោគេ ច
សតិសម្បជញ្ញពលេន អប្បមត្តេន លាភសក្ការសិលោកំ មិត្តមុខបច្ចត្ថិកំ វិយ សល្លក្ខេត្វា “កិកីវ
អណ្ឌ”ន្តិអាទិនា (វិសុទ្ធិ. ១.១៩; ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៧) វុត្តនយេន សក្កច្ចំ សីលំ សម្បាទេតព្ពំ ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ,
វិត្ថារោ បន **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.៦) វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។ តញ្ច បនេតំ សីលំ ន អត្តនោ ទុគ្គតិបរិកិលេស
វិមុត្តិយា, សុគតិយម្បិ, ន រជ្ជសម្បត្តិយា, នចក្កវត្តិ-នទេវ-នសក្ក-នមារ-នព្រហ្មសម្បត្តិយា, នាបិ អត្តនោ
តេវិជ្ជតាទិហេតុ, ន បច្ចេកពោធិយា, អថ ខោ សព្ពញ្ញុភាវេន សព្ពសត្តានំ អនុត្តរសីលាលង្ការសម្បាទនត្ថ
មេវាតិ បរិណាមេតព្ពំ។

តថា សកលសំកិលេសនិវាសដ្ឋានតាយ, បុត្តទារាទីហិ មហាសម្ពាធតាយ, កសិវណិជ្ជាទិនានាវិធកម្មន្តាធិ
ដ្ឋានព្យាកុលតាយ ច ឃរាវាសស្ស នេក្ខម្មសុខាទីនំ អនោកាសតំ, កាមានញ្ច “សត្ថធារលគ្គមធុពិន្ទុ វិយ ច
អវលេយ្ហមានា បរិត្តស្សាទា វិបុលានត្ថានុពន្ធា”តិ ច “វិជ្ជុលតោភាសេន គហេតព្ពំ នច្ចំ វិយ បរិត្ត
កាលោបលព្ភា, ឧម្មត្តកាលង្ការោ វិយ វិបរីតសញ្ញាយ អនុភវិតព្ពា , ករីសាវច្ឆាទនសុខំ វិយ បដិការភូតា,
ឧទកតេមិតង្គុលិយា ឧស្សាវកោទកបានំ វិយ អតិត្តិករា, ឆាតជ្ឈត្តភោជនំ វិយ សាពាធា, ពលិសាមិសំ វិយ
ព្យសនសន្និបាតការណា, អគ្គិសន្តាបោ វិយ កាលត្តយេបិ ទុក្ខុប្បត្តិហេតុភូតា, មក្កដាលេបោ វិយ ពន្ធនិមិត្តា
ឃាតកាវច្ឆាទនកិមិលយោ វិយ អនត្ថច្ឆាទនា, សបត្តគាមវាសោ វិយ ភយដ្ឋានភូតា, បច្ចត្ថិកបោសកោ វិយ
កិលេសមារាទីនំ អាមិសភូតា, ឆណសម្បត្តិយោ វិយ វិបរិណាមទុក្ខា, កោដរគ្គិ វិយ អន្តោទាហកា,
បុរាណកូបាវលម្ពពីរណមធុបិណ្ឌំ វិយ អនេកាទីនវា, លោណូទកបានំ វិយ បិបាសហេតុភូតា, សុរាមេរយំ វិយ
នីចជនសេវិតា, អប្បស្សាទតាយ អដ្ឋិកង្កលូបមា”តិអាទិនា ច នយេន អាទីនវំ សល្លក្ខេត្វា តព្ពិបរិយាយេន
នេក្ខម្មេ អានិសំសំ បស្សន្តេន នេក្ខម្មបវិវេកឧបសមសុខាទីសុ និន្នពោណបព្ភារចិត្តេន នេក្ខម្មបារមី
បូរេតព្ពា។

តថា យស្មា បញ្ញា អាលោកោ វិយ អន្ធការេន, មោហេន សហ ន វត្តតិ, តស្មា មោហការណានិ តាវ ពោធិ
សត្តេន បរិវជ្ជិតព្ពានិ។ តត្ថិមានិ មោហការណានិ – អរតិ តន្ទី វិជម្ភិតា អាលសិយំ គណសង្គណិការាមតា
និទ្ទាសីលតា អនិច្ឆយសីលតា ញាណស្មឹ អកុតូហលតា មិច្ឆាធិមានោ អបរិបុច្ឆកតា កាយស្ស ន សម្មាបរិហារោ
អសមាហិតចិត្តតា ទុប្បញ្ញានំ បុគ្គលានំ សេវនា បញ្ញវន្តានំ អបយិរុបាសនា អត្តបរិភវោ មិច្ឆាវិកប្បោ
វិបរីតាភិនិវេសោ កាយទឡ្ហីពហុលតា អសំវេគសីលតា បញ្ច នីវរណានិ។ សង្ខេបតោ យេ វា បន ធម្មេ
អាសេវតោ អនុប្បន្នា បញ្ញា ន ឧប្បជ្ជតិ, ឧប្បន្នា បរិហាយតិ, ឥតិ ឥមានិ សម្មោហការណានិ បរិវជ្ជន្តេន ពាហុ
សច្ចេ ឈានាទីសុ ច យោគោ ករណីយោ។

តត្ថាយំ ពាហុសច្ចស្ស វិសយវិភាគោ – បញ្ច ខន្ធា ទ្វាទសាយតនានិ, អដ្ឋារស ធាតុយោ ចត្តារិ សច្ចានិ
ពាវីសតិន្ទ្រិយានិ ទ្វាទសបទិកោ បដិច្ចសមុប្បាទោ, តថា សតិបដ្ឋានាទយោ កុសលាទិធម្មប្បការភេទា ច។
យានិ ច លោកេ អនវជ្ជានិ វិជ្ជដ្ឋានានិ, យេ ច សត្តានំ ហិតសុខវិធានយោគ្យា ព្យាករណវិសេសា។ ឥតិ ឯវំ ប

ការំ សកលមេវ សុតវិសយំ ឧបាយកោសល្លបុព្ពង្គមាយ បញ្ញាយ សតិវីរិយុបត្ថម្ភការណាយ សាធុកំ ឧគ្គហណសវនធារណបរិចយបរិបុច្ឆាហិ ឱគាហេត្វា តត្ថ ច បរេសំ បតិដ្ឋបនេន សុតមយា បញ្ញា និព្ពត្តេតព្ពា, តថា ខន្ធាទីនំ សភាវធម្មានំ អាការបរិវិតក្កនមុខេន តេ និជ្ឈានំ ខមាបេន្តេន ចិន្តាមយា, ខន្ធាទីនំយេវ បន សលក្ខណសាមញ្ញលក្ខណបរិគ្គហវសេន លោកិយំ បរិញ្ញំ និព្ពត្តេន្តេន បុព្ពភាគភាវនាបញ្ញា សម្បាទេតព្ពា។ ឯវញ្ហិ "នាមរូបមត្តមិទំ យថារហំ បច្ចយេហិ ឧប្បជ្ជតិ ចេវ និរុជ្ឈតិ ច, ន ឯត្ថ កោចិ កត្តា វា ការេតា វា, ហុត្វា អភាវដ្ឋេន អនិច្ចំ, ឧទយព្ពយបដិបីឡនដ្ឋេន ទុក្ខំ, អវសវត្តនដ្ឋេន អនត្តា"តិ អជ្ឈត្តិកពាហិរេ ធម្មេ និព្ពិសេសំ បរិជានន្តោ តត្ថ អាសង្គំ បជហិត្វា, បរេ ច តត្ថ តំ ជហាបេត្វា កេវលំ ករុណាវសេនេវ យាវ ន ពុទ្ធគុណា ហត្ថគតំ អាគច្ឆន្តិ, តាវ យានត្តយេ សត្តេ អវតារណបរិបាចនេហិ បតិដ្ឋាបេន្តោ, ឈានវិមោក្ខសមាធិសមាបត្តីយោ ច វសីភាវំ បាបេន្តោ បញ្ញាយ អតិវិយ មត្ថកំ បាបុណាតីតិ។

តថា សម្មាសម្ពោធិយា កតាភិនីហារេន មហាសត្តេន "កោ នុ អជ្ជ បុញ្ញញាណសម្ភារោ ឧបចិតោ, កិញ្ច មយា កតំ បរហិត"ន្តិ ទិវសេ ទិវសេ បច្ចវេក្ខន្តេន សត្តហិតត្ថំ ឧស្សាហោ ករណីយោ, សព្ពេសម្បិ សត្តានំ ឧបការាយ អត្តនោ កាយំ ជីវិតញ្ច ឱស្សជ្ជិតព្ពំ, សព្ពេបិ សត្តា អនោធិសោ មេត្តាយ ករុណាយ ច ផរិតព្ពា, យា កាចិ សត្តានំ ទុក្ខុប្បត្តិ, សព្ពា សា អត្តនិ បាដិកង្ខិតព្ពា, សព្ពេសញ្ច សត្តានំ បុញ្ញំ អព្ភនុមោទិតព្ពំ, ពុទ្ធមហន្តតា អភិណ្ហំ បច្ចវេក្ខិតព្ពា, យញ្ច កិញ្ចិ កម្មំ ករោតិ កាយេន វាចាយ វា, តំ សព្ពំ ពោធិនិន្នចិត្តបុព្ពង្គមំ កាតព្ពំ។ ឥមិនា ហិ ឧបាយេន ពោធិសត្តានំ អបរិមេយ្យោ បុញ្ញភាគោ ឧបចីយតិ។ អបិច សត្តានំ បរិភោគត្ថំ បរិបាលនត្ថញ្ច អត្តនោ សរីរំ ជីវិតញ្ច បរិច្ចជិត្វា ខុប្បិបាសាសីតុណ្ហវាតាតបាទិទុក្ខបដិការោ បរិយេសិតព្ពោ។ យញ្ច យថាវុត្តទុក្ខបដិការជំ សុខំ អត្តនា បដិលភតិ, តថា រមណីយេសុ អារាមុយ្យានបាសាទតលាទីសុ, អរញ្ញាយតនេសុ ច កាយចិត្តសន្តាបាភាវេន អភិនិព្ពុតត្តា សុខំ វិន្ទតិ, យញ្ច សុណាតិ ពុទ្ធានុពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធពោធិសត្តានំ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារភូតំ ឈានសមាបត្តិសុខំ, តំ សព្ពំ សត្តេសុ អនោធិសោ ឧបសំហរតិ។ អយំ តាវ អសមាហិតភូមិយំ នយោ។

សមាហិតោ បន អត្តនា យថានុភូតំ វិសេសាធិគមនិព្ពត្តំ បីតិបស្សទ្ធិសុខំ សព្ពសត្តេសុ អធិមុច្ចតិ, តថា មហតិ សំសារទុក្ខេ, តន្និមិត្តភូតេ ច កិលេសាភិសង្ខារទុក្ខេ និមុគ្គំ សត្តនិកាយំ ទិស្វា តត្ថបិ ឆេទនភេទនផាលនបិសនគ្គិសន្តាបាទិជនិតា ទុក្ខា តិព្ពា ខរា កដុកា វេទនា និរន្តរំ ចិរកាលំ វេទិយន្តេ នារកេ, អញ្ញមញ្ញំ កុជ្ឈនសន្តាបនវិហេឋនហិំសនបរាធីនតាទីហិ ទុក្ខំ អនុភវន្តេ តិរច្ឆានេ, ជោតិមាលា'កុលសរីរេ ឧទ្ធពាហុវិរវន្តេ ឧក្កាមុខេ ខុប្បិបាសាទីហិ ឌយ្ហមានេ ច វន្តខេឡាទិអាហារេ ច មហាទុក្ខំ វេទយមានេ បេតេ ច បរិយេដ្ឋិមូលកំ មហន្តំ អនយព្យសនំ បាបុណន្តេ ហត្ថច្ឆេទនាទិការណយោគេន ទុព្ពណ្ណទុទ្ទសិកទលិទ្ទតាទិភាវេន ខុប្បិបាសាទិយោគេន ពលវន្តេហិ អភិភវនីយតោ, បរេសំ វហនតោ, បរាធីនតោ ច នារកេ បេតេ តិរច្ឆានេ ច អតិសយន្តេ អបាយទុក្ខនិព្ពិសេសំ ទុក្ខំ អនុភវន្តេ មនុស្សេ ច តថា វិសយវិសបរិភោគវិក្ខិត្តចិត្តតាយ រាគាទិបរិឡាហេន ឌយ្ហមានេ វាយុវេគសមុដ្ឋិតជាលាសមិទ្ធសុក្ខកដ្ឋសន្និបាតេ អគ្គិក្ខន្ធេ វិយ អនុបសន្តបរិឡាហវុត្តិកេ អនិហតបរាធីនេ កាមាវចរទេវេ ច មហតា វាយាមេន វិទូរមាកាសំ វិគាហិតសកុន្តា វិយ, ពលវន្តេហិ ខិត្តសរា វិយ ច "សតិបិ ចិរប្បវត្តិយំ អនច្ចន្តិកតាយ បាតបរិយោសានា អនតិក្កន្តជាតិជរាមរណា ឯវា"តិ រូបាវចរារូបាវចរទេវេ ច បស្សន្តេន មេត្តាយ ករុណាយ ច អនោធិសោ សត្តា ផរិតព្ពា។ ឯវំ កាយេន វាចាយ មនសា ច ពោធិសម្ភារេ និរន្តរំ ឧបចិនន្តេន ឧស្សាហោ បវត្តេតព្ពោ។

អបិច "អចិន្តេយ្យាបរិមិតវិបុលោឡារវិមលនិរុបមនិរុបក្កិលេសគុណនិចយនិទានភូតស្ស ពុទ្ធភាវស្ស ឧស្សក្កិត្វា សម្បហំសនយោគ្យំ វីរិយំ នាម អចិន្តេយ្យានុភាវមេវ។ យំ ន បចុរជនា សោតុម្បិ សក្កុណន្តិ, បគេវ បដិបជ្ជិតុំ។ តថា ហិ តិវិធា អភិនីហារចិត្តុប្បត្តិ, ចតស្សោ ពុទ្ធភូមិយោ, ចត្តារិ សង្គហវត្ថូនិ (ទី. និ. ៣.២១០, ៣១៣; អ. និ. ៤.៣២), ករុណេកាសតា, ពុទ្ធធម្មេសុ និជ្ឈានក្ខន្តិ, សព្ពធម្មេសុ និរុបលេបោ, សព្ពសត្តេសុ បុត្តសញ្ញា, សំសារទុក្ខេហិ អបរិខេទោ, សព្ពទេយ្យធម្មបរិច្ចាគោ, តេន ច និរតិមានតា, អធិសីលសិក្ខាទិអធិដ្ឋានំ, តត្ថ ច អចលតា, កុសលកិរិយាសុ បីតិបាមោជ្ជំ, វិវេកនិន្នចិត្តតា, ឈានានុយោគោ, អនវជ្ជសុតេន អតិត្តិ, យថាសុតស្ស ធម្មស្ស បរេសំ ហិតជ្ឈាសយេន ទេសនា, សត្តានំ ញាយេ និវេសនំ, អារម្ភទឡ្ហតា, ធីរវីរភាវោ, បរាបវាទបរាបការេសុ វិការាភាវោ, សច្ចាធិដ្ឋានំ, សមាបត្តីសុ វសីភាវោ, អភិញ្ញាសុ ពលប្បត្តិ, លក្ខណត្តយាវពោធោ, សតិបដ្ឋានាទីសុ អភិយោគេន លោកុត្តរមគ្គសម្ភារសម្ភរណំ, នវលោកុត្តរាវក្កន្តី"តិ ឯវមាទិកា សព្ពា ពោធិសម្ភារបដិបត្តិ វីរិយានុភាវេនេវ សមិជ្ឈតីតិ អភិនីហារតោ យាវ មហាពោធិ អនោស្សជ្ជន្តេន សក្កច្ចំ និរន្តរំ វីរិយំ សម្បាទេតព្ពំ។ សម្បជ្ជមានេ ច វីរិយេ ខន្តិអាទយោ ទានាទយោ ច សព្ពេបិ ពោធិសម្ភារា តទធីនវុត្តិតាយ សម្បន្នា ឯវ ហោន្តីតិ។ ខន្តិអាទីសុបិ ឥមិនា នយេន បដិបត្តិ វេទិតព្ពា។

ឥតិ សត្តានំ សុខូបករណបរិច្ចាគេន ពហុធា អនុគ្គហករណំ ទានេន បដិបត្តិ, សីលេន តេសំ ជីវិតសាបតេយ្យទាររក្ខអភេទបិយហិតវចនាវិហឹសាទិករណានិ, នេក្ខម្មេន នេសំ អាមិសបដិគ្គហណធម្មទានាទិនា អនេកធា ហិតចរិយា, បញ្ញាយ តេសំ ហិតករណូបាយកោសល្លំ, វីរិយេន តត្ថ ឧស្សាហារម្ភអសំហីរានិ, ខន្តិយា តទបរាធសហនំ, សច្ចេន តេសំ អវញ្ចនតទុបការកិរិយាសមាទានាវិសំវាទនាទិ, អធិដ្ឋានេន តទុបការករណេ អនត្ថសម្បាតេបិ អចលនំ, មេត្តាយ តេសំ ហិតសុខានុចិន្តនំ, ឧបេក្ខាយ តេសំ ឧបការាបការេសុ វិការានាបត្តីតិ ឯវំ អបរិមាណេ សត្តេ អារព្ភ អនុកម្បិតសព្ពសត្តស្ស ពោធិសត្តស្ស បុថុជ្ជនេហិ អសាធារណោ អបរិមាណោ បុញ្ញញាណសម្ភារូបចយោ ឯត្ថ បដិបត្តីតិ វេទិតព្ពំ។ យោ ចេតាសំ បច្ចយោ វុត្តោ, តស្ស ច សក្កច្ចំ សម្បាទនំ។

កោ វិភាគោតិ ទស បារមិយោ, ទស ឧបបារមិយោ, ទស បរមត្ថបារមិយោតិ សមត្តឹស បារមិយោ។ តត្ថ កតាភិនីហារស្ស ពោធិសត្តស្ស បរហិតករណាភិនិន្នអាសយប្បយោគស្ស កណ្ហធម្មវោកិណ្ណា សុក្កធម្មា បារមិយោ, តេហិ អវោកិណ្ណា សុក្កា ធម្មា ឧបបារមិយោ, អកណ្ហា អសុក្កា បរមត្ថបារមិយោតិ កេចិ។ សមុទាគមនកាលេសុ បូរិយមានា បារមិយោ, ពោធិសត្តភូមិយំ បុណ្ណា ឧបបារមិយោ, ពុទ្ធភូមិយំ សព្ពាការបរិបុណ្ណា បរមត្ថបារមិយោ។ ពោធិសត្តភូមិយំ វា បរហិតករណតោ បារមិយោ, អត្តហិតករណតោ ឧបបារមិយោ, ពុទ្ធភូមិយំ ពលវេសារជ្ជសមធិគមេន ឧភយហិតបរិបូរណតោ បរមត្ថបារមិយោតិ ឯវំ អាទិមជ្ឈបរិយោសានេសុ បណិធានារម្ភបរិនិដ្ឋានេសុ តេសំ វិភាគោតិ អបរេ។ ទោសុបសមករុណាបកតិកានំ ភវសុខវិមុត្តិសុខបរមសុខប្បត្តានំ បុញ្ញូបចយភេទតោ តព្ពិភាគោតិ អញ្ញេ។

លជ្ជាសតិមានាបស្សយានំ លោកុត្តរធម្មាធិបតីនំ សីលសមាធិបញ្ញាគរុកានំ តារិតតរិតតារយិតូនំ អនុពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធសម្មាសម្ពុទ្ធានំ បារមី, ឧបបារមី, បរមត្ថបារមីតិ ពោធិត្តយប្បត្តិតោ យថាវុត្តវិភាគោតិ កេចិ។ ចិត្តបណិធិតោ យាវ វចីបណិធិ, តាវ បវត្តា សម្ភារា បារមិយោ, វចីបណិធិតោ យាវ កាយបណិធិ, តាវ បវត្តា ឧបបារមិយោ, កាយបណិធិតោ បភុតិ បរមត្ថបារមិយោតិ អបរេ។ អញ្ញេ បន “បរបុញ្ញានុមោទនវសេន បវត្តា សម្ភារា បារមិយោ, បរេសំ ការាបនវសេន បវត្តា ឧបបារមិយោ, សយំ ករណវសេន បវត្តា បរមត្ថបារមិយោ”តិ វទន្តិ។ តថា ភវសុខាវហោ បុញ្ញញាណសម្ភារោ បារមី, អត្តនោ និព្ពានសុខាវហោ ឧបបារមី, បរេសំ តទុភយសុខាវហោ បរមត្ថបារមីតិ ឯកេ។

បុត្តទារធនាទិឧបករណបរិច្ចាគោ បន ទានបារមី, អត្តនោ អង្គបរិច្ចាគោ ទានឧបបារមី, អត្តនោ ជីវិតបរិច្ចាគោ ទានបរមត្ថបារមី។ តថា បុត្តទារាទិកស្ស តិវិធស្សបិ ហេតុ អវីតិក្កមនវសេន តិស្សោ សីលបារមិយោ, តេសុ ឯវ តិវិធេសុ វត្ថូសុ អាលយំ ឧបច្ឆិន្ទិត្វា និក្ខមនវសេន តិស្សោ នេក្ខម្មបារមិយោ, ឧបករណង្គជីវិតតណ្ហំ សមូហនិត្វា សត្តានំ ហិតាហិតវិនិច្ឆយករណវសេន តិស្សោ បញ្ញាបារមិយោ, យថាវុត្តភេទានំ បរិច្ចាគាទីនំ វាយមនវសេន តិស្សោ វីរិយបារមិយោ, ឧបករណង្គជីវិតន្តរាយករានំ ខមនវសេន តិស្សោ ខន្តិបារមិយោ, ឧបករណង្គជីវិតហេតុ សច្ចាបរិច្ចាគវសេន តិស្សោ សច្ចបារមិយោ, ទានាទិបារមិយោ អកុប្បាធិដ្ឋានវសេនេវ សមិជ្ឈន្តីតិ ឧបករណាទិវិនាសេបិ អចលាធិដ្ឋានវសេន តិស្សោ អធិដ្ឋានបារមិយោ, ឧបករណាទិឧបឃាតកេសុបិ សត្តេសុ មេត្តាយ អវិជហនវសេន តិស្សោ មេត្តាបារមិយោ, យថាវុត្តវត្ថុត្តយស្ស ឧបការាបការេសុ សត្តសង្ខារេសុ មជ្ឈត្តតាបដិលាភវសេន តិស្សោ ឧបេក្ខាបារមិយោតិ ឯវមាទិនា ឯតាសំ វិភាគោ វេទិតព្ពោ។

កោ សង្គហោតិ ឯត្ថ បន យថា ឯតា វិភាគតោ តឹសវិធាបិ ទានបារមីអាទិភាវតោ ទសវិធា, ឯវំ ទានសីលខន្តិវីរិយឈានបញ្ញាសភាវេន ឆព្ពិធា។ ឯតាសុ ហិ នេក្ខម្មបារមី សីលបារមិយា សង្គហិតា តស្សា បព្ពជ្ជាភាវេ, នីវរណវិវេកភាវេ បន ឈានបារមិយា, កុសលធម្មភាវេ ឆហិបិ សង្គហិតា។ សច្ចបារមី សីលបារមិយា ឯកទេសោយេវ វចីសច្ចវិរតិសច្ចបក្ខេ, ញាណសច្ចបក្ខេ បន បញ្ញាបារមិយា សង្គហិតា។ មេត្តាបារមី ឈានបារមិយា ឯវ, ឧបេក្ខាបារមី ឈានបញ្ញាបារមីហិ, អធិដ្ឋានបារមី សព្ពាហិបិ សង្គហិតាតិ។

ឯតេសញ្ច ទានាទីនំ ឆន្នំ គុណានំ អញ្ញមញ្ញំ សម្ពន្ធានំ បញ្ចទសយុគឡាទីនិ បញ្ចទសយុគឡាទិសាធកានិ ហោន្តិ – សេយ្យថិទំ? ទានសីលយុគឡេន បរហិតាហិតានំ ករណាករណយុគឡសិទ្ធិ, ទានខន្តិយុគឡេន អលោភាទោសយុគឡសិទ្ធិ, ទានវីរិយយុគឡេន ចាគសុតយុគឡសិទ្ធិ, ទានឈានយុគឡេន កាមទោសប្បហានយុគឡសិទ្ធិ, ទានបញ្ញាយុគឡេន អរិយយានធុរយុគឡសិទ្ធិ, សីលខន្តិទ្វយេន បយោគាសយសុទ្ធិទ្វយសិទ្ធិ, សីលវីរិយទ្វយេន ភាវនាទ្វយសិទ្ធិ, សីលឈានទ្វយេន ទុស្សីល្យបរិយុដ្ឋានប្បហានទ្វយសិទ្ធិ, សីលបញ្ញាទ្វយេន ទានទ្វយសិទ្ធិ, ខន្តិវីរិយយុគឡេន ខមាតេជទ្វយសិទ្ធិ, ខន្តិឈានយុគឡេន វិរោធានុរោធប្បហានយុគឡសិទ្ធិ , ខន្តិបញ្ញាយុគឡេន សុញ្ញតាខន្តិបដិវេធទុកសិទ្ធិ, វីរិយឈានទុកេន

បគ្គាហាវិក្ខេបទុកសិទ្ធិ, វីរិយបញ្ញាទុកេន សរណទុកសិទ្ធិ, ឈានបញ្ញាទុកេន យានទុកសិទ្ធិ។ ទានសីលខន្តិត្តិកេន លោភទោសមោហប្បហានត្តិកសិទ្ធិ, ទានសីលវីរិយត្តិកេន ភោគជីវិតកាយសារាទានត្តិកសិទ្ធិ, ទានសីលឈានត្តិកេន បុញ្ញកិរិយវត្ថុត្តិកសិទ្ធិ, ទានសីលបញ្ញាតិកេន អាមិសាភយធម្មទានត្តិកសិទ្ធីតិ ឯវំ ឥតរេហិបិ តិកេហិ ចតុក្កាទីហិ ច យថាសម្ភវំ តិកានិ ចតុក្កាទីនិ ច យោជេតព្ពានិ។

ឯវំ ឆព្ពិធានម្បិ បន ឥមាសំ បារមីនំ ចតូហិ អធិដ្ឋានេហិ សង្គហោ វេទិតព្ពោ។ សព្ពបារមីនំ សមូហសង្គហតោ ហិ ចត្តារិ អធិដ្ឋានានិ។ សេយ្យថិទំ – សច្ចាធិដ្ឋានំ, ចាគាធិដ្ឋានំ, ឧបសមាធិដ្ឋានំ, បញ្ញាធិដ្ឋានន្តិ។ តត្ថ អធិតិដ្ឋតិ ឯតេន, ឯត្ថ វា អធិតិដ្ឋតិ, អធិដ្ឋានមត្តមេវ វា តន្តិ អធិដ្ឋានំ។ សច្ចញ្ច តំ អធិដ្ឋានញ្ច, សច្ចស្ស វា អធិដ្ឋានំ, សច្ចំ អធិដ្ឋានំ ឯតស្សាតិ វា សច្ចាធិដ្ឋានំ។ ឯវំ សេសេសុបិ។ តត្ថ អវិសេសតោ តាវ លោកុត្តរគុណេ កតាភិនីហារស្ស អនុកម្បិតសព្ពសត្តស្ស មហាសត្តស្ស បដិញ្ញានុរូបំ សព្ពបារមិបរិគ្គហតោ សច្ចាធិដ្ឋានំ, តេសំ បដិបក្ខបរិច្ចាគតោ ចាគាធិដ្ឋានំ, សព្ពបារមិតាគុណេហិ ឧបសមតោ ឧបសមាធិដ្ឋានំ , តេហិយេវ បរហិតោបាយកោសល្លតោ បញ្ញាធិដ្ឋានំ។ វិសេសតោ បន “អត្ថិកជនំ អវិសំវាទេត្វា ទស្សាមី”តិ បដិជានតោ, បដិញ្ញំ អវិសំវាទេត្វា ទានតោ, ទានំ អវិសំវាទេត្វា អនុមោទនតោ, មច្ឆរិយាទិបដិបក្ខបរិច្ចាគតោ, ទេយ្យបដិគ្គាហកទានទេយ្យធម្មក្ខយេសុ លោភទោសមោហភយវូបសមតោ, យថារហំ យថាកាលំ យថាវិធានញ្ច ទានតោ, បញ្ញុត្តរតោ ច កុសលធម្មានំ ចតុរធិដ្ឋានបទដ្ឋានំ ទានំ។ តថា សំវរសមាទានស្ស អវីតិក្កមតោ, ទុស្សីល្យបរិច្ចាគតោ, ទុច្ចរិតវូបសមតោ, បញ្ញុត្តរតោ ច ចតុរធិដ្ឋានបទដ្ឋានំ សីលំ។ យថាបដិញ្ញំ ខមនតោ, បរាបរាធវិកប្បបរិច្ចាគតោ, កោធបរិយុដ្ឋានវូបសមតោ, បញ្ញុត្តរតោ ច ចតុរធិដ្ឋានបទដ្ឋានា ខន្តិ។ បដិញ្ញានុរូបំ បរហិតករណតោ, វិសាទបរិច្ចាគតោ, អកុសលធម្មានំ វូបសមតោ, បញ្ញុត្តរតោ ច ចតុរធិដ្ឋានបទដ្ឋានំ វីរិយំ។ បដិញ្ញានុរូបំ លោកហិតានុចិន្តនតោ, នីវរណបរិច្ចាគតោ, ចិត្តវូបសមតោ, បញ្ញុត្តរតោ ច ចតុរធិដ្ឋានបទដ្ឋានំ ឈានំ។ យថាបដិញ្ញំ បរហិតូបាយកោសល្លតោ, អនុបាយកិរិយាបរិច្ចាគតោ , មោហជបរិឡាហវូបសមតោ, សព្ពញ្ញុតាបដិលាភតោ ច ចតុរធិដ្ឋានបទដ្ឋានា បញ្ញា។

តត្ថ ញេយ្យបដិញ្ញានុវិធានេហិ សច្ចាធិដ្ឋានំ, វត្ថុកាមកិលេសកាមបរិច្ចាគេហិ ចាគាធិដ្ឋានំ, ទោសទុក្ខវូបសមេហិ ឧបសមាធិដ្ឋានំ, អនុពោធបដិវេធេហិ បញ្ញាធិដ្ឋានំ។ តិវិធសច្ចបរិគ្គហិតំ ទោសត្តយវិរោធិ សច្ចាធិដ្ឋានំ, តិវិធចាគបរិគ្គហិតំ ទោសត្តយវិរោធិ ចាគាធិដ្ឋានំ, តិវិធវូបសមបរិគ្គហិតំ ទោសត្តយវិរោធិ ឧបសមាធិដ្ឋានំ, តិវិធញាណបរិគ្គហិតំ ទោសត្តយវិរោធិ បញ្ញាធិដ្ឋានំ។ សច្ចាធិដ្ឋានបរិគ្គហិតានិ ចាគូបសមបញ្ញាធិដ្ឋានានិ អវិសំវាទនតោ , បដិញ្ញានុវិធានតោ ច។ ចាគាធិដ្ឋានបរិគ្គហិតានិ សច្ចូបសមបញ្ញាធិដ្ឋានានិ បដិបក្ខបរិច្ចាគតោ, សព្ពបរិច្ចាគផលត្តា ច។ ឧបសមាធិដ្ឋានបរិគ្គហិតានិ សច្ចចាគបញ្ញាធិដ្ឋានានិ កិលេសបរិឡាហូបសមតោ, កាមូបសមតោ, កាមបរិឡាហូបសមតោ ច។ បញ្ញាធិដ្ឋានបរិគ្គហិតានិ សច្ចចាគូបសមាធិដ្ឋានានិ ញាណបុព្ពង្គមតោ, ញាណានុបរិវត្តនតោ ចាតិ ឯវំ សព្ពាបិ បារមិយោ សច្ចប្បភាវិតា ចាគបរិព្យញ្ជិតា ឧបសមោបព្រូហិតា បញ្ញាបរិសុទ្ធា។ សច្ចញ្ហិ ឯតាសំ ជនកហេតុ, ចាគោ បរិគ្គាហកហេតុ, ឧបសមោ បរិវុឌ្ឍិហេតុ, បញ្ញា បារិសុទ្ធិហេតុ។ តថា អាទិម្ហិ សច្ចាធិដ្ឋានំ សច្ចបដិញ្ញត្តា, មជ្ឈេ ចាគាធិដ្ឋានំ កតបណិធានស្ស បរហិតាយ អត្តបរិច្ចាគតោ, អន្តេ ឧបសមាធិដ្ឋានំ សព្ពូបសមបរិយោសានត្តា, អាទិមជ្ឈបរិយោសានេសុ បញ្ញាធិដ្ឋានំ តស្មិំ សតិ សម្ភវតោ, អសតិ អភាវតោ, យថាបដិញ្ញញ្ច ភាវតោ។

តត្ថ មហាបុរិសា អត្តហិតបរហិតករេហិ គរុបិយភាវករេហិ សច្ចចាគាធិដ្ឋានេហិ គិហិភូតា អាមិសទានេន បរេ អនុគ្គណ្ហន្តិ។ តថា អត្តហិតបរហិតករេហិ គរុបិយភាវករេហិ ឧបសមបញ្ញាធិដ្ឋានេហិ ច បព្ពជិតភូតា ធម្មទានេន បរេ អនុគ្គណ្ហន្តិ។

តត្ថ អន្តិមភវេ ពោធិសត្តស្ស ចតុរធិដ្ឋានបរិបូរណំ។ បរិបុណ្ណចតុរធិដ្ឋានស្ស ហិ ចរិមកភវូបបត្តីតិ ឯកេ។ តត្រ ហិ គព្ភោក្កន្តិឋិតិអភិនិក្ខមនេសុ បញ្ញាធិដ្ឋានសមុទាគមេន សតោ សម្បជានោ សច្ចាធិដ្ឋានបារិបូរិយា សម្បតិជាតោ ឧត្តរាភិមុខោ សត្តបទវីតិហារេន គន្ត្វា សព្ពា ទិសា ឱលោកេត្វា សច្ចានុបរិវត្តិនា វចសា “អគ្គោហមស្មិ លោកស្ស, ជេដ្ឋោ...បេ.... សេដ្ឋោហមស្មិ លោកស្សា”តិ (ទី. និ. ២.៣១; ម. និ. ៣.២០៧) តិក្ខត្តុំ សីហនាទំ នទិ, ឧបសមាធិដ្ឋានសមុទាគមេន ជិណ្ណាតុរមតបព្ពជិតទស្សាវិនោ ចតុធម្មបទេសកោវិទស្ស យោព្ពនារោគ្យជីវិតសម្បត្តិមទានំ ឧបសមោ, ចាគាធិដ្ឋានសមុទាគមេន មហតោ ញាតិបរិវដ្ដស្ស ហត្ថគតស្ស ច ចក្កវត្តិរជ្ជស្ស អនបេក្ខបរិច្ចាគោតិ។

ទុតិយេ ឋានេ អភិសម្ពោធិយំ ចតុរធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណន្តិ កេចិ។ តត្ថ ហិ យថាបដិញ្ញំ សច្ចាធិដ្ឋានសមុទាគមេន ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ អភិសមយោ, តតោ ហិ សច្ចាធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណំ។ ចាគាធិដ្ឋានសមុទាគមេន សព្ព

កិលេសោបក្កិលេសបរិច្ចាគោ, តតោ ហិ ចាគាធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណំ។ ឧបសមាធិដ្ឋានសមុទាគមេន បរមូបសមសម្បត្តិ, តតោ ហិ ឧបសមាធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណំ។ បញ្ញាធិដ្ឋានសមុទាគមេន អនាវរណញាណបដិលាភោ, តតោ ហិ បញ្ញាធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណន្តិ, តំ អសិទ្ធំ អភិសម្ពោធិយាបិ បរមត្ថភាវតោ។

តតិយេ ឋានេ ធម្មចក្កប្បវត្តនេ (សំ. និ. ៥.១០៨១; មហាវ. ១៣; បដិ. ម. ២.៣០) ចតុរធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណន្តិ អញ្ញេ។ តត្ថ ហិ សច្ចាធិដ្ឋានសមុទាគតស្ស ទ្វាទសហិ អាការេហិ អរិយសច្ចទេសនាយ សច្ចាធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណំ, ចាគាធិដ្ឋានសមុទាគតស្ស សទ្ធម្មមហាយាគករណេន ចាគាធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណំ។ ឧបសមាធិដ្ឋានសមុទាគតស្ស សយំ ឧបសន្តស្ស បរេសំ ឧបសមនេន ឧបសមាធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណំ, បញ្ញាធិដ្ឋានសមុទាគតស្ស វិនេយ្យានំ អាសយាទិបរិជាននេន បញ្ញាធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណន្តិ, តទបិ អសិទ្ធំ អបរិយោសិតត្តា ពុទ្ធកិច្ចស្ស។

ចតុត្ថេ ឋានេ បរិនិព្ពានេ ចតុរធិដ្ឋានបរិបុណ្ណន្តិ អបរេ។ តត្រ ហិ បរិនិព្ពុតត្តា បរមត្ថសច្ចសម្បត្តិយា សច្ចាធិដ្ឋានបរិបូរណំ, សព្ពូបធិបដិនិស្សគ្គេន ចាគាធិដ្ឋានបរិបូរណំ, សព្ពសង្ខារូបសមេន ឧបសមាធិដ្ឋានបរិបូរណំ, បញ្ញាបយោជនបរិនិដ្ឋានេន បញ្ញាធិដ្ឋានបរិបូរណន្តិ។

តត្រ មហាបុរិសស្ស វិសេសេន មេត្តាខេត្តេ អភិជាតិយំ សច្ចាធិដ្ឋានសមុទាគតស្ស សច្ចាធិដ្ឋានបរិបូរណមភិព្យត្តំ, វិសេសេន ករុណាខេត្តេ អភិសម្ពោធិយំ បញ្ញាធិដ្ឋានសមុទាគតស្ស បញ្ញាធិដ្ឋានបរិបូរណមភិព្យត្តំ, វិសេសេន មុទិតាខេត្តេ ធម្មចក្កប្បវត្តនេ (សំ. និ. ៥.១០៨១; មហាវ. ១៣; បដិ. ម. ២.៣០) ចាគាធិដ្ឋានសមុទាគតស្ស ចាគាធិដ្ឋានបរិបូរណមភិព្យត្តំ, វិសេសេន ឧបេក្ខាខេត្តេ បរិនិព្ពានេ ឧបសមាធិដ្ឋានសមុទាគតស្ស ឧបសមាធិដ្ឋានបរិបូរណមភិព្យត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

តត្រាបិ សច្ចាធិដ្ឋានសមុទាគតស្ស សំវាសេន សីលំ វេទិតព្ពំ, ចាគាធិដ្ឋានសមុទាគតស្ស សំវោហារេន សោចេយ្យំ វេទិតព្ពំ, ឧបសមាធិដ្ឋានសមុទាគតស្ស អាបទាសុ ថាមោ វេទិតព្ពោ, បញ្ញាធិដ្ឋានសមុទាគតស្ស សាកច្ឆាយ បញ្ញា វេទិតព្ពា។ ឯវំ សីលាជីវចិត្តទិដ្ឋិវិសុទ្ធិយោ វេទិតព្ពា។

តថា សច្ចាធិដ្ឋានសមុទាគមេន ទោសា អគតឹ ន គច្ឆតិ អវិសំវាទនតោ, ចាគាធិដ្ឋានសមុទាគមេន លោភា អគតឹ ន គច្ឆតិ អនភិសង្គតោ, ឧបសមាធិដ្ឋានសមុទាគមេន ភយា អគតឹ ន គច្ឆតិ អនបរាធតោ, បញ្ញាធិដ្ឋានសមុទាគមេន មោហា អគតឹ ន គច្ឆតិ យថាភូតាវពោធតោ។

តថា បឋមេន អទុដ្ឋោ អធិវាសេតិ, ទុតិយេន អលុទ្ធោ បដិសេវតិ, តតិយេន អភីតោ បរិវជ្ជេតិ, ចតុត្ថេន អសម្មូឡ្ហោ វិនោទេតិ។ បឋមេន នេក្ខម្មសុខុប្បត្តិ, ឥតរេហិ បវិវេកឧបសមសម្ពោធិសុខុប្បត្តិយោ ហោន្តីតិ ទដ្ឋព្ពា។ តថា វិវេកជបីតិសុខសមាធិជបីតិសុខអប្បីតិជកាយសុខសតិបារិសុទ្ធិជឧបេក្ខាសុខុប្បត្តិយោ ឯតេហិ ចតូហិ យថាក្កមំ ហោន្តីតិ។ ឯវមនេកគុណានុពន្ធេហិ ចតូហិ អធិដ្ឋានេហិ សព្ពបារមិសមូហសង្គហោ វេទិតព្ពោ។ យថា ច ចតូហិ អធិដ្ឋានេហិ សព្ពបារមិសង្គហោ, ឯវំ ករុណាបញ្ញាហិបីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ សព្ពោបិ ហិ ពោធិសម្ភារោ ករុណាបញ្ញាហិ សង្គហិតោ។ ករុណាបញ្ញាបរិគ្គហិតា ហិ ទានាទិគុណា មហាពោធិសម្ភារា ភវន្តិ ពុទ្ធត្តសិទ្ធិបរិយោសានាតិ ឯវមេតាសំ សង្គហោ វេទិតព្ពោ។

កោ សម្បាទនូបាយោតិ សកលស្សាបិ បុញ្ញាទិសម្ភារស្ស សម្មាសម្ពោធឹ, ឧទ្ទិស្ស **អនវសេសសម្ភរណំ** អវេកល្លការិតាយោគេន, តត្ថ ច **សក្កច្ចការិតា** អាទរពហុមានយោគេន, **សាតច្ចការិតា** និរន្តរបយោគេន, ចិរកាលាទិយោគោ ច អន្តរា អវោសានាបជ្ជនេនាតិ ចតុរង្គយោគោ ឯតាសំ សម្បាទនូបាយោ។ អបិច សមាសតោ កតាភិនីហារស្ស អត្តនិ សិនេហស្ស បរិយាទានំ, បរេសុ ច សិនេហស្ស បរិវឌ្ឍនំ ឯតាសំ សម្បាទនូបាយោ។ សម្មាសម្ពោធិសមធិគមាយ ហិ កតមហាបណិធានស្ស មហាសត្តស្ស យាថាវតោ បរិជាននេន សព្ពេសុ ធម្មេសុ អនុបលិត្តស្ស អត្តនិ សិនេហោ បរិក្ខយំ បរិយាទានំ គច្ឆតិ, មហាករុណាសមាយោគវសេន បន បិយេ បុត្តេ វិយ សព្ពសត្តេ សម្បស្សមានស្ស តេសុ មេត្តាសិនេហោ បរិវឌ្ឍតិ។ តតោ ច តំតទាវត្ថានុរូបមត្តបរសន្តានេសុ លោភទោសមោហវិគមេន វិទូរីកតមច្ឆរិយាទិពោធិសម្ភារបដិបក្ខោ មហាបុរិសោ ទានបិយវចនអត្ថចរិយាសមានត្តតាសង្ខាតេហិ ចតូហិ សង្គហវត្ថូហិ (ទី. និ. ៣.២១០; អ. និ. ៤.៣២) ចតុរធិដ្ឋានានុគតេហិ អច្ចន្តំ ជនស្ស សង្គហករណវសេន ឧបរិ យានត្តយេ អវតារណំ បរិបាចនញ្ច ករោតិ។ មហាសត្តានញ្ហិ មហាបញ្ញា មហាករុណា ច ទានេន អលង្កតា; ទានំ បិយវចនេន; បិយវចនំ អត្ថចរិយាយ; អត្ថចរិយា សមានត្តតាយ អលង្កតា សង្គហិតា ច។ សព្ពភូតត្តភូតស្ស ហិ ពោធិសត្តស្ស សព្ពត្ថ សមានសុខទុក្ខតាយ សមានត្តតាសិទ្ធិ។ ពុទ្ធភូតោ បន តេហេវ សង្គហវត្ថូហិ ចតុរធិដ្ឋានបរិបូរិតាភិពុទ្ធេហិ ជនស្ស អច្ចន្តិកសង្គហករណេន អភិវិនយនំ ករោតិ។ ទានញ្ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធានំ ចាគាធិដ្ឋានេន បរិបូរិតាភិពុទ្ធំ ; បិយវចនំ សច្ចាធិដ្ឋានេន; អត្ថ

ចរិយា បញ្ញាធិដ្ឋានេន; សមានត្តតា ឧបសមាធិដ្ឋានេន បរិបូរិតាភិពុទ្ធា។ តថាគតានញ្ហិ សព្ពសាវក បច្ចេកពុទ្ធេហិ សមានត្តតា បរិនិព្ពានេ។ តត្រ ហិ តេសំ អវិសេសតោ ឯកីភាវោ។ តេនេវាហ “នត្ថិ វិមុត្តិយា នានត្ត”ន្តិ។

ហោន្តិ ចេត្ថ –

“សច្ចោ ចាគី ឧបសន្តោ, បញ្ញវា អនុកម្បកោ,
សម្ភតសព្ពសម្ភារោ, កំ នាមត្ថំ ន សាធយេ។

មហាការុណិកោ សត្ថា, ហិតេសី ច ឧបេក្ខកោ,
និរបេក្ខោ ច សព្ពត្ថ, អហោ អច្ឆរិយោ ជិនោ។

វិរត្តោ សព្ពធម្មេសុ, សត្តេសុ ច ឧបេក្ខកោ,
សទា សត្តហិតេ យុត្តោ, អហោ អច្ឆរិយោ ជិនោ។

សព្ពទា សព្ពសត្តានំ, ហិតាយ ច សុខាយ ច,
ឧយ្យុត្តោ អកិលាសូ ច, អហោ អច្ឆរិយោ ជិនោ”តិ។ (ចរិយា. អដ្ឋ. ៣២០ បកិណ្ណកកថា);

កិត្តកេន កាលេន សម្បាទនន្តិ ហេដ្ឋិមេន តាវ បរិច្ឆេទេន ចត្តារិ អសង្ខ្យេយ្យានិ កប្បសតសហស្សញ្ច, មជ្ឈិមេន អដ្ឋាសង្ខ្យេយ្យានិ កប្បសតសហស្សញ្ច, ឧបរិមេន សោឡសាសង្ខ្យេយ្យានិ កប្បសតសហស្សញ្ច, ឯតេ ច ភេទា យថាក្កមំ បញ្ញាធិកសទ្ធាធិកវីរិយាធិកវសេន ញាតព្ពា។ បញ្ញាធិកានញ្ហិ សទ្ធា មន្ទា ហោតិ, បញ្ញា តិក្ខា។ សទ្ធាធិកានំ បញ្ញា មជ្ឈិមា ហោតិ, វីរិយាធិកានំ បញ្ញា មន្ទា។ បញ្ញានុភាវេន ច សម្មាសម្ពោធិ អភិគន្តព្ពាតិ អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ។ អវិសេសេន បន វិមុត្តិបរិបាចនីយានំ ធម្មានំ តិក្ខមជ្ឈិមមុទុភាវេន តយោបេតេ ភេទា យុត្តាតិ វទន្តិ។ តិវិធា ហិ ពោធិសត្តា អភិនីហារក្ខណេ ភវន្តិ ឧគ្ឃដិតញ្ញូវិបញ្ចិតញ្ញូនេយ្យភេទេន។ តេសុ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស សម្មុខា ចតុប្បទិកំ គាថំ សុណន្តោ តតិយបទេ អបរិយោសិតេយេវ ឆ អភិញ្ញាហិ សហ បដិសម្ភិទាហិ អរហត្តំ បត្តុំ សមត្ថូបនិស្សយោ ហោតិ, ទុតិយោ សត្ថុ សម្មុខា ចតុប្បទិកំ គាថំ សុណន្តោ អបរិយោសិតេយេវ ចតុត្ថបទេ ឆហិ អភិញ្ញាហិ អរហត្តំ បត្តុំ សមត្ថូបនិស្សយោ ហោតិ, ឥតរោ ភគវតោ សម្មុខា ចតុប្បទិកំ គាថំ សុត្វា បរិយោសិតាយ គាថាយ ឆហិ អភិញ្ញាហិ អរហត្តំ បត្តុំ សមត្ថូបនិស្សយោ ភវតិ។ តយោបេតេ វិនា កាលភេទេន កតាភិនីហារលទ្ធព្យាករណា បារមិយោ បូរេន្តា យថាក្កមំ យថាវុត្តភេទេន កាលេន សម្មាសម្ពោធឹ បាបុណន្តិ។ តេសុ តេសុ បន កាលភេទេសុ អបរិបុណ្ណេសុ តេ តេ មហាសត្តា ទិវសេ ទិវសេ វេស្សន្តរទានសទិសំ ទានំ ទេន្តាបិ តទនុរូបេ សីលាទិសព្ពបារមិធម្មេ អាចិនន្តាបិ អន្តរា ពុទ្ធា ភវិស្សន្តីតិ អការណមេតំ។ កស្មា? ញាណស្ស អបរិបច្ចនតោ។ បរិច្ឆិន្នកាលនិប្ផាទិតំ វិយ ហិ សស្សំ បរិច្ឆិន្នកាលេ បរិនិប្ផាទិតា សម្មាសម្ពោធិ។ តទន្តរា បន សព្ពុស្សាហេន វាយមន្តេនាបិ ន សក្កា បាបុណិតុន្តិ បារមិបារិបូរិ យថាវុត្តកាលវិសេសំ វិនា ន សម្បជ្ជតីតិ វេទិតព្ពំ។

កោ អានិសំសោតិ យេ តេ កតាភិនីហារានំ ពោធិសត្តានំ –

“ឯវំ សព្ពង្គសម្បន្នា, ពោធិយា និយតា នរា;
សំសរំ ទីឃមទ្ធានំ, កប្បកោដិសតេហិបិ;
អវីចិម្ហិ នុប្បជ្ជន្តិ, តថា លោកន្តរេសុ ចា”តិ។ អាទិនា (អភិ. អដ្ឋ. ១.និទានកថា; អប. អដ្ឋ. ១.ទូរេនិទានកថា; ជា. អដ្ឋ. ១.ទូរេនិទានកថា; ពុ. វំ. អដ្ឋ. ២៧.ទូរេនិទានកថា; ចរិយា. អដ្ឋ. បកិណ្ណកកថា) –

អដ្ឋារស អភព្ពដ្ឋានានុបគមនប្បការា អានិសំសា សំវណ្ណិតា។ យេ ច “សតោ សម្បជានោ អានន្ទ ពោធិសត្តោ តុសិតាកាយា ចវិត្វា មាតុកុច្ឆិំ ឱក្កមី”តិអាទិនា (ម. និ. ៣.១៩៩) សោឡស អច្ឆរិយព្ភុតធម្មប្បការា, យេ ច “សីតំ ព្យបគតំ ហោតិ, ឧណ្ហញ្ច ឧបសម្មតី”តិអាទិនា (ពុ. វំ. ៨៣), “ជាយមានេ ខោ សារិបុត្ត ពោធិសត្តេ អយំ ទសសហស្សិលោកធាតុ សង្កម្បតិ សម្បកម្បតិ សម្បវេធតី”តិអាទិនា ច ទ្វត្តឹស បុព្ពនិមិត្តប្បការា, យេ វា បនញ្ញេបិ “ពោធិសត្តានំ អធិប្បាយសមិជ្ឈនំ កម្មាទីសុ វសីភាវោ”តិ ឯវមាទយោ តត្ថ តត្ថ ជាតកពុទ្ធវំសាទីសុ ទស្សិតប្បការា អានិសំសា, តេ សព្ពេបិ ឯតាសំ អានិសំសា, តថា យថានិទស្សិតភេទា អលោភាទោសាទិគុណយុគឡាទយោ ចាតិ វេទិតព្ពា។

កី ផលន្តិ សមាសតោ តាវ សម្មាសម្ពុទ្ធភាវោ ឯកាសំ ផលំ, វិត្ថារតោ បន ទ្វត្តឹសមហាបុរិសលក្ខណ- (ទី. និ. ២.២៤ អាទយោ; ៣.១៦៨ អាទយោ; ម. និ. ២.៣៨៥) អសីតិអនុព្យញ្ជនព្យាមប្បភាទិអនេកគុណគណសមុជ្ជលរូបកាយសម្បត្តិអធិដ្ឋានា ទសពលចតុវេសារជ្ជឆអសាធារណញាណអដ្ឋារសាវេណិកពុទ្ធធម្ម- (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.៣០៥; មូលដី. ២.សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណនា) -បភុតិអនេកសតសហស្សគុណសមុទយោបសោភិនី ធម្មកាយសិរី, យាវតា បន ពុទ្ធគុណា យេ អនេកេហិបិ កប្បេហិ សម្មាសម្ពុទ្ធេនាបិ វាចាយ បរិយោសាបេតុំ ន សក្កា, ឥទំ ឯកាសំ ផលន្តិ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន ពុទ្ធវំសចរិយាបិដកជាតកមហាបទានសុត្តាទីនំ វសេន វេទិតព្ពោ។

យថាវុត្តាយ បដិបទាយ យថាវុត្តវិភាគានំ បារមីនំ បូរិតភាវំ សន្ធាយាហ "**សមតឹស បារមិយោ បូរេត្វា**"តិ។ សតិបិ មហាបរិច្ចាគានំ ទានបារមិភាវេ បរិច្ចាគវិសេសភាវទស្សនត្ថញ្ចេវ សុទុក្ករភាវទស្សនត្ថញ្ច "**បញ្ច មហាបរិច្ចាគេ**"តិ វិសុំ គហណំ, តតោយេវ ច អង្គបរិច្ចាគតោ វិសុំ នយនបរិច្ចាគគ្គហណំ, បរិគ្គហបរិច្ចាគភាវសាមញ្ញេបិ ធនរជ្ជបរិច្ចាគតោ បុត្តទារបរិច្ចាគគ្គហណញ្ច កតំ។ គតបច្ចាគតិកវត្តសង្ខាតាយ បុព្ពភាគបដិបទាយ សទ្ធឹ អភិញ្ញាសមាបត្តិនិប្ផាទនំ **បុព្ពយោគោ។** ទានាទីសុយេវ សាតិសយបដិបត្តិនិប្ផាទនំ **បុព្ពចរិយា,** យា ចរិយាបិដកសង្គហិតា។ អភិនីហារោ **បុព្ពយោគោ,** ទានាទិបដិបត្តិ, កាយវិវេកវសេន ឯកចរិយា វា **បុព្ពចរិយា**តិ កេចិ។ ទានាទីនញ្ចេវ អប្បិច្ឆតាទីនញ្ច សំសារនិព្ពានេសុ អាទីនវានិសំសាទីនញ្ច វិភាវនវសេន សត្តានំ ពោធិត្តយេ បតិដ្ឋាបនបរិបាចនវសេន បវត្តា កថា **ធម្មក្ខានំ។** ញាតីនំ អត្ថចរិយា **ញាតត្ថចរិយា,** សាបិ ករុណាយនវសេនេវ។ **អាទិ**-សទ្ទេន លោកត្ថចរិយាទយោ សង្គណ្ហាតិ។ កម្មស្សកតាញាណវសេន, អនវជ្ជកម្មាយតនវិជ្ជាដ្ឋានបរិចយវសេន, ខន្ធាយតនាទិបរិចយវសេន, លក្ខណត្តយតីរណវសេន ច ញាណចារោ **ពុទ្ធិចរិយា,** សា បន អត្ថតោ បញ្ញាបារមីយេវ, ញាណសម្ភារទស្សនត្ថំ វិសុំ គហណំ។ **កោដិ**ន្តិ បរិយន្តោ, ឧក្កំសោតិ អត្ថោ។ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានេ ភាវេត្វា ព្រូហេត្វាតិ សម្ពន្ធោ។ តត្ថ **ភាវេត្វា**តិ ឧប្បាទេត្វា។ **ព្រូហេត្វា**តិ វឌ្ឍេត្វា។ សតិបដ្ឋានាទិគ្គហណេន អាគមនបដិបទំ មត្ថកំ បាបេត្វា ទស្សេតិ, វិបស្សនាសហគតា ឯវ វា សតិបដ្ឋានាទយោ ទដ្ឋព្ពា។ ឯត្ថ ច "យេន អភិនីហារេនា"តិអាទិនា អាគមនបដិបទាយ អាទឹ ទស្សេតិ, "ទានបារមី"តិអាទិនា មជ្ឈំ, "ចត្តារោ សតិបដ្ឋានេ"តិអាទិនា បរិយោសានន្តិ វេទិតព្ពំ។

សម្បតិជាតោតិ ហត្ថតោ មុច្ចិត្វា មុហុត្តជាតោ, ន មាតុកុច្ឆិតោ និក្ខន្តមត្តោ។ និក្ខន្តមត្តញ្ហិ មហាសត្តំ បឋមំ ព្រហ្មានោ សុវណ្ណជាលេន បដិគ្គណ្ហឹសុ, តេសំ ហត្ថតោ ចត្តារោ មហារាជានោ អជិនប្បវេណិយា, តេសំ ហត្ថតោ មនុស្សា ទុកូលចុម្ពដកេន បដិគ្គណ្ហឹសុ, មនុស្សានំ ហត្ថតោ មុញ្ចិត្វា បថវិយំ បតិដ្ឋិតោតិ **យថាហ** ភគវា មហាបទានទេសនាយំ។ **សេតម្ហិ ឆត្តេ**តិ ទិព្ពសេតច្ឆត្តេ។ **អនុហីរមានេ**តិ ធារិយមានេ។ ឯត្ថ ច ឆត្តគ្គហណេនេវ ខគ្គាទីនិ បញ្ច ករុធភណ្ឌានិបិ (ជា. ២.១៩.៧២) វុត្តានេវាតិ វេទិតព្ពំ។ ខគ្គតាលវណ្ដមោរហត្ថកវាឡពីជនីឧណ្ហីសបដ្ដាបិ ហិ ឆត្តេន សហ តទា ឧបដ្ឋិតា អហេសុំ។ ឆត្តាទីនិយេវ ច តទា បញ្ញាយឹសុ, ន ឆត្តាទិគាហកា។ **សព្ពា ច ទិសា**តិ ទសបិ ទិសា។ នយិទំ សព្ពទិសាវិលោកនំ សត្តបទវីតិហារុត្តរកាលំ ទដ្ឋព្ពំ។ មហាសត្តោ ហិ មនុស្សានំ ហត្ថតោ មុច្ចិត្វា បុរត្ថិមទិសំ ឱលោកេសិ, តត្ថ ទេវមនុស្សា គន្ធមាលាទីហិ បូជយមានា "មហាបុរិស ឥធ តុម្ហេហិ សទិសោបិ នត្ថិ, កុតោ ឧត្តរិតរោ"តិ អាហំសុ។ ឯវំ ចតស្សោ ទិសា, ចតស្សោ អនុទិសា, ហេដ្ឋា, ឧបរីតិ សព្ពា ទិសា អនុវិលោកេត្វា សព្ពត្ថ អត្តនា សទិសំ អទិស្វា "អយំ ឧត្តរា ទិសា"តិ តត្ថ សត្តបទវីតិហារេន អគមាសិ។ **អាសភិ**ន្តិ ឧត្តមំ។ **អគ្គោ**តិ សព្ពបឋមោ។ **ជេដ្ឋោ សេដ្ឋោ**តិ ច តស្សេវ វេវចនំ។ **អយមន្តិមា ជាតិ, នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ**តិ ឥមស្មឹ អត្តភាវេ បត្តព្ពំ អរហត្តំ ព្យាកាសិ។

"**អនេកេសំ វិសេសាធិគមានំ បុព្ពនិមិត្តភាវេនា**"តិ សង្ខិត្តេន វុត្តមត្ថំ "**យញ្ហិ**"តិអាទិនា វិត្ថារតោ ទស្សេតិ។ តត្ថ **ឯត្ថា**តិ –

> "អនេកសាខញ្ច សហស្សមណ្ឌលំ,
> ឆត្តំ មរូ ធារយុមន្តលិក្ខេ;
> សុវណ្ណទណ្ឌា វីតិបតន្តិ ចាមរា,
> ន ទិស្សរេ ចាមរឆត្តគាហកា"តិ។ (សុ. និ. ៦៩៣);

ឥមិស្សា គាថាយ។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមេវ សព្ពត្ថ អប្បដិហតចារតាយ អនាវរណញាណន្តិ អាហ "**សព្ពញ្ញុតានាវរណញាណបដិលាភស្សា**"តិ។ "**តថា អយំ ភគវាបិ គតោ…បេ…. បុព្ពនិមិត្តភាវេនា**"តិ ឯតេន អភិជាតិយំ ធម្មតាវសេន ឧប្បជ្ជនវិសេសា សព្ពពោធិសត្តានំ សាធារណាតិ ទស្សេតិ។ បារមិតានិស្សន្ទា ហិ តេតិ។

វិក្កមីតិ អគមាសិ។ **មរូ**តិ ទេវា។ **សមា**តិ វិលោកនសមតាយ សមា សទិសិយោ។ មហាបុរិសោ ហិ យថា ឯកំ ទិសំ វិលោកេសិ, ឯវំ សេសា ទិសាបិ, ន កត្ថចិ វិលោកនេ វិពន្ធោ តស្ស អហោសីតិ។ **សមា**តិ វា វិលោកេតុំ យុត្តាតិ អត្ថោ។ ន ហិ តទា ពោធិសត្តស្ស វិរូបពីភច្ឆវិសមរូបានិ វិលោកេតុំ អយុត្តានិ ទិសាសុ ឧបដ្ឋហន្តីតិ។

“ឯវំ តថាគតោ”តិ កាយគមនដ្ឋេន គត-សទ្ទេន តថាគត-សទ្ទំ និទ្ទិសិត្វា ឥទានិ ញាណគមនដ្ឋេន តំ ទស្សេតុំ **“អថ វា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **នេក្ខម្មេនា**តិ អលោភប្បធានេន កុសលចិត្តុប្បាទេន។ កុសលា ហិ ធម្មា ឥធ នេក្ខម្មំ, ន បព្ពជ្ជាទយោ, “បឋមជ្ឈានេនា”តិ ច វទន្តិ។ **បហាយា**តិ បជហិត្វា។ **គតោ** អធិគតោ, បដិបន្នោ ឧត្តរិវិសេសន្តិ អត្ថោ។ **បហាយា**តិ វា បហានហេតុ, បហានលក្ខណំ វា។ ហេតុលក្ខណត្ថោ ហិ អយំ បហាយ-សទ្ទោ។ “កាមច្ឆន្ទាទិប្បហានហេតុកំ គតោ”តិ ហេត្ថ វុត្តំ គមនំ អវពោធោ, បដិបត្តិ ឯវ វា។ កាមច្ឆន្ទាទិប្បហានេន ច តំ លក្ខីយតិ។ ឯស នយោ **“បទាលេត្វា”**តិអាទីសុបិ។ **អព្យាបាទេនា**តិ មេត្តាយ។ **អាលោកសញ្ញាយា**តិ វិភូតំ កត្វា មនសិករណេន ឧបដ្ឋិតអាលោកសញ្ជាននេន ។ **អវិក្ខេបេនា**តិ សមាធិនា។ **ធម្មវវត្ថានេនា**តិ កុសលាទិធម្មានំ យាថាវវិនិច្ឆយេន, “សប្បច្ចយនាមរូបវវត្ថានេនា”តិបិ វទន្តិ។

ឯវំ កាមច្ឆន្ទាទិនីវរណប្បហានេន “អភិជ្ឈំ លោកេ បហាយា”តិអាទិនា (វិភ. ៥០៨) វុត្តាយ បឋមជ្ឈានស្ស បុព្ពភាគបដិបទាយ ភគវតោ តថាគតភាវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ សហ ឧបាយេន អដ្ឋហិ សមាបត្តីហិ, អដ្ឋារសហិ ច មហាវិបស្សនាហិ តំ ទស្សេតុំ **“ញាណេនា”**តិអាទិមាហ។ នាមរូបបរិគ្គហកង្ខាវិតរណានញ្ហិ វិពន្ធភូតស្ស មោហស្ស ទូរីករណេន ញាតបរិញ្ញាយំ ឋិតស្ស អនិច្ចសញ្ញាទយោ សិជ្ឈន្តិ, តថា ឈានសមាបត្តីសុ អភិរតិនិមិត្តេន បាមោជ្ជេន, តត្ថ អនភិរតិយា វិនោទិតាយ ឈានាទិ សមធិគមោតិ សមាបត្តិវិបស្សនានំ អរតិវិនោទនអវិជ្ជាបទាលនាទិ ឧបាយោ, ឧប្បដិបាដិនិទ្ទេសោ បន នីវរណសភាវាយ អវិជ្ជាយ ហេដ្ឋា នីវរណេសុបិ សង្គហទស្សនត្ថន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ សមាបត្តិវិហារប្បវេសវិពន្ធនេន នីវរណានិ កវាដសទិសានីតិ អាហ **“នីវរណកវាដំ ឧគ្ឃាដេត្វា”**តិ។ “រត្តិំ វិតក្កេត្វា វិចារេត្វា ទិវា កម្មន្តេ បយោជេតី”តិ វុត្តដ្ឋានេ វិយ វិតក្កវិចារា ធូមាយនាតិ អធិប្បេតាតិ អាហ **“វិតក្កវិចារធូម”**ន្តិ។ កិញ្ចាបិ បឋមជ្ឈានូបចារេយេវ ច ទុក្ខំ, ចតុត្ថជ្ឈានូបចារេយេវ សុខំ បហីយតិ, អតិសយប្បហានំ បន សន្ធាយាហ **“ចតុត្ថជ្ឈានេន សុខទុក្ខំ បហាយា”**តិ។

អនិច្ចស្ស, អនិច្ចន្តិ អនុបស្សនា **អនិច្ចានុបស្សនា**, តេភូមកធម្មានំ អនិច្ចតំ គហេត្វា បវត្តាយ វិបស្សនាយេតំ នាមំ។ **និច្ចសញ្ញ**ន្តិ សង្ខតធម្មេ “និច្ចា, សស្សតា”តិ ឯវំ បវត្តមិច្ឆាសញ្ញំ , សញ្ញាសីសេន ទិដ្ឋិចិត្តានម្បិ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯស នយោ ឥតោ បរេសុបិ។ **និព្ពិទានុបស្សនាយា**តិ សង្ខារេសុ និព្ពិជ្ជនាការេន បវត្តាយ អនុបស្សនាយ។ **នន្ទិ**ន្តិ សប្បីតិកតណ្ហំ។ តថា **វិរាគានុបស្សនាយា**តិ វិរជ្ជនាការេន បវត្តាយ អនុបស្សនាយ។ **និរោធានុបស្សនាយា**តិ សង្ខារានំ និរោធស្ស អនុបស្សនាយ។ “តេ សង្ខារា និរុជ្ឈន្តិយេវ, អាយតិំ សមុទយវសេន ន ឧប្បជ្ជន្តី”តិ ឯវំ វា អនុបស្សនា **និរោធានុបស្សនា**។ តេនេវាហ “និរោធានុបស្សនាយ និរោធេតិ, នោ សមុទេតី”តិ។ មុញ្ចិតុកម្យតា ហិ អយំ ពលប្បត្តាតិ។ បដិនិស្សជ្ជនាការេន បវត្តា អនុបស្សនា **បដិនិស្សគ្គានុបស្សនា** ។ បដិសង្ខា សន្តិដ្ឋនា ហិ អយំ។ **អាទាន**ន្តិ និច្ចាទិវសេន គហណំ។ សន្តតិសមូហកិច្ចារម្មណានំ វសេន ឯកត្តគ្គហណំ **ឃនសញ្ញា។ អាយូហនំ** អភិសង្ខរណំ។ អវត្ថាវិសេសាបត្តិ **វិបរិណាមោ។ ធុវសញ្ញ**ន្តិ ថិរភាវគ្គហណំ។ **និមិត្ត**ន្តិ សមូហាទិឃនវសេន, សកិច្ចបរិច្ឆេទតាយ ច សង្ខារានំ សវិគ្គហគ្គហណំ។ **បណិធិ**ន្តិ រាគាទិបណិធិំ, សា បនត្ថតោ តណ្ហានំ វសេន សង្ខារេសុ និន្នតា។

អភិនិវេសន្តិ អត្តានុទិដ្ឋិំ។ អនិច្ចទុក្ខាទិវសេន សព្ពធម្មតីរណំ **អធិបញ្ញាធម្មវិបស្សនា។ សារាទានាភិនិវេស**ន្តិ អសារេ សារគ្គហណវិបល្លាសំ។ “ឥស្សរកុត្តាទិវសេន លោកោ សមុប្បន្នោ”តិ អភិនិវេសោ **សម្មោហាភិនិវេសោ។** កេចិ បន “អហោសិំ នុ ខោ អហមតីតមទ្ធានន្តិអាទិនា បវត្តសំសយាបត្តិ **សម្មោហាភិនិវេសោ**”តិ វទន្តិ។ សង្ខារេសុ លេណតាណភាវគ្គហណំ **អាលយាភិនិវេសោ។** “អាលយរតា អាលយសមុទិតា”តិ វចនតោ អាលយោ តណ្ហា, សាយេវ ចក្ខាទីសុ រូបាទីសុ ច អភិនិវិសនវសេន បវត្តិយា **អាលយាភិនិវេសោ**តិ កេចិ។ “ឯវំវិធា សង្ខារា បដិនិស្សជ្ជីយន្តី”តិ បវត្តំ ញាណំ **បដិសង្ខានុបស្សនា។** វដ្ដតោ វិគតត្តា វិវដ្ដំ និព្ពានំ, តត្ថ អារម្មណករណសង្ខាតេន អនុបស្សនេន បវត្តិយា **វិវដ្ដានុបស្សនា** គោត្រភុ។ **សំយោគាភិនិវេស**ន្តិ សំយុជ្ជនវសេន សង្ខារេសុ អភិនិវិសនំ។ **ទិដ្ឋេកដ្ឋេ**តិ ទិដ្ឋិយា សហជាតេកដ្ឋេ, បហានេកដ្ឋេ ច។ **“ឱឡារិកេ”**តិ ឧបរិមគ្គវជ្ឈេ កិលេសេ អបេក្ខិត្វា វុត្តំ, អញ្ញថា ទស្សនបហាតព្ពាបិ ទុតិយមគ្គវជ្ឈេហិ ឱឡារិកាតិ។ **អណុសហគតេ**តិ អណុភូតេ, ឥទំ ហេដ្ឋិមមគ្គវជ្ឈេ អបេក្ខិត្វា វុត្តំ។ **សព្ពកិលេសេ**តិ អវសិដ្ឋសព្ពកិលេសេ។ ន ហិ បឋមាទិមគ្គេហិ បហីនា កិលេសា បុន បហីយន្តីតិ។

កក្ខឡត្តំ កឋិនភាវោ។ **បត្ថរណំ** ទ្រវភាវោ។ លោកិយវាយុនា ភស្តស្ស វិយ យេន តំតំកលាបស្ស ឧទ្ធុមាយនំ, ថម្ភភាវោ វា, តំ **វិត្ថម្ភនំ។** វិជ្ជមានេបិ កលាបន្តរភូតានំ កលាបន្តរភូតេហិ អសម្ផុដ្ឋភាវេ, តំតំភូតវិវិត្តតា រូបបរិយន្តោ អាកាសោតិ យេសំ យោ បរិច្ឆេទោ, តេហិ សោ អសម្ផុដ្ឋោវ, អញ្ញថា ភូតានំ បរិច្ឆេទសភាវោ ន សិយា ព្យាបីភាវាបត្តិតោ ។ អព្យាបិតា ហិ អសម្ផុដ្ឋតាតិ។ យស្មិំ កលាបេ ភូតានំ បរិច្ឆេទោ, តេហិ អសម្ផុដ្ឋភាវោ **អសម្ផុដ្ឋលក្ខណំ។** តេនាហ ភគវា អាកាសធាតុនិទ្ទេសេ “អសម្ផុដ្ឋំ ចតូហិ មហាភូតេហី”តិ (ធ. ស. ៦៣៧)។

វិរោធិបច្ចយសន្និបាតេ វិសទិសុប្បត្តិ **រុប្បនំ។** ចេតនាបធានត្តា សង្ខារក្ខន្ធធម្មានំ ចេតនាវសេនេតំ វុត្តំ **“សង្ខារានំ អភិសង្ខរណលក្ខណ”**ន្តិ។ តថា ហិ សុត្តន្តភាជនីយេ សង្ខារក្ខន្ធវិភង្គេ “ចក្ខុសម្ផស្សជា ចេតនា”តិអាទិនា (វិភ. ៩២) ចេតនាវ វិភត្តា, អភិសង្ខរណលក្ខណា ច ចេតនា។ យថាហ “តត្ថ កតមោ បុញ្ញាភិសង្ខារោ? កុសលា ចេតនា កាមាវចរា”តិអាទិ (វិភ. ២២៦)។ **ផរណំ** សវិប្ផារិកតា។ **អស្សទ្ធិយេ**តិ អស្សទ្ធិយហេតុ, និមិត្តត្ថេ ភុម្មំ។ ឯស នយោ **“កោសជ្ជេ”**តិអាទីសុ។ **រូបសមលក្ខណ**ន្តិ កាយចិត្តបរិឡាហូបសមលក្ខណំ។ លីនុទ្ធច្ចរហិតេ អធិចិត្តេ បវត្តមានេ បគ្គហនិគ្គហសម្បហំសនេសុ អព្យាវដតាយ អជ្ឈុបេក្ខនំ **បដិសង្ខានំ** បក្ខបាតុបច្ឆេទតោ។

មុសាវាទាទីនំ វិសំវាទនាទិកិច្ចតាយ លូខានំ អបរិគ្គាហកានំ បដិបក្ខភាវតោ បរិគ្គាហិកា សម្មាវាចា សិនិទ្ធភាវតោ សម្បយុត្តធម្មេ, សម្មាវាចាបច្ចយសុភាសិតានំ សោតារញ្ច បុគ្គលំ បរិគ្គណ្ហាតីតិ សា បរិគ្គហលក្ខណា សម្មាវាចា។ កាយិកកិរិយា កិញ្ចិ កត្តព្ពំ សមុដ្ឋាបេតិ។ សយញ្ច សមុដ្ឋហនំ ឃដនំ ហោតីតិ សម្មាកម្មន្តសង្ខាតា វិរតិ សមុដ្ឋានលក្ខណា ទដ្ឋព្ពា, សម្បយុត្តធម្មានំ វា ឧក្ខិបនំ សមុដ្ឋាបនំ កាយិកកិរិយាយ ភារុក្ខិបនំ វិយ។ ជីវមានស្ស សត្តស្ស, សម្បយុត្តធម្មានំ វា ជីវិតិន្ទ្រិយវុត្តិយា, អាជីវស្សេវ វា សុទ្ធិ **វោទានំ។** ស សម្បយុត្តធម្មស្ស ចិត្តស្ស សំកិលេសបក្ខេ បតិតុំ អទត្វា សម្មទេវ បគ្គណ្ហនំ **បគ្គហោ។**

“សង្ខារា”តិ ឥធ ចេតនា អធិប្បេតាតិ វុត្តំ **“សង្ខារានំ ចេតនាលក្ខណ”**ន្តិ។ **នមនំ** អារម្មណាភិមុខភាវោ។ **អាយតនំ**បវត្តនំ។ អាយតនានំ វសេន ហិ អាយសង្ខាតានំ ចិត្តចេតសិកានំ បវត្តិ។ **តណ្ហាយ ហេតុលក្ខណ**ន្តិ វដ្ដស្ស ជនកហេតុភាវោ, មគ្គស្ស បន និព្ពានសម្បាបកត្តន្តិ អយមេវ តេសំ វិសេសោ។

តថលក្ខណំ អវិបរីតសភាវោ។ **ឯករសោ** អញ្ញមញ្ញានតិវត្តនំ អនូនាធិកភាវោ។ **យុគនទ្ធា** សមថវិបស្សនាវ, “សទ្ធាបញ្ញា បគ្គហាវិក្ខេបា”តិបិ វទន្តិ។

ខិណោតិ កិលេសេតិ **ខយោ**, មគ្គោ។ អនុប្បាទបរិយោសានតាយ **អនុប្បាទោ**, ផលំ។ **បស្សទ្ធិ** កិលេសវូបសមោ។

ឆន្ទស្សាតិ កត្តុកម្យតាឆន្ទស្ស។ **មូលលក្ខណំ** បតិដ្ឋាភាវោ។ **សមុដ្ឋាបនលក្ខណំ** អារម្មណបដិបាទកតាយ សម្បយុត្តធម្មានំ ឧប្បត្តិហេតុតា។ **សមោធានំ** វិសយាទិសន្និបាតេន គហេតព្ពាការោ, យា “សង្គតី”តិ វុច្ចតិ។ សមំ សហ ឱទហន្តិ អនេន សម្បយុត្តធម្មាតិ វា **សមោធានំ**, ផស្សោ។ សមោសរន្តិ សន្និបតន្តិ ឯត្ថាតិ **សមោសរណំ។** វេទនាយ វិនា អប្បវត្តមានា សម្បយុត្តធម្មា វេទនានុភវននិមិត្តំ សមោសដា វិយ ហោន្តីតិ ឯវំ វុត្តំ។ គោបានសីនំ កូដំ វិយ សម្បយុត្តានំ បាមោក្ខភាវោ **បមុខលក្ខណំ។** តតោ, តេសំ វា សម្បយុត្តធម្មានំ ឧត្តរិ បធានន្តិ **តទុត្តរិ។** បញ្ញុត្តរា ហិ កុសលា ធម្មា។ **វិមុត្តិយា**តិ ផលស្ស។ តញ្ហិ សីលាទិគុណសារស្ស បរមុក្កំសភាវេន សារំ។ អយញ្ច លក្ខណវិភាគោ ឆធាតុបញ្ចឈានង្គាទិវសេន តំតំសុត្តបទានុសារេន, បោរាណដ្ឋកថាយ អាគតនយេន ច កតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តថា ហិ វុត្តោបិ កោចិ ធម្មោ បរិយាយន្តរប្បកាសនត្ថំ បុន ទស្សិតោ, តតោ ឯវ ច “ឆន្ទមូលកា កុសលា ធម្មា មនសិការសមុដ្ឋានា, ផស្សសមោធានា, វេទនាសមោសរណា”តិ, “បញ្ញុត្តរា កុសលា ធម្មា”តិ, “វិមុត្តិសារមិទំ ព្រហ្មចរិយ”ន្តិ, “និព្ពានោគធញ្ហិ អាវុសោ ព្រហ្មចរិយំ និព្ពានបរិយោសាន”ន្តិ ច សុត្តបទានំ វសេន **“ឆន្ទស្ស មូលលក្ខណ”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។

តថធម្មា នាម ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ អវិបរីតសភាវត្តា។ **តថានិ** តំសភាវត្តា។ **អវិតថានិ** អមុសាសភាវត្តា។ **អនញ្ញថានិ** អញ្ញាការរហិតត្តា។

ជាតិបច្ចយសម្ភូតសមុទាគតដ្ឋោតិ ជាតិបច្ចយា សម្ភូតំ ហុត្វា សហិតស្ស អត្តនោ បច្ចយានុរូបស្ស ឧទ្ធំ ឧទ្ធំ អាគតភាវោ, អនុបវត្តត្ថោតិ អត្ថោ។ អថ វា សម្ភូតដ្ឋោ ច សមុទាគតដ្ឋោ ច សម្ភូតសមុទាគតដ្ឋោ, ន ជាតិតោ ជរាមរណំ ន ហោតិ, ន ច ជាតិំ វិនា អញ្ញតោ ហោតីតិ ជាតិបច្ចយសម្ភូតដ្ឋោ។ ឥត្ថញ្ច ជាតិតោ

សមុទាគច្ឆតីតិ ជាតិបច្ចយសមុទាគតដ្ឋោ។ យា យា ជាតិ យថា យថា បច្ចយោ ហោតិ, តទនុរូបំ បាតុភាវោតិ អត្ថោ។ **អវិជ្ជាយ សង្ខារានំ បច្ចយដ្ឋោ**តិ ឯត្ថាបិ ន អវិជ្ជា សង្ខារានំ បច្ចយោ ន ហោតិ, ន ច អវិជ្ជំ វិនា សង្ខារា ឧប្បជ្ជន្តិ។ យា យា អវិជ្ជា យេសំ យេសំ សង្ខារានំ យថា យថា បច្ចយោ ហោតិ, អយំ អវិជ្ជាយ សង្ខារានំ បច្ចយដ្ឋោ, បច្ចយភាវោតិ អត្ថោ។

ភគវា តំ ជានាតិ បស្សតីតិ សម្ពន្ធោ។ **តេនា**តិ ភគវតា។ តំ វិភជ្ជមានន្តិ យោជេតព្ពំ។ **តន្តិ** រូបាយតនំ។ **ឥដ្ឋានិដ្ឋាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន មជ្ឈត្តំ សង្គណ្ហាតិ, តថា អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នបរិត្តអជ្ឈត្តពហិទ្ធាតទុភយាទិភេទំ។ **លព្ភមានកបទវសេនា**តិ “រូបាយតនំ ទិដ្ឋំ សទ្ទាយតនំ សុតំ គន្ធាយតនំ រសាយតនំ ផោដ្ឋព្ពាយតនំ មុតំ, សព្ពំ រូបំ មនសា វិញ្ញាត”ន្តិ (ធ. ស. ៩៦៦) វចនតោ ទិដ្ឋបទញ្ច វិញ្ញាតបទញ្ច រូបារម្មណេ លព្ភតិ។ “រូបារម្មណំ ឥដ្ឋំ អនិដ្ឋំ មជ្ឈត្តំ បរិត្តំ អតីតំ អនាគតំ បច្ចុប្បន្នំ អជ្ឈត្តំ ពហិទ្ធា ទិដ្ឋំ វិញ្ញាតំ រូបំ រូបាយតនំ រូបធាតុ វណ្ណនិភា សនិទស្សនំ សប្បដិឃំ នីលំ បីតក”ន្តិ ឯវមាទីហិ **អនេកេហិ នាមេហិ។ “តេរសហិ វារេហិ**”តិ រូបកណ្ឌេ (ធ. ស. ៦១៤ អាទយោ) អាគតេ តេរស និទ្ទេសវារេ សន្ធាយាហ។ ឯកេកស្មិញ្ច វារេ ចតុន្នំ ចតុន្នំ វវត្ថាបននយានំ វសេន “**ទ្វិបញ្ញាសាយ នយេហី**”តិ អាហ។ **តថមេវ** អវិបរីតទស្សិតាយ, អប្បដិវត្តិយទេសនតាយ ច។ **ជានាមិ អព្ភញ្ញាសិ**ន្តិ វត្តមានាតីតកាលេសុ ញាណប្បវត្តិទស្សនេន អនាគតេបិ ញាណប្បវត្តិ វុត្តាយេវាតិ ទដ្ឋព្ពា។ **វិទិត**-សទ្ទោ អនាមដ្ឋកាលវិសេសោ វេទិតព្ពោ, “ទិដ្ឋំ សុតំ មុត”ន្តិអាទីសុ (ធ. ស. ៩៦៦) វិយ។ **ន ឧបដ្ឋាសី**តិ អត្តត្តនិយវសេន ន ឧបគច្ឆិ។ យថា រូបារម្មណាទយោ ធម្មា យំសភាវា យំបការា ច, តថា នេ បស្សតិ ជានាតិ គច្ឆតីតិ **តថាគតោ**តិ ឯវំ បទសម្ភវោ វេទិតព្ពោ។ កេចិ បន “និរុត្តិនយេន បិសោទរាទិបក្ខេបេន វា ទស្សី-សទ្ទស្ស លោបំ, អាគត-សទ្ទស្ស ចាគមំ កត្វា **តថាគតោ**”តិ វណ្ណេន្តិ។

និទ្ទោសតាយ **អនុបវជ្ជំ។** បក្ខិបិតព្ពាភាវេន **អនូនំ។** អបនេតព្ពាភាវេន **អនធិកំ។** អត្ថព្យញ្ជនាទិសម្បត្តិយា **សព្ពាការបរិបុណ្ណំ។ នោ អញ្ញថា**តិ “តថេវា”តិ វុត្តមេវត្ថំ ព្យតិរេកេន សម្បាទេតិ។ តេន យទត្ថំ ភាសិតំ, ឯកន្តេន តទត្ថនិប្ផាទនតោ យថា ភាសិតំ ភគវតា, តថេវាតិ អវិបរីតទេសនតំ ទស្សេតិ។ “**គទត្ថោ**”តិ ឯតេន តថំ គទតីតិ តថាគតោតិ **ទ**-ការស្ស **ត**-ការោ កតោ និរុត្តិនយេនាតិ ទស្សេតិ។

តថា គតមស្សាតិ **តថាគតោ,** គតន្តិ ច កាយស្ស វាចាយ វា បវត្តីតិ អត្ថោ។ **តថា**តិ ច វុត្តេ **យំតំ**-សទ្ទានំ អព្យភិចារិសម្ពន្ធិតាយ “យថា”តិ អយមត្ថោ ឧបដ្ឋិតោយេវ ហោតិ។ កាយវចីកិរិយានញ្ច អញ្ញមញ្ញានុលោមេន វចនិច្ឆាយំ, កាយស្ស វាចា, វាចាយ ច កាយោ សម្ពន្ធីភាវេន ឧបតិដ្ឋតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ “**ភគវតោ ហី**”តិអាទិ។ ឥមស្មិំ បន អត្ថេ តថាវាទិតាយ **តថាគតោ**តិ អយម្បិ អត្ថោ សិទ្ធោ ហោតិ។ សោ បន បុព្ពេ បការន្តរេន ទស្សិតោតិ អាហ “**ឯវំ តថាការិតាយ តថាគតោ**”តិ។

“**តិរិយំ អបរិមាណាសុ លោកធាតូសូ**”តិ ឯតេន យទេកេ “តិរិយំ វិយ ឧបរិ អធោ ច សន្តិ លោកធាតុយោ”តិ វទន្តិ, តំ បដិសេធេតិ។ ទេសនាវិលាសោយេវ **ទេសនាវិលាសមយោ** យថា “បុញ្ញមយំ, ទានមយ”ន្តិអាទីសុ។

ឧបសគ្គនិបាតានំ វាចកសទ្ទសន្និធានេ តទត្ថជោតនភាវេន បវត្តនតោ គត-សទ្ទោយេវ អវគតត្ថំ អតីតត្ថញ្ច វទតីតិ អាហ “**គតោតិ អវគតោ អតីតោ**”តិ។ អថ វា អភិនីហារតោ បដ្ឋាយ យាវ សម្ពោធិ, ឯត្ថន្តរេ មហាពោធិយានបដិបត្តិយា ហានឋានសំកិលេសនិវត្តីនំ អភាវតោ យថា បណិធានំ, តថា គតោ អភិនីហារានុរូបំ បដិបន្នោតិ **តថាគតោ។** អថ វា មហិទ្ធិកតាយ, បដិសម្ភិទានំ ឧក្កំសាធិគមេន អនាវរណតាយ ច កត្ថចិ បដិឃាតាភាវតោ យថា រុចិ, តថា កាយវចីចិត្តានំ គតានិ គមនានិ បវត្តិយោ ឯតស្សាតិ **តថាគតោ។** យស្មា ច លោកេ វិធយុត្តគតបការ-សទ្ទា សមានត្ថា ទិស្សន្តិ, តស្មា យថា វិធា វិបស្សីអាទយោ ភគវន្តោ, អយម្បិ ភគវា តថា វិធោតិ **តថាគតោ។** យថា យុត្តា ច តេ ភគវន្តោ អយម្បិ ភគវា តថា យុត្តោតិ **តថាគតោ។** អថ វា យស្មា សច្ចំ តច្ឆំ តថន្តិ ញាណស្សេតំ អធិវចនំ, តស្មា តថេន ញាណេន អាគតោតិ **តថាគតោ**តិ។ ឯវម្បិ តថាគត-សទ្ទស្ស អត្ថោ វេទិតព្ពោ –

> “បហាយ កាមាទិមលេ យថា គតា,
> សមាធិញាណេហិ វិបស្សិអាទយោ;
> មហេសិនោ សក្យមុនី ជុតិន្ធរោ,
> តថាគតោ តេន **តថាគតោ** មតោ។
>
> តថញ្ច ធាតាយតនាទិលក្ខណំ,

សភាវសាមញ្ញវិភាគភេទតោ;
សយម្ភុញាណេន ជិនោ សមាគតោ,
តថាគតោ វុច្ចតិ សក្យបុង្គវោ។

តថានិ សច្ចានិ សមន្តចក្ខុនា,
តថា ឥទប្បច្ចយតា ច សព្ពសោ;
អនញ្ញនេយ្យេន យតោ វិភាវិតា,
យាថាវតោ តេន ជិនោ **តថាគតោ**។

អនេកភេទាសុបិ លោកធាតុសុ,
ជិនស្ស រូបាយតនាទិគោចរេ;
វិចិត្តភេទំ តថមេវ ទស្សនំ,
តថាគតោ តេន សមន្តលោចនោ។

យតោ ច ធម្មំ តថមេវ ភាសតិ,
ករោតិ វាចាយនុលោម មត្តនោ;
គុណេហិ លោកំ អភិភុយ្យ ឥរិយតិ,
តថាគតោ តេនបិ លោកនាយកោ។

យថាភិនីហារមតោ យថារុចិ,
បវត្តវាចាតនុចិត្តភាវតោ;
យថាវិធា យេន បុរា មហេសិនោ,
តថាវិធោ តេន ជិនោ **តថាគតោ**”តិ។ (ឥតិវុ. អដ្ឋ. ៣៨);

សង្គហគាថា មុខមត្តមេវ។ កស្មា? អប្បមាទបទំ វិយ សកលធម្មបដិបត្តិយា សព្ពពុទ្ធគុណានំ សង្គាហកត្តា។ តេនេវាហ “**សព្ពាការេនា**”តិអាទិ។

“**តំ កតមន្តិ បុច្ឆតី**”តិ ឯតេន “កតមញ្ច តំ ភិក្ខវេ”តិអាទិវចនស្ស សាមញ្ញតោ បុច្ឆាភាវោ ទស្សិតោ អវិសេសតោ ហិ តស្ស បុច្ឆាវិសេសភាវញាបនត្ថំ មហានិទ្ទេសេ អាគតា សព្ពាវ បុច្ឆា អត្ថុទ្ធារនយេន ទស្សេតិ “**តត្ថ បុច្ឆា នាមា**”តិអាទិនា។ តត្ថ **តត្ថា**តិ “តំ កតមន្តិ បុច្ឆតី”តិ ឯត្ថ យទេតំ សាមញ្ញតោ បុច្ឆាវចនំ, តស្មិំ។

លក្ខណន្តិ ញាតុំ ឥច្ឆិតោ យោ កោចិ សភាវោ។ “**អញ្ញាត**”ន្តិ យេន កេនចិ ញាណេន អញ្ញាតភាវមាហ, “**អទិដ្ឋ**”ន្តិ ទស្សនភូតេន ញាណេន បច្ចក្ខំ វិយ អទិដ្ឋតំ។ “**អតុលិត**”ន្តិ “ឯត្តកមេត”ន្តិ តុលនភូតេន អតូលិតតំ, “**អតីរិត**”ន្តិ តីរណភូតេន អកតញាណកិរិយាសមាបនតំ, “**អវិភូត**”ន្តិ ញាណស្ស អបាកដភាវំ, “**អវិភាវិត**”ន្តិ ញាណេន អបាកដីកតភាវំ។ អទិដ្ឋំ ជោតីយតិ ឯតាយាតិ **អទិដ្ឋជោតនា**។ ទិដ្ឋំ សំសន្ទីយតិ ឯតាយាតិ **ទិដ្ឋសំសន្ទនា**, សាកច្ឆាវសេន វិនិច្ឆយករណំ។ វិមតិ ឆិជ្ជតិ ឯតាយាតិ **វិមតិច្ឆេទនា**។ អនុមតិយា បុច្ឆា **អនុមតិបុច្ឆា**។ “តំ កិំ មញ្ញថ ភិក្ខវេ”តិអាទិ បុច្ឆាយ ហិ “កា តុម្ហាកំ អនុមតី”តិ អនុមតិ បុច្ឆិតា ហោតិ។ **កថេតុកម្យតា**តិ កថេតុកម្យតាយ។

៨. សរសេនេវ បតនសភាវស្ស អន្តរា ឯវ អតីវ បាតនំ **អតិបាតោ**, សណិកំ បតិតុំ អទត្វា សីឃំ បាតនន្តិ អត្ថោ។ អតិក្កម្ម វា សត្ថាទីហិ អភិភវិត្វា បាតនំ **អតិបាតោ**។ **សត្តោ**តិ ខន្ធសន្តានោ។ តត្ថ ហិ សត្តបញ្ញត្តិ។ **ជីវិតិន្ទ្រិយ**ន្តិ រូបារូបជីវិតិន្ទ្រិយំ។ រូបជីវិតិន្ទ្រិយេ ហិ វិកោបិតេ ឥតរម្បិ តំសម្ពន្ធតាយ វិនស្សតិ។ កស្មា បនេត្ថ “បាណស្ស អតិបាតោ, បាណោតិ ចេត្ថ វោហារតោ សត្តោ”តិ ច ឯកវចននិទ្ទេសោ កតោ, ននុ និរវសេសានំ បាណានំ អតិបាតតោ វិរតិ ឥធ អធិប្បេតា។ តថា ហិ វក្ខតិ “សព្ពបាណភូតហិតានុកម្បីតិ សព្ពេ បាណភូតេ”តិអាទិនា (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.ចូឡសីលវណ្ណនា) ពហុវចននិទ្ទេសន្តិ? សច្ចមេតំ, បាណភាវសាមញ្ញវសេន បនេត្ថ ឯកវចននិទ្ទេសោ កតោ, សព្ពសទ្ទសន្និធានេន តត្ថ បុថុត្តំ វិញ្ញាយមានមេវាតិ សាមញ្ញនិទ្ទេសំ អកត្វា ភេទវចនិច្ឆាវសេន ពហុវចននិទ្ទេសោ កតោតិ ។ កិញ្ច ភិយ្យោសាមញ្ញតោ សំវរសមាទានំ, តព្ពិសេសតោ សំវរភេទោតិ ឥមស្ស វិសេសស្ស ញាបនត្ថំ អយំ វចនភេទោ កតោតិ វេទិតព្ពោ។ យាយ ចេតនាយ វត្តមានស្ស ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស និស្សយភូតេសុ មហាភូតេសុ ឧបក្កមករណហេតុ តំ មហាភូតប្បច្ចយា ឧប្បជ្ជនកមហាភូតានុប្បជ្ជិស្សន្តិ, សា តាទិសប្បយោគសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា បាណាតិបាតោ។ លទ្ធុបក្កមានិ ហិ ភូតានិ ឥតរភូតានិ

វិយ ន វិសទានីតិ សមានជាតិយានំ ការណំ ន ហោន្តីតិ។ “**កាយវចីទ្វារាន**”ន្តិ ឯតេន មនោទ្វារេ បវត្តាយ វធកចេតនាយ បាណាតិបាតភាវំ បដិក្ខិបតិ។

បយោគវត្ថុមហន្តតាទីហិ មហាសាវជ្ជតា តេហិ បច្ចយេហិ ឧប្បជ្ជមានាយ ចេតនាយ ពលវភាវតោ វេទិតព្ពា។ យថាធិប្បេតស្ស ហិ បយោគស្ស សហសា និប្ផាទនវសេន កិច្ចសាធិកាយ ពហុក្ខត្តុំ បវត្តជវនេហិ លទ្ធាសេវនាយ ច សន្និដ្ឋាបកចេតនាយ វសេន បយោគស្ស មហន្តភាវោ។ សតិបិ កទាចិ ខុទ្ទកេ ចេវ មហន្តេ ច បាណេ បយោគស្ស សមភាវេ មហន្តំ ហនន្តស្ស ចេតនា តិព្ពតរា ឧប្បជ្ជតីតិ វត្ថុស្ស មហន្តភាវោ។ ឥតិ ឧភយំ បេតំ ចេតនាយ ពលវភាវេនេវ ហោតិ។ តថា ហិ ហន្តព្ពស្ស មហាគុណភាវេន តត្ថ បវត្តឧបការចេតនា វិយ ខេត្តវិសេសនិព្ពត្តិយា អបការចេតនាបិ ពលវតី, តិព្ពតរា ច ឧប្បជ្ជតីតិ តស្សា មហាសាវជ្ជតា ទដ្ឋព្ពា។ តស្មា បយោគវត្ថុអាទិបច្ចយានំ អមហត្តេបិ មហាគុណតាទិបច្ចយេហិ ចេតនាយ ពលវភាវាទិវសេនេវ មហាសាវជ្ជភាវោ វេទិតព្ពោ។

សម្ភារិយន្តិ ឯតេហីតិ **សម្ភារា**, អង្គានិ។ តេសុ បាណសញ្ញិតាវធកចិត្តានិ បុព្ពភាគិយានិបិ ហោន្តិ។ **ឧបក្កមោ** វធកចេតនាសមុដ្ឋាបិតោ។ បញ្ចសម្ភារវតី បាណាតិបាតចេតនាតិ សា បញ្ចសម្ភារវិនិមុត្តា ទដ្ឋព្ពា។ **វិជ្ជាមយោ** មន្តបរិជប្បនបយោគោ អាថព្ពណិកាទីនំ វិយ។ **ឥទ្ធិមយោ** កម្មវិបាកជិទ្ធិមយោ ទាឋាកោដកាទីនំ វិយ។ **អតិវិយ បបញ្ចោ**តិ អតិមហាវិត្ថារោ។

ឯត្ថាហ – ខណេ ខណេ និរុជ្ឈនសភាវេសុ សង្ខារេសុ កោ ហន្តិ, កោ វា ហញ្ញតិ, យទិ ចិត្តចេតសិកសន្តានោ, សោ អរូបតាយ ន ឆេទនភេទនាទិវសេន វិកោបនសមត្ថោ, នាបិ វិកោបនីយោ, អថ រូបសន្តានោ, សោ អចេតនតាយ កដ្ឋកលិង្គរូបមោតិ ន តត្ថ ឆេទនាទិនា បាណាតិបាតោ លព្ភតិ យថា មតសរីរេ, បយោគោបិ បាណាតិបាតស្ស បហរណប្បការាទិ អតីតេសុ វា សង្ខារេសុ ភវេយ្យ អនាគតេសុ វា បច្ចុប្បន្នេសុ វា, តត្ថ ន តាវ អតីតានាគតេសុ សម្ភវតិ តេសំ អភាវតោ, បច្ចុប្បន្នេសុ ច សង្ខារានំ ខណិកត្តា សរសេនេវ និរុជ្ឈនសភាវតាយ វិនាសាភិមុខេសុ និប្បយោជនោ បយោគោ សិយា, វិនាសស្ស ច ការណរហិតត្តា ន បហរណប្បការាទិបយោគហេតុកំ មរណំ, និរីហកតាយ ច សង្ខារានំ កស្ស សោ បយោគោ, ខណិកត្តា វធាធិប្បាយសមកាលភិជ្ជនកស្ស កិរិយាបរិយោសានកាលានវដ្ឋានតោ កស្ស វា បាណាតិបាតកម្មពទ្ធោតិ។

វុច្ចតេ – យថាវុត្តវធកចេតនាសហិតោ សង្ខារានំ បុញ្ជោ សត្តសង្ខាតោ ហន្តា, តេន បវត្តិតវធកបយោគនិមិត្តំ អបគតុស្មាវិញ្ញាណជីវិតិន្ទ្រិយោ មតវោហារប្បវត្តិនិពន្ធោ យថាវុត្តវធប្បយោគាករណេ ឧប្បជ្ជនារហោ រូបារូបធម្មសមូហោ ហញ្ញតិ, កេវលោ វា ចិត្តចេតសិកសន្តានោ។ វធប្បយោគាវិសយភាវេបិ តស្ស បញ្ចវោការភវេ រូបសន្តានាធីនវុត្តិតាយ រូបសន្តានេ បរេន បយោជិតជីវិតិន្ទ្រិយុបច្ឆេទកបយោគវសេន តន្និព្ពត្តិវិពន្ធកវិសទិសរូបុប្បត្តិយា វិហតេ វិច្ឆេទោ ហោតីតិ ន បាណាតិបាតស្ស អសម្ភវោ, នាបិ អហេតុកោ បាណាតិបាតោ, ន ច បយោគោ និប្បយោជនោ បច្ចុប្បន្នេសុ សង្ខារេសុ កតបយោគវសេន តទនន្តរំ ឧប្បជ្ជនារហស្ស សង្ខារកលាបស្ស តថា អនុប្បត្តិតោ, ខណិកានំ សង្ខារានំ ខណិកមរណស្ស ឥធ មរណភាវេន អនធិប្បេតត្តា, សន្តតិមរណស្ស ច យថាវុត្តនយេន សហេតុកភាវតោ ន អហេតុកំ មរណំ, ន ច កត្តុរហិតោ បាណាតិបាតប្បយោគោ និរីហកេសុបិ សង្ខារេសុ សន្និហិតតាមត្តេន ឧបការកេសុ អត្តនោ អនុរូបផលុប្បាទននិយតេសុ ការណេសុ កត្តុវោហារសិទ្ធិតោ យថា “បទីបោ បកាសេតិ និសាករោ ចន្ទិមា”តិ ច, ន ច កេវលស្ស វធាធិប្បាយសហភុនោ ចិត្តចេតសិកកលាបស្ស បាណាតិបាតោ ឥច្ឆិតោ សន្តានវសេន អវដ្ឋិតស្សេវ បដិជាននតោ, សន្តានវសេន បវត្តមានានញ្ច បទីបាទីនំ អត្ថកិរិយាសិទ្ធិ ទិស្សតីតិ អត្ថេវ បាណាតិបាតេន កម្មពទ្ធោ។ អយញ្ច វិចារោ អទិន្នាទានាទីសុបិ យថាសម្ភវំ វិភាវេតព្ពោ។

“**បហីនកាលតោ បដ្ឋាយ វិរតោវា**”តិ ឯតេន បហានហេតុកា ឥធាធិប្បេតា សមុច្ឆេទវិរតីតិ ទស្សេតិ។ កម្មក្ខយញាណេន ហិ បាណាតិបាតទុស្សីល្យស្ស បហីនត្តា ភគវា អច្ចន្តមេវ តតោ បដិវិរតោតិ វុច្ចតិ សមុច្ឆេទវសេន បហានវិរតីនំ អធិប្បេតត្តា។ កិញ្ចាបិ បហានវិរមណានំ បុរិមបច្ឆិមកាលតា នត្ថិ, មគ្គធម្មានំ បន សម្មាទិដ្ឋិអាទីនំ សម្មាវាចាទីនញ្ច បច្ចយបច្ចយុប្បន្នភាវេ អបេក្ខិតេ សហជាតានម្បិ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នភាវេន គហណំ បុរិមបច្ឆិមភាវេនេវ ហោតីតិ គហណប្បវត្តិអាការវសេន បច្ចយភូតេសុ សម្មាទិដ្ឋិអាទីសុ បហាយកធម្មេសុ បហានកិរិយាយ បុរិមកាលវោហារោ, បច្ចយុប្បន្នាសុ ច វិរតីសុ វិរមណកិរិយាយ អបរកាលវោហារោ ច ហោតីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ បហានំ វា សមុច្ឆេទវសេន, វិរតិ បដិប្បស្សទ្ធិវសេន យោជេតព្ពា។ អថ វា បាណោ អតិបាតីយតិ ឯតេនាតិ **បាណាតិបាតោ**, បាណឃាតហេតុភូតោ ធម្មសមូហោ។ កោ បនេសោ? អហិរិកានោត្តប្បទោសមោហវិហឹសាទយោ កិលេសា។ តេ ហិ ភគវា អរិយមគ្គេន បហាយ សមុគ្ឃាដេត្វា បាណាតិបាតទុស្សីល្យតោ អច្ចន្តមេវ បដិវិរតោតិ វុច្ចតិ កិលេសេសុ បហីនេសុ កិលេសនិមិត្តស្ស

កម្មស្ស អនុប្បជ្ជនតោ។ “អទិន្នាទានំ បហាយា”តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **វិរតោវា**តិ អវធារណេន តស្សា វិរតិយា កាលាទិវសេន អបរិយន្តតំ ទស្សេតិ។ យថា ហិ អញ្ញេ សមាទិន្នវិរតិកាបិ អនវដ្ឋិតចិត្តតាយ លាភជីវិតាទិហេតុ សមាទានំ ភិន្ទន្តិ, ន ឯវំ ភគវា។ ភគវា បន សព្ពសោ បហីនបាណាតិបាតត្តា អច្ចន្តវិរតោ ឯវាតិ។ **វីតិក្កមិស្សាមី**តិ អនវជ្ជធម្មេហិ វោកិណ្ណា អន្តរន្តរា ឧប្បជ្ជនកា ទុព្ពលាកុសលា។ យស្មា បន កាយវចីបយោគំ ឧបលភិត្វា “តមស្ស កិលេសា ឧប្បន្នា”តិ វិញ្ញូ សក្កា ញាតុំ, តស្មា តេ តមិនា បរិយាយេន “**ចក្ខុសោតវិញ្ញេយ្យា**”តិ វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពា។ **កាយិកា**តិ បាណាតិបាតាទិនិប្ផាទកេ ពលវាកុសលេ សន្ធាយាហ។

គោត្តវសេន លទ្ធវោហារោតិ សម្ពន្ធោ។ **ទីបេតុំ វដ្ដតិ** ព្រហ្មទត្តេន ភាសិតវណ្ណស្ស អនុសន្ធិទស្សនវសេន ឥមិស្សា ទេសនាយ អារទ្ធត្តា។ តត្ថាយំ ទីបនា – “បាណាតិបាតំ បហាយ បាណាតិបាតា បដិវិរតោ សមណស្ស គោតមស្ស សាវកសង្ឃោ និហិតទណ្ឌោ និហិតសត្ថោ”តិ វិត្ថារេតព្ពំ។ ននុ ច ធម្មស្សាបិ វណ្ណោ ព្រហ្មទត្តេន ភាសិតោ? សច្ចំ ភាសិតោ, សោ បន សម្មាសម្ពុទ្ធបភវត្តា, អរិយសង្ឃាធារត្តា ច ធម្មស្ស ធម្មានុភាវសិទ្ធត្តា ច តេសំ តទុភយទីបនេនេវ ទីបិតោ ហោតីតិ វិសុំ ន ឧទ្ធដោ។ សទ្ធម្មានុភាវេនេវ ហិ ភគវា ភិក្ខុសង្ឃោ ច បាណាតិបាតាទិប្បហានសមត្ថោ អហោសិ, ទេសនា បន អាទិតោ បដ្ឋាយ ឯវំ អាគតាតិ។

ឯត្ថាយំ អធិប្បាយោ – “អត្ថិ ភិក្ខវេ អញ្ញេ ច ធម្មា”តិអាទិនា អនញ្ញសាធារណេ ពុទ្ធគុណេ អារព្ភ ឧបរិ ទេសនំ វឌ្ឍេតុកាមោ ភគវា អាទិតោ បដ្ឋាយ “តថាគតស្ស វណ្ណំ វទមានោ វទេយ្យា”តិអាទិនា ពុទ្ធគុណវសេនេវ ទេសនំ អារភិ, ន ភិក្ខុសង្ឃវសេនាតិ។ ឯសា ហិ ភគវតោ ទេសនាយ បកតិ, យំ ឯកវសេនេវ ទេសនំ ទស្សេតុំ លព្ភមានស្សាបិ កស្សចិ អគ្គហណំ។ តថា ហិ រូបកណ្ឌេ ទុកាទីសុ តន្និទ្ទេសេសុ ច ហទយវត្ថុ ន គហិតំ។ ឥតរវត្ថូហិ អសមានគតិកត្តា ទេសនាភេទោ ហោតីតិ។ យថា ហិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនិ ឯកន្តតោ ចក្ខាទិនិស្សយានិ, ន ឯវំ មនោវិញ្ញាណំ ឯកន្តេន ហទយវត្ថុនិស្សយំ, និស្សិតវសេន ច វត្ថុទុកាទិទេសនា បវត្តា “អត្ថិ រូបំ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស វត្ថុ, អត្ថិ រូបំ ន ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស វត្ថូ”តិអាទិនា។ យម្បិ ឯកន្តតោ ហទយវត្ថុនិស្សយំ, តស្ស វសេន “អត្ថិ រូបំ មនោវិញ្ញាណស្ស វត្ថូ”តិអាទិនា ទុកាទីសុ វុច្ចមានេសុបិ ន តទនុរូបា អារម្មណទុកាទយោ សម្ភវន្តិ។ ន ហិ “អត្ថិ រូបំ មនោវិញ្ញាណស្ស អារម្មណំ, អត្ថិ រូបំ ន មនោវិញ្ញាណស្ស អារម្មណ”ន្តិ សក្កា វត្តុន្តិ វត្ថារម្មណទុកា ភិន្នគតិកា សិយុន្តិ ន ឯករសា ទេសនា ភវេយ្យាតិ។ តថា និក្ខេបកណ្ឌេ ចិត្តុប្បាទវិភាគេន អវុច្ចមានត្តា អវិតក្កអវិចារបទវិស្សជ្ជនេ “វិចារោ ចា”តិ វត្តុំ ន សក្កាតិ អវិតក្កវិចារមត្តបទវិស្សជ្ជនេ លព្ភមានោបិ វិតក្កោ ន ឧទ្ធដោ, អញ្ញថា “វិតក្កោ ចា”តិ វត្តព្ពំ សិយា។

ទណ្ឌនសង្ខាតស្ស ទណ្ឌស្ស បរវិហេឋនស្ស វិវជ្ជិតភាវទីបនត្ថំ ទណ្ឌសត្ថានំ និក្ខេបវចនន្តិ អាហ “**បរូបឃាតត្ថាយា**”តិអាទិ។ **វិហេឋនភាវតោ**តិ វិហឹសនភាវតោ។ “ភិក្ខុសង្ឃវសេនាបិ ទីបេតុំ វដ្ដតី”តិ វុត្តត្តា តម្បិ ឯកទេសេន ទីបេន្តោ “**យំ បន ភិក្ខូ**”តិអាទិមាហ។

លជ្ជីតិ ឯត្ថ វុត្តលជ្ជាយ ឱត្តប្បម្បិ វុត្តមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ន ហិ បាបជិគុច្ឆនំ បាបុត្តាសនរហិតំ, បាបភយំ វា អលជ្ជនំ អត្ថីតិ។ ធម្មគរុតាយ វា ពុទ្ធានំ, ធម្មស្ស ច អត្តាធីនត្តា អត្តាធិបតិភូតា លជ្ជាវ វុត្តា, ន បន លោកាធិបតិ ឱត្តប្បំ។ “ទយំ មេត្តចិត្តតំ អាបន្នោ”តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ ទយា-សទ្ទោ “ទយាបន្នោ”តិអាទីសុ ករុណាយ បវត្តតីតិ? សច្ចមេតំ , អយំ បន ទយា-សទ្ទោ អនុរក្ខណមត្ថំ អន្តោនីតំ កត្វា បវត្តមានោ មេត្តាយ ករុណាយ ច បវត្តតីតិ ឥធ មេត្តាយ បវត្តមានោ វុត្តោ។ មិទតិ សិនិយ្ហតីតិ មេត្តា, មេត្តា ឯតស្ស អត្ថីតិ មេត្តំ, មេត្តំ ចិត្តំ ឯតស្សាតិ មេត្តចិត្តោ, តស្ស ភាវោ **មេត្តចិត្តតា**, មេត្តា ឥច្ចេវ អត្ថោ។ “**សព្ពបាណភូតហិតានុកម្បី**”តិ ឯតេន តស្សា វិរតិយា សត្តវសេន អបរិយន្តតំ ទស្សេតិ។ **បាណភូតេ**តិ បាណជាតេ។ **អនុកម្បកោ**តិ ករុណាយនកោ។ យស្មា បន មេត្តា ករុណាយ វិសេសបច្ចយោ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ “**តាយ ឯវ ទយាបន្នតាយា**”តិ។ ឯវំ យេហិ ធម្មេហិ បាណាតិបាតា វិរតិ សម្បជ្ជតិ, តេហិ លជ្ជាមេត្តាករុណាហិ សមង្គីភាវោ ទស្សិតោ។ **វិហរតី**តិ ឯវំភូតោ ហុត្វា ឯកស្មឹ ឥរិយាបថេ ឧប្បន្នំ ទុក្ខំ អញ្ញេន ឥរិយាបថេន វិច្ឆិន្ទិត្វា ហរតិ បវត្តេតិ, អត្តភាវំ វា យាបេតីតិ អត្ថោ។ តេនេវាហ “**ឥរិយតិ យបេតិ យាបេតិ បាលេតី**”តិ។

អាចារសីលមត្តកន្តិ សាធុជនាចារសីលមត្តកំ, តេន ឥន្ទ្រិយសំវរាទិគុណេហិបិ លោកិយបុថុជ្ជនោ តថាគតស្ស វណ្ណំ វត្តុំ ន សក្កោតីតិ ទស្សេតិ។ តថា ហិ ឥន្ទ្រិយសំវរបច្ចយបរិភោគសីលានិ ឥធ សីលកថាយំ ន វិភត្តានិ។

បរសំហរណន្តិ បរស្ស សន្តកហរណំ។ ថេនោ វុច្ចតិ ចោរោ, តស្ស ភាវោ **ថេយ្យំ។** ឥធាបិ ខុទ្ទកេ បរសន្តកេ អប្បសាវជ្ជំ, មហន្តេ មហាសាវជ្ជំ។ កស្មា? បយោគមហន្តតាយ, វត្ថុគុណានំ បន សមភាវេ សតិ កិលេសានំ ឧបក្កមានញ្ច មុទុតាយ អប្បសាវជ្ជំ, តិព្ពតាយ មហាសាវជ្ជន្តិ អយម្បិ នយោ យោជេតព្ពោ។

សាហត្ថិកាទយោតិ ឯត្ថ មន្តបរិជប្បនេន បរសន្តកហរណំ វិជ្ជាមយោ, វិនា មន្តេន កាយវចីបយោគេន បរសន្តកស្ស អាកឌ្ឍនំ តាទិសឥទ្ធានុភាវេន ឥទ្ធិមយោ បយោគោ។

សេសន្តិ “បហាយ បដិវិរតោ”តិ ឯវមាទិកំ។ តញ្ហិ បុព្ពេ វុត្តនយំ។ កិញ្ចាបិ នយិធ សិក្ខាបទវោហារេន វិរតិ វុត្តា, ឥតោ អញ្ញេសុ បន សុត្តបទេសេសុ វិនយាភិធម្មេសុ ច បវត្តវោហារេន វិរតិយោ ចេតនា ច អធិសីលសិក្ខាទីនំ អធិដ្ឋានភាវតោ, តេសុ អញ្ញតរកោដ្ឋាសភាវតោ ច សិក្ខាបទន្តិ អាហ **“បឋមសិក្ខាបទេ”**តិ។ កាមញ្ចេត្ថ “លជ្ជី ទយាបន្នោ”តិ ន វុត្តំ, អធិការវសេន បន អត្ថតោ វា វុត្តមេវាតិ វេទិតព្ពំ។ យថា ហិ លជ្ជាទយោ បាណាតិបាតប្បហានស្ស វិសេសប្បច្ចយោ, ឯវំ អទិន្នាទានប្បហានស្សាបីតិ, តស្មា សាបិ បាឡិ អានេត្វា វត្តព្ពា។ ឯសេវ នយោ ឥតោ បរេសុបិ។ អថ វា “សុចិភូតេនា”តិ ឯតេន ហិរោត្តប្បាទីហិ សមន្នាគមោ, អហិរិកាទីនញ្ច បហានំ វុត្តមេវាតិ “លជ្ជី”តិអាទិ ន វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

អសេដ្ឋចរិយន្តិ អសេដ្ឋានំ ហីនានំ, អសេដ្ឋំ វា លាមកំ និហីនំ វុត្តិំ, មេថុនន្តិ អត្ថោ។ **“ព្រហ្មំ សេដ្ឋំ អាចារ”**ន្តិ មេថុនវិរតិមាហ។ **“អារាចារី មេថុនា”**តិ ឯតេន “ឥធ ព្រាហ្មណ ឯកច្ចោ…បេ…. ន ហេវ ខោ មាតុគាមេន សទ្ធិំ ទ្វយំទ្វយសមាបត្តិំ សមាបជ្ជតិ, អបិច ខោ មាតុគាមស្ស ឧច្ឆាទនបរិមទ្ទនន្ហាបនសម្ពាហនំ សាទិយតិ, សោ តំ អស្សាទេតិ, តំ និកាមេតិ, តេន ច វិត្តិំ អាបជ្ជតី”តិអាទិនា (អ. និ. ៧.៥០) វុត្តា សត្តវិធមេថុនសំយោគាបិ បដិវិរតិ ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្ពា។ ឥធាបិ អសទ្ធម្មសេវនាធិប្បាយេន កាយទ្វារប្បវត្តា មគ្គេនមគ្គបដិបត្តិសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា អព្រហ្មចរិយំ, មិច្ឆាចារេ បន អគមនីយដ្ឋានវីតិក្កមចេតនាតិ យោជេតព្ពំ។ តត្ថ អគមនីយដ្ឋានំ នាម បុរិសានំ មាតុរក្ខិតាទយោ ទស, ធនក្កីតាទយោ ទសាតិ វីសតិ ឥត្ថិយោ។ ឥត្ថីសុ បន ទសន្នំ ធនក្កិតាទីនំ សារក្ខសបរិទណ្ឌានញ្ច វសេន ទ្វាទសន្នំ អញ្ញេ បុរិសា។ គុណវិរហិតេ វិប្បដិបត្តិ អប្បសាវជ្ជា, មហាគុណេ មហាសាវជ្ជា។ គុណរហិតេបិ ច អភិភវិត្វា បវត្តិ មហាសាវជ្ជា, ឧភិន្នំ សមានច្ឆន្ទភាវេបិ កិលេសានំ ឧបក្កមានញ្ច មុទុតាយ អប្បសាវជ្ជា, តិព្ពតាយ មហាសាវជ្ជាតិ វេទិតព្ពា។ តស្ស ទ្វេ សម្ភារា សេវេតុកាមតាចិត្តំ, មគ្គេនមគ្គបដិបត្តីតិ។ មិច្ឆាចារេ បន អគមនីយដ្ឋានតា, សេវនាចិត្តំ មគ្គេនមគ្គបដិបត្តិ, សាទិយនញ្ចាតិ ចត្តារោ។ “អភិភវិត្វា វីតិក្កមនេ មគ្គេនមគ្គបដិបត្តិអធិវាសនេ សតិបិ បុរិមុប្បន្នសេវនាភិសន្ធិបយោគាភាវតោ អភិភុយ្យមានស្ស មិច្ឆាចារោ ន ហោតី”តិ វទន្តិ។ សេវនាចិត្តេ សតិ បយោគាភាវោ ន បមាណំ ឥត្ថិយា សេវនាបយោគស្ស យេភុយ្យេន អភាវតោ, ឥត្ថិយា បុរេតរំ ឧបដ្ឋាបិតសេវនាចិត្តាយបិ មិច្ឆាចារោ ន សិយាតិ អាបជ្ជតិ បយោគាភាវតោ។ តស្មា បុរិសស្ស វសេន ឧក្កំសតោ ចត្តារោ វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពំ, អញ្ញថា ឥត្ថិយា បុរិសកិច្ចករណកាលេ បុរិសស្សបិ សេវនាបយោគាភាវតោ មិច្ឆាចារោ ន សិយាតិ ឯកេ។ ឥទំ បនេត្ថ សន្និដ្ឋានំ – អត្តនោ រុចិយា បវត្តិតស្ស តយោ, ពលក្ការេន បវត្តិតស្ស តយោ, អនវសេសគ្គហណេន បន ចត្តារោតិ។ ឯកោ បយោគោ សាហត្ថិកោវ។

៩. កម្មបថប្បត្តំ ទស្សេតុំ **“អត្ថភញ្ជនកោ”**តិ វុត្តំ។ **វចីបយោគោ កាយបយោគោ វា**តិ **មុសា**-សទ្ទស្ស កិរិយាបធានតំ ទស្សេតិ។ **វិសំវាទនាធិប្បាយោ** បុព្ពភាគក្ខណេ តង្ខណេ ច។ វុត្តញ្ហិ “បុព្ពេវស្ស ហោតិ ‘មុសា ភណិស្ស’ន្តិ, ភណន្តស្ស ហោតិ ‘មុសា ភណាមី’តិ” (បារា. ២០៥)។ ឯតញ្ហិ ទ្វយំ អង្គភូតំ, ឥតរំ បន ហោតុ វា មា វា, អការណមេតំ។ **អស្សា**តិ វិសំវាទកស្ស ។ យថាវុត្តំ បយោគភូតំ មុសា វទតិ វិញ្ញាបេតិ, សមុដ្ឋាបេតិ វា ឯតាយាតិ **ចេតនា មុសាវាទោ។**

បុរិមនយេ លក្ខណស្ស អព្យាបិតតាយ, មុសា-សទ្ទស្ស ច វិសំវទិតព្ពត្ថវាចកត្តសម្ភវតោ បរិបុណ្ណំ កត្វា មុសាវាទលក្ខណំ ទស្សេតុំ **“មុសាតិ អភូតំ អតច្ឆំ វត្ថូ”**តិអាទិនា ទុតិយនយោ អារទ្ធោ។ ឥមស្មិញ្ច នយេ មុសា វទីយតិ វុច្ចតិ ឯតាយាតិ **ចេតនា មុសាវាទោ។ “យមត្ថំ ភញ្ជតី”**តិ វត្ថុវសេន មុសាវាទស្ស អប្បសាវជ្ជមហាសាវជ្ជតមាហ។ យស្ស អត្ថំ ភញ្ជតិ, តស្ស អប្បគុណតាយ អប្បសាវជ្ជោ, មហាគុណតាយ មហាសាវជ្ជោតិ អទិន្នាទានេ វិយ គុណវសេនាបិ យោជេតព្ពំ។ កិលេសានំ មុទុតិព្ពតាវសេនាបិ អប្បសាវជ្ជមហាសាវជ្ជតា លព្ភតិយេវ។

អត្តនោ សន្តកំ អទាតុកាមតាយ, បូរណកថានយេន ច វិសំវាទនបុរេក្ខារស្សេវ មុសាវាទោ។ តត្ថ បន ចេតនា ពលវតី ន ហោតីតិ អប្បសាវជ្ជតា វុត្តា។ អប្បតាយ ឩនស្ស អត្ថស្ស បូរណវសេន បវត្តា កថា **បូរណកថា។**

តជ្ជោតិ តស្សារុប្បោ, វិសំវាទនានុរូបោតិ អត្ថោ។ **“វាយាមោ”**តិ វាយាមសីសេន បយោគមាហ។ វិសំវាទនាធិប្បាយេន បយោគេ កតេបិ បរេន តស្មិំ អត្ថេ អវិញ្ញាតេ វិសំវាទនស្ស អសិជ្ឈនតោ បរស្ស តទត្ថវិជាននំ ឯកោ សម្ភារោ វុត្តោ។ កេចិ បន “អភូតវចនំ វិសំវាទនចិត្តំ បរស្ស តទត្ថវិជានននន្តិ តយោ សម្ភារា”តិ វ

ទន្តិ។ **កិរិយាសមុដ្ឋាបកចេតនាក្ខណេយេវ មុសាវាទកកម្មុនា ពជ្ឈតិ** សន្និដ្ឋាបកចេតនាយ និព្ពត្តត្តា, សចេបិ ទន្ធតាយ វិចារេត្វា បរោ តមត្ថំ ជានាតីតិ អធិប្បាយោ។

“សច្ចវាទី សច្ចសន្ធោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.១៩) វិយ **ថេត**-សទ្ទោ ថិរបរិយាយោ, ថិរភាវោ ច សច្ចវាទិតាយ អធិកតត្តា កថាវសេន វេទិតព្ពោតិ អាហ “**ថិរកថោតិ អត្ថោ**”តិ។ **នថិរកថោ**តិ យថា ហលិទ្ទិរាគាទយោ អនវដ្ឋិតសភាវតាយ ន ថិរា, ឯវំ ន ថិរា កថា យស្ស សោ ន ថិរកថោតិ ហលិទ្ទិរាគាទយោ យថា កថាយ ឧបមា ហោន្តិ, ឯវំ យោជេតព្ពំ។ ឯស នយោ “**បាសាណលេខា វិយា**”តិអាទីសុបិ។

សទ្ធា អយតិ បវត្តតិ ឯត្ថាតិ សទ្ធាយោ, សទ្ធាយោ ឯវ **សទ្ធាយិកោ** យថា “វេនយិកោ”តិ (អ. និ. ៨.១១; បារា. ៨)។ សទ្ធាយ វា អយិតព្ពោ **សទ្ធាយិកោ,** សទ្ធេយ្យោតិ អត្ថោ។ **វត្តព្ពតំ អាបជ្ជតិ** វិសំវាទនតោតិ អធិប្បាយោ។

សុញ្ញភាវន្តិ បីតិវិរហិតតាយ រិត្តតំ។ **សា បិសុណវាចា**តិ យាយំ យថាវុត្តា សទ្ទសភាវា វាចា, សា បិយ សុញ្ញករណតោ បិសុណវាចាតិ និរុត្តិនយេន អត្ថមាហ។ បិសតីតិ វា បិសុណា, សមគ្គេ សត្តេ អវយវភូតេ វគ្គេ ភិន្ទេ ករោតីតិ អត្ថោ។

ផរុសន្តិ សិនេហាភាវេន លូខំ។ **សយម្បិ ផរុសា**តិ ទោមនស្សសមុដ្ឋិតត្តា សភាវេនបិ កក្កសា។ ឯត្ថ ច ផរុសំ ករោតីតិ ផលូបចារេន, ផរុសយតីតិ វា វាចាយ ផរុស-សទ្ទប្បវត្តិ វេទិតព្ពា។ **សយម្បិ ផរុសា**តិ បរេសំ មម្មច្ឆេទវសេន បវត្តិយា ឯកន្តនិដ្ឋុរតាយ សភាវេន, ការណវោហារេន ច វាចាយ ផរុស-សទ្ទប្បវត្តិ ទដ្ឋព្ពា។ តតោយេវ ច **នេវ កណ្ណសុខា។** អត្ថវិបន្នតាយ **ន ហទយង្គមា**។

យេន សម្ផំ បលបតីតិ យេន បលាបសង្ខាតេន និរត្ថកវចនេន សុខំ ហិតញ្ច ផលតិ វិទរតិ វិនាសេតីតិ “សម្ផ”ន្តិ លទ្ធនាមំ អត្តនោ បរេសញ្ច អនុបការកំ យំ កិញ្ចិ បលបតិ។

សំកិលិដ្ឋចិត្តស្សាតិ លោភេន ទោសេន វា វិពាធិតចិត្តស្ស, ឧបតាបិតចិត្តស្ស វា, ទូសិតចិត្តស្សាតិ អត្ថោ។ **ចេតនា បិសុណវាចា** បិសុណំ វទន្តិ ឯតាយាតិ។ យស្ស យតោ ភេទំ ករោតិ, តេសុ អភិន្នេសុ អប្បសាវជ្ជំ, ភិន្នេសុ មហាសាវជ្ជំ, តថា កិលេសានំ មុទុតិព្ពតាវិសេសេសុ។

យស្ស បេសុញ្ញំ ឧបសំហរតិ, សោ ភិជ្ជតុ វា មា វា, តស្ស អត្ថស្ស វិញ្ញាបនមេវ បមាណន្តិ អាហ “**តទត្ថវិជាននេ**”ន្តិ, កម្មបថប្បត្តិ បន ភិន្នេ ឯវ។

អនុប្បទាតាតិ អនុពលប្បទាតា, អនុវត្តនវសេន វា បទាតា។ កស្ស បន អនុវត្តនំ បទានញ្ច? “សហិតាន”ន្តិ វុត្តត្តា “សន្ធានស្សា”តិ វិញ្ញាយតិ។ តេនេវាហ “**សន្ធានានុប្បទាតា**”តិ។ យស្មា បន អនុវត្តនវសេន សន្ធានស្ស បទានំ អាធានំ, រក្ខណំ វា ទឡ្ហីករណំ ហោតិ, តេន វុត្តំ “**ទឡ្ហីកម្មំ កត្តាតិ អត្ថោ**”តិ។ អារមន្តិ ឯត្ថាតិ **អារាមោ,** រមិតព្ពដ្ឋានំ ។ យស្មា បន អាការេន វិនាបិ អយមេវត្ថោ លព្ភតិ, តស្មា វុត្តំ “**សមគ្គរាមោតិបិ បាឡិ, អយមេវេត្ថ អត្ថោ**”តិ។

មម្មានិ វិយ មម្មានិ, យេសុ ផរុសវាចាយ ឆុបិតមត្តេសុ ទុដ្ឋារូសុ វិយ ឃដ្ដិតេសុ ចិត្តំ អធិមត្តំ ទុក្ខប្បត្តំ ហោតិ។ កានិ បន តានិ? ជាតិអាទីនិ អក្កោសវត្ថូនិ។ តានិ ឆិជ្ជន្តិ, ភិជ្ជន្តិ វា យេន កាយវចីបយោគេន, សោ **មម្មច្ឆេទកោ។** ឯកន្តេន ផរុសចេតនា ផរុសវាចា ផរុសំ វទតិ ឯតាយាតិ។ កថំ បន ឯកន្តផរុសចេតនា ហោតិ? ទុដ្ឋចិត្តតាយ។ **តស្សា**តិ ឯកន្តផរុសចេតនាយ ឯវ ផរុសវាចាភាវស្ស។ **មម្មច្ឆេទកោ** សវនផរុសតាយាតិ អធិប្បាយោ។ **ចិត្តសណ្ហតាយ ផរុសវាចា ន ហោតិ** កម្មបថ'ប្បត្តត្តា, កម្មភាវំ បន ន សក្កា វារេតុន្តិ។ ឯវំ អន្វយវសេន ចេតនាផរុសតាយ ផរុសវាចំ សាធេត្វា ឥទានិ តមេវ បដិបក្ខនយេន សាធេតុំ “**វចនសណ្ហតាយា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សា** ផរុសវាចា ។ **យន្តិ** យំ បុគ្គលំ។ ឯត្ថាបិ កម្មបថភាវំ អប្បត្តា អប្បសាវជ្ជា, ឥតរា មហាសាវជ្ជា, តថា កិលេសានំ មុទុតិព្ពតាភាវេ។ កេចិ បន “យំ ឧទ្ទិស្ស ផរុសវាចា បយុជ្ជន្តិ, តស្ស សម្មុខាវ សីសំ ឯតី”តិ, ឯកេ “បរម្មុខាបិ ផរុសវាចា ហោតិយេវា”តិ វទន្តិ។ តត្ថាយមធិប្បាយោ យុត្តោ សិយា – សម្មុខា បយោគេ អគារវាទីនំ ពលវភាវតោ សិយា ចេតនា ពលវតី, បរស្ស ច តទត្ថជាននំ, ន តថា អសម្មុខាតិ។ យថា បន អក្កោសិតេ មតេ អាឡហនេ កតា ខមនា ឧបវាទន្តរាយំ និវត្តេតិ, ឯវំ “បរម្មុខា បយុត្តាបិ ផរុសវាចា ហោតិយេវា”តិ សក្កា វិញ្ញាតុន្តិ។ **កុបិតចិត្ត**ន្តិ អក្កោសាធិប្បាយេនេវ កុបិតចិត្តំ, ន មរណាធិប្បាយេន។ មរណាធិប្បាយេន ហិ ចិត្តកោបេ សតិ ព្យាបាទោយេវ ហោតីតិ។ **ឯត្ថា**តិ –

“នេលង្គោ សេតបច្ឆាទោ, ឯការោ វត្តតី រថោ;
អនីឃំ បស្ស អាយន្តំ, ឆិន្នសោតំ អពន្ធន”ន្តិ។ (សំ. និ. ៤.៣៤៧; ឧទា. ៦៥);

ឥមិស្សា គាថាយ។ សីលញ្ហេត្ថ “នេលង្គ”ន្តិ វុត្តំ។ តេនេវាហ ចិត្តោ គហបតិ “នេលង្គន្តិ ខោ ភន្តេ សីលានមេតំ អធិវចន”ន្តិ (សំ. និ. ៤.៣៤៧)។ **សុកុមារា**តិ អផរុសតាយ មុទុកា។ **បុរស្សា**តិ ឯត្ថ **បុរ**-សទ្ទោ តន្និវាសីវាចកោ ទដ្ឋព្ពោ “គាមោ អាគតោ”តិអាទីសុ វិយ។ តេនេវាហ **“នគរវាសីន”**ន្តិ។ មនំ អប្បាយតិ វឌ្ឍេតីតិ **មនាបា។** តេន វុត្តំ **“ចិត្តវុឌ្ឍិករា”**តិ។ **អាសេវនំ** ភាវនំ ពហុលីករណំ។ យំ គាហយិតុំ បវត្តិតោ, តេន អគ្គហិតេ អប្បសារវត្ថោ គហិតេ មហាសារវត្ថោតិ, ឥធាបិ កិលេសានំ មុទុតិព្ពតាវសេនាបិ អប្បសារវត្ថមហាសារវត្ថតា លព្ភតិយេវ។

“កាលវាទី”តិអាទិ សម្ផប្បលាបា បដិវិរតស្ស បដិបត្តិទស្សនំ។ យថា ហិ “បាណាតិបាតា បដិវិរតោ”តិអាទិ បាណាតិបាតប្បហានបដិបត្តិទស្សនំ។ “បាណាតិបាតំ បហាយ វិហរតី”តិ ហិ វុត្តេ កថំ បាណាតិបាតប្បហានំ ហោតីតិ? អបេក្ខាសព្ភាវតោ “បាណាតិបាតា បដិវិរតោ ហោតី”តិ វុត្តំ, សា បន វិរតិ កថន្តិ អាហ “និហិតទណ្ឌោ និហិតសត្ថោ”តិ, តញ្ច ទណ្ឌសត្ថនិធានំ កថន្តិ វុត្តំ “លជ្ជី”តិអាទិ, ឯវំ ឧត្តរុត្តរំ បុរិមស្ស បុរិមស្ស ឧបាយសន្ទស្សនំ, តថា អទិន្នាទានាទីសុ យថាសម្ភវំ យោជេតព្ពំ។ តេន វុត្តំ “កាលវាទីតិអាទិ សម្ផប្បលាបា បដិវិរតស្ស បដិបត្តិទស្សន”ន្តិ។ អត្ថសញ្ហិតាបិ ហិ វាចា អយុត្តកាលប្បយោគេន អត្ថាវហា ន សិយាតិ អនត្ថវិញ្ញាបនវាចំ អនុលោមេតិ, តស្មា សម្ផប្បលាបំ បជហន្តេន អកាលវាទិតា បរិវជ្ជេតព្ពាតិ វុត្តំ **“កាលវាទី”**តិ។ កាលេន វទន្តេនាបិ ឧភយានត្ថសាធនតោ អភូតំ បរិវជ្ជេតព្ពន្តិ អាហ **“ភូតវាទី”**តិ។ ភូតញ្ច វទន្តេន យំ ឥធលោកបរលោកហិតសម្បាទកំ, តទេវ វត្តព្ពន្តិ ទស្សេតុំ **“អត្ថវាទី”**តិ វុត្តំ។ អត្ថំ វទន្តេនាបិ ន លោកិយធម្មសន្និស្សិតមេវ វត្តព្ពំ, អថ ខោ លោកុត្តរធម្មសន្និស្សិតំ បីតិ ទស្សេតុំ **“ធម្មវាទី”**តិ វុត្តំ។ យថា ច អត្ថោ លោកុត្តរធម្មសន្និស្សិតោ ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ **“វិនយវាទី”**តិ វុត្តំ។ បាតិមោក្ខសំវរោ សតិសំវរោ ញាណសំវរោ ខន្តិសំវរោ វីរិយសំវរោតិ ហិ បញ្ចន្នំ សំវរានំ, តទង្គវិនយោ វិក្ខម្ភនវិនយោ សមុច្ឆេទវិនយោ បដិប្បស្សទ្ធិវិនយោ និស្សរណវិនយោតិ បញ្ចន្នំ វិនយានញ្ច វសេន វុច្ចមានោ អត្ថោ និព្ពានាធិគមហេតុភាវតោ លោកុត្តរធម្មសន្និស្សិតោ ហោតីតិ។

ឯវំ គុណវិសេសយុត្តោ ច អត្ថោ វុច្ចមានោ ទេសនាកោសល្លេ សតិ សោភតិ, កិច្ចករោ ច ហោតិ, នាញ្ញថាតិ ទស្សេតុំ **“និធានវតី វាចំ ភាសិតា”**តិ វុត្តំ។ ឥទានិ តំ ទេសនាកោសល្លំ វិភាវេតុំ **“កាលេនា”**តិអាទិមាហ។ អជ្ឈាសយជ្ឈុប្បត្តីនំ បុច្ឆាយ ច វសេន ឱតិណ្ណេ ទេសនាវិសយេ ឯកំសាទិព្យាករណវិភាគំ សល្លក្ខេត្វា ឋបនាហេតុទាហរណសំសន្ទនានិ តំតំកាលានុរូបំ វិភាវេន្តិយា បរិមិតបរិច្ឆិន្នរូបាយ វិបុលតរគម្ភីរុទារបហូតត្ថវិត្ថារសង្គាហកាយ ទេសនាយ បរេ យថាជ្ឈាសយំ បរមត្ថសិទ្ធិយំ បតិដ្ឋាបេន្តោ “ទេសនាកុសលោ”តិ វុច្ចតីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថយោជនា វេទិតព្ពា។

១០. ឯវំ បដិបាដិយា សត្ត មូលសិក្ខាបទានិ វិភជិត្វា សតិបិ អភិជ្ឈាទិប្បហានស្ស សំវរសីលសិក្ខាសង្គហេ ឧបរិគុណសង្គហតោ, លោកិយបុថុជ្ជនាវិសយតោ ច ឧត្តរទេសនាយ សង្គណ្ហិតុំ តំ បរិហរិត្វា បចុរជនបាកដំ អាចារសីលមេវ វិភជន្តោ ភគវា **“ពីជគាមភូតគាមសមារម្ភា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **គាមោ**តិ សមូហោ។ ននុ ច រុក្ខាទយោ ចិត្តរហិតតាយ ន ជីវា, ចិត្តរហិតតា ច បរិប្ផន្ទាភាវតោ , ឆិន្នេ វិរុហនតោ, វិសទិសជាតិកភាវតោ, ចតុយោនិអប្បរិយាបន្នតោ ច វេទិតព្វា, វុឌ្ឍិ បន បវាឡសិលាលវណានម្បិ វិជ្ជតីតិ ន តេសំ ជីវភាវេ ការណំ, វិសយគ្គហណញ្ច បរិកប្បនាមត្តំ សុបនំ វិយ ចិញ្ចាទីនំ, តថា ទោហឡាទយោ, តត្ថ កស្មា ពីជគាមភូតគាមសមារម្ភា បដិវិរតិ ឥច្ឆិតាតិ? សមណសារុប្បតោ, សន្និស្សិតសត្តានុរក្ខណតោ ច។ តេនេវាហ “ជីវសញ្ញិនោ ហិ មោឃបុរិសា មនុស្សា រុក្ខស្មិ”ន្តិអាទិ (បាចិ. ៨៩)។ **នីលតិណរុក្ខាទិកស្សា**តិ អល្លតិណស្ស ចេវ អល្លរុក្ខាទិកស្ស ច។ **អាទិ**-សទ្ទេន ឱសធិគច្ឆលតាទយោ វេទិតព្ពា។

ឯកំ ភត្តំ ឯកភត្តំ, តំ អស្ស អត្ថីតិ **ឯកភត្តិកោ,** ឯកស្មិំ ទិវសេ ឯកវារមេវ ភុញ្ជនកោ។ តយិទំ រត្តិភោជនេនាបិ សិយាតិ តន្និវត្តនត្ថមាហ **“រត្តូបរតោ”**តិ។ ឯវម្បិ អបរណ្ហភោជីបិ សិយា ឯកភត្តិកោតិ តទាសង្កានិវត្តនត្ថំ **“វិរតោ វិកាលភោជនា”**តិ វុត្តំ។ អរុណុគ្គមនតោ បដ្ឋាយ យាវ មជ្ឈន្ទិកា, អយំ ពុទ្ធានំ អាចិណ្ណសមាចិណ្ណោ ភោជនស្ស កាលោ នាម, តទញ្ញោ វិកាលោ។ **អដ្ឋកថាយំ** បន ទុតិយបទេន រត្តិភោជនស្ស បដិក្ខិត្តត្តា អបរណ្ហោ “វិកាលោ”តិ វុត្តោ។

សង្ខេបតោ “សព្ពបាបស្ស អករណ”ន្តិអាទិ (ទី. និ. ២.៩០; ធ. ប. ១៨៣; នេត្តិ. ៣០, ៥០, ១១៦, ១២៤) នយប្បវត្តំ ភគវតោ សាសនំ អច្ចន្តឆន្ទរាគប្បវត្តិតោ នច្ចាទីនំ ទស្សនំ ន អនុលោមេតីតិ អាហ **“សាសនស្ស**

អននុលោមត្តា”តិ។ អត្តនា បយោជិយមានំ, បរេហិ បយោជាបិយមានញ្ច នច្ចំ នច្ចភាវសាមញ្ញតោ បាឡិយំ ឯកេនេវ នច្ច-សទ្ទេន គហិតំ, តថា គីតវាទិត-សទ្ទេន ចាតិ អាហ “**នច្ចននច្ចាបនាទិវសេនា**”តិ។ **អាទិ-**សទ្ទេន គាយនគាយាបនវាទនវាទាបនានិ សង្គណ្ហាតិ។ ទស្សនេន ចេត្ថ សវនម្បិ សង្គហិតំ វិរូបេកសេសនយេន។ អាលោចនសភាវតាយ វា បញ្ចន្នំ វិញ្ញាណានំ សវនកិរិយាយបិ ទស្សនសង្ខេបសព្ភាវតោ “**ទស្សនា**” ឥច្ចេវ វុត្តំ។ អវិសូកភូតស្ស គីតស្ស សវនំ កទាចិ វដ្ដតីតិ អាហ “**វិសូកភូតា ទស្សនា**”តិ។ តថា ហិ វុត្តំ បរមត្ថជោតិកាយ **ខុទ្ទកបាឋដ្ឋកថាយ** (ខុ. បា. អដ្ឋ. បច្ឆិមបញ្ចសិក្ខាបទវណ្ណនា) “ធម្មូបសំហិតម្បិ ចេត្ថ គីតំ វដ្ដតិ, គីតូបសំហិតោ ធម្មោ ន វដ្ដតី”តិ។

ឧច្ចាតិ ឧច្ចសទ្ទេន សមានត្ថំ ឯកំ សទ្ទន្តរំ, សេតិ ឯត្ថាតិ **សយនំ។** ឧច្ចាសយនំ មហាសយនញ្ច សមណសារុប្បរហិតំ អធិប្បេតន្តិ អាហ “**បមាណាតិក្កន្តំ, អកប្បិយត្ថរណា**”ន្តិ ។ អាសន្ទាទិអាសនញ្ចេត្ថ សយនេន សង្គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ យស្មា បន អាធារេ បដិក្ខិត្តេ តទាធារកិរិយា បដិក្ខិត្តាវ ហោតិ, តស្មា “ឧច្ចាសយនមហាសយនា” ឥច្ចេវ វុត្តំ, អត្ថតោ បន តទុបភោគភូត និសជ្ជានិបជ្ជនេហិ វិរតិ ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្ពា។ ឧច្ចាសយនសយនមហាសយនសយនាតិ វា ឯតស្មិំ អត្ថេ ឯកសេសនយេន អយំ និទ្ទេសោ កតោ យថា “នាមរូបបច្ចយា សឡាយតន”ន្តិ (ម. និ. ៣.១២៦; សំ. និ. ២.១; ឧទា. ១)។ អាសនកិរិយាបុព្ពកត្តា សយនកិរិយាយ សយនគ្គហណេនេវ អាសនំ គហិតន្តិ វេទិតព្ពំ។

អញ្ញេហិ គាហាបនេ ឧបនិក្ខិត្តសាទិយនេ ច បដិគ្គហណត្ថោ លព្ភតីតិ អាហ “**ន ឧគ្គណ្ហាបេតិ, ន ឧបនិក្ខិត្តំ សាទិយតី**”តិ។ អថ វា តិវិធំ បដិគ្គហណំ កាយេន វាចាយ មនសា។ តត្ថ កាយេន បដិគ្គហណំ ឧគ្គណ្ហនំ, វាចាយ បដិគ្គហណំ ឧគ្គហាបនំ, មនសា បដិគ្គហណំ សាទិយនន្តិ តិវិធម្បិ បដិគ្គហណំ សាមញ្ញនិទ្ទេសេន, ឯកសេសនយេន វា គហេត្វា “បដិគ្គហណា”តិ វុត្តន្តិ អាហ “**នេវ នំ ឧគ្គណ្ហាតី**”តិអាទិ។ ឯស នយោ “**អាមកធញ្ញបដិគ្គហណា**”តិអាទីសុបិ។ នីវារាទិឧបធញ្ញស្ស សាលិយាទិមូលធញ្ញន្តោគធត្តា វុត្តំ “**សត្តវិធស្សា**”តិ។ “អនុជានាមិ ភិក្ខវេ បញ្ច វសានិ ភេសជ្ជានិ អច្ឆវសំ មច្ឆវសំ សុសុការវសំ សូករវសំ គទ្រភវស”ន្តិ (មហាវ. ២៦២) វុត្តត្តា ឥទំ ឱទិស្ស អនុញ្ញាតំ នាម, តស្ស បន “កាលេ បដិគ្គហិត”ន្តិ (មហាវ. ២៦២) វុត្តត្តា បដិគ្គហណំ វដ្ដតីតិ អាហ “**អញ្ញត្រ ឱទិស្ស អនុញ្ញាតា**”តិ។

អក្កមតីតិ និប្បីឡេតិ។ បុព្ពភាគេ អក្កមតីតិ សម្ពន្ធោ។ **ហទយ**ន្តិ នាឡិអាទិមានភាជនានំ អព្ភន្តរំ។ តិលាទីនំ នាឡិអាទីហិ មិននកាលេ ឧស្សាបិតសិខាយេវ **សិខា,** តស្សា **ភេទោ** ហាបនំ។ **កេចី**តិ សារសមាសាចរិយា, ឧត្តរវិហារវាសិនោ ច។

វធោតិ មុដ្ឋិប្បហារកសាតាឡនាទីហិ ហឹសនំ, វិហេឋនន្តិ អត្ថោ។ វិហេឋនត្ថោបិ ហិ វធសទ្ទោ ទិស្សតិ “អត្តានំ វធិត្វា វធិត្វា”តិអាទីសុ (បាចិ. ៨៨០)។ យថា ហិ អប្បដិគ្គហភាវសាមញ្ញេ សតិបិ បព្ពជិតេហិ អប្បដិគ្គហិតព្ពវត្ថុវិសេសភាវសន្ទស្សនត្ថំ ឥត្ថិកុមារិទាសិទាសាទយោ វិភាគេន វុត្តា , ឯវំ បរស្សហរណភាវតោ អទិន្នាទានភាវសាមញ្ញេ សតិបិ តុលាកូដាទយោ អទិន្នាទានវិសេសភាវទស្សនត្ថំ វិភាគេន វុត្តា, ន ឯវំ បាណាតិបាតបរិយាយស្ស វធស្ស បុនគ្គហណេ បយោជនំ អត្ថិ។ “តត្ថ សយង្ការោ, ឥធ បរំការោ”តិ ច ន សក្កា វត្តុំ “កាយវចីបយោគសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា ឆប្បយោគា”តិ ច វុត្តត្តា។ តស្មា យថាវុត្តោយេវ អត្ថោ សុន្ទរតរោ។ អដ្ឋកថាយំ បន “វធោតិ មារណ”ន្តិ វុត្តំ, តម្បិ បោថនមេវ សន្ធាយាតិ ច សក្កា វិញ្ញាតុំ មារណ-សទ្ទស្ស វិហឹសនេបិ ទិស្សនតោ។

ឯត្តាវតាតិ “បាណាតិបាតំ បហាយា”តិអាទិនា “ឆេទន…បេ…. សហសាការា បដិវិរតោ”តិ ឯត្តកេន បរិមាណេន បាឋេន។ អន្តរាភេទំ អគ្គហេត្វា បាឡិយំ អាគតនយេន ឆព្ពីសតិសិក្ខាបទសង្គហំ យេភុយ្យេន សិក្ខាបទានំ អវិភត្តត្តា **ចូឡសីលំ** នាម។ ទេសនាវសេន ហិ ឥធ ចូឡមជ្ឈិមាទិភាវោ អធិប្បេតោ, ន ធម្មវសេន។ តថា ហិ ឥធ សង្ខិត្តេន ឧទ្ទិដ្ឋានំ សិក្ខាបទានំ អវិភត្តានំ វិភជនវសេន មជ្ឈិមសីលទេសនា បវត្តា។ តេនេវាហ “**មជ្ឈិមសីលំ វិត្ថារេន្តោ**”តិ។

ចូឡសីលវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

មជ្ឈិមសីលវណ្ណនា

១១. តត្ថ **យថា**តិ ឱបម្មត្ថេ និបាតោ។ **វា**តិ វិកប្បនត្ថេ។ **បនា**តិ វចនាលង្ការេ។ **ឯកេ**តិ អញ្ញេ។ **ភោន្តោ**តិ សាធូនំ បិយសមុទាហារោ។ សាធវោ ហិ បរេ “ភោន្តោ”តិ វា, “ទេវានំ បិយា”តិ វា “អាយស្មន្តោ”តិ វា សមាល

បន្តិ។ យំ កិញ្ចិ បព្ពជ្ជំ ឧបគតា **សមណា។** ជាតិមត្តេន **ព្រាហ្មណា។** ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ឧស្សាហំ កត្វា មម វណ្ណំ វទមានោបិ បុថុជ្ជនោ “បាណាតិបាតំ បហាយ បាណាតិបាតា បដិវិរតោ”តិអាទិនា បរានុទ្ទេសិកនយេន វា យថា បនេកេ ភោន្តោ សមណព្រាហ្មណភាវំ បដិជានមានា, បរេហិ ច តថាសម្ភាវិយមានា តទនុរូបបដិបត្តិំ អជាននតោ, អសមត្ថតោ ច ន អភិសម្ភុណន្តិ, ន ឯវមេយំ, អយំ បន សមណោ គោតមោ សព្ពថាបិ សមណសារុប្បបដិបទំ បូរេសិយេវាតិ ឯវំ អញ្ញុទ្ទេសិកនយេន វា សព្ពថាបិ អាចារសីលមត្តមេវ វទេយ្យុំ, ន តទុត្តរិន្តិ។

ពីជគាមភូតគាមសមារម្ភបទេ សទ្ទក្កមេន អប្បធានភូតោបិ ពីជគាមភូតគាមោ និទ្ទិសិតព្ពតាយ បធានភាវំ បដិលភតិ។ អញ្ញោ ហិ សទ្ទក្កមោ អញ្ញោ អត្ថក្កមោតិ អាហ “**កតមោ សោ ពីជគាមភូតគាមោ**”តិ។ តស្មិញ្ចិ វិភត្តេ តព្ពិសយតាយ សមារម្ភោបិ វិភត្តោវ ហោតីតិ ។ តេនេវាហ ភគវា “**មូលពីជ**”ន្តិអាទិ។ មូលមេវ ពីជំ **មូលពីជំ,** មូលំ ពីជំ ឯតស្សាតិបិ **មូលពីជំ។** សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ផឡុពីជ**ន្តិ បព្ពពីជំ។ បច្ចយន្តរសមវាយេ សទិសផលុប្បត្តិយា វិសេសការណភាវតោ វិរុហណសមត្ថេ សារផលេ និរុឡ្ហោ **ពីជ**-សទ្ទោ តទត្ថសំសិទ្ធិយា មូលាទីសុបិ កេសុចិ បវត្តតីតិ មូលាទិតោ និវត្តនត្ថំ ឯកេន ពីជ-សទ្ទេន វិសេសេត្វា វុត្តំ “**ពីជពីជ**”ន្តិ។ “រូបរូបំ , ទុក្ខទុក្ខ”ន្តិ (សំ. និ. ៤.៣២៧) ច យថា។ កស្មា បនេត្ថ ពីជគាមភូតគាមំ បុច្ឆិត្វា ពីជគាមោ ឯវ វិភត្តោតិ? ន ខោ បនេតំ ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ។ ននុ អវោចុម្ហ “មូលមេវ ពីជំ មូលពីជំ, មូលំ ពីជំ ឯតស្សាតិបិ មូលពីជន្តិ”។ តត្ថ បុរិមេន ពីជគាមោ និទ្ទិដ្ឋោ, ទុតិយេន ភូតគាមោ, ទុវិធោបេស សាមញ្ញនិទ្ទេសេន, មូលពីជញ្ច មូលពីជញ្ច មូលពីជន្តិ ឯកសេសនយេន វា បាឡិយំ និទ្ទិដ្ឋោតិ វេទិតព្ពោ។ តេនេវាហ “**សព្ពញ្ចេត**”ន្តិអាទិ។

១២. “**សន្និធិកតស្សា**”តិ ឯតេន “សន្និធិការបរិភោគ”ន្តិ ឯត្ថ **ការ**-សទ្ទស្ស កម្មត្ថតំ ទស្សេតិ។ យថា វា “អាចយំគមិនោ”តិ វត្តព្ពេ អនុនាសិកលោបេន “អាចយគាមិនោ”តិ (ធ. ស. ១០) និទ្ទេសោ កតោ, ឯវំ “សន្និធិការំ បរិភោគ”ន្តិ វត្តព្ពេ អនុនាសិកលោបេន “សន្និធិការបរិភោគ”ន្តិ វុត្តំ, សន្និធិំ កត្វា បរិភោគន្តិ អត្ថោ។

សម្មា កិលេសេ លិខតីតិ **សល្លេខោ,** សុត្តន្តនយេន បដិបត្តិ។ បរិយាយតិ កប្បិយតីតិ **បរិយាយោ,** កប្បិយវាចានុសារេន បដិបត្តិ។ កិលេសេហិ អាមសិតព្ពតោ **អាមិសំ,** យំ កិញ្ចិ ឧបភោគារហំ វត្ថុ។ តេនេវាហ “**អាមិសន្តិ វុត្តាវសេស**”ន្តិ។ នយទស្សនញ្ចេតំ សន្និធិវត្ថូនំ។ **ឧទកកទ្ទមេ**តិ ឧទកេ ច កទ្ទមេ ច។ **អច្ចថា**តិ និសីទថ។ **គីវាយាមក**ន្តិ គីវំ អាយមិត្វា, យថា ច ភុត្តេ អតិភុត្តតាយ គីវា អាយមិតព្ពាវ ហោតិ, ឯវន្តិ អត្ថោ។ **ចតុភាគមត្ត**ន្តិ កុឌុពមត្តំ។ “**កប្បិយកុដិយ**”ន្តិអាទិ វិនយវសេន វុត្តំ។

១៣. **ឯត្តកម្បី**តិ វិនិច្ឆយវិចារណាវត្ថុកិត្តនម្បិ ។ **បយោជនមត្តមេវា**តិ បទត្ថយោជនមត្តមេវ។ យស្ស បន បទស្ស វិត្ថារកថំ វិនា ន សក្កា អត្ថោ វិញ្ញាតុំ, តត្ថ វិត្ថារកថាបិ បទត្ថសង្គហមេវ គច្ឆតិ។ កុតូហលវសេន បេក្ខិតព្ពតោ **បេក្ខា,** នដសត្ថវិធិនា នដានញ្ច បយោគោ។ នដសមូហេន បន ជនសមូហេ ករណវសេន “**នដសមជ្ជ**”ន្តិ វុត្តំ, សារសមាសេ “បេក្ខា មហ”ន្តិ វុត្តំ។ **ឃនតាឡំ** នាម ទណ្ឌមយតាឡំ, សិលាសលាកតាឡំ វា។ **ឯកេ**តិ សារសមាសាចរិយា, ឧត្តរវិហារវាសិនោ ច។ យថា ចេត្ថ, ឯវំ ឥតោ បរេសុបិ “ឯកេ”តិ អាគតដ្ឋានេសុ។ **ចតុរស្សអម្ពណកតាឡំ** នាម វុក្ខសារទណ្ឌាទីសុ យេន កេនចិ ចតុរស្សអម្ពណកំ កត្វា ចតូសុ បស្សេសុ ចម្មេន ឱនទ្ធិត្វា កតវាទិតំ។ **អញ្ចោក្កិរណំ** រង្គពលិករណំ, យា “នទ្ទី”តិ វុច្ចតិ។ **សោភនករ**ន្តិ សោភនករណំ, “សោភនឃរក”ន្តិ សារសមាសេ វុត្តំ។ ចណ្ឌាលានមិទន្តិ **ចណ្ឌាលំ។** សាណោ ឧទកេន តេមេត្វា អញ្ញមញ្ញំ អាកោដនកីឡា **សាណធោវនំ។ ឥន្ទជាលេនា**តិ អដ្ឋិធោវនមន្តំ បរិជប្បិត្វា យថា បរេ អដ្ឋីនិ យេវ បស្សន្តិ, ឯវំ តថាទីនំ អន្តរធាបនមាយាយ។ **សកដព្យូហាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ចក្កបទុមកឡីរព្យូហាទី សង្គណ្ហាតិ។

១៤. **បទានី**តិ សារីនំ បតិដ្ឋានដ្ឋានានិ។ **ទសបទំ** នាម ទ្វីហិ បន្តីហិ វីសតិយា បទេហិ កីឡនជូតំ។ **បាសកំ** វុច្ចតិ ឆសុ បស្សេសុ ឯកេកំ យាវ ឆក្កំ ទស្សេត្វា កតកីឡនកំ, តំ វឌ្ឍេត្វា យថាលទ្ធំ ឯកកាទិវសេន សារិយោ អបនេន្តា ឧបនេន្តា ច កីឡន្តិ។ ឃដេន កីឡា **ឃដិកា**តិ ឯកេ។ ពហូសុ សលាកាសុ វិសេសរហិតំ ឯកំ សលាកំ គហេត្វា តាសុ បក្ខិបិត្វា បុន តស្សេវ ឧទ្ធរណំ **សលាកហត្ថ**ន្តិ ឯកេ។ បណ្ណេន វំសាការេន កតា **នាឡិកា។** តេនេវាហ “**តំ ធមន្តា**”តិ។ “បុច្ឆន្តស្ស មុខាគតំ អក្ខរំ គហេត្វា នដ្ឋមុត្តិ លាភាលាភាទិជាននកីឡា **អក្ខរិកា**”តិបិ វទន្តិ។ “វាទិតានុរូបំ នច្ចនំ គាយនំ វា **យថាវជ្ជំ**” តិបិ វទន្តិ។ “ឯវំ កតេ ជយោ ភវិស្សតិ, អញ្ញថា បរាជយោ”តិ ជយបរាជយេ បុរក្ខត្វា បយោគករណវសេន បរិហារបថាទីនម្បិ **ជូតបមាទដ្ឋានភាវោ** វេទិតព្ពោ។ បង្គចីរាទីហិបិ វំសាទីហិ កាតព្ពកិច្ចសិទ្ធិអសិទ្ធិជយបរាជយាវហោ បយោគោ វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ “**យថាវជ្ជ**”ន្តិ ច កាណាទីហិ សទិសតាការទស្សនេហិ ជយបរាជយវសេន ជូតកីឡិតភាវេន វុត្តំ។

១៥. **វាឡរូបានី**តិ អាហរិមានិ វាឡរូបានិ។ “អកប្បិយមញ្ចោវ **បល្លង្កោ**”តិ សារសមាសេ។ **វានវិចិត្តន្តិ**
ភិត្តិច្ឆទាទិវសេន វានេន វិចិត្រំ។ រុក្ខតូលលតាតូលបោដកីតូលានំ វសេន **តិណ្ណំ តូលានំ។** ឧទ្ទលោមិយំ **កេចី**តិ
សារសមាសាចរិយា, ឧត្តរវិហារវាសិនោ ច។ តថា ឯកន្តលោមិយំ។ **កោសេយ្យកដ្ដិស្សមយ**ន្តិ
កោសេយ្យកស្សជមយំ។ **សុទ្ធកោសេយ្យ**ន្តិ រតនបរិសិព្ពនរហិតំ។ **“បបេត្វា តូលិក**”ន្តិ ឯតេន រតនបរិសិព្ពន
រហិតាបិ តូលិកា ន វដ្ដតីតិ ទីបេតិ។ **“រតនបរិសិព្ពិតានី**”តិ ឥមិនា យានិ រតនបរិសិព្ពិតានិ, តានិ
ភូមត្ថរណវសេន, យថានុរូបំ មញ្ចបីឋាទីសុ ច ឧបនេតុំ វដ្ដតីតិ ទីបិតំ ហោតិ។ **អជិនចម្មេហី**តិ
អជិនមិគចម្មេហិ។ តានិ កិរ ចម្មានិ សុខុមានិ, តស្មា ទុបដ្ដតិបដ្ដានិ កត្វា សិព្ពន្តិ។ តេន វុត្តំ
“អជិនប្បវេណី”តិ។ **វុត្តនយេនា**តិ វិនយេ វុត្តនយេន។

១៦. **អលង្ការញ្ចនមេវ** ន ភេសជ្ជំ មណ្ឌនានុយោគស្ស អធិប្បេតត្តា។ មាលា-សទ្ទោ សាសនេ សុទ្ធបុប្ផេសុបិ
និរុឡ្ហោតិ អាហ **“ពទ្ធមាលា វា**”តិ។ **មត្តិកកក្ក**ន្តិ ឱសធេហិ អភិសង្ខតំ យោគមត្តិកកក្កំ។ **ចលិតេ**តិ កុបិតេ។
លោហិតេ សន្និសិន្នេតិ ទុដ្ឋលោហិតេ ខីណេ។

១៧. ទុគ្គតិតោ សំសារតោ ច និយ្យាតិ ឯតេនាតិ និយ្យានំ, សគ្គមគ្គោ មោក្ខមគ្គោ ច។ តំ និយ្យានំ
អរហតិ, និយ្យានេ វា និយុត្តា, និយ្យានំ វា ផលភូតំ ឯតិស្សា អត្ថីតិ និយ្យានិកា, វចីទុច្ចរិតសំកិលេសតោ
និយ្យាតីតិ វា ឦ-ការស្ស រស្សត្តំ, យ-ការស្ស ច ក-ការំ កត្វា និយ្យានិកា, ចេតនាយ សទ្ធឹ សម្ផប្បលាបា វេរមណិ។
តប្បដិបក្ខតោ អនិយ្យានិកា, តស្សា ភាវោ អនិយ្យានិកត្តំ, តស្មា **អនិយ្យានិកត្តា។ តិរច្ឆានភូតា**តិ
តិរោករណភូតា។ **កម្មដ្ឋានភាវេ**តិ អនិច្ចតាបដិសំយុត្តចតុសច្ចកម្មដ្ឋានភាវេ។ សហ អត្ថេនាតិ **សាត្ថកំ,**
ហិតបដិសំយុត្តន្តិ អត្ថោ។ **វិសិខា**តិ ឃរសន្និវេសោ, វិសិខាគហណេន ច តន្និវាសិនោ គហិតា “គាមោ
អាគតោ”តិអាទីសុ វិយ។ តេនេវាហ “សូរា សមត្ថា”តិ, “សទ្ធា បសន្នា”តិ ច។ កុម្ភដ្ឋានាបទេសេន
កុម្ភទាសិយោ វុត្តាតិ អាហ **“កុម្ភទាសីកថា វា**”តិ។ ឧប្បត្តិឋិតិសម្ភារាទិវសេន លោកំ អក្ខាយតីតិ
លោកក្ខាយិកា។

១៨. **សហិត**ន្តិ បុព្ពាបរាវិរុទ្ធំ។

១៩. ទូតស្ស កម្មំ ទូតេយ្យំ, តស្ស កថា **ទូតេយ្យកថា។**

២០. **តិវិធេនា**តិ សាមន្តជប្បនឥរិយាបថសន្និស្សិតបច្ចយបដិសេវនភេទតោ តិប្បការេន។ **វិម្ហាបយន្តី**តិ
“អហោ អច្ឆរិយបុរិសោ”តិ អត្តនិ បរេសំ វិម្ហយំ ឧប្បាទេន្តិ។ **លបន្តី**តិ អត្តានំ, ទាយកំ វា ឧក្ខិបិត្វា យថា សោ
កិញ្ចិ ទទាតិ, ឯវំ ឧក្កាចេត្វា កថេន្តិ។ និមិត្តេន ចរន្តិ, និមិត្តំ វា ករោន្តីតិ **នេមិត្តិកា** និមិត្តន្តិ ច បរេសំ បច្ចយ
ទានសញ្ញុប្បាទកំ កាយវចីកម្មំ វុច្ចតិ។ និប្បឹសន្តីតិ និប្បេសា, និប្បេសាយេវ **និប្បេសិកា,** និប្បេសោតិ ច
សឋបុរិសោ វិយ លាភសក្ការត្ថំ អក្កោសខុំសនុប្បណ្ឌនបរបិដ្ឋិមំសិកតាទិ។

មជ្ឈិមសីលវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

** មហាសីលវណ្ណនា **

២១. អង្គានិ អារព្ភ បវត្តត្តា អង្គសហចរិតំ សត្ថំ **“អង្គ**”ន្តិ វុត្តំ។ **និមិត្ត**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ កេចិ បន
“អង្គន្តិ អង្គវិការ”ន្តិ វទន្តិ, បរេសំ អង្គវិការទស្សនេនាបិ លាភាលាភាទិវិជ្ជាតិ។ **បណ្ឌុរាជា**តិ ទក្ខិណា
មធុរាធិបតិ។ **“មហន្តាន**”ន្តិ ឯតេន អប្បកំ និមិត្តំ, មហន្តំ និមិត្តំ ឧប្បាតោតិ ទស្សេតិ។ **ឥទំ នាម បស្សតី**តិ
យោ វសភំ កុញ្ជរំ បាសាទំ បព្ពតំ វា អារូឡ្ហំ សុបិនេ អត្តានំ បស្សតិ, តស្ស ឥទំ នាម ផលំ ហោតីតិ។ **សុបិនក**ន្តិ
សុបិនសត្ថំ។ អង្គសម្បត្តិវិបត្តិទស្សនមត្តេន អាទិសនំ វុត្តំ **“អង្គ**”ន្តិ ឥមិនា, **“លក្ខណ**”ន្តិ ឥមិនា បន
មហានុភាវតានិប្ផាទកអង្គលក្ខណវិសេសទស្សនេនាតិ អយមេតេសំ វិសេសោតិ។ **អហតេ**តិ នវេ។ **ឥតោ
បដ្ឋាយា**តិ ទេវរក្ខសមនុស្សាទិភេទេន វិវិធវត្ថភាគេ ឥតោ វា ឯត្តោ វា សញ្ឆិន្នេ ឥទំ នាម ភោគាទិ ហោតីតិ។
ទព្ពិហោមទីនិ ហោមស្សុបករណាទិវិសេសេហិ ផលវិសេសទស្សនវសេន បវត្តានិ។ **អគ្គិហោមំ** វុត្តាវសេស
សាធនវសេន បវត្តំ ហោមំ។ **អង្គុលដ្ឋិ**ន្តិ សរីរំ។ អព្ភិនោ សត្ថំ **អព្ភេយ្យំ,** មាសុរក្ខេន កតោ គន្ថោ **មាសុរក្ខោ។ ភូរិ
វិជ្ជា** សស្សពុទ្ធិករណវិជ្ជាតិ សារសមាសេ។ **សបក្ខក...បេ.... ចតុប្បទាន**ន្តិ បិង្គលមក្ខិកាទិសបក្ខក យ
រគោលិកាទិអបក្ខកទេវមនុស្សកោញ្ចាទិទ្វិបទកកណ្ដកជម្ពុកាទិចតុប្បទានំ។

២៣. “**អសុកទិវសេ**”តិ “បក្ខស្ស ទុតិយេ តតិយេ”តិអាទិ តិថិវសេន វុត្តំ។ **អសុកនក្ខត្តេនា**តិ រោហិណីអាទិនក្ខត្តយោគវសេន។

២៤. **ឧក្កានំ បតន**ន្តិ ឧក្កោភាសានំ បតនំ។ វាតសង្ឃាតេសុ ហិ វេគេន អញ្ញមញ្ញំ សង្ឃដ្ដេន្តេសុ ទីបកោភាសោ វិយ ឱភាសោ ឧប្បជ្ជិត្វា អាកាសតោ បតតិ, តត្ថាយំ ឧក្កាបាតវោហារោ។ **អវិសុទ្ធតា** អព្ភមហិកាទីហិ។

២៥. **ធារានុបវេច្ឆនំ** វស្សនំ។ ហត្ថេន អធិប្បេតវិញ្ញាបនំ **ហត្ថមុទ្ទា,** តំ បន អង្គុលិសង្កោចនេន គណនាយេវ។ បារសិក មិលក្ខកាទយោ វិយ នវន្តវសេន គណនា **អច្ឆិទ្ទកគណនា។ សង្កុប្បាទនាទី**តិ **អាទិ-**សទ្ទេន រោកលនភាគហារាទិកេ សង្គណ្ហាតិ។ **ចិន្តាវសេនា**តិ វត្ថុំ អនុសន្ធិញ្ច សយមេវ ចិរេន ចិន្តេត្វា ករណវសេន **ចិន្តាកវិ** វេទិតព្ពោ, កិញ្ចិ សុត្វា សុតេន អស្សុតំ អនុសន្ធេត្វា ករណវសេន **សុតកវិ,** កញ្ចិ អត្ថំ ឧបធារេត្វា តស្ស សង្ខិបនវិត្ថារណាទិវសេន **អត្ថកវិ,** យំ កិញ្ចិ បរេន កតំ កព្ពំ នាដកំ វា ទិស្វា តំ សទិសមេវ អញ្ញំ អត្តនោ ឋានុប្បត្តិកបដិភានេន ករណវសេន **បដិភានកវិ** វេទិតព្ពោ។

២៦. បរិគ្គហភាវេន ទារិកាយ គណ្ហាបនំ **អាវាហនំ។** តថា ទាបនំ **វិវាហនំ។** ទេសន្តរេ ទិគុណតិគុណាទិគហណវសេន ភណ្ឌប្បយោជនំ **បយោគោ។** តត្ថ វា អញ្ញត្ថ វា យថាកាលបរិច្ឆេទំ វឌ្ឍិគហណវសេន បយោជនំ **ឧទ្ធារោ។** “ភណ្ឌមូលរហិតានំ វាណិជ្ជំ កត្វា ឯត្តកេនុទយេន សហ មូលំ ទេថាតិ ធនទានំ **បយោគោ,** តាវកាលិកទានំ **ឧទ្ធារោ**”តិ ច វទន្តិ។ **តីហិ ការណេហី**តិ ឯត្ថ វាតេន, បាណកេហិ វា គព្ភេ វិនស្សន្តេ ន បុរិមកម្មុនា ឱកាសោ កតោ, តប្បច្ចយា កម្មំ វិបច្ចតិ។ សយមេវ បន កម្មុនា ឱកាសេ កតេ ន ឯកន្តេន វាតោ បាណកា វា អបេក្ខិតព្ពាតិ កម្មស្ស វិសុំ ការណភាវោ វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **និព្ពាបនីយ**ន្តិ ឧបសមករំ។ **បដិកម្ម**ន្តិ យថា តេ ន ខាទន្តិ, តថា បដិករណំ។ **បរិវត្តនត្ថ**ន្តិ អាវុធាទិនា សហ ឧក្ខិត្តហត្ថស្ស ឧក្ខិបនវសេន បរិវត្តនត្ថំ។ ឥច្ឆិតត្ថស្ស ទេវតាយ កណ្ណេ កថនវសេន ជប្បនំ **កណ្ណជប្បន**ន្តិ។ **អាទិច្ចុបារិចរិយា**តិ ករវីរមាលាហិ បូជំ កត្វា សកលទិវសំ អាទិច្ចាភិមុខាវដ្ឋានេន អាទិច្ចស្ស បរិចរណំ។ “សិរវ្ហាយន”ន្តិ កេចិ បឋន្តិ, តស្សត្ថោ មន្តំ បរិជប្បិត្វា សិរសា ឥច្ឆិតស្ស អត្ថស្ស អវ្ហាយនន្តិ។

២៧. **សមិទ្ធិកាលេ**តិ អាយាចិតស្ស អត្ថស្ស សិទ្ធិកាលេ។ **សន្តិបដិស្សវកម្ម**ន្តិ ទេវតាយាចនាយ យា សន្តិ បដិកត្តព្ពា, តស្សា បដិញ្ញាបដិស្សវកម្មករណំ, សន្តិយា អាយាចនប្បយោគោតិ អត្ថោ។ **តស្មិ**ន្តិ បដិស្សវផលភូតេ យថាភិបត្ថិតកម្មស្មិំ, យំ “សចេ មេ ឥទំ នាម សមិជ្ឈិស្សតី”តិ វុត្តំ។ **តស្សា**តិ សន្តិបដិស្សវស្ស, យោ “បណិធី”តិ ច វុត្តោ។ យថាបដិស្សវញ្ហិ ឧបហារេ កតេ បណិធិ អាយាចនា កតា និយ្យាតិតា ហោតីតិ។ **អច្ឆន្ទិកភាវមត្ត**ន្តិ ឥត្ថិយា អកាមកភាវមត្តំ។ **លិង្គ**ន្តិ បុរិសលិង្គំ។ **ពលិកម្មករណំ** ឧបទ្ទវបដិពាហនត្ថញ្ចេវ វឌ្ឍិអាវហនត្ថញ្ច។ **ទោសាន**ន្តិ បិត្តាទិទោសានំ។ ឯត្ថ ច **វមន**ន្តិ បច្ឆឌ្ឌនំ អធិប្បេតំ។ **ឧទ្ធំវិរេចន**ន្តិ វមនំ “ឧទ្ធំ ទោសានំ នីហរណ”ន្តិ វុត្តត្តា។ តថា **វិរេចន**ន្តិ វិរេចនមេវ។ **អធោវិរេចន**ន្តិ បន សុទ្ធិវត្ថិកសារវត្ថិអាទិ វត្ថិកិរិយាបិ អធិប្បេតា “អធោ ទោសានំ នីហរណ”ន្តិ វុត្តត្តា។ **សីសវិរេចនំ** សេម្ហនីហរណាទិ។ **បដលានី**តិ អក្ខិបដលានិ។ **សលាកវេជ្ជកម្ម**ន្តិ អក្ខិវេជ្ជកម្មំ, ឥទំ វុត្តាវសេសសាលាកិយសង្គហណត្ថំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពន្តិ។ តប្បនាទយោបិ ហិ សាលាកិយានេវាតិ។ មូលានិ បធានានិ រោគូបសមេ សមត្ថានិ ភេសជ្ជានិ **មូលភេសជ្ជានិ,** មូលានំ វា ព្យាធីនំ ភេសជ្ជានិ **មូលភេសជ្ជានិ។** មូលានុពន្ធវសេន ហិ ទុវិធោ ព្យាធិ។ មូលរោគេ ច តិកិច្ឆិតេ យេភុយ្យេន ឥតរំ វូបសមតីតិ។ **“កាយតិកិច្ឆនំ ទស្សេតី”**តិ ឥទំ កោមារភច្ចសល្លកត្តសាលាកិយាទិករណវិសេសភូតតន្តីនំ តត្ថ តត្ថ វុត្តត្តា បារិសេសវសេន វុត្តំ, តស្មា តទវសេសាយ តន្តិយាបិ ឥធ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ សព្ពានិ ចេតានិ អាជីវហេតុកានិយេវ ឥធាធិប្បេតានិ “មិច្ឆាជីវេន ជីវិកំ កប្បេន្តី”តិ វុត្តត្តា ។ យំ បន តត្ថ តត្ថ បាឡិយំ **“ឥតិ វា”**តិ វុត្តំ, តត្ថ **ឥតី**តិ បការត្ថេ និបាតោ, **វា**-ឥតិ វិកប្បនត្ថេ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ ឥមិនា បការេន, ឥតោ អញ្ញេន វាតិ។ តេន យានិ ឥតោ ពាហិរកបព្ពជិតា សិប្បាយតនវិជ្ជាដ្ឋានាទីនិ ជីវិកោបាយភូតានិ អាជីវបកតា ឧបជីវន្តិ, តេសំ បរិគ្គហោ កតោតិ វេទិតព្ពោ។

មហាសីលវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បុព្ពន្តកប្បិកសស្សតវាទវណ្ណនា

២៨. **ភិក្ខុសង្ឃេន វុត្តវណ្ណោ** នាម “យាវញ្ចិទំ តេន ភគវតា”តិអាទិនា វុត្តវណ្ណោ។ ឯត្ថាយំ សម្ពន្ធោ – ន ភិក្ខវេ ឯត្តកា ឯវ ពុទ្ធគុណា, យេ តុម្ហាកំ បាកដា, អបាកដា បន “អត្ថិ ភិក្ខវេ អញ្ញេវ ធម្មា”តិ វិត្ថារោ។ តត្ថ “ឥមេ ទិដ្ឋិដ្ឋានា ឯវំ គហិតា”តិអាទិនា សស្សតាទិទិដ្ឋិដ្ឋានានំ យថាគហិតាការសុញ្ញតភាវប្បកាសនតោ, “តញ្ច

បធានន្តំ ន បរាមសតី”តិ សីលាទីនញ្ច អបរាមាសនិយ្យានិកភាវទីបនេន និច្ចសារាទិវិរហប្បកាសនតោ, យាសុ វេទនាសុ អវីតរាគតាយ ពាហិរកានំ ឯតានិ ទិដ្ឋិវិប្ផន្ទិតានិ សម្ភវន្តិ, តេសំ បច្ចយភូតានញ្ច សម្មោហាទីនំ វេទកការកសភាវាភាវទស្សនមុខេន សព្ពធម្មានំ អត្តត្តនិយតាវិរហទីបនតោ, អនុបាទាបរិនិព្ពានទីបនតោ ច អយំ ទេសនា សុញ្ញតាវិភាវនប្បធានាតិ អាហ “**សុញ្ញតាបកាសនំ អារភី**”តិ។ **បរិយត្តី**តិ វិនយាទិភេទភិន្នា តន្តិ។ **ទេសនា**តិ តស្សា តន្តិយា មនសាវវត្ថាបិតាយ វិភាវនា, យថាធម្មំ ធម្មាភិលាបភូតា វា បញ្ញាបនា, អនុលោមាទិវសេន វា កថនន្តិ បរិយត្តិទេសនានំ វិសេសោ បុព្ពេយេវ វវត្ថាបិតោតិ អាហ “**ទេសនាយំ បរិយត្តិយ**”ន្តិ។ **ឯវំ អាទីសូ**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន សច្ចសភាវសមាធិបញ្ញាបកតិបុញ្ញអាបត្តិញេយ្យាទយោ សង្គយ្ហន្តិ។ តថា ហិ អយំ ធម្ម-សទ្ទោ “ចតុន្នំ ភិក្ខវេ ធម្មានំ អននុពោធា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.១៨៦; អ. និ. ៤.១) សច្ចេ វត្តតិ, “កុសលា ធម្មា អកុសលា ធម្មា”តិអាទីសុ (ធ. ស. ១) សភាវេ, “ឯវំធម្មា តេ ភគវន្តោ អហេសុ”ន្តិអាទីសុ (សំ. និ. ៥.៣៧៨) សមាធិម្ហិ, “សច្ចំ ធម្មោ ធិតិ ចាគោ, ស វេ បេច្ច ន សោចតី”តិអាទីសុ (សុ. និ. ១៩០) បញ្ញាយ, “ជាតិធម្មានំ ភិក្ខវេ សត្តានំ ឯវំ ឥច្ឆា ឧប្បជ្ជតី”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.៣៧៣; បដិ. ម. ១.៣៣) បកតិយំ, “ធម្មោ សុចិណ្ណោ សុខមាវហាតី”តិអាទីសុ (សុ. និ. ១៨៤; ថេរគា. ៣០៣; ជា. ១.១០.១០២) បុញ្ញេ, “ចត្តារោ បារាជិកា ធម្មា”តិអាទីសុ (បារា. ២៣៣) អាបត្តិយំ, “សព្ពេ ធម្មា សព្ពាការេន ពុទ្ធស្ស ភគវតោ ញាណមុខេ អាបាថំ អាគច្ឆន្តី”តិអាទីសុ (មហានិ. ១៥៦; ចូឡនិ. ៨៥; បដិ. ម. ៣.៦) ញេយ្យេ វត្តតិ (ម. និ. អដ្ឋ. ១.សុត្តនិក្ខេបវណ្ណនា; អភិ. អដ្ឋ. ១.តិកមាតិកាបទវណ្ណនា; ពុ. វំ. អដ្ឋ. រតនចង្កមនកណ្ឌវណ្ណនា)។ **ធម្មា ហោន្តី**តិ សុញ្ញា ធម្មមត្តា ហោន្តីតិ អត្ថោ។

“**ទុទ្ទសា**”តិ ឯតេនេវ តេសំ ធម្មានំ ទុក្ខោគាហតា បកាសិតា ហោតិ។ សចេ បន កោចិ អត្តនោ បមាណំ អជានន្តោ ញាណេន តេ ធម្មេ ឱគាហិតុំ ឧស្សាហំ ករេយ្យ, តស្ស តំ ញាណំ អប្បតិដ្ឋមេវ មកសតុណ្ឌសូចិ វិយ មហាសមុទ្ទេតិ អាហ “**អលព្ភនេយ្យបតិដ្ឋា**”តិ។ អលព្ភនេយ្យា បតិដ្ឋា ឯត្ថាតិ អលព្ភនេយ្យបតិដ្ឋាតិ បទវិគ្គហោ វេទិតព្ពោ។ អលព្ភនេយ្យបតិដ្ឋានំ ឱគាហិតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ “ឯត្តកា ឯតេ ឦទិសា ចា”តិ បស្សិតុំ ន សក្កាតិ វុត្តំ “**គម្ភីរត្តា ឯវ ទុទ្ទសា**”តិ។ យេ បន ទដ្ឋុមេវ ន សក្កា, តេសំ ឱគាហិត្វា អនុពុជ្ឈនេ កថា ឯវ នត្ថីតិ អាហ “**ទុទ្ទសត្តា ឯវ ទុរនុពោធា**”តិ។ សព្ពបរិឡាហបដិប្បស្សទ្ធិមត្ថកេ សមុប្បន្នត្តា, និព្ពុតសព្ពបរិឡាហសមាបត្តិសមោកិណ្ណត្តា ច **និព្ពុតសព្ពបរិឡាហា។ សន្តារម្មណានិ** មគ្គផលនិព្ពានានិ អនុបសន្តសភាវានំ កិលេសានំ សង្ខារានញ្ច អភាវតោ។ អថ វា សមូហតវិក្ខេបតាយ និច្ចសមាហិតស្ស មនសិការស្ស វសេន តទារម្មណធម្មានំ សន្តភាវោ វេទិតព្ពោ កសិណុគ្ឃាដិមាកាសតព្ពិសយវិញ្ញាណានំ អនន្តភាវោ វិយ។ អវិរជ្ឈិត្វា និមិត្តបដិវេធោ វិយ ឥស្សាសានំ អវិរជ្ឈិត្វា ធម្មានំ យថាភូតសភាវពោធោ សាទុរសោ មហារសោ ច ហោតីតិ អាហ **អតិត្តិករណដ្ឋេនា**តិ។ បដិវេធប្បត្តានំ, តេសុ ច ពុទ្ធានំយេវ សព្ពាការេន វិសយភាវូបគមនតោ ន តក្កពុទ្ធិយា គោចរាតិ អាហ “**ឧត្តមញាណវិសយត្តា**”តិអាទិ។ “**និបុណា**”តិ ញេយ្យេសុ តិក្ខវិសទវុត្តិយា ឆេកា។ យស្មា បន សោ ឆេកភាវោ អារម្មណេ អប្បដិហតវុត្តិតាយ សុខុមញេយ្យគហណសមត្ថតាយ សុបាកដោ ហោតិ, តេន វុត្តំ “**សណ្ហសុខុមសភាវត្តា**”តិ។

អបរោ នយោ – វិនយបណ្ណត្តិអាទិគម្ភីរនេយ្យវិភាវនតោ **គម្ភីរា។** កទាចិ អសង្ខេយ្យមហាកប្បេ អតិក្កមិត្វាបិ ទុល្លភទស្សនតាយ **ទុទ្ទសា។** ទស្សនញ្ចេត្ថ បញ្ញាចក្ខុវសេនេវ វេទិតព្ពំ។ ធម្មន្វយសង្ខាតស្ស អនុពោធស្ស កស្សចិទេវ សម្ភវតោ **ទុរនុពោធា** ។ សន្តសភាវតោ, វេនេយ្យានញ្ច គុណសម្បទានំ បរិយោសានត្តា **សន្តា។** អត្តនោ ច បច្ចយេហិ បធានភាវំ នីតតាយ **បណីតា។** សមធិគតសច្ចលក្ខណតាយ អតក្កេហិ, អតក្កេន វា ញាណេន អវចរិតព្ពតាយ **អតក្កាវចរា។** និបុណំ, និបុណេ វា អត្ថេ សច្ចប្បច្ចយាការាទិវសេន វិភាវនតោ **និបុណា។** លោកេ អគ្គបណ្ឌិតេន សម្មាសម្ពុទ្ធេន វេទីយន្តិ បកាសីយន្តីតិ **បណ្ឌិតវេទនីយា។** អនាវរណញាណបដិលាភតោ ហិ ភគវា “សព្ពាភិភូ ហំ អស្មិ, (ធ. ប. ៣៥៣; មហាវ. ១១; កថា. ៤០៥) ទសពលសមន្នាគតោ ភិក្ខវេ តថាគតោ”តិអាទិនា (សំ. និ. ២.២១) អត្តនោ សព្ពញ្ញុតាទិគុណេ បកាសេតិ។ តេនេវាហ “**សយំ អភិញ្ញា សច្ឆិកត្វា បវេទេតី**”តិ។

តត្ថ កិញ្ចាបិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ ផលនិព្ពានានិ វិយ សច្ឆិកាតព្ពសភាវំ ន ហោតិ, អាសវក្ខយញាណេ បន អធិគតេ អធិគតមេវ ហោតីតិ តស្ស បច្ចក្ខករណំ សច្ឆិកិរិយាតិ អាហ “**អភិវិសិដ្ឋេន ញាណេន បច្ចក្ខំ កត្វា**”តិ។ **អភិវិសិដ្ឋេន ញាណេនា**តិ ច ហេតុអត្ថេ ករណវចនំ, អភិវិសិដ្ឋញាណាធិគមហេតូតិ អត្ថោ។ **អភិវិសិដ្ឋញាណ**ន្តិ វា បច្ចវេក្ខណញាណេ អធិប្បេតេ ករណវចនម្បិ យុជ្ជតិយេវ។ បវេទនញ្ចេត្ថ អញ្ញាវិសយានំ សច្ចាទីនំ ទេសនាកិច្ចសាធនតោ, “ឯកោម្ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធោ”តិអាទិនា (មហាវ. ១១; កថា. ៤០៥) បដិជាននតោ ច វេទិតព្ពំ។ **វទមានា**តិ ឯត្ថ សត្តិអត្ថោ **មាន**-សទ្ទោ, វត្តុំ ឧស្សាហំ ករោន្តោតិ អត្ថោ។ ឯវំភូតា ច វត្តុកាមា នាម ហោន្តីតិ អាហ “**វណ្ណំ វត្តុកាមា**”តិ។ សាវសេសំ វទន្តោបិ វិបរីតំ វទន្តោ វិយ “សម្មា វទតី”តិ ន វត្តព្ពោតិ អាហ “**អហាបេត្វា**”តិ, តេន អនវសេសត្ថោ ឥធ **សម្មា**-សទ្ទោតិ ទស្សេតិ។ “**វត្តុំ សក្កុណេយ្យុ**”ន្តិ ឥ

មិនា “វទេយ្យុ”ន្តិ សកត្ថទីបនភាវមាហ។ ឯត្ថ ច កិញ្ចាបិ ភគវតោ ទសពលាទិញាណានិបិ អនញ្ញសាធារណានិ, សប្បទេសវិសយត្តា បន តេសំ ញាណានំ ន តេហិ ពុទ្ធគុណា អហាបេត្វា គហិតា នាម ហោន្តិ, និប្បទេសវិសយត្តា បន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស តស្មិំ គហិតេ សព្ពេបិ ពុទ្ធគុណា គហិតា ឯវ នាម ហោន្តីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ **“យេហិ...បេ.... វទេយ្យុ”**ន្តិ។ បុថូនិ អារម្មណានិ ឯតស្សាតិ **បុថុអារម្មណំ**, សព្ពារម្មណត្តាតិ អធិប្បាយោ។ អថ វា បុថុអារម្មណារម្មណតោតិ ឯតស្មិំ អត្ថេ “បុថុអារម្មណតោ”តិ វុត្តំ, ឯកស្ស អារម្មណ-សទ្ទស្ស លោបំ កត្វា “ឱដ្ឋមុខោ កាមាវចរ”ន្តិ អាទីសុ វិយ, តេនស្ស បុថុញាណកិច្ចសាធកតំ ទស្សេតិ។ តថា ហេតំ តីសុ កាលេសុ អប្បដិហតញាណំ, ចតុយោនិបរិច្ឆេទកញាណំ, បញ្ចគតិបរិច្ឆេទកញាណំ, ឆសុ អសាធារណញាណេសុ សេសាសាធារណញាណានិ, សត្តអរិយបុគ្គលវិភាវកញាណំ, អដ្ឋសុបិ បរិសាសុ អកម្បនញាណំ, នវសត្តាវាសបរិជាននញាណំ, ទសពលញាណន្តិ ឯវមាទីនំ អនេកសតសហស្សភេទានំ ញាណានំ យថាសម្ភវំ កិច្ចំ សាធេតីតិ។ **“បុនប្បុនំ ឧប្បត្តិវសេនា”**តិ ឯតេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស កមវុត្តិតំ ទស្សេតិ។ កមេនាបិ ហិ តំ វិសយេសុ បវត្តតិ, ន សកិំយេវ យថា ពាហិរកា វទន្តិ “សកិំយេវ សព្ពញ្ញូ សព្ពំ ជានាតិ, ន កមេនា”តិ។

យទិ ឯវំ អចិន្តេយ្យាបរិមេយ្យភេទស្ស ញេយ្យស្ស បរិច្ឆេទវតា ឯកេន ញាណេន និរវសេសតោ កថំ បដិវេធោតិ, កោ វា ឯវមាហ “បរិច្ឆេទវន្តំ ពុទ្ធញាណ”ន្តិ។ អនន្តញ្ហិ តំ ញាណំ ញេយ្យំ វិយ។ វុត្តញ្ហេតំ “យាវតកំ ញេយ្យំ តាវតកំ ញាណំ។ យាវតកំ ញាណំ, តាវតកំ ញេយ្យ”ន្តិ (មហានិ. ១៥៦; ចូឡនិ. ៨៥; បដិ. ម. ៣.៥)។ ឯវម្បិ ជាតិភូមិសភាវាទិវសេន ទិសាទេសកាលាទិវសេន ច អនេកភេទភិន្នេ ញេយ្យេ កមេន គយ្ហមានេ អនវសេសបដិវេធោ ន សម្ភវតិ យេវាតិ, នយិទមេវំ។ កស្មា? យំ កិញ្ចិ ភគវតា ញាតុំ ឥច្ឆិតំ សកលំ ឯកទេសោ វា។ តត្ថ អប្បដិហតចារតាយ បច្ចក្ខតោ ញាណំ បវត្តតិ, វិក្ខេបាភាវតោ ច ភគវា សព្ពកាលំ សមាហិតោវ ញាតុំ, ឥច្ឆិតស្ស បច្ចក្ខភាវោ ន សក្កា និវារេតុំ “អាកង្ខាបដិពទ្ធំ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ ញាណ”ន្តិអាទិ (មហានិ. ១៥៦; ចូឡនិ. ៨៥; បដិ. ម. ៣.៥) វចនតោ, ន ចេត្ថ ទូរតោ ចិត្តបដំ បស្សន្តានំ វិយ, “សព្ពេ ធម្មា អនត្តា”តិ វិបស្សន្តានំ វិយ ច អនេកធម្មាវពោធកាលេ អនិរូបិតរូបេន ភគវតោ ញាណំ បវត្តតីតិ គហេតព្ពំ អចិន្តេយ្យានុភាវតាយ ពុទ្ធញាណស្ស។ តេនេវាហ “ពុទ្ធវិសយោ អចិន្តេយ្យោ”តិ (អ. និ. ៤.៧៧)។ ឥទំ បនេត្ថ សន្និដ្ឋានំសព្ពាការេន សព្ពធម្មាវពោធនសមត្ថស្ស អាកង្ខាបដិពទ្ធវុត្តិនោ អនាវរណញាណស្ស បដិលាភេន ភគវា សន្តានេន សព្ពធម្មបដិវេធសមត្ថោ អហោសិ សព្ពនេយ្យាវរណស្ស បហានតោ, តស្មា សព្ពញ្ញូ, ន សកិំយេវ សព្ពធម្មាវពោធតោ , យថា សន្តានេន សព្ពឥន្ធនស្ស ទហនសមត្ថតាយ បាវកោ “សព្ពភុ”តិ វុច្ចតីតិ។

វវត្ថាបនវចនន្តិ សន្និដ្ឋាបនវចនំ, អវធារណវចនន្តិ អត្ថោ។ **អញ្ញេ វា**តិ ឯត្ថ អវធារណេន និវត្តិតំ ទស្សេតិ **“ន បាណាតិបាតា វេរមណិអាទយោ”**តិ, អយញ្ច **ឯវ**-សទ្ទោ អនិយតទេសតាយ ច-សទ្ទោ វិយ យត្ថ វុត្តោ, តតោ អញ្ញត្ថាបិ វចនិច្ឆាវសេន ឧបតិដ្ឋតីតិ អាហ **“គម្ភីរា វា”**តិអាទិ។ **សព្ពបទេហី**តិ យាវ “បណ្ឌិតវេទនីយា”តិ ឥទំ បទំ, តាវ សព្ពបទេហិ។ **សាវកបារមិញាណ**ន្តិ សាវកានំ ទានាទិបារិបូរិយា និប្ផន្នំ វិជ្ជត្តយឆឡភិញ្ញាចតុប្បដិសម្ភិទាទិភេទំ ញាណំ។ **តតោ**តិ សាវកបារមិញាណតោ។ **តត្ថា**តិ សាវកបារមិញាណេ។ **តតោបី**តិ អនន្តរនិទ្ទិដ្ឋតោ បច្ចេកពុទ្ធញាណតោបិ, កោ បន វាទោ សាវកបារមិញាណតោតិ អធិប្បាយោ។ ឯត្ថាយំ អត្ថយោជនា – កិញ្ចាបិ សាវកបារមិញាណំ ហេដ្ឋិមសេក្ខញាណំ បុថុជ្ជនញាណញ្ច ឧបាទាយ គម្ភីរំ, បច្ចេកពុទ្ធញាណំ ឧបាទាយ ន តថា គម្ភីរន្តិ “គម្ភីរមេវា”តិ ន សក្កា វត្តុំ។ តថា បច្ចេកពុទ្ធញាណម្បិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ ឧបាទាយាតិ តត្ថ វវត្ថានំ ន លព្ភតិ, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណធម្មា បន សាវកបារមិញាណាទីនំ វិយ កិញ្ចិ ឧបាទាយ អគម្ភីរភាវាភាវតោ គម្ភីរា វាតិ។ យថា ចេត្ថ វវត្ថានំ ទស្សិតំ, ឯវំ សាវកបារមិញាណំ ទុទ្ទសំ, បច្ចេកពុទ្ធញាណំ បន តតោ ទុទ្ទសតរន្តិ តត្ថ វវត្ថានំ នត្ថីតិអាទិនា វវត្ថានសព្ភាវោ នេតព្ពោ។ តេនេវាហ **“តថា ទុទ្ទសាវ...បេ.... វេទិតព្ព”**ន្តិ។

កស្មា បនេតំ ឯវំ អារទ្ធន្តិ ឯត្ថាយំ អធិប្បាយោ – ភវតុ តាវ និរវសេសពុទ្ធគុណវិភាវនូបាយភាវតោ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ ឯកម្បិ បុថុនិស្សយារម្មណញាកិច្ចសិទ្ធិយា “អត្ថិ ភិក្ខវេ អញ្ញេវ ធម្មា”តិអាទិនា ពហុវចនេន ឧទ្ទិដ្ឋំ, តស្ស បន វិស្សជ្ជនំ សច្ចបច្ចយាការាទិវិសេសវសេន អនញ្ញសាធារណេន វិភជននយេន អនារភិត្វា សនិស្សយានំ ទិដ្ឋីនំ វិភជនវសេន កស្មា អារទ្ធន្តិ។ តត្ថ យថា សច្ចបច្ចយាការាទីនំ វិភជនំ អនញ្ញសាធារណំ, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្សេវ វិសយោ, ឯវំ និរវសេសេន ទិដ្ឋិគតវិភជនម្បីតិ ទស្សេតុំ **“ពុទ្ធានញ្ហី”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **ឋានានី**តិ ការណានិ។ **គជ្ជិតំ មហន្តំ ហោតី**តិ ទេសេតព្ពស្ស អត្ថស្ស អនេកវិធតាយ, ទុវិញ្ញេយ្យតាយ ច នានានយេហិ បវត្តមានំ ទេសនាគជ្ជិតំ មហន្តំ វិបុលំ, ពហុភេទញ្ច ហោតិ។ **ញាណំ អនុបវិសតី**តិ តតោ ឯវ ច ទេសនាញាណំ ទេសេតព្ពធម្មេ វិភាគសោ កុរុមានំ អនុបវិសតិ, តេ អនុបវិស្ស ឋិតំ វិយ ហោតីតិ អត្ថោ។

ពុទ្ធញាណស្ស មហន្តភាវោ បញ្ញាយតីតិ ឯវំវិធស្ស នាម ធម្មស្ស ទេសកំ បដិវេធកញ្ចាតិ ពុទ្ធានំ ទេសនាញាណស្ស បដិវេធញាណស្ស ច ឧឡារភាវោ បាកដោ ហោតិ។ ឯត្ថ ច កិញ្ចាបិ “សព្ពំ វចីកម្មំ ពុទ្ធស្ស

ភគវតោ ញាណបុព្ពង្គមំ ញាណានុបរិវត្តិ’’តិ (មហានិ. ៦៩; ចូឡនិ. ៨៥; បដិ. ម. ៣.៥; នេត្តិ. ១៤) វចនតោ សព្ពាបិ ភគវតោ ទេសនា ញាណរហិតា នត្ថិ, សីហសមានវុត្តិតាយ ច សព្ពត្ថ សមានុស្សាហប្បវត្តិ ទេសេតព្ពធម្មវសេន បន ទេសនា វិសេសតោ ញាណេន អនុបរិដ្ឋា គម្ភីរតរា ច ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ កថំ បន វិនយបណ្ណត្តិ បត្វា ទេសនា តិលក្ខណាហតា សុញ្ញតាបដិសំយុត្តា ហោតីតិ? តត្ថាបិ ច សន្និសិន្នបរិសាយ អជ្ឈាសយានុរូបំ បវត្តមានា ទេសនា សង្ខារានំ អនិច្ចតាទិវិភាវនី, សព្ពធម្មានំ អត្តត្តនិយតាភាវប្បកាសនី ច ហោតិ។ តេនេវាហ **‘‘អនេកបរិយាយេន ធម្មំ កថំ កត្វា’’**តិអាទិ។

ភូមន្តរន្តិ ធម្មានំ អវត្ថាវិសេសញ្ច ឋានវិសេសញ្ច។ តត្ថ **អវត្ថាវិសេសោ**សតិអាទិធម្មានំ សតិប ដ្ឋានិន្ទ្រិយពលពោជ្ឈង្គមគ្គង្គាទិភេទោ។ **ឋានវិសេសោ** កាមាវចរាទិភេទោ។ **បច្ចយាការ**បទស្ស អត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោយេវ។ **សមយន្តរ**ន្តិ ទិដ្ឋិវិសេសា, នានាវិហិតា ទិដ្ឋិយោតិ អត្ថោ, អញ្ញសមយំ វា។ **ឯវំ ឱតិណ្ណេ វត្ថុស្មិ**ន្តិ ឯវំ លហុកគរុកាទិវសេន តទនុរូបេ ឱតិណ្ណេ វត្ថុស្មិំ **សិក្ខាបទបញ្ញាបនំ។**

យទិបិ កាយានុបស្សនាទិវសេន សតិបដ្ឋានាទយោ សុត្តន្តបិដកេបិ (ទី. និ. ២.៣៧៤; ម. និ. ១.១០៧) វិភត្តា, សុត្តន្តភាជនីយាទិវសេន បន អភិធម្មេយេវ តេ សវិសេសំ វិភត្តាតិ អាហ **‘‘ឥមេ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា…បេ… អភិធម្មបិដកំ វិភជិត្វា’’**តិ។ តត្ថ **‘‘សត្ត ផស្សា’’**តិ សត្តវិញ្ញាណធាតុសម្បយោគវសេន វុត្តំ។ តថា **‘‘សត្ត វេទនា’’**តិអាទីសុបិ។ **លោកុត្តរា ធម្មា នាមា**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ, បការត្ថោ វា, តេន វុត្តាវសេសំ អភិធម្មេ អាគតំ ធម្មានំ វិភជិតព្ពាការំ សង្គណ្ហាតិ។ ចតុវីសតិ សមន្តបដ្ឋានានិ ឯត្ថាតិ **ចតុវីសតិសមន្តបដ្ឋានំ,** អភិធម្មបិដកំ។ ឯត្ថ បច្ចយនយំ អគ្គហេត្វា ធម្មវសេនេវ សមន្តបដ្ឋានស្ស ចតុវីសតិវិធតា វុត្តា។ យថាហ –

> ‘‘តិកញ្ច បដ្ឋានវរំ ទុកុត្តមំ,
> ទុកតិកញ្ចេវ តិកទុកញ្ច;
> តិកតិកញ្ចេវ ទុកទុកញ្ច,
> ឆ អនុលោមម្ហិ នយា សុគម្ភីរា។ (បដ្ឋា. ១.បច្ចយនិទ្ទេស ៤១, ៤៤, ៤៨, ៥២);

តថា –

> តិកញ្ច…បេ… ឆ បច្ចនីយម្ហិ នយា សុគម្ភីរា;
> តិកញ្ច…បេ… ឆ អនុលោមបច្ចនីយម្ហិ នយា សុគម្ភីរា;
> តិកញ្ច…បេ… បច្ចនីយានុលោមម្ហិ នយា សុគម្ភីរា’’តិ។ (បដ្ឋា. ១.បច្ចយនិទ្ទេស ៤៤, ៥២);

ឯវំ ធម្មវសេន ចតុវីសតិភេទេសុ តិកបដ្ឋានាទីសុ ឯកេកំ បច្ចយនយេន អនុលោមាទិវសេន ចតុព្ពិធំ ហោតីតិ ឆន្នវុតិ សមន្តបដ្ឋានានិ។ តត្ថ បន ធម្មានុលោមេ តិកបដ្ឋានេ កុសលត្តិកេ បដិច្ចវារេ បច្ចយានុលោមេ ហេតុមូលកេ ហេតុបច្ចយវសេន ឯកូនបញ្ញាស បុច្ឆានយា សត្ត វិស្សជ្ជននយាតិ អាទិនា ទស្សិយមានា អនន្តភេទា នយាតិ អាហ **‘‘អនន្តនយ’’**ន្តិ។ ហោតិ ចេត្ថ –

> ‘‘បដ្ឋានំ នាម បច្ចេកំ ធម្មានំ អនុលោមាទិម្ហិ តិកទុកាទីសុ យា បច្ចយមូលវិសិដ្ឋា ចតុនយតោ សត្តធា គតី’’តិ។

នវហាការេហីតិ ឧប្បាទាទីហិ នវហិ បច្ចយាការេហិ។ តត្ថ ឧប្បជ្ជតិ ឯតស្មា ផលន្តិ **ឧប្បាទោ,** ឧប្បត្តិយា ការណភាវោ។ សតិ ច អវិជ្ជាយ សង្ខារា ឧប្បជ្ជន្តិ, ន អសតិ, តស្មា **អវិជ្ជា សង្ខារានំ ឧប្បាទោ ហុត្វា បច្ចយោ ហោតិ។** តថា អវិជ្ជាយ សតិ សង្ខារា បវត្តន្តិ ធរន្តិ, និវិសន្តិ ច, តេ អវិជ្ជាយ សតិ ផលំ ភវាទីសុ ខិបន្តិ, អាយូហន្តិ ផលុប្បត្តិយា ឃដន្តិ, សំយុជ្ជន្តិ អត្តនោ ផលេន, យស្មិំ សន្តានេ សយញ្ច ឧប្បន្នា, តំ បលិពុន្ធន្តិ, បច្ចយន្តរសមវាយេ ឧទយន្តិ ឧប្បជ្ជន្តិ, ហិនោតិ ច សង្ខារានំ ការណភាវំ គច្ឆតិ, បដិច្ច អវិជ្ជំ សង្ខារា អយន្តិ បវត្តន្តីតិ ឯវំ អវិជ្ជាយ សង្ខារានំ ការណភាវូបគមនវិសេសា ឧប្បាទាទយោ វេទិតព្ពា។ តថា សង្ខារាទីនំ វិញ្ញាណាទីសុ។

ឧប្បាទដ្ឋិតីតិអាទីសុ ច តិដ្ឋតិ ឯតេនាតិ ឋិតិ, ការណំ។ ឧប្បាទោ ឯវ ឋិតិ **ឧប្បាទដ្ឋិតិ។** ឯស នយោ សេសេសុបិ។ យស្មា អយោនិសោមនសិការោ, ‘‘អាសវសមុទយា អវិជ្ជាសមុទយោ’’តិ (ម. និ. ១.១០៣) វចនតោ អាសវា ច អវិជ្ជាយ បច្ចយោ, តស្មា វុត្តំ **‘‘ឧភោបេតេ ធម្មា បច្ចយសមុប្បន្នា’’**តិ។ **បច្ចយបរិគ្គហេ បញ្ញា**តិ

សង្ខារានំ អវិជ្ជាយ ច ឧប្បាទាទិកេ បច្ចយាការេ បរិច្ឆិន្ទិត្វា គហណវសេន បវត្តា បញ្ញា។ **ធម្មដ្ឋិតិញាណ**ន្តិ ធម្មានំ បច្ចយុប្បន្នានំ បច្ចយភាវតោ ធម្មដ្ឋិតិសង្ខាតេ បដិច្ចសមុប្បាទេ ញាណំ។ បច្ចយធម្មា ហិ បដិច្ចសមុប្បាទេ "ទ្វាទស បដិច្ចសមុប្បាទា"តិ វចនតោ ទ្វាទស បច្ចយា។ អយញ្ច នយោ ន បច្ចុប្បន្នេ ឯវ, អថ ខោ អតីតានាគតកាលេបិ, ន ច អវិជ្ជាយ ឯវ សង្ខារេសុ, អថ ខោ សង្ខារាទីនម្បិ វិញ្ញាណាទីសុ លព្ភតីតិ បរិបុណ្ណំ កត្វា បច្ចយាការស្ស វិភត្តភាវំ ទស្សេតុំ **"អតីតម្បិ អទ្ធាន"**ន្តិអាទិ បាឡី អារភិ។ បដ្ឋានេ (បដ្ឋា. ១.បច្ចយនិទ្ទេស ១) ទស្សិតា ហេតាទិបច្ចយា ឯវេត្ថ ឧប្បាទាទិបច្ចយាការេហិ គហិតាតិ តេ យថាសម្ភវំ នីហរិត្វា យោជេតព្ពា, អតិវិត្ថារភយេន បន ន យោជយិម្ហ។

តស្ស តស្ស ធម្មស្សាតិ តស្ស តស្ស សង្ខារាទិបច្ចយុប្បន្នធម្មស្ស។ **តថា តថា បច្ចយភាវេនា**តិ ឧប្បាទាទិហេតាទិបច្ចយភាវេន។ អតីតបច្ចុប្បន្នានាគតវសេន តយោ អទ្ធា កាលា ឯតស្សាតិ **តិយទ្ធំ។** ហេតុផលផលហេតុហេតុផលវសេន តយោ សន្ធី ឯតស្សាតិ **តិសន្ធឹ។** សង្ខិប្បន្តិ ឯត្ថ អវិជ្ជាទយោ វិញ្ញាណាទយោ ជាតិ សង្ខេបោ, កម្មំ វិបាកោ ច។ សង្ខិប្បន្តិ ឯត្ថាតិ វា សង្ខេបោ, អវិជ្ជាទយោ វិញ្ញាណាទយោ ច។ កោដ្ឋាស បរិយាយោ វា **សង្ខេប**-សទ្ទោ។ អតីតេ កម្មសង្ខេបាទិវសេន ចត្តារោ សង្ខេបា ឯតស្សាតិ **ចតុសង្ខេបំ។** សរូបតោ អវុត្តាបិ តស្មឹ តស្មឹ សង្ខេបេ អាកិរិយន្តិ អវិជ្ជាសង្ខារាទិគ្គហណេហិ បកាសីយន្តីតិ អាការា, អតីតេ ហេតុអាទីនំ វា បការា អាការា, តេ សង្ខេបេ បញ្ច បញ្ច កត្វា វីសតិអាការា ឯតស្សាតិ **វីសតាការំ។**

ខត្តិយាទិភេទេន អនេកភេទភិន្នាបិ សស្សតវាទិនោ ជាតិសតសហស្សានុស្សរណាទិនោ អភិនិវេស ហេតុនោ វសេន ចត្តារោវ ហោន្តិ , ន តតោ ឧទ្ធំ អធោតិ សស្សតវាទាទីនំ បរិមាណបរិច្ឆេទស្ស អនញ្ញវិសយតំ ទស្សេតុំ **"ចត្តារោ ជនា"**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ចត្តារោ ជនា**តិ ចត្តារោ ជនសមូហា។ **ឥទំ និស្សាយា**តិ ឥទំ ឥទប្បច្ចយតាយ សម្មា អគ្គហណំ, តត្ថាបិ ច ហេតុផលភាវេន សម្ពន្ធានំ សន្តតិយនស្ស អភេទិតត្តា បរមត្ថតោ វិជ្ជមានម្បិ ភេទនិពន្ធនំ នានត្តនយំ អនុបធារេត្វា គហិតំ ឯកត្តគ្គហណំ និស្សាយ។ **ឥទំ គណ្ហន្តី**តិ ឥទំ សស្សតគ្គហណំ អភិនិវិស្ស វោហរន្តិ, ឥមិនា នយេន ឯកច្ចសស្សតវាទាទយោបេត្ថ យថាសម្ភវំ យោជេត្វា វត្តព្ពា។ **ភិន្ទិត្វា**តិ "អាតប្បមន្វាយា"តិអាទិនា វិភជិត្វា "តយិទំ ភិក្ខវេ តថាគតោ បជានាតី"តិអាទិនា វិមទ្ទិត្វា **និជ្ជដំ និគុម្ពំ កត្វា** ទិដ្ឋិជដាវិជដនេន ទិដ្ឋិគុម្ពវិវរណេន ច។

"តស្មា"តិអាទិនា ពុទ្ធគុណេ អារព្ភ ទេសនាយ សមុដ្ឋិតត្តា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ ឧទ្ទិសិត្វា ទេសនាកុសលោ ភគវា សមយន្តរវិគ្គាហណវសេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមេវ វិស្សជ្ជេតីតិ ទស្សេតិ។ **"សន្តិ"**តិ ឥមិនា តេសំ ទិដ្ឋិគតិកានំ វិជ្ជមានតាយ អវិច្ឆិន្នតំ, តតោ ច នេសំ មិច្ឆាគាហតោ សិថិលករណវិវេចនេហិ អត្តនោ ទេសនាយ កិច្ចការិតំ, អវិតថតញ្ច ទីបេតិ ធម្មរាជា។

២៨. អត្ថីតិ "សំវិជ្ជន្តី"តិ ឥមិនា សមានត្ថោ បុថុវចនវិសយោ ឯកោ និបាតោ "អត្ថិ ឥមស្មឹ កាយេ កេសា"តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៣៧៧; ម. និ. ១.១១០; ម. និ. ៣.១៥៤; សំ. និ. ៤.១២៧; ខុ. បា. ៣.១) វិយ។ សស្សតាទិវសេន បុព្ពន្តំ កប្បេន្តីតិ **បុព្ពន្តកប្បិកា។** យស្មា បន តេ តំ បុព្ពន្តំ បុរិមសិទ្ធេហិ តណ្ហាទិដ្ឋិកប្បេហិ កប្បេត្វា, អាសេវនពលវតាយ វិចិត្តវុត្តិតាយ ច វិកប្បេត្វា អបរភាគសិទ្ធេហិ អភិនិវេសភូតេហិ តណ្ហា ទិដ្ឋិគ្គាហេហិ គណ្ហន្តិ អភិនិវិសន្តិ បរាមសន្តិ, តស្មា វុត្តំ **"បុព្ពន្តំ កប្បេត្វា វិកប្បេត្វា គណ្ហន្តី"**តិ។ តណ្ហុបាទានវសេន វា កប្បនគ្គហណានិ វេទិតព្ពានិ។ តណ្ហាបច្ចយា ហិ ឧបាទានំ។ **កោដ្ឋាសេសូ**តិ ឯត្ថ កោដ្ឋាសាទីសូតិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ បទបូរណសមីបឧម្មគ្គាទីសុបិ ហិ **អន្ត**-សទ្ទោ ទិស្សតិ។ តថា ហិ "ឥង្ឃ តាវ សុត្តន្តេ វា គាថាយោ វា អភិធម្មំ វា បរិយាបុណស្សុ (បាចិ. ៤៤២), សុត្តន្តេ ឱកាសំ ការាបេត្វា"តិ (បាចិ. ១២២១) ច អាទីសុ បទបូរណេ អន្ត-សទ្ទោ វត្តតិ, គាមន្តំ ឱសរេយ្យ, (បារា. ៤០៩; ចូឡវ. ៣៤៣) គាមន្តសេនាសន"ន្តិអាទីសុ សមីបេ , "កាមសុខល្លិកានុយោគោ ឯកោ អន្តោ, អត្ថីតិ ខោ កច្ចាន អយមេកោ អន្តោ"តិអាទីសុ (សំ. និ. ២.១៥; ៣.៩០) ឧម្មគ្គេតិ។

កប្ប-សទ្ទោ មហាកប្បសមន្តភាវកិលេសកាមវិតក្កកាលបញ្ញត្តិសទិសភាវាទីសុ វត្តតីតិ អាហ **"សម្ពហុលេសុ អត្ថេសុ វត្តតី"**តិ។ តថា ហេស "ចត្តារិមានិ ភិក្ខវេ កប្បស្ស អសង្ខេយ្យានី"តិអាទីសុ (អ. និ. ៤.១៥៦) មហាកប្បេ វត្តតិ, "កេវលកប្បំ វេឡុវនំ ឱភាសេត្វា"តិអាទីសុ (សំ. និ. ១.៩៤) សមន្តភាវេ, "សង្កប្បោ កាមោ, រាគោ កាមោ, សង្កប្បរាគោ កាមោ"តិអាទីសុ (មហានិ. ១; ចូឡនិ. ៨) កិលេសកាមេ, "តក្កោ វិតក្កោ សង្កប្បោ"តិអាទីសុ (ធ. ស. ៧) វិតក្កេ, "យេន សុទំ និច្ចកប្បំ វិហរាមី"តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣៨៧) កាលេ, "ឥច្ចាយស្មា កប្បោ"តិអាទីសុ (សុ. និ. ១០៩០; ចូឡនិ. ១១៣) បញ្ញត្តិយំ, "សត្ថុកប្បេន វត កិរ ភោ សាវកេន សទ្ធឹ មន្តយមានា ន ជានិម្ហា"តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២៦០) សទិសភាវេ វត្តតីតិ។ **វុត្តម្បិ ចេត**ន្តិ មហានិទ្ទេសំ (មហានិ. ២៨) សន្ធាយាហ។ **តណ្ហាទិដ្ឋិវសេនា**តិ ទិដ្ឋិយា ឧបនិស្សយភូតាយ សហជាតាយ អភិនន្ទនភូតាយ ច

តណ្ហាយ, សស្សតាទិអាការេន អភិនិវិសន្តស្ស មិច្ឆាគាហស្ស ច វសេន។ បុព្ពេនិវុត្ថធម្មវិសយាយ កប្បនាយ អធិប្បេតត្តា អតីតកាលវាចកោ ឥធ បុព្ព-សទ្ទោ, រូបាទិខន្ធវិនិមុត្តស្ស កប្បនាវត្ថុនោ អភាវា អន្ត-សទ្ទោ ច ភាគវាចកោតិ អាហ "**អតីតំ ខន្ធកោដ្ឋាស**"ន្តិ។ "**កប្បេត្វា**"តិ ច តស្មិំ បុព្ពន្តេ តណ្ហាយនាភិនិវេសានំ សមត្ថនំ បរិនិដ្ឋាបនមាហ។ **ឋិតា**តិ តស្សា លទ្ធិយា អវិជហនំ។ **អារព្ភា**តិ អាលម្ពិត្វា។ វិសយោ ហិ តស្សា ទិដ្ឋិយា បុព្ពន្តោ។ វិសយភាវតោ ឯវ ហិ សោ តស្សា អាគមនដ្ឋានំ, អារម្មណបច្ចយោ ចាតិ វុត្តំ "**អាគម្ម បដិច្ចា**"តិ។

អធិវចនបទានីតិ បញ្ញត្តិបទានិ។ ទាសាទីសុ សិរិវឌ្ឍកាទិ-សទ្ទា វិយ វចនមត្តមេវ អធិការំ កត្វា បវត្តិយា អធិវចនំ បញ្ញត្តិ។ អថ វា អធិ-សទ្ទោ ឧបរិភាវេ, វុច្ចតីតិ វចនំ, ឧបរិ វចនំ អធិវចនំ, ឧបាទាភូតរូបាទីនំ ឧបរិ បញ្ញាបិយមានា ឧបាទាបញ្ញត្តីតិ អត្ថោ , តស្មា បញ្ញត្តិទីបកបទានីតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ បញ្ញត្តិមត្តញ្ចេតំ វុច្ចតិ, យទិទំ "អត្តា, លោកោ"តិ ច, ន រូបវេទនាទយោ វិយ បរមត្ថោ។ អធិកវុត្តិតាយ វា អធិវុត្តិយោតិ ទិដ្ឋិយោ វុច្ចន្តិ។ អធិកញ្ហិ សភាវធម្មេសុ សស្សតាទី បកតិអាទិទព្ពាទី ជីវាទី កាយាទិញ្ច អភូតមត្ថំ អជ្ឈារោបេត្វា ទិដ្ឋិយោ បវត្តន្តីតិ។

៣០. អភិវទន្តីតិ "ឥទមេវ សច្ចំ, មោឃមញ្ញ"ន្តិ (ម. និ. ២.១៨៧, ២០៣, ៤២៧; ម. និ. ៣.២៧, ២៩) អភិនិវិសិត្វា វទន្តិ "អយំ ធម្មោ, នាយំ ធម្មោ"តិអាទិនា វិវទន្តិ។ អភិវទនកិរិយាយ អជ្ជាបិ អវិច្ឆេទភាវទស្សនត្ថំ វត្តមានកាលវចនំ។ ទិដ្ឋិ ឯវ **ទិដ្ឋិគតំ** "មុត្តគតំ, (ម. និ. ២.១១៩; អ. និ. ៩.១១) សង្ខារគត"ន្តិអាទីសុ (មហានិ. ៤១) វិយ។ គន្តព្ពាភាវតោ វា ទិដ្ឋិយា គតមត្តំ, ទិដ្ឋិយា គហណមត្តន្តិ អត្ថោ។ ទិដ្ឋិប្បការោ វា **ទិដ្ឋិគតំ។** លោកិយា ហិ វិធយុត្តគតបការ-សទ្ទេ សមានត្ថេ ឥច្ឆន្តិ។ ឯកេកស្មិញ្ច "អត្តា"តិ, "លោកោ"តិ ច គហណវិសេសំ ឧបាទាយ បញ្ញាបនំ ហោតីតិ អាហ "**រូបាទីសុ អញ្ញតរំ អត្តា ច លោកោ ចាតិ គហេត្វា**"តិ។ **អមរំ និច្ចំ ធុវន្តិ** សស្សតវេវចនានិ។ មរណាភាវេន វា **អមរំ**, ឧប្បាទាភាវេន សព្ពទាបិ អត្ថិតាយ **និច្ចំ**, ថិរដ្ឋេន វិការាភាវេន **ធុវំ។** "**យថាហា**"តិអាទិនា យថាវុត្តមត្ថំ និទ្ទេសបដិសម្ភិទាបាឡីហិ វិភាវេតិ។ អយញ្ច អត្ថោ "រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតិ, វេទនំ, សញ្ញំ, សង្ខារេ, វិញ្ញាណំ អត្តតោ សមនុបស្សតី"តិ ឥមិស្សា បញ្ចវិធាយ សក្កាយទិដ្ឋិយា វសេន វុត្តោ។ "រូបវន្តំ អត្តាន"ន្តិអាទិកាយ បន បញ្ចទសវិធាយ សក្កាយទិដ្ឋិយា វសេន ចត្តារោ ចត្តារោ ខន្ធេ "អត្តា"តិ គហេត្វា តទញ្ញំ "លោកោ"តិ បញ្ញាបេន្តីតិ អយម្បិ អត្ថោ លព្ភតិ។ តថា ឯកំ ខន្ធំ "អត្តា"តិ គហេត្វា តទញ្ញេ អត្តនោ ឧបភោគភូតោ លោកោតិ, សសន្តតិបតិតេ វា ខន្ធេ "អត្តា"តិ គហេត្វា តទញ្ញេ "លោកោ"តិ បញ្ញាបេន្តីតិ ឯវម្បេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឯត្ថាហ – សស្សតោ វាទោ ឯតេសន្តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ តេសំ អត្តា លោកោ ច សស្សតោតិ អធិប្បេតោ, ន វាទោ តិ? សច្ចមេតំ, សស្សតសហចរិតតាយ បន "វាទោ សស្សតោ"តិ វុត្តំ យថា "កុន្តា បចរន្តី"តិ។ សស្សតោ ឥតិ វាទោ ឯតេសន្តិ វា ឥតិ-សទ្ទលោបោ ទដ្ឋព្ពោ។ អថ វា សស្សតំ វទន្តិ "ឥទមេវ សច្ច"ន្តិ អភិនិវិស្ស វោហរន្តីតិ សស្សតវាទា, សស្សតទិដ្ឋិនោតិ ឯវម្បេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

៣១. អាតាបនំ កិលេសានំ វិពាធនំ បហានំ។ **បទហនំ** កោសជ្ជបក្ខេ បតិតុំ អទត្វា ចិត្តស្ស ឧស្សហនំ។ **អនុយោគោ** យថា សមាធិ វិសេសភាគិយតំ បាបុណាតិ, ឯវំ វីរិយស្ស ពហុលីករណំ។ ឥធ ឧបចារប្បនាចិត្តបរិទមនវីរិយានំ អធិប្បេតត្តា អាហ "**តិប្បភេទំ វីរិយ**"ន្តិ ។ នប្បមជ្ជតិ ឯតេនាតិ **អប្បមាទោ,** អសម្មោសោ។ សម្មា ឧបាយេន មនសិ ករោតិ កម្មដ្ឋានំ ឯតេនាតិ **សម្មាមនសិការោ** ញាណន្តិ អាហ "**វីរិយញ្ច សតិញ្ច ញាណញ្ចា**"តិ។ **ឯត្ថា**តិ "អាតប្ប...បេ.... មនសិការំ អន្វាយា"តិ ឥមស្មិំ បាឋេ។ សីលវិសុទ្ធិយា សទ្ធិំ ចតុន្នំ រូបាវចរជ្ឈានានំ អធិគមនបដិបទា វត្តព្ពា, សា បន វិសុទ្ធិមគ្គេ វិត្ថារតោ វុត្តាតិ អាហ "**សង្ខេបត្ថោ**"តិ។ "**តថារូប**"ន្តិ ចតុទ្ទសវិធេហិ ចិត្តទមនេហិ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានស្ស ទមិតតំ វទតិ។

សមាធានាទិអដ្ឋង្គសមន្នាគតរូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានស្ស យោគិនោ សមាធិវិជម្ភនភូតា លោកិយាភិញ្ញា **ឈានានុភាវោ។** "**ឈានាទីន**"ន្តិ ឥទំ ឈានលាភិស្ស វិសេសេន ឈានធម្មា អាបាថំ អាគច្ឆន្តិ, តំមុខេន សេសធម្មាតិ ឥមមត្ថំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **ជនកភាវំ បដិក្ខិបតិ។** សតិ ហិ ជនកភាវេ រូបាទិធម្មានំ វិយ សុខាទិធម្មានំ វិយ, ច បច្ចយាយត្តវុត្តិតាយ ឧប្បាទវន្តតា វិញ្ញាយតិ, ឧប្បាទេ ច សតិ អវស្សម្ភាវី និរោធោតិ អនវកាសាវ និច្ចតា សិយាតិ។ **កូដដ្ឋ**-សទ្ទោ វា លោកេ អច្ចន្តនិច្ចេ និរុឡ្ហោ ទដ្ឋព្ពោ។ "**ឯសិកដ្ឋាយិដ្ឋិតោ**"តិ ឯតេន យថា ឯសិកា វាតប្បហារាទីហិ ន ចលតិ, ឯវំ ន កេនចិ វិការំ អាបជ្ជតីតិ វិការាភាវមាហ, "**កូដដ្ឋោ**"តិ ឥមិនា បន អនិច្ចតាភាវំ។ វិការោបិ វិនាសោយេវាតិ អាហ, "**ឧភយេនបិ លោកស្ស វិនាសាភាវំ ទីបេតី**"តិ។ "**វិជ្ជមានមេវា**"តិ ឯតេន ការណេ ផលស្ស អត្ថិភាវទស្សនេន អភិព្យត្តិវាទំ ទីបេតិ។ **និក្ខមតី**តិ ច អភិព្យត្តិំ គច្ឆតីតិ អត្ថោ។ កថំ បន វិជ្ជមានោយេវ បុព្ពេ អនភិព្យត្តោ អភិព្យត្តិំ គច្ឆតីតិ? យថា អន្ធការេន បដិច្ឆន្នោ ឃដោ អាលោកេន អភិព្យត្តិំ គច្ឆតិ។

ឥទមេត្ថ វិចារេតព្ពំ – កឹ ករោន្តោ អាលោកោ យដំ បកាសេតីតិ វុច្ចតិ, យទិ យដវិសយំ ពុទ្ធឹ ករោន្តោ, ពុទ្ធិយា អនុប្បន្នាយ ឧប្បត្តិទីបនតោ អភិព្យត្តិវាទោ ហាយតិ។ អថ យដពុទ្ធិយា អាវរណភូតំ អន្ធការំ វិធមន្តោ, ឯវម្បិ អភិព្យត្តិវាទោ ហាយតិយេវ។ សតិ ហិ យដពុទ្ធិយា អន្ធការោ កថំ តស្សា អាវរណំ ហោតីតិ, យថា យដស្ស អភិព្យត្តិ ន យុជ្ជតិ, ឯវំ អត្តនោបិ។ តត្ថាបិ ហិ យទិ ឥន្ទ្រិយវិសយាទិសន្និបាតេន អនុប្បន្នាយ ពុទ្ធិយា ឧប្បត្តិ, ឧប្បត្តិវចនេនេវ អភិព្យត្តិវាទោ ហាយតិ, តថា សស្សតវាទោ។ អថ ពុទ្ធិប្បវត្តិយា អាវរណភូតស្ស អន្ធការដ្ឋានិយស្ស មោហស្ស វិធមនេន។ សតិ ពុទ្ធិយា កថំ មោហោ អាវរណន្តិ, កិញ្ចិ ភេទសម្ភវតោ។ ន ហិ អភិព្យញ្ជនកានំ ចន្ទសូរិយមណិបទីបាទីនំ ភេទេន អភិព្យញ្ជិតព្ពានំ យដាទីនំ ភេទោ ហោតិ, ហោតិ ច វិសយភេទេន ពុទ្ធិភេទោតិ ភិយ្យោបិ អភិព្យត្តិ ន យុជ្ជតិយេវ, ន ចេត្ថ វុត្តិកប្បនា យុត្តា វុត្តិយា វុត្តិមតោ ច អនញ្ញថានុជាននតោតិ ។ **តេ ច សត្តា សន្ធាវន្តី**តិ យេ ឥធ មនុស្សភាវេន អវដ្ឋិតា, តេយេវ ទេវភាវាទិឧបគមនេន ឥតោ អញ្ញត្ថ គច្ឆន្តិ, អញ្ញថា កតស្ស កម្មស្ស វិនាសោ, អកតស្ស ច អព្ភាគមោ អាបជ្ជេយ្យាតិ អធិប្បាយោ។

អបរាបរន្តិ អបរស្មា ភវា អបរំ ភវំ។ **ឯវំ សង្ខ្យំ គច្ឆន្តី**តិ អត្តនោ និច្ចសភាវត្តា ន ចុតូបបត្តិយោ, សព្ពព្យាបិតាយ នាបិ សន្ធាវនសំសរណានិ, ធម្មានំយេវ បន បវត្តិវិសេសេន ឯវំ សង្ខ្យំ គច្ឆន្តិ, ឯវំ វោហរីយន្តីតិ អធិប្បាយោ។ ឯតេន អវដ្ឋិតសភាវស្ស អត្តនោ, ធម្មិនោ ច ធម្មមត្តំ ឧប្បជ្ជតិ ចេវ វិនស្សតិ ចាតិ ឥមំ វិបរិណាមវាទំ ទស្សេតិ។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ បរតោ វក្ខាម។ **អត្តនោ វាទំ ភិន្ទតី**តិ សន្ធាវនាទិវចនសិទ្ធាយ អនិច្ចតាយ បុព្ពេ បដិញ្ញាតំ សស្សតវាទំ ភិន្ទតិ, វិទ្ធំសេតីតិ អត្ថោ។ **សស្សតិសម**ន្តិ វា ឯតស្ស សស្សតំ ថាវរំ និច្ចកាលន្តិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

ហេតុំ ទស្សេន្តោតិ យេសំ “សស្សតោ”តិ អត្តានញ្ច លោកញ្ច បញ្ញបេតិ អយំ ទិដ្ឋិគតិកោ, តេសំ ហេតុំ ទស្សេន្តោតិ អត្ថោ។ ន ហិ អត្តនោ ទិដ្ឋិយា បច្ចក្ខកតមត្ថំ អត្តនោយេវ សាធេតិ, អត្តនោ បន បច្ចក្ខកតេន អត្ថេន អត្តនោ អប្បច្ចក្ខភូតម្បិ អត្ថំ សាធេតិ។ អត្តនា ហិ យថានិច្ឆិតំ បរេហិ វិញ្ញាបេតិ, ន អនិច្ឆិតំ។ “**ហេតុំ ទស្សេន្តោ**”តិ ឯត្ថ ឥទំ ហេតុទស្សនំ – ឯតេសុ អនេកេសុ ជាតិសតសហស្សេសុ ឯកោវាយំ មេ អត្តា, លោកោ ច អនុស្សរណសព្ភាវតោ។ យោ ហិ យមត្ថំ អនុភវតិ, សោ ឯវ តំ អនុស្សរតិ, ន អញ្ញោ។ ន ហិ អញ្ញេន អនុភូតមត្ថំ អញ្ញោ អនុស្សរិតុំ សក្កោតិ យថា តំ ពុទ្ធរក្ខិតេន អនុភូតំ ធម្មរក្ខិតោ។ យថា ចេតាសុ, ឯវំ ឥតោ បុរិមតរាសុបិ ជាតីសូតិ។ កស្មា សស្សតោ មេ អត្តា ច លោកោ ច។ យថា ច មេ, ឯវំ អញ្ញេសម្បិ សត្តានំ សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ចាតិ? សស្សតវសេន ទិដ្ឋិគហនំ បក្ខន្ទោ ទិដ្ឋិគតិកោ បរេបិ តត្ថ បតិដ្ឋបេតិ, បាឡិយំ បន “អនេកវិហិតានិ អធិវុត្តិបទានិ អភិវទន្តិ។ សោ ឯវំ អាហា”តិ ច វចនតោ បរានុមានវសេន ឥធ ហេតុទស្សនំ អធិប្បេតន្តិ វិញ្ញាយតិ។ **ការណ**ន្តិ តិវិធំ ការណំ សម្បាបកំ និព្ពត្តកំ ញាបកន្តិ។ តត្ថ អរិយមគ្គោ និព្ពានស្ស សម្បាបកំ ការណំ, ពីជំ អង្កុរស្ស និព្ពត្តកំ ការណំ, បច្ចយុប្បន្នតាទយោ អនិច្ចតាទីនំ ញាបកំ ការណំ, ឥធាបិ ញាបកការណមេវ អធិប្បេតំ។ ញាបកោ ហិ ញាបេតព្ពត្ថវិសយស្ស ញាណស្ស ហេតុភាវតោ ការណន្តិ។ តទាយត្តវុត្តិតាយ តំ ញាណំ តិដ្ឋតិ តត្ថាតិ “**ឋាន**”ន្តិ, វសតិ តត្ថ បវត្តតីតិ “**វត្ថុ**”តិ ច វុច្ចតិ។ តថា ហិ ភគវតា វត្ថុ-សទ្ទេន ឧទ្ទិសិត្វាបិ ឋានសទ្ទេន និទ្ទិដ្ឋន្តិ។

៣២-៣៣. ទុតិយតតិយវាទានំ បឋមវាទតោ នត្ថិ វិសេសោ ឋបេត្វា កាលវិសេសន្តិ អាហ “**ឧបរិ វាទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ**”តិ។ យទិ ឯវំ កស្មា សស្សតវាទោ ចតុធា វិភត្តោ, ននុ អធិច្ចសមុប្បន្និកវាទោ វិយ ទុវិធេនេវ វិភជិតព្ពោ សិយាតិ អាហ “**មន្ទបញ្ញោ ហិ តិត្ថិយោ**”តិអាទិ។

៣៤. **តក្កយតី**តិ ឩហយតិ, សស្សតាទិអាការេន តស្មឹ តស្មឹ អារម្មណេ ចិត្តំ អភិនិរោបេតីតិ អត្ថោ។ **តក្កោ**តិ អាកោដនលក្ខណោ វិនិច្ឆយលក្ខណោ វា ទិដ្ឋិដ្ឋានភូតោ វិតក្កោ។ **វីមំសា** នាម វិចារណា, សា បនេត្ថ អត្ថតោ បញ្ញាបតិរូបកោ លោភសហគតចិត្តុប្បាទោ, មិច្ឆាភិនិវេសោ វា អយោនិសោមនសិការោ, បុព្ពភាគេ វា ទិដ្ឋិវិប្ផន្ទិតន្តិ ទដ្ឋព្ពា។ តេនេវាហ “**តុលនា រុច្ចនា ខមនា**”តិ។ បរិយាហននំ វិតក្កស្ស អារម្មណឩហនំ ឯវាតិ អាហ “**តេន តេន បការេន តក្កេត្វា**”តិ។ **អនុវិចរិត**ន្តិ វីមំសាយ អនុបវត្តិតំ, វីមំសានុគតេន វា វិចារេន អនុមជ្ជិតំ។ បដិ បដិ ភាតីតិ បដិភានំ, យថាសមិហិតាការវិសេសវិភាវកោ ចិត្តុប្បាទោ។ បដិភានតោ ជាតំ បដិភានំ, សយំ អត្តនោ បដិភានំ **សយំ បដិភានំ។** តេនេវាហ “**អត្តនោ បដិភានមត្តសញ្ជាត**”ន្តិ។ **មត្ត-**សទ្ទេន វិសេសាធិគមាទយោ និវត្តេតិ។

“**អនាគតេបិ ឯវំ ភវិស្សតី**”តិ ឥទំ ន ឥធាធិប្បេតតក្កីវសេនេវ វុត្តំ, លាភីតក្កិនោ ឯវម្បិ សម្ភវតីតិ សម្ភវទស្សនវសេន វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ យំ កិញ្ចិ អត្តនា បដិលទ្ធំ រូបាទិ សុខាទិ ច ឥធ លព្ភតីតិ លាភោ, ន ឈានាទិវិសេសោ។ “**ឯវំ សតិ ឥទំ ហោតី**”តិ អនិច្ចេសុ ភាវេសុ អញ្ញោ ករោតិ, អញ្ញោ បដិសំវេទេតីតិ អាបជ្ជតិ, តថា ច

សតិ កតស្ស វិនាសោ, អកតស្ស ច អព្ភាគមោ សិយា។ និច្ចេសុ បន ភាវេសុ យោ ករោតិ, សោ បដិសំវេទេតីតិ ន ទោសោ អាបជ្ជតីតិ តក្កិកស្ស យុត្តិគវេសនាការំ ទស្សេតិ។

តក្កមត្តេនេវាតិ អាគមាធិគមាទីនំ អនុស្សវាទីនញ្ច អភាវា សុទ្ធតក្កេនេវ។ ននុ ច វិសេសលាភិនោបិ សស្សតវាទិនោ អត្តនោ វិសេសាធិគមហេតុ អនេកេសុ ជាតិសតសហស្សេសុ ទសសុ សំវដ្ដវិវដ្ដេសុ ចត្តាលីសាយ សំវដ្ដវិវដ្ដេសុ យថានុភូតំ អត្តនោ សន្តានំ តប្បដិពទ្ធញ្ច “អត្តា, លោកោ”តិ ច អនុស្សរិត្វា តតោ បុរិមបុរិមតរាសុបិ ជាតីសុ តថាភូតស្ស អត្ថិតានុវិតក្កនមុខេន សព្ពេសម្បិ សត្តានំ តថាភាវានុវិតក្កនវសេនេវ សស្សតាភិនិវេសិនោ ជាតា, ឯវញ្ច សតិ សព្ពោបិ សស្សតវាទី អនុស្សុតិជាតិស្សរតក្កិកា វិយ អត្តនោ ឧបលទ្ធវត្ថុនិពន្ធនេន តក្កនេន បវត្តវាទត្តា តក្កីបក្ខេយេវ តិដ្ឋេយ្យ, អវស្សញ្ច វុត្តប្បការំ តក្កនមិច្ឆិតព្ពំ , អញ្ញថា វិសេសលាភី សស្សតវាទី ឯកច្ចសស្សតិកបក្ខំ, អធិច្ចសមុប្បន្និកបក្ខំ វា ភជេយ្យាតិ ? ន ខោ បនេតំ ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ, យស្មា វិសេសលាភីនំ ខន្ធសន្តានស្ស ទីឃទីឃតរទីឃតមកាលានុស្សរណំ សស្សតគ្គាហស្ស អសាធារណការណំ។ តថា ហិ “អនេកវិហិតំ បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរាមិ។ ឥមិនាមហមេតំ ជានាមី”តិ អនុស្សរណមេវ បធានការណភាវេន ទស្សិតំ។ យំ បន តស្ស “ឥមិនាមហមេតំ ជានាមី”តិ បវត្តំ តក្កនំ, ន តំ ឥធ បធានំ អនុស្សរណំ បតិ តស្ស អប្បធានភូតត្តា។ យទិ ឯវំ អនុស្សវាទីនម្បិ បធានភាវោ អាបជ្ជតីតិ ចេ? ន, តេសំ សច្ចិកិរិយាយ អភាវេន តក្កបធានត្តា, បធានការណេន ច និទ្ទេសោ និរុឡ្ហោ សាសនេ លោកេ ច យថា “ចក្ខុវិញ្ញាណំ, យវង្កុរោ”តិ ច។

អថ វា វិសេសាធិគមនិពន្ធនរហិតស្ស តក្កនស្ស វិសុំ សស្សតគ្គាហេ ការណភាវទស្សនត្ថំ វិសេសាធិគមោ វិសុំ សស្សតគ្គាហការណំ វត្តព្ពោ , សោ ច មន្ទមជ្ឈតិក្ខបញ្ញាវសេន តិវិធោតិ ភគវតា សព្ពតក្កិនោ តក្កីភាវសាមញ្ញេន ឯកជ្ឈំ គហេត្វា ចតុធា វវត្ថាបិតោ សស្សតវាទោ។ យទិបិ អនុស្សវាទិវសេន តក្កិកានំ វិយ មន្ទបញ្ញាទីនម្បិ ហីនាទិវសេន អនេកភេទសព្ភាវតោ វិសេសលាភីនម្បិ ពហុធា ភេទោ សម្ភវតិ, សព្ពេ បន វិសេសលាភិនោ មន្ទបញ្ញាទិវសេន តយោ រាសី កត្វា តត្ថ ឧក្កដ្ឋវសេន អនេកជាតិសតសហស្សទសសំវដ្ដវិវដ្ដចត្តាលីសសំវដ្ដវិវដ្ដានុស្សរណេន អយំ វិភាគោ វុត្តោ។ តីសុបិ រាសីសុ យេ ហីនមជ្ឈបញ្ញា, តេ វុត្តបរិច្ឆេទតោ ឩនកមេវ អនុស្សរន្តិ។ យេ បន តត្ថ ឧក្កដ្ឋបញ្ញា, តេ វុត្តបរិច្ឆេទំ អតិក្កមិត្វា នានុស្សរន្តីតិ ឯវំ បនាយំ ទេសនា។ តស្មា អញ្ញតរភេទសង្គហវសេនេវ ភគវតា ចត្តារិដ្ឋានានិ វិភត្តានីតិ វវត្ថិតា សស្សតវាទីនំ ចតុព្ពិធតា។ ន ហិ ឥធ សាវសេសំ ធម្មំ ទេសេតិ ធម្មរាជា។

៣៥. “**អញ្ញតរេនា**”តិ ឯតស្ស អត្ថំ ទស្សេតុំ “**ឯកេនា**”តិ វុត្តំ។ **វា**-សទ្ទស្ស បន អនិយមត្ថតំ ទស្សេតុំ “**ទ្វីហិ វា តីហិ វា**”តិ វុត្តំ។ តេន ចតូសុ ឋានេសុ យថារហំ ឯកច្ចំ ឯកច្ចស្ស បញ្ញាបនេ សហការីការណន្តិ ទស្សេតិ។ កិំ បនេតានិ វត្ថូនិ អភិនិវេសស្ស ហេតុ, ឧទាហុ បតិដ្ឋាបនស្ស។ កិញ្ចេត្ថ យទិ តាវ អភិនិវេសស្ស, កស្មា អនុស្សរណតក្កនានិយេវ គហិតានិ, ន សញ្ញាវិបល្លាសាទយោ។ តថាហិ វិបរីតសញ្ញា អយោនិសោមនសិការអសប្បុរិសូបនិស្សយអសទ្ធម្មស្សវនាទីនិ មិច្ឆាទិដ្ឋិយា បវត្តនដ្ឋានានិ។ អថ បតិដ្ឋាបនស្ស អធិគមយុត្តិយោ វិយ អាគមោបិ វត្ថុភាវេន វត្តព្ពោ, ឧភយត្ថាបិ “នត្ថិ ឥតោ ពហិទ្ធា”តិ វចនំ ន យុជ្ជតីតិ? ន។ កស្មា? អភិនិវេសបក្ខេ តាវ អយំ ទិដ្ឋិគតិកោ អសប្បុរិសូបនិស្សយអសទ្ធម្មស្សវនេហិ អយោនិសោ ឧម្មុជ្ជិត្វា វិបល្លាសសញ្ញោ រូបាទិធម្មានំ ខណេ ខណេ ភិជ្ជនសភាវស្ស អនវពោធតោ ធម្មយុត្តិំ អតិធាវន្តោ ឯកត្តនយំ មិច្ឆា គហេត្វា យថាវុត្តានុស្សរណតក្កេហិ ខន្ធេសុ “សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ចា”តិ (ទី. និ. ១.៣១) អភិនិវេសំ ជនេសិ។ ឥតិ អាសន្នការណត្តា, បធានការណត្តា, តគ្គហណេនេវ ច ឥតរេសម្បិ គហិតត្តា អនុស្សរណតក្កនានិយេវ ឥធ គហិតានិ។ បតិដ្ឋាបនបក្ខេ បន អាគមោបិ យុត្តិបក្ខេយេវ ឋិតោ វិសេសតោ ពាហិរកានំ តក្កគាហិភាវតោតិ អនុស្សរណតក្កនានិយេវ ទិដ្ឋិយា វត្ថុភាវេន គហិតានិ។ កិញ្ច ភិយ្យោ ទុវិធំ លក្ខណំ បរមត្ថធម្មានំ សភាវលក្ខណំ សាមញ្ញលក្ខណញ្ចាតិ។ តត្ថ សភាវលក្ខណាវពោធោ បច្ចក្ខញាណំ, សាមញ្ញលក្ខណាវពោធោ អនុមានញាណំ, អាគមោ ច សុតមយាយ បញ្ញាយ សាធនតោ អនុមានញាណមេវ អាវហតិ, សុតានំ បន ធម្មានំ អាការបរិវិតក្កនេន និជ្ឈានក្ខន្តិយំ ឋិតោ ចិន្តាមយំ បញ្ញំ និព្ពត្តេត្វា អនុក្កមេន ភាវនាយ បច្ចក្ខញាណំ អធិគច្ឆតីតិ ឯវំ អាគមោបិ តក្កវិសយំ នាតិក្កមតីតិ តគ្គហណេន គហិតោវាតិ វេទិតព្ពោ។ សោ អដ្ឋកថាយំ អនុស្សុតិតក្កគ្គហណេន វិភាវិតោតិ យុត្តំ ឯវិទំ “នត្ថិ ឥតោ ពហិទ្ធា”តិ។ “អនេកវិហិតានិ អធិវុត្តិបទានិ អភិវទន្តិ, សស្សតំ អត្តានញ្ច លោកញ្ច បញ្ញបេន្តី”តិ (ទី. និ. ១.៣០) ច វចនតោ បតិដ្ឋាបនវត្ថូនិ ឥធាធិប្បេតានីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

៣៦. **ទិដ្ឋិយេវ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ** បរមវជ្ជតាយ អនេកវិហិតានំ អនត្ថានំ ហេតុភាវតោ។ យថាហ “មិច្ឆាទិដ្ឋិបរមាហំ ភិក្ខវេ វជ្ជំ វទាមី”តិ (អ. និ. ១.៣១០) “**យថាហា**”តិអាទិនា បដិសម្ភិទាបាឡិយា (បដិ. ម. ១.១២៤) ទិដ្ឋិយា ឋានវិភាគំ ទស្សេតិ។ តត្ថ **ខន្ធាបិ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ** អារម្មណដ្ឋេន “រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតី”តិអាទិ (សំ. និ.

៣.៨១, ៣៩៥) វចនតោ។ **អវិជ្ជាបិ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ** ឧបនិស្សយាទិភាវេន បវត្តនតោ។ យថាហ “អស្សុតវា ភិក្ខវេ បុថុជ្ជនោ អរិយានំ អទស្សាវី អរិយធម្មស្ស អកោវិទោ”តិអាទិ (ម. និ. ១.២; បដិ. ម. ១.១៣០)។ **ផស្សោបិ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ។** យថា ចាហ “តទបិ ផស្សបច្ចយា, (ទី. និ. ១.១១៨ អាទយោ) ផុស្ស ផុស្ស បដិសំវេទេន្តី”តិ (ទី. និ. ១.១៤៤) ច ។ **សញ្ញាបិ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ។** វុត្តញ្ហេតំ “សញ្ញានិទានា ហិ បបញ្ចសង្ខា, (សុ. និ. ៨៨០; មហានិ. ១០៩) បថវិតោ សញ្ជត្វា”តិ (ម. និ. ១.២) ច អាទិ។ **វិតក្កោបិ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ។** វុត្តម្បិ ចេតំ “តក្កញ្ច ទិដ្ឋីសុ បកប្បយិត្វា, សច្ចំ មុសាតិ ទ្វយធម្មមាហូ”តិ (សុ. និ. ៨៩២) “តក្កី ហោតិ វីមំសី”តិ (ទី. និ. ១.៣៤) ច អាទិ។ **អយោនិសោមនសិការោបិ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ។** តេនាហ ភគវា “តស្ស ឯវំ អយោនិសោ មនសិ ករោតោ ឆន្នំ ទិដ្ឋីនំ អញ្ញតរា ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតិ។ ‘អត្ថិ មេ អត្តា’តិ វា អស្ស សច្ចតោ ថេតតោ ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតី”តិអាទិ (ម. និ. ១.១៩)។ សមុដ្ឋាតិ ឯតេនាតិ សមុដ្ឋានំ សមុដ្ឋានភាវោ **សមុដ្ឋានដ្ឋោ។ បវត្តិតា**តិ បវសន្តានេសុ ឧប្បាទិតា។ **បរិនិដ្ឋាបិតា**តិ អភិនិវេសស្ស បរិយោសានំ មត្ថកំ បាបិតាតិ អត្ថោ។ “**អារម្មណវសេនា**”តិ អដ្ឋសុ ទិដ្ឋិដ្ឋានេសុ ខន្ធេ សន្ធាយាហ។ **បវត្តនវសេនា**តិ អវិជ្ជាទយោ។ **អាសេវនវសេនា**តិ បាបមិត្តបរតោឃោសាទីនម្បិ សេវនំ លព្ភតិយេវ។ អថ វា **ឯវំគតិកា**តិ ឯវំគមនា, ឯវំនិដ្ឋាតិ អត្ថោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ឥមេ ទិដ្ឋិសង្ខាតា ទិដ្ឋិដ្ឋានា ឯវំ បរមត្ថតោ អសន្តំ អត្តានំ សស្សតភាវញ្ចស្ស អជ្ឈារោបេត្វា គហិតា, បរាមដ្ឋា ច ពាលលបនា យាវ បណ្ឌិតាន សមនុយុញ្ជន្តិ, តាវ គច្ឆន្តិ បវត្តន្តិ។ បណ្ឌិតេហិ សមនុយុញ្ជិយមានា បន អនវដ្ឋិតវត្ថុកា អវិមទ្ទក្ខមា សូរិយុគ្គមនេ ឧស្សាវពិន្ទូ វិយ ខជ្ជោបនកា វិយ ច ភិជ្ជន្តិ វិនស្សន្តិ ចាតិ។

តត្ថាយំ អនុយុញ្ជនេ សង្ខេបកថា – យទិ ហិ បរេន បរិកប្បិតោ អត្តា លោកោ វា សស្សតោ សិយា, តស្ស និព្ពិការតាយ បុរិមរូបាវិជហនតោ កស្សចិ វិសេសាធានស្ស កាតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ អហិតតោ និវត្តនត្ថំ, ហិតេ ច បដិបត្តិអត្ថំ ឧបទេសោ ឯវ និប្បយោជនោ សិយា សស្សតវាទិនោ, កថំ វា សោ ឧបទេសោ បវត្តីយតិ វិការាភាវតោ, ឯវញ្ច អត្តនោ អជដាកាសស្ស វិយ ទានាទិកិរិយា ហឹសាទិកិរិយា ច ន សម្ភវតិ។ តថា សុខស្ស ទុក្ខស្ស អនុភវននិពន្ធោ ឯវ សស្សតវាទិនោ ន យុជ្ជតិ កម្មពទ្ធាភាវតោ, ជាតិអាទីនញ្ច អសម្ភវតោ កុតោ វិមោក្ខោ, អថ បន ធម្មមត្តំ តស្ស ឧប្បជ្ជតិ ចេវ វិនស្សតិ ច, យស្ស វសេនាយំ កិរិយាទិវោហារោតិ វទេយ្យ, ឯវម្បិ បុរិមរូបាវិជហនេន អវដ្ឋិតស្ស អត្តនោ ធម្មមត្តន្តិ ន សក្កា សម្ភាវេតុំ, តេ វា បនស្ស ធម្មា អវត្ថាភូតា អញ្ញេ វា សិយុំ អនញ្ញេ វា។ យទិ អញ្ញេ, ន តាហិ តស្ស ឧប្បន្នាហិបិ កោចិ វិសេសោ អត្ថិ។ យាហិ ករោតិ បដិសំវេទេតិ ចវតិ ឧបបជ្ជតិ ចាតិ ឥច្ឆិតំ, តស្មា តទវត្ថោ ឯវ យថាវុត្តទោសោ។ កិញ្ច ធម្មកប្បនាបិ និរត្ថិកា សិយា, អថានញ្ញេ ឧប្បាទវិនាសវន្តីហិ អវត្ថាហិ អនញ្ញស្ស អត្តនោ តាសំ វិយ ឧប្បាទវិនាសសព្ភាវតោ កុតោ និច្ចតាវកាសោ, តាសម្បិ វា អត្តនោ វិយ និច្ចតាតិ ពន្ធវិមោក្ខានំ អសម្ភវោ ឯវាតិ ន យុជ្ជតិយេវ សស្សតវាទោ។ ន ចេត្ថ កោចិ វាទី ធម្មានំ សស្សតភាវេ បរិសុទ្ធំ យុត្តឹ វត្តុំ សមត្ថោ, យុត្តិរហិតញ្ច វចនំ ន បណ្ឌិតានំ ចិត្តំ អារាធេតីតិ។ តេន វុត្តំ “យាវ បណ្ឌិតា ន សមនុយុញ្ជន្តិ, តាវ គច្ឆន្តិ បវត្តន្តី”តិ។ កម្មវសេន អភិមុខោ សម្បរេតិ ឯត្ថាតិ **អភិសម្បរាយោ**, បរោលោកោ។

“**សព្ពញ្ញុតញ្ញាណញ្ចា**”តិ ឥទំ តថ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស វិភជិយមានត្តា វុត្តំ, តស្មឹ វា វុត្តេ តទធិដ្ឋានតោ អាសវក្ខយញាណំ, តទវិនាភាវតោ សព្ពម្បិ វា ភគវតោ ទសពលាទិញាណំ គហិតមេវ ហោតីតិ កត្វា។ **បជានន្តោបី**តិ **បិ**-សទ្ទោ សម្ភាវនេ, តេន “**តញ្ច**”តិ ឯត្ថ វុត្តំ ច-សទ្ទត្ថមាហ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – តំ ទិដ្ឋិគតតោ ឧត្តរិតរំ សារភូតំ សីលាទិគុណវិសេសម្បិ តថាគតោ នាភិនិវិសតិ, កោ បន វាទោ វដ្ដាមិសេតិ។ “**អហ**”ន្តិ ទិដ្ឋិវសេន វា តំ បរាមសនាការមាហ។ **បជានាមី**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ បការត្ថោ, តេន “មម”ន្តិ តណ្ហាវសេន បរាមសនាការំ ទស្សេតិ។ ធម្មសភាវំ អតិក្កមិត្វា បរតោ អាមសនំ **បរាមាសោ។** ន ហិ តំ អត្ថិ, ខន្ធេសុ យំ “អហ”ន្តិ វា, “មម”ន្តិ វា គហេតព្ពំ សិយា។ យោ បន បរាមាសោ តណ្ហាទយោវ, តេ ច ភគវតោ ពោធិមូលេយេវ បហីនាតិ អាហ “**បរាមាសកិលេសាន**”ន្តិអាទិ។ **អបរាមាសតោ**តិ វា និព្ពុតិវេទនស្ស ហេតុវចនំ, “**វិទិតា**”តិ ឥទំ បទំ អបេក្ខិត្វា កត្តរិ សាមិវចនំ, អបរាមសនហេតុ បរាមាសរហិតាយ បដិបត្តិយា តថាគតេន សយមេវ អសង្ខតធាតុ អធិគតាតិ ឯវំ វា ឯត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

“**យាសុ វេទនាសូ**”តិអាទិនា ភគវតោ ទេសនាវិលាសំ ទស្សេតិ។ តថា ហិ ខន្ធាយតនាទិវសេន អនេកវិធាសុ ចតុសច្ចទេសនាសុ សម្ភវន្តីសុបិ អយំ តថាគតានំ ទេសនាសុ បដិបត្តិ, យំ ទិដ្ឋិគតិកា មិច្ឆាបដិបត្តិយា ទិដ្ឋិគហនំ បក្ខន្ទាតិ ទស្សនត្ថំ វេទនាយេវ បរិញ្ញាយ ភូមិទស្សនត្ថំ ឧទ្ធដា។ **កម្មដ្ឋាន**ន្តិ ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានំ។ **យថាភូតំ វិទិត្វា**តិ វិបស្សនាបញ្ញាយ វេទនាយ សមុទយាទីនិ អារម្មណបដិវេធវសេន មគ្គបញ្ញាយ អសម្មោហបដិវេធវសេន ជានិត្វា, បដិវិជ្ឈិត្វាតិ អត្ថោ។ **បច្ចយសមុទយដ្ឋេនា**តិ “ឥមស្មឹ សតិ ឥទំ ហោតិ, ឥមស្សុប្បាទា ឥទំ ឧប្បជ្ជតី”តិ (ម. និ. ១.៤០៤; សំ. និ. ២.២១; ឧទា. ១) វុត្តលក្ខណេន អវិជ្ជាទីនំ បច្ចយានំ ឧប្បាទេន ចេវ មគ្គេន អសមុគ្ឃាតេន ច។ **និព្ពត្តិលក្ខណ**ន្តិ ឧប្បាទលក្ខណំ, ជាតិន្តិ អត្ថោ។ **បញ្ចន្នំ លក្ខណាន**ន្តិ ឯត្ថ ចតុន្នំ បច្ចយានម្បិ ឧប្បាទលក្ខណមេវ គហេត្វា វុត្តន្តិ គហេតព្ពំ, យស្មា បច្ចយលក្ខណម្បិ

លព្ភតិយេវ, តថា ចេវ សំវណ្ណិតំ។ **បច្ចយនិរោធដ្ឋេនា**តិ ឯត្ថាបិ វុត្តនយានុសារេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **យន្តិ** យស្មា, **យំ** វា សុខំ សោមនស្សំ។ **បដិច្ចា**តិ អារម្មណបច្ចយាទិភូតំ វេទនំ លភិត្វា។ **អយ**ន្តិ សុខសោមនស្សានំ បច្ចយភាវោ, សុខសោមនស្សមេវ វា, "អស្សាទោ"តិ បទំ បន អបេក្ខិត្វា បុល្លិង្គនិទ្ទេសោ។ អយញ្ចេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – បុរិមុប្បន្នំ វេទនំ អារព្ភ សោមនស្សុប្បត្តិយំ យោ បុរិមវេទនាយ អស្សាទេតព្ពាការោ សោមនស្សស្សាទនាការោ, អយំ អស្សាទោតិ។ កថំ បន វេទនំ អារព្ភ សុខំ ឧប្បជ្ជតីតិ? ចេតសិកសុខស្ស អធិប្បេតត្តា នាយំ ទោសោ។ វិសេសនំ ហេត្ថ សោមនស្សគ្គហណំ សុខំ សោមនស្សន្តិ "រុក្ខោ សីសបា"តិ យថា។

"**អនិច្ចា**"តិ ឥមិនា សង្ខារទុក្ខតាវសេន ឧបេក្ខាវេទនាយ, សព្ពវេទនាសុយេវ វា អាទីនវមាហ, ឥតរេហិ ឥតរទុក្ខតាវសេន យថាក្កមំ ទុក្ខសុខវេទនានំ, អវិសេសេន វា តីណិបិ បទានិ សព្ពាសម្បិ វេទនានំ វសេន យោជេតព្ពានិ។ **អយ**ន្តិ យោ វេទនាយ ហុត្វា អភាវដ្ឋេន អនិច្ចភាវោ, ឧទយព្ពយបដិបីឡនដ្ឋេន ទុក្ខភាវោ, ជរាយ មរណេន ចាតិ ទ្វេធា វិបរិណាមេតព្ពភាវោ ច, អយំ វេទនាយ អាទីនវោ, យតោ វា អាទីនំ បរមការុញ្ញំ វាតិ បវត្តតីតិ។ **វេទនាយ និស្សរណ**ន្តិ ឯត្ថ **វេទនាយា**តិ និស្សក្កវចនំ, យាវ វេទនាបដិពទ្ធំ ឆន្ទរាគំ ន បជហតិ, តាវាយំ បុរិសោ វេទនំ អល្លីនោយេវ ហោតិ។ យទា បន តំ ឆន្ទរាគំ បជហតិ, តទាយំ បុរិសោ វេទនាយ និស្សដោ វិសំយុត្តោ ហោតីតិ ឆន្ទរាគប្បហានំ វេទនាយ និស្សរណំ វុត្តំ។ ឯត្ថ ច វេទនាគ្គហណេន វេទនាយ សហជាតនិស្សយារម្មណភូតា ច រូបារូបធម្មា គហិតា ឯវ ហោន្តីតិ បញ្ចន្នម្បិ ឧបាទានក្ខន្ធានំ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ វេទនាសីសេន បន ទេសនា អាគតា, តត្ថ ការណំ វុត្តមេវ, លក្ខណហារនយេន វា អយមត្ថោ វិភាវេតព្ពោ។ តត្ថ វេទនាគ្គហណេន គហិតា បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា ទុក្ខសច្ចំ, វេទនានំ សមុទយគ្គហណេន គហិតា អវិជ្ជាទយោ សមុទយសច្ចំ, អត្ថង្គមនិស្សរណបរិយាយេហិ និរោធសច្ចំ, "យថាភូតំ វិទិត្វា"តិ ឯតេន មគ្គសច្ចន្តិ ឯវមេត្ថ ចត្តារិ សច្ចានិ វេទិតព្ពានិ។ កាមុបាទានមូលកត្តា សេសុបាទានានំ, បហីនេ ច កាមុបាទានេ ឧបាទានសេសាភាវតោ "**វិគតឆន្ទរាគតាយ អនុបាទានោ**"តិ វុត្តំ។ **អនុបាទាវិមុត្តោ**តិ អត្តនោ មគ្គផលប្បត្តឹ ភគវា ទស្សេតិ។ "វេទនាន"ន្តិអាទិនា ហិ យស្សា ធម្មធាតុយា សុប្បដិវិទ្ធត្តា ឥមំ ទិដ្ឋិគតំ សការណំ សគតិកំ បភេទតោ វិភជិតុំ សមត្ថោ អហោសិ , តស្ស សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស សទ្ធឹ បុព្ពភាគបដិបទាយ ឧប្បត្តិភូមឹ ទស្សេតិ ធម្មរាជា។

បឋមភាណវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឯកច្ចសស្សតវាទវណ្ណនា

៣៨. សត្តេសុ សង្ខារេសុ ច ឯកច្ចំ សស្សតំ ឯតស្សាតិ ឯកច្ចសស្សតោ, ឯកច្ចសស្សតវាទោ។ សោ ឯតេសំ អត្ថីតិ **ឯកច្ចសស្សតិកា** ។ តេ បន យស្មា ឯកច្ចសស្សតោ វាទោ ទិដ្ឋិ ឯតេសន្តិ ឯកច្ចសស្សតវាទា នាម ហោន្តិ, តស្មា តមត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ "**ឯកច្ចសស្សតវាទា**"តិ។ ឥមិនា នយេន **ឯកច្ចអសស្សតិកា** ទិបទស្សបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ននុ ច "ឯកច្ចសស្សតិកា"តិ វុត្តេ តទញ្ញស្ស ឯកច្ចស្ស អសស្សតតាសន្និដ្ឋានំ សិទ្ធមេវ ហោតីតិ? សច្ចំ សិទ្ធមេវ ហោតិ អត្ថតោ, ន បន សទ្ទតោ។ តស្មា សុបាកដំ កត្វា ទស្សេតុំ "ឯកច្ចអសស្សតិកា"តិ វុត្តំ។ ន ហិ ឥធ សាវសេសំ កត្វា ធម្មំ ទេសេតិ ធម្មស្សាមី។ **ឥធា**តិ "ឯកច្ចសស្សតិកា"តិ ឥមស្មឹ បទេ។ **គហិតា**តិ វុត្តា, តថា ចេវ អត្ថោ ទស្សិតោ។ **ឥធា**តិ វា ឥមិស្សា ទេសនាយ។ តថា ហិ បុរិមកា តយោ វាទា សត្តវសេន, ចតុត្ថោ សង្ខារវសេន វិភត្តោ។ "**សង្ខារេកច្ចសស្សតិកា**"តិ ឥទំ តេហិ សស្សតភាវេន គយ្ហមានានំ ធម្មានំ យាថាវសភាវទស្សនវសេន វុត្តំ, ន បនេកច្ចសស្សតិកមតទស្សនវសេន។ តស្ស ហិ សស្សតាភិមតំ អសង្ខតមេវាតិ លទ្ធិ។ តេនេវាហ "ចិត្តន្តិ វា…បេ…. បស្សតី"តិ។ ន ហិ យស្ស ភាវស្ស បច្ចយេហិ អភិសង្ខតភាវំ បដិជានាតិ, តស្សេវ និច្ចធុវាទិភាវោ អនុម្មត្តកេន សក្កា បដិញ្ញាតុំ។ ឯតេន "ឧប្បាទវយធុវតាយុត្តភាវា សិយា និច្ចា, សិយា អនិច្ចា សិយា ន វត្តព្ពា"តិអាទិនា បវត្តស្ស សត្តភង្គវាទស្ស អយុត្តតា វិភាវិតា ហោតិ។

តត្ថាយំ អយុត្តតាវិភាវនា – យទិ "យេន សភាវេន យោ ធម្មោ អត្ថីតិ វុច្ចតិ, តេនេវ សភាវេន សោ ធម្មោ នត្ថី"តិអាទិនា វុច្ចេយ្យ, សិយា អនេកន្តវាទោ។ អថ អញ្ញេន, សិយា ន អនេកន្តវាទោ។ ន ចេត្ថ ទេសន្តរាទិសម្ពន្ធភាវោ យុត្តោ វត្តុំ តស្ស សព្ពលោកសិទ្ធត្តា, វិវាទាភាវតោ ។ យេ បន វទន្តិ "យថា សុវណ្ណឃដេន មកុដេ កតេ ឃដភាវោ នស្សតិ, មកុដភាវោ ឧប្បជ្ជតិ, សុវណ្ណភាវោ តិដ្ឋតិយេវ, ឯវំ សព្ពភាវានំ កោចិ ធម្មោ នស្សតិ, កោចិ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ, សភាវោ បន តិដ្ឋតី"តិ។ តេ វត្តព្ពា "កឹ តំ សុវណ្ណំ, យំ ឃដេ មកុដេ ច អវដ្ឋិតំ, យទិ រូបាទិ, សោ សទ្ទោ វិយ អនិច្ចោ។ អថ រូបាទិ សមូហោ, សមូហោ នាម សម្មុតិមត្តំ។ ន តស្ស អត្ថិតា នត្ថិតា និច្ចតា វា លព្ភតី"តិ អនេកន្តវាទោ ន សិយា។ ធម្មានញ្ច ធម្មិនោ អញ្ញថានញ្ញថាសុ ទោសោ វុត្តោយេវ សស្សតវាទវិចារណាយំ។ តស្មា សោ តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ អបិច និច្ចានិច្ចនវត្តព្ពរូបោ អត្តា លោកោ ច បរមត្ថតោ វិជ្ជមានតាបដិជាននតោ យថា និច្ចាទីនំ អញ្ញតរំ រូបំ, យថា វា ទីបាទយោ។ ន ហិ ទីបាទីនំ

ឧទយព្ពយសភាវានំ និច្ចានិច្ចនវត្តព្ពសភាវតា សក្កា វិញ្ញាតុំ, ជីវស្ស និច្ចាទីសុ អញ្ញតរំ រូបំ វិយាតិ ឯវំ សត្ត ភង្គស្ស វិយ សេសភង្គានម្បិ អសម្ភវោយេវាតិ សត្តភង្គវាទស្ស អយុត្តតា វេទិតព្ពា។

ឯត្ថ ច "ឥស្សរោ និច្ចោ, អញ្ញេ សត្តា អនិច្ចា"តិ ឯវំ បវត្តវាទា សត្តេកច្ចសស្សតិកា សេយ្យថាបិ ឥស្សរវាទា។ "បរមាណវោ និច្ចា ធុវា, អណុកាទយោ អនិច្ចា"តិ ឯវំ បវត្តវាទា សង្ខារេកច្ចសស្សតិកា សេយ្យថាបិ កាណាទា។ ននុ "ឯកច្ចេ ធម្មា សស្សតា, ឯកច្ចេ អសស្សតា"តិ ឯតស្មិំ វាទេ ចក្ខាទីនំ អសស្សតតាសន្និដ្ឋានំ យថាសភាវាវពោធោ ឯវ, តយិទំ កថំ មិច្ឆាទស្សនន្តិ, កោ វា ឯវមាហ "ចក្ខាទីនំ អសស្សតភាវសន្និដ្ឋានំ មិច្ឆា ទស្សន"ន្តិ? អសស្សតេសុយេវ បន កេសញ្ចិ ធម្មានំ សស្សតភាវាភិនិវេសោ ឥធ មិច្ឆាទស្សនំ។ តេន បន ឯកវារេ បវត្តមានេន ចក្ខាទីនំ អសស្សតភាវាវពោធោ វិទូសិតោ សំសដ្ឋភាវតោ វិសសំសដ្ឋោ វិយ សប្បិមណ្ឌោ សកិច្ចករណាសមត្ថតាយ សម្មាទស្សនបក្ខេ ឋបេតព្ពតំ នារហតីតិ។ អសស្សតភាវេន និច្ឆិតាបិ វា ចក្ខុអាទយោ សមារោបិតជីវសភាវា ឯវ ទិដ្ឋិគតិកេហិ គយ្ហន្តីតិ តទវពោធស្ស មិច្ឆាទស្សនភាវោ ន សក្កា និវារេតុំ។ តេនេវាហ "**ចក្ខុំ ឥតិបិ...បេ.... កាយោ ឥតិបិ អយំ មេ អត្តា**"តិអាទិ។ ឯវញ្ច កត្វា អសង្ខតាយ សង្ខតាយ ច ធាតុយា វសេន យថាក្កមំ "ឯកច្ចេ ធម្មា សស្សតា, ឯកច្ចេ អសស្សតា"តិ ឯវំ បវត្តោ វិភជ្ជវាទោបិ ឯកច្ចសស្សតវាទោ អាបជ្ជតីតិ ឯវំបការា ចោទនា អនវកាសា ហោតិ អវិបរីតធម្មសភាវសម្បដិបត្តិភាវតោ។

កាមញ្ចេត្ថ បុរិមវាទេបិ អសស្សតានំ ធម្មានំ "សស្សតា"តិ គហណំ វិសេសតោ មិច្ឆាទស្សនំ, សស្សតានំ បន "សស្សតា"តិ គាហោ ន មិច្ឆាទស្សនំ យថាសភាវគ្គហណភាវតោ។ អសស្សតេសុយេវ បន "កេចិទេវ ធម្មា សស្សតា, កេចិ អសស្សតា"តិ គហេតព្ពធម្មេសុ វិភាគប្បវត្តិយា ឥមស្ស វាទស្ស វាទន្តរតា វុត្តា, ន ចេត្ថ "សមុទាយន្តោគធត្តា ឯកទេសស្ស សប្បទេសសស្សតគ្គាហោ និប្បទេសសស្សតគ្គាហេ សមោធានំ គច្ឆតី"តិ សក្កា វត្តុំ វាទី តព្ពិសយវិសេសវសេន វាទទ្វយស្ស បវត្តត្តា។ អញ្ញោ ឯវ ហិ ទិដ្ឋិគតិកា "សព្ពេ ធម្មា សស្សតា"តិ អភិនិវិដ្ឋា, អញ្ញេ "ឯកច្ចសស្សតា"តិ។ សង្ខារានំ អនវសេសបរិយាទានំ, ឯកទេសបរិគ្គហោ ច វាទទ្វយស្ស បរិព្យត្តោយេវ។ កិញ្ច ភិយ្យោ អនេកវិធសមុស្សយេ ឯកវិធសមុស្សយេ ច ខន្ធបពន្ធេ អភិនិវេសភាវតោ។ ចតុព្ពិធោបិ ហិ សស្សតវាទី ជាតិវិសេសវសេន នានាវិធរូបកាយសន្និស្សយេ ឯវ អរូបធម្មបុញ្ជេ សស្សតាភិនិវេសី ជាតោ អភិញ្ញាណេន អនុស្សវាទីហិ ច រូបកាយភេទគ្គហណតោ។ តថា ច វុត្តំ "តតោ ចុតោ អមុត្រ ឧទបាទិ"ន្តិ (ទី. និ. ១.៣២) "ចវន្តិ ឧបបជ្ជន្តី"តិ ច អាទិ។ វិសេសលាភី ឯកច្ចសស្សតិកោ អនុបធារិតភេទសមុស្សយេវ ធម្មបពន្ធេ សស្សតាការគ្គហណេន អភិនិវិសនំ ជនេសិ ឯកភវបរិយាបន្នខន្ធសន្តានវិសយត្តា តទភិនិវេសស្ស។ តថា ច តីសុបិ វាទេសុ "តំ បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរតិ, តតោ បរំ នានុស្សរតី"តិ ឯត្តកមេវ វុត្តំ, តក្កីនំ បន សស្សតេកច្ចសស្សតវាទីនំ សស្សតាភិនិវេសវិសេសោ រូបារូបធម្មវិសយតាយ សុបាកដោយេវាតិ។

៣៩. ទីឃស្ស កាលស្ស អតិក្កមេនាតិ វិវដ្ដវិវដ្ដដ្ឋាយីនំ អបគមេន។ អនេកត្ថត្តា ធាតូនំ **សំ**-សទ្ទេន យុត្តោ **វដ្ដ**-សទ្ទោ វិនាសវាចីតិ អាហ "**វិនស្សតី**"តិ, សង្ខយវសេន វត្តតីតិ អត្ថោ។ វិបត្តិករមហាមេឃសមុប្បត្តិតោ បដ្ឋាយ ហិ យាវ អណុសហគតោបិ សង្ខារោ ន ហោតិ, តាវ លោកោ សំវដ្ដតីតិ វុច្ចតិ។ **លោកោ**តិ ចេត្ថ បថវីអាទិភាជនលោកោ អធិប្បេតោ។ **ឧបរិព្រហ្មលោកេសូ**តិ បរិត្តសុភាទីសុ រូបីព្រហ្មលោកេសុ។ អគ្គិនា ហិ កប្បវុដ្ឋានំ ឥធាធិប្បេតំ ពហុលំ បវត្តនតោ។ តេនេវាហ ភគវា "អាភស្សរសំវត្តនិកា ហោន្តី"តិ។ **អរូបេសុ វា**តិ **វា**-សទ្ទេន សំវដ្ដមានលោកធាតូហិ អញ្ញលោកធាតូសុ វាតិ វិកប្បនំ វេទិតព្ពំ។ ន ហិ "សព្ពេ អបាយសត្តា តទា រូបារូបភវេសុ ឧប្បជ្ជន្តី"តិ សក្កា វិញ្ញាតុំ អបាយេសុ ទីឃតមាយុកានំ មនុស្សលោកូបបត្តិយា អសម្ភវតោ។ សតិបិ សព្ពសត្តានំ អភិសង្ខារមនសា និព្ពត្តភាវេ ពាហិរបច្ចយេហិ វិនា មនសាវ និព្ពត្តត្តា "មនោមយា"តិ វុច្ចន្តិ រូបាវចរសត្តា។ យទិ ឯវំ កាមភវេ ឱបបាតិកសត្តានម្បិ មនោមយភាវោ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ អធិចិត្តភូតេន អតិសយមនសា និព្ពត្តសត្តេសុ មនោមយវោហារតោតិ ទស្សន្តោ អាហ "**ឈានមនេន និព្ពត្តត្តា មនោមយា**"តិ។ ឯវំ អរូបាវចរសត្តានម្បិ មនោមយភាវោ អាបជ្ជតីតិ ចេ? ន, តត្ថ ពាហិរបច្ចយេហិ និព្ពត្តេតព្ពតាសង្កាយ ឯវ អភាវតោ, "មនសាវ និព្ពត្តា"តិ អវធារណាសម្ភវតោ។ និរុឡ្ហោ វាយំ លោកេ មនោមយវោហារោ រូបាវចរសត្តេសុ។ តថា ហិ "អន្នមយោ បានមយោ មនោមយោ អានន្ទមយោ វិញ្ញាណមយោ"តិ បញ្ចធា អត្តានំ វេទវាទិនោ វទន្តិ។ ឧច្ឆេទវាទេបិ វក្ខតិ "ទិព្ពោ រូបី មនោមយោ"តិ (ទី. និ. ១.៨៦)។ សោភនា បភា ឯតេសុ សន្តីតិ **សុភា**។ "**ឧក្កំសេនា**"តិ អាភស្សរទេវេ សន្ធាយាហ, បរិត្តាភា អប្បមាណាភា បន ទ្វេ ចត្តារោ ច កប្បេ តិដ្ឋន្តិ។ **អដ្ឋកប្បេ**តិ អដ្ឋ មហាកប្បេ។

៤០. សណ្ឋាតីតិ សម្បត្តិករមហាមេឃសមុប្បត្តិតោ បដ្ឋាយ បថវីសន្ធារកុទកតំសន្ធារកវាយុ មហាបថវីអាទីនំ សមុប្បត្តិវសេន ឋាតិ, "សម្ភវតិ" ឥច្ចេវ វា អត្ថោ អនេកត្ថត្តា ធាតូនំ។ **បកតិយា**តិ សភាវេន, តស្ស "សុញ្ញា"ន្តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ។ តត្ថ ការណមាហ "**និព្ពត្តសត្តានំ នត្ថិតាយា**"តិ, អនុប្បន្នត្តាតិ អត្ថោ, តេន យថា ឯកច្ចានិ វិមានានិ តត្ថ និព្ពត្តសត្តានំ ចុតត្តា សុញ្ញានិ ហោន្តិ, ន ឯវមិទន្តិ ទស្សេតិ។ ព្រ

ហ្មបារិសជ្ជព្រហ្មបុរោហិតមហាព្រហ្មានោ ព្រហ្មកាយិកា, តេសំ និវាសោ ភូមិបិ “**ព្រហ្មកាយិកា**”តិ វុត្តា។ កម្មំ ឧបនិស្សយវសេន បច្ចយោ ឯតិស្សាតិ **កម្មបច្ចយា។** អថ វា តត្ថ និព្ពត្តសត្តានំ វិបច្ចនកកម្មស្ស សហការីបច្ចយភាវតោ, កម្មស្ស បច្ចយាតិ **កម្មបច្ចយា** ។ ឧតុ សមុដ្ឋានំ ឯតិស្សាតិ **ឧតុសមុដ្ឋានា។** “**កម្មបច្ចយឧតុសមុដ្ឋានា**”តិ វា បាឋោ, កម្មសហាយោ បច្ចយោ, កម្មស្ស វា សហាយភូតោ បច្ចយោ កម្មបច្ចយោ , សោវ ឧតុ កម្មបច្ចយឧតុ, សោ សមុដ្ឋានំ ឯតិស្សាតិ យោជេតព្ពំ។ **ឯត្ថា**តិ “ព្រហ្មវិមានេ”ន្តិ វុត្តាយ ព្រហ្មកាយិកភូមិយា។ កថំ បណីតាយ ទុតិយជ្ឈានភូមិយំ ឋិតានំ ហីនាយ បឋមជ្ឈានភូមិយា ឧបបត្តិ ហោតីតិ អាហ “**អថ សត្តាន**”ន្តិអាទិ។ **ឱតរន្តី**តិ ឧបបជ្ជនវសេន ហេដ្ឋាភូមឹ គច្ឆន្តិ។

អប្បាយុកេតិ យំ ឧឡារំ បុញ្ញកម្មំ កតំ, តស្ស ឧប្បជ្ជនារហវិបាកបពន្ធតោ អប្បបរិមាណាយុកេ។ **អាយុប្បមាណេនេវា**តិ បរមាយុប្បមាណេនេវ។ កឹ បនេតំ បរមាយុ នាម, កថំ វា តំ បរិច្ឆិន្នបមាណន្តិ? វុច្ចតេ – យោ តេសំ តេសំ សត្តានំ តស្មឹ តស្មឹ ភវវិសេសេ បុរិមសិទ្ធភវបត្ថនូបនិស្សយវសេន សរីរាវយវវណ្ណសណ្ឋានបមាណាទិវិសេសា វិយ តំតំគតិនិកាយាទីសុ យេភុយ្យេន និយតបរិច្ឆេទោ គព្ភសេយ្យកកាមាវចរទេវរូបាវចរសត្តានំ សុក្កសោណិតឧតុភោជនាទិ ឧតុអាទិបច្ចយុប្បន្នបច្ចយូបត្ថម្ភិតោ វិបាកបពន្ធស្ស ឋិតិកាលនិយមោ, សោ យថាសកំ ខណមត្តាវដ្ឋាយីនម្បិ អត្តនោ សហជាតានំ រូបារូបធម្មានំ ឋបនាការវុត្តិតាយ បវត្តកានិ រូបារូបជីវិតិន្ទ្រិយានិ យស្មា ន កេវលំ នេសំ ខណឋិតិយា ឯវ ការណភាវេន អនុបាលកានិ, អថ ខោ យាវ ភវង្គុបច្ឆេទា អនុបពន្ធស្ស អវិច្ឆេទហេតុភាវេនាបិ, តស្មា អាយុហេតុកត្តា ការណូបចារេន អាយុ, ឧក្កំសបរិច្ឆេទវសេន បរមាយូតិ ច វុច្ចតិ។ តំ បន ទេវានំ នេរយិកានំ ឧត្តរកុរុកានញ្ច និយតបរិច្ឆេទំ, ឧត្តរកុរុកានំ បន ឯកន្តនិយតបរិច្ឆេទមេវ, អវសិដ្ឋមនុស្សបេតតិរច្ឆានានំ បន ចិរដ្ឋិតិសំវត្តនិកកម្មពហុលេ កាលេ តំកម្មសហិតសន្តានជនិតសុក្កសោណិតប្បច្ចយានំ តំមូលកានញ្ច ចន្ទសូរិយសមវិសមបរិវត្តនាទិជនិតឧតុអាហារាទិសមវិសម បច្ចយានំ វសេន ចិរាចិរកាលតោ អនិយតបរិច្ឆេទំ, តស្ស ច យថា បុរិមសិទ្ធភវបត្ថនាវសេន តំតំគតិនិកាយាទីសុ វណ្ណសណ្ឋានាទិវិសេសនិយមោ សិទ្ធោ ទស្សនានុស្សវាទីហិ, តថា អាទិតោ គហណសិទ្ធិយា។ ឯវំ តាសុ តាសុ ឧបបត្តីសុ និព្ពត្តសត្តានំ យេភុយ្យេន សមប្បមាណដ្ឋិតិកាលំ ទស្សនានុស្សវេហិ លភិត្វា តំ បរមតំ អជ្ឈោសាយ បវត្តិតភវបត្ថនាវសេន អាទិតោ បរិច្ឆេទនិយមោ វេទិតព្ពោ។ យស្មា បន កម្មំ តាសុ តាសុ ឧបបត្តីសុ យថា តំតំឧបបត្តិនិយតវណ្ណាទិនិព្ពត្តនេ សមត្ថំ, ឯវំ និយតាយុបរិច្ឆេទាសុ ឧបបត្តីសុ បរិច្ឆេទាតិក្កមេន វិបាកនិព្ពត្តនេ សមត្ថំ ន ហោតិ, តស្មា វុត្តំ “**អាយុប្បមាណេនេវ ចវន្តី**”តិ។ យស្មា បន ឧបត្ថម្ភកសហាយេហិ អនុបាលកប្បច្ចយេហិ ឧបាទិន្នកក្ខន្ធានំ បវត្តេតព្ពាការោ អត្ថតោ បរមាយុ, តស្ស យថាវុត្តបរិច្ឆេទានតិក្កមនតោ សតិបិ កម្មាវសេសេ ឋានំ ន សម្ភវតិ, តេន វុត្តំ “**អត្តនោ បុញ្ញពលេនេវ ឋាតុំ ន សក្កោតី**”តិ។ **កប្បំ វា**តិ អសង្ខេយ្យកប្បំ វា តស្ស ឧបឌ្ឍំ វា ឧបឌ្ឍកប្បតោ ឩនមធិកំ វាតិ វិកប្បនត្ថោ **វា**-សទ្ទោ។

៤១. អនភិរតីតិ ឯកវិហារេន អនភិរតិ។ សា បន យស្មា អញ្ញេហិ សមាគមិច្ឆា ហោតិ, តេន វុត្តំ “**អបរស្សាបិ សត្តស្ស អាគមនបត្ថនា**”តិ។ បិយវត្ថុវិរហេន បិយវត្ថុអលាភេន វា ចិត្តវិឃាតោ **ឧក្កណ្ឋិតា**, សា អត្ថតោ ទោមនស្សចិត្តុប្បាទោ យេវាតិ អាហ “**បដិឃសម្បយុត្តា**”តិ។ ទីឃរត្តំ ឈានរតិយា រមមានស្ស វុត្តប្បការំ អនភិរតិនិមិត្តំ ឧប្បន្នា “មម”ន្តិ ច “អហ”ន្តិ ច គហណស្ស ការណភូតា តណ្ហាទិដ្ឋិយោ តជ **បរិតស្សនា។** តា បន ចិត្តស្ស បុរិមាវត្ថាយ ចលនំ កម្បនន្តិ អាហ “**ឧព្ពិជ្ជនា ផន្ទនា**”តិ។ តេនេវាហ “**តណ្ហាតស្សនាបិ ទិដ្ឋិតស្សនាបិ វដ្ដតី**”តិ។ យំ បន អត្ថទ្វារេ “អហោ វត អញ្ញេបិ សត្តា ឥត្ថត្តំ អាគច្ឆេយ្យុន្តិ អយំ តណ្ហាតស្សនា នាមា”តិ វុត្តំ, តំ ទិដ្ឋិតស្សនាយ វិសុំ ឧទាហរណំ ទស្សេន្តេន តណ្ហាតស្សនំយេវ គតោ និទ្ធារេត្វា វុត្តំ, ន បន តត្ថ ទិដ្ឋិតស្សនាយ អភាវតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **តាសតស្សនា** ចិត្តុត្រាសោ។ **ភយានក**ន្តិ ភេរវារម្មណនិមិត្តំ ពលវភយំ។ តេន សរីរស្ស ថទ្ធភាវោ **ឆម្ភិតត្តំ ភយំ សំវេគ**ន្តិ ឯត្ថ **ភយ**ន្តិ ភង្គានុបស្សនាយ ចិណ្ណន្តេ សព្ពសង្ខារតោ ភាយនវសេន ឧប្បន្នំ ភយញាណំ។ **សំវេគ**ន្តិ សហោត្តប្បញាណំ, ឱត្តប្បមេវ វា។ **សន្តាស**ន្តិ អាទីនវនិព្ពិទានុបស្សនាហិ សង្ខារេហិ សន្តស្សនញាណំ។ សហ ព្យាយតិ បវត្តតិ, ទោសំ វា ឆាទេតីតិ សហព្យោ, សហាយោ, តស្ស ភាវំ **សហព្យតំ។**

៤២. អភិភវិត្វា ឋិតោ ឥមេ សត្តេតិ អធិប្បាយោ។ យស្មា បន សោ បាសំសភាវេន ឧត្តមភាវេន ច “តេ សត្តេ អភិភវិត្វា ឋិតោ”តិ អត្តានំ មញ្ញតិ, តស្មា វុត្តំ “**ជេដ្ឋកោហមស្មី**”តិ។ **អញ្ញទត្ថុ ទសោ**តិ ទស្សនេ អន្តរាយាភាវវចនេន, ញេយ្យវិសេសបរិគ្គាហិកភាវេន ច អនាវរណទស្សាវិតំ បដិជានាតីតិ អាហ “**សព្ពំ បស្សាមីតិ អត្ថោ**”តិ។ **ភូតភព្យាន**ន្តិ អហេសុន្តិ ភូតា, ភវន្តិ ភវិស្សន្តីតិ ភព្យា, អដ្ឋកថាយំ បន វត្តមានកាលវសេនេវ ភព្យ-សទ្ទស្ស អត្ថោ ទស្សិតោ។ **បឋមចិត្តក្ខណេ**តិ បដិសន្ធិចិត្តក្ខណេ។ កិញ្ចាបិ សោ ព្រហ្មា អនវដ្ឋិតទស្សនត្តា បុថុជ្ជនស្ស បុរិមតរជាតិបរិចិតម្បិ កម្មស្សកតញ្ញាណំ វិស្សជ្ជេត្វា វិកុព្ពនិទ្ធិវសេន ចិត្តុប្បត្តិមត្តបដិពទ្ធេន សត្តនិម្មានេន វិបល្លត្ថោ “អហំ ឥស្សរោ កត្តា និម្មាតា”តិអាទិនា ឥស្សរកុត្តទស្សនំ បក្ខន្ទមានោ អភិនិវិសនវ

សេនេវ បតិដ្ឋិតោ, ន បតិដ្ឋាបនវសេន “តស្ស ឯវំ ហោតី”តិ វុត្តត្តា, បតិដ្ឋាបនក្កមេនេវ បន តស្ស សោ អភិនិវេសោ ជាតោតិ ទស្សនត្ថំ “**ការណតោ សាធេតុកាមោ**”តិ, “**បដិញ្ញំ កត្វា**”តិ ច វុត្តំ។ តេនាហ ភគវា “តំ កិស្ស ហេតុ”តិអាទិ។ តត្ថ **មនោបណិធី**តិ មនសា ឯវំ បត្ថនា, តថា ចិត្តប្បវត្តិមត្តមេវាតិ អត្ថោ, **ឥត្ថភាវន្តិ** ឥទប្បការតំ។ យស្មា បន ឥត្ថន្តិ ព្រហ្មត្តភាវោ ឥធាធិប្បេតោ, តស្មា “**ព្រហ្មភាវន្តិ អត្ថោ**”តិ វុត្តំ។ ននុ ច ទេវានំ ឧបបត្តិសមនន្តរំ “ឥមិស្សា នាម គតិយា ចវិត្វា ឥមិនា នាម កម្មុនា ឥធូបបន្នា”តិ បច្ចវេក្ខណា ហោតីតិ? សច្ចំ ហោតិ, សា បន បុរិមជាតីសុ កម្មស្សកតញ្ញាណេ សម្មទេវ និវិដ្ឋជ្ឈាសយានំ។ ឥមេ បន សត្តា បុរិមាសុបិ ជាតីសុ ឥស្សរកុត្តទស្សនវសេន វិនិពន្ធាភិនិវេសា អហេសុន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេន វុត្តំ “**ឥមិនា មយ**”ន្តិអាទិ។

៤៣. វណ្ណវតីតិ វណ្ណសោ, អភិភូតិ អត្ថោ។ មហា វណ្ណសោ មហេសោ, សុប្បតិដ្ឋមហេសតាយ បន បរេហិ “មហេសោ”តិ អក្ខាតព្ពតាយ មហេសក្ខោ, អតិសយេន មហេសក្ខោ **មហេសក្ខតរោ**តិ វចនត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ យស្មា បន សោ មហេសក្ខភាវោ អាធិបតេយ្យបរិវារសម្បត្តិយា វិញ្ញាយតិ, តស្មា “**ឥស្សរិយបរិវារវសេន មហាយសតរោ**”តិ វុត្តំ។

៤៤. **ឥធេវ អាគច្ឆតី**តិ ឥមស្មិំ មនុស្សលោកេ ឯវ បដិសន្ធិវសេន អាគច្ឆតិ។ **យំ អញ្ញតរោ សត្តោ**តិ ឯត្ថ **យ**ន្តិ និបាតមត្តំ, ករណេ វា បច្ចត្តនិទ្ទេសោ, យេន ឋានេនាតិ អត្ថោ, កិរិយាបរាមសនំ វា។ **ឥត្ថត្តំ អាគច្ឆតី**តិ ឯត្ថ យទេតំ ឥត្ថត្តស្ស អាគមនំ, ឯតំ ឋានំ វិជ្ជតីតិ អត្ថោ។ ឯស នយោ “**បព្ពជតិ, ចេតោសមាធិំ ផុសតិ, បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរតី**”តិ ឯតេសុបិ បទេសុ។ “ឋានំ ខោ បនេតំ ភិក្ខវេ វិជ្ជតិ, យំ អញ្ញតរោ សត្តោ”តិ ឥមញ្ហិ បទំ “បព្ពជតី”តិអាទីហិ បទេហិ បច្ចេកំ យោជេតព្ពន្តិ។

៤៥. ខិឌ្ឌាយ បទុស្សន្តីតិ ខិឌ្ឌាបទោសិនោ, ខិឌ្ឌាបទោសិនោ ឯវ **ខិឌ្ឌាបទោសិកា**, ខិឌ្ឌាបទោសោ វា ឯតេសំ អត្ថីតិ **ខិឌ្ឌាបទោសិកា**។ អតិក្កន្តវេលំ **អតិវេលំ**, អាហារូបភោគកាលំ អតិក្កមិត្វាតិ អត្ថោ។ មេថុនសម្បយោគេន ឧប្បជ្ជនកសុខំ **កេឡិហស្សសុខំ រតិធម្មោ** រតិសភាវោ។ **អាហារ**ន្តិ ឯត្ថ កោ ទេវានំ អាហារោ, កា អាហារវេលាតិ? សព្ពេសម្បិ កាមាវចរទេវានំ សុធា អាហារោ, សា ហេដ្ឋិមេហិ ឧបរិមានំ បណីតតមា ហោតិ, តំ យថាសកំ ទិវសវសេន ទិវសេ ទិវសេ ភុញ្ជន្តិ។ កេចិ បន “ពិឡារបទប្បមាណំ សុធាហារំ ភុញ្ជន្តិ, សោ ជិវ្ហាយ ឋបិតមត្តោ យាវ កេសគ្គនខគ្គា កាយំ ផរតិ, តេសំយេវ ទិវសវសេន សត្តទិវសេ យាបនសមត្ថោ ច ហោតី”តិ វទន្តិ។ “**និរន្តរំ ខាទន្តា បិវន្តា**”តិ ឥទំ បរិកប្បនវសេន វុត្តំ។ **កម្មជតេជស្ស ពលវភាវោ** ឧឡារបុញ្ញនិព្ពត្តត្តា, ឧឡារគរុសិនិទ្ធសុធាហារជីរណតោ ច។ **ករជកាយស្ស មន្ទភាវោ** មុទុសុខុមាលភាវតោ។ តេនេវ ហិ ភគវា ឥន្ទសាលគុហាយំ បកតិបថវិយំ សណ្ឋាតុំ អសក្កោន្តំ សក្កំ ទេវរាជានំ “ឱឡារិកំ កាយំ អធិដ្ឋេហី”តិ អាហ។ **តេស**ន្តិ មនុស្សានំ។ **វត្ថុ**ន្តិ ករជកាយំ។ **កេចីតិ** អភយគិរិវាសិនោ។

៤៧. **មនេនា**តិ ឥស្សាបកតត្តា បទុដ្ឋេន មនសា។ ឧសូយាវសេន មនសោវ បទោសោ មនោបទោសោ, សោ ឯតេសំ អត្ថិ វិនាសហេតុភូតោតិ **មនោបទោសិកា**តិ ឯវំ វា ឯត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អកុទ្ធោ រក្ខតី**តិ កុទ្ធស្ស សោ កោធោ ឥតរស្មិំ អកុជ្ឈន្តេ អនុបាទានោ ឯកវារមេវ ឧប្បត្តិយា អនាសេវនោ ចាវេតុំ ន សក្កោតិ ឧទកន្តំ បត្វា អគ្គិ វិយ និព្ពាយតិ, តស្មា អកុទ្ធោ តំ ចវនតោ រក្ខតិ, ឧភោសុ បន កុទ្ធេសុ ភិយ្យោ ភិយ្យោ អញ្ញមញ្ញម្ហិ បរិវឌ្ឍនវសេន តិខិណសមុទាចារោ និស្សយទហនរសោ កោធោ ឧប្បជ្ជមានោ ហទយវត្ថុំ និទហន្តោ អច្ចន្តសុខុមាលករជកាយំ វិនាសេតិ, តតោ សកលោបិ អត្តភាវោ អន្តរធាយតិ។ តេនាហ “**ឧភោសុ បនា**”តិអាទិ ។ តថា ចាហ ភគវា “អញ្ញមញ្ញំ បទុដ្ឋចិត្តា កិលន្តកាយា...បេ.... ចវន្តី”តិ។ **ធម្មតា**តិ ធម្មនិយាមោ។ សោ ច តេសំ ករជកាយស្ស មន្ទតាយ, តថាឧប្បជ្ជនកកោធស្ស ច ពលវតាយ ឋានសោ ចវនំ, តេសំ រូបារូបធម្មានំ សភាវោតិ អធិប្បាយោ។

៤៨. **ចក្ខាទីនំ ភេទំ បស្សតី**តិ វិរោធិបច្ចយសន្និបាតេ វិការាបត្តិទស្សនតោ, អន្តេ ច អទស្សនូបគមនតោ វិនាសំ បស្សតិ ឱឡារិកត្តា រូបធម្មភេទស្ស។ **បច្ចយំ ទត្វា**តិ អនន្តរបច្ចយាទិវសេន បច្ចយោ ហុត្វា។ “**ពលវតរ**”ន្តិ ចិត្តស្ស លហុតរំ ភេទំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តថា ហិ ឯកស្មិំ រូបេ ធរន្តេយេវ សោឡស ចិត្តានិ ភិជ្ជន្តិ។ **ភេទំ ន បស្សតី**តិ ខណេ ខណេ ភិជ្ជន្តម្បិ ចិត្តំ បរស្ស អនន្តរបច្ចយភាវេនេវ ភិជ្ជតីតិ បុរិមចិត្តស្ស អភាវំ បដិច្ឆាទេត្វា វិយ បច្ឆិមចិត្តស្ស ឧប្បត្តិតោ ភាវបក្ខោ ពលវតរោ បាកដោ ច ហោតិ, ន អភាវបក្ខោតិ ចិត្តស្ស វិនាសំ ន បស្សតិ, អយញ្ច អត្ថោ អលាតចក្កទស្សនេន សុបាកដោ វិញ្ញាយតិ។ យស្មា បន តក្កីវាទី នានត្តនយស្ស ទូរតរតាយ ឯកត្តនយស្សបិ មិច្ឆាគហិតត្តា “យទេវិទំ វិញ្ញាណំ សព្ពទាបិ ឯករូបេន បវត្តតិ, អយមេវ អត្តា និច្ចោ”តិអាទិនា អភិនិវេសំ ជនេតិ, តស្មា វុត្តំ “**សោ តំ អបស្សន្តោ**”តិអាទិ។

អន្តានន្តវាទវណ្ណនា

៥៣. **អន្តានន្តិកា**តិ ឯត្ថ អមតិ គច្ឆតិ ឯត្ថ សភាវោ ឱសានន្តិ អន្តោ, មរិយាទា។ តប្បដិសេធេន អនន្តោ, អន្តោ ច អនន្តោ ច អន្តានន្តោ ច នេវន្តានានន្តោ ច អន្តានន្តា សាមញ្ញនិទ្ទេសេន, ឯកសេសេន វា "នាមរូបបច្ចយា សឡាយតន"ន្តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.១២៦; សំ. និ. ២.១; ឧទា. ១) វិយ។ កស្ស បន អន្តានន្តោតិ? លោកីយតិ សំសារនិស្សរណត្ថិកេហិ ទិដ្ឋិគតិកេហិ, លោកីយន្តិ វា ឯត្ថ តេហិ បុញ្ញាបុញ្ញំ តព្ពិបាកោ ចាតិ លោកោតិ សង្ខ្យំ គតស្ស អត្តនោ។ តេនាហ ភគវា "អន្តានន្តំ លោកស្ស បញ្ញបេន្តី"តិ។ កោ បន ឯសោ អត្តាតិ? ឈានវិសយភូតកសិណនិមិត្តំ។ តត្ថ ហិ អយំ ទិដ្ឋិគតិកោ លោកសញ្ញី។ តថា ច វុត្តំ "តំ លោកោតិ គហេត្វា"តិ។ កេចិ បន "ឈានំ តំសម្បយុត្តធម្មា ច ឥធ 'អត្តា , លោកោ'តិ ច គហិតា"តិ វទន្តិ។ អន្តានន្តសហចរិតវាទោ អន្តានន្តោ, យថា "កុន្តា បចរន្តី"តិ អន្តានន្តសន្និស្សយោ វា យថា "មញ្ចា ឃោសន្តី"តិ។ សោ ឯតេសំ អត្ថីតិ **អន្តានន្តិកា។** តេ បន យស្មា យថាវុត្តនយេន អន្តានន្តោ វាទោ ទិដ្ឋិ ឯតេសន្តិ "**អន្តានន្តវាទា**"តិ វុច្ចន្តិ។ តស្មា អដ្ឋកថាយំ "អន្តានន្តវាទា"តិ វត្វា "អន្តំ វា"តិអាទិនា អត្ថោ វិភត្តោ។

ឯត្ថាហ – យុត្តំ តាវ បុរិមានំ តិណ្ណំ វាទីនំ អន្តត្តញ្ច អនន្តត្តញ្ច អន្តានន្តត្តញ្ច អារព្ភ បវត្តវាទត្តា អន្តានន្តិកត្តំ, បច្ឆិមស្ស បន តទុភយបដិសេធនវសេន បវត្តវាទត្តា កថ អន្តានន្តិកត្តន្តិ? តទុភយបដិសេធនវសេន បវត្តវាទត្តា ឯវ។ យស្មា អន្តានន្តបដិសេធវាទោបិ អន្តានន្តវិសយោ ឯវ តំ អារព្ភ បវត្តត្តា។ ឯតទត្ថំយេវ ហិ សន្ធាយ អដ្ឋកថាយំ "អារព្ភ បវត្តវាទា"តិ វុត្តំ។ អថ វា យថា តតិយវាទេ ទេសភេទវសេន ឯកស្សេវ អន្តវន្តតា អនន្តតា ច សម្ភវតិ, ឯវំ តក្កីវាទេបិ កាលភេទវសេន ឧភយសម្ភវតោ អញ្ញមញ្ញបដិសេធេន ឧភយញ្ញេវ វុច្ចតិ។ កថំ? អន្តវន្តតាបដិសេធេន ហិ អនន្តតា វុច្ចតិ, អនន្តតាបដិសេធេន ច អន្តវន្តតា, អន្តានន្តានញ្ច ន តតិយវាទភាវោ កាលភេទស្ស អធិប្បេតត្តា។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យស្មា អយំ លោកសញ្ញិតោ អត្តា អធិគតវិសេសេហិ មហេសីហិ អនន្តោ កទាចិ សក្ខិទិដ្ឋោតិ អនុសុយ្យតិ, តស្មា នេវន្តវា។ យស្មា បន តេហិយេវ កទាចិ អន្តវា សក្ខិទិដ្ឋោតិ អនុសុយ្យតិ, តស្មា ន បន អនន្តោតិ។ យថា ច អនុស្សុតិតក្កីវសេន, ឯវំ ជាតិស្សរតក្កី អាទីនញ្ច វសេន យថាសម្ភវំ យោជេតព្ពំ។ អយញ្ហិ តក្កិកោ អវឌ្ឍិតភាវបុព្ពកត្តា បដិភាគនិមិត្តានំ វឌ្ឍិតភាវស្ស វឌ្ឍិតកាលវសេន អប្បច្ចក្ខការិតាយ អនុស្សវាទិមត្តេ ឋត្វា "នេវន្តវា"តិ បដិក្ខិបតិ។ អវឌ្ឍិតកាលវសេន បន "ន បនានន្តោ"តិ, ន បន អន្តតានន្តតានំ អច្ចន្តមភាវេន យថា តំ "នេវសញ្ញិនាសញ្ញី"តិ។ បុរិមវាទត្តយបដិក្ខេបោ ច អត្តនា យថាធិប្បេតប្បការវិលក្ខណតាយ តេសំ, អវស្សញ្ចេតំ ឯវំ វិញ្ញាតព្ពំ, អញ្ញថា វិក្ខេបបក្ខំយេវ ភជេយ្យ ចតុត្ថវាទោ។ ន ហិ អន្តតាអនន្តតាតទុភយវិនិមុត្តោ អត្តនោ បការោ អត្ថិ, តក្កីវាទី ច យុត្តិមគ្គកោ, កាលភេទវសេន ច តទុភយំ ឯកស្មិម្បិ ន ន យុជ្ជតីតិ។

កេចិ បន យទិ បនាយំ អត្តា អន្តវា សិយា, ទូរទេសេ ឧបបជ្ជនានុស្សរណាទិ កិច្ចនិប្ផត្តិ ន សិយា។ អថ អនន្តោ, ឥធ ឋិតស្ស ទេវលោកនិរយាទីសុ សុខទុក្ខានុភវនម្បិ សិយា។ សចេ បន អន្តវា ច អនន្តោ ច, តទុភយទោសសមាយោគោ។ តស្មា "អន្តវា, អនន្តោ"តិ ច អព្យាករណីយោ អត្តាតិ ឯវំ តក្កនវសេន ចតុត្ថវាទប្បវត្តិំ វណ្ណេន្តិ។ ឯវម្បិ យុត្តំ តាវ បច្ឆិមវាទីទ្វយស្ស អន្តានន្តិកត្តំ អន្តានន្តានំ វសេន ឧភយវិសយត្តា តេសំ វាទស្ស។ បុរិមវាទីទ្វយស្ស បន កថំ វិសុំ អន្តានន្តិកត្តន្តិ? ឧបចារវុត្តិយា។ សមុទិតេសុ ហិ អន្តានន្តវាទីសុ បវត្តមានោ អន្តានន្តិក-សទ្ទោ តត្ថ និរុឡ្ហតាយ បច្ចេកម្បិ អន្តានន្តិកវាទីសុ បវត្តតិ, យថា អរូបជ្ឈានេសុ បច្ចេកំ អដ្ឋវិមោក្ខបរិយាយោ, យថា ច លោកេ សត្តាសយោតិ។ អថ វា អភិនិវេសតោ បុរិមកាលប្បវត្តិវសេន អយំ តត្ថ វោហារោ កតោ។ តេសញ្ហិ ទិដ្ឋិគតិកានំ តថារូបចេតោសមាធិសមធិគមតោ បុព្ពកាលំ "អន្តវា នុ អយំ លោកោ, អនន្តោ នូ"តិ ឧភយាការាវលម្ពិនោ បរិវិតក្កស្ស វសេន និរុឡ្ហោ អន្តានន្តិកភាវោ វិសេសលាភេន តត្ថ ឧប្បន្នេបិ ឯកំសគ្គាហេ បុរិមសិទ្ធរុឡ្ហិយា វោហរីយតីតិ។

៥៤-៦០. **វុត្តនយេនា**តិ "តក្កយតីតិ តក្កី"តិអាទិនា (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៣៤) សទ្ទតោ, "ចតុព្ពិធោ តក្កី"តិអាទិនា (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៣៤) អត្ថតោ ច សស្សតវាទេ វុត្តវិធិនា។ **ទិដ្ឋបុព្ពានុសារេនា**តិ ទស្សនភូតេន វិញ្ញាណេន ឧបលទ្ធបុព្ពស្ស អន្តវន្តាទិនោ អនុស្សរណេន។ ឯវញ្ច កត្វា អនុស្សុតិតក្កីសុទ្ធតក្កីនម្បិ ឥធ សង្គហោ សិទ្ធោ ហោតិ។ អថ វា ទិដ្ឋគ្គហណេនេវ "នច្ចគីតវាទិតវិសូកទស្សនា"តិអាទីសុ (ទី. និ. ១០, ១៩៤) វិយ សុតាទីនម្បិ គហិតតា វេទិតព្ពា។ "អន្តវា"តិអាទិនា ឥច្ឆិតស្ស អត្តនោ សព្ពទា ភាវបរាមសនវសេនេវ ឥមេសំ វាទានំ បវត្តនតោ សស្សតទិដ្ឋិសង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ តថា ហិ វក្ខតិ "សេសា សស្សតទិដ្ឋិយោ"តិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ៩៧-៩៨)។

អមរាវិក្ខេបវាទវណ្ណនា

៦១. **ន មរតីតិ** ន ឧច្ឆិជ្ជតិ។ “ឯវម្បិ មេ នោ”តិអាទិនា **វិវិធោ** នានប្បការោ **ខេបោ** បរេន បរវាទីនំ ខិបនំ **វិក្ខេបោ។** អមរាយ ទិដ្ឋិយា វាចាយ ច វិក្ខិបន្តីតិ វា អមរាវិក្ខេបិនោ។ អមរាវិក្ខេបិនោ ឯវ **អមរាវិក្ខេបិកា។ ឥតោ ចិតោ ច សន្ធាវតិ** ឯកស្មឹ សភាវេ អនវដ្ឋានតោ។ អមរា វិយ វិក្ខិបន្តីតិ វា បុរិមនយេនេវ សទ្ទត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

៦២. វិក្ខេបវាទិនោ ឧត្តរិមនុស្សធម្មេ, អកុសលធម្មេបិ សភាវភេទវសេនេវ ញាតុំ ញាណពលំ នត្ថីតិ កុសលាកុសលបទានំ កុសលាកុសលកម្មបថវសេនេវ អត្ថោ។ បឋមនយវសេនេវ អបរិយន្តវិក្ខេបតាយ អមរាវិក្ខេបំ វិភាវេតុំ “**ឯវន្តិបិ មេ នោតិ អនិយមិតវិក្ខេបោ**”តិ វុត្តំ។ តត្ថ **អនិយមិតវិក្ខេបោ**តិ សស្សតាទីសុ ឯកស្មិម្បិ បការេ អដ្ឋត្វា វិក្ខេបករណំ, បរវាទិនា យស្មឹ កិស្មិញ្ចិ បុច្ឆិតេ បការេ តស្ស បដិក្ខេបោតិ អត្ថោ។ ទុតិយនយវសេន អមរាសទិសាយ អមរាយ វិក្ខេបំ ទស្សេតុំ “**ឥទំ កុសលន្តិ វា បុដ្ឋោ**”តិអាទិមាហ។ អថ វា “ឯវន្តិបិ មេ នោ”តិអាទិនា អនិយមតោវ សស្សតេកច្ចសស្សតុច្ឆេទតក្កីវាទានំ បដិសេធនេន តំ តំ វាទំ បដិក្ខិបតោវ អបរិយន្តវិក្ខេបវាទត្តា អមរាវិក្ខេបិនោ។ អត្តនា បន អនវដ្ឋិតវាទត្តា ន កិស្មិញ្ចិ បក្ខេ អវតិដ្ឋតីតិ អាហ “**សយំ បន...បេ.... ព្យាករោតី**”តិ។ ឥទានិ កុសលាទីនំ អព្យាករណេន តមេវ អនវដ្ឋានំ វិភាវេតិ “ឥទំ កុសលន្តិ វា បុដ្ឋោ”តិអាទិនា។ តេនេវាហ “**ឯកស្មិម្បិ បក្ខេ ន តិដ្ឋតី**”តិ។

៦៣. កុសលាកុសលំ យថាភូតំ អប្បជានន្តោបិ យេសមហំ សមយេន កុសលមេវ “កុសល”ន្តិ, អកុសលមេវ ច “អកុសល”ន្តិ ព្យាករេយ្យំ, តេសុ តថា ព្យាករណហេតុ “អហោ វត រេ បណ្ឌិតោ”តិ សក្ការសម្មានំ ករោន្តេសុ មម ឆន្ទោ វា រាគោ វា អស្សាតិ ឯវម្បេត្ថ អត្ថោ សម្ភវតិ។ **ទោសោ វា បដិឃោ វា**តិ ឯត្ថ វុត្តវិបរិយាយេន យោជេតព្ពំ។ អដ្ឋកថាយំ បន អត្តនោ បណ្ឌិតភាវវិសយានំ រាគាទីនំ វសេន យោជនា កតា។ “**ឆន្ទរាគទ្វយំ ឧបាទាន**”ន្តិ អភិធម្មនយេន វុត្តំ។ អភិធម្មេ ហិ តណ្ហាទិដ្ឋិយោវ “ឧបាទាន”ន្តិ អាគតា, សុត្តន្តេ បន ទោសោបិ “ឧបាទាន”ន្តិ វុត្តោ “កោធុបាទានវិនិពន្ធា វិឃាតំ អាបជ្ជន្តី”តិអាទីសុ។ តេន វុត្តំ “**ឧភយម្បិ វា ទឡ្ហគ្គហណវសេន ឧបាទាន**”ន្តិ ។ **ទឡ្ហគ្គហណំ** អមុញ្ចនំ។ បដិឃោបិ ហិ ឧបនាហាទិវសេន បរវត្ថោ អារម្មណំ ន មុញ្ចតិ។ **វិហននំ** ហឹសនំ វិពាធនំ។ រាគោបិ ហិ បរិឡាហវសេន សារទ្ធវុត្តិតាយ និស្សយំ វិពាធតីតិ។ វិនាសេតុកាមតាយ អារម្មណំ គណ្ហាតីតិ សម្ពន្ធោ។

៦៤. **បណ្ឌិច្ចេនា**តិ បញ្ញាយ។ យេន ហិ ធម្មេន យុត្តោ “បណ្ឌិតោ”តិ វុច្ចតិ, សោ ធម្មោ បណ្ឌិច្ចំ, តេន សុតចិន្តាមយំ បញ្ញំ ទស្សេតិ, ន បាកតិកកម្មនិព្ពត្តំ សាភាវិកបញ្ញំ។ កត-សទ្ទស្ស កិរិយាសាមញ្ញវាចកត្តា “កតវិជ្ជោ”តិអាទីសុ វិយ កត-សទ្ទោ ញាណានុយុត្តតំ វទតីតិ អាហ “**វិញ្ញាតបរប្បវាទា**”តិ។ សត្តជា ភិន្ទស្ស វាលគ្គស្ស អំសុកោដិវេធកោ “**វាលវេធី**”តិ អធិប្បេតោ។

៦៥-៦. ឯត្ថ ច កិញ្ចាបិ បុរិមានម្បិ តិណ្ណំ កុសលាទិធម្មសភាវានវពោធតោ អត្ថេវ មន្ទភាវោ, តេសំ បន អត្តនោ កុសលាទិធម្មានវពោធស្ស អវពោធវិសេសោ អត្ថិ, តទភាវា បច្ឆិមោយេវ មន្ទមោមូហភាវេន វុត្តោ។ ននុ ច បច្ឆិមស្សាបិ “អត្ថិ បរោលោកោ’តិ ឥតិ ចេ មេ អស្ស, ‘អត្ថិ បរោលោកោ’តិ ឥតិ តេ នំ ព្យាករេយ្យំ, ឯវន្តិបិ មេ នោ”តិអាទិ (ទី. និ. ១.៦៥) វចនតោ អត្តនោ ធម្មានវពោធស្ស អវពោធោ អត្ថិយេវាតិ? កិញ្ចាបិ អត្ថិ, ន តស្ស បុរិមានំ វិយ អបរិញ្ញាតធម្មព្យាករណនិពន្ធនមុសាវាទាទិភយបរិជិគុច្ឆនការោ អត្ថិ, អថ ខោ មហាមូឡ្ហោយេវ។ អថ វា “ឯវន្តិបិ មេ នោ”តិអាទិនា បុច្ឆាយ វិក្ខេបករណត្ថំ “អត្ថិ បរោលោកោ’តិ ឥតិ ចេ មំ បុច្ឆសី”តិ បុច្ឆាឋបនមេវ តេន ទស្សីយតិ, ន អត្តនោ ធម្មានវពោធោតិ អយមេវ វិសេសេន “មន្ទោ ចេវ មោមូហោ ចា”តិ វុត្តោ។ តេនេវ ហិ តថាវាទិនំ សញ្ជយំ ពេលដ្ឋបុត្តំ អារព្ភ “អយំ វា ឥមេសំ សមណព្រាហ្មណានំ សព្ពមន្ទោ សព្ពមូឡ្ហោ”តិ (ទី. និ. ១.១៨១) វុត្តំ។ តត្ថ “អត្ថិ បរោលោកោ”តិ សស្សតទស្សនវសេន សម្មាទិដ្ឋិវសេន វា បុច្ឆា។ “នត្ថិ បរោលោកោ”តិ នត្ថិកទស្សនវសេន សម្មាទស្សនវសេន វា បុច្ឆា។ “អត្ថិ ច នត្ថិ ច បរោលោកោ”តិ ឧច្ឆេទទស្សនវសេន សម្មាទិដ្ឋិវសេន ឯវ វា បុច្ឆា។ “នេវ អត្ថិ ន នត្ថិ បរោលោកោ”តិ វុត្តប្បការត្តយបដិក្ខេបេ សតិ បការន្តរស្ស អសម្ភវតោ អត្ថិតានត្ថិតាហិ នវត្តព្ពាការោ បរោលោកោតិ វិក្ខេបញ្ញេវ បុរេក្ខារេន សម្មាទិដ្ឋិវសេន វា បុច្ឆា។ សេសចតុក្កត្តយេបិ វុត្តនយានុសារេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ បុញ្ញសង្ខារត្តិកោ វិយ ហិ កាយសង្ខារត្តិកេន បុរិមចតុក្កសង្គហិតោ ឯវ អត្ថោ។ សេសចតុក្កត្តយេន អត្តបរាមាសបុញ្ញាទិ ផលតាចោទនានយេន សង្គហិតោតិ។

អមរាវិក្ខេបិកោ សស្សតាទីនំ អត្តនោ អរុច្ចនតាយ សព្ពត្ថ “ឯវន្តិបិ មេ នោ”តិអាទិនា វិក្ខេបញ្ញេវ ករោតិ។ តត្ថ “ឯវន្តិបិ មេ នោ”តិអាទិ តត្ថ តត្ថ បុច្ឆិតាការបដិសេធនវសេន វិក្ខិបនាការទស្សនំ។ ននុ ច វិក្ខេបវាទិនោ វិក្ខេបបក្ខស្ស អនុជាននំ វិក្ខេបបក្ខេ អវដ្ឋានំ យុត្តរូបន្តិ? ន, តត្ថាបិ តស្ស សម្មូឡ្ហត្តា,

បដិក្ខេបវសេនេវ ច វិក្ខេបវាទស្ស បវត្តនតោ។ តថា ហិ សញ្ចយោ ពេលដ្ឋបុត្តោ រញ្ញា អជាតសត្តុនា សន្ទិដ្ឋិកំ សាមញ្ញផលំ បុដ្ឋោ បរលោកត្ថិកាទីនំ បដិសេធនមុខេន វិក្ខេបំ ព្យាកាសិ។

ឯត្ថាហ – ននុ ចាយំ សព្ពោបិ អមរាវិក្ខេបិកោ កុសលាទយោ ធម្មេ, បរលោកត្ថិកាទីនិ ច យថាភូតំ អនវពុជ្ឈមានោ តត្ថ តត្ថ បញ្ហំ បុដ្ឋោ បុច្ឆាយ វិក្ខេបនមត្តំ អាបជ្ជតិ, តស្ស កថំ ទិដ្ឋិគតិកភាវោ។ ន ហិ អវត្តុកាមស្ស វិយ បុច្ឆិតមត្ថមជានន្តស្ស វិក្ខេបករណមត្តេន ទិដ្ឋិគតិកតា យុត្តាតិ? វុច្ចតេ – ន ហេវ ខោ បុច្ឆាយ វិក្ខេបករណមត្តេន តស្ស ទិដ្ឋិគតិកតា, អថ ខោ មិច្ឆាភិនិវេសវសេន។ សស្សតាភិនិវេសេន មិច្ឆាភិនិវិដ្ឋោយេវ ហិ បុគ្គលោ មន្ទពុទ្ធិតាយ កុសលាទិធម្មេ បរលោកត្ថិកាទីនិ ច យាថាវតោ អប្បដិបជ្ជមានោ អត្តនា អវិញ្ញាតស្ស អត្ថស្ស បរំ វិញ្ញាបេតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ មុសាវាទាទិភយេន ច វិក្ខេបំ អាបជ្ជតីតិ។ តថា ហិ វក្ខតិ “យាសំ សត្តេវ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិយោ, សេសា សស្សតទិដ្ឋិយោ”តិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៩៧-៩៨) អថ វា បុញ្ញបាបានំ តព្ពិបាកានញ្ច អនវពោធេន អសទ្ទហនេន ច តព្ពិសយាយ បុច្ឆាយ វិក្ខេបករណំយេវ សុន្ទរន្តិ ខន្តឹ រុចឹ ឧប្បាទេត្វា អភិនិវិសន្តស្ស ឧប្បន្នា វិសុំយេវេសា ឯកា ទិដ្ឋិ សត្តភង្គទិដ្ឋិ វិយាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តថា ច វុត្តំ “បរិយន្តរហិតា ទិដ្ឋិគតិកស្ស ទិដ្ឋិ ចេវ វាចា ចា”តិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៦១)។ កថំ បនស្សា សស្សតទិដ្ឋិសង្គហោ? ឧច្ឆេទវសេន អនភិនិវេសតោ។ នត្ថិ កោចិ ធម្មានំ យថាភូតវេទី វិវាទពហុលត្តា លោកស្ស, “ឯវមេវ”ន្តិ បន សទ្ទន្តរេន “ធម្មនិជ្ឈាននា អនាទិកាលិកា លោកេ”តិ គាហវសេន សស្សតលេសោបេត្ថ លព្ភតិយេវ។

អធិច្ចសមុប្បន្នវាទវណ្ណនា

៦៧. អធិច្ច យទិច្ឆកំ យំ កិញ្ចិ ការណំ, កស្សចិ វុទ្ធិបុព្ពំ វា វិនា សមុប្បន្នោតិ អត្តលោកសញ្ញិតានំ ខន្ធានំ អធិច្ចុប្បត្តិអាការារម្មណំ ទស្សនំ តទាការសន្និស្សយេន បវត្តិតោ, តទាការសហចរិតតាយ ច “អធិច្ចសមុប្បន្ន”ន្តិ វុច្ចតិ យថា “មញ្ចា ឃោសន្តិ, កុន្តា បចរន្តី”តិ ច តមមត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ **“អធិច្ចសមុប្បន្នោ អត្តា ច លោកោ ចាតិ ទស្សនំ អធិច្ចសមុប្បន្ន”**ន្តិ។

៦៨-៧៣. **ទេសនាសីស**ន្តិ ទេសនាយ ជេដ្ឋកភាវេន គហណំ, តេន សញ្ញំយេវ ធុរំ កត្វា ភគវតា អយំ ទេសនា កតា, ន បន តត្ថ អញ្ញេសំ អរូបធម្មានំ អត្ថិភាវតោតិ ទស្សេតិ។ តេនេវាហ **“អចិត្តុប្បាទា”**តិអាទិ។ ភគវា ហិ យថា លោកុត្តរធម្មំ ទេសេន្តោ សមាធិំ បញ្ញំ វា ធុរំ ករោតិ, ឯវំ លោកិយធម្មំ ទេសេន្តោ ចិត្តំ សញ្ញំ វា ធុរំ ករោតិ។ តត្ថ “យស្មឹ សមយេ លោកុត្តរំ ឈានំ ភាវេតិ (ធ. ស. ២៧៧) បញ្ចង្គិកោ សម្មាសមាធិ [ទី. និ. ៣.៣៥៥ (ខ)] បញ្ចញាណិកោ សម្មាសមាធិ, [ទី. និ. ៣.៣៥៥ (ជ); វិភ. ២.៨០៤] បញ្ញាយ ចស្ស ទិស្វា អាសវា បរិក្ខីណា ហោន្តី”តិ (ម. និ. ១.២៧១) តថា “យស្មឹ សមយេ កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតិ, (ធ. ស. ១) កឹចិត្តោ ត្វំ ភិក្ខុ (បារា. ១៤៦, ១៨០) មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា, (ធ. ប. ១, ២; នេត្តិ. ៩០; បេដកោ. ៨៣) សន្តិ ភិក្ខវេ សត្តា នានត្តកាយា នានត្តសញ្ញិនោ, (ទី. និ. ៣.៣៣២, ៣៤២, ៣៥៧; អ. និ. ៩.២៤; ចូឡនិ. ៨៣) ន នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតន”ន្តិអាទីនិ សុត្តានិ (ទី. និ. ៣.៣៥៨) ឯតស្ស អត្ថស្ស សាធកានិ ទដ្ឋព្ពានិ។ **តិត្ថាយតនេ**តិ អញ្ញតិត្ថិយសមយេ។ តិត្ថិយា ហិ ឧបបត្តិវិសេសេ វិមុត្តិសញ្ញិនោ, សញ្ញាវិរាគាវិរាគេសុ អាទីនវានិសំសទស្សិនោ វា ហុត្វា អសញ្ញសមាបត្តឹ និព្ពត្តេត្វា អក្ខណភូមិយំ ឧប្បជ្ជន្តិ, ន សាសនិកា។ **វាយោកសិណេ បរិកម្មំ កត្វា**តិ វាយោកសិណេ បឋមាទីនិ តីណិ ឈានានិ និព្ពត្តេត្វា តតិយជ្ឈានេ ចិណ្ណវសី ហុត្វា តតោ វុដ្ឋាយ ចតុត្ថជ្ឈានាធិគមាយ បរិកម្មំ កត្វា។ តេនេវាហ **“ចតុត្ថជ្ឈានំ និព្ពត្តេត្វា”**តិ។

កស្មា បនេត្ថ វាយោកសិណេយេវ បរិកម្មំ វុត្តន្តិ? វុច្ចតេ – យថេវ ហិ រូបបដិភាគភូតេសុ កសិណវិសេសេសុ រូបវិភាវនេន រូបវិរាគភាវនាសង្ខាតោ អរូបសមាបត្តិវិសេសោ សច្ឆិករិយតិ, ឯវំ អបរិព្យត្តវិគ្គហតាយ អរូបបដិភាគភូតេ កសិណវិសេសេ អរូបវិភាវនេន អរូបវិរាគភាវនាសង្ខាតោ រូបសមាបត្តិវិសេសោ អធិគមីយតីតិ ឯត្ថ “សញ្ញា រោគោ សញ្ញា គណ្ឌោ”តិអាទិនា (ម. និ. ៣.២៤) “ធិ ចិត្តំ, ធិព្ពតេ តំ ចិត្ត”ន្តិអាទិនា ច នយេន អរូបប្បវត្តិយា អាទីនវទស្សនេន, តទភាវេ ច សន្តបណីតភាវសន្និដ្ឋានេន រូបសមាបត្តិយា អភិសង្ខរណំ, រូបវិរាគភាវនា បន សទ្ធឹ ឧបចារេន អរូបសមាបត្តិយោ, តត្ថាបិ វិសេសេន បឋមារុប្បជ្ឈានំ។ យទិ ឯវំ “បរិច្ឆិន្នាកាសកសិណេបី”តិ វត្តព្ពំ។ តស្សាបិ ហិ អរូបបដិភាគតា លព្ភតីតិ? តច្ឆិតមេវេតំ កេសញ្ចិ អវចនំ បនេត្ថ បុព្ពាចរិយេហិ អគ្គហិតភាវេន។ យថា ហិ រូបវិរាគភាវនា វិរជ្ជនីយធម្មភាវមត្តេន បរិនិប្ផន្នា, វិរជ្ជនីយធម្មបដិភាគភូតេ ច វិសយវិសេសេ បាតុភវតិ, ឯវំ អរូបវិរាគភាវនាបីតិ វុច្ចមានេ ន កោចិ វិរោធោ, តិត្ថិយេហេវ បន តស្សា សមាបត្តិយា បដិបជ្ជិតព្ពតាយ, តេសញ្ច វិសយបថេសុបនិពន្ធនស្សេវ តស្ស ឈានស្ស បដិបត្តិតោ ទិដ្ឋិវន្តេហិ បុព្ពាចរិយេហិ ចតុត្ថេយេវ ភូតកសិណេ អរូបវិរាគភាវនាបរិកម្មំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ កិញ្ច វណ្ណកសិណេសុ វិយ បុរិមភូតកសិណត្តយេបិ វណ្ណបដិច្ឆាយាវ បណ្ណត្តិ អារម្មណំ ឈានស្ស លោកវោហារានុរោធេនេវ

បវត្តិតោ។ ឯវញ្ច កត្វា វិសុទ្ធិមគ្គេ (វិសុទ្ធិ. ១.៥៧) បថវីកសិណស្ស អាទាសចន្ទមណ្ឌលូបមាវចនញ្ច សមត្ថិតំ ហោតិ, ចតុត្ថំ បន ភូតកសិណំ ភូតប្បដិច្ឆាយមេវ ឈានស្ស គោចរភាវំ គច្ឆតីតិ តស្សេវ អរូបបដិភាគតា យុត្តាតិ វាយោកសិណោយេវ បរិកម្មំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

តថេវាតិ បញ្ចវោការភវេយេវ។ **តត្ថា**តិ អសញ្ញភវេ។ យទិ រូបក្ខន្ធមត្តមេវ អសញ្ញភវេ បាតុភវតិ, កថមរូបសន្និស្សយេន វិនា តត្ថ រូបំ បវត្តតិ, កថំ បន រូបសន្និស្សយេន វិនា អរូបធាតុយំ អរូបំ បវត្តតិ, តទម្បិ តេន សមានជាតិយមេវ។ កស្មា? តថេវ អទស្សនតោ។ យទិ ឯវំ កពឡីការាហារេន វិនា រូបធាតុយំ រូបេន ន បវត្តិតព្ពំ, កឹ ការណំ ? តថេវ អទស្សនតោ។ អបិ ច យថា យស្ស ចិត្តសន្តានស្ស និព្ពត្តិការណំ រូបេ អវិគតតណ្ហំ, តស្ស សហ រូបេន សម្ភវតោ រូបំ និស្សាយ បវត្តិ, យស្ស បន និព្ពត្តិការណំ រូបេ វិគតតណ្ហំ, តស្ស វិនា រូបេន រូបនិរបេក្ខតាយ ការណស្ស, ឯវំ យស្ស រូបប្បពន្ធស្ស និព្ពត្តិការណំ វិគតតណ្ហំ អរូបេ, តស្ស វិនា អរូបេន បវត្តិ ហោតីតិ អសញ្ញភវេ រូបក្ខន្ធមត្តមេវ និព្ពត្តតិ។ កថំ បន តត្ថ កេវលោ រូបប្បពន្ធោ បច្ចុប្បន្នបច្ចយរហិតោ ចិរកាលំ បវត្តតីតិ បច្ចេតព្ពំ, កិត្តកំ វា កាលំ បវត្តតីតិ ចោទនំ មនសិ កត្វា អាហ "**យថា នាម ជិយាវេគុក្ខិត្តោ សរោ**"តិអាទិ, តេន ន កេវលមាគមោយេវ អយមេត្ថ យុត្តីតិ ទស្សេតិ។ **តត្តកមេវ កាល**ន្តិ ឧក្កំសតោ បញ្ច មហាកប្បសតានិបិ តិដ្ឋន្តិ អសញ្ញសត្តា។ **ឈានវេគេ**តិ អសញ្ញសមាបត្តិបរិក្ខតេ កម្មវេគេ។ **អន្តរធាយតី**តិ បច្ចយនិរោធេន និរុជ្ឈតិ នប្បវត្តតិ។

តថាតិ កាមភវេ។ កថំ បន អនេកកប្បសតសមតិក្កមេន ចិរនិរុទ្ធតោ វិញ្ញាណតោ តថ វិញ្ញាណំ សមុប្បជ្ជតិ។ ន ហិ និរុទ្ធេ ចក្ខុម្ហិ ចក្ខុវិញ្ញាណមុប្បជ្ជមានំ ទិដ្ឋន្តិ? នយិទមេកន្តតោ ទដ្ឋព្ពំ។ ចិរនិរុទ្ធម្បិ ហិ ចិត្តំ សមានជាតិកស្ស អន្តរានុប្បជ្ជនតោ អនន្តរបច្ចយមត្តំ ហោតិយេវ, ន ពីជំ, ពីជំ បន កម្មំ។ តស្មា កម្មតោ ពីជភូតតោ អារម្មណាទីហិ បច្ចយេហិ អសញ្ញភវតោ ចុតានំ កាមធាតុយា ឧបបត្តិវិញ្ញាណំ ហោតិយេវ។ តេនាហ "**តថ បដិសន្ធិសញ្ញា ឧប្បជ្ជតី**"តិ។ ឯត្ថ ច យថា នាម ឧតុនិយាមេន បុប្ផគ្គហណេ និយតកាលានំ រុក្ខានំ វេខេ ទិន្នេ វេខពលេន ន យថា និយាមតា ហោតិ បុប្ផគ្គហណស្ស, ឯវមេវ បញ្ចវោការភវេ អវិប្បយោគេន វត្តមានេសុ រូបារូបធម្មេសុ រូបារូបវិរាគភាវនាវេខេ ទិន្នេ តស្ស សមាបត្តិវេខពលស្ស អនុរូបតោ អរូបភវេ អសញ្ញភវេ ច យថាក្កមំ រូបរហិតា អរូបរហិតា ច ខន្ធានំ បវត្តិ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។ ននុ ឯត្ថ ជាតិសតសហស្សទសសំវដ្តាទីនំ មត្ថកេ, អព្ភន្តរតោ វា បវត្តាយ អសញ្ញូបវត្តិយា វសេន លាភីអធិច្ចសមុប្បន្និកវាទោ លាភីសស្សតវាទោ វិយ អនេកភេទោ សម្ភវតីតិ? សច្ចំ សម្ភវតិ, អនន្តរត្តា បន អាបន្នាយ អសញ្ញូបបត្តិយា វសេន លាភីអធិច្ចសមុប្បន្និកវាទោ នយទស្សនវសេន ឯកោវ ទស្សិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អថ វា សស្សតទិដ្ឋិសង្គហតោ អធិច្ចសមុប្បន្និកវាទស្ស សស្សតវាទេ អាគតោ សព្ពោ ទេសនានយោ យថាសម្ភវំ អធិច្ចសមុប្បន្និកវាទេបិ គហេតព្ពោតិ តមស្ស វិសេសស្ស ទស្សនត្ថំ ភគវតា លាភីអធិច្ចសមុប្បន្និកវាទោ អវិភជិត្វា ទេសិតោ។ អវស្សញ្ច សស្សតទិដ្ឋិសង្គហោ អធិច្ចសមុប្បន្និកវាទស្ស តច្ឆិតព្ពោ សំកិលេសបក្ខេ សត្តានំ អជ្ឈាសយស្ស ទុវិធត្តា។ តថា ហិ វុត្តំ អដ្ឋកថាយំ "សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋិ ចា"តិ។ តថា ច វក្ខតិ "យាសំ សត្តេវ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិយោ, សេសា សស្សតទិដ្ឋិយោ"តិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៩៧-៩៨)។

ននុ ច អធិច្ចសមុប្បន្និកវាទស្ស សស្សតទិដ្ឋិសង្គហោ ន យុត្តោ។ "អហញ្ហិ បុព្ពេ នាហោសិ"ន្តិអាទិវសេន បវត្តនតោ, អបុព្ពសត្តបាតុភាវគ្គាហត្តា, អត្តនោ លោកស្ស ច សទាភាវគាហិនី ច សស្សតទិដ្ឋិ "អត្ថិត្វេវ សស្សតិសម"ន្តិ បវត្តនតោ? នោ ន យុត្តោ អនាគតេ កោដិអទស្សនតោ។ យទិបិ ហិ អយំ វាទោ "សោម្ហិ ឯតរហិ អហុត្វា សន្តតាយ បរិណតោ"តិ (ទី. និ. ១.៦៨) អត្តនោ លោកស្ស ច អតីតកោដិបរាមសនវសេន បវត្តោ, តថាបិ វត្តមានកាលតោ បដ្ឋាយ ន តេសំ កត្ថចិ អនាគតេ បរិយន្តំ បស្សតិ, វិសេសេន ច បច្ចុប្បន្នានាគតកាលេសុ បរិយន្តាទស្សនបភាវិតោ សស្សតវាទោ។ យថាហ "សស្សតិសមំ តថេវ ឋស្សតី"តិ។ យទិ ឯវំ តមស្ស វាទស្ស, សស្សតវាទាទីនញ្ច បុព្ពន្តកប្បិកេសុ សង្គហោ ន យុត្តោ អនាគតកាលបរាមសនវសេន បវត្តត្តាតិ? ន, សមុទាគមស្ស អតីតកោដ្ឋាសិកត្តា។ តថា ហិ នេសំ សមុប្បត្តិ អតីតំសបុព្ពេនិវាសញាណេហិ, តប្បដិរូបកានុស្សវាទិប្បភាវិតតក្កនេហិ ច សង្គហិតាតិ, តថា ចេវ សំវណ្ណិតំ។ អថ វា សព្ពត្ថ អប្បដិហតញាណេន វាទិវរេន ធម្មស្សាមិនា និរវសេសតោ អគតិញ្ច គតិញ្ច យថាភូតំ សយំ អភិញ្ញា សច្ឆិកត្វា បវេទិតា ឯតា ទិដ្ឋិយោ, តស្មា យាវតិកា ទិដ្ឋិយោ ភគវតា ទេសិតា, យថា ច ទេសិតា, តថា តថាវ សន្និដ្ឋានតោ សម្បដិច្ឆិតព្ពា, ន ឯត្ថ យុត្តិវិចារណា កាតព្ពា ពុទ្ធវិសយត្តា។ អចិន្តេយ្យោ ហិ ពុទ្ធវិសយោតិ។

ទុតិយភាណវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អបរន្តកប្បិកវាទវណ្ណនា

៧៤. “អបរន្តេ ញាណំ, អបរន្តានុទិដ្ឋិនោ”តិអាទីសុ វិយ **អបរ**-សទ្ទោ ឥធ អនាគតកាលវាចកោតិ អាហ **“អនាគតកោដ្ឋាសសង្ខាត”**ន្តិ។ **អបរន្តំ កប្បេត្វា**តិអាទីសុ “បុព្ពន្តំ កប្បេត្វា”តិអាទីសុ វុត្តនយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ វិសេសមត្តមេវ វក្ខាម។

សញ្ញីវាទវណ្ណនា

៧៥. ឧទ្ធមាឃាតនាតិ បវត្តោ វាទោ ឧទ្ធមាឃាតនោ, សោ ឯតេសំ អត្ថីតិ **ឧទ្ធមាឃាតនិកា។** យស្មា បន តេ ទិដ្ឋិគតិកា “ឧទ្ធំ មរណា អត្តា និព្ពិការោ”តិ វទន្តិ, តស្មា **“ឧទ្ធមាឃាតនា អត្តានំ វទន្តីតិ ឧទ្ធមាឃាតនិកា”**តិ វុត្តំ។ សញ្ញីវាទោ ឯតេសំ អត្ថីតិ **សញ្ញីវាទា** “ពុទ្ធំ អស្ស អត្ថីតិ ពុទ្ធោ”តិ យថា។ អថ វា សញ្ញីតិ បវត្តោ វាទោ សញ្ញី សហចរណនយេន, សញ្ញី វាទោ ឯតេសន្តិ **សញ្ញីវាទា។**

៧៦-៧៧. **រូបី អត្តា**តិ ឯត្ថ ននុ រូបវិនិមុត្តេន អត្តនា ភវិតព្ពំ សញ្ញាយ វិយ រូបស្សបិ អត្តនិយត្តា។ ន ហិ “សញ្ញី អត្តា”តិ ឯត្ថ សញ្ញា អត្តា។ តេនេវ ហិ **“តត្ថ បវត្តសញ្ញញ្ចស្ស សញ្ញាតិ គហេត្វា”**តិ វុត្តំ។ ឯវំ សតិ កស្មា កសិណរូបំ “អត្តា”តិ គហេត្វា វុត្តន្តិ? ន ខោ បនេតំ ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ “រូបំ អស្ស អត្ថីតិ រូបី”តិ, អថ ខោ “រុប្បនសីលោ រូបី”តិ។ រុប្បនញ្ចេត្ថ រូបសរិក្ខតាយ កសិណរូបស្ស វឌ្ឍិតាវឌ្ឍិតកាលវសេន វិសេសាបត្តិ, សា ច “នត្ថី”តិ ន សក្កា វត្តុំ បរិត្តវិបុលតាទិវិសេសសព្ភាវតោ។ យទិ ឯវំ ឥមស្ស វាទស្ស សស្សតទិដ្ឋិសង្គហោ ន យុជ្ជតីតិ? នោ ន យុជ្ជតិ កាយភេទតោ ឧទ្ធំ អត្តនោ និព្ពិការតាយ តេន អធិប្បេតត្តា។ តថា ហិ វុត្តំ **“អរោគោ បរំ មរណា”**តិ។ អថ វា “រូបំ អស្ស អត្ថីតិ រូបី”តិ វុច្ចមានេបិ ន ទោសោ។ កប្បនាសិទ្ធេនបិ ហិ ភេទេន អភេទស្សាបិ និទ្ទេសទស្សនតោ, យថា “សិលាបុត្តកស្ស សរីរ”ន្តិ។ រុប្បនំ វា រូបសភាវោ រូបំ, តំ ឯតស្ស អត្ថីតិ **រូបី**, អត្តា “រូបិនោ ធម្មា”តិអាទីសុ (ធ. ស. ទុកមាតិកា ១១) វិយ។ ឯវញ្ច កត្វា រូបសភាវត្តា អត្តនោ “រូបី អត្តា”តិ វចនំ ញាយាគតមេវាតិ **“កសិណរូបំ ‘អត្តា’តិ គហេត្វា”**តិ វុត្តំ។ និយតវាទិតាយ កម្មផលបដិក្ខេបតោ នត្ថិ អាជីវកេសុ ឈានសមាបត្តិលាភោតិ អាហ **“អាជីវកាទយោ វិយ តក្កមត្តេនេវ វា រូបី អត្តា”**តិ។ តថា ហិ កណ្ហាភិជាតិអាទីសុ ឆឡាភិជាតីសុ អញ្ញតរំ អត្តានំ ឯកច្ចេ អាជីវកា បដិជានន្តិ។ នត្ថិ ឯតស្ស រោគោ ភង្គោតិ **អរោគោ**តិ អរោគ-សទ្ទស្ស និច្ចបរិយាយតា វេទិតព្ពា, រោគរហិតតាសីសេន វា និព្ពិការតាយ និច្ចតំ បដិជានាតិ ទិដ្ឋិគតិកោតិ អាហ **“អរោគោតិ និច្ចោ”**តិ។

កសិណុគ្ឃាដិមាកាសបឋមារុប្បវិញ្ញាណនត្ថិភាវអាកិញ្ចញ្ញាយតនានិ **អរូបសមាបត្តិនិមិត្តំ** និម្ពបណ្ណេតិត្តករសោ វិយ សរីរបរិមាណោ អរូបី អត្តា តត្ថ តិដ្ឋតីតិ និគណ្ឋាតិ អាហ **“និគណ្ឋាទយោ វិយា”**តិ។ **មិស្សកគាហវសេនា**តិ រូបារូបសមាបត្តីនំ និមិត្តានិ ឯកជ្ឈំ កត្វា “ឯកោ អត្តា”តិ, តត្ថ បវត្តសញ្ញញ្ចស្ស “សញ្ញា”តិ គហណវសេន។ អយញ្ហិ ទិដ្ឋិគតិកោ រូបារូបសមាបត្តិលាភិតាយ តន្និមិត្តំ រូបភាវេន អរូបភាវេន ច អត្តា ឧបតិដ្ឋតិ, តស្មា “រូបី ច អរូបី ចា”តិ អភិនិវេសំ ជនេសិ អជ្ឈត្តវាទិនោ វិយ, តក្កមត្តេនេវ វា រូបារូបធម្មានំ មិស្សកគ្គហណវសេន “រូបី អរូបី ច អត្តា ហោតី”តិ។

តក្កគាហេនេវាតិ សង្ខារាវសេសសុខុមភាវប្បត្តធម្មា វិយ អច្ចន្តសុខុមភាវប្បត្តិយា សកិច្ចសាធនាសមត្ថតាយ ថម្ភកុដ្ដហត្ថបាទាទិសង្ឃាតោ វិយ នេវ រូបី, រូបសភាវានតិវត្តនតោ ន អរូបីតិ ឯវំ បវត្តតក្កគាហេន។ អថ វា អន្តានន្តិកចតុក្កវាទេ វិយ អញ្ញមញ្ញបដិក្ខេបវសេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ កេវលំ បន តត្ថ ទេសកាលភេទវសេន តតិយចតុត្ថវាទា ទស្សិតា, ឥធ កាលវត្ថុភេទវសេនាតិ អយមេវ វិសេសោតិ។ កាលភេទវសេន ចេត្ថ តតិយវាទស្ស បវត្តិ រូបារូបនិមិត្តានំ សហ អនុបដ្ឋានតោ។ ចតុត្ថវាទស្ស បន វត្ថុភេទវសេន បវត្តិ រូបារូបធម្មានំ សមូហតោ “ឯកោ អត្តា”តិ តក្កនវសេនាតិ តត្ថ វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពំ។

ទុតិយចតុក្កេ យំ វត្តព្ពំ, តំ “អមតិ គច្ឆតិ ឯត្ថ ភាវោ ឱសាន”ន្តិអាទិនា អន្តានន្តិកវាទេ វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។

យទិបិ អដ្ឋសមាបត្តិលាភិនោ ទិដ្ឋិគតិកស្ស វសេន សមាបត្តិភេទេន សញ្ញាភេទសម្ភវតោ “នានត្តសញ្ញី អត្តា”តិ អយម្បិ វាទោ សមាបន្នកវសេន លព្ភតិ។ តថាបិ សមាបត្តិយំ ឯករូបេនេវ សញ្ញាយ ឧបដ្ឋានតោ សមាបន្នកវសេន **“ឯកត្តសញ្ញី”**តិ អាហ។ តេនេវេត្ថ សមាបន្នកគ្គហណំ កតំ។ ឯកសមាបត្តិលាភិនោ ឯវ វា វសេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ សមាបត្តិភេទេន សញ្ញាភេទសម្ភវេបិ ពហិទ្ធា បុថុត្តារម្មណេ សញ្ញានានត្តេន ឱឡារិកេន នានត្តសញ្ញិតំ ទស្សេតុំ **“អសមាបន្នកវសេន នានត្តសញ្ញី”**តិ វុត្តំ។ **“បរិត្តកសិណវសេន បរិត្តសញ្ញី”**តិ ឥមិនា សតិបិ សញ្ញាវិនិមុត្តេ ធម្មេ “សញ្ញាយេវ អត្តា”តិ វទតីតិ ទស្សិតំ ហោតិ។ កសិណគ្គហណញ្ចេត្ថ

សញ្ញាយ វិសយទស្សនំ, ឯវំ **វិបុលកសិណវសេនា**តិ ឯត្ថាបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឯវញ្ច កត្វា អន្តានន្តិកវាទេ , តេច ច អន្តានន្តិកចតុក្កេ បឋមទុតិយវាទេហិ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ វាទានំ វិសេសោ សិទ្ធោ ហោតិ, អញ្ញថា វុត្តប្បការេសុ វាទេសុ បុព្ពន្តាបរន្តកប្បនភេទេន សតិបិ កេហិចិ វិសេសេ កេហិចិ នត្ថិ យេវាតិ។ អថ វា “អង្គុដ្ឋប្បមាណោ អត្តា, យវប្បមាណោ, អណុមត្តោ វា អត្តា”តិ អាទិទស្សនវសេន បរិត្តោ សញ្ញី ចាតិ **បរិត្តសញ្ញី,** កបិលកណាទាទយោ វិយ អត្តនោ សព្ពគតភាវបដិជាននវសេន អប្បមាណោ សញ្ញី ចាតិ **អប្បមាណសញ្ញី**តិ ឯវម្បេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

ទិព្ពចក្ខុបរិភណ្ឌតាយ យថាកម្មូបគញាណស្ស ទិព្ពចក្ខុបភាវជនិតេន យថាកម្មូបគញាណេន ទិស្សមានាបិ សត្តានំ សុខាទិសមង្គិតា ទិព្ពចក្ខុនាវ ទិដ្ឋា ហោតីតិ អាហ **“ទិព្ពេន ចក្ខុនា”**តិអាទិ។ ននុ ច “ឯកន្តសុខី អត្តា”តិអាទិវាទានំ អបរន្តទិដ្ឋិភាវតោ “ទិព្ពត្តមានំ ទិស្វា”តិ វចនំ អនុបន្នន្តិ? នានុបបន្នំ, អនាគតស្ស ឯកន្តសុខិភាវាទិកស្ស បកប្បនំ បច្ចុប្បន្នាយ ទិព្ពត្តិយា ទស្សនេន អធិប្បេតន្តិ។ តេនេវាហ “ទិព្ពត្តមានំ ទិស្វា ‘ឯកន្តសុខី’តិ គណ្ហាតី”តិ។ ឯត្ថ ច តស្សំ តស្សំ ភូមិយំ ពហុលំ សុខាទិសហិតធម្មប្បវត្តិទស្សនេន តេសំ “ឯកន្តសុខី”តិ គាហោ ទដ្ឋព្ពោ។ អថ វា ហត្ថិទស្សកអន្ធា វិយ ទិដ្ឋិគតិកា យំ យទេវ បស្សន្តិ, តំ តទេវ អភិនិវិស្ស វោហរន្តីតិ ន ឯត្ថ យុត្តិ មគ្គិតព្ពា។

អសញ្ញី នេវសញ្ញីនាសញ្ញីវាទវណ្ណនា

៧៨-៨៣. អសញ្ញីវាទេ អសញ្ញភវេ និព្ពត្តសត្តវសេន បឋមវាទោ, “សញ្ញំ អត្តតោ សមនុបស្សតី”តិ ឯត្ថ វុត្តនយេន សញ្ញំយេវ “អត្តា”តិ គហេត្វា តស្ស កិញ្ចនភាវេន ឋិតាយ អញ្ញាយ សញ្ញាយ អភាវតោ “អសញ្ញី”តិ បវត្តោ ទុតិយវាទោ, តថា សញ្ញាយ សហ រូបធម្មេ, សព្ពេ ឯវ វា រូបារូបធម្មេ “អត្តា”តិ គហេត្វា បវត្តោ តតិយវាទោ, តក្កគាហវសេនេវ ចតុត្ថវាទោ បវត្តោ។ តស្ស បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ទុតិយចតុក្កេបិ កសិណរូបស្ស អសញ្ជាននសភាវតាយ អសញ្ញីតិ កត្វា អន្តានន្តិកវាទេ វុត្តនយេនេវ ចត្តារោបិ វេទិតព្ពា។ តថា នេវសញ្ញីនាសញ្ញីវាទេបិ នេវសញ្ញីនាសញ្ញីភវេ និព្ពត្តសត្តស្សេវ ចុតិបដិសន្ធីសុ, សព្ពត្ថ វា បដុសញ្ញាកិច្ចំ កាតុំ អសមត្ថាយ សុខុមាយ សញ្ញាយ អត្ថិភាវបដិជាននវសេន បឋមវាទោ, អសញ្ញីវាទេ វុត្តនយេន សុខុមាយ សញ្ញាយ វសេន, សញ្ជាននសភាវតាបដិជាននេន ច ទុតិយវាទាទយោ បវត្តាតិ ឯវំ ឯកេន បការេន សតិបិ ការណបរិយេសនស្ស សម្ភវេ ទិដ្ឋិគតិកវាទានំ អនាទរណីយភាវទស្សនត្ថំ **“តត្ថ ន ឯកន្តេន ការណំ បរិយេសិតព្ព”**ន្តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯកេសញ្ច សញ្ញីអសញ្ញីនេវសញ្ញីនាសញ្ញីវាទានំ “អរោគោ បរំ មរណា”តិ វចនតោ សស្សតទិដ្ឋិសង្គហោ បាកដោយេវ។

ឧច្ឆេទវាទវណ្ណនា

៨៤. អសតោ វិនាសាសម្ភវតោ អត្ថិភាវនិពន្ធនោ ឧច្ឆេទោតិ វុត្តំ **“សតោ”**តិ។ យថា ហេតុផលភាវេន បវត្តមានានំ សភាវធម្មានំ សតិបិ ឯកសន្តានបរិយាបន្នានំ ភិន្នសន្តតិបតិតេហិ វិសេសេ ហេតុផលានំ បរមត្ថតោ ភិន្នសភាវត្តា ភិន្នសន្តានបតិតានំ វិយ អច្ចន្តភេទសន្និដ្ឋានេន នានត្តនយស្ស មិច្ឆាគហណំ ឧច្ឆេទាភិនិវេសស្ស ការណំ, ឯវំ ហេតុផលភូតានំ ធម្មានំ វិជ្ជមានេបិ សភាវភេទេ ឯកសន្តតិបរិយាបន្នតាយ ឯកត្តនយេន អច្ចន្តមភេទគ្គហណម្បិ ការណំ ឯវាតិ ទស្សេតុំ “សត្តស្សា”តិ វុត្តំ បាឡិយំ។ សន្តានវសេន ហិ វត្តមានេសុ ខន្ធេសុ ឃនវិនិព្ភោគាភាវេន សត្តគាហោ, សត្តស្ស ច អត្ថិភាវគាហនិពន្ធនោ ឧច្ឆេទគាហោ យាវាយំ អត្តា ន ឧច្ឆិជ្ជតិ, តាវាយំ វិជ្ជតិយេវាតិ គហណតោ, និរុទយវិនាសោ វា ឥធ ឧច្ឆេទោតិ អធិប្បេតោតិ អាហ **“ឧបច្ឆេទ”**ន្តិ។ វិសេសេន នាសោ **វិនាសោ,** អភាវោ។ សោ បន មំសចក្ខុបញ្ញាចក្ខូនំ ទស្សនបថាតិក្កមោយេវ ហោតីតិ អាហ **“អទស្សន”**ន្តិ។ អទស្សនេ ហិ នាស-សទ្ទោ លោកេ និរុឡ្ហោតិ។ **ភាវវិគម**ន្តិ សភាវាបគមំ។ យោ ហិ និរុទយវិនាសវសេន ឧច្ឆិជ្ជតិ, ន សោ អត្តនោ សភាវេន តិដ្ឋតីតិ។ **លាភី**តិ ទិព្ពចក្ខុញាណលាភី។ **ចុតិមត្តមេវា**តិ សេក្ខបុថុជ្ជនានម្បិ ចុតិមត្តមេវ។ **ន ឧបបាត**ន្តិ បុព្ពយោគាភាវេន, បរិកម្មាករណេន វា ឧបបាតំ ទដ្ឋុំ ន សក្កោតិ។ **“អលាភី ច កោ បរលោកំ ន ជានាតី”**តិ នត្ថិកវាទវសេន, មហាមូឡ្ហភាវេនេវ វា “ឥតោ អញ្ញោ បរលោកោ អត្ថី”តិ អនវពោធមាហ។ ឯត្តកោយេវ វិសយោ, យោ យំ ឥន្ទ្រិយគោចរោតិ។ អត្តនោ ធីតុយា ហត្ថគណ្ហនករាជាទិ វិយ **កាមសុខគិទ្ធតាយ** វា។ **“ន បុន វិរុហន្តី”**តិ បតិតបណ្ណានំ វណ្ដេន អប្បដិសន្ធិកភាវមាហ។ **ឯវមេវ សត្តា**តិ យថា បណ្ឌុបលាសោ ពន្ធនា បវុត្តោ ន បដិសន្ធិយតិ, ឯវំ សព្ពេ សត្តា អប្បដិសន្ធិកមរណមេវ និគច្ឆន្តីតិ។ ជលបុព្ពុឡូបមា ហិ សត្តាតិ តស្ស លទ្ធិ។ **តថា**តិ វុត្តប្បការេន។ លាភិនោបិ ចុតិតោ ឧទ្ធំ អទស្សនេនេវ ឥមា ទិដ្ឋិយោ ឧប្បជ្ជន្តីតិ អាហ **“វិកប្បេត្វា វា”**តិ។

ឯត្ថាហ – យថា អមរាវិក្ខេបិកវាទា ឯកន្តអលាភីវសេនេវ ទស្សិតា, យថា ច ឧទ្ធមាឃាតនិក សញ្ញីវាទចតុក្កោ ឯកន្តលាភីវសេនេវ, ន ឯវមយំ។ អយំ បន សស្សតេកច្ចសស្សតវាទានយោ វិយ លាភី អលាភីវសេន បវត្តោ។ តថា ហិ វុត្តំ “**តត្ថ ទ្វេ ជនា**”តិអាទិ។ យទិ ឯវំ កស្មា សស្សតវាទាទិទេសនាហិ ឥធ អញ្ញថា ទេសនា បវត្តាតិ? វុច្ចតេ – ទេសនាវិលាសប្បត្តិតោ។ ទេសនាវិលាសប្បត្តា ហិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ, តេ វេនេយ្យជ្ឈាសយានុរូបំ វិវិធេនាការេន ធម្មំ ទេសេន្តិ, អញ្ញថា ឥធាបិ ច ឯវំ ភគវា ទេសេយ្យ “ឥធ ភិក្ខវេ ឯកច្ចោ សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា អាតប្បមន្វាយ…បេ…. យថាសមាហិតេ ចិត្តេ សត្តានំ ចុតូបបាតញាណាយ ចិត្តំ អភិនិន្នាមេតិ, សោ ទិព្ពេន ចក្ខុនា វិសុទ្ធេន អតិក្កន្តមានុសកេន អរហតោ ចុតិចិត្តំ បស្សតិ, បុថុជ្ជនំ វា បរសត្តានំ, ន ហេវ ខោ តទុទ្ធំ ឧបបត្តឹ, សោ ឯវមាហ ‘យថា ខោ ភោ អយំ អត្តា’” តិអាទិនា វិសេសលាភិនោ, តក្កិនោ ច វិសុំ កត្វា, តស្មា ទេសនាវិលាសេន វេនេយ្យជ្ឈាសយានុរូបំ សស្សតវាទាទិទេសនាហិ អញ្ញថាយំ ទេសនា បវត្តាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

អថ វា ឯកច្ចសស្សតវាទាទីសុ វិយ ន ឥធ តក្កីវាទិតោ វិសេសលាភីវាទោ ភិន្នាការោ, អថ ខោ សមានភេទតាយ សមានាការោយេវាតិ ឥមស្ស វិសេសស្ស បកាសនត្ថំ ភគវតា អយមុច្ឆេទវាទោ បុរិមវាទេហិ វិសិដ្ឋាការោ ទេសិតោ។ សម្ភវតិ ហិ តក្កិនោបិ អនុស្សវាទិវសេន អធិគមវតោ វិយ ឥធ អភិនិវេសោ។ អថ វា ន ឥមា ទិដ្ឋិយោ ភគវតា អនាគតេ ឯវំ ភាវីវសេន ទេសិតា, នាបិ បរិកប្បវសេន, អថ ខោ យថា យថា ទិដ្ឋិគតិកេហិ “ឥទមេវ សច្ចំ, មោឃមញ្ញ”ន្តិ បញ្ញត្តា, តថា តថា យថាភុច្ចំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា បកាសិតា។ យេហិ តម្ពីវាទិប្បការា អបុថុជ្ជនគោចរា ពុទ្ធធម្មា បកាសន្តិ, យេសញ្ច បរិកិត្តនេន តថាគតា សម្មទេវ ថោមិតា ហោន្តិ។ ឧច្ឆេទវាទីហិ ច ទិដ្ឋិគតិកេហិ យថា ឧត្តរុត្តរភវទស្សីហិ អបរភវទស្សីនំ តេសំ វាទបដិសេធវសេន សកសកវាទា បតិដ្ឋាបិតា, តថាយំ ទេសនា បវត្តាតិ បុរិមទេសនាហិ ឥមិស្សា ទេសនាយ បវត្តិភេទោ ន ចោទេតព្ពោ។ ឯវញ្ច កត្វា អរូបភវភេទវសេន វិយ កាមរូបភវភេទវសេនាបិ ឧច្ឆេទវាទោ វិភជិត្វា ទដ្ឋព្ពោ។ អថ វា បច្ចេកំ កាមរូបភវភេទវសេន វិយ អរូបភវវសេនាបិ ន វិភជិត្វា វុត្តព្ពោ, ឯវញ្ច សតិ ភគវតា វុត្តសត្តកតោ ពហុតរភេទោ, អប្បតរភេទោ វា ឧច្ឆេទវាទោ អាបជ្ជតីតិ ឯវំ បការាបិ ចោទនា អនវកាសាវាតិ។

ឯត្ថាហ – យុត្តំ តាវ បុរិមេសុ តីសុ វាទេសុ “កាយស្ស ភេទា”តិ វុត្តំ បញ្ចវោការភវបរិយាបន្នំ អត្តភាវំ អារព្ភ បវត្តត្តា តេសំ វាទានំ, ចតុវោការភវបរិយាបន្នំ បន អត្តភាវំ និស្សាយ បវត្តេសុ ចតុត្ថាទីសុ ចតូសុ វាទេសុ កស្មា “កាយស្ស ភេទា”តិ វុត្តំ ។ ន ហិ អរូបីនំ កាយោ វិជ្ជតីតិ? សច្ចមេតំ, រូបត្តភាវេ បវត្តវោហារេនេវ បន ទិដ្ឋិគតិកោ អរូបត្តភាវេបិ កាយវោហារំ អារោបេត្វា អាហ “កាយស្ស ភេទា”តិ។ យថា ច ទិដ្ឋិគតិកា ទិដ្ឋិយោ បញ្ញាបេន្តិ, តថា ច ភគវា ទស្សេតីតិ, អរូបកាយភាវតោ វា ផស្សាទិធម្មសមូហភូតេ អរូបត្តភាវេ កាយនិទ្ទេសោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឯត្ថ ច កាមទេវត្តភាវាទិនិរវសេសវិភវបតិដ្ឋាបកានំ ទុតិយវាទាទីនំ យុត្តោ អបរន្តកប្បិកភាវោ អនាគតទ្ធវិសយត្តា តេសំ វាទានំ, ន បន ទិដ្ឋិគតិកបច្ចក្ខភូតមនុស្សត្តភាវសមុច្ឆេទបតិដ្ឋាបកស្ស បឋមវាទស្ស បច្ចុប្បន្នវិសយត្តា។ ទុតិយវាទាទីនញ្ហិ បុរិមបុរិមវាទសង្គហិតស្សេវ អត្តនោ តទុត្តរុត្តរភវោបបន្នស្ស សមុច្ឆេទតោ យុជ្ជតិ អបរន្តកប្បិកតា, តថា ច “នោ ច ខោ ភោ អយំ អត្តា ឯត្តាវតា សម្មា សមុច្ឆិន្នោ ហោតី”តិអាទិ វុត្តំ, យំ បន តត្ថ វុត្តំ “អត្ថិ ខោ ភោ អញ្ញោ អត្តា”តិ, តំ មនុស្សកាយវិសេសាបេក្ខាយ វុត្តំ, ន សព្ពថា អញ្ញភាវតោតិ? នោ ន យុត្តោ, ឥធលោកបរិយាបន្នត្តេបិ ច បឋមវាទវិសយស្ស អនាគតកាលស្សេវ តស្ស អធិប្បេតត្តា បឋមវាទិនោបិ អបរន្តកប្បិកតាយ ន កោចិ វិរោធោតិ។

ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានវាទវណ្ណនា

៩៣. ទិដ្ឋធម្មោតិ ទស្សនភូតេន ញាណេន ឧបលទ្ធធម្មោ។ តត្ថ យោ អនិន្ទ្រិយវិសយោ, សោបិ សុបាកដភាវេន ឥន្ទ្រិយវិសយោ វិយ ហោតីតិ អាហ “**ទិដ្ឋធម្មោតិ បច្ចក្ខធម្មោ វុច្ចតី**”តិ។ តេនេវ ច “**តត្ថ តត្ថ បដិលទ្ធត្តភាវស្សេតំ អធិវចន**”ន្តិ វុត្តំ។

៩៥. អន្តោនិជ្ឈាយនលក្ខណោតិ ញាតិភោគរោគសីលទិដ្ឋិព្យសនេហិ ផុដ្ឋស្ស ចេតសោ អន្តោ អព្ភន្តរំ និជ្ឈាយនំ សោចនំ អន្តោនិជ្ឈាយនំ, តំ លក្ខណំ ឯតស្សាតិ អន្តោនិជ្ឈាយនលក្ខណោ។ **តន្និស្សិតលាលប្បន លក្ខណោ**តិ តំ សោកំ សមុដ្ឋានហេតុំ និស្សិតំ តន្និស្សិតំ, ភុសំ វិលាបនំ លាលប្បនំ, តន្និស្សិតញ្ច លាលប្បនញ្ច តន្និស្សិតលាលប្បនំ, តំ លក្ខណំ ឯតស្សាតិ តន្និស្សិតលាលប្បនលក្ខណោ។ ញាតិព្យសនាទិនា ផុដ្ឋស្ស បរិទេវនោបិ អសក្កុណន្តស្ស អន្តោគតសោកសមុដ្ឋិតោ ភុសោ អាយាសោ **ឧបាយាសោ**។ សោ បន យស្មា ចេតសោ អប្បសន្នាការោ ហោតិ, តស្មា “**វិសាទលក្ខណោ**”តិ វុត្តោ។

៩៦. វិតក្កនំ **វិតក្កិតំ**, តំ បន អភិនិរោបនសភាវោ វិតក្កោយេវាតិ អាហ “**អភិ…បេ…. វិតក្កោ**”តិ។ ឯស នយោ **វិចារិត**ន្តិ ឯត្ថាបិ។ ខោភករសភាវត្តា វិតក្កវិចារានំ តំសហិតំ ឈានំ សឧប្បិលនំ វិយ ហោតីតិ វុត្តំ “**សកណ្ដកំ វិយ ខាយតី**”តិ។

៩៧. យាយ ឧប្បិលាបនបីតិយា ឧប្បន្នាយ ចិត្តំ “ឧប្បិលាវិត”ន្តិ វុច្ចតិ, សា បីតិ **ឧប្បិលាវិតត្តំ** យស្មា បន ចិត្តស្ស ឧប្បិលភាវោ តស្សា បីតិយា សតិ ហោតិ, នាសតិ, តស្មា សា “**ឧប្បិលភាវការណ**”ន្តិ វុត្តា។

៩៨. **អាភោគោ**តិ វា ចិត្តស្ស អាភុគ្គភាវោ, អារម្មណេ ឱណតភាវោតិ អត្ថោ។ សុខេន ហិ ចិត្តំ អារម្មណេ អភិនតំ ហោតិ, ន ទុក្ខេន វិយ អបនតំ, នាបិ អទុក្ខមសុខេន វិយ អនភិនតំ អនបនតញ្ច។ តត្ថ “ខុប្បិបាសាទិអភិភូតស្ស វិយ មនុញ្ញភោជនាទីសុ កាមេហិ វិវេចិយមានស្សបាទារម្មណបត្ថនា វិសេសតោ អភិវឌ្ឍតិ, ឧឡារស្ស បន កាមរសស្ស យាវទត្ថំ តិត្តស្ស មនុញ្ញរសភោជនំ ភុត្តាវិនោ វិយ សុហិតស្ស ភោត្តុកាមតា កាមេសុ បាតព្យតា ន ហោតិ, វិសយស្សាតិទ្ទតាយ វិសយេហិ ទុម្មោចិយេហិបិ ជលូកា វិយ សយមេវ មុញ្ចតី”តិ ច អយោនិសោ ឧម្មុជ្ជិត្វា កាមគុណសន្តប្បិតតាយ សំសារទុក្ខវូបសមំ ព្យាកាសិ បឋមវាទី។ កាមាទីនំ អាទីនវទស្សិតាយ, បឋមាទិជ្ឈានសុខស្ស សន្តភាវទស្សិតាយ ច បឋមាទិជ្ឈានសុខតិត្តិយា សំសារទុក្ខុបច្ឆេទំ ព្យាកំសុ ទុតិយាទិវាទិនោ, តជាបិ ឧច្ឆេទវាទេ វុត្តប្បការោ វិចារោ យថាសម្ភវំ អានេត្វា វត្តព្ពោ។ អយំ បនេត្ថ វិសេសោ – ឯកស្មិញ្ហិ អត្តភាវេ បញ្ច វាទា លព្ភន្តិ។ តេនេវ ហិ បាឡិយំ “អញ្ញោ អត្តា”តិ អញ្ញគ្គហណំ ន កតំ។ កថំ បនេត្ថ អច្ចន្តនិព្ពានបញ្ញាបកស្ស អត្តនោ ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានវាទស្ស សស្សតទិដ្ឋិយា សង្គហោ, ន បន ឧច្ឆេទទិដ្ឋិយាតិ? តំតំសុខវិសេសសមង្គិតាបដិលទ្ធេន ពន្ធវិមោក្ខេន សុទ្ធស្ស អត្តនោ សករូបេ អវដ្ឋានទីបនតោ។

សេសាតិ សេសា បញ្ចបញ្ញាស ទិដ្ឋិយោ។ តាសុ អន្តានន្តិកវាទាទីនំ សស្សតទិដ្ឋិភាវោ តត្ថ តត្ថ បកាសិតោយេវ។

១០១-៣. កឹ បន ការណំ បុព្ពន្តាបរន្តា ឯវ ទិដ្ឋាភិនិវេសស្ស វិសយភាវេន ទស្សិតា, ន បន តទុភយមេកជ្ឈន្តិ? អសម្ភវតោ។ ន ហិ បុព្ពន្តាបរន្តេសុ វិយ តទុភយវិនិមុត្តេ មជ្ឈន្តេ ទិដ្ឋិកប្បនា សម្ភវតិ ឥត្តរកាលត្តា, អថ បន បច្ចុប្បន្នភវោ តទុភយវេមជ្ឈំ, ឯវំ សតិ ទិដ្ឋិកប្បនក្ខមោ តស្ស ឧភយសភាវោ បុព្ពន្តាបរន្តេសុយេវ អន្តោគធោតិ កថមទស្សិតំ។ អថ វា បុព្ពន្តាបរន្តវន្តតាយ “បុព្ពន្តាបរន្តោ”តិ មជ្ឈន្តោ វុច្ចតិ , សោ ច “បុព្ពន្តាបរន្តកប្បិកា វា បុព្ពន្តាបរន្តានុទិដ្ឋិនោ”តិ វទន្តេន បុព្ពន្តាបរន្តេហិ វិសុំ កត្វា វុត្តោយេវាតិ ទដ្ឋព្ពោ។ អដ្ឋកថាយម្បិ “សព្ពេបិ តេ អបរន្តកប្បិកេ បុព្ពន្តាបរន្តកប្បិកេ”តិ ឯតេន សាមញ្ញនិទ្ទេសេន, ឯកសេសេន វា សង្គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ, អញ្ញថា សង្គណ្ហិត្វា វុត្តវចនស្ស អនត្ថកតា អាបជ្ជេយ្យាតិ។ កេ បន តេ បុព្ពន្តាបរន្តកប្បិកា? យេ អន្តានន្តិកា ហុត្វា ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានវាទាតិ ឯវំ បការា វេទិតព្ពា។

ឯត្ថ ច “សព្ពេ តេ ឥមេហេវ ទ្វាសដ្ឋិយា វត្ថូហិ, ឯតេសំ វា អញ្ញតរេន, នត្ថិ ឥតោ ពហិទ្ធា”តិ វចនតោ, បុព្ពន្តកប្បិកាទិត្តយវិនិមុត្តស្ស ច កស្សចិ ទិដ្ឋិគតិកស្ស អភាវតោ យានិ តានិ សាមញ្ញផលាទិ (ទី. និ. ១.១៦៦) សុត្តន្តរេសុ វុត្តប្បការានិ អកិរិយាហេតុកនត្ថិកវាទាទីនិ, យានិ ច ឥស្សរបជាបតិបុរិសកាលសភាវនិយតិយទិច្ឆាវាទាទិប្បភេទានិ ទិដ្ឋិគតានិ (វិសុទ្ធិ. ដី. ២.៥៦៣; វិភ. អនុដី. ១៨៩ បស្សិតព្ពំ) ពហិទ្ធាបិ ទិស្សមានានិ, តេសំ ឯត្ថេវ សង្គហោ, អន្តោគធតា ច វេទិតព្ពា។ កថំ? អកិរិយវាទោ តាវ “វញ្ឈោ កូដដ្ឋោ”តិអាទិនា កិរិយាភាវទីបនតោ សស្សតវាទេ អន្តោគធោ, តថា “សត្តិមេ កាយា”តិអាទិ (ទី. និ. ១.១៧៤) នយប្បវត្តោ បកុធវាទោ, “នត្ថិ ហេតុ នត្ថិ បច្ចយោ សត្តានំ សំកិលេសាយា”តិអាទិ (ទី. និ. ១.១៦៨) វចនតោ អហេតុកវាទោ អធិច្ចសមុប្បន្និកវាទេ អន្តោគធោ។ “នត្ថិ បរោ លោកោ”តិអាទិ (ទី. និ. ១.១៧១) វចនតោ នត្ថិកវាទោ ឧច្ឆេទវាទេ អន្តោគធោ។ តថា ហិ តត្ថ “កាយស្ស ភេទា ឧច្ឆិជ្ជតី”តិអាទិ (ទី. និ. ១.៨៦) វុត្តំ។ បឋមេន **អាទិ**-សទ្ទេន និគណ្ឋវាទាទយោ សង្គហិតា។

យទិបិ បាឡិយំ នាដបុត្តវាទ (ទី. និ. ១.១៧៨) ភាវេន ចាតុយាមសំវរោ អាគតោ, តថាបិ សត្តវតាតិក្កមេន វិក្ខេបវាទិតាយ នាដបុត្តវាទោបិ សញ្ចយវាទោ វិយ អមរាវិក្ខេបវាទេសុ អន្តោគធោ។ “តំ ជីវំ តំ សរីរំ, អញ្ញំ ជីវំ អញ្ញំ សរីរ”ន្តិ (ទី. និ. ១.៣៧៧; ម. និ. ២.១២២; សំ. និ. ២.៣៥) ឯវំ បការា វាទា “រូបី អត្តា ហោតិ អរោគោ បរំ មរណា”តិអាទិវាទេសុ សង្គហំ គច្ឆន្តិ, “ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណា, “អត្ថិ សត្តា ឱបបាតិកា”តិ ឯវំ បការា សស្សតវាទេ។ “ន ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណា, នត្ថិ សត្តា ឱបបាតិកា”តិ ឯវំ បការា ឧច្ឆេទវាទេន សង្គហិតា។ “ហោតិ ច ន ហោតិ ច តថាគតោ បរំ មរណា, អត្ថិ ច នត្ថិ ច សត្តា ឱបបាតិកា”តិ ឯវំ បការា ឯកច្ចសស្សតវាទេ អន្តោគធា។ “នេវ ហោតិ ន ន ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណា, នេវត្ថិ ន នត្ថិ សត្តា ឱបបាតិកា”តិ

ច ឯវំ បការា អមរាវិក្ខេបវាទេ អន្តោគធា។ ឥស្សរបជាបតិបុរិសកាលវាទា ឯកច្ចសស្សតវាទេ អន្តោគធា, តថា កណាទវាទោ។ សភាវនិយតិយទិច្ឆាវាទា អធិច្ចសមុប្បន្និកវាទេន សង្គហិតា។ ឥមិនា នយេន សុត្តន្តរេសុ, ពាហិទ្ធា ច ទិស្សមានានំ ទិដ្ឋិគតានំ ឥមាសុ ទ្វាសដ្ឋិយា ទិដ្ឋីសុ អន្តោគធតា វេទិតព្ពា។

អជ្ឈាសយន្តិ ទិដ្ឋិជ្ឈាសយំ។ សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋិវសេន ហិ សត្តានំ សំកិលេសបក្ខេ ទុវិធោ អជ្ឈាសយោ, តញ្ច ភគវា អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ អបរិមាណានំ សត្តានំ អបរិមាណេ ឯវ ញេយ្យវិសេសេ ឧប្បជ្ជនវសេន អនេកភេទភិន្នានម្បិ “ចត្តារោ ជនា សស្សតវាទា”តិអាទិនា ទ្វាសដ្ឋិយា បភេទេហិ សង្គណ្ហនវសេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា ទស្សេន្តោ បមាណភូតាយ តុលាយ ធារយមានោ វិយ ហោតីតិ អាហ “**តុលាយ តុលយន្តោ វិយា**”តិ។ តថា ហិ វក្ខតិ “អន្តោ ជាលីកតា”តិអាទិ (ទី. និ. ១.១៤៦)។ “**សិនេរុបាទតោ វាលុកំ ឧទ្ធរន្តោ វិយា**”តិ ឯតេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណតោ អញ្ញស្ស ឥមិស្សា ទេសនាយ អសក្កុណេយ្យតំ ទស្សេតិ។

អនុសន្ធានំ អនុសន្ធិ, បុច្ឆាយ កតោ អនុសន្ធិ **បុច្ឆានុសន្ធិ។** អថ វា អនុសន្ធយតីតិ អនុសន្ធិ, បុច្ឆា អនុសន្ធិ ឯតស្សាតិ **បុច្ឆានុសន្ធិ។** បុច្ឆាយ អនុសន្ធិយតីតិ វា **បុច្ឆានុសន្ធិ។ អជ្ឈាសយានុសន្ធិ**ម្ហិបិ ឯសេវ នយោ។ **យថានុសន្ធី**តិ ឯត្ថ បន អនុសន្ធិយតីតិ អនុសន្ធិ, យា យា អនុសន្ធិ យថានុសន្ធិ, អនុសន្ធិអនុរូបំ វា **យថានុសន្ធី**តិ សទ្ទត្ថោ វេទិតព្ពោ, សោ “យេន បន ធម្មេន អាទិម្ហិ ទេសនា ឧដ្ឋិតា, តស្ស ធម្មស្ស អនុរូបធម្មវសេន វា បដិបក្ខវសេន វា យេសុ សុត្តេសុ ឧបរិ ទេសនា អាគច្ឆតិ, តេសំ វសេន យថានុសន្ធិ វេទិតព្ពោ។ សេយ្យថិទំ? អាកង្ខេយ្យសុត្តេ (ម. និ. ១.៦៤-៦៩) ហេដ្ឋា សីលេន ទេសនា ឧដ្ឋិតា, ឧបរិ ឆ អភិញ្ញា អាគតា... បេ.... កកចូបមេ (ម. និ. ១.២២២) ហេដ្ឋា អក្ខន្តិយា ឧដ្ឋិតា, ឧបរិ កកចូបមា អាគតា”តិអាទិនា អដ្ឋកថាយំ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.១០០-១០៤) វុត្តោ។

ឥតិ កិរាតិ ភគវតោ យថាទេសិតាយ អត្តសុញ្ញតាយ អត្តនោ អរុច្ចនភាវទីបនំ។ **ភោ**តិ ធម្មាលបនំ។ **អនត្តកតានី**តិ អត្តនា ន កតានិ, អនត្តកេហិ វា ខន្ធេហិ កតានិ។ **កមត្តានំ ផុសិស្សន្តី**តិ អសតិ អត្តនិ ខន្ធានញ្ច ខណិកត្តា កម្មានិ កំ អត្តានំ អត្តនោ ផលេន ផុសិស្សន្តិ, កោ កម្មផលំ បដិសំវេទេតីតិ អត្ថោ។ **អវិទ្វា**តិ សុតាទិវិរហេន អរិយធម្មស្ស អកោវិទតាយ ន វិទ្វា។ **អវិជ្ជាគតោ**តិ អវិជ្ជាយ ឧបគតោ, អរិយធម្មេ អវិនីតតាយ អប្បហីនាវិជ្ជោតិ អត្ថោ។ **តណ្ហាធិបតេយ្យេន ចេតសា**តិ “យទិ អហំ នាម កោចិ នត្ថិ , មយា កតស្ស កម្មស្ស កោ ផលំ បដិសំវេទេតិ, សតិ បន តស្មិំ សិយា ផលូបភោគោ”តិ តណ្ហាធិបតិតោ **អាគតោ តណ្ហាធិបតេយ្យោ**, តេន។ អត្តវាទុបាទានសហគត **ចេតសា។ អតិធាវិតព្ព**ន្តិ ខណិកត្តេបិ សង្ខារានំ យស្មិំ សន្តានេ កម្មំ កតំ, តត្ថេវ ផលុប្បត្តិតោ ធម្មបុញ្ជមត្តស្សេវ ច សិទ្ធេ កម្មផលសម្ពន្ធេ ឯកត្តនយំ មិច្ឆា គហេត្វា ឯកេន ការកវេទកភូតេន ភវិតព្ពំ, អញ្ញថា “កម្មផលានំ សម្ពន្ធោ ន សិយា”តិ អត្តត្តនិយសុញ្ញតាបកាសនំ សត្ថុសាសនំ អតិក្កមិតព្ពំ មញ្ញេយ្យាតិ អត្ថោ។

“**ឧបរិ ឆ អភិញ្ញា អាគតា**”តិ អនុរូបធម្មវសេន យថានុសន្ធី ទស្សេតិ, ឥតរេហិ បដិបក្ខវសេន។ **កិលេសេនា**តិ “លោភោ ចិត្តស្ស ឧបក្កិលេសោ”តិអាទិនា កិលេសវសេន។ **ឥមស្មិម្បី**តិ **បិ**-សទ្ទេន យថា វុត្តសុត្តាទីសុ បដិបក្ខវសេន យថានុសន្ធិ, ឯវំ ឥមស្មិម្បិ សុត្តេតិ ទស្សេតិ។ តថា ហិ និច្ចសារាទិបញ្ញាបកានំ ទិដ្ឋិគតានំ វសេន ឧដ្ឋិតា អយំ ទេសនា និច្ចសារាទិសុញ្ញតាបកាសនេន និដ្ឋាបិតាតិ។

បរិតស្សិតវិប្ផន្ទិតវារវណ្ណនា

១០៥-១១៧. មរិយាទវិភាគទស្សនត្ថន្តិ សស្សតាទិទិដ្ឋិទស្សនស្ស សម្មាទស្សនេន សង្ករាភាវវិភាវនត្ថំ។ តទបិ វេទយិតន្តិ សម្ពន្ធោ។ **អជានតំ អបស្សត**ន្តិ “សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ចា”តិ “ឥទំ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ ឯវំគហិតំ ឯវំបរាមដ្ឋំ ឯវំគតិកំ ហោតិ ឯវំអភិសម្បរាយ”ន្តិ យថាភូតំ អជានន្តានំ អបស្សន្តានំ។ តថា យស្មិំ វេទយិតេ អវីតតណ្ហតាយ ឯវំ ទិដ្ឋិគតំ ឧបាទិយន្តិ, តំ វេទយិតំ សមុទយាទិតោ យថាភូតំ អជានន្តានំ អបស្សន្តានំ, ឯតេន អនាវរណញាណសមន្តចក្ខូហិ យថា តថាគតានំ យថាភូតមេត្ថ ញាណទស្សនំ, ន ឯវំ ទិដ្ឋិគតិកានំ, អថ ខោ តណ្ហាទិដ្ឋិបរាមាសោយេវាតិ ទស្សេតិ។ តេនេវ ចាយំ ទេសនា មរិយាទវិភាគទស្សនត្ថា ជាតា។ អដ្ឋកថាយំ បន “យថាភូតំ ធម្មានំ សភាវំ អជានន្តានំ អបស្សន្តាន”ន្តិ អវិសេសេន វុត្តំ។ ន ហិ សង្ខតធម្មសភាវំ អជាននមត្តេន មិច្ឆា អភិនិវិសន្តីតិ។ សាមញ្ញជោតនា វិសេសេ អវតិដ្ឋតីតិ អយំ វិសេសយោជនា កតា។ **វេទយិត**ន្តិ “សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ចា”តិ ទិដ្ឋិបញ្ញាបនវសេន បវត្តំ ទិដ្ឋិយា អនុភូតំ អនុភវនំ។ **តណ្ហាគតាន**ន្តិ តណ្ហាយ គតានំ ឧបគតានំ, បវត្តានំ វា។ **តញ្ច ខោ បនេត**ន្តិ ច យថាវុត្តំ វេទយិតំ បច្ចាមសតិ។ តញ្ហិ វដ្ឋាមិសភូតំ ទិដ្ឋិតណ្ហាសល្លានុវិទ្ធតាយ សឧព្ពិលត្តា ចញ្ចលំ, ន មគ្គផលសុខំ វិយ ឯករូបេន អវតិដ្ឋតីតិ។ តេនេវាហ “**បរិតស្សិតេនា**”តិអាទិ។

អថ វា ឯវំ វិសេសការណតោ ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតានិ វិភជិត្វា ឥទានិ អវិសេសការណតោ តានិ ទស្សេតុំ “**តត្រ ភិក្ខវេ**”តិអាទិកា ទេសនា អារទ្ធា។ សព្ពេសញ្ហិ ទិដ្ឋិគតិកានំ វេទនា អវិជ្ជា តណ្ហា ច អវិសិដ្ឋការន្តិ។ តត្ថ **តទបីតិ** “សស្សតំ អត្តានញ្ច លោកញ្ច បញ្ញាបេន្តី”តិ ឯត្ថ យទេតំ “សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ចា”តិ បញ្ញាបនំ, តទបិ។ សុខាទិភេទំ តិវិធវេទយិតំ យថាក្កមំ ទុក្ខសល្លានិច្ចតោ, អវិសេសេន សមុទយត្ថង្គមស្សាទាទីនវនិស្សរណតោ វា យថាភូតំ អជានន្តានំ អបស្សន្តានំ, តតោ ឯវ ច សុខាទិបត្ថនាសម្ភវតោ តណ្ហាយ ឧបគតត្តា តណ្ហាគតានំ តណ្ហាបរិតស្សិតេន ទិដ្ឋិវិប្ផន្ទិតមេវ ទិដ្ឋិចលនមេវ, “អសតិ អត្តនិ កោ វេទនំ អនុភវតី”តិ កាយវចីទ្វារេសុ ទិដ្ឋិយា ចោបនប្បត្តិមត្តមេវ វា, ន បន ទិដ្ឋិយា បញ្ញាបេតព្ពោ សស្សតោ កោចិ ធម្មោ អត្ថីតិ អត្ថោ។ ឯកច្ចសស្សតវាទាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

ផស្សបច្ចយវារវណ្ណនា

១១៨. យេន តណ្ហាបរិតស្សិតេន ឯតានិ ទិដ្ឋិគតានិ បវត្តន្តិ, តស្ស វេទយិតំ បច្ចយោ, វេទយិតស្សាបិ ផស្សោ បច្ចយោតិ ទេសនា ទិដ្ឋិយា បច្ចយបរម្បរនិទ្ធារណន្តិ អាហ “**បរម្បរបច្ចយទស្សនត្ថ**”ន្តិ, តេន យថាបញ្ញាបនធម្មោ ទិដ្ឋិ, តប្បច្ចយធម្មា ច យថាសកំ បច្ចយវសេនេវ ឧប្បជ្ជន្តិ, ន បច្ចយេហិ វិនា, ឯវំ បញ្ញាបេតព្ពា ធម្មាបិ រូបវេទនាទយោ, ន ឯត្ថ កោចិ អត្តា វា លោកោ វា សស្សតោតិ អយមត្ថោ ទស្សិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

នេតំឋានំវិជ្ជតិវារវណ្ណនា

១៣១. **តស្ស បច្ចយស្សា**តិ ផស្សបច្ចយស្ស **ទិដ្ឋិវេទយិតេ**តិ ទិដ្ឋិយា បច្ចយភូតេ វេទយិតេ, ផស្សបធានេហិ អត្តនោ បច្ចយេហិ និប្ផាទេតព្ពេតិ អត្ថោ។ វិនាបិ ចក្ខាទិវត្ថូហិ, សម្បយុត្តធម្មេហិ ច កេហិចិ វេទនា ឧប្បជ្ជតិ, ន បន កទាចិ ផស្សេន វិនាតិ ផស្សោ វេទនាយ ពលវការណន្តិ អាហ “**ពលវភាវទស្សនត្ថ**”ន្តិ។ សន្និហិតោបិ ហិ វិសយោ សចេ ផុសនាការរហិតោ ហោតិ ចិត្តុប្បាទោ, ន តស្ស អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតីតិ ផស្សោវ សម្បយុត្តធម្មានំ វិសេសបច្ចយោ។ តថា ហិ ភគវតា ចិត្តុប្បាទំ វិភជន្តេន ផស្សោយេវ បឋមំ ឧទ្ធដោ, វេទនាយ បន អធិដ្ឋានមេវ។

ទិដ្ឋិគតិកាធិដ្ឋានវដ្ដកថាវណ្ណនា

១៤៤. ហេដ្ឋា តីសុបិ វារេសុ អធិកតត្តា, ឧបរិ ច “បដិសំវេទេន្តី”តិ វក្ខមានត្តា វេទយិតមេត្ថ បធានន្តិ អាហ “**សព្ពទិដ្ឋិវេទយិតានិ សម្បិណ្ឌេតី**”តិ។ **សម្បិណ្ឌេតី**តិ ច “យេបិ តេ”តិ តត្ថ តត្ថ អាគតស្ស បិ-សទ្ទស្ស អត្ថំ ទស្សេតិ។ វេទយិតស្ស ផស្សេ បក្ខិបនំ ផស្សបច្ចយតាទស្សនមេវ “ឆហិ អជ្ឈត្តិកាយតនេហិ ឆឡារម្មណបដិសំវេទនំ ឯកន្តតោ ឆផស្សហេតុកមេវា”តិ។ សញ្ជាយន្តិ ឯត្ថាតិ អធិករណត្ថោ សញ្ជាតិ-សទ្ទោតិ អាហ “**សញ្ជាតិដ្ឋានេ**”តិ។ ឯវំ សមោសរណសទ្ទោបិ ទដ្ឋព្ពោ។ អាយតតិ ឯត្ថ ផលំ តទាយត្តវុត្តិតាយ, អាយភូតំ វា អត្តនោ ផលំ តនោតិ បវត្តេតីតិ **អាយតនំ**, ការណំ។ រុក្ខគច្ឆសមូហេ អរញ្ញវោហារោ អរញ្ញមេវ អរញ្ញាយតនន្តិ អាហ “**បណ្ណត្តិមត្តេ**”តិ។ **អត្ថត្តយេបីតិ បិ**-សទ្ទេន អវុត្តត្ថសម្បិណ្ឌនំ ទដ្ឋព្ពំ, តេន អាការនិវាសាធិដ្ឋានត្ថេ សង្គណ្ហាតិ។ ហិរញ្ញាយតនំ សុវណ្ណាយតនំ, វាសុទេវាយតនំ កម្ពោជាយតនន្តិ អាទីសុ អាករនិវាសាធិដ្ឋានេសុ អាយតនសទ្ទោ។ ចក្ខាទីសុ ច ផស្សាទយោ អាកិណ្ណា, តានិ ច នេសំ និវាសោ, អធិដ្ឋានញ្ច និស្សយបច្ចយភាវតោតិ។ តិណ្ណម្បិ វិសយិន្ទ្រិយវិញ្ញាណានំ សង្គតិភាវេន គហេតព្ពោ ផស្សោតិ “**សង្គតី**”តិ វុត្តោ។ តថា ហិ សោ “សន្និបាតបច្ចុបដ្ឋានោ”តិ វុច្ចតិ។ **ឥមិនា នយេនា**តិ វិជ្ជមានេសុបិ អញ្ញេសុ សម្បយុត្តធម្មេសុ យថា “ចក្ខុញ្ច...បេ.... ផស្សោ”តិ (ម. និ. ១.២០៤; ម. និ. ៣.៤២១, ៤២៥, ៤២៦; សំ. និ. ២.៤៣-៤៥; សំ. និ. ៤.៦០; កថា. ៤៦៥) ឯតស្មិំ សុត្តេ វេទនាយ បធានការណភាវទស្សនត្ថំ ផស្សសីសេន ទេសនា កតា, ឯវមិធាបិ ព្រហ្មជាលេ “ផស្សបច្ចយា វេទនា”តិអាទិនា ផស្សំ អាទី កត្វា អបរន្តបដិច្ចសមុប្បាទទីបនេន បច្ចយបរម្បរំ ទស្សេតុំ “ផស្សាយតនេហិ ផុស្ស ផុស្សា”តិ ផស្សមុខេន វុត្តំ។

ផស្សោ អរូបធម្មោបិ សមានោ ឯកទេសេន អារម្មណេ អនល្លីយមានោបិ ផុសនាការេន បវត្តតិ ផុសន្តោ វិយ ហោតីតិ អាហ “**ផស្សោវ តំ តំ អារម្មណំ ផុសតី**”តិ, យេន សោ “ផុសនលក្ខណោ, សង្ឃដ្ដនរសោ”តិ ច វុច្ចតិ។ “ផស្សាយតនេហិ ផុស្ស ផុស្សា”តិ អផុសនកិច្ចានិបិ អាយតនានិ “មញ្ចា ឃោសន្តី”តិអាទីសុ វិយ និស្សិតវោហារេន ផុសនកិច្ចានិ កត្វា ទស្សិតានីតិ អាហ “**ផស្សេ ឧបនិក្ខិបិត្វា**”តិ, ផស្សគតិកានិ កត្វា ផស្សូបចារំ អារោបេត្វាតិ អត្ថោ។ ឧបចារោ ហិ នាម វោហារមត្តំ, ន តេន អត្ថសិទ្ធិ ហោតីតិ អាហ “**តស្មា**”តិអាទិ។

អត្ថនោ បច្ចយភូតានំ ឆន្នំ ផស្សានំ វសេន ចក្ខុសម្ផស្សជា យាវ មនោសម្ផស្សជាតិ សង្ខេបតោ ឆព្ពិធា វេទនា, វិត្ថារតោ បន អដ្ឋសតបរិយាយេន អដ្ឋសតភេទា។ **រូបតណ្ហាទិភេទាយា**តិ រូបតណ្ហា យាវ ធម្មតណ្ហាតិ សង្ខេបតោ ឆប្បភេទាយ, វិត្ថារតោ អដ្ឋសតភេទាយ។ **ឧបនិស្សយកោដិយា**តិ ឧបនិស្សយសីសេន។ កស្មា បនេត្ថ ឧបនិស្សយបច្ចយោវ ឧទ្ធដោ, ននុ សុខា វេទនា, អទុក្ខមសុខា វេទនា ច តណ្ហាយ អារម្មណមត្ត អារម្មណាធិបតិអារម្មណូបនិស្សយបកតូបនិស្សយវសេន ចតុធា បច្ចយោ, ទុក្ខា ច អារម្មណ មត្តបកតូបនិស្សយវសេន ទ្វិធាតិ? សច្ចមេតំ, ឧបនិស្សយេ ឯវ បន តំ សព្ពំ អន្តោគធំ។ យុត្តំ តាវ អារម្មណូបនិស្សយស្ស ឧបនិស្សយសាមញ្ញតោ ឧបនិស្សយេន សង្គហោ, អារម្មណមត្តអារម្មណាធិបតីនំ បន កថន្តិ? តេសម្បិ អារម្មណសាមញ្ញតោ អារម្មណូបនិស្សយេន សង្គហោវ កតោ, ន បកតូបនិស្សយេនាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯតទត្ថមេវេត្ថ "**ឧបនិស្សយកោដិយា**"តិ វុត្តំ, ន "ឧបនិស្សយេនា"តិ។

ចតុព្ពិធស្សាតិ កាមុបាទានំ យាវ អត្តវាទុបាទានន្តិ ចតុព្ពិធស្ស។ ននុ ច តណ្ហាវ កាមុបាទានន្តិ? សច្ចមេតំ។ តត្ថ ទុព្ពលា តណ្ហា តណ្ហាវ, ពលវតី តណ្ហា កាមុបាទានំ។ អថ វា អប្បត្តវិសយបត្ថនា តណ្ហា តមសិ ចោរានំ ករបសារណំ វិយ។ សម្បត្តវិសយគ្គហណំ ឧបាទានំ, ចោរានំករប្បត្តធនគ្គហណំ វិយ។ អប្បិច្ឆតា បដិបក្ខា តណ្ហា, សន្តោសបដិបក្ខា ឧបាទានំ។ បរិយេសនទុក្ខមូលំ តណ្ហា, អារក្ខទុក្ខមូលំ ឧបាទានន្តិ អយ មេតេសំ វិសេសោ។ **ឧបាទានស្សា**តិ អសហជាតស្ស ឧបាទានស្ស ឧបនិស្សយកោដិយា, ឥតរស្ស សហជាត កោដិយាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តត្ថ អនន្តរស្ស អនន្តរសមនន្តរអនន្តរូបនិស្សយនត្ថិវិគតាសេវនបច្ចយេហិ, អនានន្តរស្ស ឧបនិស្សយេន, អារម្មណភូតា បន អារម្មណាធិបតិអារម្មណូបនិស្សយេហិ, អារម្មណមត្តេនេវ វាតិ តំ សព្ពំ ឧបនិស្សយេនេវ គហេត្វា "**ឧបនិស្សយកោដិយា**"តិ វុត្តំ។ យស្មា ច តណ្ហាយ រូបាទីនិ អស្សាទេត្វា កាមេសុ បាតព្យតំ អាបជ្ជតិ, តស្មា តណ្ហា កាមុបាទានស្ស ឧបនិស្សយោ។ តថា រូបាទិភេទេវ សម្មូឡ្ហោ "នត្ថិ ទិន្ន"ន្តិអាទិនា (ទី. និ. ១.១៧១; ម. និ. ១.៤៤៥; ម. និ. ២.៩៤, ៩៥, ២២៥; ម. និ. ៣.៩១, ១១៦, ១៣៦; សំ. និ. ៣.២១០; ធ. ស. ១២២១; វិភ. ៩៣៨) មិច្ឆាទស្សនំ, សំសារតោ មុច្ចិតុកាមោ អសុទ្ធិមគ្គេ សុទ្ធិមគ្គបរាមសនំ, ខន្ធេសុ អត្តត្តនិយគាហភូតំ សក្កាយទស្សនំ គណ្ហាតិ, តស្មា ឥតរេសម្បិ តណ្ហា ឧបនិស្សយោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ សហជាតស្ស បន សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយសម្បយុត្តអត្ថិអវិគតហេតុវសេន តណ្ហា បច្ចយោ ហោតិ។ តំ សព្ពំ សន្ធាយ "**សហជាតកោដិយា**"តិ វុត្តំ។

តថាតិ ឧបនិស្សយកោដិយា ចេវ សហជាតកោដិយា ចាតិ អត្ថោ។ **ភវស្សា**តិ កម្មភវស្ស ចេវ ឧបបត្តិភវស្ស ច។ តត្ថ ចេតនាទិសង្ខាតំ សព្ពំ ភវគាមិកម្មំ កម្មភវោ, កាមភវាទិកោ នវវិធោ ឧបបត្តិភវោ, តេសំ ឧបបត្តិភវស្ស ចតុព្ពិធម្បិ ឧបាទានំ ឧបបត្តិភវការណកម្មភវការណភាវតោ , តស្ស ច សហាយភាវូបគមនតោ បកតូបនិស្សយវសេន បច្ចយោ ហោតិ។ កម្មារម្មណករណកាលេ បន កម្ម សហជាតកាមុបាទានំ ឧបបត្តិភវស្ស អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ។ កម្មភវស្ស បន សហជាតស្ស សហជាតំ ឧបាទានំ សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយសម្បយុត្តអត្ថិអវិគតវសេន ចេវ ហេតុមគ្គវសេន ច អនេកធា បច្ចយោ ហោតិ, អសហជាតស្ស អនន្តរសមនន្តរអនន្តរូបនិស្សយនត្ថិវិគតាសេវនវសេន, ឥតរស្ស បកតូបនិស្សយវសេន, សម្មសនាទិកាលេសុ អារម្មណវសេន ច បច្ចយោ ហោតិ។ តត្ថ អនន្តរាទិកេ ឧបនិស្សយបច្ចយេ, សហជាតាទិកេ សហជាតបច្ចយេ បក្ខិបិត្វា វុត្តំ "**ឧបនិស្សយកោដិយា ចេវ សហជាត កោដិយា ចា**"តិ។

ភវោ ជាតិយាតិ ឯត្ថ **ភវោ**តិ កម្មភវោ អធិប្បេតោ។ សោ ហិ ជាតិយា បច្ចយោ, ន ឧបបត្តិភវោ។ ឧបបត្តិភវោ ហិ បឋមាភិនិព្ពត្តា ខន្ធា ជាតិយេវ។ តេន វុត្តំ "ជាតីតិ បនេត្ថ សវិការា បញ្ចក្ខន្ធា ទដ្ឋព្ពា"តិ។ **សវិការា**តិ ច និព្ពត្តិវិការេន សវិការា, តេ ច អត្ថតោ ឧបបត្តិភវោយេវ។ ន ហិ តទេវ តស្ស ការណំ ភវិតុំ យុត្តន្តិ។ កម្មភវោ ច ឧបបត្តិភវស្ស កម្មបច្ចយេន ចេវ ឧបនិស្សយបច្ចយេន ច បច្ចយោ ហោតីតិ អាហ "ភវោ ជាតិយា ឧបនិស្សយកោដិយា បច្ចយោ"តិ។

យស្មា ច សតិ ជាតិយា ជរាមរណំ, ជរាមរណាទិនា ផុដ្ឋស្ស ពាលស្ស សោកាទយោ ច សម្ភវន្តិ, នាសតិ, តស្មា "**ជាតិ...បេ.... បច្ចយោ ហោតី**"តិ វុត្តំ។ សហជាតូបនិស្សយសីសេន បច្ចយវិចារណាយ ទស្សិតត្តា, អង្គ វិចារណាយ ច អនាមដ្ឋត្តា អាហ "**អយមេត្ថ សង្ខេបោ**"តិ។ មហាវិសយត្តា បដិច្ចសមុប្បាទវិចារណាយ សា និរវ សេសា កុតោ លទ្ធព្ពាតិ អាហ "**វិត្ថារតោ**"តិអាទិ។ ឯកទេសេន ចេត្ថ កថិតស្ស បដិច្ចសមុប្បាទស្ស តថា កថនេ សទ្ធិ ឧទាហរណេន ការណំ ទស្សេន្តោ "**ភគវា ហី**"តិអាទិមាហ។ តត្ថ **កោដិ ន បញ្ញាយតី**តិ អសុកស្ស នាម សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស, ចក្កវត្តិនោ វា កាលេ អវិជ្ជា ឧប្បន្នា, ន តតោ បុព្ពេតិ អវិជ្ជាយ អាទិមរិយាទា អប្បដិហតស្ស មម សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្សាបិ ន បញ្ញាយតិ អវិជ្ជមានត្តាយេវាតិ អត្ថោ។ អយំ បច្ចយោ ឥទប្បច្ចយោ, តស្មា **ឥទប្បច្ចយា**, ឥមស្មា ការណា អាសវបច្ចយាតិ អត្ថោ។ **ភវតណ្ហាយា**តិ

ភវសំយោជនភូតាយ តណ្ហាយ។ **ភវទិដ្ឋិយា**តិ សស្សតទិដ្ឋិយា។ “**ឥតោ ឯត្ថ ឯត្តោ ឥធា**”តិ អបរិយន្តំ អបរាបរុប្បត្តិំ ទស្សេតិ។

វិវដ្ដកថាទិវណ្ណនា

១៤៥. “វេទនានំ សមុទយ”ន្តិអាទិបាឡិ **វេទនាកម្មដ្ឋាន**ន្តិ ទដ្ឋព្ពា។ **តន្តិ** “ផស្សសមុទយា ផស្សនិរោធា”តិ វុត្តផស្សដ្ឋានំ។ **អាហារោ**តិ កពឡីការោ អាហារោ វេទិតព្ពោ។ សោ ហិ “កពឡីការោ អាហារោ ឥមស្ស កាយស្ស អាហារបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.បច្ចយនិទ្ទេស ៤២៩) វចនតោ កម្មសមុដ្ឋានានម្បិ ឧបត្ថម្ភកបច្ចយោ ហោតិយេវ។ យទិបិ សោតាបន្នាទយោ យថាភូតំ បជានន្តិ, ឧក្កំសគតិវិជាននវសេន បន ទេសនា អរហត្តនិកូដេន និដ្ឋាបិតា។ ឯត្ថ ច “យតោ ខោ ភិក្ខវេ ភិក្ខុ…បេ…. យថាភូតំ បជានាតី”តិ ឯតេន ធម្មស្ស និយ្យានិកភាវេន សទ្ធិំ សង្ឃស្ស សុប្បដិបត្តិំ ទស្សេតិ។ តេនេវ ហិ អដ្ឋកថាយមេត្ថ “កោ ឯវំ ជានាតីតិ? ខីណាសវោ ជានាតិ, យាវ អារទ្ធវិបស្សកោ ជានាតី”តិ បរិបុណ្ណំ កត្វា ភិក្ខុសង្ឃោ ទស្សិតោ, តេន យំ វុត្តំ “ភិក្ខុសង្ឃវសេនបិ ទីបេតុំ វដ្ដតី”តិ, (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៨) តំ យថារុតវសេនេវ ទីបិតំ ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

១៤៦. អន្តោ ជាលស្សាតិ អន្តោជាលំ, អន្តោជាលេ កតាតិ **អន្តោជាលីកតា។** អបាយូបបត្តិវសេន អធោ ឱសីទនំ, សម្បត្តិភវវសេន ឧទ្ធំ ឧគ្គមនំ។ តថា បរិត្តភូមិមហគ្គតភូមិវសេន, ឱលីនតា’តិធាវនវសេន, បុព្ពន្តានុទិដ្ឋិអបរន្តានុទិដ្ឋិវសេន ច យថាក្កមំ អធោ ឱសីទនំ ឧទ្ធំ ឧគ្គមនំ យោជេតព្ពំ។ “**ទសសហស្សិលោកធាតូ**”តិ ជាតិខេត្តំ សន្ធាយាហ។

១៤៧. **អបណ្ណត្តិកភាវ**ន្តិ ធរមានកបណ្ណត្តិយា អបណ្ណត្តិកភាវំ។ អតីតភាវេន បន តថា បណ្ណត្តិ យាវ សាសនន្តរធានា, តតោ ឧទ្ធម្បិ អញ្ញពុទ្ធុប្បាទេសុ វត្តតិ ឯវ។ តថា ហិ វក្ខតិ “វោហារមត្តមេវ ភវិស្សតី”តិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.១៤៧)។ **កាយោ**តិ អត្តភាវោ, យោ រូបារូបធម្មសមូហោ។ ឯវំ ហិស្ស អម្ពរុក្ខសទិសតា, តទវយវានញ្ច រូបក្ខន្ធចក្ខាទីនំ អម្ពបក្កសទិសតា យុជ្ជតីតិ។ ឯត្ថ ច វណ្ដច្ឆេទេ វណ្ដូបនិពន្ធានំ អម្ពបក្កានំ អម្ពរុក្ខតោ វិច្ឆេទោ វិយ ភវនេត្តិឆេទេ តទុបនិពន្ធានំ រូបក្ខន្ធាទីនំ សន្តានតោ វិច្ឆេទោតិ ឯត្តាវតា ឱបម្មំ ទដ្ឋព្ពំ។

១៤៨. **ធម្មបរិយាយេ**តិ បាឡិយំ។ **ឥធត្ថោ**តិ ទិដ្ឋធម្មហិតំ។ **បរត្ថោ**តិ សម្បរាយហិតំ។ សង្គាមំ វិជិនាតិ ឯតេនាតិ **សង្គាមវិជយោ។** អត្ថសម្បត្តិយា **អត្ថជាលំ។** ព្យញ្ជនសម្បត្តិយា, សីលាទិអនវជ្ជធម្មនិទ្ទេសតោ ច **ធម្មជាលំ។** សេដ្ឋដ្ឋេន ព្រហ្មភូតានំ មគ្គផលនិព្ពានានំ វិភត្តត្តា **ព្រហ្មជាលំ។** ទិដ្ឋិវិវេចនមុខេន សុញ្ញតាបកាសនេន សម្មាទិដ្ឋិយា វិភាវិតត្តា **ទិដ្ឋិជាលំ។** តិត្ថិយវាទនិម្មទ្ទនូបាយត្តា **អនុត្តរោ សង្គាមវិជយោ**តិ ឯវម្បេត្ថ យោជនា វេទិតព្ពា។

១៤៩. **អត្តមនា**តិ បីតិយា គហិតចិត្តា។ តេនេវាហ “**ពុទ្ធគតាយា**”តិអាទិ។ យថា បន អនត្តមនា អត្តនោ អនត្ថចរតាយ បរមនា វេរិមនា នាម ហោន្តិ។ យថាហ “ទិសោ ទិស”ន្តិ (ធ. ប. ៤២; ឧទា. ៣៣) គាថា, ន ឯវំ អត្តមនា។ ឥមេ បន អត្តនោ អត្ថចរតាយ សកមនា ហោន្តីតិ អាហ “**អត្តមនាតិ សកមនា**”តិ។ អថ វា **អត្តមនា**តិ សមត្តមនា, ឥមាយ ទេសនាយ បរិបុណ្ណមនសង្កប្បាតិ អត្ថោ។ **អភិនន្ទុំ**តិ តណ្ហាយតីតិ អត្ថោតិ អាហ “**តណ្ហាយម្បិ អាគតោ**”តិ។ អនេកត្ថត្តា ធាតូនំ **អភិនន្ទន្តី**តិ ឧបគច្ឆន្តិ សេវន្តីតិ អត្ថោតិ អាហ “**ឧបគមនេបិ អាគតោ**”តិ។ តថា **អភិនន្ទន្តី**តិ សម្បដិច្ឆន្តីតិ អត្ថោតិ អាហ “**សម្បដិច្ឆនេបិ អាគតោ**”តិ។ “**អភិនន្ទិត្វា**”តិ ឥមិនា បទេន វុត្តោយេវ អត្ថោ “**អនុមោទិត្វា**”តិ ឥមិនា បកាសីយតីតិ អភិនន្ទនសទ្ទោ ឥធ អនុមោទនសទ្ទត្ថោតិ អាហ “**អនុមោទនេបិ អាគតោ**”តិ។ “កតមញ្ច តំ ភិក្ខវេ”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.៧) តត្ថ តត្ថ បវត្តាយ កថេតុកម្យតាបុច្ឆាយ វិស្សជ្ជនវសេន បវត្តត្តា ឥទំ សុត្តំ **វេយ្យាករណំ** ហោតិ។ យស្មា បន បុច្ឆាវិស្សជ្ជនវសេន បវត្តម្បិ សគាថកំ សុត្តំ គេយ្យំ នាម ហោតិ, និគ្គាថកត្តមេវ បន អង្គន្តិ គាថារហិតំ វេយ្យាករណំ, តស្មា វុត្តំ “**និគ្គាថកត្តា ហិ ឥទំ វេយ្យាករណន្តិ វុត្ត**”ន្តិ។

អបរេសុបីតិ ឯត្ថ **បិ**សទ្ទេន បារមិបវិចយម្បិ សង្គណ្ហាតិ។ វុត្តញ្ហិ ពុទ្ធវំសេ –

“ឥមេ ធម្មេ សម្មសតោ, សភាវសរសលក្ខណេ;
ធម្មតេជេន វសុធា, ទសសហស្សី បកម្បថា”តិ។ (ពុ. វំ. ២.១៦៦);

វិរិយពលេនាតិ **មហាភិនិក្ខមនេ** ចក្កវត្តិសិរិបរិច្ចាគហេតុភូតវីរិយប្បភាវេន, **ពោធិមណ្ឌូបសង្កមនេ** “កាមំ តចោ ច ន្ហារុ ច, អដ្ឋិ ច អវសិស្សតូ”តិអាទិនា (ម. និ. ២.១៨៤; សំ. និ. ២.២២; មហានិ. ១៩៦) វុត្តចតុ

វង្គសមន្នាគតវីរិយានុភាវេន។ **អច្ឆរិយវេគាភិហតា**តិ វិម្ហយាវហកិរិយានុភាវយត្តិតា ។ **បំសុកូលធោវនេ** កេចិ "បុញ្ញតេជេនា"តិ វទន្តិ , អច្ឆរិយវេគាភិហតាតិ យុត្តំ វិយ ទិស្សតិ, **វេស្សន្តរជាតកេ** បារមិបរិបូរណបុញ្ញតេជេន អនេកក្ខត្តុំ កម្បិតត្តា "**អកាលកម្បនេនា**"តិ វុត្តំ។ **សាធុការទានវសេន អកម្បិត្ថ** យថា តំ ធម្មចក្កប្បវត្តនេ (សំ. និ. ៥.១០៨១; មហាវ. ១៣; បដិ. ម. ២.៣០)។ សង្គីតិកាលាទីសុបិ សាធុការទានវសេន អកម្បិត្ថាតិ វេទិតព្ពំ។ អយំ តាវេត្ថ អដ្ឋកថាយ លីនត្ថវណ្ណនា។

បករណនយវណ្ណនា

អយំ បន បករណនយេន បាឡិយា អត្ថវណ្ណនា – សា បនាយំ អត្ថវណ្ណនា យស្មា ទេសនាយ សមុដ្ឋានប្បយោជនភាជនេសុ បិណ្ឌត្ថេសុ ច និទ្ធារិតេសុ សុករា ហោតិ សុវិញ្ញេយ្យា ច, តស្មា សុត្តទេសនាយ សមុដ្ឋានាទីនិ បឋមំ និទ្ធារយិស្សាម។ តត្ថ **សមុដ្ឋានំ** តាវ វុត្តំ "វណ្ណាវណ្ណភណនេ"ន្តិ។ អបិច និទ្ទាបសំសាសុ វិនេយ្យានំ អាឃាតានន្ទាទិភាវាបត្តិ, តត្ថ ច អាទីនវទស្សនំ **សមុដ្ឋានំ។** តថា និន្ទាបសំសាសុ បដិបជ្ជនក្កមស្ស, បសំសាវិសយស្ស ខុទ្ទកាទិវសេន អនេកវិធស្ស សីលស្ស, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស សស្សតាទិទិដ្ឋិដ្ឋានេសុ តតុត្តរិ ច អប្បដិហតចារតាយ, តថាគតស្ស ច កត្ថចិ អបរិយាបន្នតាយ អនវពោធោ **សមុដ្ឋានំ។**

វុត្តវិបរិយាយេន **បយោជនំ** វេទិតព្ពំ។ វិនេយ្យានំ អាឃាតានន្ទាទិភាវាបត្តិ អាទិកញ្ហិ ឥមំ ទេសនំ បយោជេតីតិ។ តថា កុហនលបនាទិនានាវិធមិច្ឆាជីវវិទ្ធំសនំ, ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិជាលវិនិវេឋនំ, ទិដ្ឋិសីសេន បច្ចយាការវិភាវនំ, ឆ ផស្សាយតនវសេន ចតុសច្ចកម្មដ្ឋាននិទ្ទេសោ, សព្ពទិដ្ឋិគតានំ អនវសេសបរិយាទានំ, អត្តនោ អនុបាទា បរិនិព្ពានទីបនញ្ច **បយោជនានិ។**

វណ្ណាវណ្ណនិមិត្តំ អនុរោធវិរោធវន្តចិត្តា កុហនាទិវិវិធមិច្ឆាជីវនិរតា សស្សតាទិទិដ្ឋិបង្កំ និមុគ្គា, សីលក្ខន្ធាទីសុ អបរិបូរការិតាយ អនវពុទ្ធគុណវិសេសញាណា វិនេយ្យា ឥមិស្សា ធម្មទេសនាយ **ភាជនំ។**

បិណ្ឌត្ថា បន អាឃាតាទីនំ អករណីយតាវចនេន បដិញ្ញានុរូបំ សមណសញ្ញាយ និយោជនំ, ខន្តិសោរច្ចានុដ្ឋានំ, ព្រហ្មវិហារភាវនានុយោគោ, សទ្ធាបញ្ញាសមាយោគោ, សតិសម្បជញ្ញាធិដ្ឋានំ, បដិសង្ខានភាវនាពលសិទ្ធិ, បរិយុដ្ឋានានុសយប្បហានំ, ឧភយហិតបដិបត្តិ, លោកធម្មេហិ អនុបលេបោ ច ទស្សិតា ហោន្តិ។ តថា បាណាតិបាតាទីហិ បដិវិរតិវចនេន សីលវិសុទ្ធិ ទស្សិតា, តាយ ច ហិរោត្តប្បសម្បត្តិ, មេត្តាករុណាសមង្គិតា , វីតិក្កមប្បហានំ, តទង្គបហានំ, ទុច្ចរិតសំកិលេសប្បហានំ, វិរតិត្តយសិទ្ធិ, បិយមនាបគរុភាវនីយតាទិនិប្ផត្តិ, លាភសក្ការសិលោកសមុទាគមោ, សមថវិបស្សនានំ អធិដ្ឋានភាវោ, អកុសលមូលតនុករណំ, កុសលមូលរោបនំ, ឧភយានត្ថទូរីករណំ, បរិសាសុ វិសារទតា, អប្បមាទវិហារោ,បរេហិ ទុប្បធំសិយតា, អវិប្បដិសារាទិសមង្គិតា ច ទស្សិតា ហោន្តិ។

"**គម្ភីរា**"តិអាទិវចនេហិ គម្ភីរធម្មវិភាវនំ, អលព្ភនេយ្យបតិដ្ឋតា, កប្បានំ អសង្ខ្យេយ្យេនាបិ ទុល្លភបាតុភាវតា, សុខុមេនបិ ញាណេន បច្ចក្ខតោ បដិវិជ្ឈិតុំ អសក្កុណេយ្យតា, ធម្មន្វយសង្ខាតេន អនុមានញាណេនាបិ ទុរធិគមនីយតា, បស្សទ្ធសព្ពទរថតា, សន្តធម្មវិភាវនំ, សោភនបរិយោសានតា, អតិត្តិករភាវោ, បធានភាវប្បត្តិ, យថាភូតញាណគោចរតា, សុខុមសភាវតា, មហាបញ្ញាវិភាវនា ច ទស្សិតា ហោន្តិ។ ទិដ្ឋិទីបកបទេហិ សមាសតោ សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋិយោ បកាសិតាតិ ឱលីនតាតិធាវនវិភាវនំ, ឧបាយវិនិពទ្ធនិទ្ទេសោ, មិច្ឆាភិនិវេសកិត្តនំ, កុម្មគ្គបដិបត្តិយា បកាសនា, វិបរិយេសគ្គាហបញ្ញាបនំ, បរាមាសបរិគ្គហោ, បុព្ពន្តាបរន្តានុទិដ្ឋិបតិដ្ឋាបនំ, ភវវិភវទិដ្ឋិវិភាគោ, តណ្ហាវិជ្ជាបវត្តិ, អន្តវានន្តវាទិដ្ឋិនិទ្ទេសោ, អន្តទ្វយាវតារណំ, អាសវោឃយោគកិលេសគន្ថសំយោជនូបាទានវិសេសវិភជនញ្ច ទស្សិតានិ ហោន្តិ។ តថា "**វេទនានំ សមុទយ**"ន្តិអាទិវចនេហិ ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ អនុពោធបដិវេធសិទ្ធិ, វិក្ខម្ភនសមុច្ឆេទប្បហានំ , តណ្ហាវិជ្ជាវិគមោ, សទ្ធម្មដ្ឋិតិនិមិត្តបរិគ្គហោ, អាគមាធិគមសម្បត្តិ, ឧភយហិតបដិបត្តិ, តិវិធបញ្ញាបរិគ្គហោ, សតិសម្បជញ្ញានុដ្ឋានំ, សទ្ធាបញ្ញាសមាយោគោ, សម្មាវីរិយសមថានុយោជនំ, សមថវិបស្សនានិប្ផត្តិ ច ទស្សិតា ហោន្តិ។

"**អជានតំ អបស្សត**"ន្តិ អវិជ្ជាសិទ្ធិ, "**តណ្ហាគតានំ បរិតស្សិតវិប្ផន្ទិត**ន្តិ តណ្ហាសិទ្ធិ, តទុភយេន ច នីវរណសំយោជនទ្វយសិទ្ធិ, អនមតគ្គសំសារវដ្ដានុច្ឆេទោ, បុព្ពន្តាហរណអបរន្តបដិសន្ធានានិ, អតីតបច្ចុប្បន្នកាលវសេន ហេតុវិភាគោ, អវិជ្ជាតណ្ហានំ អញ្ញមញ្ញានតិវត្តនេន អញ្ញមញ្ញូបការិតា, បញ្ញាវិមុត្តិចេតោវិមុត្តីនំ បដិបក្ខនិទ្ទេសោ ច ទស្សិតា ហោន្តិ។ "**តទបិ ផស្សបច្ចយា**"តិ សស្សតាទិបញ្ញាបនស្ស

បច្ចយាធីនវុត្តិតាកថនេន ធម្មានំ និច្ចតាបដិសេធោ, អនិច្ចតាបតិដ្ឋាបនំ, បរមត្ថតោ ការកាទិបដិក្ខេបោ, ឯវំធម្មតាទិនិទ្ទេសោ, សុញ្ញតាបកាសនំ, សមត្ថនិយាមបច្ចយលក្ខណវិភាវនញ្ច ទស្សិតានិ ហោន្តិ។

“**ឧច្ឆិន្នភវនេត្តិកោ**”តិអាទិនា ភគវតោ បហានសម្បត្តិ, វិជ្ជាធិមុត្តិ, វសីភាវោ, សិក្ខត្តយនិប្ផត្តិ, និព្ពានធាតុទ្វយវិភាគោ, ចតុរធិដ្ឋានបរិបូរណំ, ភវយោនិអាទីសុ អបរិយាបន្នតា ច ទស្សិតា ហោន្តិ។ សកលេន បន សុត្តបទេន តដ្ឋានិដ្ឋេសុ ភគវតោ តាទិភាវោ, តត្ថ ច បរេសំ បតិដ្ឋាបនំ, កុសលធម្មានំ អាទិភូតធម្មទ្វយស្ស និទ្ទេសោ, សិក្ខត្តយូបទេសោ, អត្តន្តបាទិបុគ្គលចតុក្កសិទ្ធិ, កណ្ហកណ្ហវិបាកាទិកម្មចតុក្កវិភាគោ, ចតុរប្បមញ្ញាវិសយនិទ្ទេសោ, សមុទយាទិបញ្ចកស្ស យថាភូតាវពោធោ, ឆសារណីយធម្មវិភាវនា , ទសនាថករធម្មបតិដ្ឋាបន្តិ ឯវមាទយោ និទ្ធារេតព្ពា។

សោឡសហារវណ្ណនា

ទេសនាហារវណ្ណនា

តត្ថ “អត្ថា, លោកោ”តិ ច ទិដ្ឋិយា អធិដ្ឋានភាវេន, វេទនាផស្សាយតនាទិមុខេន ច គហិតេសុ បញ្ចសុ ឧបាទានក្ខន្ធេសុ តណ្ហាវជ្ជា បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា **ទុក្ខសច្ចំ។** តណ្ហា **សមុទយសច្ចំ។** សា បន បរិតស្សនាគ្គហណេន “តណ្ហាគតាន”ន្តិ, “វេទនាបច្ចយា តណ្ហា”តិ ច សរូបេនេវ សមុទយគ្គហណេន, ភវនេត្តិគ្គហណេន ច បាឡិយំ គហិតាវ។ អយំ តាវ សុត្តន្តនយោ។ អភិធម្មនយេន បន អាឃាតានន្ទាទិវចនេហិ, អាតប្បាទិបទេហិ, ចិត្តប្បទោសវចនេន, សព្ពទិដ្ឋិទីបកបទេហិ, កុសលាកុសលគ្គហណេន, ភវគ្គហណេន, សោកាទិគ្គហណេន, តត្ថ តត្ថ សមុទយគ្គហណេន ចាតិ សង្ខេបតោ សព្ពលោកិយកុសលាកុសលធម្មវិភាវនបទេហិ គហិតា កម្មកិលេសា **សមុទយសច្ចំ។** ឧភិន្នំ អប្បវត្តិ **និរោធសច្ចំ។** តស្ស តត្ថ តត្ថ វេទនានំ អត្ថង្គមនិស្សរណបរិយាយេហិ, បច្ចត្តំ និព្ពុតិវចនេន, អនុបាទាវិមុត្តិវចនេន ច បាឡិយំ គហណំ វេទិតព្ពំ។ និរោធបជាននា បដិបទា **មគ្គសច្ចំ។** តស្សាបិ តត្ថ តត្ថ វេទនានំ សមុទយាទិយថាភូតវេទនាបទេសេន, ឆន្នំ ផស្សាយតនានំ សមុទយាទិយថាភូតបជាននបរិយាយេន, ភវនេត្តិយា ឧច្ឆេទបរិយាយេន ច គហណំ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ សមុទយេន **អស្សាទោ,** ទុក្ខេន **អាទីនវោ,** មគ្គនិរោធេហិ **និស្សរណ**ន្តិ ឯវំ ចតុសច្ចវសេន, យានិ **បាឡិយំ** (នេត្តិ. ៩) សរូបេនេវ អាគតានិ អស្សាទាទីនវនិស្សរណានិ, តេសញ្ច វសេន ឥធ អស្សាទាទយោ វេទិតព្ពា។ វិនេយ្យានន្តាទិភាវាបត្តិអាទិកំ យថាវុត្តវិភាគំ បយោជនមេវ **ផលំ។** អាឃាតាទីនំ អករណីយតា, អាឃាតាទិផលស្ស ច អនញ្ញសន្តានភាវិតា, និទ្ទាបសំសាសុ យថាសភាវបដិជាននន្តិព្ពេឋនាតិ ឯវំ តំតំបយោជនាធិគមហេតុ **ឧបាយោ។** អាឃាតាទីនំ ករណបដិសេធនាទិអបទេសេន ធម្មរាជស្ស **អាណត្តិ** វេទិតព្ពាតិ អយំ **ទេសនាហារោ។**

វិចយហារវណ្ណនា

កប្បនាភាវេបិ វោហារវសេន, អនុវាទវសេន ច “មម”ន្តិ វុត្តំ, និយមាភាវតោ វិកប្បនត្ថំ វាគ្គហណំ កតំ, គុណសមង្គិតាយ, អភិមុខីករណាយ ច **“ភិក្ខវេ”**តិ អាមន្តនំ។ អញ្ញភាវតោ, បដិវិរុទ្ធភាវតោ ច **“បរេ”**តិ វុត្តំ, វណ្ណបដិបក្ខតោ, អវណ្ណនីយតោ ច “អវណ្ណ”ន្តិ វុត្តំ។ ព្យត្តិវសេន, វិត្ថារវសេន ច “ភាសេយ្យុ”ន្តិ វុត្តំ, ធារណភាវតោ, អធម្មបដិបក្ខតោ ច “ធម្មស្សា”តិ វុត្តំ, ទិដ្ឋិសីលេហិ សំហតភាវតោ, កិលេសានំ សង្ឃាតករណតោ ច “សង្ឃស្សា”តិ វុត្តំ។ វុត្តបដិនិទ្ទេសតោ, វចនុបន្យាសនតោ ច “តត្រា”តិ វុត្តំ, សម្មុខភាវតោ, បុថុភាវតោ ច “តុម្ហេហី”តិ វុត្តំ។ ចិត្តស្ស ហននតោ, អារម្មណាភិឃាតតោ ច “អាឃាតោ”តិ វុត្តំ, អារម្មណេ សង្កោចវុត្តិយា, អតុដ្ឋាការតាយ ច “អប្បច្ចយោ”តិ វុត្តំ, អារម្មណចិន្តនតោ, និស្សយតោ ច “ចេតសោ”តិ វុត្តំ, អត្ថាសាធនតោ, អនុ អនុ “អនត្ថសាធនតោ” ច “អនភិរទ្ធី”តិ វុត្តំ, ការណានរហត្តា, សត្ថុសាសនេ ឋិតេហិ កាតុំ អសក្កុណេយ្យត្តា ច “ន ករណីយា”តិ វុត្តន្តិ។ ឥមិនា នយេន សព្ពបទេសុ វិនិច្ឆយោ កាតព្ពោ។ ឥតិ អនុបទវិចយតោ **វិចយោ ហារោ** អតិវិត្ថារភយេន, សក្កា ច អដ្ឋកថំ តស្សា លីនត្ថវណ្ណនញ្ច អនុគន្ត្វា អយមត្ថោ វិញ្ញុនា វិភាវេតុន្តិ ន វិត្ថារយិម្ហ។

យុត្តិហារវណ្ណនា

សព្ពេន សព្ពំ អាឃាតាទីនំ អករណំ តាទិភាវាយ សំវត្តតីតិ យុជ្ជតិ ឥដ្ឋានិដ្ឋេសុ សមប្បវត្តិសព្ភាវតោ។ យស្មិំ សន្តានេ អាឃាតាទយោ ឧប្បន្នា, តន្និមិត្តកោ អន្តរាយោ តស្សេវ សម្បត្តិវិពន្ធាយ សំវត្តតីតិ យុជ្ជតិ។ កស្មា? សន្តានន្តរេសុ អសង្កមនតោ។ ចិត្តំ អភិភវិត្វា ឧប្បន្នា អាឃាតាទយោ សុភាសិតាទិសល្លក្ខណេបិ អ

សមត្ថតាយ សំវត្តន្តីតិ យុជ្ជតិ សកោធលោភានំ អន្ធតមសញ្ចារតោ។ បាណាតិបាតាទិទុស្សីល្យតោ វេរមណិ សព្ព
សត្តានំ បាមោជ្ជបាសំសភាវាយ សំវត្តតីតិ យុជ្ជតិ។ សីលសម្បត្តិយា ហិ មហតោ កិត្តិសទ្ទស្ស អព្ភុគ្គមោ
ហោតីតិ។ គម្ភីរតាទិវិសេសយុត្តេន គុណេន តថាគតស្ស វណ្ណនា ឯកទេសភូតាបិ សកលសព្ពញ្ញុគុណគ្គហណាយ
សំវត្តតីតិ យុជ្ជតិ អនញ្ញសាធារណត្តា។ តជ្ជាអយោនិសោមនសិការបរិក្ខតានិ អធិគមតក្កនានិ សស្សតវាទាទិ
អភិនិវេសាយ សំវត្តន្តីតិ យុជ្ជតិ កប្បនាជាលស្ស អសមុគ្ឃាដិតត្តា។ វេទនាទីនវានវពោធេន វេទនាយ តណ្ហា
បវឌ្ឍតីតិ យុជ្ជតិ អស្សាទានុបស្សនាសញ្ចារតោ។ សតិ ច វេទយិតរាគេ តត្ថ អត្តត្តនិយគាហោ,
សស្សតាទិគាហោ ច វិបរិផន្ទតីតិ យុជ្ជតិ ការណស្ស សន្និហិតត្តា។ តណ្ហាបច្ចយា ហិ ឧបាទានំ សស្សតាទិវាទេ
បញ្ញបេន្តានំ , តទនុច្ឆវិកំ វា វេទនំ វេទយន្តានំ ផស្សោ ហេតូតិ យុជ្ជតិ វិសយិន្ទ្រិយវិញ្ញាណសង្គតិយា វិនា
តទភាវតោ។ ឆផស្សាយតននិមិត្តាវដ្ដស្ស អនុបច្ឆេទោតិ យុជ្ជតិ តត្ថ អវិជ្ជាតណ្ហានំ អប្បហីនត្តា។ ឆន្នំ
ផស្សាយតនានំ សមុទយាទិបជាននា សព្ពទិដ្ឋិគតិកសញ្ញំ អតិច្ច តិដ្ឋតីតិ យុជ្ជតិ ចតុសច្ចបដិវេធភាវតោ។
ឥមាហេវ ទ្វាសដ្ឋិយា ទិដ្ឋីហិ សព្ពទិដ្ឋិគតានំ អន្តោជាលីកតភាវោតិ យុជ្ជតិ អកិរិយវាទាទីនំ ឥស្សរវាទាទីនញ្ច
តទន្តោគធត្តា។ តថា ចេវ សំវណ្ណិតំ។ ឧច្ឆិន្នភវនេត្តិកោ តថាគតស្ស កាយោតិ យុជ្ជតិ, យស្មា ភគវា អភិនីហារ
សម្បត្តិយា ចតូសុ សតិបដ្ឋានេសុ បតិដ្ឋិតចិត្តោ សត្តពោជ្ឈង្គេ យេវ យថាភូតំ ភាវេសិ។ កាយស្ស ភេទា
បរិនិព្ពុតំ ន ទក្ខន្តីតិ យុជ្ជតិ អនុបាទិសេសនិព្ពានប្បត្តិយំ រូបាទីសុ កស្សចិបិ អនវសេសតោតិ អយំ
យុត្តិហារោ។

បទដ្ឋានហារវណ្ណនា

អវណ្ណារហអវណ្ណានុរូបសម្បត្តានាទេយ្យវចនតាទិវិបត្តីនំ បទដ្ឋានំ។ វណ្ណារហវណ្ណានុរូសម្បត្តសទ្ទេយ្យ
វចនតាទិសម្បត្តីនំ បទដ្ឋានំ។ តថា អាឃាតាទយោ និរយាទិទុក្ខស្ស បទដ្ឋានំ។ អាឃាតាទីនំ អករណំ សគ្គ
សម្បត្តិអាទិសព្ពសម្បត្តីនំ បទដ្ឋានំ។ បាណាតិបាតាទីហិ បដិវិរតិ អរិយស្ស សីលក្ខន្ធស្ស បទដ្ឋានំ។ អរិយោ សី
លក្ខន្ធោ អរិយស្ស សមាធិក្ខន្ធស្ស បទដ្ឋានំ។ អរិយោ សមាធិក្ខន្ធោ អរិយស្ស បញ្ញាក្ខន្ធស្ស បទដ្ឋានំ។ គម្ភីរតាទិ
វិសេសយុត្តំ ភគវតោ បដិវេធប្បការញាណំ ទេសនាញាណស្ស បទដ្ឋានំ។ ទេសនាញាណំ វិនេយ្យានំ សកលវដ្ដទុក្ខ
និស្សរណស្ស បទដ្ឋានំ។ សព្ពាបិ ទិដ្ឋិ ទិដ្ឋុបាទានត្តិ សា យថារហំ នវវិធស្សាបិ ភវស្ស បទដ្ឋានំ។ ភវោ ជាតិយា,
ជាតិ ជរាមរណស្ស, សោកាទីនញ្ច បទដ្ឋានំ។ វេទនានំ សមុទយាទិយថាភូតវេទនំ ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ
អនុពោធបដិវេធោ។ តត្ថ អនុពោធោ បដិវេធស្ស បទដ្ឋានំ, បដិវេធោ ចតុព្ពិធស្ស សាមញ្ញផលស្ស បទដ្ឋានំ។
“អជានតំ អបស្សត”ន្តិ អវិជ្ជាគហណំ, តត្ថ អវិជ្ជា សង្ខារានំ បទដ្ឋានន្តិ យាវ វេទនា តណ្ហាយ បទដ្ឋានន្តិ នេតព្ពំ។
“តណ្ហាគតានំ បរិតស្សិតវិប្ផន្ទិត”ន្តិ ឯត្ថ តណ្ហា ឧបាទានស្ស បទដ្ឋានំ។ “តទបិ ផស្សបច្ចយា”តិ ឯត្ថ
សស្សតាទិបញ្ញាបនំ បរេសំ មិច្ឆាភិនិវេសស្ស បទដ្ឋានំ, មិច្ឆាភិនិវេសោ សទ្ធម្មស្សវនសប្បុរិសូបស្សយយោនិសោ
មនសិការធម្មានុធម្មបដិបត្តីហិ វិមុខតាយ, អសទ្ធម្មស្សវនាទីនញ្ច បទដ្ឋានំ, “អញ្ញត្រ ផស្សា”តិអាទីសុ ផស្សោ
វេទនាយ បទដ្ឋានំ, ឆ ផស្សាយតនានិ ផស្សស្ស, សកលវដ្ដទុក្ខស្ស ច បទដ្ឋានំ, ឆន្នំ ផស្សាយតនានំ
សមុទយាទិយថាភូតប្បជាននំ និព្ពិទាយ បទដ្ឋានំ, និព្ពិទា វិរាគស្សាតិ យាវ អនុបាទាបរិនិព្ពានំ នេតព្ពំ។
ភគវតោ ភវនេត្តិសមុច្ឆេទោ សព្ពញ្ញុតាយ បទដ្ឋានំ។ តថា អនុបាទាបរិនិព្ពានស្សាតិ អយំ **បទដ្ឋានហារោ។**

លក្ខណហារវណ្ណនា

អាឃាតាទិគ្គហណេន កោធុបនាហមក្ខបលាសឥស្សាមច្ឆរិយសារម្ភបរវម្ភនាទីនំ សង្គហោ បដិឃ
ចិត្តុប្បាទបរិយាបន្នតាយ ឯកលក្ខណត្តា។ អានន្ទាទិគ្គហណេន អភិជ្ឈាវិសមលោភមានាតិ
មានមទប្បមាទាទីនំ សង្គហោ លោភចិត្តុប្បាទបរិយាបន្នតាយ សមានលក្ខណត្តា។ តថា អាឃាតគ្គហណេន
អវសិដ្ឋគន្ថនីវរណានំ សង្គហោ កាយគន្ថនីវរណលក្ខណេន ឯកលក្ខណត្តា។ អានន្ទគ្គហណេន ផស្សាទីនំ
សង្គហោ សង្ខារក្ខន្ធលក្ខណេន ឯកលក្ខណត្តា។ សីលគ្គហណេន អធិចិត្តអធិបញ្ញាសិក្ខានម្បិ សង្គហោ សិក្ខា
លក្ខណេន ឯកលក្ខណត្តា។ ឥធ បន សីលស្សេវ ឥន្ទ្រិយសំវរាទិកស្ស ទដ្ឋព្ពំ។ ទិដ្ឋិគ្គហណេន អវសិដ្ឋ
ឧបាទានានម្បិ សង្គហោ ឧបាទានលក្ខណេន ឯកលក្ខណត្តា។ “វេទនាន”ន្តិ ឯត្ថ វេទនាគ្គហណេន អវសិដ្ឋ
ឧបាទានក្ខន្ធានម្បិ សង្គហោ ខន្ធលក្ខណេន ឯកលក្ខណត្តា។ តថា វេទនាយ ធម្មាយតនធម្មធាតុ
បរិយាបន្នត្តា សម្មសនូបគានំ សព្ពេសំ អាយតនានំ ធាតូនញ្ច សង្គហោ អាយតនលក្ខណេន, ធាតុលក្ខណេន
ច ឯកលក្ខណត្តា។ “អជានតំ អបស្សត”ន្តិ ឯត្ថ អវិជ្ជាគ្គហណេន ហេតុអាសវោឃយោគនីវរណាទិសង្គហោ
ហេតាទិលក្ខណេន ឯកលក្ខណត្តា អវិជ្ជាយ, តថា “តណ្ហាគតានំ បរិតស្សិតវិប្ផន្ទិត”ន្តិ ឯត្ថ
តណ្ហាគ្គហណេនាបិ។ “តទបិ ផស្សបច្ចយា”តិ ឯត្ថ ផស្សគ្គហណេន សញ្ញាសង្ខារវិញ្ញាណានំ សង្គហោ វិបល្លា
សហេតុភាវេន, ខន្ធលក្ខណេន ច ឯកលក្ខណត្តា។ ឆផស្សាយតនគ្គហណេន ខន្ធិន្ទ្រិយធាតាទីនំ សង្គហោ

ផស្សប្បត្តិនិមិត្តតាយ, សម្មសនសភាវេន ច ឯកលក្ខណត្តា។ ភវនេត្តិគ្គហណេន អវិជ្ជាទីនម្បិ សំកិលេសធម្មានំ សង្គហោ វដ្ដហេតុភាវេន ឯកលក្ខណត្តាតិ អយំ **លក្ខណហារោ។**

ចតុព្យូហហារវណ្ណនា

និទ្ទាបសំសាហិ សម្មាកម្បិតចេតសា មិច្ឆាជីវតោ អនោរតា សស្សតាទិមិច្ឆាភិនិវេសិនោ សីលាទិធម្មក្ខន្ធេសុ អប្បតិដ្ឋិតតាយ សម្មាសម្ពុទ្ធគុណរសស្សាទវិមុខា វេនេយ្យា ឥមិស្សា ទេសនាយ **និទានំ។** តេ យថាវុត្តទោសវិនិមុត្តា កថំ នុ ខោ សម្មាបដិបត្តិយា ឧភយហិតបរា ភវេយ្យុន្តិ អយមេត្ថ ភគវតោ **អធិប្បាយោ។** បទនិព្ពចនំ **និរុត្តិ។** តំ “ឯវ”ន្តិអាទិនិទានបទានំ, “មម”ន្តិអាទិបាឡិបទានញ្ច អដ្ឋកថាវសេន សុវិញ្ញេយ្យត្តា អតិវិត្ថារភយេន ន វិត្ថារយិម្ហ។ បទបទត្ថនិទ្ទេសនិក្ខេបសុត្តទេសនាសន្ធិវសេន ឆព្ពិធា **សន្ធិ។** តត្ថ បទស្ស បទន្តរេន សម្ពន្ធោ **បទសន្ធិ។** តថា បទត្ថស្ស បទត្ថន្តរេន សម្ពន្ធោ **បទត្ថសន្ធិ** ។ នានានុសន្ធិកស្ស សុត្តស្ស តំតំអនុសន្ធីហិ សម្ពន្ធោ, ឯកានុសន្ធិកស្ស ច បុព្ពាបរសម្ពន្ធោ **និទ្ទេសសន្ធិ** , យា អដ្ឋកថាយំ បុច្ឆានុសន្ធិអជ្ឈាសយានុសន្ធិយថានុសន្ធិវសេន តិវិធា វិភត្តា, តា បនេតា តិស្សោបិ សន្ធិយោ អដ្ឋកថាយំ វិចារិតា ឯវ។ **សុត្តសន្ធិ** ច បឋមំ និក្ខេបវសេន អម្ហេហិ បុព្ពេ ទស្សិតាយេវ។ ឯកិស្សា ទេសនាយ ទេសនាន្តរេន សទ្ធឹ សំសន្ទនំ **ទេសនាសន្ធិ**, សា ឯវំ វេទិតព្ពា – “មមំ វា ភិក្ខវេ…បេ…. ន ចេតសោ អនភិរទ្ធិ ករណីយា”តិ អយំ ទេសនា “ឧភតោទណ្ឌកេន ចេបិ ភិក្ខវេ កកចេន ចោរា ឱចរកា អង្គមង្គានិ ឱក្កន្តេយ្យុំ, តត្រាបិ យោ មនោ បទូសេយ្យ, ន មេ សោ តេន សាសនករោ”តិ (ម. និ. ១.២៣២) ឥមាយ ទេសនាយ សទ្ធឹ សំសន្ទតិ។ “តុម្ហំ យេវស្ស តេន អន្តរាយោ”តិ “កម្មស្សកា មាណវ សត្តា…បេ…. ទាយាទា ភវិស្សន្តី”តិ (អ. និ. ១០.២១៦) ឥមាយ ទេសនាយ សំសន្ទតិ។ “អបិ តុម្ហេ…បេ…. អាជានេយ្យាថា”តិ “កុទ្ធោ អត្ថំ…បេ…. សហតេ នរ”ន្តិ (អ. និ. ៧.៦៤; មហានិ. ៥, ១៥៦, ១៩៥) ឥមាយ ទេសនាយ សំសន្ទតិ។

“មមំ វា ភិក្ខវេ បរេ វណ្ណំ…បេ…. ន ចេតសោ ឧព្ពិល្លាវិតត្តំ ករណីយ”ន្តិ “ធម្មាបិ វោ ភិក្ខវេ បហាតព្ពា, បគេវ អធម្មា (ម. និ. ១.២៤០)។ កុល្លូបមំ វោ ភិក្ខវេ ធម្មំ ទេសេស្សាមិ, និត្ថរណត្ថាយ, នោ គហណត្ថាយា”តិ (ម. និ. ១.២៤០) ឥមាយ ទេសនាយ សំសន្ទតិ។ “តត្រ ចេ តុម្ហេហិ…បេ…. ឧព្ពិលាវិតា, តុម្ហំ យេវស្ស តេន អន្តរាយោ”តិ “លុទ្ធោអត្ថំ…បេ…. សហតេ នរ”ន្តិ (ឥតិវុ. ៨៨; មហានិ. ៥.១៥៦, ១៩៥; ចូឡនិ. ១២៨) “កាមន្ធា ជាលសញ្ឆន្នា, តណ្ហាឆទនឆាទិតា”តិ (ឧទា. ៦៤; នេត្តិ. ២៧, ៩០; បេដកោ. ១៤) ឥមាហិ ទេសនាហិ សំសន្ទតិ។

“អប្បមត្តកំ…បេ…. សីលមត្តក”ន្តិ “បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។ អយំ ខោ ព្រាហ្មណ យញ្ញោ បុរិមេហិ យញ្ញេហិ អប្បដ្ឋតរោ ច អប្បសមារម្ភតរោ ច មហប្ផលតរោ ច មហានិសំសតរោ ចា”តិអាទិកាយ (ទី. និ. ១.៣៥៣) ទេសនាយ សំសន្ទតិ, បឋមជ្ឈានស្ស សីលតោ មហប្ផលមហានិសំសតរភាវវចនេន ឈានតោ សីលស្ស អប្បភាវទីបនតោ។

“បាណាតិបាតំ បហាយា”តិអាទិ “សមណោ ខលុ ភោ គោតមោ សីលវា…បេ…. កុសលសីលេន សមន្នាគតោ”តិអាទិកាហិ (ទី. និ. ១.៣០៤) ទេសនាហិ សំសន្ទតិ។

“អញ្ញេវ ធម្មា គម្ភីរា”តិអាទិ “អធិគតោ ខោ ម្យាយំ ធម្មោ គម្ភីរោ”តិអាទិ (ទី. និ. ២.៦៧; ម. និ. ១.២៨១; ២.៣៣៧; សំ. និ. ១.១៧២; មហាវ. ៧, ៨) បាឡិយា សំសន្ទតិ។ គម្ភីរតាទិវិសេសយុត្តធម្មបដិវេធេន ហិ ញាណស្ស គម្ភីរាទិភាវោ វិញ្ញាយតីតិ។

“សន្តិ ភិក្ខវេ ឯកេ សមណព្រាហ្មណា”តិអាទិ “សន្តិ ភិក្ខវេ ឯកេ សមណព្រាហ្មណា បុព្ពន្តកប្បិកា…បេ…. អភិវទន្តិ, សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ច, ឥទមេវ សច្ចំ, មោឃមញ្ញន្តិ ឥត្ថេកេ អភិវទន្តិ, អសស្សតោ, សស្សតោ ច អសស្សតោ ច, នេវ សស្សតោ ច នាសស្សតោ ច, អន្តវា, អនន្តវា, អន្តវា ច អនន្តវា ច, នេវន្តវា នានន្តវា ច អត្តា ច លោកោ ច ឥទមេវ សច្ចំ, មោឃមញ្ញន្តិ ឥត្ថេកេ អភិវទន្តី”តិអាទិកាហិ (ម. និ. ៣.២៧) ទេសនាហិ សំសន្ទតិ។

“សន្តិ ភិក្ខវេ ឯកេ សមណព្រាហ្មណា អបរន្តកប្បិកា”តិអាទិ “សន្តិ ភិក្ខវេ ឯកេ សមណព្រាហ្មណា អបរន្តកប្បិកា…បេ…. អភិវទន្តិ, សញ្ញី អត្តា ហោតិ អរោគោ បរំ មរណា។ ឥត្ថេកេ អភិវទន្តិ អសញ្ញី, នេវសញ្ញីនាសញ្ញី ច អត្តា ហោតិ អរោគោ បរំ មរណា។ ឥត្ថេកេ អភិវទន្តិ សតោ វា បន សត្តស្ស ឧច្ឆេទំ វិនាសំ វិភវំ បញ្ញបេន្តិ, ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានំ វា បនេកេ អភិវទន្តី”តិអាទិកាហិ (ម. និ. ៣.២១) ទេសនាហិ សំសន្ទតិ។ “វេទនានំ…បេ….

តថាគតោ”តិ “តយិទំ សង្ខតំ ឱឡារិកំ, អត្ថិ ខោ បន សង្ខារានំ និរោធោ, អត្ថេតន្តិ ឥតិ វិទិត្វា តស្ស និស្សរណទស្សាវី តថាគតោ តទុបាតិវត្តោ”តិអាទិកាហិ (ម. និ. ៣.២៨) ទេសនាហិ សំសន្ទតិ។

“តទបិ តេសំ…បេ.… វិប្ផន្ទិតមេវា”តិ ឥទំ “តេសំ ភវតំ អញ្ញត្រេវ ឆន្ទាយ អញ្ញត្រ រុចិយា អញ្ញត្រ អនុស្សវា អញ្ញត្រ អាការបរិវិតក្កា អញ្ញត្រ ទិដ្ឋិនិជ្ឈានក្ខន្តិយា បច្ចត្តំយេវ ញាណំ ភវិស្សតិ បរិសុទ្ធំ បរិយោទាតន្តិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ បច្ចត្តំ ខោ បន ភិក្ខវេ ញាណេ អសតិ បរិសុទ្ធេ បរិយោទាតេ យទបិ តេ ភោន្តោ សមណព្រាហ្មណា តត្ថ ញាណភាគមត្តមេវ បរិយោទាបេន្តិ, តទបិ តេសំ ភវតំ សមណព្រាហ្មណានំ ឧបាទានមក្ខាយតី”តិអាទិកាហិ (ម. និ. ៣.២៩) ទេសនាហិ សំសន្ទតិ។

“តទបិ ផស្សបច្ចយា”តិ ឥទញ្ច “ចក្ខុញ្ច បដិច្ច រូបេ ច ឧប្បជ្ជតិ ចក្ខុវិញ្ញាណំ, តិណ្ណំ សង្គតិ ផស្សោ, ផស្សបច្ចយា វេទនា, វេទនាបច្ចយា តណ្ហា, តណ្ហាបច្ចយា ឧបាទាន”ន្តិ, (សំ. និ. ២.៤៤) “ឆន្ទមូលកា ឥមេ អាវុសោ ធម្មា មនសិការសមុដ្ឋានា ផស្សសមោធានា វេទនាសមោសរណា”តិ (អ. និ. ៨.៨៣) ច អាទិកាហិ ទេសនាហិ សំសន្ទតិ។

“យតោ ខោ ភិក្ខវេ ភិក្ខុ ឆន្នំ ផស្សាយតនាន”ន្តិអាទិ “យតោ ខោ អានន្ទ ភិក្ខុ នេវ វេទនំ អត្តានំ សមនុបស្សតិ, ន សញ្ញំ, ន សង្ខារេ, ន វិញ្ញាណំ អត្តានំ សមនុបស្សតិ, សោ ឯវំ អសមនុបស្សន្តោ ន កិញ្ចិ លោកេ ឧបាទិយតិ, អនុបាទិយំ ន បរិតស្សតិ, អបរិតស្សំ បច្ចត្តំយេវ បរិនិព្ពាយតី”តិអាទិកាហិ ទេសនាហិ សំសន្ទតិ។

“សព្ពេ តេ ឥមេហេវ ទ្វាសដ្ឋិយា វត្ថូហិ អន្តោជាលីកតា”តិអាទិ “យេ ហិ កេចិ ភិក្ខវេ…បេ.… អភិវទន្តិ, សព្ពេ តេ ឥមានេវ បញ្ច កាយានិ អភិវទន្តិ ឯតេសំ វា អញ្ញតរ”ន្តិអាទិកាហិ (ម. និ. ៣.២៦) ទេសនាហិ សំសន្ទតិ។ **“កាយស្ស ភេទា…បេ.… ទេវមនុស្សា”តិ** –

> “អច្ចី យថា វាតវេគេន ខិត្តា, (ឧបសិវាតិ ភគវា)
> អត្ថំ បលេតិ ន ឧបេតិ សង្ខំ;
> ឯវំ មុនី នាមកាយា វិមុត្តោ,
> អត្ថំ បលេតិ ន ឧបេតិ សង្ខ”ន្តិ។ (សុ. និ. ១០៨០; ចូឡនិ. ៤៣);

អាទិកាហិ ទេសនាហិ សំសន្ទតីតិ អយំ **ចាតុព្យូហោ ហារោ។**

អាវត្តហារវណ្ណនា

អាយាតាទីនំ អករណីយតាវចនេន ខន្តិសោរច្ចានុដ្ឋានំ។ តត្ថ ខន្តិយា សទ្ធាបញ្ញាបរាបការទុក្ខសហគតានំ សង្គហោ, សោរច្ចេន សីលស្ស។ សទ្ធាទិគ្គហណេន ច សទ្ធិន្ទ្រិយាទិសកលពោធិបក្ខិយធម្មា អាវត្តន្តិ។ សីលគ្គហណេន អវិប្បដិសារាទយោ សព្ពេបិ សីលានិសំសធម្មា អាវត្តន្តិ។ បាណាតិបាតាទីហិ បដិវិរតិវចនេន អប្បមាទវិហារោ, តេន សកលំ សាសនព្រហ្មចរិយំ អាវត្តតិ។ គម្ភីរតាទិវិសេសយុត្តធម្មគ្គហណេន មហាពោធិបកិត្តនំ។ អនាវរណញាណបទដ្ឋានញ្ហិ អាសវក្ខយញាណំ, អាសវក្ខយញាណបទដ្ឋានញ្ច អនាវរណញាណំ មហាពោធិ, តេន ទសពលាទយោ សព្ពេ ពុទ្ធគុណា អាវត្តន្តិ។ សស្សតាទិទិដ្ឋិគ្គហណេន តណ្ហាវិជ្ជាយ សង្គហោ, តាហិ អនមតគ្គសំសារវដ្ដំ អាវត្តតិ។ វេទនានំ សមុទយាទិយថាភូតវេទនេន ភគវតោ បរិញ្ញាត្តយវិសុទ្ធិ, តាយ បញ្ញាបារមិមុខេន សព្ពបារមិយោ អាវត្តន្តិ។ “អជានតំ អបស្សត”ន្តិ អវិជ្ជាគ្គហណេន អយោនិសោមនសិការបរិគ្គហោ, តេន ច អយោនិសោមនសិការមូលកា ធម្មា អាវត្តន្តិ។ “តណ្ហាគតានំ បរិតស្សិតវិប្ផន្ទិត”ន្តិ តណ្ហាគ្គហណេន នវ តណ្ហាមូលកា ធម្មា អាវត្តន្តិ, “តទបិ ផស្សបច្ចយា”តិអាទិ សស្សតាទិបញ្ញាបនស្ស បច្ចយាធីនវុត្តិទស្សនំ, តេន អនិច្ចតាទិលក្ខណត្តយំ អាវត្តតិ។ ឆន្នំ ផស្សាយតនានំ យថាភូតំ បជាននេន វិមុត្តិសម្បទានិទ្ទេសោ, តេន សត្តបិ វិសុទ្ធិយោ អាវត្តន្តិ។ “ឧច្ឆិន្នភវនេត្តិកោ តថាគតស្ស កាយោ”តិ តណ្ហាបហានំ, តេន ភគវតោ សកលសំកិលេសប្បហានំ អាវត្តតីតិ អយំ **អាវត្តោ ហារោ។**

វិភត្តិហារវណ្ណនា

អាយាតានន្ទាទយោ អកុសលា ធម្មា, តេសំ អយោនិសោមនសិការាទិ បទដ្ឋានំ។ យេហិ បន ធម្មេហិ អាយាតានន្ទាទីនំ អករណំ អប្បវត្តិ, តេ អព្យាបាទាទយោ កុសលា ធម្មា, តេសំ យោនិសោមនសិការាទិ

បទដ្ឋានំ។ តេសុ អាឃាតាទយោ កាមាវចរាវ, អព្យាបាទាទយោ ចតុភូមកា។ តថា បាណាតិបាតាទីហិ បដិវិរតិ កុសលា វា អព្យាកតា វា, តស្សា ហិរោត្តប្បាទយោ ធម្មា បទដ្ឋានំ។ តត្ថ កុសលា សិយា កាមាវចរា, សិយា លោកុត្តរា, អព្យាកតា លោកុត្តរាវ។ “អត្ថិ ភិក្ខវេ អញ្ញេវ ធម្មា គម្ភីរា”តិ វុត្តធម្មា សិយា កុសលា, សិយា អព្យាកតា, តត្ថ កុសលានំ វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនា បទដ្ឋានំ។ អព្យាកតានំ មគ្គធម្មា, វិបស្សនា, អាវជ្ជនា វា បទដ្ឋានំ។ តេសុ កុសលា លោកុត្តរា, អព្យាកតា សិយា កាមាវចរា, សិយា លោកុត្តរា, សព្ពាបិ ទិដ្ឋិយោ អកុសលាវ កាមាវចរាវ, តាសំ អវិសេសេន មិច្ឆាភិនិវេសេ អយោនិសោមនសិការោ បទដ្ឋានំ។ វិសេសតោ បន សន្តតិឃនវិនិព្ភោគាភាវតោ ឯកត្តនយស្ស មិច្ឆាគាហោ អតីតជាតិអនុស្សរណតក្កសហិតោ សស្សតទិដ្ឋិយា បទដ្ឋានំ។ ហេតុផលភាវេន សម្ពន្ធភាវស្ស អគ្គហណតោ នានត្តនយស្ស មិច្ឆាគាហោ តជ្ជាសមន្នាហារសហិតោ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិយា បទដ្ឋានំ។ ឯវំ សេសទិដ្ឋីនម្បិ យថាសម្ភវំ វត្តព្ពំ។ “វេទនាន”ន្តិ ឯត្ថ វេទនា សិយា កុសលា, សិយា អព្យាកតា, សិយា កាមាវចរា, សិយា រូបាវចរា, សិយា អរូបាវចរា, ផស្សោ តាសំ បទដ្ឋានំ។ វេទនានំ សមុទយាទិ យថាភូតវេទនំ មគ្គញាណំ, អនុបាទាវិមុត្តិ ផលំ , តេសំ “អញ្ញេវ ធម្មា គម្ភីរា”តិ ឯត្ថ វុត្តនយេន ធម្មាទិវិភាគោ នេតព្ពោ។ “អជានតំ អបស្សត”ន្តិអាទីសុ អវិជ្ជា តណ្ហា អកុសលា កាមាវចរា, តាសុ អវិជ្ជាយ អាសវា, អយោនិសោមនសិការោ ឯវ វា បទដ្ឋានំ។ តណ្ហាយ សំយោជនិយេសុ ធម្មេសុ អស្សាទទស្សនំ បទដ្ឋានំ។ “តទបិ ផស្សបច្ចយា”តិ ឯត្ថ ផស្សស្ស វេទនាយ វិយ ធម្មាទិវិភាគោ វេទិតព្ពោ។ តមិនា នយេន ផស្សាយតនាទីនម្បិ យថារហំ ធម្មាទិវិភាគោ នេតព្ពោតិ អយំ **វិភត្តិហារោ។**

បរិវត្តហារវណ្ណនា

អាឃាតាទីនំ អករណំ ខន្តិសោរច្ចានិ អនុព្រូហេត្វា បដិសង្ខានភាវនាពលសិទ្ធិយា ឧភយហិតបដិបត្តឹ អាវហតិ។ អាឃាតាទយោ បន បវត្តិយមានា ទុព្ពណ្ណតំ ទុក្ខសេយ្យំ ភោគហានី អកិត្តិ បរេហិ ទុរុបសង្កមនតញ្ច និប្ផាទេន្តា និរយាទីសុ មហាទុក្ខំ អាវហន្តិ។ បាណាតិបាតាទីហិ បដិវិរតិ អវិប្បដិសារាទិកល្យាណំ បរម្បរំ អាវហតិ។ បាណាតិបាតាទិ បន វិប្បដិសារាទិអកល្យាណំ បរម្បរំ, គម្ភីរតាទិវិសេសយុត្តំ ញាណំ វិនេយ្យានំ យថារហំ វិជ្ជាភិញ្ញាទិគុណវិសេសំ អាវហតិ សព្ពញ្ញេយ្យំ យថាសភាវាវពោធតោ។ តថា គម្ភីរតាទិវិសេសរហិតំ បន ញាណំ ញេយ្យេសុ សាវរណតោ យថាវុត្តគុណវិសេសំ នាវហតិ។ សព្ពាបិ ចេតា ទិដ្ឋិយោ យថារហំ សស្សតុច្ឆេទភាវតោ អន្តទ្វយភូតា សក្កាយតីរំ នាតិវត្តន្តិ អនិយ្យានិកសភាវត្តា។ និយ្យានិកសភាវត្តា បន សម្មាទិដ្ឋិ សបរិក្ខារា មជ្ឈិមបដិបទាភូតា អតិក្កម្ម សក្កាយតីរំ បារំ អាគច្ឆតិ។ វេទនានំ សមុទយាទិយថាភូត វេទនំ អនុបាទាវិមុត្តឹ អាវហតិ មគ្គភាវតោ។ វេទនានំ សមុទយាទិអសម្បដិវេធោ សំសារចារកាវរោធំ អាវហតិ សង្ខារានំ បច្ចយភាវតោ។ វេទយិតសភាវបដិច្ឆាទកោ សម្មោហោ តទភិនន្ទនំ អាវហតិ ។ យថាភូតាវពោធោ បន តត្ថ និព្ពេទំ វិរាគញ្ច អាវហតិ។ មិច្ឆាភិនិវេសេ អយោនិសោមនសិការសហិតា តណ្ហា អនេកវិហិតំ ទិដ្ឋិជាលំ បសារេតិ។ យថាវុត្តតណ្ហាសមុច្ឆេទោ បឋមមគ្គោ តំ ទិដ្ឋិជាលំ សង្កោចេតិ។ សស្សតវាទាទិបញ្ញាបនស្ស ផស្សោ បច្ចយោ ហោតិ អសតិ ផស្សេ តទភាវតោ។ ទិដ្ឋិពន្ធនពទ្ធានំ ផស្សាយតនាទីនំ អនិរោធេន ផស្សាទិអនិរោធោ សំសារទុក្ខស្ស អនិវត្តិយេវ, យាថាវតោ ផស្សាយតនាទិបរិញ្ញា សព្ពទិដ្ឋិទស្សនានិ អតិវត្តតិ, ផស្សាយតនាទិអបរិញ្ញា តំទិដ្ឋិគហនំ នាតិវត្តតិ, ភវនេត្តិសមុច្ឆេទោ អាយតឹ អត្តភាវស្ស អនិព្ពត្តិយា សំវត្តតិ, អសមុច្ឆិន្នាយ ភវនេត្តិយា អនាគតេ ភវប្បពន្ធោ បរិវត្តតិយេវាតិ អយំ **បរិវត្តោ ហារោ។**

វេវចនហារវណ្ណនា

“មម មយ្ហំ មេ”តិ បរិយាយវចនំ។ “ភិក្ខវេ សមណា តបស្សិនោ”តិ បរិយាយវចនំ។ “បរេ អញ្ញេ បដិវិរុទ្ធា”តិ បរិយាយវចនំ។ “អវណ្ណំ អកិត្តឹ និន្ទ”ន្តិ បរិយាយវចនំ។ “ភាសេយ្យុំ ភណេយ្យុំ ករេយ្យុ”ន្តិ បរិយាយវចនំ។ “ធម្មស្ស វិនយស្ស សត្ថុសាសនស្សា”តិ បរិយាយវចនំ។ “សង្ឃស្ស សមូហស្ស គណស្សា”តិ បរិយាយវចនំ។ “តត្រ តត្ថ តេសូ”តិ បរិយាយវចនំ។ “តុម្ហេហិ វោ ភវន្តេហី”តិ បរិយាយវចនំ។ “អាឃាតោ ទោសោ ព្យាបាទោ”តិ បរិយាយវចនំ។ “អប្បច្ចយោ ទោមនស្សំ ចេតសិកទុក្ខ”ន្តិ បរិយាយវចនំ។ “ចេតសោ អនភិរទ្ធិ ចិត្តស្ស ព្យាបត្តិ មនោបទោសោ”តិ បរិយាយវចនំ។ “ន ករណីយា ន ឧប្បាទេតព្ពា ន បវត្តេតព្ពា”តិ បរិយាយវចនំ។ ឥតិ ឥមិនា នយេន សព្ពបទេសុ វេវចនំ វត្តព្ពន្តិ អយំ **វេវចនោ ហារោ។**

បញ្ញត្តិហារវណ្ណនា

អាឃាតោ វត្ថុវសេន ទសវិធេន ឯកូនវីសតិវិធេន វា បញ្ញត្តោ។ អប្បច្ចយោ ឧបវិចារវសេន ឆធា បញ្ញត្តោ។ អានន្ទោបីតិអាទិវសេន នវធា បញ្ញត្តោ។ បីតិ សាមញ្ញតោ ខុទ្ទិកាទិវសេន បញ្ចធា បញ្ញត្តា។ សោមនស្សំ ឧបវិចារវសេន ឆធា បញ្ញត្តំ។ សីលំ វារិត្តចារិត្តាទិវសេន អនេកធា បញ្ញត្តំ។ គម្ភីរតាទិវិសេសយុត្តំ

ញាណំ ចិត្តុប្បាទវសេន ចតុធា, ទ្វាទសវិធេន វា, វិសយភេទតោ អនេកធា ច បញ្ញត្តំ។ ទិដ្ឋិសស្សតាទិវសេន ទ្វាសដ្ឋិយា ភេទេហិ, តទន្តោគធវិភាគេន អនេកធា ច បញ្ញត្តា។ វេទនា ឆធា អដ្ឋសតធា អនេកធា ច បញ្ញត្តា។ តស្សា សមុទយោ បញ្ចធា បញ្ញត្តោ, តថា អត្ថង្គមោ។ អស្សាទោ ទុវិធេន បញ្ញត្តោ។ អាទីនវោ តិវិធេន បញ្ញត្តោ។ និស្សរណំ ឯកធា ចតុធា ច បញ្ញត្តំ...បេ.... អនុបាទាវិមុត្តិ ទុវិធេន បញ្ញត្តា។

“អជានតំ អបស្សត”ន្តិ វុត្តា អវិជ្ជា វិសយភេទេន ចតុធា អដ្ឋធា ច បញ្ញត្តា។ “តណ្ហាគតាន”ន្តិអាទិនា វុត្តា តណ្ហា ឆធា អដ្ឋសតធា អនេកធា ច បញ្ញត្តា។ ផស្សោ និស្សយវសេន ឆធា បញ្ញត្តោ។ ឧបាទានំ ចតុធា បញ្ញត្តំ។ ភវោ ទ្វិធា អនេកធា ច បញ្ញត្តោ។ ជាតិ វេវចនវសេន ឆធា បញ្ញត្តា។ តថា ជរា សត្តធា បញ្ញត្តា។ មរណំ អដ្ឋធា នវធា ច បញ្ញត្តំ។ សោកោ បញ្ចធា បញ្ញត្តោ។ បរិទេវោ ឆធា បញ្ញត្តោ។ ទុក្ខំ ចតុធា បញ្ញត្តំ, តថា ទោមនស្សំ។ ឧបាយាសោ ចតុធា បញ្ញត្តោ។ “សមុទយោ ហោតី”តិ បភវបញ្ញត្តិ, “យថាភូតំ បជានាតី”តិ ទុក្ខស្ស បរិញ្ញាបញ្ញត្តិ, សមុទយស្ស បហានបញ្ញត្តិ, និរោធស្ស សច្ឆិកិរិយាបញ្ញត្តិ, មគ្គស្ស ភាវនាបញ្ញត្តិ។

“អន្តោជាលិកតា”តិអាទិ សព្ពទិដ្ឋីនំ សង្គហបញ្ញត្តិ។ “ឧច្ឆិន្នភវនេត្តិកោ”តិអាទិ ទុវិធេន បរិនិព្ពានបញ្ញត្តិ។ ឯវំ អាឃាតាទីនំ អកុសលកុសលាទិធម្មានំ យថាបភវបញ្ញត្តិអាទិវសេន, តថា “អាឃាតោ”តិ ព្យាបាទស្ស វេវចនបញ្ញត្តិ, “អប្បច្ចយោ”តិ ទោមនស្សស្ស វេវចនបញ្ញត្តីតិអាទិនា នយេន បញ្ញត្តិភេទោ វិភជិតព្ពោតិ អយំ **បញ្ញត្តិហារោ។**

ឱតរណហារវណ្ណនា

អាឃាតគ្គហណេន សង្ខារក្ខន្ធសង្គហោ, តថា អនភិរទ្ធិគហណេន។ អប្បច្ចយគ្គហណេន វេទនាក្ខន្ធសង្គហោតិ ឥទំ **ខន្ធមុខេន ឱតរណំ។** តថា អាឃាតាទិគ្គហណេន ធម្មាយតនំ ធម្មធាតុ ទុក្ខសច្ចំ សមុទយសច្ចំ វា គហិតន្តិ ឥទំ **អាយតនមុខេន ធាតុមុខេន សច្ចមុខេន** ច **ឱតរណំ។** តថា អាឃាតាទីនំ សហជាតា អវិជ្ជា ហេតុសហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយសម្បយុត្តអត្ថិអវិគតបច្ចយេហិ បច្ចយោ ហោតិ, អសហជាតា បន អនន្តរសមនន្តរអនន្តរូបនិស្សយនត្ថិវិគតាសេវនបច្ចយេហិ បច្ចយោ ហោតិ, អនន្តរា ឧបនិស្សយវសេនេវ បច្ចយោ ហោតិ ។ តណ្ហាឧបាទានាទីនំ, ផស្សាទីនម្បិ តេសំ សហជាតានំ អសហជាតានញ្ច យថារហំ បច្ចយភាវោ វត្តព្ពោ។ កោចិ បនេត្ថ អធិបតិវសេន, កោចិ កម្មវសេន, កោចិ អាហារវសេន, កោចិ ឥន្ទ្រិយវសេន, កោចិ ឈានវសេន, កោចិ មគ្គវសេនបិ បច្ចយោ ហោតីតិ។ អយម្បិ វិសេសោ វេទិតព្ពោតិ ឥទំ **បដិច្ចសមុប្បាទមុខេន ឱតរណំ។** អានន្ទាទីនម្បិ ឥមិនាវ នយេន ខន្ធាទិមុខេន ឱតរណំ វិភាវេតព្ពំ។

តថា សីលំ បាណាតិបាតាទីហិ វិរតិចេតនា, អព្យាបាទាទិចេតសិកធម្មា ច, បាណាតិបាតាទយោ ចេតនាវ, តេសំ តទុបការកធម្មានញ្ច លជ្ជាទយាទីនំ សង្ខារក្ខន្ធធម្មាយតនាទិសង្គហោ, បុរិមនយេនេវ ខន្ធាទិមុខេន ច ឱតរណំ វិភាវេតព្ពំ។ ឯស នយោ ញាណទិដ្ឋិវេទនាអវិជ្ជាតណ្ហាទិគ្គហណេសុ។ និស្សរណអនុបាទាវិមុត្តិគហណេសុ អសង្ខតធាតុវសេនបិ **ធាតុមុខេន ឱតរណំ** វិភាវេតព្ពំ។ តថា “វេទនានំ...បេ.... អនុបាទាវិមុត្តោ”តិ ឯតេន ភគវតោ សីលាទយោ បញ្ច ធម្មក្ខន្ធា, សតិបដ្ឋានាទយោ ច ពោធិបក្ខិយធម្មា បកាសិតា ហោន្តីតិ តំ មុខេនបិ ឱតរណំ វេទិតព្ពំ។ “តទបិ ផស្សបច្ចយា”តិ ទិដ្ឋិបញ្ញាបនស្ស បច្ចយាធីនវុត្តិតាទីបនេន **អនិច្ចតាមុខេន ឱតរណំ**, តថា ឯវំធម្មតាយ **បដិច្ចសមុប្បាទមុខេន ឱតរណំ**, អនិច្ចស្ស ទុក្ខានត្តភាវតោ **អប្បណិហិតមុខេន សុញ្ញតាមុខេន** ច **ឱតរណំ។** សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោតិ អយំ **ឱតរណោ ហារោ។**

សោធនហារវណ្ណនា

“មមំ វា...បេ.... ភាសេយ្យុ”ន្តិ **អារម្ភោ។** “ធម្មស្ស...បេ.... សង្ឃស្ស...បេ.... ភាសេយ្យុ”ន្តិ **បទសុទ្ធិ, នោ អារម្ភសុទ្ធិ។** “តត្រ តុម្ហេហិ...បេ.... ករណីយា”តិ **បទសុទ្ធិ ចេវ អារម្ភសុទ្ធិ ច។** ទុតិយនយាទីសុបិ ឯសេវ នយោ ។ តថា “អប្បមត្តកំ ខោ បនេត”ន្តិអាទិ **អារម្ភោ។** “កតម”ន្តិអាទិ **បុច្ឆា។** “បាណាតិបាតំ បហាយា”តិអាទិ **បទសុទ្ធិ, នោ អារម្ភសុទ្ធិ, នោ ច បុច្ឆាសុទ្ធិ។** “ឥទំ ខោ”តិអាទិ **បុច្ឆាសុទ្ធិ ចេវ បទសុទ្ធិ ច អារម្ភសុទ្ធិ ច។**

តថា “អត្ថិ ភិក្ខវេ”តិអាទិ **អារម្ភោ។** “កតមេ ច តេ”តិអាទិ **បុច្ឆា។** “សន្តិ ភិក្ខវេ”តិអាទិ **អារម្ភោ។** **“កិ”**ន្តិអាទិ **អារម្ភ បុច្ឆា។** “យថាសមាហិតេ”តិអាទិ **បទសុទ្ធិ, នោ អារម្ភសុទ្ធិ នោ ច បុច្ឆាសុទ្ធិ។** “ឥមេ ខោ តេ”តិអាទិ **បទសុទ្ធិ ចេវ បុច្ឆាសុទ្ធិ ច អារម្ភសុទ្ធិ ច។** ឥមិនា នយេន សព្ពត្ថ អារម្ភាទយោ វេទិតព្ពាតិ។ អយំ **សោធនោ ហារោ។**

អធិដ្ឋានហារវណ្ណនា

“អវណ្ណ”ន្តិ **សាមញ្ញតោ អធិដ្ឋានំ តំ**, អវិកប្បេត្វា **វិសេសវចនំ** “មមំ វា ធម្មស្ស វា សង្ឃស្ស វា”តិ។ សុក្កបក្ខេបិ ឯសេវ នយោ។

តថា “សីល”ន្តិ **សាមញ្ញតោ អធិដ្ឋានំ**, តំ អវិកប្បេត្វា **វិសេសវចនំ** “បាណាតិបាតា បដិវិរតោ”តិអាទិ។

“អញ្ញេវ ធម្មា”តិអាទិ **សាមញ្ញតោ អធិដ្ឋានំ**, តំ អវិកប្បេត្វា **វិសេសវចនំ** “តយិទំ ភិក្ខវេ តថាគតោ បជានាតី”តិអាទិ។

តថា “បុព្ពន្តកប្បិកា”តិអាទិ **សាមញ្ញតោ អធិដ្ឋានំ**, តំ អវិកប្បេត្វា **វិសេសវចនំ** “សស្សតវាទា”តិអាទិ។ ឥមិនា នយេន សព្ពត្ថ សាមញ្ញវិសេសោ និទ្ធារេតព្ពោតិ អយំ **អធិដ្ឋានោ ហារោ**។

បរិក្ខារហារវណ្ណនា

អាឃាតាទីនំ “អនត្ថំ មេ អចរី”តិអាទីនិ (ធ. ស. ១២៣៧; វិភ. ៩០៩) ច ឯកូនវីសតិ អាឃាតវត្ថូនិ **ហេតុ**។ អានន្ទាទីនំ អារម្មណេ អភិសិនេហោ **ហេតុ**។ សីលស្ស ហិរិឱត្តប្បំ អប្បិច្ឆតាទយោ ច **ហេតុ**។ “គម្ភីរា”តិអាទិនា វុត្តធម្មស្ស សព្ពាបិ បារមិយោ **ហេតុ**, វិសេសេន បញ្ញាបារមី។ ទិដ្ឋីនំ អសប្បុរិសូបស្សយោ, អសទ្ធម្មស្សវនំ, មិច្ឆាភិនិវេសេន អយោនិសោមនសិការោ ច អវិសេសេន **ហេតុ**, វិសេសេន បន សស្សតវាទាទីនំ អតីតជាតិអនុស្សរណាទិ **ហេតុ**។ វេទនានំ អវិជ្ជាតណ្ហាកម្មានិ ផស្សោ ច **ហេតុ**។ អនុបាទាវិមុត្តិយា អរិយមគ្គោ **ហេតុ**។ បញ្ញាបនស្ស អយោនិសោមនសិការោ **ហេតុ**។ តណ្ហាយ សំយោជនិយេសុ អស្សាទានុបស្សនា **ហេតុ**។ ផស្សស្ស ឆឡាយតនានិ, ឆឡាយតនស្ស នាមរូបំ **ហេតុ**។ ភវនេត្តិសមុច្ឆេទស្ស វិសុទ្ធិភាវនា **ហេតូ**តិ អយំ **បរិក្ខារោ ហារោ**។

សមារោបនហារវណ្ណនា

អាឃាតាទីនំ អករណីយតាវចនេន ខន្តិសម្បទា ទស្សិតា ហោតិ។ “អប្បមត្តកំ ខោ បនេត”ន្តិអាទិនា សោរច្ចសម្បទា, “អត្ថិ ភិក្ខវេ”តិអាទិនា ញាណសម្បទា, “អបរាមសតោ ចស្ស បច្ចត្តញ្ញេវ និព្ពុតិ វិទិតា”តិ, “វេទនានំ…បេ… យថាភូតំ វិទិត្វា អនុបាទាវិមុត្តោ”តិ ឯតេហិ សមាធិសម្បទាយ សទ្ធឹ វិជ្ជាវិមុត្តិវសីភាវសម្បទា ទស្សិតា ហោតិ។ តត្ថ ខន្តិសម្បទា បដិសង្ខានពលសិទ្ធិតោ សោរច្ចសម្បទាយ **បទដ្ឋានំ**។ សោរច្ចសម្បទា បន អត្ថតោ សីលមេវ, តថា បាណាតិបាតាទីហិ បដិវិរតិវចនំ សីលស្ស បរិយាយវិភាគទស្សនត្ថំ។ តត្ថ សីលំ សមាធិស្ស **បទដ្ឋានំ**, សមាធិ បញ្ញាយ **បទដ្ឋានំ**។ តេសុ សីលេន **វីតិក្កមប្បហានំ ទុច្ចរិតសំកិលេសប្បហានញ្ច** សិជ្ឈតិ, សមាធិនា **បរិយុដ្ឋានប្បហានំ, វិក្ខម្ភនប្បហានំ, តណ្ហាសំកិលេសប្បហានញ្ច** សិជ្ឈតិ។ បញ្ញាយ **ទិដ្ឋិសំកិលេសប្បហានំ, សមុច្ឆេទប្បហានំ, អនុសយប្បហានញ្ច** សិជ្ឈតីតិ សីលាទីហិ តីហិ ធម្មក្ខន្ធេហិ សមថវិបស្សនាភាវនាបារិបូរី, បហានត្តយសិទ្ធិ ចាតិ អយំ **សមារោបនោ ហារោ**។

សោឡសហារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បញ្ចវិធនយវណ្ណនា

នន្ទិយាវដ្ដនយវណ្ណនា

អាឃាតាទីនំ អករណវចនេន តណ្ហាវិជ្ជាសង្កោចោ ទស្សិតោ ហោតិ។ សតិ ហិ អត្តត្តនិយវត្ថូសុ សិនេហេ សម្មោសេ ច “អនត្ថំ មេ អចរី”តិអាទិនា (ធ. ស. ១២៣៧, វិភ. ៩០៩) អាឃាតោ ជាយតីតិ, តថា “បាណាតិបាតា បដិវិរតោ”តិអាទិវចនេហិ , “បច្ចត្តញ្ញេវ និព្ពុតិ វិទិតា, អនុបាទាវិមុត្តោ, ឆន្នំ ផស្សាយតនានំ…បេ… យថាភូតំ បជានាតី”តិអាទីហិ វចនេហិ ច តណ្ហាវិជ្ជានំ អច្ចន្តប្បហានំ ទស្សិតំ ហោតិ។ តាសំ បន បុព្ពន្តកប្បិកាទិបទេហិ “អជានតំ អបស្សត”ន្តិអាទិបទេហិ ច សរូបតោ ទស្សិតានំ តណ្ហាវិជ្ជានំ រូបធម្មា អរូបធម្មា ច **អធិដ្ឋានំ**។ យថាក្កមំ សមថោ ច វិបស្សនា ច **បដិបក្ខោ**។ តេសំ ចេតោវិមុត្តិ បញ្ញាវិមុត្តិ ច **ផលំ**។ តត្ថ តណ្ហា, តណ្ហាវិជ្ជា វា សមុទយសច្ចំ, តទធិដ្ឋានភូតា រូបារូបធម្មា ទុក្ខសច្ចំ, តេសំ អប្បវត្តិ និរោធសច្ចំ, និរោធបជាននា សមថវិបស្សនា មគ្គសច្ចន្តិ ឯវំ ចតុសច្ចយោជនា វេទិតព្ពា។ តណ្ហាគ្គហណេន ចេត្ថ មាយាសាឋេយ្យមានាតិមានមទប្បមាទបាបិច្ឆតាបាបមិត្តតាអហិរិកានោត្តប្បាទិវសេន សព្ពោ អកុសល

បក្ខោ នេតព្ពោ។ តថា អវិជ្ជាគ្គហណេន វិបរីតមនសិការកោធុបនាហមក្ខបលាសឥស្សាមច្ឆរិយសារម្ភទោវចស្សតា- ភវទិដ្ឋិវិភវទិដ្ឋាទិវសេន អកុសលបក្ខោ នេតព្ពោ។ វុត្តវិបរិយាយេន អមាយាអសាឋេយ្យាទិអវិបរីតមនសិការាទិវសេន, តថា សមថបក្ខិយានំ សទ្ធិន្ទ្រិយាទីនំ, វិបស្សនាបក្ខិយានញ្ច អនិច្ចសញ្ញាទីនំ វសេន កុសលបក្ខោ នេតព្ពោតិ។ អយំ **នន្ទិយាវដ្ដស្ស នយស្ស ភូមិ។**

តិបុក្ខលនយវណ្ណនា

អាឃាតាទីនំ អករណវចនេន អទោសសិទ្ធិ, តថា បាណាតិបាតផរុសវាចាហិ បដិវិរតិវចនេន។ អានន្ទាទីនំ អករណវចនេន អលោភសិទ្ធិ, តថា អព្រហ្មចរិយតោ បដិវិរតិវចនេន។ អទិន្នាទានាទីហិ បន បដិវិរតិវចនេន ឧភយសិទ្ធិ។ “តយិទំ ភិក្ខវេ តថាគតោ បជានាតី”តិអាទិនា អមោហសិទ្ធិ។ ឥតិ តីហិ អកុសលមូលេហិ តហិតេហិ តប្បដិបក្ខតោ, អាឃាតាទិអករណវចនេន ច តីណិ កុសលមូលានិ សិទ្ធានិយេវ ហោន្តិ។ តត្ថ តីហិ អកុសលមូលេហិ តិវិធទុច្ចរិតសំកិលេសមលវិសមាកុសលសញ្ញាវិតក្កាសទ្ធម្មាទិវសេន សព្ពោ អកុសលបក្ខោ វិត្ថារេតព្ពោ។ តថា តីហិ កុសលមូលេហិ តិវិធសុចរិតវោទានសមកុសលសញ្ញាវិតក្កបញ្ញាសទ្ធម្មសមាធិ- វិមោក្ខមុខវិមោក្ខាទិវសេន សព្ពោ កុសលបក្ខោ វិភាវេតព្ពោ។ ឯត្ថាបិ ច សច្ចយោជនា វេទិតព្ពា។ កថំ? លោភោ សព្ពានិ វា កុសលាកុសលមូលានិ សមុទយសច្ចំ, តេហិ បន និព្ពត្តា តេសំ អធិដ្ឋានគោចរភូតា ឧបាទានក្ខន្ធា ទុក្ខសច្ចន្តិអាទិនា នយេន សច្ចយោជនា វេទិតព្ពាតិ អយំ **តិបុក្ខលស្ស នយស្ស ភូមិ។**

សីហវិក្កីឡិតនយវណ្ណនា

អាឃាតានន្ទនាទីនំ អករណវចនេន សតិសិទ្ធិ។ សតិយា ហិ សាវជ្ជានវជ្ជេ, តត្ថ ច អាទីនវានិសំសេ សល្លក្ខេត្វា សាវជ្ជំ បហាយ អនវជ្ជំ សមាទាយ វត្តតីតិ។ តថា មិច្ឆាជីវា បដិវិរតិវចនេន វីរិយសិទ្ធិ។ វីរិយេន ហិ កាមព្យាបាទវិហឹសាវិតក្កេ វិនោទេតិ, វីរិយសាធនញ្ច អាជីវបារិសុទ្ធិសីលន្តិ។ បាណាតិបាតាទីហិ បដិវិរតិវចនេន សតិសិទ្ធិ។ សតិយា ហិ សាវជ្ជានវជ្ជេ, តត្ថ ច អាទីនវានិសំសេ សល្លក្ខេត្វា សាវជ្ជំ បហាយ អនវជ្ជំ សមាទាយ វត្តតិ។ តថា ហិ សា “វិសយាភិមុខភាវបច្ចុបដ្ឋានា”តិ ច វុច្ចតិ។ “តយិទំ ភិក្ខវេ តថាគតោ បជានាតី”តិអាទិនា សមាធិបញ្ញាសិទ្ធិ។ បញ្ញាយ ហិ យថាភូតាវពោធោ, សមាហិតោ ច យថាភូតំ បជានាតីតិ។ តថា “និច្ចោ ធុវោ”តិអាទិនា អនិច្ចេ “និច្ច”ន្តិ វិបល្លាសោ, “អរោគោ បរំ មរណា, ឯកន្តសុខី អត្តា ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានប្បត្តោ”តិ ច ឯវមាទីហិ អសុខេ “សុខ”ន្តិ វិបល្លាសោ, “បញ្ចហិ កាមគុណេហិ សមប្បិតោ”តិអាទិនា អសុភេ “សុភ”ន្តិ វិបល្លាសោ, សព្ពេហេវ ច ទិដ្ឋិទីបកបទេហិ អនត្តនិ “អត្តា”តិ វិបល្លាសោតិ ឯវមេត្ថ ចត្តារោ វិបល្លាសា សិទ្ធា ហោន្តិ, តេសំ បដិបក្ខតោ ចត្តារិ សតិបដ្ឋានានិ សិទ្ធានេវ ហោន្តិ។ តត្ថ ចតូហិ ឥន្ទ្រិយេហិ ចត្តារោ បុគ្គលា និទ្ទិសិតព្ពា។

កថំ? ទុវិធោ ហិ តណ្ហាចរិតោ មុទិន្ទ្រិយោ ច តិក្ខិន្ទ្រិយោ ចាតិ, តថា ទិដ្ឋិចរិតោ។ តេសុ បឋមោ អសុភេ “សុភ”ន្តិ វិបល្លត្ថទិដ្ឋិ សតិពលេន យថាភូតំ កាយសភាវំ សល្លក្ខេត្វា សម្មត្តនិយាមំ ឱក្កមតិ។ ទុតិយោ អសុខេ “សុខ”ន្តិ វិបល្លត្ថទិដ្ឋិ “ឧប្បន្នំ កាមវិតក្កំ នាធិវាសេតី”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៦; អ. និ. ៤.១៤; ៦.៥៨) វុត្តេន វីរិយសំវរសង្ខាតេន វីរិយពលេន តំ វិបល្លាសំ វិធមតិ។ តតិយោ អនិច្ចេ “និច្ច”ន្តិ អយាថាវគាហី សមថពលេន សមាហិតភាវតោ សង្ខារានំ ខណិកភាវំ យថាភូតំ បដិវិជ្ឈតិ។ ចតុត្ថោ សន្តតិសមូហកិច្ចារម្មណឃនវិចិត្តត្តា ផស្សាទិធម្មបុញ្ជមត្តេ អនត្តនិ “អត្តា”តិ មិច្ឆាភិនិវេសី ចតុកោដិកសុញ្ញតាមនសិការេន តំ មិច្ឆាភិនិវេសំ វិទ្ធំសេតិ។ ចតូហិ ចេត្ថ វិបល្លាសេហិ ចតុរាសវោឃយោគកាយគន្ថអគតិតណ្ហុប្បាទុបាទានសត្តវិញ្ញាណដ្ឋិតិអបរិញ្ញាទិវសេន សព្ពោ អកុសលបក្ខោ នេតព្ពោ។ តថា ចតូហិ សតិបដ្ឋានេហិ ចតុព្ពិធឈានវិហារាធិដ្ឋានសុខភាគិយធម្មអប្បមញ្ញាសម្មប្បធានឥទ្ធិបាទាទិវសេន សព្ពោ វោទានបក្ខោ នេតព្ពោតិ អយំ **សីហវិក្កីឡិតស្ស នយស្ស ភូមិ។** ឥធាបិ សុភសញ្ញាសុខសញ្ញាហិ, ចតូហិបិ វា វិបល្លាសេហិ សមុទយសច្ចំ , តេសំ អធិដ្ឋានារម្មណភូតា បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា ទុក្ខសច្ចន្តិអាទិនា សច្ចយោជនា វេទិតព្ពា។

ទិសាលោចនអង្កុសនយទ្វយវណ្ណនា

ឥតិ តិណ្ណំ អត្ថនយានំ សិទ្ធិយា វោហារនយទ្វយម្បិ សិទ្ធមេវ ហោតិ។ តថា ហិ អត្ថនយទិសាភូតធម្មានំ សមាលោចនំ **ទិសាលោចនំ,** តេសំ សមានយនំ **អង្កុសោ**តិ និយុត្តា បញ្ច នយា។

បញ្ចវិធនយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សាសនបដ្ឋានវណ្ណនា

ឥទំ សុត្តំ សោឡសវិធេ សុត្តន្តបដ្ឋានេ សំកិលេសវាសនាសេក្ខភាគិយំ, សំកិលេសនិព្ពេធាសេក្ខភាគិយមេវ។ អដ្ឋវីសតិវិធេ បន សុត្តន្តបដ្ឋានេ លោកិយលោកុត្តរំ សត្តធម្មាធិដ្ឋានំ ញាណញេយ្យទស្សនភាវនំ សកវចនបរវចនំ វិស្សជ្ជនីយាវិស្សជ្ជនីយំ កុសលាកុសលំ អនុញ្ញាតបដិក្ខិត្តញ្ញាតិ វេទិតព្ពំ។

បករណនយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ព្រហ្មជាលសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សាមញ្ញផលសុត្តវណ្ណនា

រាជាមច្ចកថាវណ្ណនា

១៥០. *រាជគហេ*តិ ឯត្ថ ទុគ្គជនបទដ្ឋានវិសេសសម្បទាទិយោគតោ បធានភាវេន រាជូហិ គហិតន្តិ ***រាជគហ***ន្តិ អាហ "**មន្ធាតុ...បេ....** វុច្ចតី"តិ។ តត្ថ មហាគោវិន្ទេន មហាសត្តេន បរិគ្គហិតំ រេណុអាទីហិ រាជូហិ បរិគ្គហិតមេវ ហោតីតិ មហាគោវិន្ទគ្គហណំ។ **មហាគោវិន្ទោ**តិ មហានុភាវោ ឯកោ បុរាតនោ រាជាតិ កេចិ។ **បរិគ្គហិតត្តា**តិ រាជធានីភាវេន បរិគ្គហិតត្តា។ **បការេ**តិ នគរមាបនេន រញ្ញា ការិតសព្ពគេហត្តា **រាជគហំ,** គិជ្ឈកូដាទីហិ បរិក្ខិត្តត្តា បព្ពតរាជេហិ បរិក្ខិត្តគេហសទិសន្តិបិ **រាជគហំ,** សម្បន្នភវនតាយ រាជមានំ គេហន្តិបិ **រាជគហំ,** សំវិហិតារក្ខតាយ អនត្ថាវហភាវេន ឧបគតានំ បដិរាជូនំ គហំ គេហភូតន្តិបិ **រាជគហំ,** រាជូហិ ទិស្វា សម្មា បតិដ្ឋាបិតត្តា តេសំ គហំ គេហភូតន្តិបិ **រាជគហំ,** អារាមរាមណេយ្យកាទីហិ រាជតេ, និវាសសុខតាទិនា សត្តេហិ មមត្តវសេន គយ្ហតិ, បរិគ្គយ្ហតីតិ វា **រាជគហ**ន្តិ ឯវទិសេ បការេ សោ បទេសោ ឋានវិសេសភាវេន ឧឡារសត្តបរិភោគោតិ អាហ "**តំ បនេត**"ន្តិអាទិ។ **តេស**ន្តិ យក្ខានំ។ **វសនវន**ន្តិ អាបានភូមិភូតំ ឧបវនំ។

អវិសេសេនាតិ "បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ វិហរតិ" (ម. និ. ១.៦៩; ៣.៧៥; វិភ. ៥០៨), "បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, (ទី. និ. ១.២២៦; សំ. និ. ២.១៥២; អ. និ. ៤.១២៣; បារា. ១១) "មេត្តាសហគតេន ចេតសា ឯកំ ទិសំ ផរិត្វា វិហរតិ", (ទី. និ. ១.៥៥៦; ៣.៣០៨; ម. និ. ១.៧៧, ៤៥៩, ៥០៩; ២.៣០៩, ៣១៥, ៤៥១, ៤៧១; ៣.២៣០; វិភ. ៦៤២) "សព្ពនិមិត្តានំ អមនសិការា អនិមិត្តំ ចេតោសមាធឹ សមាបជ្ជិត្វា វិហរតី"តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៤៥៩) វិយ សទ្ទន្តរសន្និធានសិទ្ធេន វិសេសបរាមសនេន វិនា។ ឥរិយាយ កាយិកកិរិយាយ បវត្តនូបាយភាវតោ បថោតិ ***ឥរិយាបថោ។*** ឋានាទីនញ្ហិ គតិនិវត្តិ អាទិអវត្ថាហិ វិនា ន កញ្ចិ កាយិកកិរិយំ បវត្តេតុំ សក្កា។ វិហរតិ បវត្តេតិ ឯតេន, វិហរណញ្ចាតិ វិហារោ, ទិព្ពភាវាវហោ វិហារោ ***ទិព្ពវិហារោ,*** មហគ្គតជ្ឈានានិ។ **នេត្តិយំ** បន "ចតស្សោ អារុប្បសមាបត្តិយោ អានេញ្ជា វិហារា"តិ វុត្តំ ។ តំ តាសំ មេត្តាឈានាទីនំ ព្រហ្មវិហារតា វិយ ភាវនាវិសេសភាវំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **អដ្ឋកថាសុ** បន ទិព្ពភាវាវហសាមញ្ញតោ តាបិ "ទិព្ពវិហារា" ត្វេវ វុត្តា។ ហិតូបសំហារាទិវសេន បវត្តិយា ព្រហ្មភូតា សេដ្ឋភូតា វិហារាតិ ***ព្រហ្មវិហារា,*** មេត្តាឈានាទិកា។ អនញ្ញសាធារណត្តា អរិយានំ វិហារាតិ ***អរិយវិហារា,*** ចតស្សោបិ ផលសមាបត្តិយោ។ **សមង្គីបរិទីបន**ន្តិ សមង្គិភាវបរិទីបនំ។ **ឥរិយាបថសមាយោគបរិទីបនំ** ឥតរវិហារសមាយោគបរិទីបនស្ស វិសេសវចនស្ស អភាវតោ, ឥរិយាបថសមាយោគបរិទីបនស្ស ច អត្ថសិទ្ធត្តា។ ***វិហរតី***តិ ឯត្ថ ***វិ-***សទ្ទោ វិច្ឆេទត្ថជោតនោ, ***ហរតី***តិ នេតិ, បវត្តេតីតិ អត្ថោ។ តត្ថ កស្ស កេន វិច្ឆិន្ទនំ, កថំ កស្ស បវត្តនន្តិ អន្តោលីនំ ចោទនំ សន្ធាយាហ "**សោ ហិ**"តិអាទិ។

គោចរគាមទស្សនត្ថំ "រាជគហេ"តិ វត្វា ពុទ្ធានំ អនុរូបនិវាសនដ្ឋានទស្សនត្ថំ "អម្ពវនេ"តិ វុត្តន្តិ អាហ "**ឥទមស្សា**"តិអាទិ។ **ឯត**ន្តិ ឯតំ "រាជគហេ"តិ ***ភុម្មវចនំ សមីបត្ថេ*** "គង្គាយ គាវោ ចរន្តិ, កូបេ គគ្គកុល"ន្តិ ច យថា។ កុមារេន ភតោតិ កុមារភតោ, សោ ឯវ **កោមារភច្ចោ** យថា ភិសគ្គមេវ ភេសជ្ជំ។ **ទោសាភិសន្ន**ន្តិ វាតបិត្តាទិវសេន ឧស្សន្នទោសំ។ ***វិរេចេត្វា***តិ ទោសបកោបតោ វិវេចេត្វា។

អឌ្ឍតេឡសហីតិ អឌ្ឍេន តេរសហិ អឌ្ឍតេរសហិ ភិក្ខុសតេហិ។ តានិ បន បញ្ញាសាយ ឩនានិ តេរស ភិក្ខុសតានិ ហោន្តីតិ អាហ "**អឌ្ឍសតេនា**"តិអាទិ។

រាជតីតិ ទិព្ពតិ, សោភតីតិ អត្ថោ។ ***រញ្ជេតី***តិ រមេតិ។ ***រញ្ញោ***តិ បិតុ ពិម្ពិសាររញ្ញោ។ សាសនង្គេន ហីសនង្គេន **សត្ត។**

ភារិយេតិ គរុកេ អញ្ញេសំ អសក្កុណេយ្យេ វា។ ***សុវណ្ណសត្ថកេនា***តិ សុវណ្ណមយេន សត្ថកេន។ អយោមយញ្ហិ រញ្ញោ សរីរំ ឧបនេតុំ អយុត្តន្តិ វទតិ។ ***សុវណ្ណសត្ថកេនា***តិ វា សុវណ្ណបរិក្ខតេន សត្ថកេន **ពាហុំ ផាលាបេត្វា**តិ សិរាវេធវសេន ពាហុំ ផលាបេត្វា **ឧទកេន សម្ភិន្ទិត្វា បាយេសិ** កេវលស្ស លោហិតស្ស គព្ភិនិត្ថិយា ទុជ្ជីរភាវតោ។ **ធុរា**តិ ធុរភូតា, គណស្ស , ជោរយ្ហាតិ អត្ថោ។ **ធុរំ នីហរាមី**តិ គណធុរំ គណពន្ធិយំ និព្ពត្តេមិ។ "**បុព្ពេ ខោ**"តិអាទិ ខន្ធកបាឡិ ឯវ។

បោត្ថនិយន្តិ ឆុរិកំ, យំ “នខរ”ន្តិបិ [បោថនិកន្តិ ឆុរិកំ, យំ ខរន្តិបិ (សារត្ថ. ដី. ៣.៣៣៩) បោថនិកន្តិ ឆុរិកំ, ខរន្តិបិ (វិ. វិ. ដី. ២.ចូឡវគ្គវណ្ណនា ៣៣៩)] វុច្ចតិ។ **ទិវា ទិវស្សា**តិ ទិវស្សបិ ទិវា, មជ្ឈន្ហិកវេលាយន្តិ អត្ថោ។

តស្សា សរីរំ លេហិត្វា យាបេតិ អត្តូបក្កមេន មរណំ ន យុត្តន្តិ។ ន ហិ អរិយសាវកា អត្តានំ វិនិបាតេន្តីតិ។ **មគ្គផលសុខេនា**តិ មគ្គផលសុខាវហេន សោតាបត្តិមគ្គផលសុខូបសញ្ហិតេន **ចង្កមេន យាបេតិ។** **ចេតិយង្គណេ**តិ គន្ធបុប្ផាទីហិ បូជនដ្ឋានភូតេ ចេតិយង្គណេ ។ **និសជ្ជនត្ថាយា**តិ ភិក្ខុសង្ឃនិសីទនត្ថាយ។ **ចាតុមហារាជិកទេវលោកេ...បេ.... យក្ខោ ហុត្វា និព្ពត្តិ** តត្ថ ពហុលំ និព្ពត្តបុព្ពតាយ ចិរបរិចិតនិកន្តិវសេន។

ខោភេត្វាតិ បុត្តសិនេហស្ស ពលវភាវតោ, សហជាតបីតិវេគស្ស ច សវិប្ផារតាយ តំសមុដ្ឋានរូបធម្មេហិ ផរណវសេន សកលសរីរំ អាលោឡេត្វា។ តេនាហ “**អដ្ឋិមិញ្ជំ អាហច្ច អដ្ឋាសី**”តិ។ **បិតុគុណ**ន្តិ បិតុ អត្តនិ សិនេហគុណំ។ **មុញ្ចាបេត្វា**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ បការត្ថោ, តេន “អភិមារកបុរិសបេសនាទិប្បការេនា”តិ វុត្តេ ឯវ បការេ បច្ចាមសតិ។ **វិត្ថារកថានយោ**តិ អជាតសត្តុបសាទនាទិវសេន វិត្ថារតោ វត្តព្ពាយ កថាយ នយមត្តំ។ កស្មា បនេត្ថ វិត្ថារនយា កថា ន វុត្តាតិ អាហ “**អាគតត្តា បន សព្ពំ ន វុត្ត**”ន្តិ។

កោសលរញ្ញោតិ មហាកោសលរញ្ញោ។ **បណ្ឌិតាធិវចន**ន្តិ បណ្ឌិតវេវចនំ។ **វិទន្តី**តិ ជានន្តិ។ **វេទេន** ញាណេន ករណភូតេន **ឦហតិ** បវត្តតីតិ **វេទេហិ។**

ឯត្ថាតិ ឯតស្មិំ ទិវសេ។ **អនសនេន វា**តិ **វា**-សទ្ទោ អនិយមត្ថោ, តេន ឯកច្ចមនោទុច្ចរិតទុស្សីល្យាទីនិ សង្គណ្ហាតិ។ តថា ហិ គោបាលកូបោសថោ អភិជ្ឈាសហគតចិត្តស្ស វសេន វុត្តោ, និគណ្ឋុបោសថោ មោសវជ្ជាទិវសេន។ យថាហ “សោ តេន អភិជ្ឈាសហគតេន ចេតសា ទិវសំ អតិនាមេតី”តិ (អ. និ. ១.៧១), “ឥតិ យស្មិំ សមយេ សច្ចេ សមាទបេតព្ពា, មុសាវាទេ តស្មិំ សមយេ សមាទបេន្តី”តិ (អ. និ. ១.៧១) ច អាទិ។ **ឯត្ថា**តិ ឧបោសថសទ្ទេ។ **អត្ថុទ្ធារោ**តិ វត្តព្ពអត្ថានំ ឧទ្ធារណំ។

ននុ ច អត្ថមត្តំ បតិ សទ្ទា អភិនិវិសន្តីតិ ន ឯកេន សទ្ទេន អនេកេ អត្ថា អភិធីយន្តីតិ? សច្ចមេតំ សទ្ទវិសេសេ អបេក្ខិតេ, តេសំ បន អត្ថានំ ឧបោសថសទ្ទវចនីយតា សាមញ្ញំ ឧបាទាយ វុច្ចមានោ អយំ វិចារោ ឧបោសថសទ្ទស្ស អត្ថុទ្ធារោតិ វុត្តោ។ ហេដ្ឋា “ឯវំ មេ សុត”ន្តិអាទីសុ អាគតេ អត្ថុទ្ធារេបិ ឯសេវ នយោ។ កាមញ្ច បាតិមោក្ខុទ្ទេសាទិវិសយោបិ ឧបោសថសទ្ទោ សាមញ្ញរូបោ ឯវ វិសេសសទ្ទស្ស អវាចកភាវតោ, តាទិសំ បន សាមញ្ញំ អនាទិយិត្វា អយមត្ថោ វុត្តោតិ វេទិតព្ពំ។ សីលសុទ្ធិវសេន ឧបេតេហិ សមគ្គេហិ វសីយតិ អនុដ្ឋីយតីតិ **ឧបោសថោ**, បាតិមោក្ខុទ្ទេសោ។ សមាទានវសេន អធិដ្ឋានវសេន វា ឧបេច្ច អរិយវាសាទិអត្ថំ វសិតព្ពតោ **ឧបោសថោ**, សីលំ។ អនសនាទិវសេន ឧបេច្ច វសិតព្ពតោ អនុវសិតព្ពតោ **ឧបោសថោ។ ឧបវាសោ**តិ សមាទានំ។ ឧបោសថកុលភូតតាយ នវមហត្ថិនិកាយបរិយាបន្នេ ហត្ថិនាគេ កិញ្ចិ កិរិយំ អនបេក្ខិត្វា រុឡ្ហិវសេន សមញ្ញាមត្តំ ឧបោសថោតិ អាហ “**ឧបោសថោ នាគរាជាតិអាទីសុ បញ្ញត្តី**”តិ។ ទិវសេ បន ឧបោសថសទ្ទប្បវត្តិ អដ្ឋកថាយំ វុត្តា ឯវ។ **សុទ្ធស្ស វេ សទា ផគ្គូ**តិ ឯត្ថ បន **សុទ្ធស្សា**តិ សព្ពសោ កិលេសមលាភាវេន សុទ្ធស្ស។ **វេ**តិ និបាតមត្តំ។ **វេ**តិ វា ព្យត្តន្តិ អត្ថោ។ **សទា ផគ្គូ**តិ និច្ចកាលម្បិ ផគ្គុណនក្ខត្តមេវ។ យស្ស ហិ ផគ្គុណមាសេ ឧត្តរផគ្គុណទិវសេ តិត្ថន្ហានំ ករោន្តស្ស សំវច្ឆរិកបាបបវាហនំ ហោតីតិ លទ្ធិ, តំ តតោ វិវេចេតុំ ឥទំ ភគវតា វុត្តំ។ **សុទ្ធស្សុបោសថោ សទា**តិ យថាវុត្តសុទ្ធិយា សុទ្ធស្ស ឧបោសថង្គានិ វតសមាទានានិ ច អសមាទិយតោបិ និច្ចំ ឧបោសថោ, ឧបោសថវាសោ ឯវាតិ អត្ថោ។ បញ្ចទសន្នំ តិថីនំ បូរណវសេន **បន្នរសោ។**

ពហុសោ , អតិសយតោ វា កុមុទានិ ឯត្ថ សន្តីតិ កុមុទវតី, តិស្សំ **កុមុទវតិយា។** ចតុន្នំ មាសានំ បារិបូរិភូតាតិ **ចាតុមាសី។** សា ឯវ បាឡិយំ ចាតុមាសិនីតិ វុត្តាតិ អាហ “**ឥធ បន ចាតុមាសិនីតិ វុច្ចតី**”តិ។ តទា កត្តិកមាសស្ស បុណ្ណតាយ **មាសបុណ្ណតា។** វស្សានស្ស ឧតុនោ បុណ្ណតាយ **ឧតុបុណ្ណតា។** កត្តិកមាសលក្ខិតស្ស សំវច្ឆរស្ស បុណ្ណតាយ **សំវច្ឆរបុណ្ណតា។ “មា” ឥតិ ចន្ទោ វុច្ចតិ** តស្ស គតិយា ទិវសស្ស មិនិតព្ពតោ។ **ឯត្ថ បុណ្ណោ**តិ ឯតិស្សា រត្តិយា សព្ពកលាបារិបូរិយា បុណ្ណោ។ តទា ហិ ចន្ទោ សព្ពសោ បរិបុណ្ណោ ហុត្វា ទិស្សតិ។ ឯត្ថ ច “តទហុបោសថេ បន្នរសេ”តិ បទានិ ទិវសវសេន វុត្តានិ, “កោមុទិយា”តិអាទីនិ រត្តិវសេន។

រាជាមច្ចបរិវុតោតិ រាជកុលសមុទាគតេហិ អមច្ចេហិ បរិវុតោ។ អថ វា អនុយុត្តករាជូហិ ចេវ អមច្ចេហិ ច បរិវុតោ។ **ចតុរុបក្កិលេសា**តិ អព្ភា មហិកា ធូមរជោ រាហូតិ ឥមេហិ ចតូហិ ឧបក្កិលេសេហិ។ **សន្និដ្ឋានំ កតំ** អដ្ឋកថាយំ។

បីតិវចនន្តិ បីតិសមុដ្ឋានំ វចនំ។ យញ្ហិ វចនំ បដិគ្គាហកនិរបេក្ខំ កេវលំ ឧឡារាយ បីតិយា វសេន សរសតោ សហសាវ មុខតោ និច្ឆរតិ, តំ ឥធ “ឧទាន”ន្តិ អធិប្បេតំ។ តេនាហ “**យំ បីតិវចនំ ហទយំ គហេតុំ ន សក្កោតី**”តិអាទិ។

ទោសេហិ ឥតា គតា អបគតាតិ **ទោសិនា** ត-ការស្ស ន-ការំ កត្វា យថា “កិលេសេ ជិតោ វិជិតាវីតិ ជិនោ”តិ។ **អនីយ**-សទ្ទោ កត្តុអត្ថេ វេទិតព្ពោតិ អាហ “**មនំ រមយតី**”**តិ** “**រមណីយា**”តិ យថា “និយ្យានិកា ធម្មា”តិ។ ជុណ្ហវសេន រត្តិយា សុរូបតាតិ អាហ “**វុត្តទោសវិមុត្តាយា**”តិអាទិ។ តត្ថ អព្ភាទយោ វុត្តទោសា, តព្វិគមេនេវ ចស្សា **ទស្សនីយតា**, តេន, ឧតុសម្បត្តិយា ច **បាសាទិកតា** វេទិតព្ពា។ **លក្ខណំ ភវិតុំ យុត្តា**តិ ឯតិស្សា រត្តិយា យុត្តោ ទិវសោ មាសោ ឧតុ សំវច្ឆរោតិ ឯវំ ទិវសមាសឧតុសំវច្ឆរានំ សល្លក្ខណំ ភវិតុំ យុត្តា **លក្ខញ្ញា**, លក្ខណីយាតិ អត្ថោ។

“យំ នោ បយិរុបាសតោ ចិត្តំ បសីទេយ្យា”តិ វុត្តត្តា “សមណំ វា ព្រាហ្មណំ វា”តិ ឯត្ថ បរមត្ថសមណោ ច បរមត្ថព្រាហ្មណោ ច អធិប្បេតោ, ន បព្ពជ្ជាមត្តសមណោ, ន ជាតិមត្តព្រាហ្មណោ ចាតិ អាហ “**សមិតបាបតាយ សមណំ។ ពាហិតបាបតាយ ព្រាហ្មណ**”ន្តិ។ ពហុវចនេ វត្តព្ពេ ឯកវចនំ, ឯកវចនេ វា វត្តព្ពេ ពហុវចនំ **វចនព្យត្តយោ។** អដ្ឋកថាយំ បន ឯកវចនវសេនេវ ព្យត្តយោ ទស្សិតោ។ អត្ថនិ, គរុដ្ឋានិយេ ច ឯកស្មិម្បិ ពហុវចនប្បយោគោ និរូឡ្ហោតិ។ **សព្ពេនបី**តិ “រមណីយា វតា”តិអាទិនា សព្ពេន វចនេន។ **ឱភាសនិមិត្តកម្ម**ន្តិ ឱភាសភូតនិមិត្តកម្មំ បរិព្យត្តំ និមិត្តករណន្តិ អត្ថោ។ **ទេវទត្តោ ចា**តិ។ **ច**-សទ្ទោ អត្ថូបនយនេ, តេន យថា រាជា អជាតសត្តុ អត្តនោ បិតុ អរិយសាវកស្ស សត្ថុឧបដ្ឋាកស្ស ឃាតនេន មហាបរាជោ , ឯវំ ភគវតោ មហាអនត្ថករស្ស ទេវទត្តស្ស អវស្សយភាវេន បីតិ ឥមមត្ថំ ឧបនេតិ។ **តស្ស បិដ្ឋិឆាយាយា**តិ តស្ស ជីវកស្ស បិដ្ឋិអបស្សយេន, តំ បមុខំ កត្វា តំ អបស្សាយាតិ អត្ថោ។ **វិក្ខេបបច្ឆេទនត្ថ**ន្តិ ភាវិនិយា អត្តនោ កថាយ ឧប្បជ្ជនកវិក្ខេបនស្ស បច្ឆិន្ទនត្ថំ, អនុប្បត្តិអត្ថន្តិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**តស្សំ ហិ**”តិអាទិ។

១៥១. “**សោ កិរា**”តិអាទិ បោរាណដ្ឋកថាយ អាគតនយោ។ ឯសេវ នយោ បរតោ មក្ខលិបទនិព្ពចនេបិ ។ **ឧបសង្កមន្តី**តិ ឧបគតា។ **តទេវ បព្ពជ្ជំ អគ្គហេសី**តិ តទេវ នគ្គរូបំ បព្ពជ្ជំ កត្វា គណ្ហិ។

បព្ពជិតសមូហសង្ខាតោ សង្ឃោតិ បព្ពជិតសមូហតាមត្តេន សង្ឃោ, ន និយ្យានិកទិដ្ឋិសុវិសុទ្ធសីលសាមញ្ញវសេន សំហតត្តាតិ អធិប្បាយោ។ **អស្ស អត្ថី**តិ អស្ស សត្ថុបដិញ្ញស្ស បរិវារភូតោ អត្ថិ។ **ស្វេវា**តិ បព្ពជិតសមូហសង្ខាតោវ។ កេចិ បន “បព្ពជិតសមូហវសេន **សង្ឃី**, គហដ្ឋសមូហវសេន **គណី**”តិ វទន្តិ, តំ តេសំ មតិមត្តំ គណេ ឯវ លោកេ សង្ឃ-សទ្ទស្ស និរូឡ្ហត្តា។ **អាចារសិក្ខាបនវសេនា**តិ អចេលក វតចរិយាទិអាចារសិក្ខាបនវសេន។ **បាកដោ**តិ សង្ឃីអាទិភាវេន បកាសិតោ។ “អប្បិច្ឆោ”តិ វត្វា តត្ថ លព្ភមានំ អប្បិច្ឆតំ ទស្សេតុំ “**អប្បិច្ឆតាយ វត្ថម្បិ ន និវាសេតី**”តិ វុត្តំ។ ន ហិ តស្មឹ សាសនិកេ វិយ សន្តគុណនិគូហណលក្ខណា អប្បិច្ឆតា លព្ភតីតិ។ **យសោ**តិ កិត្តិសទ្ទោ។ “តរន្តិ ឯតេន សំសារោឃ”ន្តិ ឯវំ សម្មតត្តា **តិត្ថំ** វុច្ចតិ លទ្ធីតិ អាហ “**តិត្ថករោតិ លទ្ធិករោ**”តិ។ **សាធុសម្មតោ**តិ “សាធូ”តិ សម្មតោ, ន សាធូហិ សម្មតោតិ អាហ “**អយំ សាធូ**”តិអាទិ។ “ឥមានិ មេ វតសមាទានានិ ឯត្តកំ កាលំ សុចិណានី”តិ **បព្ពជិតតោ បដ្ឋាយ អតិក្កន្តា ពហូ រត្តិយោ ជានាតី**តិ **រត្តញ្ញូ។** តា បនស្ស រត្តិយោ ចិរកាលភូតាតិ កត្វា **ចិរំ បព្ពជិតស្ស អស្សាតិ ចិរបព្ពជិតោ។** តត្ថ ចិរបព្ពជិតតាគហណេន ពុទ្ធិសីលតំ ទស្សេតិ, រត្តញ្ញុតាគហណេន តត្ថ សម្បជានតំ។ **អទ្ធាន**ន្តិ ទីឃកាលំ។ កិត្តកោ បន សោតិ អាហ “**ទ្វេ តយោ រាជបរិវដ្ដេ**”តិ, ទ្វិន្នំ តិណ្ណំ រាជូនំ រជ្ជំ អនុសាសនបដិបាដិយោតិ អត្ថោ។ “**អទ្ធគតោ**”តិ វត្វា កតំ វយោគហណំ ឱសានវយាបេក្ខន្តិ អាហ “**បច្ឆិមវយំ អនុប្បត្តោ**”តិ។ **ឧភយ**ន្តិ “អទ្ធគតោ, វយោអនុប្បត្តោ”តិ បទទ្វយំ។

បុព្ពេ បិតរា សទ្ធឹ សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា ទេវសនាយ សុគបុព្ពតំ សន្ធាយាហ “**ឈានាភិញ្ញាទិ…បេ…. សោតុកាមោ**”តិ។ **ទស្សនេនា**តិ ន ទស្សនមត្តំ, ទិស្វា បន តេន សទ្ធឹ អាលាបសល្លាបំ កត្វា តតោ អកិរិយវាទំ សុត្វា តេសំ អនត្តមនោ អហោសិ។ **គុណកថាយា**តិ អភូតគុណកថាយ។ តេនាហ “**សុដ្ឋុតរំ អនត្តមនោ ហុត្វា**”តិ។ យទិ អនត្តមនោ, កស្មា តុណ្ហី អហោសីតិ អាហ “**អនត្តមនោ សមានោបី**”តិអាទិ។

១៥២. **គោសាលាយា**តិ ឯវំ នាមកេ គាមេ។ វស្សានកាលេ គុន្នំ តិដ្ឋនសាលាតិ ឯកេ។

១៥៣. **បដិកិដ្ឋតរ**ន្តិ និហីនតរំ។ **តន្តាវុតានី**តិ តន្តេ បសារេត្វា វីតានិ។ “**សីតេ សីតោ**”តិអាទិនា ឆហាការេហិ តស្ស និហីនស្ស និហីនតរតំ ទស្សេតិ។

១៥៥. វច្ចំ កត្វាបីតិ បិ-សទ្ទេន ភោជនំ ភុញ្ជិត្វាបិ កេនចិ អសុចិនា មក្ខិតោ បីតិ ឥមមត្ថំ សម្បិណ្ឌេតិ។ **វាលិកថូបំ កត្វា**តិ វត្តវសេន វាលិកាយ ថូបំ កត្វា។

១៥៦. បលិពុទ្ធនកិលេសោតិ សំសារេ បលិពុទ្ធនកិច្ចោ រាគាទិកិលេសោ ខេត្តវត្ថុបុត្តទារាទិវិសយោ។

កោមារភច្ចជីវកកថាវណ្ណនា

១៥៧. ន យថាធិប្បាយំ វត្តតីតិ កត្វា វុត្តំ **"អនត្ថោ វត មេ"**តិ។ ជីវកស្ស តុណ្ហីភាវោ មម អធិប្បាយស្ស មទ្ទនសទិសោ, តស្មា តំ បុច្ឆិត្វា កថាបនេន មម អធិប្បាយោ បូរេតព្ពោតិ អយមេត្ថ រញ្ញោ អជ្ឈាសយោតិ ទស្សេន្តោ **"ហត្ថិម្ហិ នុ ខោ បនា"**តិអាទិមាហ។ **កឹ តុណ្ហី**តិ កឹ ការណា តុណ្ហី, កឹ តំ ការណំ, យេន ត្វំ តុណ្ហីតិ វុត្តំ ហោតិ។ តេនាហ **"កេន ការណេន តុណ្ហី"**តិ។

កាមំ សព្ពាបិ តថាគតស្ស បដិបត្តិ អនញ្ញសាធារណា អច្ឆរិយអព្ភុតរូបា ច, តថាបិ គព្ភោក្កន្តិ- អភិជាតិ អភិនិក្ខមនអភិសម្ពោធិធម្មចក្កប្បវត្តន- យមកបាដិហារិយទេវោរោហណានិ សទេវកេ លោកេ អតិវិយ សុបាកដានិ, ន សក្កា កេនចិ បដិពាហិតុន្តិ តានិយេវេត្ថ ឧទ្ធដានិ។ **ឥត្ថម្ភូតាខ្យានត្ថេ**តិ ឥត្ថំ ឯវំ បការោ ភូតោ ជាតោតិ ឯវំ កថនត្ថេ។ **ឧបយោគវចន**ន្តិ។ "អព្ភុគ្គតោ"តិ ឯត្ថ អភីតិ ឧបសគ្គោ ឥត្ថម្ភូតាខ្យានត្ថ ជោតកោ, តេន យោគតោ "តំ ខោ បន ភគវន្ត"ន្តិ ឥទំ សាមិអត្ថេ ឧបយោគវចនំ, តេនាហ **"តស្ស ខោ បន ភគវតោតិ អត្ថោ"**តិ។ **កល្យាណគុណសមន្នាគតោ**តិ កល្យាណេហិ គុណេហិ យុត្តោ, តំ និស្សិតោ តព្ពិសយតាយាតិ អធិប្បាយោ។ **សេដ្ឋោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ កិត្តេតព្ពតោ កិត្តិ, សា ឯវ សទ្ទនីយតោ **សទ្ទោ**តិ អាហ **"កិត្តិសទ្ទោតិ កិត្តិយេវា"**តិ។ អភិត្ថវនវសេន បវត្តោ សទ្ទោ **ថុតិឃោសោ។** អនញ្ញសាធារណ គុណេ អារព្ភ បវត្តត្តា សទេវកំ លោកំ **អជ្ឈោត្ថរិត្វា** អភិភវិត្វា **ឧគ្គតោ។**

សោ ភគវាតិ យោ សោ សមតឹ សបារមិយោ បូរេត្វា សព្ពកិលេសេ ភញ្ជិត្វា អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធឹ អភិសម្ពុទ្ធោ ទេវានំ អតិទេវោ សក្កានំ អតិសក្កោ ព្រហ្មានំ អតិព្រហ្មា លោកនាថោ ភាគ្យវន្តតាទីហិ ការណេហិ សទេវកេ លោកេ "ភគវា"តិ សព្ពត្ថ បត្ថដកិត្តិសទ្ទោ, សោ ភគវា។ **"ភគវា"**តិ ច ឥទំ សត្ថុ នាមកិត្តនំ។ តេនាហ អាយស្មា ធម្មសេនាបតិ "ភគវាតិ នេតំ នាមំ មាតរា កត"ន្តិអាទិ (មហានិ. ៨៤)។ បរតោ បន **ភគវា**តិ គុណកិត្តនំ។

យថា កម្មដ្ឋានិកេន "អរហ"ន្តិអាទីសុ នវដ្ឋានេសុ បច្ចេកំ ឥតិ-សទ្ទំ យោជេត្វា ពុទ្ធគុណា អនុស្សរិយន្តិ, ឯវំ ពុទ្ធគុណសង្កិត្តកេនាបីតិ ទស្សេន្តោ **"ឥតិបិ អរហំ, ឥតិបិ សម្មាសម្ពុទ្ធោ...បេ.... ឥតិបិ ភគវា"**តិ អាហ។ "ឥតិបេតំ អភូតំ, ឥតិបេតំ អតច្ឆ"ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.៥) វិយ ឥធ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាសន្នបច្ចក្ខករណត្ថោ, **បិ**-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ, តេន ច តេសំ គុណានំ ពហុភាវោ ទីបិតោ។ តានិ ច សង្កិត្តេន្តេន វិញ្ញុនា ចិត្តស្ស សម្មុខីភូតានេវ កត្វា សង្កិត្តេតព្ពានីតិ ទស្សេន្តោ **"ឥមិនា ច ឥមិនា ច ការណេនាតិ វុត្តំ ហោតី"**តិ អាហ។ ឯវញ្ហិ និរូបេត្វា កិត្តេន្តេ យស្ស សង្កិត្តេតិ, តស្ស ភគវតិ អតិវិយ អភិប្បសាទោ ហោតិ។ **អារកត្តា**តិ សុវិទូរត្តា។ **អរីន**ន្តិ កិលេសារីនំ។ **អរាន**ន្តិ សំសារចក្កស្ស អរានំ។ **ហតត្តា**តិ វិហតត្តា។ **បច្ចយាទីន**ន្តិ ចីវរាទិបច្ចយានញ្ចេវ បូជាវិសេសានញ្ច។ **តតោ**តិ វិសុទ្ធិមគ្គតោ។ យថា ច វិសុទ្ធិមគ្គតោ, ឯវំ តំសំវណ្ណនតោបិ នេសំ វិត្ថារោ គហេតព្ពោ។

យស្មា ជីវកោ ពហុសោ សត្ថុសន្តិកេ ពុទ្ធគុណេ សុត្វា ឋិតោ, ទិដ្ឋសច្ចតាយ ច សត្ថុសាសនេ វិគតកថំកថោ វេសារជ្ជប្បត្តោ, តស្មា អាហ **"ជីវកោ បនា"**តិអាទិ។ **បញ្ចវណ្ណាយា**តិ ខុទ្ទិកាទិវសេន បញ្ចប្បការាយ។ **និរន្តរំ ផុដំ អហោសិ** កតាធិការភាវតោ។ កម្មន្តរាយវសេន ហិស្ស រញ្ញោ គុណសរីរំ ឧតុបហតំ អហោសិ។

១៥៨. "ឧត្តម"ន្តិ វត្វា ន កេវលំ សេដ្ឋភាវោ ឯវេត្ថ ការណំ, អថ ខោ អប្បសទ្ទតាបិ ការណន្តិ ទស្សេតុំ **"អស្សយានរថយានានី"**តិអាទិ វុត្តំ។ ហត្ថិយានេសុ និព្ពិសេវនមេវ គណ្ហន្តោ ហត្ថិនិយោវ កប្បាបេសិ។ រញ្ញោ អាសង្កានិវត្តនត្ថំ អាសន្នចារីភាវេន តត្ថ ឥត្ថិយោវ និសជ្ជាបិតា។ រញ្ញោ បរេសំ ទុរុបសង្កមនភាវទស្សនត្ថំ តា **បុរិសវេសំ គាហាបេត្វា** អាវុធហត្ថា ការិតា។ **បដិវេទេសី**តិ ញាបេសិ។ **តទេវា**តិ គមនំ, អគមនមេវ វា។

១៥៩. មហច្ចាតិ ករណត្ថេ បច្ចត្តវចនន្តិ អាហ **"មហតា**ចា"តិ។ **មហច្ចា**តិ មហតិយា , លិង្គវិបល្លាសវសេន វុត្តំ, មហន្តេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ តេនាហ **"រាជានុភាវេនា"**តិ **"ទ្វិន្នំ មហារដ្ឋានំ ឥស្សរិយសិរី"**តិ អង្គមគធរដ្ឋានំ អាធិបច្ចមាហ។ **អាសត្តខគ្គានី**តិ អំសេ ឱលម្ពនវសេន សន្នទ្ធអសីនិ។ កុលភោគឥស្សរិយា

ទិវសេន មហតី មត្តា ឯតេសន្តិ **មហាមត្តា**, មហានុភាវា រាជបុរិសា។ **វិជ្ជាធរតរុណា វិយា**តិ វិជ្ជាធរកុមារា វិយ។ **វឌ្ឍិយបុត្តា**តិ ភោជបុត្តា។ **ហត្ថិយដា**តិ ហត្ថិសមូហា។ **អញ្ញមញ្ញសង្ឃដ្ដនា**តិ អវិច្ឆេទវសេន គមនេន អញ្ញមញ្ញសម្ពន្ធា។

ចិត្តុត្រាសោ សយំ ភាយនដ្ឋេន **ភយំ** យថា គថា ភាយតីតិ កត្វា។ **ញាណំ** ភាយិតព្ពេ ឯវ វត្ថុស្មិំ ភយតោ ឧបដ្ឋិតេ "ភាយិតព្ពមិទ"ន្តិ ភយតោ តីរណតោ **ភយំ។** តេនេវាហ "ភយតុបដ្ឋានញាណំ បន ភាយតិ នភាយតីតិ? ន ភាយតិ។ តញ្ហិ អតីតា សង្ខារា និរុទ្ធា, បច្ចុប្បន្នា និរុជ្ឈន្តិ, អនាគតា និរុជ្ឈិស្សន្តីតិ តីរណមត្តមេវ ហោតី"តិ (វិសុទ្ធិ. ២.៧៥១)។ **អារម្មណំ** ភាយតិ ឯតស្មាតិ **ភយំ។ ឱតប្បំ** បាបតោ ភាយតិ ឯតេនាតិ **ភយំ។ ភយានក**ន្តិ ភាយនាការោ។ **ភយ**ន្តិ ញាណភយំ។ **សំវេគ**ន្តិ សហោត្តប្បញាណំ **សន្តាស**ន្តិ សព្ពសោ ឧព្ពិជ្ជនំ។ ភាយិតព្ពដ្ឋេន ភយំ ភីមភាវេន ភេរវន្តិ **ភយភេរវំ**, ភីតព្ពវត្ថុ។ តេនាហ "**អាគច្ឆតី**"តិ។

ភីរុំ បសំសន្តីតិ បាបតោ ភាយនតោ ឧត្តសនតោ ភីរុំ បសំសន្តិ បណ្ឌិតា។ **ន ហិ តត្ថ សូរ**ន្តិ តស្មិំ បាបករណេ សូរំ បគព្ភធំសិនំ ន ហិ បសំសន្តិ។ តេនាហ "**ភយា ហិ សន្តោ ន ករោន្តិ បាប**"ន្តិ។ តត្ថ **ភយា**តិ បាបុត្រាសតោ, ឱត្តប្បហេតូតិ អត្ថោ។ **សរីរចលន**ន្តិ ភយវសេនសរីរសំកម្បោ។ **ឯកេ**តិ ឧត្តរវិហារវាសិនោ។ "**រាជគហេ**"តិអាទិ តេសំ អធិប្បាយវិវរណំ។ កាមំ វយតុល្យោ "វយស្សោ"តិ វុច្ចតិ, វុឌ្ឍិរសោ, យោ កោចិ បន សហាយោ វយស្សោ, តស្មា **វយស្សាភិលាបោ**តិ សហាយាភិលាបោ។ **ន វិប្បលម្ភេសី**តិ ន វិសំវាទេសិ។ **វិនស្សេយ្យា**តិ ចិត្តវិឃាតេន វិហញ្ញេយ្យ។

សាមញ្ញផលបុច្ឆាវណ្ណនា

១៦០. **ភគវតោ តេជោ**តិ ពុទ្ធានុភាវោ។ **វណ្ណោ សរីរំ ផរិ** យថា តំ សោណទណ្ឌស្ស ព្រាហ្មណស្ស ភគវតោ សន្តិកំ គច្ឆន្តស្ស អន្តោវនសណ្ឌគតស្ស។ **ឯកេ**តិ ឧត្តរវិហារវាសិនោ។

១៦១. **យេន, តេនា**តិ ច ភុម្មត្ថេ ករណវចនន្តិ អាហ "**យត្ថ ភគវា, តត្ថ គតោ**"តិ។ តទា តស្មិំ ភិក្ខុសង្ឃេ តុណ្ហីភាវស្ស អនវសេសតោ ព្យាបិភាវំ ទស្សេតុំ "តុណ្ហីភូតំ តុណ្ហីភូត"ន្តិ វុត្តន្តិ អាហ "**យតោ យតោ...បេ....មេវាតិ អត្ថោ**"តិ។ ហត្ថស្ស កុកតត្តា អសំយមោ អសម្បជញ្ញកិរិយា **ហត្ថកុក្កុច្ច**ន្តិ វេទិតព្ពោ។ **វា**-សទ្ទោ អវុត្តវិកប្បត្ថោ, តេន តទញ្ញោ អសំយមភាវោ វិភាវិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តត្ថ បន ចក្ខុអសំយមោ សព្ពបឋមោ, ទុន្និវារោ ចាតិ តទភាវំ ទស្សេតុំ "**សព្ពាលង្ការបដិមណ្ឌិត**"ន្តិអាទិ វុត្តំ។ កាយិកវាចសិកេន ឧបសមេន លទ្ធេន ឥតរោបិ អនុមានតោ លទ្ធោ ឯវ ហោតីតិ អាហ "**មានសិកេន ចា**"តិ។ **ឧបសម**ន្តិ សំយមំ, អាចារសម្បត្តិន្តិ អត្ថោ។ **បញ្ចបរិវដ្ដេ**តិ បញ្ចបុរិសបរិវដ្ដេ។ **បញ្ចហាកាវេហី**តិ "ឥដ្ឋានិដ្ឋេ តាទី"តិ (មហានិ. ៣៨, ១៩២) ឯវំ អាទិនា អាគតេហិ, បញ្ចវិធអរិយិទ្ធិសិទ្ធេហិ ច បញ្ចហិ បការេហិ។ **តាទិលក្ខណេ**តិ តាទិភាវេ។

១៦២. **ន មេ បញ្ហាវិស្សជ្ជនេ ភារោ អត្ថី**តិ សត្ថុ សព្ពត្ថ អប្បដិហតញាណចារតាទស្សនំ។ **យទាកង្ខសីតិ ន វទន្តិ**, កថំ បន វទន្តីតិ អាហ "**សុត្វា វេទិស្សាមា**"តិ បទេសញាណេ ឋិតត្តា។ ពុទ្ធា បន សព្ពញ្ញុបវារណំ បវារេន្តីតិ សម្ពន្ធោ។ "**យក្ខនរិន្ទទេវសមណព្រាហ្មណបរិព្ពាជកាន**"ន្តិ ឥទំ "បុច្ឆាវុសោ យទាកង្ខសី"តិអាទីនិ (សំ. និ. ១.២៣៧, ២៤៦; សុ. និ. អាឡវកសុត្តេ) សុត្តបទានិ បុច្ឆន្តានំ យេសំ បុគ្គលានំ វសេន អាគតានិ, តំ ទស្សនត្ថំ។ "**បុច្ឆាវុសោ យទាកង្ខសី**"តិ ឥទំ អាឡវកស្ស យក្ខស្ស ឱកាសករណំ, សេសានិ នរិន្ទាទីនំ។ **មនសិច្ឆសី**តិ មនសា ឥច្ឆសិ។ **បុច្ឆស្សុ, យំ កិញ្ចិ មនសិច្ឆថា**តិ ពាវរិស្ស សំសយំ មនសា បុច្ឆថ្វោ។ តុម្ហាកំ បន សព្ពេសំ យំ កិញ្ចិ សព្ពសំសយំ មនសា, អញ្ញថា ច, យថា ឥច្ឆថ, តថា បុច្ឆវ្ហោតិ អធិប្បាយោ។

សាធុរូបាតិ សាធុសភាវា។ **ធម្មោ**តិ បវេណីធម្មោ។ **វុទ្ធ**ន្តិ សីលាទីហិ ពុទ្ធិប្បត្តំ, គរុន្តិ អត្ថោ។ **ឯស ភារោ**តិ ឯស សំសយូបច្ឆេទនសង្ខាតោ ភារោ, អាគតោ ភារោ អវស្សំ អាវហិតព្ពោតិ អធិប្បាយោ។ **ញត្វា សយ**ន្តិ បរូបទេសេន វិនា សយមេវ ញត្វា។

សុចិរតេនាតិ ឯវំ នាមកេន ព្រាហ្មណេន។ **តតស្សា**តិ ឯកំសេន។ **យថាបិ កុសលោ តថា**តិ យថា សព្ពធម្មកុសលោ សព្ពវិទូ ជានាតិ កថេតិ, តថា អហមក្ខិស្សំ។ **រាជា ច ខោ តំ យទិ កាហតិ វា ន វា**តិ យោ តំ ឥធ បុច្ឆិតុំ បេសេសិ, សោ រាជានំ តយា បុច្ឆិតំ ករោតុ វា មា វា, អហំ បន តេ អក្ខិស្សំ អក្ខិស្សាមិ, អាចិក្ខិស្សាមីតិ អត្ថោ។

១៦៣. សិប្បេនដ្ឋេន សិក្ខិតព្ពតាយ ច សិប្បមេវ **សិប្បាយតនំ** ជីវិកាយ ការណភាវតោ ។ **សេយ្យថិទ**ន្តិ និបាតោ, តស្ស តេ កតមេតិ អត្ថោ។ បុថុ សិប្បាយតនានីតិ ហិ សាធារណតោ សិប្បានិ ឧទ្ទិសិត្វា ឧបរិ តំតំ សិប្បូបជីវិនោ និទ្ទិដ្ឋា បុគ្គលាធិដ្ឋានកថាយ បបញ្ចំ បរិហរិតុំ។ អញ្ញថា យថាធិប្បេតានិ តានិ សិប្បាយតនានិ ទស្សេត្វា បុន តំតំសិប្បូបជីវីសុ ទស្សិយមានេសុ បបញ្ចោ សិយាតិ។ តេនាហ “**ហត្ថារោហា**”តិអាទិ។

ហត្ថី អារោហន្តិ, អារោហាបយន្តិ ចាតិ **ហត្ថារោហា។** យេហិ បយោគេហិ បុរិសោ ហត្ថិនោ អារោហនយោគ្គោ ហោតិ, ហត្ថិស្ស តំ បយោគំ វិធាយតំ សព្ពេសំ បេតេសំ គហណំ។ តេនាហ “**សព្ពេបី**”តិអាទិ។ តត្ថ **ហត្ថាចរិយា** នាម យេ ហត្ថិនោ ហត្ថារោហកានញ្ច សិក្ខាបកា។ **ហត្ថិវេជ្ជា** នាម ហត្ថិភិសក្កា។ **ហត្ថិមេណ្ឌា** នាម ហត្ថីនំ បាទរក្ខកា។ **អាទិ**-សទ្ទេន ហត្ថីនំ យវសទាយកាទិកេ សង្គណ្ហាតិ។ **អស្សារោហា រថិកា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ រថេ និយុត្តា **រថិកា។ រថរក្ខា** នាម រថស្ស អាណិរក្ខកា។ ធនុំ គណ្ហន្តិ, គណ្ហាបេន្តិ ចាតិ **ធនុគ្គហា,** តស្សាសា ធនុសិប្បស្ស សិក្ខាបកា ច។ តេនាហ “**ធនុអាចរិយា ឥស្សាសា**”តិ។ ចេលេន ចេលបដាកាយ យុទ្ធេ អកន្តិ គច្ឆន្តីតិ **ចេលកា**តិ អាហ “**យេ យុទ្ធេ ជយធជំ គហេត្វា បុរតោ គច្ឆន្តិ**”តិ។ យថា តថា ឋិតេ សេនិកេ ព្យូហករណវសេន តតោ ចលយន្តិ ឧច្ចាលេន្តីតិ **ចលកា។** សកុណគ្ឃិអាទយោ វិយ មំសបិណ្ឌំ បរសេនាសមូហំ សាហសិកមហាយោធតាយ ឆេត្វា ឆេត្វា ទយន្តិ ឧប្បតិត្វា ឧប្បតិត្វា គច្ឆន្តីតិ **បិណ្ឌទាយកា។** ទុតិយវិកប្បេ បិណ្ឌេ ទយន្តិ ជនសម្មទ្ទេ ឧប្បតន្តា វិយ គច្ឆន្តីតិ បិណ្ឌទាយកាតិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ឧគ្គតុគ្គតា**តិ ថាមជវបរក្កមាទិវសេន អតិវិយ ឧគ្គតា ឧគ្គាតិ អត្ថោ។ **បក្ខន្ទន្តី**តិ អត្តនោ វីរសូរភាវេន អសជ្ជមានា បរសេនំ អនុបវិសន្តីតិ អត្ថោ។ ថាមជវពលបរក្កមាទិសម្បត្តិយា **មហានាគា វិយ មហានាគា។ ឯកន្តសូរា**តិ ឯកាកិសូរា អត្តនោ សូរភាវេនេវ ឯកាកិនោ ហុត្វា យុជ្ឈនកា។ **សជាលិកា**តិ សវម្មិកា។ **សរបរិត្តាណចម្ម**ន្តិ ចម្មបរិសិព្ពិតំ ខេដកំ, ចម្មមយំ វា ផលកំ។ **យរទាសយោធា**តិ អន្តោជាតយោធា។

អាឡារំ វុច្ចតិ មហានសំ, តត្ថ និយុត្តាតិ **អាឡារិកា,** ភត្តការា។ **បូវិកា**តិ បូវសម្បាទកា, យេ បូវមេវ នានប្បការតោ សម្បាទេត្វា វិក្កិណន្តា ជីវន្តិ។ កេសនខលិខនាទិវសេន មនុស្សានំ អលង្ការវិធឹ កប្បេន្តិ សំវិទហន្តីតិ **កប្បកា។ ន្ហាបកា**តិ ចុណ្ណវិលេបនាទីហិ មលហរណវណ្ណសម្បាទនវិធិនា ន្ហាបេន្តីតិ ន្ហាបកា។ ន វន្តាទិវិធិនា បរត្ថោ គណនគន្ថោ អន្តរា ឆិទ្ទាភាវេន អច្ឆិទ្ទកោតិ វុច្ចតិ, តំ គណនំ ឧបនិស្សាយ ជីវន្តា **អច្ឆិទ្ទកបាឋកា។** ហត្ថេន អធិប្បាយវិញ្ញាបនំ ហត្ថមុទ្ទា **ហត្ថ**-សទ្ទោ ចេត្ថ តទេកទេសេសុ អង្គុលីសុ ទដ្ឋព្ពោ។ “ន ភុញ្ជមានោ សព្ពំ ហត្ថំ មុខេ បក្ខិបិស្សាមី”តិអាទីសុ វិយ, តស្មា អង្គុលិសង្កោចនាទិនា គណនា **ហត្ថមុទ្ទាយ គណនា។ ចិត្តការាទិនី**តិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន ភមការកោដ្ដកលេខក វិលីវការាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ទិដ្ឋេវ ធម្មេ**តិ ឥមស្មឹយេវ អត្តភាវេ។ **សន្ទិដ្ឋិកមេវា**តិ អសម្បរាយិកតាយ សាមំ ទដ្ឋព្ពំ, សយំ អនុភវិតព្ពំ អត្ថបច្ចក្ខំ ទិដ្ឋធម្មិកន្តិ អត្ថោ។ **សុខិត**ន្តិ សុខប្បត្តំ។ **ឧបរី**តិ ទេវលោកេ។ សោ ហិ មនុស្សលោកតោ ឧបរិមោ។ កម្មស្ស កតត្តា និព្ពត្តនតោ តស្ស ផលំ តស្ស អគ្គិសិខា វិយ ហោតិ, តញ្ច ឧទ្ធំ ទេវលោកេតិ អាហ “**ឧទ្ធំ អគ្គំ អស្សា អត្ថីតិ ឧទ្ធគ្គិកា**”តិ។ **សគ្គំ អរហតី**តិ អត្តនោ ផលភូតំ សគ្គំ អរហតិ, តត្ថ សា និព្ពត្តនារហោតិ អត្ថោ។ **សុខ វិបាកា**តិ ឥដ្ឋវិបាកវិបច្ចនីកា។ **សុដ្ឋុ អគ្គេ**តិ អតិវិយ ឧត្តមេ ឧឡារេ។ ទក្ខន្តិ វឌ្ឍន្តិ ឯតាយាតិ **ទក្ខិណា,** បរិច្ចាគមយំ បុញ្ញន្តិ អាហ “**ទក្ខិណំ ទាន**”ន្តិ។

មគ្គោ សាមញ្ញំ សមិតបាបសមណភាវោតិ កត្វា។ យស្មា អយំ រាជា បព្ពជិតានំ ទាសកស្សកាទីនំ លោកតោ អភិវាទនាទិលាភោ សន្ទិដ្ឋិកំ សាមញ្ញផលន្តិ ចិន្តេត្វា “អត្ថិ នុ ខោ កោចិ សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា ឦទិសមត្ថំ ជានន្តោ”តិ វីមំសន្តោ បូរណាទិកេ បុច្ឆិត្វា តេសំ កថាយ អនារាធិតចិត្តោ ភគវន្តម្បិ តមត្ថំ បុច្ឆិ, តស្មា វុត្តំ “**ឧបរិ អាគតំ បន ទាសកស្សកោបមំ សន្ធាយ បុច្ឆតី**”តិ។

កណ្ហបក្ខន្តិ យថាបុច្ឆិតេ អត្ថេ លព្ភមានំ ទិដ្ឋិគតូបសញ្ហិតំ សំកិលេសបក្ខំ។ **សុក្កបក្ខ**ន្តិ តព្ពិធុរំ ឧបរិ សុត្តាគតំ វោទានបក្ខំ។ **សមណកោលាហល**ន្តិ សមណកោតូហលំ តំតំសមណវាទានំ អញ្ញមញ្ញវិរោធំ។ **សមណ ភណ្ឌន**ន្តិ តេនេវ វិរោធេន “ឯវំវាទីនំ តេសំ សមណព្រាហ្មណានំ អយំ ទោសោ, ឯវំវាទីនំ អយំ ទោសោ”តិ ឯវំ តំតំវាទស្ស បរិភាសនំ។ **រញ្ញោ ភារំ ករោន្តោ** អត្តនោ ទេសនាកោសល្លេនាតិ អធិប្បាយោ។

១៦៤. **បណ្ឌិតបតិរូបកាន**ន្តិ អាមំ វិយ បក្កានំ បណ្ឌិតាភាសានំ។

បូរណកស្សបវាទវណ្ណនា

១៦៥. **ឯកំ ឥទាហ**ន្តិ ឯកាហំ។ **ឥធ**-សទ្ទោ ចេត្ថ និបាតមត្តំ, ឯកាហំ សមយំ តិច្ចេវ អត្ថោ។ **សរិតព្ពយុត្ត**ន្តិ អនុស្សរណានុច្ឆវិកំ។

១៦៦. **សហត្ថា ករោន្តស្សា**តិ សហត្ថេនេវ ករោន្តស្ស។ និស្សគ្គិយថាវរាទយោបិ ឥធ សហត្ថករណេនេវ សង្គហិតា។ **ហត្ថាទីនី**តិ ហត្ថបាទកណ្ណនាសាទីនិ។ **បចនំ** ទហនំ វិពាធនន្តិ អាហ “**ទណ្ឌេន ឧប្បីឡេន្តស្សា**”តិ។ **បបញ្ចសូទនិយំ** “តជ្ជេន្តស្ស វា”តិ អត្ថោ វុត្តោ, ឥធ បន តជ្ជនំ បរិភាសនំ ទណ្ឌេនេវ សង្គហេត្វា “ទណ្ឌេន ឧប្បីឡេន្តស្ស” ឥច្ចេវ វុត្តំ។ **សោកំ សយំ ករោន្តស្សា**តិ បរស្ស សោកការណំ សយំ ករោន្តស្ស, សោកំ វា ឧប្បាទេន្តស្ស។ **បរេហី**តិ អត្តនោ វចនករេហិ។ **សយម្បិ ផន្ទតោ**តិ បរស្ស វិពាធនបយោគេន សយម្បិ ផន្ទតោ។ “**អតិបាតាបយតោ**”តិ បទំ សុទ្ធកត្តុអត្ថេ ហេតុកត្តុអត្ថេ ច វត្តតីតិ អាហ “**ហនន្តស្សាបិ ហនាបេន្តស្សាបី**”តិ។ **ការណវសេនា**តិ ការាបនវសេន។

យស្ស ភិត្តិ អន្តោ ពហិ ច សន្ធិតា ហុត្វា ឋិតា **ឃរសន្ធិ។** កិញ្ចិបិ អសេសេត្វា និរវសេសោ លោបោ **និល្លោបោ។** ឯកាគារេ និយុត្តោ វិលោបោ **ឯកាគារិកោ។** បរិតោ សព្ពសោ បន្ថេ ហននំ **បរិបន្ថោ។ បាបំ ន ករីយតិ** បុព្ពេ អសញ្ញតោ ឧប្បាទេតុំ អសក្កុណេយ្យត្តា, តស្មា **នត្ថិ បាបំ។** យទិ ឯវំ កថំ សត្តា បាបេ បដិបជ្ជន្តីតិ អាហ “**សត្តា បន បាបំ ករោមាតិ ឯវំ សញ្ញិនោ ហោន្តី**”តិ។ ឯវំ កិរស្ស ហោតិ – ឥមេសញ្ហិ សត្តានំ ហឹសាទិកិរិយា ន អត្តានំ ផុសតិ តស្ស និច្ចតាយ និព្ពិការត្តា សរីរំ បន អចេតនំ កដ្ឋកលិង្គរូបមំ, តស្មឹ វិកោបិតេបិ ន កិញ្ចិ បាបន្តិ។ **ខុរនេមិនា**តិ និសិតខុរមយនេមិនា។

គង្គាយ ទក្ខិណា ទិសា អប្បតិរូបទេសោ, ឧត្តរា ទិសា បតិរូបទេសោតិ អធិប្បាយេន“ទក្ខិណញ្ចេ”តិអាទិ វុត្តន្តិ អាហ “**ទក្ខិណតីរេ មនុស្សា កក្ខឡា**”តិអាទិ។ **មហាយាគ**ន្តិ មហាវិជិតយញ្ញសទិសំ មហាយាគំ។ **ឧបោសថកម្មេន វា**តិ ឧបោសថកម្មេន ច។ **ទម**-សទ្ទោ ហិ ឥន្ទ្រិយសំវរស្ស ឧបោសថសីលស្ស ច វាចកោ ឥធាធិប្បេតោ។ កេចិ បន “**ឧបោសថកម្មេនា**តិ ឥទំ ឥន្ទ្រិយទមនស្ស វិសេសនំ, តស្មា ‘ឧបោសថកម្មភូតេន ឥន្ទ្រិយទមនេនា”តិ អត្ថំ វទន្តិ ។ **សីលសំយមេនា**តិ កាយិកវាចសិកសំវរេន ។ **សច្ចវជ្ជេនា**តិ សច្ចវាចាយ, តស្សា វិសុំ វចនំ លោកេ គរុតរបុញ្ញសម្មតភាវតោ។ យថា ហិ បាបធម្មេសុ មុសាវាទោ គរុ, ឯវំ បុញ្ញធម្មេសុ សច្ចវាចា។ តេនាហ ភគវា “ឯកំ ធម្មំ អតីតស្សា”តិអាទិ។ **បវត្តី**តិ យោ “ករោតី”តិ វុច្ចតិ, តស្ស សន្តានេ ផលុប្បត្តិបច្ចយភាវេន ឧប្បត្តិ។ **សព្ពថា**តិ “ករោតោ”តិអាទិនា វុត្តេន សព្ពប្បការេន។ **កិរិយមេវ បដិក្ខិបតិ,** ន វញ្ញា បុដ្ឋំ សន្ទិដ្ឋិកំ សាមញ្ញផលំ ព្យាករោតីតិ អធិប្បាយោ។ ឥទំ អវធារណំ វិបាកបដិក្ខេបនិវត្តនត្ថំ។ យោ ហិ កម្មំ បដិក្ខិបតិ, តេន អត្ថតោ វិបាកោបិ បដិក្ខិត្តោ ឯវ នាម ហោតិ។ តថា ហិ វក្ខតិ “កម្មំ បដិពាហន្តេនាបី”តិអាទិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.១៧០-១៧២)។

បដិរាជូហិ អនភិភវនីយភាវេន វិសេសតោ ជិតន្តិ **វិជិតំ,** អាណាបវត្តិទេសោ។ “មា មយ្ហំ វិជិតេ វសថា”តិ អបសាទនា បព្ពជិតស្ស វិហេឋនា បព្ពាជនាតិ កត្វា វុត្តំ “**អបសាទេតព្ពន្តិ វិហេឋេតព្ព**”ន្តិ។ ឧគ្គណ្ហនំ តេន វុត្តស្ស អត្ថស្ស “ឯវមេត”ន្តិ ឧបធារណំ សល្លក្ខណំ, និកុជ្ជនំ តស្ស អទ្ធនិយភាវាបាទនវសេន ចិត្តេន សន្ធារណំ។ តទុភយំ បដិក្ខិបន្តោ អាហ “**អនុគ្គណ្ហន្តោ អនិកុជ្ជន្តោ**”តិ។ តេនាហ “**សារវសេន អគ្គណ្ហន្តោ**”តិអាទិ។

មក្ខលិគោសាលវាទវណ្ណនា

១៦៨. **ឧភយេនា**តិ ហេតុបច្ចយបដិសេធនវចនេន។ **សំកិលេសបច្ចយ**ន្តិ សំកិលិស្សនស្ស មលីនភាវស្ស ការណំ។ **វិសុទ្ធិបច្ចយ**ន្តិ សង្កិលេសតោ វិសុទ្ធិយា វោទានស្ស ការណំ។ **អត្តការោ**តិ តេន តេន សត្តេន អត្តនា កាតព្ពកម្មំ អត្តនា និប្ផាទេតព្ពបយោគោ។ **បរការ**ន្តិ បរស្ស វាហសា ឥជ្ឈនកបយោជនំ។ តេនាហ “**យេនា**”តិអាទិ។ **មហាសត្ត**ន្តិ អន្តិមភវិកំ មហាពោធិសត្តំ, បច្ចេកពោធិសត្តស្សបិ ឯត្ថេវ សង្គហោ វេទិតព្ពោ។ **មនុស្សសោភគ្យត**ន្តិ មនុស្សេសុ សុភគភាវំ។ **ឯវ**ន្តិ វុត្តប្បការេន។ កម្មវាទស្ស កិរិយវាទស្ស បដិក្ខិបនេន “អត្ថិ ភិក្ខវេ កម្មំ កណ្ហំ កណ្ហវិបាក”ន្តិអាទិ (អ. និ. ៤.២៣២) នយប្បវត្តេ **ជិនចក្កេ បហារំ ទេតិ នាម។ នត្ថិ បុរិសការេ**តិ យថាវុត្តអត្តការបរការាភាវតោ ឯវ សត្តានំ បច្ចត្តបុរិសការោ នាម កោចិ នត្ថីតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**យេនា**”តិអាទិ។ **នត្ថិ ពល**ន្តិ សត្តានំ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកនិព្ពានសម្បត្តិអាវហំ ពលំ នាម កិញ្ចិ នត្ថិ។ តេនាហ “**យម្ហិ**”តិអាទិ។ និទស្សនមត្តញ្ចេតំ, សំកិលេសិកម្បិ ថាមំ ពលំ បដិក្ខិបតេវ។ យទិ វីរិយាទីនិ បុរិសការវេវចនានិ, កស្មា វិសុំ គហណន្តិ អាហ “**ឥទំ នោ វីរិយេនា**”តិអាទិ។ សទ្ទត្ថតោ បន តស្សា តស្សា កិរិយាយ ឧស្សន្នដ្ឋេន **ពលំ។** សូរវីរភាវាវហដ្ឋេន **វីរិយំ។** តទេវ ទឡ្ហភាវតោ, បោរិសធុរំ វហន្តេន បវត្តេតព្ពតោ ច **បុរិសថាមោ។** បរំ បរំ ឋានំ អក្កមនប្បវត្តិយា **បុរិសបរក្កមោ**តិ វុត្តោតិ វេទិតព្ពំ។

សត្តយោគតោ រូបាទីសុ សត្តវិសត្តតាយ **សត្តា។** បាណនតោ អស្សសនបស្សសនវសេន បវត្តិយា **បាណា។** តេ បន សោ ឯកិន្ទ្រិយាទិវសេន វិភជិត្វា វទតីតិ អាហ “**ឯកិន្ទ្រិយោ**”តិអាទិ។ អណ្ឌកោសាទីសុ ភវនតោ “**ភូតា**”តិ វុច្ចន្តីតិ អាហ “**អណ្ឌកោស…បេ.… វទតី**”តិ ។ ជីវនតោ បាណំ ធារេន្តា វិយ វឌ្ឍនតោ **ជីវា។** តេនាហ

“**សាលិយវា**”តិអាទិ។ នត្ថិ ឯតេសំ សំកិលេសវិសុទ្ធីសុ វសោតិ **អវសា។** នត្ថិ នេសំ ពលំ វីរិយំ ចាតិ **អពលា អវីរិយា។ និយតា**តិ អច្ឆេជ្ជសុត្តាវុតាភេជ្ជមណិនោ វិយ និយតប្បវត្តិតាយ គតិជាតិពន្ធាបវគ្គវសេន និយាមោ។ **តត្ថ តត្ថ គមន**ន្តិ ឆន្នំ អភិជាតីនំ តាសុ តាសុ គតីសុ ឧបគមនំ សមវាយេន សមាគមោ។ **សភាវោយេវា**តិ យថា កណ្ដកស្ស តិខិណតា, កបិត្ថផលានំ បរិមណ្ឌលតា, មិគបក្ខីនំ វិចិត្តាការតា, ឯវំ សព្ពស្សាបិ លោកស្ស ហេតុបច្ចយេន វិនា តថា តថា បរិណាមោ អយំ សភាវោ ឯវ អកិត្តិមោយេវ។ តេនាហ “**យេន ហិ**”តិអាទិ។ ឆឡាភិជាតិយោ បរតោ វិត្ថារីយន្តិ។ “**សុខញ្ច ទុក្ខញ្ច បដិសំវេទេន្តី**”តិ វទន្តោ អទុក្ខមសុខភូមឹ សព្ពេន សព្ពំ ន ជានាតីតិ ឧល្លិង្គន្តោ “**អញ្ញា អទុក្ខមសុខភូមិ នត្ថីតិ ទស្សេតី**”តិ អាហ។

បមុខយោនីនន្តិ មនុស្សតិរច្ឆានាទីសុ ខត្តិយព្រាហ្មណាទិសីហព្យគ្ឃាទិវសេន បធានយោនីនំ។ **សដ្ឋិសតានី**តិ ឆសហស្សានិ។ “បញ្ច ច កម្មុនោ សតានី”តិ បទស្ស អត្ថទស្សនំ “**បញ្ចកម្មសតានិ ចា**”តិ។ “**ឯសេវ នយោ**”តិ ឥមិនា “កេវលំ តក្កមត្តកេន និរត្ថកំ ទិដ្ឋឹ ទីបេតី”តិ ឥមមេវត្ថំ អតិទិសតិ។ ឯត្ថ ច “**តក្កមត្តកេនា**”តិ ឥមិនា យស្មា តក្កិកា និរង្កុសតាយ បរិកប្បនស្ស យំ កិញ្ចិ អត្តនោ បរិកប្បិតំ សារតោ មញ្ញមានា តថេវ អភិនិវិស្ស តក្កទិដ្ឋិគាហំ គណ្ហន្តិ, តស្មា ន តេសំ ទិដ្ឋិវត្ថុស្មឹ វិញ្ញូហិ វិចារណា កាតព្ពាតិ ទស្សេតិ។ **កេចី**តិ ឧត្តរវិហារវាសិនោ។ តេ ហិ “បញ្ច កម្មានីតិ ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាកាយា ឥមានិ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ ‘បញ្ច កម្មានី’តិ បញ្ញាបេន្តី”តិ វទន្តិ។ **កម្មន្តិ លទ្ធី**តិ ឱឡារិកភាវតោ បរិបុណ្ណកម្មន្តិ លទ្ធិ។ **មនោកម្មំ** អនោឡារិកត្តា **ឧបឌ្ឍកម្ម**ន្តិ លទ្ធីតិ យោជនា។ **ទ្វដ្ឋិបដិបទា**តិ “ទ្វាសដ្ឋិ បដិបទា”តិ វត្តព្ពេ សភាវនិរុត្តិ អជានន្តោ “ទ្វដ្ឋិបដិបទា”តិ វទតិ។ **ឯកស្មឹ កប្បេ**តិ ឯកស្មឹ មហាកប្បេ, តត្ថាបិ ច វិវដ្ដដ្ឋាយីសញ្ញិតេ ឯកស្មឹ អសង្ខ្យេយ្យកប្បេ។

ឧរព្ភេ ហនន្តីតិ **ឱរព្ភិកា។** ឯវំ **សូករិកា**ទយោ វេទិតព្ពា។ **លុទ្ទា**តិ អញ្ញេបិ យេ កេចិ មាគវិកនេសាទា។ តេ បាបកម្មបសុតតាយ “**កណ្ហាភិជាតីតិ វទតិ។ ភិក្ខូ**”តិ ពុទ្ធសាសនេ ភិក្ខូ។ **តេ កិរ** “សឆន្ទរាគា បរិភុញ្ជន្តី”តិ អធិប្បាយេន “**ចតូសុ បច្ចយេសុ កណ្ដកេ បក្ខិបិត្វា ខាទន្តី**”តិ វទតិ។ កស្មាតិ ចេ? យស្មា “តេ បណីតបណីតេ បច្ចយេ បដិសេវន្តី”តិ តស្ស មិច្ឆាគាហោ, តស្មា ញាយលទ្ធេបិ បច្ចយេ ភុញ្ជមានា អាជីវកសមយស្ស វិលោមគាហិតាយ បច្ចយេសុ កណ្ដកេ បក្ខិបិត្វា ខាទន្តិ នាមាតិ វទតីតិ អបរេ។ **ឯកេ បព្ពជិតា**, យេ សវិសេសំ អត្តកិលមថានុយោគំ អនុយុត្តា។ តថា ហិ តេ កណ្ដកេ វត្តន្តា វិយ ហោន្តីតិ “**កណ្ដកវុត្តិកា**”តិ វុត្តា។ បត្វា ភុញ្ជននហានបដិក្ខេបាទិវតសមាយោគេន **បណ្ឌរតរា** ។ “**អចេលកសាវកា**”តិ អាជីវកសាវកេ វទតិ។ **តេ កិរ** អាជីវកលទ្ធិយា វិសុទ្ធចិត្តតាយ និគណ្ឋេហិបិ **បណ្ឌរតរា។** នន្ទាទយោ ហិ តថារូបំ អាជីវកបដិបត្តឹ ឧក្កំសំ បាបេត្វា ឋិតា។ តស្មា និគណ្ឋេហិ អាជីវកសាវកេហិ ច បណ្ឌរតរា បរមសុក្កាភិជាតីតិ អយំ តស្ស លទ្ធិ។

បុរិសភូមិយោតិ បធានបុគ្គលេន និទ្ទេសោ។ ឥត្ថីនម្បិ តា ភូមិយោ ឥច្ឆន្តេវ។ “**ភិក្ខុ ច បន្នកោ**”តិអាទិ តេសំ បាឡិយេវ។ តត្ថ **បន្នកោ**តិ ភិក្ខាយ វិចរណកោ, តេសំ វា បដិបត្តិយា បដិបន្នកោ។ **ជិនោ**តិ ជិណ្ណោ ជរាវសេន ហីនធាតុកោ, អត្តនោ វា បដិបត្តិយា បដិបក្ខំ ជិនិត្វា ឋិតោ។ សោ កិរ តថាភូតោ ធម្មម្បិ កស្សចិ ន កថេសិ។ តេនាហ “**ន កិញ្ចិ អាហា**”តិ។ ឱដ្ឋវទនាទិវិប្បការេ កតេបិ ខមនវសេន ន កិញ្ចិ វទតីតិបិ វទន្តិ។ **អលាភិ**ន្តិ “សោ ន កុម្ភិមុខា បដិគ្គណ្ហាតី”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.៣៩៤) នយេន វុត្តអលាភហេតុសមាយោគេន អលាភី, តតោយេវ ជិឃច្ឆាទុព្ពលបរេតតាយ សយនបរាយនំ “**សមណំ បន្នភូមី**”តិ វទតិ។

អាជីវវុត្តិសតានីតិ សត្តានំ អាជីវភូតានិ ជីវិកាវុត្តិសតានិ។ **បសុ**គ្គហណេន ឯឡកជាតិ គហិតា, មិគគ្គហណេន រុរុគវយាទិសព្ពមិគជាតិ។ **ពហូ ទេវា**តិ ចាតុមហារាជិកាទិព្រហ្មកាយិកាទិវសេន, តេសំ អន្តរភេទវសេន ពហូ ទេវា។ តត្ថ ចាតុមហារាជិកានំ ឯកច្ចភេទោ មហាសមយសុត្តវសេន (ទី. និ. ២.៣៣១) ទីបេតព្ពោ។ **មនុស្សាបិ អនន្តា**តិ ទីបទេសកុលវំសាជីវាទិវិភាគវសេន មនុស្សាបិ អនន្តភេទា។ បិសាចា ឯវ **បេសាចា។** តេ អបរបេតាទយោ **មហន្តមហន្តា។** ឆទ្ទន្តទហមន្ទាកិនិយោ កុវាឡិយមុចលិន្ទនាមេន វទតិ។

បវុដាតិ បព្ពតគណ្ឋិកា។ **បណ្ឌិតោបិ ...បេ.... ឧទ្ធំ ន គច្ឆតិ,** កស្មា? សត្តានំ សំសរណកាលស្ស និយតភាវតោ។ **អបរិបក្កំ** សំសរណនិមិត្តំ សីលាទិនា **បរិបាចេតិ នាម** សីឃំយេវ វិសុទ្ធិប្បត្តិយា។ **បរិបក្កំ** កម្មំ **ផុស្ស ផុស្ស** បត្វា បត្វា កាលេន បរិបក្កភាវានាបាទនេន **ព្យន្តិ ករោតិ នាម។**

សុត្តគុឡេតិ សុត្តវដ្ដិយំ។ “**និព្ពេឋិយមានមេវ បលេតី**”តិ ឧបមាយ សត្តានំ សំសារោ អនុក្កមេន ខីយតេវ, ន តស្ស វឌ្ឍតីតិ ទស្សេតិ បរិច្ឆិន្នរូបត្តា។

អជិតកេសកម្ពលវាទវណ្ណនា

១៧១. **ទិន្នន្តិ** ទេយ្យធម្មសីសេន ទានំ វុត្តន្តិ អាហ “**ទិន្នស្ស ផលាភាវំ វទតី**”តិ, ទិន្នំ បន អន្នាទិវត្ថុំ កថំ បដិក្ខិបតិ។ ឯសេវ នយោ **យិដ្ឋំ ហុតន្តិ** ឯត្ថាបិ។ **មហាយាគោ**តិ សព្ពសាធារណំ មហាទានំ។ **បាហុនកសក្ការោ**តិ បាហុនភាវេន កាតព្ពសក្ការោ។ **ផលន្តិ** អានិសំសផលំ, និស្សន្ទផលញ្ច។ **វិបាកោ**តិ សទិសផលំ។ **បរលោកេ ឋិតស្ស អយំ លោកោ នត្ថី**តិ បរលោកេ ឋិតស្ស កម្មុនា លទ្ធព្ពោ អយំ លោកោ ន ហោតិ។ **ឥធលោកេ ឋិតស្សាបិ បរលោកោ នត្ថី**តិ ឥធលោកេ ឋិតស្ស កម្មុនា លទ្ធព្ពោ បរលោកោ ន ហោតិ។ តត្ថ ការណមាហ “**សព្ពេ តត្ថ តត្ថេវ ឧច្ឆិជ្ជន្តី**”តិ។ ឥមេ សត្តា យត្ថ យត្ថ ភវេ, យោនិអាទីសុ ច ឋិតា តត្ថ តត្ថេវ ឧច្ឆិជ្ជន្តិ និរុទយវិនាសវសេន វិនស្សន្តិ។ **ផលាភាវវសេនា**តិ មាតាបិតូសុ សម្មាបដិបត្តិមិច្ឆាបដិបត្តីនំ ផលស្ស អភាវវសេន “នត្ថិ មាតា, នត្ថិ បិតា”តិ វទតិ, ន មាតាបិតូនំ, នាបិ តេសុ ឥទានិ ករិយមានសក្ការាសក្ការានំ អភាវវសេន តេសំ លោកបច្ចក្ខត្តា។ បុព្ពុឡកស្ស វិយ ឥមេសំ សត្តានំ ឧប្បាទោ នាម កេវលោ, ន ចវិត្វា អាគមនបុព្ពកោតិ ទស្សនត្ថំ “នត្ថិ សត្តា ឱបបាតិកា”តិ វុត្តន្តិ អាហ “**ចវិត្វា ឧបបជ្ជនកសត្តា នាម នត្ថីតិ វទតី**”តិ។ សមណេន នាម យាថាវតោ ជានន្តេន កស្សចិ កិញ្ចិ អកថេត្វា សញ្ញតេន ភវិតព្ពំ, អញ្ញថា អាហោបុរិសិកា នាម សិយា។ កិញ្ហិ បរោ បរស្ស ករិស្សតិ? តថា ច អត្តនោ សម្បាទនស្ស កស្សចិ អវស្សយោ ឯវ ន សិយា តត្ថ តត្ថេវ ឧច្ឆិជ្ជនតោតិ អាហ “**យេ ឥមញ្ច...បេ.... បវេទេន្តី**”តិ។

ចតូសុ មហាភូតេសុ និយុត្តោតិ **ចាតុមហាភូតិកោ។** យថា បន មត្តិកាយ និព្ពត្តំ ភាជនំ មត្តិកាមយំ, ឯវំ អយំ ចតូហិ មហាភូតេហិ និព្ពត្តោតិ អាហ “**ចតុមហាភូតមយោ**”តិ។ **អជ្ឈត្តិកបថវីធាតូ**តិ សត្តសន្តានគតា បថវីធាតុ។ **ពាហិរបថវីធាតុន្តិ** ពហិទ្ធា មហាបថវិំ។ **ឧបគច្ឆតី**តិ ពាហិរបថវិកាយតោ ឥទេកទេសភូតា បថវី អាគន្ត្វា អជ្ឈត្តិកភាវប្បត្តិយា សត្តភាវេន សណ្ឋិតា ឥទានិ យដាទិគតបថវី វិយ តមេវ ពាហិរបថវិកាយំ ឧបេតិ ឧបគច្ឆតិ សព្ពសោ តេន និព្ពិសេសតំ ឯកីភាវមេវ គច្ឆតិ។ **អាបាទីសុបិ ឯសេវ នយោ**តិ ឯត្ថ បជ្ជុន្នេន មហាសមុទ្ទតោ គហិតអាបោ វិយ វស្សោទកភាវេន បុនបិ មហាសមុទ្ទមេវ, សូរិយរស្មិតោ គហិតំ ឥន្ទគ្គិសង្ខាតតេជោ វិយ បុន សូរិយរស្មិំ, មហាវាយុខន្ធតោ និគ្គតមហាវាតោ វិយ តមេវ វាយុខន្ធំ ឧបេតិ ឧបគច្ឆតីតិ ទិដ្ឋិគតិកស្ស អធិប្បាយោ។ **មនច្ឆដ្ឋានិ ឥន្ទ្រិយានិ អាកាសំ បក្ខន្ទន្តិ** តេសំ វិសយាភាវាតិ វទន្តិ។ វិសយិគហណេន ហិ វិសយាបិ គហិតា ឯវ ហោន្តីតិ។ **គុណាគុណបទានី**តិ គុណទោសកោដ្ឋាសា។ **សរីរមេវ បទានីតិ អធិប្បេតំ** សរីរេន តំតំកិរិយាយ បដ្ឋិតព្ពតោ។ ទព្ពន្តិ មុយ្ហន្តីតិ ទត្តូ, មូឡ្ហបុគ្គលា។ តេហិ **ទត្តូហិ** ពាលមនុស្សេហិ។ “បរលោកោ អត្ថី”តិ មតិ យេសំ, តេ អត្ថិកា, តេសំ វាទោតិ អត្ថិកវាទោ, តំ **អត្ថិកវាទំ។**

កម្មំ បដិពាហតិ អកិរិយវាទិភាវតោ។ **វិបាកំ បដិពាហតិ** សព្ពេន សព្ពំ អាយតិំ ឧបបត្តិយា បដិក្ខិបនតោ។ **ឧភយំ បដិពាហតិ** សព្ពសោ ហេតុបដិពាហនេនេវ ផលស្សបិ បដិក្ខិត្តត្តា។ ឧភយន្តិ ហិ កម្មំ វិបាកញ្ចាតិ ឧភយំ។ សោ ហិ “អហេតូ អប្បច្ចយា សត្តា សំកិលិស្សន្តិ, វិសុជ្ឈន្តិ ចា”តិ (ទី. និ. ១.១៦៨; ម. និ. ២.១០០, ២២៧; សំ. និ. ៣.២១២) វទន្តោ កម្មស្ស វិយ វិបាកស្សាបិ សំកិលេសវិសុទ្ធីនំ បច្ចយត្តាភាវវចនតោ តទុភយំ បដិពាហតិ នាម។ **វិបាកោ បដិពាហិតោ ហោតិ** អសតិ កម្មេ វិបាកាភាវតោ។ **កម្មំ បដិពាហិតំ ហោតិ** អសតិ វិបាកេ កម្មស្ស និរត្ថកភាវាបត្តិតោ។ **អត្ថតោ**តិ សរូបេន។ **ឧភយប្បដិពាហកា**តិ វិសុំ វិសុំ តំតំទិដ្ឋិទីបកភាវេន បាឡិយំ អាគតាបិ បច្ចេកំ តិវិធទិដ្ឋិកា ឯវ ឧភយបដិពាហកត្តា។ ឧភយប្បដិពាហកាតិ ហិ ហេតុវចនំ។ “**អហេតុកវាទា ចេវា**”តិអាទិ បដិញ្ញាវចនំ។ យោ ហិ វិបាកបដិពាហនេន នត្ថិកទិដ្ឋិកោ ឧច្ឆេទវាទី, សោ អត្ថតោ កម្មបដិពាហនេន អកិរិយទិដ្ឋិកោ, ឧភយបដិពាហនេន អហេតុកទិដ្ឋិកោ ច ហោតិ។ សេសទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។

សជ្ឈាយន្តីតិ តំ ទិដ្ឋិទីបកំ គន្ថំ ឧគ្គហេត្វា បឋន្តិ។ **វីមំសន្តី**តិ តស្ស អត្ថំ វិចារេន្តិ។ “**តេស**”ន្តិអាទិ វីមំសនាការទស្សនំ។ **តស្មិំ អារម្មណេ**តិ យថាបរិកប្បិតកម្មផលាភាវាទិកេ “ករោតោ ន ករីយតិ បាប”ន្តិ អាទិនយប្បវត្តាយ លទ្ធិយា អារម្មណេ។ **មិច្ឆាសតិ សន្តិដ្ឋតី**តិ “ករោតោ ន ករីយតិ បាប”ន្តិអាទិវសេន អនុស្សវូបលទ្ធេ អត្ថេ តទាការបរិវិតក្កនេហិ សវិគ្គហេ វិយ សរូបតោ ចិត្តស្ស បច្ចុបដ្ឋិតេ ចិរកាលបរិចយេន ឯវមេតន្តិ និជ្ឈានក្ខមភាវូបគមនេន និជ្ឈានក្ខន្តិយា តថាគហិតេ បុនប្បុនំ តថេវ អាសេវន្តស្ស ពហុលីករោន្តស្ស មិច្ឆាវិតក្កេន សមាទិយមានា មិច្ឆាវាយាមូបត្ថម្ភិតា អតំសភាវំ “តំសភាវ”ន្តិ គណ្ហន្តី មិច្ឆាសតីតិ លទ្ធនាមា តំលទ្ធិសហគតា តណ្ហា សន្តិដ្ឋតិ។ **ចិត្តំ ឯកគ្គំ ហោតី**តិ យថាសកំ វិតក្កាទិបច្ចយលាភេន តស្មិំ អារម្មណេ អវដ្ឋិតតាយ អនេកគ្គតំ បហាយ ឯកគ្គំ អប្បិតំ វិយ ហោតិ។ ចិត្តសីសេន មិច្ឆាសមាធិ ឯវ វុត្តោ។ សោបិ ហិ បច្ចយវិសេសេហិ លទ្ធភាវនាពលោ ឦទិសេ ឋានេ សមាធានបតិរូបកិច្ចករោយេវ, វាឡវិជ្ឈនាទីសុ វិយាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ជវនានិ ជវន្តី**តិ អនេកក្ខត្តុំ តេនាការេន បុព្ពភាគិយេសុ ជវនវារេសុ បវត្តេសុ សព្ពបច្ឆិមេ ជវនវារេ សត្ត ជវនានិ ជវន្តិ។ **បឋមេ ជវនេ សតេកិច្ឆា ហោន្តិ។ តថា ទុតិយាទីសូ**តិ ធម្មសភាវទស្សនមត្តមេតំ, ន បន តស្មិំ ខណេ តេសំ តិកិច្ឆា កេនចិ សក្កា កាតុំ។

តត្ថាតិ តេសុ តីសុ មិច្ឆាទស្សនេសុ។ **កោចិ ឯកំ ទស្សនំ ឱក្កមតី**តិ យស្ស ឯកស្មិំយេវ អភិនិវេសោ អាសេវនា ច បវត្តា, សោ ឯកមេវ ទស្សនំ ឱក្កមតិ។ យស្ស បន ទ្វីសុ តីសុបិ វា អភិនិវេសោ អាសេវនា ច បវត្តា, សោ ទ្វេ តីណិបិ ឱក្កមតិ, ឯតេន យា បុព្ពេ ឧភយបដិពាហកតាមុខេន ទីបិតា អត្ថសិទ្ធា សព្ពទិដ្ឋិកតា, សា បុព្ពភាគិយា។ យា បន មិច្ឆត្តនិយាមោក្កន្តិភូតា, សា យថាសកំ បច្ចយសមុទាគមសិទ្ធិតោ ភិន្នារម្មណានំ វិយ វិសេសាធិគមានំ ឯកជ្ឈំ អនុប្បត្តិយា អសង្កិណ្ណា ឯវាតិ ទស្សេតិ។ **"ឯកស្មិំ ឱក្កន្តេបី"**តិអាទិនា តិស្សន្នម្បិ ទិដ្ឋីនំ សមានពលតំ សមានផលតញ្ច ទស្សេតិ។ តស្មា តិស្សោបិ ចេតា ឯកស្ស ឧប្បន្នា អព្ពោកិណ្ណា ឯវ, ឯកាយ វិបាកេ ទិន្នេ ឥតរា អនុពលប្បទាយិកាយោ ហោន្តិ។ **"វដ្ដខាណុ នាមេសោ"**តិ ឥទំ វចនំ នេយ្យត្ថំ, ន នីតត្ថំ។ តថា ហិ **បបញ្ចសូទនិយំ** "កិំ បនេស ឯកស្មិំយេវ អត្តភាវេ និយតោ ហោតិ, ឧទាហុ អញ្ញស្មិំ បីតិ? ឯកស្មិំយេវ និយតោ, អាសេវនវសេន បន ភវន្តរេបិ តំ តំ ទិដ្ឋិំ រោចេតិ យេវា"តិ (ម. និ. អដ្ឋ. ៣.១២៨) វុត្តំ។ អកុសលញ្ហិ នាមេតំ អពលំ ទុព្ពលំ, ន កុសលំ វិយ សពលំ មហាពលំ។ តស្មា "ឯកស្មិំយេវ អត្តភាវេ និយតោ"តិ វុត្តំ។ អញ្ញថា សម្មត្តនិយាមោ វិយ មិច្ឆត្តនិយាមោបិ អច្ចន្តិកោ សិយា, ន ច អច្ចន្តិកោ។ យទិ ឯវំ វដ្ដខាណុជោតនា កថន្តិ អាហ "អាសេវនវសេន បនា"តិអាទិ។ តស្មា យថា "សកិំ និមុគ្គោបិ និមុគ្គោ ឯវ ពាលោ"តិ វុត្តំ, ឯវំ វដ្ដខាណុជោតនា។ យាទិសេ ហិ បច្ចយេ បដិច្ច អយំ តំ តំ ទស្សនំ ឱក្កន្តោ បុន កទាចិ តប្បដិបក្ខេ បច្ចយេ បដិច្ច តតោ សីសុក្ខិបនមស្ស ន ហោតីតិ ន វត្តព្ពំ, តស្មា **"យេភុយ្យេន ហិ ឯវរូបស្ស ភវតោ វុដ្ឋានំ នាម នត្ថី"**តិ វុត្តំ។

តស្មាតិ យស្មា ឯវំ សំសារខាណុភាវស្សបិ បច្ចយោ អបណ្ណកជាតោ, តស្មា។ **ភូតិកាមោ**តិ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថានំ វសេន អត្តនោ គុណេហិ វឌ្ឍិកាមោ។

បកុធកច្ចាយនវាទវណ្ណនា

១៧៤. អកតាតិ សមេន វិសមេន វា កេនចិ ហេតុនា ន កតា ន វិហិតា។ កតវិធោ ករណវិធិ នត្ថិ ឯតេសន្តិ **អកតវិធានា** ។ បទទ្វយេនាបិ លោកេ កេនចិ ហេតុបច្ចយេន នេសំ អនិព្ពត្តនភាវំ ទស្សេតិ។ **ឥទ្ធិយាបិ ន និម្មិតា**តិ កស្សចិ ឥទ្ធិមតោ ចេតោវសិប្បត្តស្ស ទេវស្ស , ឥស្សរាទិនោ វា ឥទ្ធិយាបិ ន និម្មិតា។ **អនិម្មាបិតា** កស្សចិ អនិម្មាបិតា។ **វុត្តត្ថមេវា**តិ ព្រហ្មជាលវណ្ណនាយំ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៣០) វុត្តត្ថមេវ។ **វញ្ឈា**តិ វញ្ឈបសុវញ្ឈតាលាទយោ វិយ អផលា, កស្សចិ អជនកាតិ អត្ថោ, ឯតេន បថវិកាយាទីនំ រូបាទិជនកភាវំ បដិក្ខិបតិ។ រូបសទ្ទាទយោ ហិ បថវិកាយាទីហិ អប្បដិពទ្ធវុត្តិកាតិ តស្ស លទ្ធិ។ បព្ពតកូដំ វិយ ឋិតាតិ **កូដដ្ឋា,** យថា បព្ពតកូដំ កេនចិ អនិព្ពត្តិតំ, កស្សចិ ច អនិព្ពត្តកំ, ឯវមេតេ បីតិ អធិប្បាយោ។ យមិទំ "ពីជតោ អង្កុរាទិ ជាយតី"តិ វុច្ចតិ, តំ វិជ្ជមានមេវ តតោ និក្ខមតិ, ន អវិជ្ជមានំ, អញ្ញថា អញ្ញតោបិ អញ្ញស្ស ឧបលទ្ធិ សិយាតិ អធិប្បាយោ។ **ឋិតត្តា**តិ និព្ពិការភាវេន ឋិតត្តា។ **ន ចលន្តី**តិ វិការំ នាបជ្ជន្តិ។ វិការាភាវតោ ហិ តេសំ សត្តន្នំ កាយានំ ឯសិកដ្ឋាយិដ្ឋិតតា។ អនិញ្ជនញ្ច អត្តនោ បកតិយា អវដ្ឋានមេវ។ តេនាហ **"ន វិបរិណមន្តី"**តិ។ អវិបរិណាមធម្មត្តា ឯវ ហិ តេ អញ្ញមញ្ញំ ន ព្យាពាធេន្តិ។ សតិ ហិ វិការំ អាបាទេតព្ពតាយ ព្យាពាធកតាបិ សិយា, តថា អនុគ្គហេតព្ពតាយ អនុគ្គាហកតាតិ តទភាវំ ទស្សេតុំ បាឡិយំ **នាល**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **បថវី ឯវ** កាយេកទេសត្តា **បថវិកាយោ។** ជីវសត្តមានំ កាយានំ និច្ចតាយ និព្ពិការភាវតោ ន ហន្តព្ពតា, ន ឃាតេតព្ពតា ចាតិ នេវ កោចិ ហន្តា វា ឃាតេតា វា, តេនេវាហ **"សត្តន្នំ ត្វេវ កាយាន"**ន្តិអាទិ។ យទិ កោចិ ហន្តា នត្ថិ, កថំ សត្ថប្បហារោតិ អាហ **"យថា មុគ្គរាសិ អាទីសូ"**តិអាទិ។ **កេវលំ សញ្ញាមត្តមេវ ហោតិ។** ហននឃាតនាទិ បន បរមត្ថតោ នត្ថេវ កាយានំ អវិកោបនីយភាវតោតិ អធិប្បាយោ។

និគណ្ឋនាដបុត្តវាទវណ្ណនា

១៧៧. ចត្តារោ យាមា ភាគា ចតុយាមា, ចតុយាមា ឯវ ចាតុយាមា, ភាគត្ថោ ហិ ឥធ យាម-សទ្ទោ យថា "រត្តិយា បឋមោ យាមោ"តិ ។ សោ បនេត្ថ ភាគោ សំវរលក្ខណោតិ អាហ **"ចាតុយាមសំវុតោតិ ចតុកោដ្ឋាសេន សំវរេន សំវុតោ"**តិ។ **បដិក្ខិត្តសព្ពសីតោទកោ**តិ បដិក្ខិត្តសព្ពសីតោទកបរិភោគោ។ **សព្ពេន បាបវារណេន យុត្តោ**តិ សព្ពប្បការេន សំវរលក្ខណេន សមន្នាគតោ។ **ធុតបាបោ**តិ សព្ពេន និជ្ជរលក្ខណេន បាបវារណេន វិធុតបាបោ។ **ផុដ្ឋោ**តិ អដ្ឋន្នម្បិ កម្មានំ ខេបនេន មោក្ខប្បត្តិយា កម្មក្ខយលក្ខណេន សព្ពេន បាបវារណេន ផុដ្ឋោ តំ បត្វា ឋិតោ។ **កោដិប្បត្តចិត្តោ**តិ មោក្ខាធិគមេនេវ ឧត្តមមរិយាទប្បត្តចិត្តោ។ **យតត្តោ**តិ កាយាទីសុ ឥន្ទ្រិយេសុ សំយមេតព្ពស្ស អភាវតោ **សំយតចិត្តោ។ សុប្បតិដ្ឋិតចិត្តោ**តិ និស្សេសតោ សុដ្ឋុ បតិដ្ឋិតចិត្តោ។ **សាសនានុលោមំ** នាម បាបវារណេន យុត្តតា។ តេនាហ "ធុតបាបោ"តិអាទិ។ **អសុទ្ធលទ្ធិតាយា**តិ "អត្ថិ ជីវោ, សោ ច សិយា និច្ចោ, សិយា អនិច្ចោ"តិ ឯវមាទិអសុទ្ធលទ្ធិតាយ ។ **សព្ពា**តិ កម្មបកតិវិភាគាទិវិសយា សព្ពា និជ្ឈានក្ខន្តិយោ។ **ទិដ្ឋិយេ វា**តិ មិច្ឆាទិដ្ឋិយោ ឯវ ជាតា។

សញ្ចយពេលដ្ឋបុត្តវាទវណ្ណនា

១៧៩-១៨១. អមរាវិក្ខេបេ វុត្តនយោ ឯវាតិ ព្រហ្មជាលេ អមរាវិក្ខេបវាទសំវណ្ណនាយំ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៦១-៦៣) វុត្តនយោ ឯវ វិក្ខេបព្យាករណភាវតោ, តថេវ ចេត្ថ វិក្ខេបវាទស្ស អាគតត្តា។

បឋមសន្ទិដ្ឋិកសាមញ្ញផលវណ្ណនា

១៨៣. យថា តេ រុច្ចេយ្យាតិ ឥទានិ មយា បុច្ឆិយមានោ អត្ថោ យថា តវ ចិត្តេ រោចេយ្យ។ ឃរទាសិយា កុច្ឆិស្មិំ ជាតោ **អន្តោជាតោ។** ធនេន កីតោ **ធនក្កីតោ។** ពន្ធគ្គាហគហិតោ **ករមរានីតោ។ សាមន្តិ** សយមេវ។ **ទាសព្យន្តិ** ទាសភាវំ។ កោចិ ទាសោបិ សមានោ អលសោ កម្មំ អករោន្តោ “កម្មការោ”តិ ន វុច្ចតីតិ អាហ “**អនលសោ កម្មករណសីលោយេវា**”តិ។ **បឋមមេវាតិ** អាសន្នតរដ្ឋានូបសង្កមនតោ បគេវ បុរេតរមេវ។ **បច្ឆាតិ** សាមិកស្ស និបជ្ជាយ បច្ឆា។ **សយនតោ អវុដ្ឋិតេតិ** រត្តិយា វិភាយនវេលាយ សេយ្យតោ អវុដ្ឋិតេ។ **បច្ចូសកាលតោ បដ្ឋាយាតិ** អតីតាយ រត្តិយា បច្ចូសកាលតោ បដ្ឋាយ។ **យាវ សាមិនោ រត្តិំ និទ្ទោក្កមនន្តិ** អបរាយ បទោសវេលាយំ យាវ និទ្ទោក្កមនំ។ **កឹ ការន្តិ** កឹ ករណីយំ, កឹការភាវតោ បុច្ឆិត្វា កាតព្ពវេយ្យាវច្ចន្តិ អត្ថោ។

ទេវោ វិយាតិ អាធិបច្ចបរិវារាទិសម្បត្តិសមន្នាគតោ បធានទេវោ វិយ។ **សោ វតស្សាហន្តិ** សោ វត អស្សំ អហំ។ សោ រាជា វិយ អហម្បិ ភវេយ្យំ, កថំ បុញ្ញានិ ករេយ្យំ, យទិ បុញ្ញានិ ឧឡារានិ ករេយ្យន្តិ យោជនា។ “**សោ វតស្ស’ស្ស**”ន្តិ បាឋេ សោ រាជា អស្ស អហំ អស្សំ វត, យទិ បុញ្ញានិ ករេយ្យន្តិ យោជនា។ តេនាហ “**អយមេវត្ថោ**”តិ។ **អស្សន្តិ** ឧត្តមបុរិសប្បយោគេ **អហំ**-សទ្ទោ អប្បយុត្តោបិ បយុត្តោ ឯវ ហោតិ។ **យាវជីវំ ន សក្កិស្សាមិ ទាតុន្តិ** យាវជីវំ ទានត្ថាយ ឧស្សាហំ ករោន្តោបិ យំ រាជា ឯកំ ទិវសំ ទេតិ , តតោ សតភាគម្បិ ទាតុំ ន សក្ខិស្សាមិ។ តស្មា បព្ពជិស្សាមីតិ បព្ពជ្ជាយំ ឧស្សាហំ កត្វាតិ យោជនា។

កាយេន សំវុតោតិ កាយេន សំវរិតព្ពំ កាយទ្វារេន បវត្តនកំ បាបធម្មំ សំវរិត្វា វិហរេយ្យាតិ អយមេត្ថ អត្ថោតិ អាហ “**កាយេន បិហិតោ ហុត្វា**”តិអាទិ។ **ឃាសច្ឆាទនេន បរមតាយាតិ** ឃាសច្ឆាទនបរិយេសនេ សល្លេខវសេន បរមតាយ, ឧក្កដ្ឋភាវេ សណ្ឋិតោ ឃាសច្ឆាទនមេវ វា បរមំ បរា កោដិ ឯតស្ស, ន តតោ បរំ កិញ្ចិ អាមិសជាតំ បរិយេសតិ បច្ចាសិសតិ ចាតិ ឃាសច្ឆាទនបរមោ, តព្ភាវោ ឃាសច្ឆាទនបរមតា, តស្សា **ឃាសច្ឆាទនបរមតាយ។ វិវេកដ្ឋកាយានន្តិ** គណសង្គណិកតោ បវិវិត្តេ ឋិតកាយានំ។ **នេក្ខម្មាភិរតានន្តិ** ឈានាភិរតានំ។ តាយ ឯវ ឈានាភិរតិយា បរមំ ឧត្តមំ វោទានំ វិសុទ្ធិំ បត្តតាយ **បរមវោទានប្បត្តានំ។** កិលេសូបធិអភិសង្ខារូបធីនំ អច្ចន្តវិគមេន **និរុបធីនំ។ វិសង្ខារគតានន្តិ** អធិគតនិព្ពានានំ។ ឯត្ថ ច បឋមោ វិវេកោ ឥតរេហិ ទ្វីហិ វិវេកេហិ សហាបិ បត្តព្ពោ វិនាបិ, តថា ទុតិយោ។ តតិយោ បន ឥតរេហិ ទ្វីហិ សហេវ បត្តព្ពោ, ន វិនាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ គណេ ជនសមាគមេ សន្និបតនំ **គណសង្គណិកា,** តំ **បហាយ ឯកោ វិហរតិ** ចរតិ បុគ្គលវសេន អសហាយត្តា។ ចិត្តេ កិលេសានំ សន្និបតនំ **ចិត្តកិលេសសង្គណិកា,** តំ **បហាយ ឯកោ វិហរតិ** កិលេសវសេន អសហាយត្តា។ មគ្គស្ស ឯកចិត្តក្ខណិកត្តា, គោត្រភុអាទីនញ្ច អារម្មណមត្តត្តា ន តេសំ វសេន សាតិសយា និព្ពុតិសុខសម្ផុសនា, ផលសមាបត្តិនិរោធសមាបត្តិវសេន សាតិសយាតិ អាហ “**ផលសមាបត្តិំ វា និរោធសមាបត្តិំ វា បវិសិត្វា**”តិ។ ផលបរិយោសានោ ហិ និរោធោតិ។

១៨៤. អភិហរិត្វាតិ អភិមុខីភាវេន នេត្វា។ “អហំ ចីវរាទីហិ បយោជនំ សាធេស្សាមី”តិ វចនសេសោ។ **សប្បាយន្តិ** សព្ពគេលញ្ញបហរណវសេន ឧបការាវហំ។ ភាវិនា អនត្ថតោ បរិបាលនវសេន គោបនា **រក្ខាគុត្តិ។** បច្ចុប្បន្នស្ស និសេធវសេន **អាវរណគុត្តិ។**

ទុតិយសន្ទិដ្ឋិកសាមញ្ញផលវណ្ណនា

១៨៦. កសតីតិ កសឹ ករោតិ។ **គហបតិកោតិ** ឯត្ថ ក-សទ្ទោ អប្បត្ថោតិ អាហ “**ឯកគេហមត្តេ ជេដ្ឋកោ**”តិ, តេន អនេកកុលជេដ្ឋកភាវំ បដិក្ខិបតិ។ **ករំ ករោតីតិ** ករំ សម្បាទេតិ។ **វឌ្ឍេតីតិ** ឧបរូបរិ សម្បាទនេន វឌ្ឍេតិ។ ឯវំ អប្បម្បិ បហាយ បព្ពជិតុំ ទុក្ករន្តិ អយមត្ថោ លដុកិកោបមសុត្តេន (ម. និ. ២.១៥១, ១៥២) ទីបេតព្ពោ។ តេនាហ “សេយ្យថាបិ, ឧទាយិ, បុរិសោ ទលិទ្ទោ អស្សកោ អនាឡ្ហិយោ, តស្សស្ស ឯកំ អគារកំ ឱលុគ្គវិលុគ្គំ កាកាតិទាយី នបរមរូប”ន្តិ វិត្ថារោ។ យទិ អប្បម្បិ ភោគំ បហាយ បព្ពជិតុំ ទុក្ករំ, កស្មា ទាសវារេ ភោគគ្គហណំ ន កតន្តិ អាហ “**ទាសវារេ បនា**”តិអាទិ។ យថា ច ទាសស្ស ភោគាបិ អភោគា បរាយត្តភាវតោ, ឯវំ ញាតយោ បីតិ ទាសវារេ ញាតិបរិវដ្ដគ្គហណម្បិ ន កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

បណីតតរសាមញ្ញផលវណ្ណនា

១៨៩. ឯវរូបាហីតិ យថាវុត្តទាសកស្សកូបមាសទិសាហិ ឧបមាហិ សាមញ្ញផលំ ទីបេតុំ បហោតិ ភគវា
សកលម្បិ វត្តិន្ទិវំ តតោ ភិយ្យោបិ អនន្តបដិភានតាយ វិចិត្តនយទេសនភាវតោ។ **តថាបី**តិ សតិបិ ទេសនាយ
ឧត្តរុត្តរាធិកនានានយវិចិត្តភាវេ។

ឯកត្ថមេតំ បទំ សាធុសទ្ទស្សេវ ក-ការេន វឌ្ឍិត្វា វុត្តត្តា, តេនេវ **សាធុក**-សទ្ទស្ស អត្ថំ វទន្តេន
អត្ថទ្វារវសេន **សាធុ**-សទ្ទោ ឧទាហដោ។ **អាយាចនេ**តិ អភិមុខយាចនេ, អភិបត្ថនាយន្តិ អត្ថោ ។
សម្បដិច្ឆនេតិ បដិគ្គណ្ហនេ ។ **សម្បហំសនេ**តិ សំវិជ្ជមានគុណវសេន ហំសនេ តោសនេ, ឧទគ្គតាករណេតិ
អត្ថោ។ **ធម្មរុចី**តិ បុញ្ញកាមោ។ **បញ្ញាណវា**តិ បញ្ញវា។ **អទ្ធុត្តោ**តិ អទូសកោ, អនុបឃាតកោតិ អត្ថោ។ **ឥធាបី**តិ
ឥមស្មិំ សាមញ្ញផលេបិ។ **អយំ** សាធុ-សទ្ទោ។ **ទឡ្ហីកម្មេ**តិ សក្កច្ច កិរិយាយំ។ **អាណត្តិយ**ន្តិ អាណាបនេ។
“សុណោហិ សាធុកំ មនសិ ករោហី”តិ ហិ វុត្តេ សាធុក-សទ្ទេន សវនមនសិការានំ សក្កច្ចកិរិយា វិយ
តទាណាបនម្បិ ជោតិតំ ហោតិ, អាយាចនត្ថតា វិយ ចស្ស អាណាបនត្ថតា វេទិតព្ពា។ **សុន្ទរេបី**តិ សុន្ទរត្ថេបិ។
ឥទានិ យថាវុត្តេន សាធុក-សទ្ទស្ស អត្ថត្តយេន បកាសិតំ វិសេសំ ទស្សេតុំ “**ទឡ្ហីកម្មត្ថេន ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។

មនសិ ករោហីតិ ឯត្ថ មនសិការោ ន អារម្មណបដិបាទនលក្ខណោ, អថ ខោ វីថិបដិបាទនជវនបដិ
បាទនមនសិការបុព្ពកំ ចិត្តេ ឋបនលក្ខណោតិ ទស្សេន្តោ “**អាវជ្ជ**”តិអាទិមាហ។ **សោតិន្ទ្រិយវិក្ខេបវារណំ**
សវនេ និយោជនវសេន កិរិយន្តរបដិសេធនភាវតោ, សោតំ ឱទហាតិ អត្ថោ។ **មនិន្ទ្រិយវិក្ខេបវារណំ**
អញ្ញចិន្តាបដិសេធនតោ។ **ព្យញ្ជនវិបល្លាសគ្គាហវារណំ** “សាធុក”ន្តិ វិសេសេត្វា វុត្តត្តា។ បច្ឆិមស្ស អត្ថវិបល្លា
សគ្គាហវារណេបិ ឯសេវ នយោ។ **ធារណូបបរិក្ខាទីសូ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន តុលនតីរណាទិកេ, ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិធេ ច
សង្គណ្ហាតិ។ **សព្យញ្ជនោ**តិ ឯត្ថ យថាធិប្បេតមត្ថំ ព្យញ្ជយតីតិ ព្យញ្ជនំ, សភាវនិរុត្តិ។ សហ ព្យញ្ជនេនាតិ
សព្យញ្ជនោ, ព្យញ្ជនសម្បន្នោតិ អត្ថោ។ **សាត្ថោ**តិ អរណីយតោ ឧបគន្តព្ពតោ អនុជាតព្ពតោ អត្ថោ, ចតុបារិ
សុទ្ធិសីលាទិកោ ។ តេន សហ អត្ថេនាតិ សាត្ថោ, អត្ថសម្បន្នោតិ អត្ថោ។ **ធម្មគម្ភីរោ**តិអាទីសុ **ធម្មោ** នាម
តន្តិ។ **ទេសនា** នាម តស្សា មនសា វវត្ថាបិតាយ តន្តិយា ទេសនា។ **អត្ថោ** នាម តន្តិយា អត្ថោ។ **បដិវេធោ** នាម
តន្តិយា, តន្តិអត្ថស្ស ច យថាភូតាវពោធោ។ យស្មា ចេតេ ធម្មទេសនា អត្ថប្បដិវេធា សសាទីហិ វិយ
មហាសមុទ្ទោ មន្ទពុទ្ធីហិ ទុក្ខោគាហា, អលព្ភនេយ្យបតិដ្ឋា ច, តស្មា គម្ភីរា។ តេន វុត្តំ “**យស្មា អយំ ធម្មោ…
បេ…. សាធុកំ មនសិ ករោហី**”តិ។ ឯត្ថ ច បដិវេធស្ស ទុក្ករភាវតោ ធម្មត្ថានំ, ទេសនាញាណស្ស ទុក្ករភាវតោ
ទេសនាយ ទុក្ខោគាហតា, បដិវេធស្ស បន ឧប្បាទេតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ, ញាណុប្បត្តិយា ច ទុក្ករភាវតោ
ទុក្ខោគាហតា វេទិតព្ពា។ **ទេសនំ** នាម ឧទ្ទិសនំ, តស្ស និទ្ទិសនំ **ភាសន**ន្តិ ឥធាធិប្បេតន្តិ អាហ “**វិត្ថារតោ ភា
សិស្សាមី**”តិ។ បរិព្យត្តំ កថនញ្ហិ ភាសនំ, តេនាហ “**ទេសេស្សាមីតិ…បេ…. វិត្ថារទីបន**”ន្តិ។

យថាវុត្តមត្ថំ សុត្តបទេន សមត្ថេតុំ “**តេនាហា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សាឡិកាយិវ និគ្ឃោសោ**តិ សាឡិកាយ
អាលាបោ វិយ មធុរោ កណ្ណសុខោ បេមនីយោ។ **បដិភាន**ន្តិ សទ្ទោ។ **ឧទីរយី**តិ ឧច្ចារីយតិ, វុច្ចតិ វា។

ឯវំ វុត្តេ ឧស្សាហជាតោតិ ឯវំ “សុណោហិ សាធុកំ មនសិ ករោហិ ភាសិស្សាមី”តិ វុត្តេ “ន កិរ ភគវា
សង្ខេបេនេវ ទេសេស្សតិ, វិត្ថារេនបិ ភាសិស្សតី”តិ សញ្ជាតុស្សាហោ ហដ្ឋតុដ្ឋោ ហុត្វា។

១៩០. “ឥធា”តិ ឥមិនា វុច្ចមានំ អធិករណំ តថាគតស្ស ឧប្បត្តិដ្ឋានភូតំ អធិប្បេតន្តិ អាហ “**ទេសា
បទេសេ និបាតោ**”តិ។ “**ស្វាយ**”ន្តិ សាមញ្ញតោ ឥធសទ្ទមត្តំ គណ្ហាតិ, ន យថាវិសេសិតព្ពំ ឥធ-សទ្ទំ។ តថា ហិ
វក្ខតិ “កត្ថចិ បទបូរណមត្តមេវា”តិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.១៩០)។ **លោកំ ឧបាទាយ វុច្ចតិ** លោក-សទ្ទេន
សមានាធិករណភាវេន វុត្តត្តា ។ សេសបទទ្វយេ បន បទន្តរសន្និធានមត្តេន តំ តំ ឧបាទាយ វុត្តតា ទដ្ឋព្ពា។
ឥធ តថាគតោ លោកេតិ ហិ ជាតិខេត្តំ, តត្ថាបិ អយំ ចក្កវាឡោ “លោកោ”តិ អធិប្បេតោ។ **សមណោ**តិ
សោតាបន្នោ។ **ទុតិយោ សមណោ**តិ សកទាគាមី។ វុត្តញ្ហេតំ “កតមោ ច ភិក្ខវេ សមណោ? ឥធ ភិក្ខវេ ភិក្ខុ
តិណ្ណំ សំយោជនានំ បរិក្ខយា សោតាបន្នោ ហោតី”តិអាទិ (អ. និ. ៤.២៤១)។ “កតមោ ច ភិក្ខវេ ទុតិយោ
សមណោ? ឥធ ភិក្ខវេ ភិក្ខុ តិណ្ណំ សំយោជនានំ បរិក្ខយា រាគទោសមោហានំ តនុត្តា”តិអាទិ (អ. និ. ៤.២៤១)។
ឱកាសន្តិ កញ្ចិ បទេសំ។ **ឥធេវ តិដ្ឋមានស្សា**តិ ឥមិស្សា ឯវ ឥន្ទសាលគុហាយំ តិដ្ឋមានស្ស។

បទបូរណមត្តមេវ ឱកាសាបទិសនស្សាបិ អសម្ភវតោ អត្ថន្តរស្ស អពោធនតោ។ អរហន្តិ អាទយោ សទ្ទា
វិត្ថារិតាតិ យោជនា។ អត្ថតោ វិត្ថារណំ សទ្ទមុខេនេវ ហោតីតិ សទ្ទគ្គហណំ។ យស្មា។ “អបរេហិបិ អដ្ឋហិ
ការណេហិ ភគវា តថាគតោ”តិអាទិនា ឧទានដ្ឋកថាទីសុ, (ឧទា. អដ្ឋ. ១៨; ឥតិវុ. អដ្ឋ. ៣៨) អរហន្តិ

អាទយោ វិសុទ្ធិមគ្គដីកាយំ អបរេហិ បការេហិ វិត្ថារិតា , តស្មាតេសុ វុត្តានយេនបិ សោ (វិសុទ្ធិ. ដី. ១.១២៩, ១៣០) អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ តថាគតស្ស សត្តនិកាយន្តោគធតាយ “ឥធ បន សត្តលោកោ អធិប្បេតោ”តិ វត្វា តត្ថាយំ យស្មឹ សត្តនិកាយេ យស្មិញ្ច ឱកាសេ ឧប្បជ្ជតិ, តំ ទស្សេតុំ **“សត្តលោកេ ឧប្បជ្ជមានោបិ ចា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **“តថាគតោ ន ទេវលោកេ ឧប្បជ្ជតី”**តិអាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ បរតោ អាគមិស្សតិ។ **សារប្បត្តា**តិ កុលភោគិស្សរិយាទិវសេន សារភូតា។ **ព្រាហ្មណគហបតិកា**តិ ព្រហ្មាយុបោក្ខរសាតិអាទិព្រាហ្មណា ចេវ អនាថបិណ្ឌិកាទិគហបតិកា ច។

“សុជាតាយា”តិអាទិនា វុត្តេសុ ចតូសុ វិកប្បេសុ បឋមោ វិកប្បោ ពុទ្ធភាវាយ អាសន្នតរបដិបត្តិទស្សនវសេន វុត្តោ។ អាសន្នតរាយ ហិ បដិបត្តិយា ឋិតោ “ឧប្បជ្ជតីតិ” វុច្ចតិ ឧប្បាទស្ស ឯកន្តិកត្តា, បគេវ បដិបត្តិយា មត្ថកេ ឋិតោ។ ទុតិយោ ពុទ្ធភាវាវហបព្ពជ្ជតោ បដ្ឋាយ អាសន្នបដិបត្តិទស្សនវសេន, តតិយោ ពុទ្ធករធម្ម បារិបូរិតោ បដ្ឋាយ ពុទ្ធភាវាយ បដិបត្តិទស្សនវសេន។ ន ហិ មហាសត្តានំ ឧប្បត្តិភវូបបត្តិតោ បដ្ឋាយ ពោធិសម្ភារសម្ភរណំ នាម អត្ថិ។ ចតុត្ថោ ពុទ្ធករធម្មសមារម្ភតោ បដ្ឋាយ។ ពោធិយា និយតភាវប្បត្តិតោ បភុតិ ហិ វិញ្ញូហិ “ពុទ្ធោ ឧប្បជ្ជតី”តិ វត្តុំ សក្កា ឧប្បាទស្ស ឯកន្តិកត្តា។ យថា បន សន្ទន្តិ នទិយោតិ សន្ទនកិរិយាយ អវិច្ឆេទមុបាទាយ វត្តមានប្បយោគោ, ឯវំ ឧប្បាទត្ថាយ បដិបជ្ជនកិរិយាយ អវិច្ឆេទមុបាទាយ ចតូសុ វិកប្បេសុ “ឧប្បជ្ជតិ នាមា”តិ វុត្តំ។ **សព្ពបឋមំ ឧប្បន្នភាវ**ន្តិ ចតូសុ វិកប្បេសុ សព្ពបឋមំ វុត្តំ តថាគតស្ស ឧប្បន្នតាសង្ខាតំ អត្ថិភាវំ។ តេនាហ **“ឧប្បន្នោ ហោតីតិ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ”**តិ។

សោ ភគវាតិ យោ “តថាគតោ អរហ”ន្តិអាទិនា កិត្តិតគុណោ, សោ ភគវា។ “ឥមំ លោក”ន្តិ នយិទំ មហាជនស្ស សម្មុខមត្តំ សន្ធាយ វុត្តំ, អថ ខោ អនវសេសំ បរិយាទាយាតិ ទស្សេតុំ “សទេវក”ន្តិអាទិ វុត្តំ, តេនាហ **“ឥទានិ វត្តព្ពំ និទស្សេតី”**តិ។ **បជាតត្តា**តិ យថាសកំ កម្មកិលេសេហិ និព្ពត្តត្តា។ **បញ្ចកាមាវចរទេវគ្គហណំ** បារិសេសញាយេន ឥតរេសំ បទន្តរេហិ សង្គហិតត្តា។ សទេវកន្តិ ច អវយវេន វិគ្គហោ សមុទាយោ សមាសត្ថោ។ **ឆដ្ឋកាមាវចរទេវគ្គហណំ** បច្ចាសត្តិញាយេន។ តត្ថ ហិ សោ ជាតោ, តំនិវាសី ច។ **ព្រហ្មកាយិកាទិព្រហ្មគ្គហណ**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **បច្ចត្ថិក ...បេ.... សមណព្រាហ្មណគ្គហណ**ន្តិ និទស្សនមត្តមេតំ អបច្ចត្ថិកានំ, អសមិតាពាហិតបាបានញ្ច សមណព្រាហ្មណានំ សស្សមណព្រាហ្មណីវចនេន គហិតត្តា។ កាមំ “សទេវក”ន្តិអាទិ វិសេសនានំ វសេន សត្តវិសយោ លោកសទ្ទោតិ វិញ្ញាយតិ តុល្យយោគវិសយត្តា តេសំ, “សលោមកោ សបក្ខកោ”តិអាទីសុ បន អតុល្យយោគេបិ អយំ សមាសោ លព្ភតីតិ ព្យភិចារទស្សនតោ បជាគហណន្តិ អាហ **“បជាវចនេន សត្តលោកគ្គហណ”**ន្តិ។

អរូបិនោ សត្តា អត្តនោ អានេញ្ជវិហារេន វិហរន្តា ទិព្ពន្តីតិ ទេវាតិ ឥមំ និព្ពចនំ លភន្តីតិ អាហ **“សទេវកគ្គហណេន អរូបាវចរលោកោ គហិតោ”**តិ។ តេនាហ “អាកាសានញ្ចាយតនូបគានំ ទេវានំ សហព្យត”ន្តិ (អ. និ. ៣.១១៧)។ **សមារកគ្គហណេន ឆកាមាវចរទេវលោកោ គហិតោ** តស្ស សវិសេសំ មារស្ស វសេ វត្តនតោ។ **រូបី ព្រហ្មលោកោ គហិតោ** អរូបីព្រហ្មលោកស្ស វិសុំ គហិតត្តា។ **ចតុបរិសវសេនា**តិ ខត្តិយាទិចតុបរិសវសេន, ឥតរា បន ចតស្សោ បរិសា សមារកាទិគ្គហណេន គហិតា ឯវាតិ។ **អវសេសសព្ពសត្តលោកោ** នាគគរុឡាទិភេទោ។

ឯត្តាវតា ច ភាគសោ លោកំ គហេត្វា យោជនំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តេន តេន វិសេសេន អភាគសោ លោកំ គហេត្វា យោជនំ ទស្សេតុំ **“អបិ ចេត្ថា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទតោ**តិ ឧក្កំសគតិវិជាននេន។ បញ្ចសុ ហិ គតីសុ ទេវគតិបរិយាបន្នាវ សេដ្ឋា, តត្ថាបិ អរូបិនោ ទូរសមុស្សារិតកិលេសទុក្ខតាយ, សន្តបណីតអានេញ្ជវិហារសមង្គិតាយ, អតិទីឃាយុកតាយាតិ ឯវមាទីហិ វិសេសេហិ អតិវិយ ឧក្កដ្ឋា។ **“ព្រហ្មា មហានុភាវោ”**តិអាទិទសសហស្សិយំ មហាព្រហ្មុនោ វសេន វទតិ។ “ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទតោ”តិ ហិ វុត្តំ។ **អនុត្តរ**ន្តិ សេដ្ឋំ នវ លោកុត្តរំ។ **ភាវានុក្កមោ**តិ ភាវវសេន បរេសំ អជ្ឈាសយវសេន “សទេវក”ន្តិអាទីនំ បទានំ អនុក្កមោ។

តីហាការេហីតិ ទេវមារព្រហ្មសហិតតាសង្ខាតេហិ តីហិ បការេហិ។ **តីសុ បទេសូ**តិ “សទេវក”ន្តិអាទីសុ តីសុ បទេសុ។ **តេន តេនាការេនា**តិ សទេវកត្តាទិនា តេន តេន បការេន។ តេជាតុកមេវ បរិយាទិន្នន្តិ បោរាណា បនាហូតិ យោជនា។

អភិញ្ញាតិ យ-ការលោបេនាយំ និទ្ទេសោ, អភិជានិត្វាតិ អយមេត្ថ អត្ថោតិ អាហ **“អភិញ្ញាយ អធិកេន ញាណេន ញត្វា”**តិ។ **អនុមានាទិបដិក្ខេបោ**តិ អនុមានឧបមានអត្ថាបត្តិអាទិបដិក្ខេបោ ឯកប្បមាណត្តា។ សព្ពត្ថ អប្បដិហតញាណចារតាយ ហិ សព្ពបច្ចក្ខា ពុទ្ធា ភគវន្តោ។

អនុត្តរំ វិវេកសុខន្តិ ផលសមាបត្តិសុខំ, តេន ឋិតិមិស្សាបិ [វីថិមិស្សាបិ (សារត្ថ. ដី. ១.វេរញ្ជកណ្ឌវណ្ណនាយំ) ឋិតិមិស្សាបិ (ក)] កទាចិ ភគវតោ ធម្មទេសនា ហោតីតិ **ហិត្វាបីតិ បិ**-សទ្ទគ្គហណំ។ ភគវា ហិ ធម្មំ ទេសេន្តោ យស្មិំ ខណេ បរិសា សាធុការំ វា ទេតិ, យថាសុតំ វា ធម្មំ បច្ចវេក្ខតិ, តំ ខណំ បុព្ពភាគេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា ផលសមាបត្តិំ សមាបជ្ជតិ, យថាបរិច្ឆេទញ្ច សមាបត្តិតោ វុដ្ឋាយ ឋិតដ្ឋានតោ បដ្ឋាយ ធម្មំ ទេសេតិ។ ឧគ្ឃដិតញ្ញុស្ស វសេន **អប្បំ វា** វិបញ្ចិតញ្ញុស្ស, នេយ្យស្ស វា វសេន **ពហុំ វា ទេសេន្តោ។** ធម្មស្ស កល្យាណតា និយ្យានិកតាយ, និយ្យានិកតា ច សព្ពសោ អនវជ្ជភាវេនេវាតិ អាហ “**អនវជ្ជមេវ កត្វា**”តិ។ ទេសកាយត្តេន អាណាទិវិធិនា អភិសជ្ជនំ បពោធនំ ទេសនាតិ សា បរិយត្តិធម្មវសេន វេទិតព្ពាតិ អាហ “**ទេសនាយ តាវ ចតុប្បទិកាយបិ គាថាយា**”តិអាទិ។ និទាននិគមនានិបិ សត្ថុនោ ទេសនាយ អនុវិធានតោ តទន្តោគធានិ ឯវាតិ អាហ “**និទានមាទិ, ឥទំ ឯវោចាតិ បរិយោសាន**”ន្តិ។

សាសិតព្ពបុគ្គលគតេន យថាបរាធាទិសាសិតព្ពភាវេន អនុសាសនំ តទង្គវិនយាទិវសេន វិនយនំ សាសនន្តិ តំ បដិបត្តិធម្មវសេន វេទិតព្ពន្តិ អាហ “**សីលសមាធិវិបស្សនា**”តិអាទិ។ **កុសលានំ ធម្មាន**ន្តិ អនវជ្ជធម្មានំ សីលស្ស, សមថវិបស្សនានញ្ច សីលទិដ្ឋីនំ អាទិភាវោ តំ មូលកត្តា ឧត្តរិមនុស្សធម្មានំ។ អរិយមគ្គស្ស អន្តទ្វយវិគមេន មជ្ឈិមបដិបទាភាវោ វិយ, សម្មាបដិបត្តិយា អារព្ភនិប្ផត្តីនំ វេមជ្ឈត្តាបិ មជ្ឈភាវោតិ វុត្តំ។ “**អត្ថិ ភិក្ខវេ...បេ.... មជ្ឈំ នាមា**”តិ។ **ផលំ បរិយោសានំ នាម** សឧបាទិសេសតាវសេន, **និព្ពានំ បរិយោសានំ នាម** អនុបាទិសេសតាវសេន។ ឥទានិ តេសំ ទ្វិន្នម្បិ សាសនស្ស បរិយោសានតំ អាគមេន ទស្សេតុំ “**ឯតទត្ថមិទ**”ន្តិអាទិ អាហ។ **ឥធ ទេសនាយ អាទិមជ្ឈបរិយោសានំ អធិប្បេតំ** “សព្យញ្ជន”ន្តិអាទិវចនតោ។ តស្មិំ តស្មិំ អត្ថេ កតាវធិសទ្ទប្បពន្ធោ គាថាវសេន, សុត្តវសេន ច វវត្ថិតោ បរិយត្តិធម្មោ, យោ ឥធ “ទេសនា”តិ វុត្តោ, តស្ស បន អត្ថោ វិសេសតោ សីលាទិ ឯវាតិ អាហ “**ភគវា ហិ ធម្មំ ទេសេន្តោ...បេ.... ទស្សេតី**”តិ។ តត្ថ **សីលំ ទស្សេត្វា**តិ **សីល**គ្គហណេន សសម្ភារំ សីលំ គហិតំ, តថា **មគ្គ**គ្គហណេន សសម្ភារោ មគ្គោតិ តទុភយវសេន អនវសេសតោ បរិយត្តិ អត្ថំ បរិយាទិយតិ។ **តេនា**តិ សីលាទិទស្សនេន។ អត្ថវសេន ហិ ឥធ ទេសនាយ អាទិកល្យាណាទិភាវោ អធិប្បេតោ។ **កថិកសណ្ឋិតី**តិ កថិកស្ស សណ្ឋានំ កថនវសេន សមវដ្ឋានំ។

ន សោ សាត្ថំ ទេសេតិ និយ្យានត្ថវិរហតោ តស្សា ទេសនាយ។ **ឯកព្យញ្ជនាទិយុត្តា វា**តិ សិថិលាទិភេទេសុ ព្យញ្ជនេសុ ឯកប្បការេមេវ, ទ្វិបការេមេវ វា ព្យញ្ជនេន យុត្តា វា ទមិឡភាសា វិយ ។ វិវដករណតាយ ឱដ្ឋេ អផុសាបេត្វា ឧច្ចារេតព្ពតោ **សព្ពនិរោដ្ឋព្យញ្ជនា វា** កិរាតភាសា វិយ។ សព្ពស្សេវ [សព្ពត្ថេវ (សារត្ថ. ដី. ១.វេរញ្ជកណ្ឌវណ្ណនាយំ ១)] វិស្សជ្ជនីយយុត្តតាយ **សព្ពវិស្សដ្ឋព្យញ្ជនា វា** សវរភាសា [យវនភាសា (សារត្ថ. ដី. ១.វេរញ្ជកណ្ឌវណ្ណនាយំ)] វិយ។ សព្ពស្សេវ [សព្ពត្ថេវ (សារត្ថ. ដី. ១.វេរញ្ជកណ្ឌវណ្ណនាយំ)] សានុសារតាយ **សព្ពនិគ្គហិតព្យញ្ជនា វា** បារសិកាទិមិលក្ខុភាសា វិយ។ សព្ពាបេសា ព្យញ្ជនេកទេសវសេន បវត្តិយា អបរិបុណ្ណព្យញ្ជនាតិ កត្វា “**អព្យញ្ជនា**”តិ វុត្តា។

ឋានករណានិ សិថិលានិ កត្វា ឧច្ចារេតព្ពំ អក្ខរំ បញ្ចសុ វគ្គេសុ បឋមតតិយន្តិ ឯវមាទិ **សិថិលំ។** តានិ អសិថិលានិ កត្វា ឧច្ចារេតព្ពំ អក្ខរំ វគ្គេសុ ទុតិយចតុត្ថន្តិ ឯវមាទិ **ធនិតំ។** ទ្វិមត្តកាលំ **ទីឃំ។** ឯកមត្តកាលំ **រស្សំ** តទេវ **លហុកំ។** លហុកមេវ សំយោគបរំ, ទីឃញ្ច **គរុកំ។** ឋានករណានិ និគ្គហេត្វា ឧច្ចារេតព្ពំ **និគ្គហិតំ។** បរេន សម្ពន្ធំ កត្វា ឧច្ចារេតព្ពំ **សម្ពន្ធំ។** តថា នសម្ពន្ធំ **វវត្ថិតំ។** ឋានករណានិ និស្សដ្ឋានិ កត្វា ឧច្ចារេតព្ពំ **វិមុត្តំ។ ទសធា**តិ ឯវំ សិថិលាទិវសេន ព្យញ្ជនពុទ្ធិយា អក្ខរុប្បាទកចិត្តស្ស សព្ពាការេន **បភេទោ។** សព្ពានិ ហិ អក្ខរានិ ចិត្តសមុដ្ឋានានិ យថាធិប្បេតត្ថំ ព្យញ្ជនតោ ព្យញ្ជនានិ ចាតិ។

អមក្ខេត្វាតិ អមិលេច្ឆេត្វា, អវិនាសេត្វា, អហាបេត្វាតិ វា អត្ថោ។ ភគវា យមត្ថំ ញាបេតុំ ឯកំ គាថំ, ឯកំ វាក្យំ វា ទេសេតិ, តមត្ថំ តាយ ទេសនាយ បរិមណ្ឌលបទព្យញ្ជនាយ ឯវ ទេសេតីតិ អាហ “**បរិបុណ្ណព្យញ្ជនមេវ កត្វា ធម្មំ ទេសេតី**”តិ។ ឥធ **កេវល**សទ្ទោ អនវសេសវាចកោ, ន អវោមិស្សកាទិវាចកោតិ អាហ “**សកលាធិវចន**”ន្តិ។ **បរិបុណ្ណ**ន្តិ សព្ពសោ បុណ្ណំ, តំ បន កេនចិ ឩនំ, អធិកំ វា ន ហោតីតិ “**អនូនាធិកវចន**”ន្តិ វុត្តំ។ តត្ថ យទត្ថំ ទេសិតោ, តស្ស សាធកត្តា អនូនតា វេទិតព្ពា, តព្ពិធុរស្ស បន អសាធកត្តា អនធិកតា។ សកលន្តិ សព្ពភាគវន្តំ។ បរិបុណ្ណន្តិ សព្ពសោ បរិបុណ្ណមេវ, តេនាហ “**ឯកទេសនាបិ អបរិបុណ្ណា នត្ថី**”តិ។ **អបរិសុទ្ធា ទេសនា ហោតិ** តណ្ហាយ សំកិលិដ្ឋត្តា។ លោកាមិសំ ចីវរាទយោ បច្ចយា តត្ថ អគធិតចិត្តតាយ **លោកាមិសនិរបេក្ខោ។ ហិតផរណេនា**តិ ហិតូបសំហារេន។ **មេត្តាភាវនាយ** ករណភូតាយ **មុទុហទយោ។ ឧល្លុម្បនសភាវសណ្ឋិតេនា**តិ សកលសំកិលេសតោ, វដ្ដទុក្ខតោ ច ឧទ្ធរណាការាវដ្ឋិតេន ចិត្តេន, ការុណាធិប្បាយេនាតិ អត្ថោ។

“តតោ បដ្ឋាយ ទស្សាមេវ, ឯវញ្ច ទស្សាមី”តិ សមាទាតព្វដ្ឋេន **វតំ។** បណ្ឌិតបញ្ញត្តតាយ សេដ្ឋដ្ឋេន ព្រហ្មំ ព្រហ្មានំ វា ចរិយន្តិ **ព្រហ្មចរិយំ** ទានំ។ មច្ឆរិយលោភាទិនិគ្គណ្ហនេន **សុចិណ្ណស្ស។ ឥទ្ធី**តិ ទេវិទ្ធិ។ **ជុតី**តិ បភា, អានុភាវោ វា។ **ពលវីរិយូបបត្តី**តិ ឯវំ មហតា ពលេន ច វីរិយេន ច សមន្នាគមោ។ **បុញ្ញ**ន្តិ បុញ្ញផលំ។ **វេយ្យាវច្ចំ ព្រហ្មចរិយំ** សេដ្ឋា ចរិយាតិ កត្វា។ ឯស នយោ សេសេបិ។

តស្មាតិ យស្មា សិក្ខត្តយសង្គហំ សកលំ សាសនំ ឥធ “ព្រហ្មចរិយ”ន្តិ អធិប្បេតំ តស្មា។ “ព្រហ្មចរិយ”ន្តិ ឥមិនា សមានាធិករណានិ សព្ពបទានិ យោជេត្វា អត្ថំ ទស្សេន្តោ **“សោ ធម្មំ ទេសេតិ...បេ.... បកាសេតីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ”**តិ អាហ។

១៩១. វុត្តប្បការសម្បទន្តិ យថាវុត្តំ អាទិកល្យាណតាទិគុណសម្បទំ, ទូរសមុស្សារិតមានស្សេវ សាសនេ សម្មាបដិបត្តិ សម្ភវតិ, ន មានជាតិកស្សាតិ អាហ **“និហតមានត្តា”**តិ។ **ឧស្សន្នត្តា**តិ ពហុលភាវតោ។ ភោគារោគ្យាទិវត្ថុកា មទា សុប្បហេយ្យា ហោន្តិ និមិត្តស្ស អនវដ្ឋានតោ, ន តថា កុលវិជ្ជាមទា, តស្មា ខត្តិយព្រាហ្មណកុលានំ បព្ពជិតានម្បិ ជាតិវិជ្ជា និស្សាយ មានជប្បនំ ទុប្បជហន្តិ អាហ **“យេភុយ្យេន ហិ...បេ. ... មានំ ករោន្តី”**តិ។ **វិជាតិតាយា**តិ និហីនជាតិតាយ។ **បតិដ្ឋាតុំ ន សក្កោន្តី**តិ សុវិសុទ្ធំ កត្វា សីលំ រក្ខិតុំ ន សក្កោន្តិ។ សីលវសេន ហិ សាសនេ បតិដ្ឋា, **បតិដ្ឋាតុ**ន្តិ វា សច្ចបដិវេធេន លោកុត្តរាយ បតិដ្ឋាយ បតិដ្ឋាតុំ។ សា ហិ និប្បរិយាយតោ សាសនេ បតិដ្ឋា នាម, យេភុយ្យេន ច ឧបនិស្សយសម្បន្នា សុជាតា ឯវ ហោន្តិ, ន ទុជ្ជាតា។

បរិសុទ្ធន្តិ រាគាទីនំ អច្ចន្តមេវ បហានទីបនតោ និរុបក្កិលេសតាយ សព្ពសោ បរិសុទ្ធំ។ **សទ្ធំ បដិលភតី**តិ បោថុជ្ជនិកសទ្ធាវសេន សទ្ទហតិ។ វិញ្ញុជាតិកានញ្ហិ ធម្មសម្បត្តិគ្គហណបុព្ពិកា សទ្ធា សិទ្ធិ ធម្មប្បមាណធម្មប្បសន្នភាវតោ។ “សម្មាសម្ពុទ្ធោ វត សោ ភគវា, យោ ឯវំ ស្វាក្ខាតធម្មោ”តិ សទ្ធំ បដិលភតិ។ **ជាយម្បតិកា**តិ ឃរណីបតិកា។ កាមំ “ជាយម្បតិកា”តិ វុត្តេ ឃរសាមិកឃរសាមិនីវសេន ទ្វិន្នំយេវ គហណំ វិញ្ញាយតិ។ យស្ស បន បុរិសស្ស អនេកា បជាបតិយោ, តត្ថ កឹ វត្តព្ពំ, ឯកាយាបិ សំវាសោ សម្ពាធោតិ ទស្សនត្ថំ **“ទ្វេ”**តិ វុត្តំ។ រាគាទិនា សកិញ្ចនដ្ឋេន, ខេត្តវត្ថុ អាទិនា សបលិពោធដ្ឋេន រាគរជាទីនំ អាគមនបថតាបិ ឧដ្ឋានដ្ឋានតា ឯវាតិ ទ្វេបិ វណ្ណនា ឯកត្ថា, ព្យញ្ជនមេវ នានំ។ **អលគ្គនដ្ឋេនា**តិ អសជ្ជនដ្ឋេន អប្បដិពទ្ធភាវេន។ ឯវំ អកុសលកុសលប្បវត្តីនំ ឋានភាវេន ឃរាវាសបព្ពជ្ជានំ សម្ពាធព្ភោកាសតំ ទស្សេត្វា ឥទានិ កុសលប្បវត្តិយា ឯវ អដ្ឋានដ្ឋានភាវេន តេសំ តំ ទស្សេតុំ **“អបិចា”**តិអាទិ វុត្តំ។

សង្ខេបកថាតិ វិសុំ វិសុំ បទុទ្ធារំ អកត្វា សមាសតោ អត្ថវណ្ណនា។ **ឯកម្បិ ទិវស**ន្តិ ឯកទិវសមត្តម្បិ។ **អខណ្ឌំ កត្វា**តិ ទុក្កដមត្តស្សបិ អនាបជ្ជនេន អខណ្ឌិតំ កត្វា។ **កិលេសមលេន អមលីន**ន្តិ តណ្ហាសំកិលេសាទិនា អសំកិលិដ្ឋំ កត្វា។ បរិយោទាតដ្ឋេន និម្មលភាវេន សង្ខំ វិយ លិខិតំ ធោតន្តិ **សង្ខលិខិត**ន្តិ អាហ **“ធោតសង្ខសប្បដិភាគ”**ន្តិ។ “អជ្ឈាវសតា”តិ បទប្បយោគេន “អគារ”ន្តិ ភុម្មត្ថេ ឧបយោគវចនន្តិ អាហ **“អគារមជ្ឈេ”**តិ។ កសាយេន រត្តានិ វត្ថានិ **កាសាយានី**តិ អាហ **“កសាយរសបីតតាយា”**តិ។ **បរិទហិត្វា**តិ និវាសេត្វា ចេវ បារុបិត្វា ច។ អគារវាសោ អគារំ ឧត្តរបទលោបេន, តស្ស វឌ្ឍិអាវហំ **អគារស្ស ហិតំ។**

១៩២. ភោគក្ខន្ធោតិ ភោគសមុទាយោ។ **អាពន្ធនដ្ឋេនា**តិ “បុត្តោ នត្តា”តិអាទិនា បេមវសេន សបរិច្ឆេទំ ពន្ធនដ្ឋេន។ “អម្ហាកមេតេ”តិ ញាយន្តីតិ **ញាតី។** បិតាមហបិតុបុត្តាទិវសេន បរិវត្តនដ្ឋេន **បរិវដ្ដោ។**

១៩៣. បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោតិ បាតិមោក្ខសំវរេន បិហិតកាយវចីទ្វារោ, តថាភូតោ ច យស្មា តេន សំវរេន ឧបេតោ នាម ហោតិ , តស្មា វុត្តំ **“បាតិមោក្ខសំវរេន សមន្នាគតោ”**តិ។ **“អាចារគោចរសម្បន្នោ”**តិអាទិ តស្សេវ បាតិមោក្ខសំវរសមន្នាគមស្ស បច្ចយទស្សនំ។ **អប្បមត្តកេសូ**តិ អសញ្ចិច្ច អាបន្នអនុខុទ្ទកេសុ ចេវ សហសា ឧប្បន្នអកុសលចិត្តុប្បាទេសុ ច។ **ភយទស្សាវី**តិ ភយទស្សនសីលោ។ **សម្មា អាទិយិត្វា**តិ សក្កច្ចំ យាវជីវំ អវីតិក្កមវសេន អាទិយិត្វា។ **តំ តំ សិក្ខាបទ**ន្តិ តំ តំ សិក្ខាកោដ្ឋាសំ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មឹ “បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ”តិ បាឋេ។ **សង្ខេបោ**តិ សង្ខេបវណ្ណនា។ **វិត្ថារោ វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.១៤) **វុត្តោ,** តស្មា សោ តត្ថ, តំសំវណ្ណនាយ (វិសុទ្ធិ. ដី. ១.១៤) ច វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។

អាចារគោចរគ្គហណេនេវាតិ “អាចារគោចរសម្បន្នោ”តិ វចនេនេវ។ តេនាហ **“កុសលេ កាយកម្មវចីកម្មេ គហិតេបី”**តិ។ អធិកវចនំ អញ្ញមត្ថំ ពោធេតីតិ កត្វា **តស្ស** អាជីវបារិសុទ្ធិសីលស្ស **ឧប្បត្តិទ្វារទស្សនត្ថំ...បេ. ... កុសលេនាតិ វុត្តំ,** សព្ពសោ អនេសនប្បហានេន អនវជ្ជេនាតិ អត្ថោ។ យស្មា “កតមេ ច ថបតិ កុសលា សីលា កុសលំ កាយកម្មំ កុសលំ វចីកម្ម”ន្តិ (ម. និ. ២.២៦៥) សីលស្ស កុសលកាយវចីភាវំ ទស្សេត្វា “អាជីវបរិសុទ្ធម្បិ ខោ អហំ ថបតិ សីលស្មឹ វទាមី”តិ (ម. និ. ២.២៦៥) ឯវំ បវត្តាយ មុណ្ឌិកសុត្តទេសនាយ “កាយ

កម្មវចីកម្មេន សមន្នាគតោ កុសលេន, បរិសុទ្ធាជីវោ”តិ អយំ ទេសនា ឯកសង្គហា អញ្ញទត្ថុ សំសន្ទតិ ស មេតីតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**មុណ្ឌិកសុត្តវសេន វា ឯវំ វុត្តុ**”ន្តិ។ **សីលស្មឹ វទាមី**តិ “សីល”ន្តិ វទាមិ, “សីលស្មឹ អន្តោគធំ បរិយាបន្ន”ន្តិ វទាមីតិ វា អត្ថោ។ **បរិយាទានត្ថ**ន្តិ បរិគ្គហត្ថំ។

តិវិធេន សីលេនាតិ ចូឡសីលំ មជ្ឈិមសីលំ មហាសីលន្តិ ឯវំ តិវិធេន សីលេន។ **មនច្ឆដ្ឋេសុ ឥន្ទ្រិយេសុ,** ន កាយបញ្ចមេសុ។ យថាលាភយថាពលយថាសារុប្បប្បការវសេន **តិវិធេន សន្តោសេន។**

ចូឡមជ្ឈិមមហាសីលវណ្ណនា

១៩៤-២១១. “សីលស្មិ”ន្តិ ឥទំ និទ្ទារណេ ភុម្មន្តិ អាហ “**ឯកំ សីលំ ហោតីតិ អត្ថោ**”តិ។ **អយមេវ អត្ថោ**តិ បច្ចត្តវចនត្ថោ ឯវ។ **ព្រហ្មជាលេ**តិ ព្រហ្មជាលវណ្ណនាយំ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៧)។

២១២. អត្តានុវាទបរានុវាទទណ្ឌភយាទីនិ **អសំវរមូលកានិ។ សីលស្សាសំវរតោ**តិ សីលស្ស អសំវរណតោ, សីលសំវរាភាវតោតិ អត្ថោ។ **ភវេយ្យា**តិ ឧប្បជ្ជេយ្យ។ **យថាវិធានវិហិតេនា**តិ យថាវិធានសម្បាទិតេន។ អវិប្បដិសារាទិនិមិត្តំ ឧប្បន្នចេតសិកសុខសមុដ្ឋានេហិ បណីតរូបេហិ ផុដ្ឋសរីរស្ស ឧឡារំ កាយិកំ សុខំ ភវតីតិ អាហ “**អវិប្បដិសារ...បេ.... បដិសំវេទេតី**”តិ។

ឥន្ទ្រិយសំវរកថាវណ្ណនា

២១៣. វិសេសោ កម្មត្ថាបេក្ខតាយ សាមញ្ញស្ស ន តេហិ បរិចត្តោតិ អាហ “**ចក្ខុ-សទ្ទោ កត្ថចិ ពុទ្ធចក្ខុម្ហិ វត្តតី**”តិ។ វិជ្ជមានមេវ ហិ អភិធេយ្យេ វិសេសត្ថំ វិសេសន្តរនិវត្តនវសេន វិសេសសទ្ទោ វិភាវេតិ, ន អវិជ្ជមានំ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ អញ្ញេហិ អសាធារណំ ពុទ្ធានំយេវ ចក្ខុទស្សនន្តិ **ពុទ្ធចក្ខុ,** អាសយានុសយញាណំ, ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញាណញ្ច។ សមន្តតោ សព្ពសោ ទស្សនដ្ឋេន **សមន្តចក្ខុ,** សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ។ **អរិយមគ្គត្តយ បញ្ញា**តិ ហេដ្ឋិមេ អរិយមគ្គត្តយេ បញ្ញា។ **ឥធា**តិ “ចក្ខុនា រូប”ន្តិ ឥមស្មឹ បាឋេ។ **អយំ** ចក្ខុ-សទ្ទោ **បសាទ...បេ. ... វត្តតិ** និស្សយវោហារេ និស្សិតស្ស វត្តព្ពតោ យថា។ “មញ្ចា ឧក្កុដ្ឋឹ ករោន្តី”តិ។ **អសម្មិស្ស**ន្តិ កិលេសទុក្ខេន អវោមិស្សំ។ តេនាហ “**បរិសុទ្ធ**”ន្តិ ។ សតិ ហិ សុវិសុទ្ធេ ឥន្ទ្រិយសំវរេ, បធានភូតបាបធម្មវិគមេន អធិចិត្តានុយោគោ ហត្ថគតោ ឯវ ហោតីតិ អាហ “**អធិចិត្តសុខំ បដិសំវេទេតី**”តិ។

សតិសម្បជញ្ញកថាវណ្ណនា

២១៤. សមន្តតោ, បកដ្ឋំ វា សវិសេសំ ជានាតីតិ សម្បជានោ, សម្បជានស្ស ភាវោ សម្បជញ្ញំ, តថាប វត្តញាណំ។ តស្ស វិភជនំ សម្បជញ្ញភាជនីយំ, តស្មឹ **សម្បជញ្ញភាជនីយម្ហិ។** អភិក្កមនំ **អភិក្កន្ត**ន្តិ អាហ “**អភិក្កន្តំ វុច្ចតិ គមន**”ន្តិ។ តថា បដិក្កមនំ **បដិក្កន្ត**ន្តិ អាហ “**បដិក្កន្តំ និវត្តន**”ន្តិ។ **និវត្តន**ន្តិ ច និវត្តិមត្តំ។ និវត្តិត្វា បន គមនំ គមនមេវ។ **អភិហរន្តោ**តិ គមនវសេន កាយំ ឧបនេន្តោ។ ឋាននិសជ្ជាសយនេសុ យោ គមនវិធុរោ កាយស្ស បុរតោ អភិហារោ, សោ **អភិក្កមោ,** បច្ឆតោ អបហរណំ **បដិក្កមោ**តិ ទស្សេន្តោ “**ឋានេបិ**”តិអាទិមាហ។ **អាសនស្សា**តិ បីឋកាទិអាសនស្ស។ **បុរិមអង្គាភិមុខោ**តិ អដនិកាទិបុរិមាវយវាភិមុខោ។ **សំសរន្តោ**តិ សំសប្បន្តោ។ **បច្ឆាសំសរន្តោ**តិ បដិអាសប្បន្តោ។ “**ឯសេវ នយោ**”តិ ឥមិនា និបន្នស្សេវ អភិមុខសំសប្បនបដិអាសប្បនានិ និទស្សេតិ។

សម្មា បជាននំ សម្បជានំ, តេន អត្តនា កាតព្ពកិច្ចស្ស ករណសីលោ **សម្បជានការី**តិ អាហ “**សម្បជញ្ញេន សព្ពកិច្ចការី**”តិ។ សម្បជានសទ្ទស្ស សម្បជញ្ញបរិយាយតា បុព្ពេ វុត្តា ឯវ។ **សម្បជញ្ញំ ករោតេវា**តិ អភិក្កន្តាទីសុ អសម្មោហំ ឧប្បាទេតិ ឯវ។ សម្បជញ្ញស្ស វា ការោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **សម្បជានការី។** ធម្មតោ វឌ្ឍិសង្ខាតេន សហ អត្ថេន វត្តតីតិ សាត្ថកំ, អភិក្កន្តាទិ។ សាត្ថកស្ស សម្បជាននំ **សាត្ថកសម្បជញ្ញំ។** សប្បាយស្ស អត្តនោ ហិតស្ស សម្បជាននំ **សប្បាយសម្បជញ្ញំ។** អភិក្កមាទីសុ ភិក្ខាចារគោចរេ, អញ្ញត្ថាបិ ច បវត្តេសុ អវិជហិតេ កម្មដ្ឋាន សង្ខាតេ គោចរេ សម្បជញ្ញំ **គោចរសម្បជញ្ញំ។** អភិក្កមាទីសុ អសម្មុយ្ហនមេវ សម្បជញ្ញំ **អសម្មោហសម្បជញ្ញំ។ បរិគ្គហេត្វា**តិ តូលេត្វា តីរេត្វា បដិសង្ខាយាតិ, អត្ថោ។ សង្ឃទស្សនេនេវ ឧបោសថបវារណាទិអត្ថំ គមនំ សង្គហិតំ។ **អសុភទស្សនាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន កសិណបរិកម្មាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ ។ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរិតុំ “**ចេតិយំ វា ពោធី វា ទិស្វាបិ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អរហត្តំ បាបុណាតី**តិ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសោ ឯសោ។ សមថវិបស្សនុប្បាទនម្បិ ហិ ភិក្ខុនោ វឌ្ឍិយេវ។ **តេចី**តិ អភយគិរិវាសិនោ។

តស្មិំ បនាតិ សាត្ថកសម្បជញ្ញវសេន បរិគ្គហិតអត្ថេ។ “អត្ថោតិ ធម្មតោ វឌ្ឍី”តិ យំ សាត្ថកន្តិ អធិប្បេតំ, តំ សប្បាយំ ឯវាតិ សិយា កស្សចិ អាសង្កាតិ តន្និវត្តនត្ថំ “**ចេតិយទស្សនំ តាវា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ **ចិត្តកម្មរូបកានិ វិយា**តិ ចិត្តកម្មកតា បដិមាយោ វិយ, យន្តបយោគេន វា វិចិត្តកម្មា បដិមាយោ វិយ។ **អសមបេក្ខនំ** គេហស្សិត អញ្ញាណុបេក្ខាវសេន អារម្មណស្ស អយោនិសោ គហណំ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ។ “ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា ឧប្បជ្ជតិ ឧបេក្ខា ពាលស្ស មូឡ្ហស្ស បុថុជ្ជនស្សា”តិអាទិ (ម. និ. ៣.៣០៨)។ ហត្ថិអាទិសម្មទ្ទេន **ជីវិតន្តរាយោ។** វិសភាគ រូបទស្សនាទិនា **ព្រហ្មចរិយន្តរាយោ។**

បព្ពជិតទិវសតោ បដ្ឋាយ ភិក្ខូនំ អនុវត្តនកថា អាចិណ្ណា, អននុវត្តនកថា បន តស្សា ទុតិយា នាម ហោតីតិ អាហ “**ទ្វេ កថា នាម ន កថិតបុព្ពា**”តិ។ **ឯវន្តិ** “សចេ បនា”តិអាទិកំ សព្ពម្បិ វុត្តាការំ បច្ចាមសតិ, ន “បុរិសស្ស មាតុគាមាសុភ”ន្តិអាទិកំ វុច្ចមានំ។

យោគកម្មស្ស បវត្តិដ្ឋានតាយ ភាវនាយ អារម្មណំ “កម្មដ្ឋាន”ន្តិ វុច្ចតីតិ អាហ “**កម្មដ្ឋានសង្ខាតំ គោចរ**”ន្តិ។ **ឧគ្គហេត្វា**តិ យថា ឧគ្គហនិមិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, ឯវំ ឧគ្គហកោសល្លស្ស សម្បាទនវសេន ឧគ្គហេត្វា ។

ហរតីតិ កម្មដ្ឋានំ បវត្តេតិ, យាវ បិណ្ឌបាតបដិក្កមា អនុយុញ្ជតីតិ អត្ថោ។ **ន បច្ចាហរតី**តិ អាហារូបយោគតោ យាវ ទិវាឋានុបសង្កមនា កម្មដ្ឋានំ ន បដិនេតិ។ **សរីរបរិកម្ម**ន្តិ មុខធោវនាទិ សរីរបដិជគ្គនំ។ **ទ្វេ តយោ បល្លង្កេ**តិ ទ្វេ តយោ និសជ្ជាវារេ ទ្វេ តីណិ ឧណ្ហាសនានិ។ តេនាហ “**ឧសុមំ គាហាបេន្តោ**”តិ។ **កម្មដ្ឋានសីសេនេវា**តិ កម្មដ្ឋានមុខេនេវ កម្មដ្ឋានំ អវិជហន្តោ ឯវ, តេន “បត្តោបិ អចេតនោ”តិអាទិនា (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.២១៤) វក្ខមានំ កម្មដ្ឋានំ, យថាបរិហរិយមានំ វា អវិជហិត្វាតិ ទស្សេតិ។ **តថេវា**តិ តិក្ខត្តុមេវ។ បរិភោគចេតិយតោ សារីរិកចេតិយំ គរុតរន្តិ កត្វា “**ចេតិយំ វន្ទិត្វា**”តិ បុព្ព កាលកិរិយាយ វសេន វុត្តំ។ តថា ហិ អដ្ឋកថាយំ “ចេតិយំ ពោធយមានា ពោធិសាខា ហរិតព្ពា”តិ វុត្តា។ ពុទ្ធ គុណានុស្សរណវសេនេវ ពោធិយំ បណិបាតករណន្តិ អាហ “**ពុទ្ធស្ស ភគវតោ សម្មុខា វិយ និបច្ចការំ ទស្សេត្វា**”តិ។ **គាមសមីបេ**តិ គាមស្ស ឧបចារដ្ឋានេ។ **ជនសង្គហត្ថ**ន្តិ “មយិ អកថេន្តេ ឯតេសំ កោ កថេស្សតី”តិ ធម្មានុគ្គហេន ជនសង្គហត្ថំ។ **តស្មា**តិ យស្មា “ធម្មកថា នាម កថេតព្ពា ឯវា”តិ អដ្ឋកថាចរិយា វទន្តិ, យស្មា ច ធម្មកថា កម្មដ្ឋានវិនិមុត្តា នាម នត្ថិ, តស្មា។ **កម្មដ្ឋានសីសេនេវា**តិ អត្តនា បរិហរិយមានំ កម្មដ្ឋានំ អវិជហន្តោ តទនុគុណំយេវ ធម្មកថំ កថេត្វា។ **អនុមោទនំ វត្វា**តិ ឯត្ថាបិ “កម្មដ្ឋានសីសេនេវា”តិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។

សម្បត្តបរិច្ឆេទេនេវាតិ “បរិចិតោ អបរិចិតោ”តិអាទិ វិភាគំ អកត្វា សម្បត្តកោដិយា ឯវ, សមាគម មត្តេនេវាតិ អត្ថោ។ **ភយេ**តិ បរចក្កាទិភយេ។

“**កម្មជតេជោ**”តិ គហណី សន្ធាយាហ។ **កម្មដ្ឋានំ វីថិំ នារោហតិ** ខុទាបរិស្សមេន កិលន្តកាយត្តា សមាធានាភាវតោ។ **អវសេសដ្ឋានេ**តិ យាគុយា អគ្គហិតដ្ឋានេ។ **បោង្ខានុបោង្ខ**ន្តិ កម្មដ្ឋានុបដ្ឋានស្ស អវិច្ឆេទ ទស្សនមេតំ, យថា បោង្ខានុបោង្ខំ បវត្តាយ សរបដិបាតិយា អនវិច្ឆេទោ, ឯវមេតស្សបីតិ។

និក្ខិត្តធុរោ ភាវនានុយោគេ។ វត្តបដិបត្តិយា អបូរណេន **សព្ពវត្តានិ ភិន្ទិត្វា។** “កាមេសុ អវីតរាគោ ហោតិ, កាយេ អវីតរាគោ, រូបេ អវីតរាគោ, យាវទត្ថំ ឧទរាវទេហកំ ភុញ្ជិត្វា សេយ្យសុខំ បស្សសុខំ មិទ្ធសុខំ អនុយុត្តោ វិហរតិ, អញ្ញតរំ ទេវនិកាយំ បណិធាយ ព្រហ្មចរិយំ ចរតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣២០; ម. និ. ១.១៨៦) ឯវំ វុត្ត**បញ្ចវិធចេតោខិលវិនិពន្ធចិត្តោ។ ចរិត្វា**តិ បវត្តិត្វា។

គតបច្ចាគតិកវត្តវសេនាតិ ភាវនាសហិតំយេវ ភិក្ខាយ គតបច្ចាគតំ គមនបច្ចាគមនំ ឯតស្ស អត្ថីតិ គតបច្ចាគតិកំ, តទេវ វត្តំ, តស្ស វសេន។ **អត្តកាមា**តិ អត្តនោ ហិតសុខំ ឥច្ឆន្តា, ធម្មច្ឆន្ទវន្តោតិ អត្ថោ។ ធម្មោ ហិ ហិតំ តន្និមិត្តកញ្ច សុខន្តិ។ អថ វា វិញ្ញូនំ និព្ពិសេសត្តា, អត្តភាវបរិយាបន្នត្តា ច អត្តា នាម ធម្មោ, តំ កាមេន្តិ ឥច្ឆន្តីតិ **អត្តកាមា។**

ឧសភំ នាម វីសតិ យដ្ឋិយោ។ **តាយ សញ្ញាយា**តិ តាយ បាសាណសញ្ញាយ, ឯត្តកំ ឋានំ អាគតាតិ ជានន្តាតិ អធិប្បាយោ។ **សោយេវ នយោ**តិ “អយំ ភិក្ខូ”តិអាទិកោ យោ ឋានេ វុត្តោ, សោ ឯវ និសជ្ជាយបិ នយោ។ បច្ចតោ អាគច្ឆន្តានំ ឆិទ្ទកត្តភាវភយេនបិ យោនិសោមនសិការំ បរិព្រូហេតិ។ **មទ្ទន្តា**តិ ធញ្ញករណ ដ្ឋានេ សាលិសីសានិ មទ្ទន្តា។

មហាបធានំ បូជេស្សាមីតិ អម្ហាកំ អត្ថាយ លោកនាថេន ឆវស្សានិ កតំ ទុក្ករចរិយមេវាហំ យថាសត្តិ បូជេស្សាមីតិ។ បដិបត្តិបូជា ហិ សត្ថុបូជា, ន អាមិសបូជាតិ។ “**ឋានចង្កមមេវា**”តិ អធិដ្ឋាតព្ព ឥរិយាបថវសេន វុត្តំ, ន ភោជនាទិកាលេសុ អវស្សំ កត្តព្ពនិសជ្ជាយ បដិក្ខេបវសេន។

វីថិ ឱតរិត្វា ឥតោ ចិតោ ច អនោលោកេត្វា បឋមមេវ វីថិយោ សល្លក្ខេតព្ពាតិ អាហ “**វីថិយោ សល្លក្ខេត្វា**”តិ។ យំ សន្ធាយ វុច្ចតិ “បាសាទិកេន អភិក្កន្តេនា”តិ, តំ ទស្សេតុំ “តត្ថ ចា”តិអាទិ វុត្តំ។ “**អាហារេ បដិក្កូលសញ្ញំ ឧបដ្ឋបេត្វា**”តិអាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ បរតោ អាគមិស្សតិ។ **អដ្ឋង្គសមន្នាគត**ន្តិ “យាវទេវ ឥមស្ស កាយស្ស ឋិតិយា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៣; អ. និ. ៦.៥៨; មហានិ. ២០៦) វុត្តេហិ អដ្ឋហិ អង្គេហិ សមន្នាគតំ កត្វា។ “**នេវ ទវាយា**”តិអាទិ បដិក្ខេបទស្សនំ។

បច្ចេកពោធឹ សច្ឆិករោតិ, យទិ ឧបនិស្សយសម្បន្នោ ហោតីតិ សម្ពន្ធោ។ ឯវំ សព្ពត្ថ ឥតោ បរេសុបិ។ តត្ថ បច្ចេកពោធិយា ឧបនិស្សយសម្បទា កប្បានំ ទ្វេ អសង្ខ្យេយ្យានិ, សតសហស្សញ្ច តជ្ជាបុញ្ញញាណសម្ភរណំ។ សាវកពោធិយា អគ្គសាវកានំ អសង្ខ្យេយ្យំ, កប្បសតសហស្សញ្ច, មហាសាវកានំ (ថេរគា. អដ្ឋ. ២.១២៨៨) សតសហស្សមេវ តជ្ជាបុញ្ញញាណសម្ភរណំ។ ឥតរេសំ អតីតាសុ ជាតីសុ វិវដ្ដសន្និស្សយវសេន និព្ពត្តិតំ និព្ពេធភាគិយំ កុសលំ។ **ពាហិយោ ទារុចីរិយោ**តិ ពាហិយវិសយេ សញ្ជាតសំវឌ្ឍតាយ ពាហិយោ, ទារុចីរបរិហរណេន ទារុចីរិយោតិ ច សមញ្ញាតោ។ សោ ហិ អាយស្មា “តស្មាតិហ តេ, ពាហិយ, ឯវំ សិក្ខិតព្ពំ ‘ទិដ្ឋេ ទិដ្ឋមត្តំ ភវិស្សតិ, សុតេ, មុតេ, វិញ្ញាតេ វិញ្ញាតមត្តំ ភវិស្សតី’តិ, ឯវញ្ហិ តេ ពាហិយ សិក្ខិតព្ពំ។ យតោ ខោ តេ ពាហិយ ទិដ្ឋេ ទិដ្ឋមត្តំ ភវិស្សតិ, សុតេ, មុតេ, វិញ្ញាតេ វិញ្ញាតមត្តំ ភវិស្សតិ, តតោ ត្វំ, ពាហិយ, ន តេន។ យតោ ត្វំ, ពាហិយ, ន តេន, តតោ ត្វំ, ពាហិយ, ន តត្ថ។ យតោ ត្វំ, ពាហិយ, ន តត្ថ, តតោ ត្វំ, ពាហិយ, នេវិធ ន ហុរំ ន ឧភយមន្តរេន។ ឯសេវន្តោ ទុក្ខស្សា”តិ (ឧទា. ១០) ឯត្តកាយ ទេសនាយ អរហត្តំ សច្ឆាកាសិ។ ឯវំ សារិបុត្តត្ថេរាទីនំ មហាបញ្ញតាទិទីបនានិ សុត្តបទានិ វិត្ថារតោ វេទិតព្ពានិ។

តន្តិ អសម្មុយ្ហនំ **ឯវ**ន្តិ ឥទានិ វុច្ចមានមាការេនេវ វេទិតព្ពំ។ “**អត្តា អភិក្កមតី**”តិ ឥមិនា អន្ធបុថុជ្ជនស្ស ទិដ្ឋិគាហវសេន អភិក្កមេ សម្មុយ្ហនំ ទស្សេតិ, “**អហំ អភិក្កមាមី**”តិ បន ឥមិនា មានគាហវសេន។ តទុភយំ បន តណ្ហាយ វិនា ន ហោតីតិ តណ្ហាគាហវសេនបិ សម្មុយ្ហនំ ទស្សិតមេវ ហោតិ។ “តថា អសម្មុយ្ហន្តោ”តិ វត្វា តំ អសម្មុយ្ហនំ យេន យនវិនិច្ឆយេន ហោតិ, តំ ទស្សេន្តោ “**អភិក្កមាមី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ យស្មា វាយោធាតុយា អនុគតា តេជោធាតុ ឧទ្ធរណស្ស បច្ចយោ។ ឧទ្ធរណគតិកា ហិ តេជោធាតូតិ។ ឧទ្ធរណេ វាយោធាតុយា តស្សា អនុគតភាវោ, តស្មា ឥមាសំ ទ្វិន្នមេត្ថ សាមត្ថិយតោ អធិមត្តតា, ឥតរាសញ្ច ឱមត្តតាតិ ទស្សេន្តោ “**ឯកេកបាទុទ្ធរណេ...បេ.... ពលវតិយោ**តិ អាហ។ យស្មា បន តេជោធាតុយា អនុគតា វាយោធាតុ អតិហរណវីតិហរណានំ បច្ចយោ។ តិរិយគតិកាយ ហិ វាយោធាតុយា អតិហរណវីតិហរណេសុ សាតិសយោ ព្យាបារោតិ។ តេជោធាតុយា តស្សា អនុគតភាវោ, តស្មា ឥមាសំ ទ្វិន្នមេត្ថ សាមត្ថិយតោ អធិមត្តតា, ឥតរាសញ្ច ឱមត្តតាតិ ទស្សេន្តោ “**តថា អតិហរណវីតិហរណេសូ**”តិ អាហ។ សតិបិ អនុគមកអនុគន្តព្ពតាវិសេសេ តេជោធាតុវាយោធាតុភាវមត្តំ សន្ធាយ **តថា**-សទ្ទគ្គហណំ,។ តត្ថ អក្កន្តដ្ឋានតោ បាទស្ស ឧក្ខិបនំ **ឧទ្ធរណំ។** ឋិតដ្ឋានំ អតិក្កមិត្វា បុរតោ ហរណំ **អតិហរណំ,** ខាណុអាទិបរិហរណត្ថំ, បតិដ្ឋិតបាទឃដ្ដនបរិហរណត្ថំ វា បស្សេន ហរណំ **វីតិហរណំ។** យាវ បតិដ្ឋិតបាទោ, តាវ អាហរណំ **អតិហរណំ,** តតោ បរំ ហរណំ **វីតិហរណ**ន្តិ អយំ វា ឯតេសំ វិសេសោ។

យស្មា បថវីធាតុយា អនុគតា អាបោធាតុ វោស្សជ្ជនស្ស បច្ចយោ។ គរុតរសភាវា ហិ អាបោធាតូតិ។ វោស្សជ្ជនេ បថវីធាតុយា តស្សា អនុគតភាវោ, តស្មា តាសំ ទ្វិន្នមេត្ថ សាមត្ថិយតោ អធិមត្តតា, ឥតរាសញ្ច ឱមត្តតាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**វោស្សជ្ជនេ...បេ.... ពលវតិយោ**”តិ។ យស្មា បន អាបោធាតុយា អនុគតា បថវីធាតុ សន្និក្ខេបនស្ស បច្ចយោ, បតិដ្ឋាភាវេ វិយ បតិដ្ឋាបនេបិ តស្សា សាតិសយកិច្ចត្តា អាបោធាតុយា តស្សា អនុគតភាវោ, តថា ឃដ្ដនកិរិយាយ បថវីធាតុយា វសេន សន្និរុជ្ឈនស្ស សិជ្ឈនតោ តត្ថាបិ បថវីធាតុយា អាបោធាតុអនុគតភាវោ, តស្មា វុត្តំ “**តថា សន្និក្ខេបនសន្និរុជ្ឈនេសូ**”តិ។

តត្ថាតិ តស្មឹ អភិក្កមនេ, តេសុ វា វុត្តេសុ ឧទ្ធរណាទីសុ កោដ្ឋាសេសុ។ **ឧទ្ធរណេ**តិ ឧទ្ធរណក្ខណេ។ **រូបារូបធម្មា**តិ ឧទ្ធរណាការេន បវត្តា រូបធម្មា, តំសមុដ្ឋាបកា អរូបធម្មា ច។ **អតិហរណំ ន បាបុណន្តិ** ខណមត្តាវដ្ឋានតោ។ **តត្ថ តត្ថេវា**តិ យត្ថ យត្ថ ឧប្បន្នា, តត្ថ តត្ថេវ។ ន ហិ ធម្មានំ ទេសន្តរសង្កមនំ អត្ថិ។ “**បព្ពំ បព្ព**”តិអាទិ ឧទ្ធរណាទិកោដ្ឋាសេ សន្ធាយ សភាគសន្តតិវសេន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ អតិឥត្តរោ ហិ រូបធម្មានម្បិ បវត្តិក្ខណោ, គមនស្សាទីនំ, ទេវបុត្តានំ ហេដ្ឋុបរិយេន បដិមុខំ ធាវន្តានំ សិរសិ បាទេ ច ពន្ធខុរធារាសមាគមតោបិ សីឃតរោ។ យថា តិលានំ ភជ្ជិយមានានំ បដបដាយនេន ភេទោ លក្ខីយតិ, ឯវំ សង្ខតធម្មានំ

ឧប្បាទេនាតិ ទស្សនត្ថំ “**បដបដាយន្តា**”តិ វុត្តំ។ ឧប្បន្នា ហិ ឯកន្តតោ ភិជ្ជន្តីតិ។ “**សទ្ធឹ រូបេនា**”តិ ឥទំ តស្ស តស្ស ចិត្តស្ស និរោធេន សទ្ធឹ និរុជ្ឈនករូបធម្មានំ វសេន វុត្តំ, យំ តតោ សត្តរសមចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ ឧប្បន្នំ។ អញ្ញថា យទិ រូបារូបធម្មា សមានក្ខណា សិយុំ, “រូបំ គរុបរិណាមំ ទន្ធនិរោធ”ន្តិអាទិវចនេហិ វិរោធោ សិយា, តថា “នាហំ ភិក្ខវេ អញ្ញំ ឯកធម្មម្បិ សមនុបស្សាមិ, យំ ឯវំ លហុបរិវត្តំ, យថយិទំ ចិត្ត”ន្តិ (អ. និ. ១.៤៨) ឯវំ អាទិបាឡិយា។ ចិត្តចេតសិកា ហិ សារម្មណសភាវា យថាពលំ អត្តនោ អារម្មណបច្ចយភូតមត្ថំ វិភាវេន្តា ឯវ ឧប្បជ្ជន្តីតិ តេសំ តំសភាវនិប្ផត្តិអនន្តរំ និរោធោ។ រូបធម្មា បន អនារម្មណា បកាសេតព្ពា, ឯវំ តេសំ បកាសេតព្ពភាវនិប្ផត្តិ សោឡសហិ ចិត្តេហិ ហោតីតិ តង្ខណាយុកតា តេសំ ឥច្ឆិតា, លហុវិញ្ញាណវិសយសង្គតិមត្តប្បច្ចយតាយ តិណ្ណំ ខន្ធានំ, វិសយសង្គតិមត្តតាយ ច វិញ្ញាណស្ស លហុបរិវត្តិតា, ទន្ធមហាភូតប្បច្ចយតាយ រូបធម្មានំ ទន្ធបរិវត្តិតា។ នានាធាតុយា យថាភូតញាណំ ខោ បន តថាគតស្សេវ, តេន ច បុរេជាតបច្ចយោ រូបធម្មោវ វុត្តោ, បច្ឆាជាតបច្ចយោ ច តថេវាតិ រូបារូបធម្មានំ សមានក្ខណតា ន យុជ្ជតេវ។ តស្មា វុត្តនយេនេវេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

អញ្ញំ ឧប្បជ្ជតេ ចិត្តំ, អញ្ញំ ចិត្តំ និរុជ្ឈតីតិ យំ បុរិមុប្បន្នំ ចិត្តំ, តំ អញ្ញំ, តំ បន និរុជ្ឈន្តំ អបរស្ស អនន្តរាទិបច្ចយភាវេនេវ និរុជ្ឈតីតិ តថាលទ្ធបច្ចយំ អញ្ញំ ឧប្បជ្ជតេ ចិត្តំ។ យទិ ឯវំ តេសំ អន្តរោ លព្ភេយ្យាតិ? នោតិ អាហ “**អវីចិ មនុប្បពន្ធោ**”តិ, យថា វីចិ អន្តរោ ន លព្ភតិ, “តទេវេត”ន្តិ អវិសេសវិទូ មញ្ញន្តិ, ឯវំ អនុ អនុ បពន្ធោ ចិត្តសន្តានោ រូបសន្តានោ ច **នទីសោតោវ** នទិយំ ឧទកប្បវាហោ វិយ **វត្តតិ។**

អភិមុខំ លោកិតំ អាលោកិតន្តិ អាហ “**បុរតោ បេក្ខន**”ន្តិ។ យស្មា យំទិសាភិមុខោ គច្ឆតិ, តិដ្ឋតិ, និសីទតិ វា តទភិមុខំ បេក្ខនំ អាលោកិតំ, តស្មា តទនុគតវិទិសាលោកនំ វិលោកិតន្តិ អាហ “**វិលោកិតំ នាម អនុទិសាបេក្ខន**”ន្តិ។ សម្មជ្ជនបរិភណ្ឌាទិករណេ ឱលោកិតស្ស, ឧល្លោកហរណាទីសុ ឧល្លោកិតស្ស, បច្ឆតោ អាគច្ឆន្តបរិស្សយស្ស បរិវជ្ជនាទីសុ អបលោកិតស្ស សិយា សម្ភវោតិ អាហ “**ឥមិនា វា មុខេន សព្ពានិបិ តានិ គហិតានេវា**”តិ។

កាយសក្ខិន្តិ កាយេន សច្ឆិកតវន្តំ, បច្ចក្ខការិនន្តិ អត្ថោ។ សោ ហិ អាយស្មា វិបស្សនាកាលេ “យមេវាហំ ឥន្ទ្រិយេសុ អគុត្តទ្វារតំ និស្សាយ សាសនេ អនភិរតិអាទិវិប្បការំ បត្តោ, តមេវ សុដ្ឋុ និគ្គហេស្សាមី”តិ ឧស្សាហជាតោ ពលវហិរោត្តប្បោ, តត្ថ ច កតាធិការត្តា ឥន្ទ្រិយសំវរេ ឧក្កំសបារមិប្បត្តោ, តេនេវ នំ សត្ថា “ឯតទគ្គំ ភិក្ខវេ មម សាវកានំ ភិក្ខូនំ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារានំ, យទិទំ នន្ទោ”តិ (អ. និ. ១.២៣៥) ឯតទគ្គេ ឋបេសិ។

សាត្ថកតា ច សប្បាយតា ច វេទិតព្ពា អាលោកិតវិលោកិតស្សាតិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ **តស្មា**តិ កម្មដ្ឋានាវិជហនស្សេវ គោចរសម្បជញ្ញភាវតោតិ វុត្តមេវត្ថំ ហេតុភាវេន បច្ចាមសតិ។ **អត្តនោ កម្មដ្ឋានវសេនេវ អាលោកនវិលោកនំ កាតព្ពំ**, ខន្ធាទិកម្មដ្ឋានា អញ្ញោ ឧបាយោ ន គវេសិតព្ពោតិ អធិប្បាយោ។ អាលោកិតាទិសមញ្ញាបិ យស្មា ធម្មមត្តស្សេវ បវត្តិវិសេសោ, តស្មា តស្ស យាថាវតោ បជាននំ អសម្មោហសម្បជញ្ញន្តិ ទស្សេតុំ “**អព្ភន្តរេ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ចិត្តកិរិយវាយោធាតុវិប្ផារវសេនា**តិ កិរិយមយចិត្តសមុដ្ឋានាយ វាយោធាតុយា ចលនាការប្បវត្តិវសេន។ **អធោ សីទតី**តិ អធោ គច្ឆតិ។ **ឧទ្ធំ លង្ឃេតី**តិ លង្ឃំ វិយ ឧបរិ គច្ឆតិ។

អង្គកិច្ចំ សាធយមានន្តិ បធានភូតអង្គកិច្ចំ និប្ផាទេន្តំ ហុត្វាតិ អត្ថោ។ “**បឋមជវនេបិ…បេ.… ន ហោតី**”តិ ឥទំ បញ្ចទ្វារវីថិយំ “ឥត្ថី បុរិសោ”តិ រជ្ជនាទីនំ អភាវំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តត្ថ ហិ អាវជ្ជន វោដ្ឋព្ពនានំ អយោនិសោ អាវជ្ជនវោដ្ឋព្ពនវសេន ឥដ្ឋេ ឥត្ថិរូបាទិម្ហិ លោភមត្តំ, អនិដ្ឋេ ច បដិឃមត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, មនោទ្វារេ បន “ឥត្ថី បុរិសោ”តិ រជ្ជនាទិ ហោតិ។ តស្ស បញ្ចទ្វារជវនំ មូលំ, យថាវុត្តំ វា សព្ពំ ភវង្គាទិ។ ឯវំ មនោទ្វារជវនស្ស មូលវសេន មូលបរិញ្ញា វុត្តា។ អាគន្តុកតាវកាលិកតា បន បញ្ចទ្វារជវនស្សេវ អបុព្ពភាវវសេន, ឥត្តរភាវវសេន ច វុត្តា។ “**ហេដ្ឋុបរិយវសេន ភិជ្ជិត្វា បតិតេសូ**”តិ ហេដ្ឋិមស្ស ឧបរិមស្ស ច អបរាបរំ ភង្គប្បត្តិមាហ។

តន្តិ ជវនំ, តស្ស អយុត្តន្តិ សម្ពន្ធោ។ **អាគន្តុកោ** អព្ភាគតោ។

ឧទយព្ពយបរិច្ឆិន្នោ តាវតកោ កាលោ ឯតេសន្តិ **តាវកាលិកានិ។**

ឯតំ អសម្មោហសម្បជញ្ញំ។ **សមវាយេ**តិ សាមគ្គិយំ ។ **តត្ថា**តិ បញ្ចក្ខន្ធវសេន អាលោកនវិលោកនេ បញ្ញាយមានេ តព្ពិនិមុត្តោ **កោ ឯកោ អាលោកេតិ, កោ វិលោកេតិ។**

“**ឧបនិស្សយបច្ចយោ**”តិ ឥទំ សុត្តន្តនយេន បរិយាយតោ វុត្តំ។ **សហជាតបច្ចយោ**តិ និទស្សនមត្តមេតំ អញ្ញមញ្ញសម្បយុត្តអត្ថិអវិគតាទិបច្ចយានម្បិ លព្ភនតោ។

កាលេ សមញ្ញិតំ យុត្តកាលេ **សមញ្ញន្តស្ស។** តថា **បសាទេន្តស្សា**តិ ឯត្ថាបិ។ **មណិសប្បោ** នាម ឯកា សប្បជាតីតិ វទន្តិ។ **លឡ្ឌន**ន្តិ កម្បនំ, លីឡាករណំ វា។

ឧណ្ហបកតិកោ បរិឡាហពហុលកាយោ។ សីលវិទូសនេន អហិតាវហត្តា **មិច្ឆាជីវវសេន ឧប្បន្នំ អសប្បាយំ។ “ចីវរម្បិ អចេតន**”ន្តិអាទិនា ចីវរស្ស វិយ កាយោបិ អចេតនោតិ កាយស្ស អត្តសុញ្ញតាវិភាវនេន “អព្ភន្តរេ”តិអាទិនា វុត្តមេវត្ថំ បរិទីបេន្តោ ឥតរីតរសន្តោសស្ស ការណំ ទស្សេតិ, តេនាហ “**តស្មា**”តិអាទិ។

ចតុបញ្ចគណ្ឌិកាហតោតិ អាហតចតុបញ្ចគណ្ឌិកោ, ចតុបញ្ចគណ្ឌិកាហិ វា អាហតោ តថា។

អដ្ឋវិធោបិ អត្ថោតិ អដ្ឋវិធោបិ បយោជនវិសេសោ មហាសិវត្ថេរវាទវសេន “តមស្ស កាយស្ស ឋិតិយា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៣, ៤២២; ម. និ. ២.៣៨៧; អ. និ. ២.៣៤១; ៨.៩; ធ. ស. ១៣៥៥; វិភ. ៥១៨; មហានិ. ២០៦) នយេន វុត្តោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឥមស្មឹ បក្ខេ “**នេវ ទវាយាតិអាទិនា** (ម. និ. ១.២៣, ៤២២; ម. និ. ២.៣៨៧; អ. និ. ៨.៩; ធ. ស. ១៣៥៥; វិភ. ៥១៨; មហានិ. ២០៦) **នយេនា**”តិ បន បដិក្ខេបង្គទស្សនមុខេន ទេសនាយ អាគតត្តា វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

បថវិសន្ធារកជលស្ស តំសន្ធារកវាយុនា វិយ បរិភុត្តស្ស អាហារស្ស វាយោធាតុយាវ អាសយេ អវដ្ឋានន្តិ អាហ “**វាយោធាតុវសេនេវ តិដ្ឋតី**”តិ។ **អតិហរតី**តិ យាវ មុខា អភិហរតិ។ **វីតិហរតី**តិ តតោ កុច្ឆិយំ វីមិស្សំ ករោន្តោ ហរតិ។ **អតិហរតី**តិ វា មុខទ្វារំ អតិក្កាមេន្តោ ហរតិ។ **វីតិហរតី**តិ កុច្ឆិគតំ បស្សតោ ហរតិ, **បរិវត្តេតី**តិ អបរាបរំ ចារេតិ។ ឯត្ថ ច អាហារស្ស ធារណបរិវត្តនសញ្ចុណ្ណនវិសោសនានិ បថវីធាតុសហិតា ឯវ វាយោធាតុ ករោតិ, ន កេវលាតិ តានិ បថវីធាតុយាបិ កិច្ចភាវេន វុត្តានិ។ **អល្លត្តញ្ច អនុបាលេតី**តិ យថា វាយោធាតុអាទីហិ អញ្ញេហិ វិសោសនំ ន ហោតិ, តថា អល្លត្តញ្ច អនុបាលេតិ។ **តេជោធាតូ**តិ គហណីសង្ខាតា តេជោធាតុ។ សា ហិ អន្តោបវិដ្ឋំ អាហារំ បរិបាចេតិ។ **អញ្ជសោ ហោតី**តិ អាហារស្ស បវេសនាទីនំ មគ្គោ ហោតិ។ **អាភុជតី**តិ បរិយេសនវសេន, អជ្ឈោហរណជិណ្ណាជិណ្ណតាទិបដិសំវេទនវសេន ច អាវជ្ជេតិ, វិជានាតីតិ អត្ថោ។ តំតំវិជាននស្ស បច្ចយភូតោយេវ ហិ បយោគោ “សម្មាបយោគោ”តិ វុត្តោ។ យេន ហិ បយោគេន បរិយេសនាទិ និប្ផជ្ជតិ, សោ តព្ពិសយវិជាននម្បិ និប្ផាទេតិ នាម តទវិនាភាវតោ។ អថ វា **សម្មាបយោគំ** សម្មាបដិបត្តិំ **មន្វាយ** អាគម្ម **អាភុជតិ** សមន្នាហរតិ។ អាភោគបុព្ពកោ ហិ សព្ពោបិ វិញ្ញាណព្យាបារោតិ តថា វុត្តំ។

គមនតោតិ ភិក្ខាចារវសេន គោចរគាមំ ឧទ្ទិស្ស គមនតោ។ **បរិយេសនតោ**តិ គោចរគាមេ ភិក្ខត្ថំ អាហិណ្ឌនតោ។ **បរិភោគតោ**តិ អាហារស្ស បរិភុញ្ជនតោ។ **អាសយតោ**តិ បិត្តាទិអាសយតោ។ អាសយតិ ឯត្ថ ឯកជ្ឈំ បវត្តមានោបិ កម្មផលវវត្ថិតោ ហុត្វា មរិយាទវសេន អញ្ញមញ្ញំ អសង្ករតោ សយតិ តិដ្ឋតិ បវត្តតីតិ **អាសយោ** , អាមាសយស្ស ឧបរិ តិដ្ឋនកោ បិត្តាទិកោ។ មរិយាទត្ថោ ហិ អយមាការោ។ **និធាន**ន្តិ យថាភុត្តោ អាហារោ និចិតោ ហុត្វា តិដ្ឋតិ ឯត្ថាតិ និធានំ, អាមាសយោ។ តតោ **និធានតោ។ អបរិបក្កតោ**តិ គហណីសង្ខាតេន កម្មជតេជេន អវិបក្កតោ។ **បរិបក្កតោ**តិ យថាភុត្តស្ស អាហារស វិបក្កភាវតោ។ **ផលតោ**តិ និប្ផត្តិតោ។ **និស្សន្ទតោ**តិ ឥតោ ចិតោ ច និស្សន្ទនតោ។ **សម្មក្ខនតោ**តិ សព្ពសោ មក្ខនតោ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាយ (វិសុទ្ធិ. ដី. ១.២៩៤) គហេតព្ពោ។

សរីរតោ សេទា មុច្ចន្តីតិ វេគសំធារណេន ឧប្បន្នបរិឡាហតោ សរីរតោ សេទា មុច្ចន្តិ។ **អញ្ញេ ច រោគា** កណ្ណសូលភគន្ទរាទយោ។ **អដ្ឋានេ**តិ មនុស្សាមនុស្សបរិគ្គហិតេ អយុត្តដ្ឋានេ ខេត្តទេវាយតនាទិកេ។ កុទ្ធា ហិ អមនុស្សា, មនុស្សាបិ វា ជីវិតក្ខយំ បាបេន្តិ។ និស្សដ្ឋត្តា **នេវ អត្តនោ**, កស្សចិ អនិស្សដ្ឋិតត្តា, ជិគុច្ឆនីយត្តា ច **ន បរស្ស។ ឧទកតុម្ពតោ**តិ វេឡុនាឡិអាទិឧទកភាជនតោ។ **តន្តិ** ឆឌ្ឌិតឧទកំ។

អទ្ធានឥរិយាបថា ចិរតរប្បវត្តិកា ទីឃកាលិកា ឥរិយាបថា។ **មជ្ឈិមា** ភិក្ខាចរណាទិវសេន បវត្តា។ **ចុណ្ណិយឥរិយាបថា** វិហារេ, អញ្ញត្ថាបិ ឥតោ ចិតោ ច បរិវត្តនាទិវសេន បវត្តាតិ វទន្តិ។ “គតេតិ គមនេ”តិ បុព្ពេ អភិក្កមបដិក្កមគ្គហណេន គមនេនបិ បុរតោ បច្ឆតោ ច កាយស្ស អភិហរណំ វុត្តន្តិ ឥធ គមនមេវ គហិតន្តិ កេចិ។

យស្មា មហាសិវត្ថេរវាទេ អនន្តរេ អនន្តរេ ឥរិយាបថេ បវត្តរូបារូបធម្មានំ តត្ថ តត្ថេវ និរោធទស្សនវសេន សម្បជានការិតា គហិតាតិ តំ សម្បជញ្ញវិបស្សនាចារវសេន វេទិតព្វំ។ តេន វុត្តំ “**តយិទំ មហាសិវត្ថេរេន វុត្តំ អសម្មោហធុរំ មហាសតិបដ្ឋានសុត្តេ អធិប្បេត**”ន្តិ។ **ឥមស្មឹ បន សាមញ្ញផលេ សព្ពម្បិ ចតុព្ពិធំ សម្បជញ្ញំ លព្ភតិ** យាវទេវ សាមញ្ញផលវិសេសទស្សនបរត្តា ឥមិស្សា ទេសនាយ។ “**សតិសម្បយុត្តស្សេវា**”តិ ឥទំ យថា សម្បជញ្ញស្ស កិច្ចតោ បធានតា គហិតា, ឯវំ សតិយា បីតិ ទស្សនត្ថំ វុត្តំ, ន សតិយា សព្ភាវមត្តទស្សនត្ថំ។ ន ហិ កទាចិ សតិរហិតា ញាណប្បវត្តិ អត្ថិ។ “**ឯតស្ស ហិ បទស្ស អយំ វិត្ថារោ**”តិ ឥមិនា សតិយា ញាណេន ស មធុរតំយេវ វិភាវេតិ។ **ឯតានិ បទានី**តិ “អភិក្កន្តេ បដិក្កន្តេ សម្បជានការី ហោតី”តិអាទីនិ បទានិ។ **វិភត្តានេវា**តិ វិសុំ កត្វា វិភត្តានិយេវ, ឥមិនាបិ សម្បជញ្ញស្ស វិយ សតិយាបេត្ថ បធានតមេវ វិភាវេតិ។

មជ្ឈិមភាណកា បន ភណន្តិ – ឯកោ ភិក្ខុ គច្ឆន្តោ អញ្ញំ ចិន្តេន្តោ អញ្ញំ វិតក្កេន្តោ គច្ឆតិ, ឯកោ កម្មដ្ឋានំ អវិស្សជ្ជេត្វាវ គច្ឆតិ។ តថា ឯកោ តិដ្ឋន្តោ…បេ…. និសីទន្តោ…បេ…. សយន្តោ អញ្ញំ ចិន្តេន្តោ អញ្ញំ វិតក្កេន្តោ សយតិ, ឯកោ កម្មដ្ឋានំ អវិស្សជ្ជេត្វាវ សយតិ, ឯត្តកេន បន ន បាកដំ ហោតីតិ ចង្កមនេន ទីបេន្តិ។ យោ ហិ ភិក្ខុ ចង្កមំ ឱតរិត្វា ច ចង្កមនកោដិយំ ឋិតោ បរិគ្គណ្ហាតិ “បាចីនចង្កមនកោដិយំ បវត្តា រូបារូបធម្មា បច្ឆិមចង្កមនកោដឹ អប្បត្វា ឯត្ថេវ និរុទ្ធា, បច្ឆិមចង្កមនកោដិយំ បវត្តាបិ បាចីនចង្កមនកោដឹ អប្បត្វា ឯត្ថេវ និរុទ្ធា, ចង្កមនមជ្ឈេ បវត្តា ឧភោ កោដិយោ អប្បត្វា ឯត្ថេវ និរុទ្ធា, ចង្កមនេ បវត្តា រូបារូបធម្មា ឋានំ អប្បត្វា ឯត្ថេវ និរុទ្ធា, ឋានេ បវត្តា និសជ្ជំ អប្បត្វា ឯត្ថេវ និរុទ្ធា, និសជ្ជាយ បវត្តា សយនំ អប្បត្វា ឯត្ថេវ និរុទ្ធា”តិ ឯវំ បរិគ្គណ្ហន្តោ បរិគ្គណ្ហន្តោយេវ ភវង្គំ ឱតរតិ។ ឧដ្ឋហន្តោ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វាវ ឧដ្ឋហតិ, អយំ ភិក្ខុ គតាទីសុ សម្បជានការី នាម ហោតីតិ ។ ឯវម្បិ ន សោត្តេ កម្មដ្ឋានំ អវិភូតំ ហោតិ, តស្មា ភិក្ខុ យាវ សក្កោតិ, តាវ ចង្កមិត្វា ឋត្វា និសីទិត្វា សយមានោ ឯវំ បរិគ្គហេត្វា សយតិ “កាយោ អចេតនោ, មញ្ចោ អចេតនោ, កាយោ ន ជានាតិ ‘អហំ មញ្ចេ សយិតោ’តិ, មញ្ចោ ន ជានាតិ ‘មយិ កាយោ សយិតោ’តិ, អចេតនោ កាយោ អចេតនេ មញ្ចេ សយិតោ”តិ ឯវំ បរិគ្គណ្ហន្តោ ឯវ ចិត្តំ ភវង្គេ ឱតារេតិ។ បពុជ្ឈន្តោ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វាវ បពុជ្ឈតិ, អយំ សោត្តេ សម្បជានការី នាម ហោតិ។ កាយាទីកិរិយានិព្ពត្តនេន តម្មយត្តា, អាវជ្ជនកិរិយា សមុដ្ឋិតត្តា ច ជវនំ សព្ពម្បិ វា ឆទ្វារប្បវត្តំ កិរិយមយបវត្តំ នាម។ តស្មឹ សតិ ជាគរិតំ នាម ហោតីតិ បរិគ្គណ្ហន្តោ ជាគរិតេ សម្បជានការី នាម។ អបិ ច រត្តិន្ទិវំ ឆ កោដ្ឋាសេ កត្វា បញ្ច កោដ្ឋាសេ ជគ្គន្តោបិ ជាគរិតេ សម្បជានការី នាម ហោតិ។ វិមុត្តាយតនសីសេន ធម្មំ ទេសេន្តោបិ ពត្តឹសតិរច្ឆានកថំ បហាយ ទសកថាវត្ថុនិស្សិតសប្បាយកថំ កថេន្តោបិ ភាសិតេ សម្បជានការី នាម។ អដ្ឋតឹសាយ អារម្មណេសុ ចិត្តរុចិយំ មនសិការំ បវត្តេន្តោបិ ទុតិយំ ឈានំ សមាបន្នោបិ តុណ្ហីភាវេ សម្បជានការី នាម។ ទុតិយញ្ហិ ឈានំ វចីសង្ខារវិរហតោ វិសេសតោ តុណ្ហីភាវោ នាមាតិ។ **ឯវ**ន្តិ វុត្តប្បការេន, សត្តសុបិ ឋានេសុ ចតុធាតិ អត្ថោ។

សន្តោសកថាវណ្ណនា

២១៥. យស្ស សន្តោសស្ស អត្ថិតាយ ភិក្ខុ “សន្តុដ្ឋោ”តិ វុច្ចតិ, តំ ទស្សេន្តោ “**ឥតរីតរបច្ចយសន្តោសេន សមន្នាគតោ**”តិ អាហ។ ចីវរាទិ យត្ថ កត្ថចិ បច្ចយេ សន្តុស្សនេន សមង្គីភូតោតិ អត្ថោ។ អថ វា **ឥតរំ** វុច្ចតិ ហីនំ បណីតតោ អញ្ញត្តា, តថា បណីតំ **ឥតរំ** ហីនតោ អញ្ញត្តា។ អបេក្ខាសិទ្ធា ហិ ឥតរតាតិ។ ឥតិ យេន ធម្មេន ហីនេន វា បណីតេន វា ចីវរាទិបច្ចយេន សន្តុស្សតិ, សោ តថា បវត្តោ អលោភោ **ឥតរីតរបច្ចយសន្តោសោ**, តេន **សមន្នាគតោ**។ យថាលាភំ អត្តនោ លាភានុរូបំ សន្តោសោ **យថាលាភសន្តោសោ**។ សេសទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ លព្ភតីតិ វា លាភោ, យោ យោ លាភោ យថាលាភំ, តេន សន្តោសោ **យថាលាភសន្តោសោ**។ **ពល**ន្តិ កាយពលំ។ **សារុប្ប**ន្តិ បកតិទុព្ពលាទីនំ អនុច្ឆវិកតា។

យថាលទ្ធតោ អញ្ញស្ស អបត្ថនា នាម សិយា អប្បិច្ឆតាយបិ បវត្តិអាការោតិ តតោ វិនិវត្តិតមេវ សន្តោសស្ស សរូបំ ទស្សេន្តោ “**លភន្តោបិ ន គណ្ហាតី**”តិ អាហ។ **តំ បរិវត្តេត្វា**តិ បកតិទុព្ពលាទីនំ គរុចីវរំ ន ផាសុភាវាវហំ, សរីរខេទាវហញ្ច ហោតីតិ បយោជនវសេន, ន អត្រិច្ឆតាទិវសេន តំ បរិវត្តេត្វា។ លហុកចីវរបរិភោគោ ន សន្តោសវិរោធីតិ អាហ “**លហុកេន យាបេន្តោបិ សន្តុដ្ឋោវ ហោតី**”តិ។ មហគ្ឃំ ចីវរំ ពហូនិ វា ចីវរានិ លភិត្វាបិ តានិ វិស្សជ្ជេត្វា តទញ្ញស្ស គហណំ យថាសារុប្បនយេ ឋិតត្តា ន សន្តោសវិរោធីតិ អាហ “**តេសំ…បេ…. ធារេន្តោបិ សន្តុដ្ឋោវ ហោតី**”តិ។ ឯវំ សេសបច្ចយេបិ យថាពលយថាសារុប្បនិទ្ទេសេសុ អបិសទ្ទគ្គហណេ អធិប្បាយោ វេទិតព្ពោ។

មុត្តហរីតកន្តិ គោមុត្តបរិភាវិតំ, បូតិភាវេន វា ឆឌ្ឌិតំ ហរីតកំ។ **ពុទ្ធាទីហិ វណ្ណិត**ន្តិ “បូតិមុត្តភេសជ្ជំ និស្សាយ បព្ពជ្ជា”តិអាទិនា (មហាវ. ៧៣, ១២៨) សម្មាសម្ពុទ្ធាទីហិ បសត្ថំ។ អប្បិច្ឆតាសន្តុដ្ឋីសុ ភិក្ខូ និយោជេន្តោ **បរមសន្តុដ្ឋោវ ហោតិ** បរមេន ឧក្កំសគតេន សន្តោសេន សមន្នាគតត្តា។

កាយំ បរិហរន្តិ បោសេន្តីតិ **កាយបរិហារិកា។** តថា **កុច្ឆិបរិហារិកា** វេទិតព្ពា។ កុច្ឆិបរិហារិកតា ច អជ្ឈោហរណេន សរីរស្ស ឋិតិយា ឧបការកតាវសេន ឥច្ឆិតាតិ ពហិទ្ធាវ កាយស្ស ឧបការកតាវសេន កាយបរិហារិកតា ទដ្ឋព្ពា។

បរិក្ខារមត្តាតិ បរិក្ខារគ្គហណំ។ **តត្រដ្ឋកបច្ចត្ថរណ**ន្តិ អត្តនា អនធិដ្ឋហិត្វា តត្ថេវ តិដ្ឋនកបច្ចត្ថរណំ ។ បច្ចត្ថរណាទីនញ្ចេត្ថ នវមាទិភាវោ យថាវុត្តបដិបាដិយា ទដ្ឋព្ពោ, ន តេសំ តថា បតិនិយតភាវតោ។ កស្មា? តថា នធារណតោ។ ទុប្បោសភាវេន មហាគជា វិយាតិ **មហាគជា។** យទិ ឥតរេបិ អប្បិច្ឆតាទិសភាវា, កឹ តេសម្បិ វសេន អយំ ទេសនា ឥច្ឆិតាតិ? នោតិ អាហ **"ភគវា បនា"**តិអាទិ។ កាយបរិហារោ បយោជនំ ឯតេនាតិ កាយបរិហារិកំ។ តេនាហ **"កាយំ បរិហរណមត្តកេនា"**តិ។

ចតូសុ ទិសាសុ សុខវិហារតាយ សុខវិហារដ្ឋានភូតា ចតស្សោ ទិសា ឯតស្សាតិ ចតុទ្ទិសោ ចតុទ្ទិសោ ឯវ **ចាតុទ្ទិសោ។** តាសុ ឯវ កត្ថចិ សត្តេ វា សង្ខារេ វា ភយេន ន បដិហនតិ, សយំ វា តេន ន បដិហញ្ញតីតិ **អប្បដិឃោ។ សន្តុស្សមានោ ឥតរីតរេនា**តិ ឧច្ចាវចេន បច្ចយេន សកេន, សន្តេន, សមមេវ ច តុស្សនកោ។ បរិច្ច សយន្តិ, កាយចិត្តានិ បរិសយន្តិ អភិភវន្តីតិ **បរិស្សយា,** សីហព្យគ្ឃាទយោ, កាមច្ឆន្ទាទយោ ច, តេ បរិស្សយេ អធិវាសនខន្តិយា វិនយាទីហិ ច **សហិតា** ខន្តា, អភិភវិតា ច។ ថទ្ធភាវករភយាភាវេន **អឆម្ភី។ ឯកោ ចរេ**តិ ឯកាកី ហុត្វា ចរិតុំ សក្កុណេយ្យ។ **ខគ្គវិសាណកប្បោ**តិ តាយ ឯវ ឯកវិហារិតាយ ខគ្គមិគសិង្គសមោ។

អសញ្ជាតវាតាភិឃាតេហិ សិយា សកុណោ អបក្ខកោតិ **"បក្ខី សកុណោ"**តិ វិសេសេត្វា វុត្តោ។

នីវរណប្បហានកថាវណ្ណនា

២១៦. វត្ថព្ពតំ អាបជ្ជតីតិ "អសុកស្ស ភិក្ខុនោ អរញ្ញេ តិរច្ឆានគតានំ វិយ, វនចរកានំ វិយ ច និវាសមត្តមេវ, ន បន អរញ្ញវាសានុច្ឆវិកា កាចិ សម្មាបដិបត្តី"តិ អបវាទវសេន វត្តព្ពតំ, អារញ្ញកេហិ វា តិរច្ឆានគតេហិ, វនចរវិសភាគជនេហិ វា សទ្ធិំ វិប្បដិបត្តិវសេន វត្តព្ពតំ អាបជ្ជតិ។ កាឡកសទិសត្តា **កាឡកំ,** ថុល្លវជ្ជំ។ តិលកសទិសត្តា **តិលកំ,** អណុមត្តវជ្ជំ។

វិវិត្តន្តិ ជនវិវិត្តំ។ តេនាហ **"សុញ្ញ"**ន្តិ។ តំ បន ជនសទ្ទឃោសាភាវេនេវ វេទិតព្ពំ សទ្ទកណ្ដកត្តា ឈានស្សាតិ អាហ **"អប្បសទ្ទំ អប្បនិគ្ឃោសន្តិ អត្ថោ"**តិ។ **ឯតទេវា**តិ និស្សទ្ទតំយេវ។ ***វិហារោ*** បាការបរិច្ឆិន្នោ សកលោ អាវាសោ។ **អឌ្ឍយោគោ**តិ ទីឃបាសាទោ, "គរុឡសណ្ឋានបាសាទោ"តិបិ វទន្តិ។ **បាសាទោ**តិ ចតុរស្សបាសាទោ។ **ហម្មិយំ** មុណ្ឌច្ឆទនបាសាទោ ។ **អដ្ដោ** បដិរាជូនំ បដិពាហនយោគ្គោ ចតុបញ្ចភូមកោ បតិស្សយវិសេសោ។ **មាឡោ** ឯកកូដសង្គហិតោ អនេកកោណវន្តោ បតិស្សយវិសេសោ។ អបរោ នយោ ***វិហារោ*** នាម ទីឃមុខបាសាទោ។ **អឌ្ឍយោគោ** ឯកបស្សច្ឆទនកសេនាសនំ។ តស្ស កិរ ឯកបស្សេ ភិត្តិ ឧច្ចតរា ហោតិ, ឥតរបស្សេ នីចា, តេន តំ ឯកបស្សឆទនកំ ហោតិ។ **បាសាទោ** នាម អាយតចតុរស្សបាសាទោ។ **ហម្មិយំ** មុណ្ឌច្ឆទនកំ ចន្ទិកង្គណយុត្តំ។ **គុហា** នាម កេវលា បព្ពតគុហា។ **លេណំ** ទ្វារពទ្ធំ បព្ភារំ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។ **មណ្ឌបោ**តិ សាខាមណ្ឌបោ។

វិហារសេនាសនន្តិ បតិស្សយភូតំ សេនាសនំ។ **មញ្ចបីឋសេនាសន**ន្តិ មញ្ចបីឋញ្ចេវ មញ្ចបីឋសម្ពន្ធសេនាសនញ្ច។ ចិមិលិកាទិ សន្ថរិតព្ពតោ **សន្ថតសេនាសនំ។** អភិសង្ខរណាភាវតោ សយនស្ស និសជ្ជាយ ច កេវលំ ឱកាសភូតំ សេនាសនំ។ "វិវិត្តំ សេនាសន"ន្តិ ឥមិនា **សេនាសនគ្គហណេន សង្គហិតមេវ** សាមញ្ញជោតនាភាវតោ។

យទិ ឯវំ កស្មា "អរញ្ញ"ន្តិអាទិ វុត្តន្តិ អាហ **"ឥម បនា"**តិអាទិ។ ***"ភិក្ខុនីនំ វសេន អាគត"***ន្តិ ឥទំ វិនយេ តថា អាគតតំ សន្ធាយ វុត្តំ, អភិធម្មេបិ បន "អរញ្ញន្តិ និក្ខមិត្វា ពហិ ឥន្ទខីលា, សព្ពមេតំ អរញ្ញ"ន្តិ (វិភ. ៥២៩) អាគតមេវ។ តត្ថ ហិ យំ ន គាមបទេសន្តោគធំ, តំ "អរញ្ញ"ន្តិ និប្បរិយាយវសេន តថា វុត្តំ។ ធុតង្គនិទ្ទេសេ (វិសុទ្ធិ. ១.៣១) យំ វុត្តំ, តំ យុត្តំ,តស្មា តត្ថ វុត្តនយេន គហេតព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។ **រុក្ខមូល**ន្តិ រុក្ខសមីបំ។ វុត្តញ្ចេតំ "យាវតា មជ្ឈន្ហិកេ កាលេ សមន្តា ឆាយា ផរតិ, និវាតេ បណ្ណានិ និបតន្តិ, ឯត្តាវតា រុក្ខមូល"ន្តិ។ **សេល**-សទ្ទោ អវិសេសតោ បព្ពតបរិយាយោតិ កត្វា វុត្តំ **"បព្ពតន្តិ សេល"**ន្តិ, ន សិលាមយមេវ, បំសុមយាទិកោ តិរិជោបិ បព្ពតោ ឯវាតិ។ ***វិវរ***ន្តិ ទ្វិន្នំ បព្ពតានំ មិថោ អាសន្នតរេ ឋិតានំ ឱវរកាទិសទិសំ វិវរំ, ឯកស្មឹយេវ វា បព្ពតេ។ **ឧមង្គសទិស**ន្តិ សុទុង្គាសទិសំ។ **មនុស្សានំ អនុបចារដ្ឋាន**ន្តិ បកតិសញ្ចារវសេន

មនុស្សេហិ ន សញ្ចារិតព្ពដ្ឋានំ។ **អាទិ**-សទ្ទេន “វនបត្ថន្តិ វនសណ្ឌានមេតំ សេនាសនានំ អធិវចនំ, វនបត្ថន្តិ ភីសនកានមេតំ, វនបត្ថន្តិ សលោមហំសានមេតំ, វនបត្ថន្តិ បរិយន្តានមេតំ, វនបត្ថន្តិ ន មនុស្សូបចារានមេតំ, វនបត្ថន្តិ ទុរភិសម្ភវានមេតំ សេនាសនានំ អធិវចន”ន្តិ (វិភ. ៥៣១) ឥមំ បាឡិសេសំ សង្គណ្ហាតិ។ **អច្ឆន្ន**ន្តិ កេនចិ ឆទនេន អន្តមសោ រុក្ខសាខាយបិ ន ឆាទិតំ។ **និក្កឌ្ឍិត្វា**តិ នីហរិត្វា។ **បព្ភារលេណសទិសេ**តិ បព្ភារសទិសេ លេណសទិសេ ច។

បិណ្ឌបាតបរិយេសនំ បិណ្ឌបាតោ ឧត្តរបទលោបេនាតិ អាហ “**បិណ្ឌបាតបរិយេសនតោ បដិក្កន្តោ**”តិ ។ **បល្លង្ក**ន្តិ ឯត្ថ **បរិ**សទ្ទោ “សមន្តតោ”តិ ឯតស្ស អត្ថេ, តស្មា វាមោរុញ្ច ទក្ខិណោរុញ្ច សមំ ឋបេត្វា ឧភោ បាទេ អញ្ញមញ្ញំ សម្ពន្ធិត្វា និសជ្ជា បល្លង្កន្តិ អាហ “**សមន្តតោ ឩរុពទ្ធាសន**”ន្តិ។ ឩរូនំ ពន្ធនវសេន និសជ្ជា **បល្លង្កំ។ អាភុជិត្វា**តិ ច យថា បល្លង្កវសេន និសជ្ជា ហោតិ, ឯវំ ឧភោ បាទេ អាភុគ្គេ ភញ្ជិតេ កត្វា, តំ បន ឩរូនំ បាទានំ តថា សម្ពន្ធតាករណន្តិ អាហ “**ពន្ធិត្វា**”តិ។

ហេដ្ឋិមកាយស្ស ច អនុជុកំ ឋបនំ និសជ្ជាវចនេនេវ ពោធិតន្តិ “ឧជុំ កាយ”ន្តិ ឯត្ថ កាយ-សទ្ទោ ឧបរិមកាយវិសយោតិ អាហ “**ឧបរិមំ សរីរំ ឧជុំ ឋបេត្វា**”តិ។ តំ បន ឧជុកឋបនំ សរូបតោ, បយោជនតោ ច ទស្សេតុំ “**អដ្ឋារស**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ន បណមន្តី**តិ ន ឱនមន្តិ។ **ន បរិបតតី**តិ ន វិគច្ឆតិ វីថិ ន លង្ឃេតិ។ តតោ ឯវ បុព្ពេនាបរំ វិសេសប្បត្តិយា កម្មដ្ឋានំ **វុឌ្ឍិំ ផាតិំ វេបុល្លំ ឧបគច្ឆតិ**។ **បរិមុខ**ន្តិ ឯត្ថ **បរិ**សទ្ទោ អភិ-សទ្ទេន សមានត្ថោតិ អាហ “**កម្មដ្ឋានាភិមុខ**”ន្តិ, ពហិទ្ធា បុថុត្តារម្មណតោ និវារេត្វា កម្មដ្ឋានំយេវ បុរក្ខត្វាតិ អត្ថោ។ សមីបត្ថោ វា **បរិ**សទ្ទោតិ ទស្សេន្តោ “**មុខសមីបេ វា កត្វា**”តិ អាហ។ ឯត្ថ ច យថា “វិវិត្តំ សេនាសនំ ភជតី”តិអាទិនា ភាវនានុរូបំ សេនាសនំ ទស្សិតំ, ឯវំ “និសីទតី”តិ ឥមិនា អលីនានុទ្ធច្ចបក្ខិយោ សន្តោ ឥរិយាបថោ ទស្សិតោ។ “បល្លង្កំ អាភុជិត្វា”តិ ឥមិនា និសជ្ជាយ ទឡ្ហភាវោ, “បរិមុខំ សតិំ ឧបដ្ឋបេត្វា”តិ ឥមិនា អារម្មណបរិគ្គហូបាយោ។ **បរីតិ បរិគ្គហដ្ឋោ** “បរិណាយិកា”តិអាទីសុ វិយ។ **មុខន្តិ និយ្យានដ្ឋោ** “សុញ្ញតវិមោក្ខមុខ”ន្តិអាទីសុ វិយ។ បដិបក្ខតោ និគ្គមនដ្ឋោ ហិ និយ្យានដ្ឋោ, តស្មា បរិគ្គហិតនិយ្យានន្តិ សព្ពថា គហិតាសម្មោសំ បរិចត្តសម្មោសំ **សតិំ កត្វា**, បរមំ សតិនេបក្កំ ឧបដ្ឋបេត្វាតិ អត្ថោ។

២១៧. អភិជ្ឈាយតិ គិជ្ឈតិ អភិកង្ខតិ ឯតាយាតិ **អភិជ្ឈា**, លោភោ។ **លុជ្ជនដ្ឋេនា**តិ ភិជ្ជនដ្ឋេន, ខណេ ខណេ ភិជ្ជនដ្ឋេនាតិ អត្ថោ។ **វិក្ខម្ភនវសេនា**តិ ឯត្ថ **វិក្ខម្ភនំ** អនុប្បាទនំ អប្បវត្តនំ, ន បដិបក្ខានំ សុប្បហីនតា។ “**បហីនត្តា**”តិ ច បហីនសទិសតំ សន្ធាយ វុត្តំ ឈានស្ស អនធិគតត្តា។ តថាបិ នយិទំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ វិយ សភាវតោ វិគតាភិជ្ឈំ, អថ ខោ ភាវនាវសេន, តេនាហ “**ន ចក្ខុវិញ្ញាណសទិសេនា**”តិ។ **ឯសេវ នយោ**តិ យថា ឥមស្ស ចិត្តស្ស ភាវនាយ បរិភាវិតត្តា វិគតាភិជ្ឈតា, ឯវំ អព្យាបន្នំ វិគតថិនមិទ្ធំ អនុទ្ធតំ និព្ពិចិកិច្ឆញ្ចាតិ អត្ថោ។ **បុរិមបកតិ**ន្តិ បរិសុទ្ធបណ្ឌរសភាវំ។ “យា ចិត្តស្ស អកល្យតាតិ”អាទិនា (ធ. ស. ១១៦២; វិភ. ៥៤៦) ថិនស្ស, “យា កាយស្ស អកល្យតា”តិអាទិនា (ធ. ស. ១១៦៣; វិភ. ៥៤៦) ច មិទ្ធស្ស អភិធម្មេ និទ្ទិដ្ឋត្តា វុត្តំ “**ថិនំ ចិត្តគេលញ្ញំ, មិទ្ធំ ចេតសិកគេលញ្ញ**”ន្តិ។ សតិបិ អញ្ញមញ្ញំ អវិប្បយោគេ ចិត្តកាយលហុតាទីនំ វិយ ចិត្តចេតសិកានំ យថាកម្មំ តំ តំ វិសេសស្ស យា តេសំ អកល្យតាទីនំ វិសេសប្បច្ចយតា, អយមេតេសំ សភាវោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អាលោកសញ្ញី**តិ ឯត្ថ អតិសយត្ថវិសិដ្ឋអត្ថិ អត្ថាវពោធកោ អយមីការោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**រត្តិម្បិ...បេ.... សមន្នាគតោ**”តិ។ **ឥទំ ឧភយ**ន្តិ សតិសម្បជញ្ញមាហ។ **អតិក្កមិត្វា** វិក្ខម្ភនវសេន បជហិត្វា។ “កថមិទ”ន្តិ បវត្តិយា កថង្កថា, វិចិកិច្ឆា។ សា ឯតស្ស អត្ថីតិ កថង្កថី, ន កថង្កថីតិ **អកថំកថី**, និព្ពិចិកិច្ឆោ។ **លក្ខណាទិភេទតោ**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន បច្ចយបហានបហាយកាទីនម្បិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ តេបិ ហិ ភេទតោ វត្តព្ពាតិ។

២១៨. **តេស**ន្តិ ឥណវសេន គហិតធនានំ។ **បរិយន្តោ**តិ ទាតព្ពសេសោ។ **សោ ពលវបាមោជ្ជំ លភតិ** “ឥណបលិពោធតោ មុត្តោម្ហី”តិ។ **សោមនស្សំ អធិគច្ឆតិ** “ជីវិកានិមិត្តំ អត្ថី”តិ។

២១៩. ***វិសភាគវេទនុប្បត្តិយា***តិ ទុក្ខវេទនុប្បត្តិយា។ ទុក្ខវេទនា ហិ សុខវេទនាយ កុសលវិបាកសន្តានស្ស វិរោធិតាយ វិសភាគា។ **ចតុឥរិយាបថំ ឆិន្ទន្តោ**តិ ចតុព្ពិធម្បិ ឥរិយាបថប្បវត្តិំ បច្ឆិន្ទន្តោ។ ព្យាធិកោ ហិ យថា ឋានគមនេសុ អសមត្ថោ, ឯវំ និសជ្ជាទីសុបិ អសមត្ថោ ហោតិ។ **អាពាធេតី**តិ បីឡេតិ។ វាតាទីនំ វិការោ វិសមាវត្ថា ព្យាធីតិ អាហ “**តំសមុដ្ឋានេន ទុក្ខេន ទុក្ខិតោ**”តិ។ ទុក្ខវេទនាយ បន ព្យាធិភាវេ មូលព្យាធិនា **អាពាធិកោ** អាទិតោ ពាធតីតិ កត្វា។ អនុពន្ធព្យាធិនា **ទុក្ខិតោ** អបរាបរំ សញ្ជាតទុក្ខោតិ កត្វា។ **គិលានោ**តិ ធាតុសង្ខយេន បរិក្ខីណសរីរោ។ អប្បមត្តកំ វា ពលំ **ពលមត្តា។ តទុភយ**ន្តិ បាមោជ្ជំ, សោមនស្សញ្ច។ តត្ថ **លភេថ បាមោជ្ជំ** “រោគតោ មុត្តោម្ហី”តិ។ **អធិគច្ឆេយ្យ សោមនស្សំ** “អត្ថិ មេ កាយេ ពល”ន្តិ។

២២០. **សេស**ន្តិ “តស្ស ហិ ‘ពន្ធនា មុត្តោម្ហី’តិ អារជ្ជយតោ តទុភយំ ហោតិ។ តេន វុត្ត”ន្តិ ឯវមាទិ។ **វុត្តនយេនេវា**តិ បឋមទុតិយបទេសុ វុត្តនយេនេវ។ **សព្ពបទេសូ**តិ អវសិដ្ឋបទេសុ តតិយាទីសុ កោដ្ឋាសេសុ។

២២១-២២២. **ន អត្តនិ អធីនោ**តិ ន អត្តាយត្តោ។ **បរាធីនោ**តិ បរាយត្តោ។ អបរាធីនតាយ ភុជោ វិយ អត្តនោ កិច្ចេ ឯសិតព្ពោតិ **ភុជិស្សោ។** សរសោតិ អាហ **“អត្តនោ សន្តកោ”**តិ។ អនុទកតាយ កំ បានីយំ តារេន្តិ ឯត្ថាតិ **កន្តារោ**តិ អាហ **“និរុទកំ ទីឃមគ្គ”**ន្តិ។

២២៣. **តត្រា**តិ តស្មិំ ទស្សនេ។ **អយ**ន្តិ ឥទានិ វុច្ចមានា **សទិសតា។** យេន ឥណាទីនំ ឧបមាភាវោ, កាមច្ឆន្ទាទីនញ្ច ឧបមេយ្យភាវោ ហោតិ, សោ នេសំ ឧបមោបមេយ្យសម្ពន្ធោ សទិសតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **យោ យម្ហិ កាមច្ឆន្ទេន រជ្ជតី**តិ យោ បុគ្គលោ យម្ហិ កាមរាគស្ស វត្ថុភូតេ បុគ្គលេ កាមច្ឆន្ទវសេន រត្តោ ហោតិ។ **តំ វត្ថុំ គណ្ហាតី**តិ តំ តណ្ហាវត្ថុំ “មមេត”ន្តិ គណ្ហាតិ។

ឧបទ្ទវេថាតិ ឧបទ្ទវំ ករោថ។

នក្ខត្តស្សាតិ មហស្ស។ **មុត្តោ**តិ ពន្ធនតោ មុត្តោ។

វិនយេ អបកតញ្ញុនាតិ វិនយក្កមេ អកុសលេន។ សោ ហិ កប្បិយាកប្បិយំ យាថាវតោ ន ជានាតិ។ តេនាហ **“កិស្មិញ្ចិទេវា”**តិអាទិ។

គច្ឆតិបីតិ ថោកំ ថោកំ គច្ឆតិបិ។ គច្ឆន្តោ បន តាយ ឯវ ឧស្សង្កិតបរិសង្កិតតាយ តត្ថ តត្ថ **តិដ្ឋតិបិ។** ព្លទិសេ កន្តារេ គតោ “កោ ជានាតិ កី ភវិស្សតី”តិ **និវត្តតិបិ,** តស្មា **គតដ្ឋានតោ អគតដ្ឋានមេវ ពហុតរំ ហោតិ។ សទ្ធាយ គណ្ហិតុំ** សទ្ទេយ្យំ វត្ថុំ “ឥទមេវ”ន្តិ សទ្ទហិតុំ **ន សក្កោតិ។ អត្ថិ នត្ថី**តិ “អត្ថិ នុ ខោ, នត្ថិ នុ ខោ”តិ។ អរញ្ញំ បវិដ្ឋស្ស អាទិម្ហិ ឯវ សប្បនំ **អាសប្បនំ។** បរិ បរិតោ, ឧបរូបរិ វា សប្បនំ **បរិសប្បនំ។** ឧភយេនបិ តត្ថេវ បរិព្ភមនំ វទតិ។ តេនាហ **“អបរិយោគាហន”**ន្តិ។ **ឆម្ភិតត្ត**ន្តិ អរញ្ញសញ្ញាយ ឧប្បន្នំ ឆម្ភិតភាវំ, ឧត្រាសន្តិ អត្ថោ។

២២៤. **តត្រាយំ សទិសតា**តិ ឯត្ថាបិ វុត្តនយានុសារេន សទិសតា វេទិតព្ពា។ យទគ្គេន ហិ កាមច្ឆន្ទាទយោ ឥណាទិសទិសា, តទគ្គេន តេសំ បហានំ អាណណ្យាទិសទិសំ អភាវោតិ កត្វា។ **ឆ ធម្មេ**តិ អសុភនិមិត្តស្ស ឧគ្គហោ, អសុភភាវនានុយោគោ, ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារតា, ភោជនេ មត្តញ្ញុតា, កល្យាណមិត្តតា, សប្បាយកថាតិ ឥមេ ឆ ធម្មេ។ **ភាវេត្វា**តិ ព្រូហេត្វា។ **មហាសតិបដ្ឋានេ** (ទី. និ. ២.៣៧២-៣៧៤) **វណ្ណយិស្សាម** តត្ថស្ស អនុប្បន្នានុប្បាទនឧប្បន្នបហានាទិវិភាវនវសេន សវិសេសំ បាឡិយា អាគតត្តា។ ឯស នយោ ព្យាបាទាទិប្បហានកភាវេបិ។ **បរវត្ថុម្ហី**តិ អារម្មណភូតេ បរស្មិំ វត្ថុស្មិំ។

អនត្ថករោតិ អត្តនោ បរស្ស ច អនត្ថាវហោ។ **ឆ ធម្មេ**តិ មេត្តានិមិត្តស្ស ឧគ្គហោ, មេត្តាភាវនានុយោគោ , កម្មស្សកតា, បដិសង្ខានពហុលតា, កល្យាណមិត្តតា, សប្បាយកថាតិ ឥមេ ឆ ធម្មេ។ **តត្ថេវា**តិ មហាសតិប ដ្ឋានេយេវ (ទី. និ. ២.៣៧២-៣៧៤)។ ចារិត្តសីលំ ឧទ្ទិស្ស បញ្ញត្តសិក្ខាបទំ **អាចារបណ្ណត្តិ។**

ពន្ធនាគារំ បវេសិតត្តា អលទ្ធនក្ខត្តានុភវោ បុរិសោ **“នក្ខត្តទិវសេ ពន្ធនាគារំ បវេសិតោ បុរិសោ”**តិ វុត្តោ, នក្ខត្តទិវសេ ឯវ វា តទននុភវនត្ថំ តថា កតោ។ **មហាអនត្ថករ**ន្តិ ទិដ្ឋធម្មិកាទិអត្ថហាបនមុខេន មហតោ អនត្ថស្ស ការកំ។ **ឆ ធម្មេ**តិ អតិភោជនេ ននិមិត្តគ្គាហោ, ឥរិយាបថសម្បរិវត្តនតា, អាលោកសញ្ញាមនសិការោ, អព្ភោកាសវាសោ, កល្យាណមិត្តតា, សប្បាយកថាតិ ឥមេ ឆ ធម្មេ។

ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចេ **មហាអនត្ថករ**ន្តិ បរាយត្តតាបាទនតោ វុត្តនយេន មហតោ អនត្ថស្ស ការកន្តិ។ អត្ថោ **ឆ ធម្មេ**តិ ពហុស្សុតតា, បរិបុច្ឆកតា, វិនយេ បកតញ្ញុតា, វុឌ្ឍសេវិតា, កល្យាណមិត្តតា, សប្បាយកថាតិ ឥមេ ឆ ធម្មេ។

ពលវាតិ បច្ចត្ថិកវិធមនសមត្ថេន ពលេន ពលវា។ **សជ្ជាវុធោ**តិ សន្នទ្ធធនុអាទិអាវុធោ។ សូរវីរសេវកជនវសេន **សបរិវារោ។ តន្តិ** យថាវុត្តំ បុរិសំ។ ពលវន្តតាយ, សជ្ជាវុធតាយ, សបរិវារតាយ ច **ចោរា ទូរតោវ ទិស្វា បលាយេយ្យុំ។ អនត្ថការិកា**តិ សម្មាបដិបត្តិយា វិពន្ធករណតោ វុត្តនយេន អនត្ថការិកា។ **ឆ ធម្មេ**តិ ពហុស្សុតតា, បរិបុច្ឆកតា, វិនយេ បកតញ្ញុតា, អធិមោក្ខពហុលតា, កល្យាណមិត្តតា, សប្បាយកថាតិ

ឥមេ ឆ ធម្មា។ យថា ពាហុសច្ចាទីនិ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចស្ស បហានាយ សំវត្តន្តិ, ឯវំ វិចិកិច្ឆាយ បីតិ ឥធាបិ ពាហុស្សុតតាទយោ គហិតា។ កល្យាណមិត្តតា សប្បាយកថា វិយ បញ្ចន្នំ, តស្មា តស្ស តស្ស អនុច្ឆវិកសេវនតា វេទិតព្ពា។ សម្មាបដិបត្តិយា អប្បដិបត្តិនិមិត្តតាមុខេន វិចិកិច្ឆា មិច្ឆាបដិបត្តិមេវ បរិព្រូហេតីតិ តស្សា បហានំ ទុច្ចរិតវិធូននូបាយោតិ អាហ “**ទុច្ចរិតកន្តារំ និត្ថរិត្វា**”តិអាទិ។

២២៥. **បាមោជ្ជំ** នាម តរុណបីតិ, សា កថញ្ចិបិ តុដ្ឋាវត្ថាតិ អាហ “**បាមោជ្ជំ ជាយតីតិ តុដ្ឋាការោ ជាយតី**”តិ។ **តុដ្ឋស្សា**តិ ឱក្កន្តិកភាវប្បត្តាយ បីតិយា វសេន តុដ្ឋស្ស។ អត្តនោ សវិប្ផារិកតាយ, អត្តសមុដ្ឋានបណីតរូបុប្បត្តិយា ច **សកលសរីរំ ខោភយមានា** ផរណលក្ខណា **បីតិ ជាយតិ។** បីតិសហិតំ បីតិ ឧត្តរបទលោបេន, កឹ បន តំ ? មនោ។ បីតិ មនោ ឯតស្សាតិ បីតិមនោ, តស្ស **បីតិមនស្ស។** តយិទំ អត្ថមត្តមេវ ទស្សេន្តោ “**បីតិសម្បយុត្តចិត្តស្សា**”តិ អាហ។ **កាយោ**តិ ឥធ អរូបកលាបោ អធិប្បេតោ, ន វេទនាទិក្ខន្ធត្តយមេវាតិ អាហ “**នាមកាយោ បស្សម្ភតី**”តិ, បស្សទ្ធិទ្វយស្ស បីតិវសេនេត្ថ បស្សម្ភនំ អធិប្បេតំ។ **វិគតទរថោ**តិ បហីនឧទ្ធច្ចាទិកិលេសទរថោ។ វុត្តប្បការាយ បុព្ពភាគភាវនាយ វសេន ចេតសិកសុខំ បដិសំវេទេន្តោយេវ តំសមុដ្ឋានបណីតរូបផុដ្ឋសរីរតាយ កាយិកម្បិ សុខំ វេទេតីតិ អាហ “**កាយិកម្បិ ចេតសិកម្បិ សុខំ វេទយតី**”តិ។ **ឥមិនា**តិ “សុខំ បដិសំវេទេតី”តិ ឯវំ វុត្តេន។ សំកិលេសបក្ខតោ និក្ខន្តត្តា, បឋមជ្ឈានបក្ខិកត្តា ច **នេក្ខម្មសុខេន។ សុខិតស្សា**តិ សុខិនោ។

បឋមជ្ឈានកថាវណ្ណនា

២២៦. “ចិត្តំ សមាធិយតី”តិ ឯតេន ឧបចារវសេនបិ អប្បនាវសេនបិ ចិត្តស្ស សមាធានំ កថិតំ។ ឯវំ សន្តេ “សោ វិវិច្ចេវ កាមេហី”តិអាទិកា ទេសនា កិមត្ថិយាតិ អាហ “**សោ វិវិច្ចេវ កាមេហិ...បេ.... វុត្ត**”ន្តិ។ តត្ថ **ឧបរិវិសេសទស្សនត្ថ**ន្តិ បឋមជ្ឈានាទិឧបរិវត្តព្ពវិសេសទស្សនត្ថំ។ ន ហិ ឧបចារសមាធិសមធិគមេន វិនា បឋមជ្ឈានាទិវិសេសោ សមធិគន្តុំ សក្កា។ បាមោជ្ជុប្បាទាទីហិ ការណបរម្បរា ទុតិយជ្ឈានាទិសមធិគមេបិ ឥច្ឆិតព្ពាវ បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធិ វិយ ទុតិយមគ្គាទិសមធិគមេតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **តស្ស សមាធិនោ**តិ “សុខិនោ ចិត្តំ សមាធិយតី”តិ ឯវំ សាធារណវសេន វុត្តោ យោ អប្បនាលក្ខណោ, តស្ស សមាធិនោ។ **បភេទទស្សនត្ថ**ន្តិ ទុតិយជ្ឈានាទិវិភាគស្ស ចេវ អភិញ្ញាទិវិភាគស្ស ច បភេទទស្សនត្ថំ។ ករោ វុច្ចតិ បុប្ផសម្ភវំ គព្ភាសយេ ករីយតីតិ កត្វា, ករតោ ជាតោ កាយោ ករជកាយោ, តទុបសនិស្សយោ ចតុសន្តតិរូបសមុទាយោ។ កាមំ នាមកាយោបិ វិវេកជេន បីតិសុខេន តថាលទ្ធុបការោ, “អភិសន្ទេតី”តិអាទិវចនតោ បន រូបកាយោ ឥធាធិប្បេតោតិ អាហ “**ឥមំ ករជកាយ**”ន្តិ។ **អភិសន្ទេតី**តិ អភិសន្ទនំ ករោតិ។ តំ បន ឈានមយេន បីតិសុខេន ករជកាយស្ស តិន្តភាវាបាទនំ, សព្ពត្ថកមេវ លូខភាវាបនយនន្តិ អាហ “**តេមេតី**”តិអាទិ, តយិទំ អភិសន្ទនំ អត្ថតោ យថាវុត្តបីតិសុខសមុដ្ឋានេហិ បណីតរូបេហិ កាយស្ស បរិប្ផរណំ ទដ្ឋព្ពំ។ “**បរិសន្ទេតី**”តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ សព្ពំ ឯតស្ស អត្ថីតិ សព្ពាវា, តស្ស **សព្ពាវតោ។** អវយវាវយវិសម្ពន្ធេ អវយវិនិ សាមិវចនន្តិ អវយវីវិសយោ **សព្ព**-សទ្ទោ, តស្មា វុត្តំ “**សព្ពកោដ្ឋាសវតោ**”តិ។ **អផុដំ នាម ន ហោតិ** យត្ថ យត្ថ កម្មជរូបំ, តត្ថ តត្ថ ចិត្តជរូបស្ស អភិព្យាបនតោ។ តេនាហ “**ឧបាទិន្នកសន្តតី**”តិអាទិ។

២២៧. **ឆេកោ**តិ កុសលោ។ តំ បនស្ស កោសល្លំ ន្ហានិយចុណ្ណានំ សន្នេ បិណ្ឌីករណេ ច សមត្ថតាវសេន វេទិតព្ពន្តិ អាហ “**បដិពលោ**”តិអាទិ។ **កំស**-សទ្ទោ “មហតិយា កំសបាតិយា”តិអាទីសុ សុវណ្ណេ អាគតោ។

“កំសោ ឧបហតោ យថា”តិអាទីសុ (ធ. ប. ១៣៤) កិត្តិមលោហេ, កត្ថចិ បណ្ណត្តិមត្តេ “ឧបកំសោ នាម រាជាបិ មហាកំសស្ស អត្រជោ”តិអាទិ, [ជា. អដ្ឋ. ៤.១០ ឃដបណ្ឌិតជាតកវណ្ណនាយំ (អត្ថតោ សមានំ)] ឥធ បន យត្ថ កត្ថចិ លោហេតិ អាហ “**យេន កេនចិ លោហេន កតភាជនេ**”តិ។ **ស្នេហានុគតា**តិ **ឧទកសិនេហេន** អនុបវិសនវសេន គតា ឧបគតា។ **ស្នេហបរេតា**តិ ឧទកសិនេហេន បរិតោ គតា សមន្តតោ ផុដ្ឋា, តតោ ឯវ **សន្តរពាហិរា** ផុដ្ឋា សិនេហេន, ឯតេន សព្ពសោ ឧទកេន តេមិតភាវមាហ។ “**ន ច បគ្ឃរណី**”តិ ឯតេន តិន្តស្សបិ តស្ស ឃនថទ្ធភាវំ វទតិ។ តេនាហ “**ន ច ពិន្ទុំ ពិន្ទុ**”ន្តិអាទិ។

ទុតិយជ្ឈានកថាវណ្ណនា

២២៨. តាហិ តាហិ ឧទកសិរាហិ ឧព្ភិជ្ជតីតិ ឧព្ភិទំ, ឧព្ភិទំ ឧទកំ ឯតស្សាតិ **ឧព្ភិទោទកោ។ ឧព្ភិន្នឧទកោ**តិ នទីតីរេ ខតកូបកោ វិយ ឧព្ភិជ្ជនកឧទកោ។ **ឧគ្គច្ឆនកឧទកោ**តិ ធារាវសេន ឧដ្ឋហនឧទកោ។ កស្មា បនេត្ថ ឧព្ភិទោទកោវ រហទោ គហិតោ, ន ឥតរោតិ អាហ “**ហេដ្ឋា ឧគ្គច្ឆនឧទកញ្ហិ**”តិអាទិ។ **ធារានិបាតបុព្ពុឡកេហី**តិ ធារានិបាតេហិ ឧទកបុព្ពុឡកេហិ ច, “ផេណបដលេហិ

ចា”តិ វុត្តពុំ។ **សន្និសិន្នមេវាតិ** អបរិក្ខោភកាយ និច្ចលមេវ, សុប្បសន្នមេវាតិ អធិប្បាយោ។ **សេសន្តិ** “អភិសន្ទេតី”តិអាទិកំ។

តតិយជ្ឈានកថាវណ្ណនា

២៣១. ឧប្បលានីតិ ឧប្បលគច្ឆានិ។ **សេតរត្តនីលេសូតិ** ឧប្បលេសុ, សេតុប្បលរត្តុប្បលនីលុប្បលេសូតិ អត្ថោ។ **យំ កិញ្ចិ ឧប្បលំ ឧប្បលមេវ** សាមញ្ញគហណតោ ។ **សតបត្តន្តិ** ឯត្ថ **សត**-សទ្ទោ ពហុបរិយាយោ “សតគ្ឃី”តិអាទីសុ វិយ, តេន អនេកសតបត្តស្សបិ សង្គហោ សិទ្ធោ ហោតិ។ លោកេ បន “រត្តំ បទុមំ, សេតំ បុណ្ឌរីក”ន្តិបិ វុច្ចតិ។ យាវ អគ្គា, យាវ ច មូលា ឧទកេន អភិសន្ទនាទិសម្ភវទស្សនត្ថំ **ឧទកានុគ្គតគ្គហណំ។** តេជ ឧប្បលាទីនិ វិយ ករជកាយោ, ឧទកំ វិយ តតិយជ្ឈានសុខំ។

ចតុត្ថជ្ឈានកថាវណ្ណនា

២៣៣. យស្មា “បរិសុទ្ធេន ចេតសា”តិ ចតុត្ថជ្ឈានចិត្តមាហ, តញ្ច រាគាទិឧបក្កិលេសាបគមនតោ និរុបក្កិលេសំ និម្មលំ, តស្មា អាហ “**និរុបក្កិលេសដ្ឋេន បរិសុទ្ធ**”ន្តិ។ យស្មា បន បារិសុទ្ធិយា ឯវ បច្ចយវិសេសេន បវត្តិវិសេសោ បរិយោទាតតា សុវណ្ណស្ស និឃំសនេន បភស្សរតា វិយ, តស្មា អាហ “**បភស្សរដ្ឋេន បរិយោទាតន្តិ វេទិតព្ព**”ន្តិ។ **តទន្តិ** ឱទាតវចនំ។ **ឧតុផរណត្ថន្តិ** ឧណ្ហឧតុនោ ផរណទស្សនត្ថំ។ **ឧតុផរណំ ន ហោតិ** សវិសេសន្តិ អធិប្បាយោ, តេនាហ “**តង្ខណ...បេ.... ពលវំ ហោតី**”តិ។ **វត្ថំ វិយ ករជកាយោតិ** យោគិនោ ករជកាយោ វត្ថំ វិយ ទដ្ឋព្ពោ ឧតុផរណសទិសេន ចតុត្ថជ្ឈានសុខេន ផរិតព្ពត្តា។ បុរិសស្ស សរីរំ វិយ ចតុត្ថជ្ឈានំ ទដ្ឋព្ពំ ឧតុផរណដ្ឋានិយស្ស សុខស្ស និស្សយភាវតោ, តេនាហ “**តស្មា**”តិអាទិ។ ឯត្ថ ច “បរិសុទ្ធេន ចេតសា”តិ ចេតោគហណេន ឈានសុខំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ, តេនាហ “**ឧតុផរណំ វិយ ចតុត្ថជ្ឈានសុខ**”ន្តិ។ ននុ ច ចតុត្ថជ្ឈានេ សុខមេវ នត្ថីតិ? សច្ចំ នត្ថិ សាតលក្ខណសន្តសភាវត្តា បនេត្ថ ឧបេក្ខា “សុខ”ន្តិ អធិប្បេតា។ តេន វុត្តំ **សម្មោហវិនោទនិយំ** “ឧបេក្ខា បន សន្តត្តា, សុខមិច្ចេវ ភាសិតា”តិ។ (វិភ. អដ្ឋ. ២៣២; វិសុទ្ធិ. ២.៦៤៤; បដិ. ម. ១០៥, មហានិ. អដ្ឋ. ២៧)

ន អរូបជ្ឈានលាភីតិ ន វេទិតព្ពោ អវិនាភាវតោ, តេនាហ “**ន ហី**”តិអាទិ។ តត្ថ **ចុទ្ទសហាការេហីតិ** កសិណានុលោមតោ, កសិណបដិលោមតោ, កសិណានុលោមបដិលោមតោ, ឈានានុលោមតោ, ឈានបដិលោមតោ, ឈានានុលោមបដិលោមតោ, ឈានុក្កន្តិកតោ, កសិណុក្កន្តិកតោ, ឈានកសិណុក្កន្តិកតោ, អង្គសង្កន្តិតោ, អារម្មណសង្កន្តិតោ, អង្គារម្មណសង្កន្តិតោ, អង្គវវត្ថានតោ , អារម្មណវវត្ថានតោតិ ឥមេហិ ចុទ្ទសហាការេហិ។ សតិបិ ឈានេសុ អាវជ្ជនាទិវសីភាវេ អយំ វសីភាវោ អភិញ្ញានិព្ពត្តនេ ឯកន្តេន ឥច្ឆិតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ន ហិ...បេ.... ហោតី**”តិ។ ស្វាយំ នយោ អរូបសមាបត្តីហិ វិនា ន ឥជ្ឈតីតិ តាយបេត្ថ អវិនាភាវោ វេទិតព្ពោ។ យទិ ឯវំ កស្មា បាឡិយំ ន អារុប្បជ្ឈានានិ អាគតានីតិ? វិសេសតោ ច រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានបាទកត្តា សព្ពាភិញ្ញានំ តទន្តោគធា កត្វា តាយ ទេសិតា, ន អរូបាវចរជ្ឈានានំ ឥធ អនុបយោគតោ, តេនាហ “**អរូបជ្ឈានានិ អាហរិត្វា កថេតព្ពានី**”តិ។

វិបស្សនាញាណកថាវណ្ណនា

២៣៤. សេសន្តិ “ឯវំ សមាហិតេ ចិត្តេ”តិអាទីសុ វត្តព្ពំ។ ញេយ្យំ ជានាតីតិ ញាណំ, តំ បន ញេយ្យំ បច្ចក្ខំ កត្វា បស្សតីតិ ទស្សនំ, ញាណមេវ ទស្សនន្តិ ញាណទស្សនំ។ តយិទំ ញាណទស្សនបទំ សាសនេ អញ្ញត្ថ ញាណវិសេសេ និរុឡ្ហំ, តំ សព្ពំ អត្ថុទ្ធារវសេន ទស្សេន្តោ “**ញាណទស្សនន្តិ មគ្គញាណម្បិ វុច្ចតី**”តិអាទិមាហ។ យស្មា វិបស្សនាញាណំ តេភូមកសង្ខារេ អនិច្ចាទិតោ ជានាតិ, ភង្គានុបស្សនតោ បដ្ឋាយ បច្ចក្ខតោ ច តេ បស្សតិ តស្មា អាហ “**ឥធ បន...បេ.... ញាណទស្សនន្តិ វុត្ត**”ន្តិ។

អភិនីហរតីតិ វុត្តនយេន អដ្ឋង្គសមន្នាគតេ តស្មិំ ចិត្តេ វិបស្សនាក្កមេន ជាតេ វិបស្សនាភិមុខំ បេសេតិ, តេនាហ “**វិបស្សនា...បេ.... ករោតី**”តិ។ តទភិមុខភាវោ ឯវ ហិស្ស តន្និន្នតាទិករតា។ **វុត្តោយេវ** ព្រហ្មជាលេ។ ឱទនកុម្មាសេហិ ឧបចីយតីតិ **ឱទនកុម្មាសូបចយោ។ អនិច្ចធម្មោតិ** បភង្គុតាយ អទ្ធុវសភាវោ។ **ទុគ្គន្ធវិឃាតត្ថាយាតិ** សរីរេ ទុគ្គន្ធស្ស វិគមាយ។ **ឧច្ឆាទនធម្មោតិ** ឧច្ឆាទេតព្ពតាសភាវោ។ ឧច្ឆាទនេន ហិ សរីរេ សេទគូថបិត្តសេម្ហាទិជាតុក្ខោភករុភាវទុគ្គន្ធានំ អបគមោ ហោតិ។ មហាសម្ពាហនំ មល្លាទីនំ ពាហុវឌ្ឍនាទិអត្ថំ ហោតីតិ “**ខុទ្ទកសម្ពាហនេនា**”តិ វុត្តំ។ **បរិមទ្ទនធម្មោតិ** បរិមទ្ទិតព្ពតាសភាវោ។ **ភិជ្ជតិ ចេវ វិកិរតិ ចាតិ** អនិច្ចតាវសេន ភិជ្ជតិ ច ភិន្នញ្ច កិញ្ចិ បយោជនំ អសាធេន្តំ វិប្បកិណ្ណញ្ច ហោតិ។ **រូបីតិ** អត្តនោ បច្ចយភូតេន

ឧតុអាហារលក្ខណេន រូបវាតិ អយមេត្ថ អត្ថោ ឥច្ឆិតោតិ អាហ “**ឆហិ បទេហិ សមុទយោ កថិតោ**”តិ។ សំសគ្គេ ហិ អយមីការោ។ **សណ្ឋានសម្បាទនម្បិ** តថារូបរូបុប្បាទនេនេវ ហោតីតិ ឧច្ឆាទនបរិមទ្ទនបទេហិបិ សមុទយោ កថិតោតិ វុត្តំ។ ឯវំ នវហិ យថារហំ កាយេ សមុទយវយធម្មានុបស្សិតា ទស្សិតា។ **និស្សិតញ្ច** ឆដ្ឋវត្ថុ និស្សិតត្តា វិបស្សនាញាណស្ស។ **បដិពទ្ធញ្ច** តេន វិនា អប្បវត្តនតោ, កាយសញ្ញិតានំ រូបធម្មានំ អារម្មណករណតោ ច។

២៣៥. សុដ្ឋុ ភាតិ ឱភាសតីតិ **សុភោ,** បភាសម្បត្តិយាបិ មណិនោ ភទ្ទតាតិ អាហ “**សុភោតិ សុន្ទរោ**”តិ។ កុរុវិន្ទជាតិ អាទិជាតិវិសេសោបិ មណិនោ អាករបរិសុទ្ធិមូលកោ ឯវាតិ អាហ “**បរិសុទ្ធាករសមុដ្ឋិតោ**”តិ ទោសនីហរណវសេន បរិកម្មនិប្ផត្តីតិ អាហ “**សុដ្ឋុ កតបរិកម្មោ អបនីតបាសាណសក្ខរោ**”តិ។ ឆវិយា សណ្ហភាវេនស្ស អច្ឆតា, ន សង្ឃាតស្សាតិ អាហ “**អច្ឆោតិ តនុច្ឆវី**”តិ, តេនាហ “**វិប្បសន្នោ**”តិ។ **ធោវនវេធនាទីហី**តិ ចតូសុ បាសាណេសុ ធោវនេន ចេវ កាឡកាទិអបហរណត្ថាយ សុត្តេន អាវុននត្ថាយ ច វិជ្ឈនេន។ តាបសណ្ហករណាទីនំ សង្គហោ **អាទិ**-សទ្ទេន។ **វណ្ណសម្បត្តិ**ន្តិ សុត្តស្ស វណ្ណសម្បត្តិំ។ **មណិ វិយ ករជកាយោ** បច្ចវេក្ខិតព្ពតោ។ **អាវុតសុត្តំ វិយ វិបស្សនាញាណំ** អនុបវិសិត្វា ឋិតត្តា។ **ចក្ខុមា បុរិសោ វិយ វិបស្សនាលាភី ភិក្ខុ** សម្មទេវ ទស្សនតោ។ **តទារម្មណាន**ន្តិ រូបធម្មារម្មណានំ។ ផស្សបញ្ចមកចិត្តចេតសិកគ្គហណេន គហិតធម្មាបិ វិបស្សនាចិត្តុប្បាទបរិយាបន្នា ឯវាតិ វេទិតព្ពំ។ ឯវញ្ហិ តេសំ វិបស្សនាញាណគតិកត្តា “អាវុតសុត្តំ វិយ វិបស្សនាញាណ”ន្តិ វចនំ អវិរោធិតំ ហោតិ។ កី បនេតេ ញាណស្ស អាវិ ភវន្តិ, ឧទាហុ បុគ្គលស្សាតិ? ញាណស្ស។ តស្ស បន អាវិភាវត្តា បុគ្គលស្ស អាវិភូតា នាម ហោន្តិ។ **ញាណស្សា**តិ ច បច្ចវេក្ខណាញាណស្ស។

មគ្គញាណស្ស អនន្តរំ, តស្មា លោកិយាភិញ្ញានំ បរតោ ឆដ្ឋាភិញ្ញាយ បុរតោ វត្តព្ពំ វិបស្សនាញាណំ។ **ឯវំ សន្តេបី**តិ យទិបាយំ ញាណានុបុព្ពី, ឯវំ សន្តេបិ។ **ឯតស្ស អន្តរាវារោ នត្ថី**តិ បញ្ចសុ លោកិយាភិញ្ញាសុ កថិតាសុ អាកង្ខេយ្យសុត្តាទីសុ (ម. និ. ១.៦៥) វិយ ឆដ្ឋាភិញ្ញា កថេតព្ពាតិ ឯតស្ស អនភិញ្ញាលក្ខណស្ស វិបស្សនាញាណស្ស តាសំ អន្តរាវារោ ន ហោតិ។ **តស្មា** តត្ថ អវសរាភាវតោ **ឥធេវ** រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានានន្តរមេវ **ទស្សិតំ** វិបស្សនាញាណំ។ **យស្មា ចា**តិ **ច**-សទ្ទោ សមុច្ចយត្ថោ, តេន ន កេវលំ តទេវ, អថ ខោ ឥទម្បិ ការណំ វិបស្សនាញាណស្ស ឥធេវ ទស្សនេតិ ឥមមត្ថំ ទីបេតិ។ **ទិព្ពេន ចក្ខុនា ភេរវម្បិ រូបំ បស្សតោ**តិ ឯត្ថ “ឥទ្ធិវិធញាណេន ភេរវំ រូបំ និម្មិនិត្វា ចក្ខុនា បស្សតោ”តិបិ វត្តព្ពំ, ឯវម្បិ អភិញ្ញាលាភិនោ អបរិញ្ញាតវត្ថុកស្ស ភយំ សន្តាសោ ឧប្បជ្ជតិ។ ឧច្ចាវាលិកវាសិ មហានាគត្ថេរស្ស វិយ។ **បាដិយេក្កំ សន្ទិដ្ឋិកំ សាមញ្ញផលំ។** តេនាហ ភគវា –

> “យតោ យតោ សម្មសតិ, ខន្ធានំ ឧទយព្ពយំ;
> លភតី បីតិបាមោជ្ជំ, អមតំ តំ វិជានត”ន្តិអាទិ។ (ធ. ប. ៣៧៤);

មនោមយិទ្ធិញាណកថាវណ្ណនា

២៣៦-៧. **មនេន និព្ពត្តិត**ន្តិ អភិញ្ញាមនេន និព្ពត្តិតំ។ ហត្ថបាទាទិ **អង្គេហិ ច** កប្បរជណ្ណុអាទិ **បច្ចង្គេហិ ច។ សណ្ឋានវសេនា**តិ កមលទលាទិសទិសសណ្ឋានមត្តវសេន, ន រូបាភិយាតារហភូតប្បសាទិឥន្ទ្រិយវសេន។ **សព្ពាការេហី**តិ វណ្ណសណ្ឋានអវយវវិសេសាទិសព្ពាការេហិ។ **តេន** ឥទ្ធិមតា។ **សទិសភាវទស្សនត្ថមេវា**តិ សណ្ឋានតោបិ វណ្ណតោបិ អវយវវិសេសតោបិ សទិសភាវទស្សនត្ថមេវ។ **សជាតិយំ ឋិតោ,** ន នាគិទ្ធិយា អញ្ញជាតិរូបោ។

ឥទ្ធិវិធញាណាទិកកថាវណ្ណនា

២៣៨. **សុបរិកម្មកតមត្តិកាទយោ វិយ ឥទ្ធិវិធញាណំ** វិកុព្ពនកិរិយាយ និស្សយភាវតោ។

២៤១. **សុខ**ន្តិ អកិច្ឆេន, អកសិរេនាតិ អត្ថោ។

២៤៣. មន្ទោ ឧត្តានសេយ្យកទារកោបិ “ទហរោ”តិ វុច្ចតីតិ តតោ វិសេសនត្ថំ “**យុវា**”តិ វុត្តំ។ យុវាបិ កោចិ អនិច្ចនកោ អមណ្ឌនជាតិកោ ហោតីតិ តតោ វិសេសនត្ថំ “**មណ្ឌនកជាតិកោ**”តិអាទិ វុត្តំ, តេនាហ “**យុវាបីតិ**”អាទិ។ កាឡតិលប្បមាណា ពិន្ទវោ **កាឡតិលកានិ កាឡា** វា កម្មាសា, តិលប្បមាណា ពិន្ទវោ **តិលកានិ។ វង្គំ** នាម វិយង្គំ។ យោព្ពនបីឡកាទយោ **មុខទូសិបីឡកា**។ មុខគតោ ទោសោ **មុខទោសោ,** លក្ខណវចនញ្ចេតំ មុខេ អទោសស្សាបិ បាកដភាវស្ស អធិប្បេតត្តា។ យថា វា មុខេ ទោសោ, ឯវំ មុខេ អ

ទោសោបិ មុខទោសោ សរលោបេន។ មុខទោសោ ច មុខទោសោ ច **មុខទោសោ**តិ ឯកសេសនយេនបេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឯវញ្ហិ “បរេសំ សោឡសវិធំ ចិត្តំ បាកដំ ហោតី”តិ វចនំ សមត្ថិតំ ហោតិ។

២៤៥. បុព្ពេនិវាសញាណូបមាយន្តិ បុព្ពេនិវាសញាណស្ស ទស្សិតឧបមាយំ។ តំ ទិវសំ កតកិរិយា នាម បាកតិកសត្តស្សបិ យេភុយ្យេន បាកដា ហោតីតិ ទស្សនត្ថំ **តំទិវស**-គ្គហណំ កតំ។ **តំទិវសគតគាមត្តយ**-គ្គហណេនេវ មហាភិនីហារេហិ អញ្ញេសម្បិ បុព្ពេនិវាសញាណលាភីនំ តីសុ ភវេសុ កតកិរិយា យេភុយ្យេន បាកដា ហោតីតិ ទីបិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

២៤៧. អបរាបរំ សញ្ចរន្តេតិ តំតំកិច្ចវសេន ឥតោ ចិតោ ច សញ្ចរន្តេ។ យថាវុត្ត**បាសាទោវិយ ភិក្ខុនោ ករជកាយោ ទដ្ឋព្ពោ** តត្ថ បតិដ្ឋិតស្ស ទដ្ឋព្ពទស្សនសិទ្ធិតោ។ ចក្ខុមតោ ហិ ទិព្ពចក្ខុសមធិគមោ។ យថាហ “មំសចក្ខុស្ស ឧប្បាទោ, មគ្គោ ទិព្ពស្ស ចក្ខុនោ”តិ (ឥតិវុ. ៦១)។ **ចក្ខុមា បុរិសោ វិយ អយមេវ ទិព្ពចក្ខុំ បត្វា ឋិតោ ភិក្ខុ** ទដ្ឋព្ពស្ស ទស្សនតោ។ **គេហំ បវិសន្តា វិយ** ឯតំ អត្តភាវគេហំ ឱក្កមន្តា, ឧបបជ្ជន្តាតិ អត្ថោ។ **គេហា និក្ខមន្តា វិយ** ឯតស្មា អត្តភាវគេហតោ បក្កន្តា, ចវន្តាតិ អត្ថោ។ ឯវំ វា ឯត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អបរាបរំ សញ្ចរណកសត្តា**តិ បន បុនប្បុនំ សំសារេ បរិព្ភមន្តា សត្តា។ **“តត្ថ តត្ថ និព្ពត្តសត្តា”**តិ បន ឥមិនា តស្មិំ ភវេ ជាតសំវឌ្ឍេ សត្តេ វទតិ។ ននុ ចាយំ ទិព្ពចក្ខុញាណកថា, ឯត្ថ កស្មា “តីសុ ភវេសូ”តិ ចតុវោការភវស្សាបិ សង្គហោ កតោតិ អាហ **“ឥទញ្ច”**តិអាទិ។ តត្ថ **ឥទ**ន្តិ “តីសុ ភវេសុ និព្ពត្តសត្តាន”ន្តិ ឥទំ វចនំ។ **ទេសនាសុខត្ថមេវា**តិ កេវលំ ទេសនាសុខត្ថំ, ន ចតុវោការភវេ និព្ពត្តសត្តានំ ទិព្ពចក្ខុនោ អាវិភាវសព្ភាវតោ។ ន ហិ “ឋបេត្វា អរូបភវ”ន្តិ វា “ទ្វីសុ ភវេសូ”តិ វា វុច្ចមានេ ទេសនា សុខាវពោធា ច ហោតីតិ។

អាសវក្ខយញាណកថាវណ្ណនា

២៤៨. វិបស្សនាបាទកន្តិ វិបស្សនាយ បទដ្ឋានភូតំ។ វិបស្សនា ច តិវិធា វិបស្សកបុគ្គលភេទេន។ មហាពោធិសត្តានញ្ហិ បច្ចេកពោធិសត្តានញ្ច វិបស្សនា ចិន្តាមយញាណសំវទ្ធិតា សយម្ភុញាណភូតា, ឥតរេសំ សុតមយញាណសំវទ្ធិតា បរោបទេសសម្ភូតា នាម។ សា “ឋបេត្វា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ អវសេសរូបារូបជ្ឈានានំ អញ្ញតរតោ វុដ្ឋាយា”តិអាទិនា អនេកធា, អរូបមុខវសេន ចតុធាតុវវត្ថានេ វុត្តានំ តេសំ តេសំ ធាតុបរិគ្គហមុខានញ្ច អញ្ញតរមុខវសេន អនេកធា ច វិសុទ្ធិមគ្គេ នានានយតោ វិភាវិតា។ មហាពោធិសត្តានំ បន ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សមុខេន បភេទគមនតោ នានានយំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណសន្និស្សយស្ស អរិយមគ្គញាណស្ស អធិដ្ឋានភូតំ បុព្ពភាគញាណគព្ភំ គណ្ហាបេន្តំ បរិណតំ គច្ឆន្តំ បរមគម្ភីរំ សណ្ហសុខុមតរំ អនញ្ញសាធារណំ វិបស្សនាញាណំ ហោតិ, យំ អដ្ឋកថាសុ “មហាវជិរញាណ”ន្តិ វុច្ចតិ។ យស្ស ច បវត្តិវិភាគេន ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សប្បភេទស្ស បាទកភាវេន សមាបជ្ជិយមានា ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សសង្ខ្យា ទេវសិកំ សត្ថុ វឡញ្ជនកសមាបត្តិយោ វុច្ចន្តិ, ស្វាយំ ពុទ្ធានំ វិបស្សនាចារោ **បរមត្ថមញ្ជុសាយំ** វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាយំ (វិសុទ្ធិ. ដី. ១.២១៦) ឧទ្ទេសតោ ទស្សិតោ។ អត្ថិកេហិ តតោ គហេតព្ពោ, ឥធ បន សាវកានំ វិបស្សនា អធិប្បេតា។

អាសវានំ ខយញាណាយាតិ អាសវានំ ខេបនតោ សមុច្ឆិន្ទនតោ អាសវក្ខយោ, អរិយមគ្គោ, តត្ថ ញាណំ អាសវានំ ខយញាណំ, តទត្ថំ តេនាហ **“អាសវានំ ខយញាណនិព្ពត្តនត្ថាយា”**តិ។ អាសវា ឯត្ថ ខីយន្តីតិ **អាសវានំ ខយោ** និព្ពានំ។ ខេបេតិ បាបធម្មេតិ **ខយោ,** មគ្គោ។ សោ បន បាបក្ខយោ អាសវក្ខយេន វិនា នត្ថីតិ “ខយេ ញាណ”ន្តិ ឯត្ថ ខយគ្គហណេន អាសវក្ខយោ វុត្តោតិ អាហ **“ខយេ ញាណ”**ន្តិអាទិ។ សមិតបាបោ សមណោតិ កត្វា អាសវានំ ខីណត្តា សមណោ នាម ហោតីតិ អាហ **“អាសវានំ ខយា សមណោ ហោតីតិ ឯត្ថ ផល”**ន្តិ។ អាសវវឌ្ឍិយា សង្ខារេ វឌ្ឍេន្តោ វិសង្ខារតោ សុវិទូរវិទូរោតិ “អារា សោ អាសវក្ខយា”តិ ឯត្ថ អាសវក្ខយបទំ វិសង្ខារាធិវចនន្តិ អាហ **“អាសវក្ខយាតិ ឯត្ថ និព្ពានំ វុត្ត”**ន្តិ។ **ភង្គោ**តិ អាសវានំ ខណនិរោធោ “អាសវានំ ខយោ”តិ វុត្តោតិ យោជនា។

“ឥទំ ទុក្ខ”ន្តិ ទុក្ខស្ស អរិយសច្ចស្ស តទា ភិក្ខុនោ បច្ចក្ខតោ គហិតភាវទស្សនំ។ **“ឯត្តកំ ទុក្ខ”**ន្តិ តស្ស បរិច្ឆិជ្ជគ្គហិតភាវទស្សនំ។ **“ន ឥតោ ភិយ្យោ”**តិ តស្ស អនវសេសេត្វា គហិតភាវទស្សនំ។ តេនាហ **“សព្ពម្បិ ទុក្ខសច្ច”**ន្តិអាទិ។ **សរសលក្ខណបដិវេធេនា**តិ សភាវសង្ខាតស្ស លក្ខណស្ស អសម្មោហតោ បដិវិជ្ឈនេន, អសម្មោហបដិវេធោតិ ច។ យថា តស្មិំ ញាណេ បវត្តេ បច្ឆា ទុក្ខសច្ចស្ស សរូបាទិបរិច្ឆេទេ សម្មោហោ ន ហោតិ, តថា បវត្តិ, តេនាហ **“យថាភូតំ បជានាតី”**តិ។ ទុក្ខំ សមុទេតិ ឯតស្មាតិ ទុក្ខសមុទយោ, តណ្ហាតិ អាហ **“តស្ស ចា”**តិអាទិ។ **យំ ឋានំ បត្វា**តិ យំ និព្ពានំ មគ្គស្ស អារម្មណបច្ចយដ្ឋេន ការណភូតំ អាគម្ម, “បត្វា”តិ ច តទុភយវតោ បុគ្គលស្ស បត្តិ តទុភយស្ស បត្តិ វិយាតិ កត្វា វុត្តំ។ **បត្វា**តិ វា បាបុណនហេតុ។ **អប្បវត្តី**តិ អប្បវត្តិ

និមិត្តំ, តេ វា នប្បវត្តន្តិ ឯត្ថាតិ **អប្បវត្តិ,** និព្ពានំ។ **តស្សាតិ** ទុក្ខនិរោធស្ស។ **សម្បាបកន្តិ** សច្ឆិករណវសេន សម្ម ទេវ បាបកំ។

កិលេសវសេនាតិ អាសវសង្ខាតកិលេសវសេន។ យស្មា អាសវានំ ទុក្ខសច្ចបរិយាយោ តប្បរិយាបន្នត្តា, សេសសច្ចានញ្ច តំសមុទយាទិបរិយាយោ អត្ថិ, តស្មា វុត្តំ **"បរិយាយតោ"**តិ។ ទស្សេន្តោ សច្ចានីតិ យោជនា។ អាសវានំយេវ ចេត្ថ គហណំ "អាសវានំ ខយញ្ញាណាយា"តិ អារទ្ធត្តា។ តថា ហិ "កាមាសវាបិ ចិត្តំ វិមុច្ចតី"តិអាទិនា (ទី. និ. ១.២៤៨; ម. និ. ១.៤៣៣; ម. និ. ៣.១៩) អាសវវិមុត្តិសីសេនេវ សព្ពកិលេសវិមុត្តិ វុត្តា។ "ឥទំ ទុក្ខន្តិ យថាភូតំ បជានាតី"តិអាទិនា មិស្សកមគ្គោ ឥធ កថិតោតិ **"សហ វិបស្សនាយ កោដិប្បត្តំ មគ្គំ កថេសី"**តិ វុត្តំ។ **"ជានតោ បស្សតោ"**តិ ឥមិនា បរិញ្ញាសច្ឆិកិរិយាភាវនាភិសមយា វុត្តា។ "វិមុច្ចតី"តិ ឥមិនា បហានាភិសមយោ វុត្តោតិ អាហ **"ឥមិនា មគ្គក្ខណំ ទស្សេតី"**តិ។ **"ជានតោ បស្សតោ"**តិ វា ហេតុនិទ្ទេសោយំ។ ជាននហេតុ ទស្សនហេតុ កាមាសវាបិ ចិត្តំ វិមុច្ចតីតិ យោជនា។ ធម្មានញ្ហិ សមានកាលិកានម្បិ បច្ចយប្បច្ចយុប្បន្នតា សហជាតកោដិយា លព្ភតីតិ។ ភវាសវគ្គហណេន ចេត្ថ ភវរាគស្ស វិយ ភវទិដ្ឋិយាបិ សមវរោធោតិ ទិដ្ឋាសវស្សាបិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ខីណា ជាតីតិអាទីហិ** បទេហិ។ **តស្សាតិ** បច្ចវេក្ខណាញាណស្ស។ **ភូមិន្តិ** បវត្តិដ្ឋានំ។

យេនាធិប្បាយេន "កតមា បនស្សា"តិអាទិនា ចោទនា កតា, តំ វិវរន្តោ **"ន តាវស្សា"**តិអាទិមាហ ។ តត្ថ **ន តាវស្ស អតីតា ជាតិ ខីណា** មគ្គភាវនាយាតិ អធិប្បាយោ។ តត្ថ ការណមាហ **"បុព្ពេវ ខីណត្តា"**តិ។ ន អនាគតា អស្ស ជាតិ ខីណាតិ យោជនា។ **ន អនាគតាតិ** ច អនាគតភាវសាមញ្ញំ គហេត្វា លេសេន ចោទេតិ, តេនាហ **"អនាគតេ វាយាមាភាវតោ"**តិ។ អនាគតវិសេសោ បនេត្ថ អធិប្បេតោ, តស្ស ច ខេបនេ វាយាមោបិ លព្ភតេវ, តេនាហ **"យា បន មគ្គស្សា"**តិអាទិ។ **ឯកចតុបញ្ចវោការភវេសូតិ** ភវត្តយគ្គហណំ វុត្តនយេន អនវសេសតោ ជាតិយា ខីណភាវទស្សនត្ថំ។ **តន្តិ** យថាវុត្តំ ជាតឹ។ **សោតិ** ខីណាសវោ ភិក្ខុ។

ព្រហ្មចរិយវាសោ នាម ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន មគ្គព្រហ្មចរិយស្ស និព្ពត្តនំ ឯវាតិ អាហ **"បរិវុត្ថ"**ន្តិ។ សម្មាទិដ្ឋិយា ចតូសុ សច្ចេសុ បរិញ្ញាទិកិច្ចសាធនវសេន បវត្តមានាយ សម្មាសង្កប្បាទីនម្បិ ទុក្ខសច្ចេ បរិញ្ញាភិសមយានុគុណា បវត្តិ, ឥតរសច្ចេសុ ច នេសំ បហានាភិសមយាទិបវត្តិ បាកដា ឯវ, តេន វុត្តំ **"ចតូសុ សច្ចេសុ ចតូហិ មគ្គេហិ បរិញ្ញាបហានសច្ឆិកិរិយាភាវនាវសេនា"**តិ។ ទុក្ខនិរោធមគ្គេសុ បរិញ្ញាសច្ឆិកិរិយាភាវនា យាវទេវ សមុទយប្បហានត្ថាយាតិ អាហ **"តេន តេន មគ្គេន បហាតព្ពកិលេសា បហីនា"**តិ។ **ឥត្ថត្តាយាតិ** ឥមេ បការា ឥត្ថំ, តព្ភាវោ ឥត្ថត្តំ, តទត្ថន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ តេ បន បការា អរិយមគ្គព្យាបារភូតា បរិញ្ញាទយោ ឥធាធិប្បេតាតិ អាហ **"ឯវំ សោឡសកិច្ចភាវាយា"**តិ។ តេ ហិ មគ្គំ បច្ចវេក្ខតោ មគ្គានុភាវេន បាកដា ហុត្វា ឧបដ្ឋហន្តិ, បរិញ្ញាទីសុ ច បហានមេវ បធានំ តទត្ថត្តា ឥតរេសន្តិ អាហ **"កិលេសក្ខយភាវាយ វា"**តិ។ បហីនកិលេសបច្ចវេក្ខណវសេន វា ឯវំ វុត្តំ។ ទុតិយវិកប្បេ **ឥត្ថត្តាយាតិ** និស្សក្កេ សម្បទានវចនន្តិ អាហ **"ឥត្ថភាវតោ"**តិ។ **អបរន្តិ** អនាគតំ។ **ឥមេ បន** ចរិមកត្តភាវសង្ខាតា **បញ្ចក្ខន្ធា បរិញ្ញាតា តិដ្ឋន្តិ,** ឯតេន តេសំ អប្បតិដ្ឋតំ ទស្សេតិ។ អបរិញ្ញាមូលិកា ហិ បតិដ្ឋា។ យថាហ "កពឡីការេ ចេ ភិក្ខវេ អាហារេ អត្ថិ រាគោ អត្ថិ នន្ទី អត្ថិ តណ្ហា, បតិដ្ឋិតំ តត្ថ វិញ្ញាណំ វិរូឡ្ហ"ន្តិអាទិ។ (សំ. និ. ២.៦៤; កថា. ២៩៦; មហានិ. ៧) តេនេវាហ **"ឆិន្នមូលកា រុក្ខា វិយា"**តិអាទិ។

២៤៩. បព្ពតមត្ថកេតិ បព្ពតសិខរេ។ តញ្ហិ យេភុយ្យេន សង្ខិត្តំ សង្កុចិតំ ហោតីតិ បាឡិយំ "បព្ពតសង្ខេបេ"តិ វុត្តំ។ បព្ពតបរិយាបន្នោ វា បទេសោ **បព្ពតសង្ខេបោ ។ អនាវិលោតិ** អកាលុសិយោ, សា ចស្ស អនាវិលតា កទ្ទមាភាវេន ហោតីតិ អាហ **"និក្កទ្ទមោ"**តិ។ **សិប្បិយោតិ** សុត្តិយោ។ **សម្ពុកាតិ** សង្ខលិកា។ **ឋិតាសុបិ និសិន្នាសុបិ** គាវីសុ។ **វិជ្ជមានាសូតិ** លព្ភមានាសុ, ឥតរា ឋិតាបិ និសិន្នាបិ "ចរន្តី"តិ វុច្ចន្តិ សហចរណនយេន។ **តិដ្ឋន្តមេវ,** ន បន កទាចិបិ ចរន្តំ។ **ទ្វយន្តិ** សិប្បិសម្ពុកំ, មច្ឆគុម្ពន្តិ ឥទំ ឧភយំ។ **តិដ្ឋន្តន្តិ វុត្តំ** ចរន្តំ បីតិ អធិប្បាយោ។ **"ឥតរញ្ច ទ្វយ"**ន្តិ ច យថាវុត្តមេវ សិប្បិសម្ពុកាទិទ្វយំ វទតិ។ តញ្ហិ ចរតីតិ។ កិំ វា ឥមាយ សហចរិយាយ, យថាលាភគ្គហណំ បនេត្ថ ទដ្ឋព្ពំ។ សក្ខរកថលស្ស ហិ វសេន តិដ្ឋន្តន្តិ។ សិប្បិសម្ពុកស្ស មច្ឆគុម្ពស្ស ច វសេន តិដ្ឋន្តម្បិ ចរន្តំ បីតិ យោជនា កាតព្ពា។

តេសំ ទសន្នំ ញាណានំ។ **តត្ថាតិ** តស្មឹ អារម្មណវិភាគេ, តេសុ វា ញាណេសុ។ ភូមិភេទតោ, កាលភេទតោ, សន្តានភេទតោ ចាតិ **សត្តវិធារម្មណំ វិបស្សនាញាណំ។ "រូបាយតនមត្តមេវា"**តិ ឥទំ តស្ស ញាណស្ស អភិនិម្មិយមានេ មនោមយេ កាយេ រូបាយតនមេវារព្ភ បវត្តនតោ វុត្តំ, ន តត្ថ គន្ធាយតំ អាទីនំ អភាវតោ។ ន ហិ រូបកលាបោ គន្ធាយតំ អាទិរហិតោ អត្ថិ។ បរិនិប្ផន្នមេវ និម្មិតរូបំ, តេនាហ **"បរិត្តបច្ចុប្បន្នពាហិទ្ធារម្មណ"**ន្តិ។ អាសវក្ខយញាណំ និព្ពានារម្មណមេវ សមានំ បរិត្តត្តិកវសេន អប្បមាណារម្មណំ,

អជ្ឈត្តត្តិកវសេន ពហិទ្ធារម្មណំ, អតីតត្តិកវសេន នវត្តព្ពារម្មណញ្ច ហោតីតិ អាហ “**អប្បមាណពហិទ្ធានវត្តព្ពារម្មណា**”ន្តិ។ កូដោ វិយ កូដាគារស្ស ភគវតោ ទេសនាយ អរហត្តំ ឧត្តមង្គភូតន្តិ អាហ “**អរហត្តនិកូដេនា**”តិ។ **ទេសនំ និដ្ឋាបេសី**តិ តិត្ថករមតហរវិភាវិនី នានាវិធកុហនលបនាទិមិច្ឆាជីវវិទ្ធំសិនី តិវិធសីលាលង្កតំ បរមសល្លេខបដិបត្តិទីបនី ឈានាភិញ្ញាទិឧត្តរិមនុស្សធម្មវិភូសិតំ ចុទ្ទសវិធមហាសាមញ្ញផលបដិមណ្ឌិតំ អនញ្ញសាធារណំ ទេសនំ និដ្ឋាបេសិ។

អជាតសត្តុឧបាសកត្តបដិវេទនាកថាវណ្ណនា

២៥០. អាទិមជ្ឈបរិយោសានន្តិ អាទិញ្ច មជ្ឈញ្ច បរិយោសានញ្ច។ **សក្កច្ចំ** សក្ការវំ។ **អារទ្ធំ** ធម្មសង្គាហកេហិ។

អភិក្កន្តា វិគតាតិ អត្ថោតិ អាហ “**ខយេ ទិស្សតី**”តិ។ តថា ហិ “និក្ខន្តោ បឋមោ យាមោ”តិ ឧបរិ វុត្តំ។ **អភិក្កន្តតរោ**តិ អតិវិយ កន្តតរោ មនោរមោ, តាទិសោ ច សុន្ទរោ ភទ្ទកោ នាម ហោតីតិ អាហ “**សុន្ទរេ ទិស្សតី**”តិ។ **កោ**តិ ទេវនាគយក្ខគន្ធព្ពាទីសុ កោ កតមោ។ **មេ**តិ មម។ **បាទានី**តិ បាទេ។ **ឥទ្ធិយា**តិ ឥមាយ ឯវរូបាយ ទេវិទ្ធិយា។ **យសសា**តិ ឥមិនា ឯទិសេន បរិវារេន, បរិជនេន ច។ **ជល**ន្តិ វិជ្ជោតមានោ។ **អភិក្កន្តេនា**តិ អតិវិយ កន្តេន កមនីយេន អភិរូបេន។ **វណ្ណេនា**តិ ឆវិវណ្ណេន សរីរវណ្ណនិភាយ ។ **សព្ពា ឱភាសយំ ទិសា**តិ ទសបិ ទិសា បភាសេន្តោ ចន្ទោ វិយ, សូរិយោ វិយ ច ឯកោភាសំ ឯកាលោកំ ករោន្តោតិ គាថាយ អត្ថោ។ **អភិរូបេ**តិ ឧឡាររូបេ សម្បន្នរូបេ។

“ចោរោ ចោរោ, សប្បោ សប្បោ”តិអាទីសុ **ភយេ អាមេឌិតំ,** “វិជ្ឈ វិជ្ឈ, បហរ បហរា”តិអាទីសុ **កោធេ,** “សាធុ សាធូតិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣២៧; សំ. និ. ២.១២៧; ៣.៣៥; ៥.១០០៥) **បសំសាយំ,** “គច្ឆ គច្ឆ, លុនាហិ លុនាហី”តិអាទីសុ **តុរិតេ,** “អាគច្ឆ អាគច្ឆា”តិអាទីសុ **កោតូហលេ,** “ពុទ្ធោ ពុទ្ធោតិ ចិន្តេន្តោ”តិអាទីសុ (ពុ. វំ. ៤៤) **អច្ឆរេ** , “អភិក្កមថាយស្មន្តោ អភិក្កមថាយស្មន្តោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.២០; អ. និ. ៩.១១) **ហាសេ,** “កហំ ឯកបុត្តក កហំ ឯកបុត្តកា”តិអាទីសុ (សំ. និ. ២.៦៣) **សោកេ,** “អហោ សុខំ អហោ សុខ”ន្តិអាទីសុ (ឧទា. ២០; ទី. និ. ៣.៣០៥; ចូឡវ. ៣៣២) **បសាទេ។ ច**-សទ្ទោ អវុត្តសមុច្ចយត្ថោ, តេន គរហាអសម្មានាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ តត្ថ “បាបោ បាបោ”តិអាទីសុ **គរហាយំ,** “អភិរូបក អភិរូបកា”តិអាទីសុ **អសម្មានេ** ទដ្ឋព្ពំ។

នយិទំ អាមេឌិតវសេន ទ្វិក្ខត្តុំ វុត្តំ, អថ ខោ អត្ថទ្វយវសេនាតិ ទស្សេន្តោ “**អថ វា**”តិអាទិមាហ “អភិក្កន្ត”ន្តិ វចនំ អបេក្ខិត្វា នបុំសកលិង្គវសេន វុត្តំ។ តំ បន ភគវតោ វចនំ ធម្មស្ស ទេសនាតិ កត្វា តថា វុត្តំ។ អត្ថមត្តទស្សនំ វា ឯតំ, តស្មា អត្ថវសេនេត្ថ លិង្គវិភត្តិបរិណាមោ វេទិតព្ពោ។ ទុតិយបទេបិ ឯសេវ នយោ។ **ទោសនាសនតោ**តិ រាគាទិកិលេសវិធមនតោ។ **គុណាធិគមនតោ**តិ សីលាទិគុណានំ សម្បាទនតោ។ យេ គុណេ ទេសនា អធិគមេតិ, តេសុ បធានភូតា ទស្សេតព្ពាតិ តេ បធានភូតេ តាវ ទស្សេតុំ “**សទ្ធាជននតោ បញ្ញាជននតោ**”តិ វុត្តំ។ សទ្ធាបមុខា ហិ លោកិយា គុណា បញ្ញាបមុខា លោកុត្តរា។ សីលាទិអត្ថសម្បត្តិយា **សាត្ថតោ។** សភាវនិរុត្តិសម្បត្តិយា **សព្យញ្ជនតោ។** សុវិញ្ញេយ្យសទ្ទបយោគតាយ **ឧត្តានបទតោ។** សណ្ហសុខុមភាវេន ទុព្វិញ្ញេយ្យត្ថតាយ **គម្ភីរត្ថតោ។** សិនិទ្ធមុទុមធុរសទ្ទបយោគតាយ **កណ្ណសុខតោ។** វិបុលវិសុទ្ធបេមនីយត្ថតាយ **ហទយង្គមតោ។** មានាតិមានវិធមនេន **អនត្តុក្កំសនតោ។** ថម្ភសារម្ភនិម្មទ្ទនេន **អបរវម្ភនតោ។** ហិតាធិប្បាយប្បវត្តិយា, បរេសំ រាគបរិឡាហាទិវូបសមនេន ច **ករុណាសីតលតោ។** កិលេសន្ធការវិធមនេន **បញ្ញាវទាតតោ។** ករវីករុតមញ្ជុតាយ **អាបាថរមណីយតោ។** បុព្ពាបរាវិរុទ្ធសុវិសុទ្ធតាយ **វិមទ្ទក្ខមតោ។** អាបាថរមណីយតាយ ឯវ **សុយ្យមានសុខតោ។** វិមទ្ទក្ខមតាយ, ហិតជ្ឈាសយប្បវត្តិតាយ ច **វីមំសិយមានហិតតោ។ ឯវមាទីហី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សំសារចក្កនិវត្តនតោ សទ្ធម្មចក្កប្បវត្តនតោ, មិច្ឆាវាទវិទ្ធំសនតោ សម្មាវាទបតិដ្ឋាបនតោ, អកុសលមូលសមុទ្ធរណតោ កុសលមូលសំរោបនតោ, អបាយទ្វារបិធានតោ សគ្គមគ្គទ្វារវិវរណតោ, បរិយុដ្ឋានវូបសមនតោ អនុសយសមុគ្ឃាដនតោតិ ឯវមាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

អធោមុខដ្ឋបិតន្តិ កេនចិ អធោមុខំ ឋបិតំ។ **ហេដ្ឋាមុខជាត**ន្តិ សភាវេនេវ ហេដ្ឋាមុខំ ជាតំ។ **ឧគ្ឃាដេយ្យា**តិ វិវដំ ករេយ្យ។ **ហត្ថេ គហេត្វា** “បុរត្ថាភិមុខោ, ឧត្តរាភិមុខោ វា គច្ឆា”តិអាទីនិ អវត្វា ហត្ថេ គហេត្វា និស្សន្ទេហំ កត្វា។ “ឯស មគ្គោ, ឯវំ គច្ឆា”តិ ទស្សេយ្យ។ **កាឡបក្ខចាតុទ្ទសី**តិ កាឡបក្ខេ ចាតុទ្ទសី។ **និក្កុជ្ជិតំ** អាធេយ្យស្ស អនាធារភូតំ ភាជនំ អាធារភាវាបាទនវសេន **ឧក្កុជ្ជេយ្យ។** អញ្ញាណស្ស អភិមុខត្តា ហេដ្ឋាមុខជាតតាយ **សទ្ធម្មវិមុខំ** អធោមុខដ្ឋបិតតាយ **អសទ្ធម្មេ បតិត**ន្តិ ឯវំ បទទ្វយំ យថារហំ យោជេតព្ពំ, ន យថាសង្ខ្យំ។ កាមំ កាមច្ឆន្ទាទយោ បដិច្ឆាទកា នីវរណភាវតោ, មិច្ឆាទិដ្ឋិ បន សវិសេសំ បដិច្ឆាទិកា សត្តេ មិច្ឆាភិនិវេសនវសេនាតិ អាហ “**មិច្ឆាទិដ្ឋិគហនបដិច្ឆន្ន**”ន្តិ។ តេនាហ ភគវា “មិច្ឆាទិដ្ឋិបរមាហំ ភិក្ខវេ វជ្ជំ

វទាមី”តិ។ សព្ពោ អបាយគាមិមគ្គោ **កុម្មគ្គោ** កុច្ឆិតោ មគ្គោតិ កត្វា។ សម្មាទិដ្ឋិអាទីនំ ឧជុបដិបក្ខតាយ មិច្ឆាទិដ្ឋិអាទយោ អដ្ឋ មិច្ឆត្តធម្មា មិច្ឆាមគ្គា។ តេនេវ ហិ តទុភយបដិបក្ខតំ សន្ធាយ **“សគ្គមោក្ខមគ្គំ អាវិករោន្តេនា”**តិ វុត្តំ។ សប្បិអាទិសន្និស្សយោ បទីបោ ន តថា ឧជ្ជលោ, យថា តេលសន្និស្សយោតិ **តេលបជ្ជោត-**គ្គហណំ។ **ឯតេហិ បរិយាយេហី**តិ ឯតេហិ និក្កុជ្ជិតុក្កុជ្ជនបដិច្ឆន្នវិវរណាទិឧបមោបមិតព្ពប្បការេហិ, ឯតេហិ វា យថាវុត្តេហិ នានាវិធកុហនលបនាទិមិច្ឆាជីវវិវិធមនាទិវិភាវនបរិយាយេហិ។ តេនាហ **“អនេកបរិយាយេន ធម្មោ បកាសិតោ”**តិ។

បសន្នការន្តិ បសន្នេហិ កាតព្ពំ សក្ការំ។ **សរណ**ន្តិ បដិសរណំ, តេនាហ **“បរាយណ”**ន្តិ។ បរាយណភាវោ ច អនត្ថនិសេធនេន, អត្ថសម្បដិបាទនេន ច ហោតីតិ អាហ **“អឃស្ស តាតា, ហិតស្ស ច វិធាតា”**តិ។ **អឃស្សា**តិ ទុក្ខតោតិ វទន្តិ, បាបតោតិ បន អត្ថោ យុត្តោ, និស្សក្កេ ចេតំ សាមិវចនំ។ ឯត្ថ ច នាយំ **គមុ-**សទ្ទោ នី-សទ្ទាទយោ វិយ ទ្វិកម្មកោ, តស្មា យថា “អជំ គាមំ នេតី”តិ វុច្ចតិ, ឯវំ “ភគវន្តំ សរណំ គច្ឆាមី”តិ វត្តុំ ន សក្កា, “សរណន្តិ គច្ឆាមី”តិ បន វត្តព្ពំ។ ឥតិ-សទ្ទោ ចេត្ថ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោ។ តស្ស ចាយមត្ថោ។ គមនញ្ច តទធិប្បាយេន ភជនំ ជាននំ វាតិ ទស្សេន្តោ **“ឥមិនា អធិប្បាយេនា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **“ភជាមី”**តិអាទីសុ បុរិមស្ស បុរិមស្ស បច្ឆិមំ បច្ឆិមំ អត្ថវចនំ, **ភជនំ** វា សរណាធិប្បាយេន ឧបសង្កមនំ, **សេវនំ** សន្តិកាវចរតា, **បយិរុបាសនំ** វត្តបដិវត្តករណេន ឧបដ្ឋានន្តិ ឯវំ សព្ពថាបិ អនញ្ញសរណតំយេវ ទីបេតិ។ **“គច្ឆាមី”**តិ បទស្ស ពុជ្ឈាមីតិ អយមត្ថោ កថំ លព្ភតីតិ អាហ **“យេសញ្ហី”**តិអាទិ។

“អធិគតមគ្គេ សច្ឆិកតនិរោធេ”តិ បទទ្វយេនាបិ ផលដ្ឋា ឯវ ទស្សិតា, ន មគ្គដ្ឋាតិ តេ ទស្សេន្តោ **“យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជមានេ ចា”**តិអាទិមាហ។ ននុ ច កល្យាណបុថុជ្ជនោបិ “យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជតី”តិ វុច្ចតីតិ? កិញ្ចាបិ វុច្ចតិ, និប្បរិយាយេន បន មគ្គដ្ឋា ឯវ តថា វត្តព្ពា, ន ឥតរេ និយាមោក្កមនាភាវតោ។ តថា ហិ តេ ឯវ វុត្តា **“អបាយេសុ អបតមានេ ធារេតី”**តិ។ សម្មត្តនិយាមោក្កមនេន ហិ អបាយវិនិមុត្តសម្ភវោ ។ **អក្ខាយតី**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ, បការត្ថោ វា, តេន “យាវតា ភិក្ខវេ ធម្មា សង្ខតា វា អសង្ខតា វា, វិរាគោ តេសំ អគ្គំ អក្ខាយតី”តិ (ឥតិវុ. ៩០; អ. និ. ៤.៣៤) សុត្តបទំ សង្គណ្ហាតិ, **“វិត្ថារោ”**តិ វា ឥមិនា។ ឯត្ថ ច **អរិយមគ្គោ** និយ្យានិកតាយ, **និព្ពានំ** តស្ស តទត្ថសិទ្ធិហេតុតាយាតិ ឧភយមេវ និប្បរិយាយេន “ធម្មោ”តិ វុត្តោ។ និព្ពានញ្ហិ អារម្មណបច្ចយភូតំ លភិត្វា អរិយមគ្គស្ស តទត្ថសិទ្ធិ។ តថាបិ យស្មា អរិយផលានំ “តាយ សទ្ធាយ អវូបសន្តាយា”តិអាទិ វចនតោ មគ្គេន សមុច្ឆិន្នានំ កិលេសានំ បដិបស្សទ្ធិប្បហានកិច្ចតាយ, និយ្យានានុគុណតាយ, និយ្យានបរិយោសានតាយ ច, បរិយត្តិធម្មស្ស បន “និយ្យានធម្មស្ស សមធិគមនហេតុតាយា”តិ ឥមិនា បរិយាយេន វុត្តនយេន ធម្មភាវោ លព្ភតិ ឯវ។ ស្វាយមត្ថោ បាឋារូឡ្ហោ ឯវាតិ ទស្សេន្តោ **“ន កេវល”**ន្តិអាទិមាហ។

“កាមរាគោ ភវរាគោ”តិ ឯវមាទិ ភេទោ សព្ពោបិ រាគោ វិរជ្ជតិ ឯតេនាតិ **រាគវិរាគោតិ មគ្គោ កថិតោ។** ឯជាសង្ខាតាយ តណ្ហាយ, អន្តោនិជ្ឈានលក្ខណស្ស សោកស្ស ច តទុប្បត្តិយំ សព្ពសោ បរិក្ខីណត្តា **អនេជំ អសោកន្តិ ផលំ កថិតំ។ អប្បដិកូល**ន្តិ អវិរោធទីបនតោ កេនចិ អវិរុទ្ធំ, ឥដ្ឋំ បណីតន្តិ វា អត្ថោ។ បគុណរូបេន បវត្តិតត្តា, បកដ្ឋគុណវិភាវនតោ វា **បគុណំ។** យថាហ “វិហឹសសញ្ញី បគុណំ ន ភាសឹ, ធម្មំ បណីតំ មនុជេសុ ព្រហ្មេ”តិ។ (ម. និ. ១.២៨៣; ម. និ. ២.៣៣៩; មហាវ. ៩) សព្ពធម្មក្ខន្ធា កថិតាតិ យោជនា។

ទិដ្ឋិសីលសង្ឃាតេនាតិ “យាយំ ទិដ្ឋិ អរិយា និយ្យានិកា និយ្យាតិ តក្ករស្ស សម្មា ទុក្ខក្ខយាយ, តថារូបាយ ទិដ្ឋិយា ទិដ្ឋិសាមញ្ញគតោ វិហរតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣២៤; ម. និ. ៤.៩២; ៣.៥៤) ឯវំ វុត្តាយ ទិដ្ឋិយា, “យានិ តានិ សីលានិ អខណ្ឌានិ អច្ឆិទ្ទានិ អសពលានិ អកម្មាសានិ ភុជិស្សានិ វិញ្ញុប្បសត្ថានិ អបរាមដ្ឋានិ សមាធិសំវត្តនិកានិ , តថារូបេហិ សីលេហិ សីលសាមញ្ញគតោ វិហរតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣២៣; ម. និ. ១.៤៩២; ៣.៥៤; អ. និ. ៦.១១; បរិ. ២៧៤) ឯវំ វុត្តានំ សីលានញ្ច សំហតភាវេន, ទិដ្ឋិសីលសាមញ្ញេនាតិ អត្ថោ។ **សំហតោ**តិ ឃដិតោ, សមេតោតិ អត្ថោ។ អរិយបុគ្គលា ហិ យត្ថ កត្ថចិ ទូរេ ឋិតាបិ អត្តនោ គុណសាមគ្គិយា សំហតា ឯវ ។ **អដ្ឋ ច បុគ្គលធម្មទសា តេ**តិ តេ បុរិសយុគវសេន ចត្តារោបិ បុគ្គលវសេន អដ្ឋេវ អរិយធម្មស្ស បច្ចក្ខទស្សាវិតាយ ធម្មទសា។ តីណិ វត្ថូនិ “សរណ”ន្តិ គមនេន, តិក្ខត្តុំ គមនេន ច **តីណិ សរណគមនានិ។ បដិវេទេសី**តិ អត្តនោ ហទយគតំ វាចាយ បវេទេសិ។

សរណគមនកថាវណ្ណនា

សរណគមនស្ស វិសយប្បភេទផលសំកិលេសភេទានំ វិយ កត្តុ ច វិភាវនា តត្ថ កោសល្លាយ ហោតីតិ **“សរណគមនេសុ កោសល្លត្ថំ សរណំ...បេ.... វេទិតព្ពោ”**តិ វុត្តំ តេន វិនា សរណគមនស្សេវ អសម្ភវតោ។ កស្មា

បនេត្ថ វោទានំ ន គហិតំ, ននុ វោទានវិភាវនាបិ តត្ថ កោសល្លាវហាតិ? សច្ចមេតំ, តំ បន សំកិលេសគ្គហណេនេវ អត្ថតោ ទីបិតំ ហោតីតិ ន គហិតំ។ យានិ ហិ នេសំ សំកិលេសការណានិ អញ្ញាណាទីនិ, តេសំ សព្ពេន សព្ពំ អនុប្បន្នានំ អនុប្បាទនេន, ឧប្បន្នានញ្ច បហានេន វោទានំ ហោតីតិ។ ហឹសត្ថស្ស សរ-សទ្ទស្ស វសេនេតំ បទំ ទដ្ឋព្ពន្តិ “ហឹសតីតិ សរណ”ន្តិ វត្វា តំ បន ហឹសនំ កេសំ កថំ កស្ស វាតិ ចោទនំ សោធេន្តោ **“សរណគតាន”**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ភយ**ន្តិ វដ្ដភយំ។ **សន្តាស**ន្តិ ចិត្តុត្រាសំ តេនេវ ចេតសិកទុក្ខស្ស គហិតត្តា។ **ទុក្ខ**ន្តិ កាយិកទុក្ខំ។ **ទុគ្គតិបរិកិលេស**ន្តិ ទុគ្គតិបរិយាបន្នំ សព្ពម្បិ ទុក្ខំ, តយិទំ សព្ពំ បរតោ ផលកថាយំ អាវិភវិស្សតិ។ **ឯត**ន្តិ “សរណ”ន្តិ បទំ។

ឯវំ អវិសេសតោ សរណ-សទ្ទស្ស អត្ថំ ទស្សេត្វា ឥទានិ វិសេសតោ ទស្សេតុំ **“អថ វា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **ហិតេ បវត្តនេនា**តិ “សម្បន្នសីលា ភិក្ខវេ វិហរថា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.៦៤, ៦៩) អត្ថេ និយោជនេន។ **អហិតា ច និវត្តនេនា**តិ។ “បាណាតិបាតស្ស ខោ បាបកោ វិបាកោ, បាបកំ អភិសម្បរាយ”ន្តិអាទិនា អាទីនវទស្សនាទិមុខេន អនត្ថតោ និវត្តនេន។ **ភយំ ហឹសតី**តិ ហិតាហិតេសុ អប្បវត្តិបវត្តិហេតុកំ ព្យសនំ អប្បវត្តិករណេន វិនាសេតិ។ ភវកន្តារា ឧត្តារណេន មគ្គសង្ខាតោ ធម្មោ, ឥតរោ អស្សាសទានេន សត្តានំ ភយំ ហឹសតីតិ យោជនា។ **ការាន**ន្តិ ទានវសេន បូជាវសេន ច ឧបនីតានំ សក្ការានំ។ វិបុលផលបដិលាភករណេន សត្តានំ ភយំ ហឹសតីតិ យោជនា, អនុត្តរទក្ខិណេយ្យភាវតោតិ អធិប្បាយោ។ **ឥមិនាបិ បរិយាយេនា**តិ ឥមិនាបិ វិភជិត្វា វុត្តេន ការណេន។

“សម្មាសម្ពុទ្ធោ ភគវា, ស្វាក្ខាតោ ធម្មោ, សុប្បដិបន្នោ សង្ឃោ”តិ ឯវំ បវត្តោ តត្ថ រតនត្តយេ បសាទោ តប្បសាទោ, តទេវ រតនត្តយំ គរុ ឯតស្សាតិ តគ្គរុ តព្ភាវោ តគ្គរុតា, តប្បសាទោ ច តគ្គរុតា ច តប្បសាទតគ្គរុតា, តាហិ **តប្បសាទតគ្គរុតាហិ។** វិធូតទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាសម្មោហអស្សទ្ធិយាទិតាយ **វិហតកិលេសោ។** តទេវ រតនត្តយំ បរាយណំ បរាគតិ តាណំ លេណន្តិ ឯវំ បវត្តិយា **តប្បរាយណតាការប្បវត្តោ ចិត្តុប្បាទោ សរណគមនំ** សរណំ គច្ឆតិ ឯតេនាតិ។ **តំសមង្គី**តិ តេន យថាវុត្តចិត្តុប្បាទេន សមន្នាគតោ។ **ឯវំ ឧបេតី**តិ ភជតិ សេវតិ បយិរុបាសតិ, ឯវំ វា ជានាតិ ពុជ្ឈតីតិ ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឯត្ថ ច **បសាទ**-គ្គហណេន លោកិយសរណគមនមាហ។ តញ្ហិ បសាទប្បធានំ។ **គរុតា**គហណេន លោកុត្តរំ។ អរិយា ហិ រតនត្តយំ គុណាភិញ្ញតាយ បាសាណច្ឆត្តំ វិយ គរុំ កត្វា បស្សន្តិ។ តស្មា តប្បសាទេន វិក្ខម្ភនវសេន វិគតកិលេសោ, តគ្គរុតាយ សមុច្ឆេទវសេនាតិ យោជេតព្ពំ អគារវករណហេតូនំ សមុច្ឆិន្នត្តា។ តប្បរាយណតា បនេត្ថ តគ្គតិកតាតិ តាយ ចតុព្ពិធម្បិ វក្ខមានំ សរណគមនំ គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អវិសេសេន វា បសាទគរុតា ជោតិតាតិ **បសាទ**គ្គហណេន អវេច្ចប្បសាទស្ស ឥតរស្ស ច គហណំ, តថា **គរុតា**គហណេនាតិ ឧភយេនាបិ ឧភយំ សរណគមនំ យោជេតព្ពំ។

មគ្គក្ខណេ ឥជ្ឈតីតិ យោជនា។ **“និព្ពានារម្មណំ ហុត្វា”**តិ ឯតេន អត្ថតោ ចតុសច្ចាធិគមោ ឯវ លោកុត្តរសរណគមនន្តិ ទស្សេតិ។ តត្ថ ហិ និព្ពានធម្មោ សច្ឆិកិរិយាភិសមយវសេន, មគ្គធម្មោ ភាវនាភិសមយវសេន បដិវិជ្ឈិយមានោយេវ សរណគមនត្ថំ សាធេតិ។ ពុទ្ធគុណា បន សាវកគោចរភូតា បរិញ្ញាភិសមយវសេន, តថា អរិយសង្ឃគុណា, តេនាហ **“កិច្ចតោ សកលេបិ រតនត្តយេ ឥជ្ឈតី”**តិ។ ឥជ្ឈន្តញ្ច សហេវ ឥជ្ឈតិ, ន លោកិយំ វិយ បតិបាដិយា អសម្មោហបដិវេធេន បដិវិទ្ធត្តាតិ អធិប្បាយោ។ យេ បន វទន្តិ “ន សរណគមនំ និព្ពានារម្មណំ ហុត្វា បវត្តតិ។ មគ្គស្ស អធិគតត្តា បន អធិគតមេវ ហោតិ ឯកច្ចានំ តេវិជ្ជាទីនំ លោកិយវិជ្ជាទយោ វិយា”តិ, តេសំ លោកិយមេវ សរណគមនំ សិយា, ន លោកុត្តរំ, តញ្ច អយុត្តំ ទុវិធស្សាបិ ឥច្ឆិតព្ពត្តា។

តន្តិ លោកិយំ សរណគមនំ។ **សទ្ធាបដិលាភោ** “សម្មាសម្ពុទ្ធោ ភគវា”តិអាទិនា។ **សទ្ធាមូលិកា**តិ យថាវុត្តសទ្ធាបុព្ពង្គមា សម្មាទិដ្ឋីតិ ពុទ្ធសុពុទ្ធតំ, ធម្មសុធម្មតំ, សង្ឃសុប្បដិបត្តិញ្ច លោកិយាវពោធវសេនេវ សម្មា ញាយេន ទស្សនតោ។ **“សទ្ធាមូលិកា សម្មាទិដ្ឋី”**តិ ឯតេន សទ្ធូបនិស្សយា យថាវុត្តលក្ខណា បញ្ញា លោកិយសរណគមនន្តិ ទស្សេតិ, តេនាហ **“ទិដ្ឋិជុកម្មន្តិ វុច្ចតី”**តិ។ ទិដ្ឋិ ឯវ អត្តនោ បច្ចយេហិ ឧជុ ករីយតីតិ កត្វា ទិដ្ឋិ វា ឧជុ ករីយតិ ឯតេនាតិ **ទិដ្ឋិជុកម្មំ**, តថា បវត្តោ ចិត្តុប្បាទោ។ ឯវញ្ច កត្វា “តប្បរាយណតាការប្បវត្តោ ចិត្តុប្បាទោ”តិ ឥទំ វចនំ សមត្ថិតំ ហោតិ។ សទ្ធាបុព្ពង្គមសម្មាទិដ្ឋិគ្គហណំ បន ចិត្តុប្បាទស្ស តប្បធានតាយាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **“សទ្ធាបដិលាភោ”**តិ ឥមិនា មាតាទីហិ ឧស្សាហិតទារកាទីនំ វិយ ញាណវិប្បយុត្តំ សរណគមនំ ទស្សេតិ, **“សម្មាទិដ្ឋី”**តិ ឥមិនា ញាណសម្បយុត្តំ សរណគមនំ។ **តយិទំ** លោកិយំ សរណគមនំ។ អត្តា សន្និយ្យាតីយតិ អប្បីយតិ បរិច្ចជីយតិ ឯតេនាតិ **អត្តសន្និយ្យាតនំ**, យថាវុត្តំ ទិដ្ឋិជុកម្មំ។ តំ រតនត្តយំ បរាយណំ បដិសរណំ ឯតស្សាតិ តប្បរាយណោ, បុគ្គលោ, ចិត្តុប្បាទោ វា។ តស្ស ភាវោ **តប្បរាយណតា**, យថាវុត្តំ ទិដ្ឋិជុកម្មមេវ។ “សរណ”ន្តិ អធិប្បាយេន សិស្សភាវំ អន្តេវាសិកភាវំ ឧបគច្ឆតិ ឯតេនាតិ **សិស្សភាវូបគមនំ។**

សរណគមនាធិប្បាយេនេវ បណិបតតិ ឯតេនាតិ **បណិបាតោ។** សព្ពត្ថ យថាវុត្តទិដ្ឋិជុកម្មវសេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

អត្តបរិច្ចជនន្តិ សំសារទុក្ខនិត្ថរណត្ថំ អត្តនោ អត្តភាវស្ស បរិច្ចជនំ។ ឯសេវ នយោ សេសេសុបិ។ **ពុទ្ធាទីនំ យេវាតិ** អវធារណំ អត្តសន្និយ្យាតនាទីសុបិ តត្ថ តត្ថ វត្តព្ពំ។ ឯវញ្ហិ តទញ្ញនិវត្តនំ កតំ ហោតិ។

ឯវំ អត្តសន្និយ្យាតនាទីនិ ឯកេន បការេន ទស្សេត្វា ឥទានិ អបរេហិបិ បការេហិ ទស្សេតុំ **"អបិចា"តិអាទិ** អារទ្ធំ, តេន បរិយាយន្តរេហិបិ អត្តសន្និយ្យាតនាទិ កតមេវ ហោតិ អត្ថស្ស អភិន្នត្តាតិ ទស្សេតិ។ **អាឡវកាទីនន្តិ អាទិ-**សទ្ទេន សាតាគិរហេមវតាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ ននុ ចេតេ អាឡវកាទយោ មគ្គេនេវ អាគតសរណគមនា, កថំ តេសំ តប្បរាយណតាសរណគមនំ វុត្តន្តិ? មគ្គេនាគតសរណគមនេហិបិ។ "សោ អហំ វិចរិស្សាមិ...បេ.... សុធម្មតំ" (សំ. និ. ១.២៤៦; សុ. និ. ១៩៤) "តេ មយំ វិចរិស្សាម , គាមា គាមំ នគា នគំ...បេ.... សុធម្មត"ន្តិ, (សុ. និ. ១៨២) តេហិ តប្បរាយណតាការស្ស បវេទិតត្តា តថា វុត្តំ។

សោ បនេស ញាតិ...បេ.... វសេនាតិ ឯត្ថ ញាតិវសេន, ភយវសេន, អាចរិយវសេន, ទក្ខិណេយ្យវសេនាតិ បច្ចេកំ យោជេតព្ពំ។ តត្ថ **ញាតិវសេនាតិ** ញាតិភាវវសេន។ ឯវំ សេសេសុបិ។ **ទក្ខិណេយ្យបណិបាតេនាតិ** ទក្ខិណេយ្យតាហេតុកេន បណិបាតេន។ **ឥតរេហីតិ** ញាតិភាវាទិវសប្បវត្តេហិ តីហិ បណិបាតេហិ។ "ឥតរេហី"តិអាទិនា សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ **"តស្មា"តិអាទិ** វុត្តំ។ **វន្ទតីតិ** បណិបាតស្ស លក្ខណវចនំ។ **ឯវរូបន្តិ** ទិដ្ឋធម្មិកំ សន្ធាយ វទតិ។ សម្បរាយិកញ្ហិ និយ្យានិកំ វា អនុសាសនី បច្ចាសិសន្តោ ទក្ខិណេយ្យបណិបាតមេវ ករោតីតិ អធិប្បាយោ។

សរណគមនប្បភេទោតិ សរណគមនវិភាគោ។

អរិយមគ្គោ ឯវ លោកុត្តរំ សរណគមនន្តិ **"ចត្តារិ សាមញ្ញផលានិ វិបាកផល"ន្តិ** វុត្តំ។ **សព្ពទុក្ខក្ខយោតិ** សកលស្ស វដ្ដទុក្ខស្ស អនុប្បាទនិរោធោ។ **ឯតន្តិ** "ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ, សម្មប្បញ្ញាយ បស្សតី"តិ ឯវំ វុត្តំ អរិយសច្ចស្ស ទស្សនំ។

និច្ចាទិតោ អនុបគមនាទិវសេនាតិ "និច្ច"ន្តិ អគ្គហណាទិវសេន។ **អដ្ឋានន្តិ** ហេតុបដិក្ខេបោ។ **អនវកាសោតិ** បច្ចយបដិក្ខេបោ។ ឧភយេនាបិ ការណមេវ បដិក្ខិបតិ។ **យន្តិ** យេន ការណេន។ **ទិដ្ឋិសម្បន្នោតិ** មគ្គទិដ្ឋិយា សមន្នាគតោ សោតាបន្នោ។ **កញ្ចិ សង្ខារន្តិ** ចតុភូមកេសុ សង្ខតសង្ខារេសុ ឯកសង្ខារម្បិ។ **និច្ចតោ ឧបគច្ឆេយ្យាតិ** "និច្ចោ"តិ គណ្ហេយ្យ។ **"សុខតោ ឧបគច្ឆេយ្យា"តិ។** "ឯកន្តសុខី អត្តា ហោតិ អរោគោ បរំ មរណា"តិ (ទី. និ. ១.៧៦) ឯវំ អត្តទិដ្ឋិវសេន សុខតោ គាហំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ ។ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តចិត្តេន បន អរិយសាវកោ បរិឡាហរូបសមនត្ថំ មត្តហត្ថិបរិត្តាសិតោ វិយ ចោក្ខព្រាហ្មណោ ឧក្ការភូមឹ **កញ្ចិ សង្ខារំ សុខតោ ឧបគច្ឆតិ។** អត្តវារេ កសិណាទិបញ្ញត្តិសង្គហត្ថំ "សង្ខារ"ន្តិ អវត្វា **"កញ្ចិ ធម្ម"ន្តិ** វុត្តំ។ ឥមេសុបិ វារេសុ ចតុភូមកវសេនេវ បរិច្ឆេទោ វេទិតព្ពោ, តេភូមកវសេនេវ វា។ យំ យញ្ហិ បុថុជ្ជនោ គាហវសេន គណ្ហាតិ, តតោ តតោ អរិយសាវកោ គាហំ វិនិវេឋេតិ។

"មាតរ"ន្តិអាទីសុ ជនិកា **មាតា,** ជនកោ **បិតា,** មនុស្សភូតោ ខីណាសវោ **អរហាតិ** អធិប្បេតោ។ កឹ បន អរិយសាវកោ អញ្ញំ ជីវិតា វោរោបេយ្យាតិ? ឯតម្បិ អដ្ឋានំ, បុថុជ្ជនភាវស្ស បន មហាសាវជ្ជភាវទស្សនត្ថំ, អរិយសាវកស្ស ច ផលទស្សនត្ថំ ឯវំ វុត្តំ។ **ទុដ្ឋចិត្តោតិ** វធកចិត្តេន បទុដ្ឋចិត្តោ។ **លោហិតំ ឧប្បាទេយ្យាតិ** ជីវមានកសរីរេ ខុទ្ទកមក្ខិកាយ បិវនមត្តម្បិ លោហិតំ ឧប្បាទេយ្យ។ **សង្ឃំ ភិន្ទេយ្យាតិ** សមានសំវាសកំ សមានសីមាយំ ឋិតំ សង្ឃំ។ "កម្មេន, ឧទ្ទេសេន, វោហរន្តោ, អនុស្សាវនេន, សលាកគ្គាហេនា"តិ (បរិ. ៤៥៨) ឯវំ វុត្តេហិ បញ្ចហិ ការណេហិ ភិន្ទេយ្យ។ **អញ្ញំ សត្ថារន្តិ** អញ្ញំ តិត្ថករំ "អយំ មេ សត្ថា"តិ ឯវំ គណ្ហេយ្យ, នេតំ ឋានំ វិជ្ជតីតិ អត្ថោ។ **ន តេ គមិស្សន្តិ អបាយភូមិន្តិ** តេ ពុទ្ធំ សរណំ គតា តំនិមិត្តំ អបាយំ ន គមិស្សន្តិ, ទេវកាយំ បន បរិបូរេស្សន្តីតិ អត្ថោ។

ទសហិ ឋានេហីតិ ទសហិ ការណេហិ។ **អធិគណ្ហន្តីតិ** អភិភវន្តិ។ **វេលាមសុត្តាទិវសេនាបីតិ** ឯត្ថ ករីសស្ស ចតុត្ថភាគប្បមាណានំ ចតុរាសីតិសហស្សសង្ខានំ សុវណ្ណបាតិរូបិយបាតិកំសបាតីនំ យថាក្កមំ រូបិយសុវណ្ណហិរញ្ញបូរានំ, សព្ពាលង្ការបដិមណ្ឌិតានំ ចតុរាសីតិយា ហត្ថិសហស្សានំ, ចតុរាសីតិយា អស្សសហស្សានំ, ចតុរាសីតិយា រថសហស្សានំ, ចតុរាសីតិយា ធេនុសហស្សានំ, ចតុរាសីតិយា កញ្ញាសហស្សានំ, ចតុរាសីតិយា បល្លង្កសហស្សានំ, ចតុរាសីតិយា វត្ថកោដិសហស្សានំ, អបរិមាណស្ស ច ខជ្ជភោជ្ជាទិភេទស្ស អាហារស្ស

បរិច្ចជនវសេន សត្តមាសាធិកានិ សត្តសំវច្ឆរានិ និរន្តរំ បវត្តវេលាមមហាទានតោ ឯកស្ស សោតាបន្នស្ស ទិន្នទានំ មហប្ផលតរំ, តតោ សតំ សោតាបន្នានំ ទិន្នទានតោ ឯកស្ស សកទាគាមិនោ, តតោ ឯកស្ស អនាគាមិនោ, តតោ ឯកស្ស អរហតោ, តតោ ឯកស្ស បច្ចេកពុទ្ធស្ស, តតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស, តតោ ពុទ្ធប្បមុខស្ស សង្ឃស្ស ទិន្នទានំ មហប្ផលតរំ, តតោ ចាតុទ្ទិសសង្ឃំ ឧទ្ទិស្ស វិហារករណំ, តតោ សរណគមនំ មហប្ផលតរន្តិ ឥមមត្ថំ បកាសេន្តស្ស វេលាមសុត្តស្ស (អ. និ. ៩.២០) វសេន។ វុត្តញ្ហេតំ "យំ គហបតិ វេលាមោ ព្រាហ្មណោ ទានំ អទាសិ មហាទានំ, យោ ចេកំ ទិដ្ឋិសម្បន្នំ ភោជេយ្យ, ឥទំ តតោ មហប្ផលតរ"ន្តិអាទិ (អ. និ. ៩.២០)។ **វេលាមសុត្តាទី**តិ **អាទិ**សទ្ទេន អគ្គប្បសាទសុត្តាទីនំ (អ. និ. ៤.៣៤; ឥតិវុ. ៩០) សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

អញ្ញាណំ វត្ថុត្តយស្ស គុណានំ អជាននំ, តត្ថ សម្មោហោ។ "ពុទ្ធោ នុ ខោ, ន នុ ខោ"តិអាទិនា វិចិកិច្ឆា **សំសយោ។ មិច្ឆាញាណំ** តស្ស គុណានំ អគុណភាវបរិកប្បនេន វិបរីតគ្គាហោ។ **អាទិ**-សទ្ទេន អនាទរាគារវាទីនំ សង្គហោ។ **ន មហាជុតិក**ន្តិ ន ឧជ្ជលំ, អបរិសុទ្ធំ អបរិយោទាតន្តិ អត្ថោ។ **ន មហាវិប្ផារ**ន្តិ អនុឡារំ។ **សាវជ្ជោ**តិ តណ្ហាទិដ្ឋាទិវសេន សទោសោ, លោកិយសរណគមនំ សិក្ខាសមាទានំ វិយ អគ្គហិតកាលបរិច្ឆេទំ ជីវិតបរិយន្តមេវ ហោតិ, តស្មា តស្ស ខន្ធភេទេន ភេទោតិ អាហ "**អនវជ្ជោ កាលកិរិយាយ**"តិ។ សោតិ អនវជ្ជោ សរណគមនភេទោ។ សតិបិ អនវជ្ជត្តេ ឥដ្ឋផលោបិ ន ហោតីតិ អាហ "**អផលោ**"តិ។ កស្មា? **អវិបាកត្តា។** ន ហិ តំ អកុសលន្តិ។

កោ ឧបាសកោតិ សរូបបុច្ឆា, កីលក្ខណោ ឧបាសកោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **កស្មា**តិ ហេតុបុច្ឆា, តេន កេន បវត្តិនិមិត្តេន ឧបាសក-សទ្ទោ តស្មិំ បុគ្គលេ និរូឡ្ហោតិ ទស្សេតិ, តេនាហ "**កស្មា ឧបាសកោតិ វុច្ចតី**"តិ។ សទ្ទស្ស អភិធេយ្យេ បវត្តិនិមិត្តំ តទត្ថស្ស តព្ភាវការណំ។ **កិមស្ស សីល**ន្តិ កីទិសំ អស្ស ឧបាសកស្ស សីលំ, កិត្តកេន សីលេនាយំ សីលសម្បន្នោ នាម ហោតីតិ អត្ថោ។ **កោ អាជីវោ**តិ កោ អស្ស សម្មាអាជីវោ, សោ បន មិច្ឆាជីវស្ស បរិវជ្ជនេន ហោតីតិ សោបិ វិភជីយតិ។ **កា វិបត្តី**តិ កា អស្ស សីលស្ស, អាជីវស្ស វា វិបត្តិ។ អនន្តរស្ស ហិ វិធិ វា បដិសេធោ វា។ **សម្បត្តី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។

យោ កោចីតិ ខត្តិយាទីសុ យោ កោចិ, តេន សរណគមនំ ឯវ ការណំ, ន ជាតិ អាទិវិសេសោតិ ទស្សេតិ។

ឧបាសនតោតិ តេនេវ សរណគមនេន, តត្ថ ច សក្កច្ចកិរិយាយ អាទរ គារវពហុមានាទិយោគេន បយិរុបាសនតោ។

វេរមណិយោតិ វេរំ វុច្ចតិ បាណាតិបាតាទិទុស្សីល្យំ, តស្ស មណនតោ ហននតោ វិនាសនតោ វេរមណិយោ, បញ្ច វិរតិយោ វិរតិបធានត្តា តស្ស សីលស្ស, តេនេវាហ "**បដិវិរតោ ហោតី**"តិ។

មិច្ឆាវណិជ្ជាតិ ន សម្មាវណិជ្ជា អយុត្តវណិជ្ជា អសារុប្បវណិជ្ជា។ **បហាយា**តិ អករណេនេវ បជហិត្វា។ **ធម្មេនា**តិ ធម្មតោ អនបេតេន, តេន អញ្ញម្បិ អធម្មិកំ ជីវិកំ បដិក្ខិបតិ។ **សមេនា**តិ អវិសមេន, តេន កាយវិសំ អាទិទុច្ចរិតំ វជ្ជេត្វា កាយសមាទិនា សុចរិតេន ជីវិកំ ទស្សេតិ។ **សត្ថវណិជ្ជា**តិ អាវុធភណ្ឌំ កត្វា វា ការេត្វា វា យថាកតំ វា បដិលភិត្វា តស្ស វិក្កយោ។ **សត្តវណិជ្ជា**តិ មនុស្សវិក្កយោ។ **មំសវណិជ្ជា**តិ សូនការាទយោ វិយ មិគសូករាទិកេ បោសេត្វា មំសំ សម្បាទេត្វា វិក្កយោ។ **មជ្ជវណិជ្ជា**តិ យំ កិញ្ចិ មជ្ជំ យោជេត្វា តស្ស វិក្កយោ។ **វិសវណិជ្ជា**តិ វិសំ យោជេត្វា វា វិសំ គហេត្វា វា តស្ស វិក្កយោ។ តត្ថ សត្ថវណិជ្ជា បរោបរោធនិមិត្តតាយ អករណីយា វុត្តា សត្តវណិជ្ជា អភុជិស្សភាវករណតោ, មំសវណិជ្ជា វធហេតុតោ, មជ្ជវណិជ្ជា បមាទដ្ឋានតោ។

តស្សេវាតិ បញ្ចវេរមណិលក្ខណស្ស **សីលស្ស ចេវ** បញ្ចមិច្ឆាវណិជ្ជាលក្ខណស្ស **អាជីវស្ស ច។ វិបត្តី**តិ ភេទោ, បកោបោ ច។ **យាយា**តិ យាយ បដិបត្តិយា។ **ចណ្ឌាលោ**តិ ឧបាសកចណ្ឌាលោ។ **មល**ន្តិ ឧបាសកមលំ។ **បដិកិដ្ឋោ**តិ ឧបាសកនិហីនោ។ ពុទ្ធាទីសុ កម្មកម្មផលេសុ ច សទ្ធាវិបរិយាយោ អស្សទ្ធិយំ មិច្ឆាធិមោក្ខោ, យថាវុត្តេន អស្សទ្ធិយេន សមន្នាគតោ **អស្សទ្ធោ។** យថាវុត្តសីលវិបត្តិអាជីវវិបត្តិវសេន **ទុស្សីលោ។** "ឥមិនា ទិដ្ឋាទិនា ឥទំ នាម មង្គលំ ហោតី"តិ ឯវំ ពាលជនបរិកប្បិតកោតូហលសង្ខាតេន ទិដ្ឋសុតមុតមង្គលេន សមន្នាគតោ **កោតូហលមង្គលិកោ។ មង្គលំ បច្ចេតី**តិ ទិដ្ឋមង្គលាទិភេទំ មង្គលមេវ បត្តិយាយតិ។ **នោ កម្ម**ន្តិ កម្មស្សកតំ នោ បត្តិយាយតិ។ **ឥតោ ច ពាហិទ្ធា**តិ ឥតោ សព្ពញ្ញុពុទ្ធសាសនតោ ពហិទ្ធា ពាហិរកសមយេ។ **ទក្ខិណេយ្យំ បរិយេសតី**តិ ទុប្បដិបន្នំ ទក្ខិណារហសញ្ញី គវេសតិ។ **បុព្ពការំ ករោតី**តិ ទានមានំ អាទិកំ កុសលកិរិយំ បឋមតរំ ករោតិ។ ឯត្ថ ច ទក្ខិណេយ្យបរិយេសនបុព្ពការេ ឯកំ កត្វា បញ្ច ធម្មា វេទិតព្ពា។

វិបត្តិយំ វុត្តវិបរិយាយេន **សម្បត្តិ** វេទិតព្ពា។ អយំ បន វិសេសោ – ចតុន្នម្បិ បរិសានំ រតិជននដ្ឋេន ឧបាសកោវ រតនំ **ឧបាសករតនំ។** គុណសោភាកិត្តិសទ្ទសុគន្ធតាយ ឧបាសកោវ បទុមំ **ឧបាសកបទុមំ។** តថា **ឧបាសកបុណ្ឌរីកំ។**

អាទិម្ហីតិអាទិអត្ថេ។ **កោដិយន្តិ** បរិយន្តកោដិយំ។ **វិហារគ្គេនា**តិ ឱវរកកោដ្ឋាសេន, “ឥមស្មិំ គព្ភេ វសន្តានមិទំ នាម បនសផលំ បាបុណាតី”តិអាទិនា តំ តំវសនដ្ឋានកោដ្ឋាសេនាតិ អត្ថោ។ អជ្ជតគ្គន្តិ វា អជ្ជទគ្គន្តិ វា អជ្ជ តច្ចេវ អត្ថោ។

“បាណេហិ ឧបេត”ន្តិ ឥមិនា តស្ស សរណគមនស្ស អាបាណកោដិកតំ ទស្សេន្តោ “យាវ មេ ជីវិតំ បវត្តតី”តិអាទីនិ វត្វា បុន ជីវិតេនាបិ តំ វត្ថុត្តយំ បដិបូជេន្តោ “សរណគមនំ រក្ខាមី”តិ ឧប្បន្នំ តស្ស រញ្ញោ អធិប្បាយំ វិភាវេន្តោ **“អហញ្ហី”**តិអាទិមាហ។ **បាណេហិ ឧបេត**ន្តិ ហិ យាវ មេ បាណា ធរន្តិ, តាវ សរណំ ឧបេតំ, ឧបេន្តោ ច ន វាចាមត្តេន, ន ឯកវារំ ចិត្តុប្បាទមត្តេន, អថ ខោ បាណានំ បរិច្ចជនវសេន យាវជីវំ ឧបេតន្តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

អច្ចយនំ សាធុមរិយាទំ មទ្ទិត្វា វីតិក្កមនំ **អច្ចយោ**តិ អាហ **“អបរាធោ”**តិ។ អច្ចេតិ អតិក្កមតិ ឯតេនាតិ វា **អច្ចយោ,** វីតិក្កមស្ស បវត្តនកោ អកុសលធម្មោ។ សោ ឯវ អបរជ្ឈតិ ឯតេនាតិ **អបរាធោ។** សោ ហិ អបរជ្ឈន្តំ បុរិសំ អភិភវិត្វា បវត្តតិ, តេនាហ **“អតិក្កម្ម អភិភវិត្វា បវត្តោ”**តិ។ **ចរតី**តិ អាចរតិ ករោតិ។ **ធម្មេនេវា**តិ ធម្មតោ អនបេតេន បយោគេន។ **បដិគ្គណ្ហាតូ**តិ អធិវាសនវសេន សម្បដិច្ឆតូតិ អត្ថោតិ អាហ **“ខមតូ”**តិ។

២៥១. សទេវកេន លោកេន “សរណ”ន្តិ អរណីយតោ **អរិយោ,** តថាគតោតិ អាហ **“អរិយស្ស វិនយេ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ សាសនេ”**តិ។ **បុគ្គលាធិដ្ឋានំ ករោន្តោ**តិ កាមំ “វុទ្ធិ ហេសា”តិ ធម្មាធិដ្ឋានវសេន វាក្យំ អារទ្ធំ, តថាបិ ទេសនំ បន បុគ្គលាធិដ្ឋានំ ករោន្តោ សំវរំ អាបជ្ជតីតិ អាហាតិ យោជនា។

២៥៣. ឥមស្មិំយេវ អត្តភាវេ និប្ផជ្ជនកានំ អត្តនោ កុសលមូលានំ ខណនេន **ខតោ,** តេសំយេវ ឧបហននេន **ឧបហតោ។** ឧភយេនាបិ តស្ស កម្មាបរាធមេវ វទតិ។ បតិដ្ឋាតិ សម្មត្តនិយាមោក្កមនំ ឯតាយាតិ បតិដ្ឋា, តស្ស ឧបនិស្សយសម្បទា។ សា កិរិយាបរាធេន ភិន្នា វិនាសិតា ឯតេនាតិ **ភិន្នបតិដ្ឋោ,** តេនាហ **“តថា”**តិអាទិ។ **ធម្មេសុ ចក្ខុ**ន្តិ ចតុសច្ចធម្មេសុ តេសំ ទស្សនដ្ឋេន ចក្ខុ។ **អញ្ញេសុ ឋានេសូ**តិ អញ្ញេសុ សុត្តបទេសុ។ **មុច្ចិស្សតី**តិ សង្ឃិ វស្សសហស្សានិ បច្ចិត្វា លោហកុម្ភី នរកតោ មុច្ចិស្សតិ។

យទិ អនន្តរេ អត្តភាវេ នរកេ បច្ចតិ, ឥមំ បន សុត្តំ សុត្វា រញ្ញោ កោ អានិសំសោ លទ្ធោតិ អាហ **“មហានិសំសោ”**តិអាទិ។ សោ បន អានិសំសោ និទ្ទាលាភសីសេន វុត្តោ តទា កាយិកចេតសិកទុក្ខាបគមោ, តិណ្ណំ រតនានំ មហាសក្ការកិរិយា, សាតិសយោ បោថុជ្ជនិកសទ្ធាបដិលាភោតិ ឯវំបការោ ទិដ្ឋធម្មិកោ, សម្បរាយិកោ បន អបរាបរេសុបិ ភវេសុ អបរិមាណោ យេវាតិ វេទិតព្ពោ។

ឯត្ថាហ – យទិ រញ្ញោ កម្មន្តរាយាភាវេ តស្មិំយេវ អាសនេ ធម្មចក្ខុ ឧប្បជ្ជិស្សតិ, កថំ អនាគតេ បច្ចេកពុទ្ធោ ហុត្វា បរិនិព្ពាយិស្សតិ។ អថ បច្ចេកពុទ្ធោ ហុត្វា បរិនិព្ពាយិស្សតិ, កថំ តទា ធម្មចក្ខុំ ឧប្បជ្ជិស្សតិ, ននុ ឥមេ សាវកពោធិបច្ចេកពោធិឧបនិស្សយា ភិន្នានិស្សយាតិ? នាយំ វិរោធោ ឥតោ បរតោ ឯវស្ស បច្ចេកពោធិសម្ភារានំ សម្ភរណីយតោ។ សាវកពោធិយា ពុជ្ឈនកសត្តាបិ ហិ អសតិ តស្សា សមវាយេ កាលន្តរេ បច្ចេកពោធិយា ពុជ្ឈិស្សន្តិ កតាភិនីហារសម្ភវតោ។ អបរេ បន ភណន្តិ “បច្ចេកពោធិយា យេវាយំ កតាភិនីហារោ។ កតាភិនីហារាបិ ហិ តត្ថ និយតី អប្បត្តា តស្ស ញាណស្ស បរិបាកំ អនុបគតត្តា សត្ថុ សម្មុខីភាវេ សាវកពោធី បាបុណិស្សន្តីតិ ភគវា ‘សចាយំ ភិក្ខវេ រាជា’តិអាទិមាហ។ មហាពោធិសត្តានមេវ ច អានន្តរិយបរិមុត្តិ, ន ឥតរពោធិសត្តានំ។ តថា ហិ បច្ចេកពោធិយំ និយតោ សមានោ ទេវទត្តោ ចិរកាលសម្ភូតេន លោកនាថេ អាឃាតេន គរុតរានិ អានន្តរិយានិ បសវិ, តស្មា កម្មន្តរាយេនាយំ ឥទានិ អសមវេតទស្សនាភិសមយោ រាជា បច្ចេកពោធិនិយាមេន អនាគតេ បច្ចេកពុទ្ធោ ហុត្វា បរិនិព្ពាយិស្សតី”តិ ទដ្ឋព្ពំ។

សាមញ្ញផលសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

៣. អម្ពដ្ឋសុត្តវណ្ណនា

អទ្ធានគមនវណ្ណនា

២៥៤. អបុព្ពបទវណ្ណនាតិ អត្ថសំវណ្ណនាវសេន ហេដ្ឋា អគ្គហិតតាយ អបុព្ពស្ស បទស្ស វណ្ណនា អត្ថវិភជនា។ “ហិត្វា បុនប្បុនាគតមត្ថ”ន្តិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.គន្ថារម្ភកថា) ហិ វុត្តំ។ **ជនបទិនោ**តិ ជនបទវន្តោ, ជនបទស្ស វា ឥស្សរា **រាជកុមារា គោត្តវសេន កោសលា នាម។** យទិ ឯកោ ជនបទោ, កថំ ពហុវចនន្តិ អាហ **“រុឡ្ហិសទ្ទេនា”**តិ។ អក្ខរចិន្តកា ហិ ឦទិសេសុ ឋានេសុ យុត្តេ វិយ ឦទិសលិង្គវចនានិ ឥច្ឆន្តិ, អយមេត្ថ រុឡ្ហិ យថា អញ្ញត្ថបិ “កុរូសុ វិហរតិ, អង្គេសុ វិហរតី”តិ ច។ តព្ពិសេសនេបិ **ជនបទ**-សទ្ទេ ជាតិ-សទ្ទេ ឯកវចនមេវ។ **បោរាណា បនា**តិ **បន**-សទ្ទោ វិសេសត្ថជោតនោ, តេន បុថុអត្ថវិសយតាយ ឯវញ្ចេតំ បុថុវចនន្តិ វក្ខមានវិសេសំ ជោតេតិ។ ពហុប្បភេទោ ហិ សោ បទេសោ តិយោជនសតបរិមាណតាយ។ **នង្គលានិបិ ឆឌ្ឌេត្វា**តិ កម្មប្បហានវសេន នង្គលានិបិ បហាយ, និទស្សនមត្តញ្ចេតំ។ ន កេវលំ កស្សកា ឯវ, អថ ខោ អញ្ញេបិ មនុស្សា អត្តនោ អត្តនោ កិច្ចំ បហាយ តត្ថ សន្និបតីសុ។ **“សោ បទេសោ”**តិ បទេសសាមញ្ញតោ វុត្តំ, វចនវិបល្លាសេន វា, តេ បទេសាតិ អត្ថោ។ **កោសលាតិ វុច្ចតិ** កុសលា ឯវ កោសលាតិ កត្វា។

ចារិកន្តិ ចរណំ, ចរណំ វា ចារោ, សោ ឯវ ចារិកា។ តយិទំ មគ្គគមនំ ឥធាធិប្បេតំ, ន ចុណ្ណិកគមនមត្តន្តិ អាហ **“អទ្ធានគមនំ គច្ឆន្តោ”**តិ។ តំ វិភាគេន ទស្សេតុំ **“ចារិកា ច នាមេសា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ទូរេបី**តិ នាតិទូរេបិ។ **សហសា គមន**ន្តិ សីឃគមនំ។ មហាកស្សបបច្ចុគ្គមនាទី ឯកទេសេន វត្វា វនវាសីតិស្សសាមណេរស្ស វត្ថុំ វិត្ថារេត្វា ជនបទចារិកំ កថេតុំ **“ភគវា ហី”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ អាកាសគាមីហិ ឯវ សទ្ធឹ គន្តុកាមោ **“ឆឡភិញ្ញានំ អារោចេហី”**តិ អាហ។

សង្ឃកម្មវសេន សិជ្ឈមានាបិ ឧបសម្បទា សត្ថុ អាណាវសេនេវ សិជ្ឈនតោ **“ពុទ្ធទាយជ្ជំ តេ ទស្សាមី”**តិ វុត្តន្តិ វទន្តិ។ អបរេ បន អបរិបុណ្ណវីសតិវស្សស្សេវ តស្ស ឧបសម្បទំ អនុជានន្តោ **“ទស្សាមី”**តិ អវោចាតិ វទន្តិ។ **ឧបសម្បាទេត្វា**តិ ធម្មសេនាបតិនា ឧបជ្ឈាយេន ឧបសម្បាទេត្វា។

នវយោជនសតិកម្បិ ឋានំ មជ្ឈិមទេសបរិយាបន្នមេវ, តតោ បរំ នាធិប្បេតំ តុរិតចារិកាវសេន អគមនតោ។ **សមន្តា**តិ គតគតដ្ឋានស្ស ចតូសុ បស្សេសុ សមន្តតោ។ **អញ្ញេនបិ ការណេនា**តិ ភិក្ខូនំ សមថវិបស្សនាតរុណភាវតោ អញ្ញេនបិ **មជ្ឈិមមណ្ឌលេ** វេនេយ្យានំ ញាណបរិបាកាទិការណេន មជ្ឈិមមណ្ឌលំ **ឱសរតិ។ “សត្តហំ វា”**តិអាទិ “ឯកមាសំ វា”តិអាទិនា វុត្តានុក្កមេន យោជេតព្ពំ។

សរីរផាសុកត្ថាយាតិ ឯកស្មឹយេវ ឋានេ និពទ្ធវាសវសេន ឧស្សន្នធាតុកស្ស សរីរស្ស វិចរណេន ផាសុកត្ថាយ។ **អដ្ឋុប្បត្តិកាលាភិកង្ខនត្ថាយា**តិ **អគ្គិក្ខន្ធោបមសុត្ត** (អ. និ. ៧.៧២) **មឃទេវជាតកា**ទិ (ជា. ១.១.៩) ទេសនានំ វិយ ធម្មទេសនាយ អដ្ឋុប្បត្តិកាលំ អាកង្ខមានេន។ សុរាបានសិក្ខាបទបញ្ញាបនេ (បាចិ. ៣២៨) វិយ **សិក្ខាបទបញ្ញាបនត្ថាយ។ ពោធនេយ្យសត្តេ** អង្គុលិមាលាទិកេ (ម. និ. ២.៣៤៧) **ពោធនត្ថាយ។** កញ្ចិ, កតិបយេ វា បុគ្គលេ ឧទ្ទិស្ស ចារិកា **និពទ្ធចារិកា។** តទញ្ញា **អនិពទ្ធចារិកា។**

ទសសហស្សិ លោកធាតុយាតិ ជាតិខេត្តភូតេ ទសសហស្សចក្កវាឡេ។ តត្ថ ហិ សត្តេ បរិបក្កិន្ទ្រិយេ បស្សិតុំ ពុទ្ធញាណំ អភិនីហរិត្វា ឋិតោ ភគវា ញាណជាលំ បត្ថរតីតិ វុច្ចតិ។ **សព្ពញ្ញុតញ្ញាណជាលស្ស អន្តោ បវិដ្ឋោ**តិ តស្ស ញាណស្ស គោចរភាវំ ឧបគតោ។ ភគវា កិរ មហាករុណាសមាបត្តឹ សមាបជ្ជិត្វា តតោ វុដ្ឋាយ “យេ សត្តា ភព្ពា បរិបាកញាណា អជ្ជ មយា វិនេតព្ពា, តេ មយ្ហំ ញាណស្ស ឧបដ្ឋហន្តូ”តិ ចិត្តំ អធិដ្ឋាយ សមន្នាហរតិ។ តស្ស សហ សមន្នាហារា ឯកោ វា ទ្វេ វា ពហូ វា តទា វិនេយ្យបកា វេនេយ្យា ញាណស្ស អាបាថមាគច្ឆន្តិ អយមេត្ថ ពុទ្ធានុភាវោ។ ឯវម្បិ អាបាថមាគតានំ បន នេសំ ឧបនិស្សយំ បុព្ពចរិយំ បុព្ពហេតុំ សម្បតិ វត្តមានញ្ច បដិបត្តឹ ឱលោកេតិ, តេនាហ **“អថ ភគវា”**តិអាទិ។ **វាទបដិវាទំ កត្វា**តិ “ឯវំ នុ តេ អម្ពដ្ឋា”តិអាទិនា មយា វុត្តវចនស្ស “យេ ច ខោ តេ ភោ គោតម មុណ្ឌកា សមណកា”តិអាទិនា បដិវចនំ កត្វា តិក្ខត្តុំ ឥព្ភវាទនិបាតនវសេន **នានប្បការំ អសម្ភិវាក្យំ** សាធុសភាវាយ វាចាយ វត្តុំ អយុត្តវចនំ **វក្ខតិ។ និព្ពិសេវន**ន្តិ វិគតតុទនំ, មានទព្ពវសេន អបគតបរិប្ផន្ទនន្តិ អត្ថោ។

អវសរិតព្ពន្តិ ឧបគន្តព្ពំ។ **ឥច្ឆានង្គលេ**តិ ឥទំ តទា ភគវតោ គោចរគាមនិទស្សនំ សមីបត្ថេ ភុម្មន្តិ កត្វា។ **“ឥច្ឆានង្គលវនសណ្ឌេ”**តិ និវាសនដ្ឋានទស្សនំ អធិករណេ ភុម្មន្តិ។ តទុភយំ វិវរន្តោ **“ឥច្ឆានង្គលំ

ឧបនិស្សាយា”តិអាទិមាហ។ ធម្មរាជស្ស ភគវតោ សព្ពសោ អធម្មនិគ្គណ្ហនបរា បដិបត្តិ, សា ច សីលសមាធិបញ្ញាវសេនាតិ តំ ទស្សេតុំ “**សីលខន្ធាវារ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **យថាភិរុចិតេនា**តិ ទិព្ពវិហារាទីសុ យេន យេន អត្តនោ អភិរុចិតេន វិហារេន។

បោក្ខរសាតិវត្ថុវណ្ណនា

២៥៥. មន្តេតិ ឥរុព្ពេទាទិមន្តសត្ថេ។ បោក្ខរេ កមលេ សយមានោ និសីទីតិ **បោក្ខរសាតី។** សាតិ វុច្ចតិ សមសណ្ឋានំ, បោក្ខរេ សណ្ឋានាវយវេ ជាតោតិ “**បោក្ខរសាតី**”តិបិ វុច្ចតិ។ **សេតបោក្ខរសទិសោ**តិ សេតបទុមវណ្ណោ។ **សុវឌ្ឍិតា**តិ វឌ្ឍភាវស្ស យុត្តដ្ឋានេ សុដ្ឋុ វឌ្ឍលា។ កាឡវង្គតិលកាទីនំ អភាវេន **សុបរិសុទ្ធា។**

ឥមស្ស ព្រាហ្មណស្ស កីទិសោ បុព្ពយោគោ, យេន នំ ភគវា អនុគ្គណ្ហិតុំ តំ ឋានំ ឧបគតោតិ អាហ “**អយំ បនា**”តិអាទិ។ **បទុមគព្ភេ និព្ពត្តិ** តេនាយំ សំសេទជោ ជាតោ។ **ន បុប្ផតី**តិ ន វិកសតិ។ **រជតពិម្ពក**ន្តិ រូបិយមយំ រូបកំ។

អជ្ឈាវសតីតិ ឯត្ថ **អធិ**-សទ្ទោ ឥស្សរិយត្ថទីបនោ, **អា**សទ្ទោ មរិយាទត្ថោតិ ទស្សេន្តោ “**អភិភវិត្វា**”តិអាទិមាហ។ តេហិ យុត្តត្តា ហិ **ឧក្កដ្ឋ**ន្តិ ឧបយោគវចនំ, តេនាហ “**ឧបសគ្គវសេនា**”តិអាទិ។ **យាយ មរិយាទាយា**តិ **យាយ អវត្ថាយ។ នគរស្ស វត្ថុ**ន្តិ “អយំ ខណោ, សុមុហុត្តំ មា អតិក្កមី”តិ រត្តិំភាយនំ អនុរក្ខន្តា រត្តិយំ ឧក្កា បបេត្វា ឧក្កាសុ ជលមានាសុ នគរស្ស វត្ថុំ អគ្គហេសុំ, តស្មា ឧក្កាសុ ឋិតាតិ **ឧក្កដ្ឋា,** ឧក្កាសុ វិជ្ជោតយន្តីសុ ឋិតា បតិដ្ឋិតាតិ មូលវិភុជាទិបក្ខេបេន សទ្ទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា, និរុត្តិនយេន វា ឧក្កាសុ ឋិតាសុ ឋិតា អាសីតិ **ឧក្កដ្ឋា។** អបរេ បន ភណន្តិ “ភូមិភាគសម្បត្តិយា, ឧបករណសម្បត្តិយា, មនុស្សសម្បត្តិយា ច តំ នគរំ ឧក្កដ្ឋគុណយោគតោ **ឧក្កដ្ឋា**តិ នាមំ លភី”តិ ។ **តស្សា**តិ “ឧក្កដ្ឋ”ន្តិ ឧបយោគវសេន វុត្តបទស្ស។ **អនុបយោគត្តា**តិ វិសេសនភាវេន អនុបយុត្តត្តា។ **សេសបទេសូ**តិ “សត្តុស្សទ”ន្តិអាទិបទេសុ។ យថាវិធិ ហិ អនុបយោគោ បុរិមស្មឹ។ **តត្ថា**តិ “ឧបសគ្គវសេនា”តិអាទិនា វុត្តវិធានេ។ “**សទ្ទសត្ថតោ បរិយេសិតព្ព**”ន្តិ ឯតេន សទ្ទលក្ខណានុគតោ វាយំ សទ្ទប្បយោគោតិ ទស្សេតិ។ ឧបអនុអធិអាឥតិឯវំបុព្ពកេ វសនកិរិយាឋានេ ឧបយោគវចនមេវ បាបុណាតីតិ សទ្ទវិទូ ឥច្ឆន្តិ។

ឧស្សទតា នាមេត្ថ ពហុលតាតិ, តំ ពហុលតំ ទស្សេតុំ “**ពហុជន**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ គហេត្វា បោសេតព្ពំ **បោសាវនិយំ។ អាវិជ្ឈិត្វា**តិ បរិក្ខិបិត្វា។

រញ្ញោ វិយ ភុញ្ជិតព្ពន្តិ វា **រាជភោគ្គំ។ រញ្ញោ ទាយភូត**ន្តិ កុលបរម្បរាយ យោគ្យភាវេន រាជតោ លទ្ធទាយភូតំ។ តេនាហ “**ទាយជ្ជន្តិ អត្ថោ**”តិ។ រាជនីហារេន បរិភុញ្ជិតព្ពតោ ឧទ្ធំ បរិភោគលាភស្ស សេដ្ឋទេយ្យតា នាម នត្ថីតិ អាហ “**ឆត្តំ ឧស្សាបេត្វា រាជសង្ខេបេន ភុញ្ជិតព្ព**”ន្តិ។ “**សព្ពំ ឆេជ្ជភេជ្ជ**”ន្តិ សរីរទណ្ឌធនទណ្ឌាទិ ភេទំ សព្ពំ ទណ្ឌមាហ។ **នទីតិត្ថបព្ពតាទីសូ**តិ នទីតិត្ថបព្ពតបាទគាមទ្វារអដវិមុខាទីសុ។ “រាជទាយ”ន្តិ ឥមិនាវ រញ្ញោ ទិន្នភាវេ សិទ្ធេ “**រញ្ញា បសេនទិនា កោសលេន ទិន្ន**”ន្តិ វចនំ កិមត្ថិយន្តិ អាហ “**ទាយករាជទីបនត្ថ**”ន្តិអាទិ ។ **និស្សដ្ឋបរិច្ចត្ត**ន្តិ មុត្តចាគវសេន បរិច្ចត្តំ កត្វា។ ឯវញ្ហិ តំ សេដ្ឋទេយ្យំ ឧត្តមទេយ្យំ ជាតំ។

ឧបលភីតិ សវនវសេន ឧបលភីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ “**សោតទ្វារ...បេ.... អញ្ញាសី**”តិ អាហ។ អវធារណផលត្តា សព្ពម្បិ វាក្យំ អន្តោគធាវធារណន្តិ អាហ “**បទបូរណមត្តេ និបាតោ**”តិ។ “**អវធារណត្ថេ**”តិ បន ឥមិនា ឥដ្ឋតោវធារណត្ថំ **ខោ**-សទ្ទគ្គហណន្តិ ទស្សេតិ ។ “**អស្សោសី**”តិ បទំ ខោ-សទ្ទេ គហិតេ តេន ផុល្លិតមណ្ឌិតំ វិយ ហោន្តំ បូរិតំ នាម ហោតិ, តេន ច បុរិមបច្ឆិមបទានិ សិលិដ្ឋានិ ហោន្តិ, ន តស្មិំ អគ្គហិតេតិ អាហ “**បទបូរណេន ព្យញ្ជនសិលិដ្ឋតាមត្តមេវា**”តិ។ **មត្ត**-សទ្ទោ វិសេសនិវត្តិអត្ថោ, តេនស្ស អនត្ថន្តរទីបនតា ទស្សិតា ហោតិ, **ឯវ**-សទ្ទេន បន ព្យញ្ជនសិលិដ្ឋតាយ ឯកន្តិកតា។

សមិតបាបត្តាតិ អច្ចន្តំ អនវសេសតោ សវាសនំ សមិតបាបត្តា។ ឯវញ្ហិ ពាហិរកវីតរាគសេក្ខាសេក្ខបាបសមនតោ ភគវតោ បាបសមនំ វិសេសិតំ ហោតិ, តេនាហ **វុត្តញ្ចេត**ន្តិអាទិ។ អនេកត្ថត្តា និបាតានំ ឥធ អនុស្សវត្ថោ អធិប្បេតោតិ អាហ “**ខលូតិ អនុស្សវត្ថេ និបាតោ**”តិ។ **អាលបនមត្ត**ន្តិ បិយាលាបវចនមត្តំ។ បិយសមុទាហារោ ហេតេ “ភោ”តិ វា “អាវុសោ”តិ វា “ទេវានំ បិយា”តិ វា។ **គោត្តវសេនា**តិ ឯត្ថ គំ តាយតីតិ គោត្តំ។ គោតមោតិ ហិ បវត្តមានំ វចនំ, ពុទ្ធិញ្ច តាយតិ ឯកំសិកវិសយតាយ រក្ខតីតិ គោត្តំ។ យថា ហិ ពុទ្ធិ អារម្មណភូតេន អត្ថេន វិនា ន វត្តតិ, ឯវំ អភិធានំ អភិធេយ្យភូតេន, តស្មា សោ គោត្តសង្ខាតោ អត្ថោ តានិ តាយតិ រក្ខតីតិ វុច្ចតិ។ កោ បន សោតិ? អញ្ញកុលបរម្បរាសាធារណំ តស្ស កុលស្ស អាទិបុរិសសមុទាគតំ

តំកុលបរិយាបន្នសាធារណំ សាមញ្ញរូបន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯត្ថ ច “**សមណោ**”តិ ឥមិនា សរិក្ខកជនេហិ ភគវតោ ពហុមតភាវោ ទស្សិតោ សមិតបាបតាកិត្តនតោ។ “**គោតមោ**”តិ ឥមិនា លោកិយជនេហិ ឧឡារកុលសម្ភូតតាទីបនតោ។

ឧច្ចាកុលបរិទីបនំ ឧទិតោទិតវិបុលខត្តិយកុលវិភាវនតោ។ សព្ពខត្តិយានញ្ហិ អាទិភូតមហាសម្មតមហារាជតោ បដ្ឋាយ អសម្ភិន្នំ ឧឡារតមំ សក្យរាជកុលំ។ **កេនចិ បារិជុញ្ញេនា**តិ ញាតិបារិជុញ្ញភោគបារិជុញ្ញាទិនា កេនចិ បារិជុញ្ញេន បារិហានិយា។ **អនភិភូតោ** អនជ្ឈោត្ថតោ។ តថា ហិ តស្ស កុលស្ស ន កិញ្ចិ បារិជុញ្ញំ លោកនាថស្ស អភិជាតិយំ, អថ ខោ វឌ្ឍិយេវ។ អភិនិក្ខមនេ ច តតោបិ សមិទ្ធតមភាវោ លោកេ បាកដោ បញ្ញាតោ។ ឥតិ “**សក្យកុលា បព្ពជិតោ**”តិ ឥទំ វចនំ ភគវតោ សទ្ធាបព្ពជិតភាវទីបនំ វុត្តំ មហន្តំ ញាតិបរិវដ្ដំ, មហន្តញ្ច ភោគក្ខន្ធំ បហាយ បព្ពជិតភាវសិទ្ធិតោ។ **សុន្ទរ**ន្តិ ភទ្ទកំ។ ភទ្ទកតា ច បស្សន្តស្ស ហិតសុខាវហភាវេន វេទិតព្ពាតិ អាហ **អត្ថាវហំ សុខាវហ**ន្តិ។ តត្ថ **អត្ថាវហ**ន្តិ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថសំហិតហិតាវហំ។ **សុខាវហ**ន្តិ យថាវុត្តតិវិធសុខាវហំ។ **តថារូបាន**ន្តិ តាទិសានំ។ យាទិសេហិ បន គុណេហិ ភគវា សមន្នាគតោ, តេហិ ចតុប្បមាណិកស្ស លោកស្ស សព្ពថាបិ អច្ចន្តាយ សទ្ធាយ បសាទនីយោ តេសំ យថាភូតសភាវត្តាតិ ទស្សេន្តោ **យថារូបោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **យថាភូតំ...បេ.... អរហត**ន្តិ ឥមិនា ធម្មប្បមាណានំ, លូខប្បមាណានញ្ច សត្តានំ ភគវតោ បសាទាវហតំ ទស្សេតិ។ តំ ទស្សនេនេវ ច ឥតរេសម្បិ អត្ថតោ បសាទាវហតា ទស្សិតា ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពំ តទវិនាភាវតោ។ **ទស្សនមត្តម្បិ សាធុ ហោតី**តិ ឯត្ថ កោសិយសកុណវត្ថុំ (ម. និ. អដ្ឋ. ១.១៤៤; ខុ. បា. អដ្ឋ. ១០) កថេតព្ពំ។

អម្ពដ្ឋមាណវកថាវណ្ណនា

២៥៦. **មន្តេ បរិវត្តេតី**តិ វេទេ សជ្ឈាយតិ, បរិយាបុណាតីតិ អត្ថោ។ **មន្តេ ធារេតី**តិ យថាអធីតេ មន្តេ អសម្មុដ្ឋេ កត្វា ហទយេ ឋបេតិ ឱដ្ឋបហតករណវសេន, ន អត្ថវិភាវនវសេន។

សនិឃណ្ឌុកេដុភានន្តិ ឯត្ថ វចនីយវាចកភាវេន អត្ថំ សទ្ទញ្ច និខឌតិ ភិន្ទតិ វិភជ្ជ ទស្សេតីតិ និខណ្ឌុ, សា ឯវ ឥធ ខ-ការស្ស ឃ-ការំ កត្វា “និឃណ្ឌូ”តិ វុត្តោ។ កិដយតិ គមេតិ ញាបេតិ កិរិយាទិវិភាគំ, តំ វា អនវសេសបរិយាទានតោ គមេន្តោ បូរេតីតិ កេដុភំ។ **វេវចនប្បកាសក**ន្តិ បរិយាយសទ្ទទីបកំ, ឯកេកស្ស អត្ថស្ស អនេកបរិយាយវចនវិភាវកន្តិ អត្ថោ។ និទស្សនមត្តញ្ចេតំ អនេកេសម្បិ អត្ថានំ ឯកសទ្ទវចនីយតាវិភាវនវសេនបិ តស្ស គន្ថស្ស បវត្តត្តា។ វចីភេទាទិលក្ខណា កិរិយា កប្បីយតិ ឯតេនាតិ **កិរិយាកប្បោ**, សោ បន វណ្ណបទសម្ពន្ធបទត្ថាទិវិភាគតោ ពហុវិកប្បោតិ អាហ “**កិរិយាកប្បវិកប្បោ**”តិ។ ឥទញ្ច មូលកិរិយាកប្បគន្ថំ សន្ធាយ វុត្តំ។ សោ ហិ សតសហស្សបរិមាណោ នយចរិយាទិបករណំ។ ឋានករណាទិវិភាគតោ , និព្ពចនវិភាគតោ ច អក្ខរា បភេទីយន្តិ ឯតេហីតិ **អក្ខរប្បភេទា**, សិក្ខានិរុត្តិយោ។ **ឯតេស**ន្តិ វេទានំ។

តេ ឯវ វេទេ បទសោ កាយតីតិ **បទកោ។** តំ តំ សទ្ទំ តទត្ថញ្ច ព្យាករោតិ ព្យាចិក្ខតិ ឯតេនាតិ **ព្យាករណំ,** សទ្ទសត្ថំ។ អាយតី ហិតំ តេន លោកោ ន យតតិ ន ឦហតីតិ **លោកាយតំ។** តញ្ហិ គន្ថំ និស្សាយ សត្តា បុញ្ញកិរិយាយ ចិត្តម្បិ ន ឧប្បាទេន្តិ។

វយតីតិ **វយោ,** អាទិមជ្ឈបរិយោសានេសុ កត្ថចិ អបរិកិលមន្តោ អវិត្ថាយន្តោ តេ គន្ថេ សន្ធារេតិ បូរេតីតិ អត្ថោ។ ទ្វេ បដិសេធា បកតី គមេន្តីតិ ទស្សេន្តោ “អវយោ ន ហោតី”តិ វត្វា តត្ថ អវយំ ទស្សេតុំ “**អវយោ នាម...បេ.... ន សក្កោតី**”តិ វុត្តំ។ “**អនុញ្ញាតោ**”តិ បទស្ស កម្មសាធនវសេន, “បដិញ្ញាតោ”តិ បន បទស្ស កត្តុសាធនវសេន អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ “**អាចរិយេនា**”តិអាទិមាហ។ អាចរិយបរម្បរាភតំ **អាចរិយកំ។ គរូ**តិ ភារិយំ អត្តានំ តតោ មោចេត្វា គមនំ ទុក្ករំ ហោតិ។ **អនត្ថោបិ ឧប្បជ្ជតិ** និន្ទាព្យារោសឧបារម្ភាទិ។

២៥៧. “អព្ភុគ្គតោ”តិ ឯត្ថ អភិសទ្ទយោគេន **ឥត្ថម្ភូតាខ្យានត្ថវសេនេវ ឧបយោគវចនំ។**

២៥៨. **លក្ខណានី**តិ លក្ខណទីបនានិ មន្តបទានិ។ **អន្តរធាយន្តី**តិ ន កេវលំ លក្ខណមន្តានិយេវ, អថ ខោ អញ្ញានិបិ ព្រាហ្មណានំ ញាណពលាភាវេន អនុក្កមេន អន្តរធាយន្តិ។ តថា ហិ វទន្តិ “ឯកសតំ អទ្ធរិយំ សាខាសហស្សវត្តកោ សាមា”តិអាទិ។ **បណិធិ ...បេ.... មហតោ**តិ ឯត្ថ បណិធិមហតោ សមាទានមហតោតិ អាទិនា បច្ចេកំ មហន្ត-សទ្ទោ យោជេតព្ពោ។ បណិធិមហន្តតាទិ ចស្ស ពុទ្ធវំសចរិយាបិដកវណ្ណនាទិវសេន វេទិតព្ពោ។ **និដ្ឋា**តិ និប្ផត្តិយោ។ **ភវភេទេ**តិ ភវវិសេសេ។ ឥតោ ច ឯត្តោ ច ព្យាបេត្វា ឋិតតា **វិសដភាវោ។**

ជាតិសាមញ្ញតោតិ លក្ខណជាតិយា លក្ខណភាវមត្តេន សមានភាវតោ។ យថា ហិ ពុទ្ធានំ លក្ខណានិ សុវិសទានិ, សុបរិព្យត្តានិ, បរិបុណ្ណានិ ច ហោន្តិ, ន ឯវំ ចក្កវត្តីនំ, តេនាហ “**ន តេហេវ ពុទ្ធោ ហោតី**”តិ។ អភិរូបតា, ទីឃាយុកតា, អប្បាតង្កតា, ព្រាហ្មណាទីនំ បិយមនាបតាតិ ឥមេហិ **ចតូហិ** អច្ឆរិយសភាវេហិ។ ទានំ, បិយវចនំ, អត្ថចរិយា, សមានត្តតាតិ ឥមេហិ **ចតូហិ សង្គហវត្ថូហិ។ រញ្ជនតោ**តិ បីតិជននតោ។ ចក្កំ ចក្ករតនំ វត្តេតិ បវត្តេតីតិ **ចក្កវត្តី។** សម្បត្តិចក្កេហិ សយំ វត្តតិ, តេហិ ច បរំ សត្តនិកាយំ វត្តេតិ បវត្តេតីតិ **ចក្កវត្តី។** បរហិតាវហោ ឥរិយាបថចក្កានំ វត្តោ វត្តនំ ឯតស្ស, ឯត្ថាតិ វា **ចក្កវត្តី។** អប្បដិហតំ វា អាណាសង្ខាតំ ចក្កំ វត្តេតីតិ **ចក្កវត្តី។** ខត្តិយមណ្ឌលាទិសញ្ញិតំ ចក្កំ សមូហំ អត្តនោ វសេ វត្តេតីតិ **ចក្កវត្តី** ចក្កវត្តិវត្តសង្ខាតំ ធម្មំ ចរតិ, ចក្កវត្តិវត្តសង្ខាតោ ធម្មោ ឯតស្មឹ អត្ថីតិ វា **ធម្មិកោ។** ធម្មតោ អនបេតត្តា ធម្មោ រញ្ជនដ្ឋេន រាជាតិ **ធម្មរាជា។** “រាជា ហោតិ ចក្កវត្តី”តិ វុត្តត្តា “**ចាតុរន្តោ**”តិ បទំ ចតុទីបិស្សរតំ វិភាវេតីតិ អាហ “**ចតុសមុទ្ទអន្តាយា**”តិអាទិ។ តត្ថ “ចតុទ្ទីបវិភូសិតាយា”តិ អវត្វា “ចតុព្ពិធា”តិ **វិធ**គ្គហណំ តំតំបរិត្តទីបានម្បិ សង្គហត្ថន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **កោបាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន កាមមោហមានមទាទិកេ សង្គណ្ហាតិ។ **វិជិតាវី**តិ វិជិតវា។ កេនចិ អកម្បិយដ្ឋេន ជនបទេ ថាវរិយប្បត្តោ, ទឡ្ហភត្តិភាវតោ វា, ជនបទោ ថាវរិយំ បត្តោ ឯត្ថាតិ **ជនបទត្ថាវរិយប្បត្តោ។**

ចិត្តីកតភាវាទិនាបិ (ខុ. បា. អដ្ឋ. ៣; ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៣; សុ. និ. អដ្ឋ. ១.២២៦; មហានិ. អដ្ឋ. ៥០) ចក្កស្ស រតនដ្ឋោ វេទិតព្ពោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ រតិនិមិត្តតាយ វា ចិត្តីកតាទិភាវស្ស រតិជននដ្ឋេន ឯកសង្គហតាយ វិសុំ អគ្គហណំ។ ឥមេហិ បន រតនេហិ រាជា ចក្កវត្តី យំ យមត្ថំ បច្ចនុភោតិ, តំ តំ ទស្សេតុំ “**ឥមេសុ បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អជិតំ ជិនាតី** មហេសក្ខតាសំវត្តនិយកម្មនិស្សន្ទភាវតោ។ **វិជិតេ យថាសុខំ អនុវិចរតិ** ហត្ថិរតនំ អស្សរតនញ្ច អភិរុហិត្វា តេសំ អានុភាវេន អន្តោបាតរាសេយេវ សមុទ្ទបរិយន្តំ បថវឹ អនុសំយាយិត្វា រាជធានិមេវ បច្ចាគមនតោ។ **បរិណាយករតនេន វិជិតមនុរក្ខតិ** តេន តត្ថ តត្ថ កាតព្ពកិច្ចស្ស សំវិធានតោ។ **អវសេសេហី**តិ មណិរតនឥត្ថិរតនគហបតិរតនេហិ។ តត្ថ មណិរតនេន យោជនប្បមាណេ បទេសេ អន្ធការំ វិធមិត្វា អាលោកទស្សនាទិនា សុខមនុភវតិ, ឥត្ថិរតនេន អតិក្កន្តមានុសករូបសម្បត្តិទស្សនាទិវសេន, គហបតិរតនេន ឥច្ឆិតិច្ឆិតមណិកនករជតាទិធនបដិលាភវសេន។

ឧស្សាហសត្តិយោគោ តេន កេនចិ អប្បដិហតាណាចក្កភាវសិទ្ធិតោ **បច្ឆិមេនា**តិ បរិណាយករតនេន។ តញ្ហិ សព្ពរាជកិច្ចេសុ កុសលំ អវិរជ្ឈនយោគំ, តេនាហ “**មន្តសត្តិយោគោ**”តិ ។ ហត្ថិអស្សរតនានំ មហានុភាវតាយ កោសសម្បត្តិយាបិ បភាវសម្បត្តិសិទ្ធិតោ “**ហត្ថិ…បេ… យោគោ**”តិ វុត្តំ។ (កោសោ ហិ នាម សតិ ឧស្សាហសម្បត្តិយំ ទុគ្គំ តេជំ កុសុមោរំ បរក្កមំ បព្ពតោមុខំ អមោឃសបហារណំ) តិវិធសត្តិយោគផលំ បរិបុណ្ណំ ហោតីតិ សម្ពន្ធោ។ **សេសេហី**តិ សេសេហិ បញ្ចហិ រតនេហិ។

អទោសកុសលមូលជនិតកម្មានុភាវេនាតិ អទោសសង្ខាតេន កុសលមូលេន សហជាតាទិបច្ចយវសេន ឧប្បាទិតកម្មស្ស អានុភាវេន **សម្បជ្ជន្តិ** សោម្មតររតនជាតិកត្តា។ **មជ្ឈិមានិ** មណិឥត្ថិគហបតិរតនានិ។ **អលោភ…បេ… កម្មានុភាវេន** សម្បជ្ជន្តិ **ឧឡារស្ស ធនស្ស,** ឧឡារធនបដិលាភការណស្ស ច បរិច្ចាគសម្បទាហេតុកត្តា។ **បច្ឆិម**ន្តិ បរិណាយករតនំ។ តញ្ហិ **អមោហ…បេ… កម្មានុភាវេន សម្បជ្ជតិ** មហាបញ្ញោនេវ ចក្កវត្តិរាជកិច្ចស្ស បរិណេតព្ពត្តា។ **ឧបទេសោ** នាម សវិសេសំ សត្តន្នំ រតនានំ វិចារណវសេន បវត្តោ កថាពន្ធោ។

សរណតោ បដិបក្ខវិធមនតោ **សូរា,** តេនាហ “**អភីរុកជាតិកា**”តិ។ អសុរេ វិជិនិត្វា ឋិតត្តា វីរោ, សក្កោ ទេវានំ ឥន្ទោ។ តស្ស អង្គំ ទេវបុត្តោ សេនង្គភាវតោតិ វុត្តំ “**វីរង្គរូបាតិ ទេវបុត្តសទិសកាយា**”តិ។ “**ឯកេ**”តិ សារសមាសាចរិយមាហ។ **សភាវោ**តិ សភាវភូតោ អត្ថោ។ **វីរការណ**ន្តិ វីរភាវការណំ។ **វីរិយមយសរីរា វិយា**តិ សវិគ្គហវីរិយសទិសា, សវិគ្គហំ ចេ វីរិយំ សិយា តំសទិសាតិ អត្ថោ។ ននុ រញ្ញោ ចក្កវត្តិស្ស បដិសេនា នាម នត្ថិ, យ'មស្ស បុត្តា បមទ្ទេយ្យុំ, អថ កស្មា បរសេនប្បមទ្ទនាតិ វុត្តន្តិ ចោទនំ សន្ធាយាហ **សចេ**តិអាទិ, តេន បរសេនា ហោតុ វា មា វា តេ បន ឯវំ មហានុភាវាតិ ទស្សេតិ។ **ធម្មេនា**តិ កតុបចិតេន អត្តនោ បុញ្ញធម្មេន។ តេន ហិ សញ្ចោទិតា បថវិយំ សព្ពរាជានោ បច្ចុគ្គន្ត្វា “ស្វាគតំ តេ មហារាជា”តិ អាទី វត្វា អត្តនោ រជ្ជំ រញ្ញោ ចក្កវត្តិស្ស និយ្យាតេន្តិ, តេន វុត្តំ “សោ ឥមំ…បេ… អជ្ឈាវសតី”តិ។ អដ្ឋកថាយំ បន តស្ស យថាវុត្តស្ស ធម្មស្ស ចិរតរំ វិបច្ចិតុំ បច្ចយភូតំ ចក្កវត្តិវត្តសមុទាគតំ បយោគសម្បត្តិសង្ខាតំ ធម្មំ ទស្សេតុំ “**បាណោ ន ហន្តព្ពោតិអាទិនា បញ្ចសីលធម្មេនា**”តិ វុត្តំ។ ឯវញ្ហិ “អទណ្ឌេន អសត្ថេនា”តិ ឥទំ វចនំ សុដ្ឋុតរំ សមត្ថិតំ ហោតីតិ។ យស្មា រាគាទយោ បាបធម្មា ឧប្បជ្ជមានា សត្តសន្តានំ ឆាទេត្វា បរិយោនន្ធិត្វា តិដ្ឋន្តិ កុសលប្បវត្តិំ និវារេន្តិ, តស្មា តេ “ឆទនា, ឆទា”តិ ច វុត្តា។ **វិវដ្ដេត្វា**តិ វិគមេត្វា។ **បូជារហតា វុត្តា** “អរហតីតិ អរហ”ន្តិ។ **តស្សា** បូជារហតាយ។ **យស្មា សម្មាសម្ពុទ្ធោ,** តស្មា អរហន្តិ។ **ពុទ្ធត្តហេតុភូតា វិវដ្ដច្ឆទតា វុត្តា** សវាសនសព្ពកិលេសប្បហានបុព្ពកត្តា ពុទ្ធភាវស្ស។

អរហំ វឌ្ឍាភាវេនាតិ ផលេន ហេតុអនុមានទស្សនំ។ **សម្មាសម្ពុទ្ធោ ឆទនាភាវេនា**តិ ហេតុនា ផលានុមានទស្សនំ។ **ហេតុទ្វយំ វុត្តំ** “វិវដ្ដោ វិច្ឆទោ ចា”តិ។ **ទុតិយេន វេសារជ្ជេនា**តិ “ខីណាសវស្ស តេ បដិជានតោ”តិអាទិនា វុត្តេន វេសារជ្ជេន។ **បុរិមសិទ្ធី**តិ បុរិមស្ស បទស្ស អត្ថសិទ្ធីតិ អត្ថោ។ **បឋមេនា**តិ “សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស តេ បដិជានតោ”តិអាទិនា (ម. និ. ១.១៥០; អ. និ. ៤.៨) វុត្តេន វេសារជ្ជេន។ **ទុតិយសិទ្ធី**តិ ទុតិយស្ស បទស្ស អត្ថសិទ្ធិ, ពុទ្ធត្ថសិទ្ធីតិ អត្ថោ។ **តតិយចតុត្ថេហី**តិ “យេ ខោ បន តេ អន្តរាយិកា ធម្មា”តិអាទិនា, (ម. និ. ១.១៥០; អ. និ. ៤.៨) “យស្ស ខោ បន តេ អត្ថាយា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.១៥០; អ. និ. ៤.៨) ច វុត្តេហិ តតិយចតុត្ថេហិ វេសារជ្ជេហិ។ **តតិយសិទ្ធី**តិ វិវដ្ដច្ឆទនតាសិទ្ធិ យាថាវតោ អន្តរាយិកនិយ្យានិកធម្មាបទេសេន ហិ សត្ថុ វិវដ្ដច្ឆទនភាវោ លោកេ បាកដោ អហោសិ។ **បុរិមំ ធម្មចក្ក**ន្តិ បុរិមបទំ ភគវតោ ធម្មចក្កំ **សាធេតិ** កិលេសារីនំ, សំសារចក្កស្ស ច អរានំ ហតភាវទីបនតោ។ **ទុតិយំ បទំ ពុទ្ធចក្កំ សាធេតិ** សម្មាសម្ពុទ្ធស្សេវ តំសព្ភាវតោ។ **តតិយំ បទំ សមន្តចក្កំ សាធេតិ** សវាសនសព្ពកិលេសប្បហានទីបនតោ។ “សម្មាសម្ពុទ្ធោ”តិ ហិ វត្វា “វិវដ្ដច្ឆទោ”តិ វចនំ ពុទ្ធភាវាវហមេវ សព្ពកិលេសប្បហានំ វិភាវេតិ។ **“សូរភាវ”**ន្តិ លក្ខណវិភាវនេ វិសទញាណតំ។

២៥៩. **ឯវំ ភោ**តិ ឯត្ថ **ឯវ**ន្តិ វចនសម្បដិច្ឆនេ និបាតោ។ វចនសម្បដិច្ឆនញ្ចេត្ថ “គច្ឆ មយំ តំ ភវន្តំ គោតមំ វេទិស្សាម, ត្វំ មន្តានំ បដិគ្គហេតា”តិ ច ឯវំ បវត្តស្ស បោក្ខរសាតិនោ វចនស្ស សម្បដិគ្គហោតិ អាហ។ **“សោបិ តាយា”**តិអាទិ។ តត្ថ **តាយា**តិ តាយ យថាវុត្តាយ សមុត្តេជនាយ។ **អយានភូមិ**ន្តិ យានស្ស អភូមឹ។ **ទិវាបធានិកា**តិ ទិវាបធានានុយុញ្ជនកា។

២៦០. យទិបិ បុព្ពេ អម្ពដ្ឋកុលំ អប្បញ្ញាតំ, តទា បន បញ្ញាយតីតិ អាហ **“តទា កិរា”**តិអាទិ។ **អតុរិតោ**តិ អវេគាយន្តោ។

២៦១. **យថា ខមនីយាទីនិ បុច្ឆន្តោ**តិ យថា ភគវា “កច្ចិ វោ មាណវា ខមនីយំ, កច្ចិ យាបនីយ”ន្តិអាទិនា ខមនីយាទីនិ បុច្ឆន្តោ តេហិ មាណវេហិ សទ្ធឹ បឋមំ បវត្តមោទោ អហោសិ បុព្ពភាសិតាយ តទនុករណេន ឯវំ តេបិ មាណវា ភគវតា សទ្ធឹ សមប្បវត្តមោទា អហេសុន្តិ យោជនា។ តំ បន សមប្បវត្តមោទតំ ឧបមាយ ទស្សេតុំ **“សីតោទកំ វិយា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សម្មោទិត**ន្តិ សំសន្ទិតំ។ **ឯកីភាវ**ន្តិ សម្មោទនកិរិយាយ សមានតំ ។ **ខមនីយ**ន្តិ “ឥទំ ចតុចក្កំ នវទ្វារំ សរីរយន្តំ ទុក្ខពហុលតាយ សភាវតោ ទុស្សហំ កច្ចិ ខមិតុំ សក្កុណេយ្យ”ន្តិ បុច្ឆន្តិ, **យាបនីយ**ន្តិ អាហារាទិបច្ចយបដិពទ្ធវុត្តិកំ ចិរប្បពន្ធសង្ខាតាយ យាបនាយ កច្ចិ យាបេតុំ សក្កុណេយ្យំ។ សីសរោគាទិអាពាធាភាវេន **កច្ចិ អប្បាពាធំ,** ទុក្ខជីវិកាភាវេន **កច្ចិ អប្បាតង្កំ,** តំតំកិច្ចករណេ ឧដ្ឋានសុខតាយ **កច្ចិ លហុដ្ឋានំ,** តទនុរូបពលយោគតោ **កច្ចិ ពលំ,** សុខវិហារសព្ភាវេន **កច្ចិ ផាសុវិហារោ** អត្ថីតិ សព្ពត្ថ កច្ចិ-សទ្ទំ យោជេត្វា អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ពលប្បត្តា បីតិ **បីតិ**យេវ។ តរុណបីតិ **បាមោជ្ជំ។** សម្មោទនំ ជនេតិ ករោតីតិ សម្មោទនិកំ តទេវ **សម្មោទនីយំ។** សម្មោទិតព្ពតោ **សម្មោទនីយ**ន្តិ ឥទំ បន អត្ថំ ទស្សេតុំ វុត្តំ **“សម្មោទិតុំ យុត្តភាវតោ”**តិ។ សរិតព្ពភាវតោ អនុស្សរិតព្ពភាវតោ “សរណីយ”ន្តិ វត្តព្ពេ **“សារណីយ”**ន្តិ ទីឃំ កត្វា វុត្តំ។ **“សុយ្យមានសុខតោ”**តិ អាបាថមធុរតមាហ, **“អនុស្សរិយមានសុខតោ”**តិ វិមទ្ទរមណីយតំ។ **“ព្យញ្ជនបរិសុទ្ធតាយា”**តិ សភាវនិរុត្តិភាវេន តស្សា កថាយ វចនចាតុរិយមាហ, **“អត្ថបរិសុទ្ធតាយា”**តិ អត្ថស្ស និរុបក្កិលេសតំ។ **អនេកេហិ បរិយាយេហី**តិ អនេកេហិ ការណេហិ។

អបសាទេស្សាមីតិ មង្កុំ ករិស្សាមិ។ **កណ្ណេ ឱលម្ពេត្វា**តិ ឧភោសុ ខន្ធេសុ សាដកំ អាសជ្ជេត្វា កណ្ណេ ឱលម្ពិត្វា។ **ទុស្សកណ្ណំ គហេត្វា**តិ និវត្ថសាដកស្ស ទសាកោដឹ ឯកេន ហត្ថេន គហេត្វា។ **ចង្កមំ អភិរុហិត្វា**តិ ចង្កមិតុំ អារភិត្វា។ **ធាតុសមតា**តិ រសាទិធាតូនំ សមាវត្ថតា, អរោគតាតិ អត្ថោ។ **អនាចារភាវសារណីយ**ន្តិ អនាចារភាវេន សរណីយំ។ “អនាចារោ វតាយ”ន្តិ សរិតព្ពកំ។

២៦២. **“ភវគ្គំ គហេតុកាមោ វិយា”**តិអាទិ អសក្កុណេយ្យត្តា ទុក្ករំ កិច្ចំ អារភតីតិ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ អសក្កុណេយ្យញ្ចេតំ សទេវកេនាបិ លោកេន, យទិទំ ភគវតោ អបសាទនំ, តេនាហ **“អដ្ឋានេ វាយមតី”**តិ។ អយំ ពាលោ “មយិ កិញ្ចិ អកថេន្តេ មយា សទ្ធឹ កថេតុម្បិ ន វិសហតី”តិ មាននិស្សិតោ, កថេន្តេ បន កថាបសង្គេនស្ស ជាតិគោត្តេ វិភាវិតេ មាននិគ្គហោ ភវិស្សតីតិ ភគវា “ឯវំ នុ តេ”តិអាទិមាហ។ តេន វុត្តំ “អថ ខោ ភគវា”តិអាទិ។ អាចារសមាចារសិក្ខាបនេន អាចរិយា, តេសំ បន អាចរិយានំ បកដ្ឋា អាចរិយាតិ បាចរិយា យថា បបិតាមហោតិ, តេនាហ **“អាចរិយេហិ ច តេសំ បាចរិយេហិ ចា”**តិ។

បឋមឥព្ភវាទវណ្ណនា

២៦៣. **តីសុ ឥរិយាបថេសូ**តិ ឋានគមននិសជ្ជាសុ។ **កថាបទ្បាស**ន្តិ កថាវសេន យុគគ្គាហំ។ សយានេន អាចរិយេន សទ្ធិំ សយានស្ស កថា នាម អាចារោ ន ហោតិ, តំ ឥតរេហិ សទិសំ កត្វា កថនំ ឥធ កថាបទ្បាសោ។

តស្ស បន យំ អនាចារភាវវិភាវនំ សត្ថារា អម្ពដ្ឋេន សទ្ធិំ កថេន្តេន កតំ, តំ សង្គីតិអនារុឡ្ហំ បរម្បរាភតន្តិ ឧបរិ បាឡិយា សម្ពន្ធភាវេន ទស្សេន្តោ “**ឥតោ កិរ**”តិអាទិមាហ។ **មុណ្ឌកា សមណកា**តិ ច គរហាយំ **ក**-សទ្ទោ, តេនាហ “**ហីឡេន្តោ**”តិ។ ឥភស្ស បយោគោ ឥភោ ឧត្តរបទលោបេន, តំ ឥភំ អរហន្តីតិ **ឥព្ភា**។ កី វុត្តំ ហោតិ? យថា ឥភោ ហត្ថិវាហនភូតោ បរស្ស វសេន វត្តតិ, ន អត្តនោ, ឯវំ ឯតេបិ ព្រាហ្មណានំ សុស្សូសកា សុទ្ទា បរស្ស វសេន វត្តន្តិ, ន អត្តនោ, តស្មា ឥភសទិសបយោគតាយ ឥព្ភាតិ។ តេ បន កុដុម្ពិកតាយ ឃរាវាសិនោ ឃរស្សាមិកា ហោន្តីតិ អាហ “**គហបតិកា**”តិ។ **កណ្ហា**តិ កណ្ហជាតិកា។ ទិជា ឯវ ហិ សុទ្ធជាតិកា, ន ឥតរេតិ តស្ស អធិប្បាយោ, តេនាហ “**កាឡកា**”តិ។ **មុខតោ និក្ខន្តា**តិ ព្រាហ្មណានំ បុព្ពបុរិសា ព្រហ្មុនោ មុខតោ និក្ខន្តា, អយំ តេសំ បឋមុប្បត្តីតិ អធិប្បាយោ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ “**សមណា បិដ្ឋិបាទតោ**”តិ ឥទំ បនស្ស “មុខតោ និក្ខន្តា”តិអាទិវចនតោបិ អតិវិយ អសមវេក្ខិតវចនំ ចតុវណ្ណបរិយាបន្នស្សេវ សមណភាវសម្ភវតោ។ **អនិយមេត្វា**តិ អវិសេសេត្វា, អនុទ្ទេសិកភាវេនាតិ អត្ថោ។

មានុស្សយវសេន កថេតីតិ មានុស្សយំ អវស្សាយ អត្តានំ ឧក្កំសេន្តោ, បរេ ច វម្ភេន្តោ “មុណ្ឌកា”តិ អាទី កថេតិ។ **ជានាបេមី**តិ ជាតិគោត្តស្ស បមាណំ យាថាវតោ វិភាវនេន បមាណំ ជានាបេមិតិ។ **អត្ថោ ឯតស្ស អត្ថីតិ អត្ថិកំ** ទណ្ឌិកញ្ញាយេន។

“**យាយេវ ខោ បនត្ថាយា**”តិ ឥត្ថិលិង្គវសេន វុត្តន្តិ វទន្តិ, តំ បរតោ “បុរិសលិង្គវសេនេវា”តិ វក្ខមានត្តា យុត្តំ។ **យាយ អត្ថាយា**តិ វា បុល្លិង្គវសេនេវ តទត្ថេ សម្បទានវចនំ, យស្ស អត្ថស្ស អត្ថាយាតិ អត្ថោ។ **អស្សុ**តិ អម្ពដ្ឋស្ស ទស្សេត្វាតិ សម្ពន្ធោ។ **អញ្ញេស**ន្តិ អញ្ញេសំ សាធុរូបានំ។ **សន្តិកំ អាគតាន**ន្តិ គុរុដ្ឋានិយានំ សន្តិកំ ឧបគតានំ។ **វត្តន្តិ** តេហិ ចរិតព្ពអាចារំ។ **អសិក្ខិតោ**តិ អាចារំ អសិក្ខិតោ។ តតោ ឯវ **អប្បស្សុតោ។** ពាហុសច្ចញ្ហិ នាម យាវទេវ ឧបសមត្ថំ ឥច្ឆិតព្ពំ, តទភាវតោ អម្ពដ្ឋោ អប្បស្សុតោ អសិក្ខិតោ “អវុសិតោ”តិ វិញ្ញាយតិ, តេនាហ “**ឯតស្ស ហី**”តិអាទិ។

២៦៤. កោធវសចិត្តតាយ **អសកមនោ។ មាននិម្មទនត្ថ**ន្តិ មានស្ស និម្មទនត្ថំ។ **ឧគ្គិលេត្វា**តិ សិនេហបានេន កិលិន្នំ ឧព្ពមនំ កត្វា។ **គោត្តេន គោត្ត**ន្តិ តេន វុត្តេន បុរាតនគោត្តេន ឥទានិ តំ តំ អនវជ្ជសញ្ញិតំ គោត្តំ សាវជ្ជតោ ឧដ្ឋាបេត្វា ឧទ្ធរិត្វា។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ តត្ថ **គោត្តំ** អាទិបុរិសវសេន, **កុលាបទេសោ,** តទន្វយេ ឧប្បន្នអភិញ្ញាតបុរិសវសេន វេទិតព្ពោ យថា “អាទិច្ចោ, មឃទេវោ”តិ។ គោត្តមូលស្ស គារយ្ហតាយ អមានវត្ថុភាវបវេទនតោ “**មានទ្ធជំ មូលេ ឆេត្វា**”តិ វុត្តំ។ **ឃដ្ដេន្តោ**តិ ឱមសន្តោ។

យស្មិំ មានុស្សយកោធុស្សយា អញ្ញមញ្ញូបត្ថទ្ធា, សោ “ចណ្ឌោ”តិ វុច្ចតីតិ អាហ “**ចណ្ឌាតិ មាននិស្សិតកោធយុត្តា**”តិ។ **ខរា**តិ ចិត្តេន, វាចាយ ច កក្ខឡា។ **លហុកា**តិ គរុណា។ **ភស្សា**តិ “សាហសិកា”តិ កេចិ វទន្តិ, “សារម្ភកា”តិ អបរេ។ **សមានា**តិ ហោន្តា, ភវមានាតិ អត្ថោតិ អាហ “**សន្តាតិ បុរិមបទស្សេវ វេវចន**”ន្តិ។ **ន សក្ករោន្តី**តិ សក្ការំ ន ករោន្តិ។ **អបចិតិកម្ម**ន្តិ បណិបាតកម្មំ **នានុលោម**ន្តិ អត្តនោ ជាតិយា ន អនុច្ឆវិកន្តិ អត្ថោ។

ទុតិយឥព្ភវាទវណ្ណនា

២៦៥. កាមំ សក្យរាជកុលេ យោ សព្ពេសំ ពុទ្ធតរោ សមត្ថោ ច, សោ ឯវ អភិសេកំ លភតិ, ឯកច្ចោ បន អភិសិត្តោ សមានោ “តទំ រជ្ជំ នាម ពហុកិច្ចំ ពហុព្យាបារ”ន្តិ តតោ និព្ពិជ្ជ រជ្ជំ វយសា អនន្តរស្ស និយ្យាតេតិ, កទាចិ សោបិ អញ្ញស្សាតិ តាទិសេ សន្ធាយាហ “**សក្យាតិ អភិសិត្តរាជានោ**”តិ។ **កុលវំសំ ជានន្តី**តិ កណ្ហាយនតោ បដ្ឋាយ បរម្បរាគតំ អនុស្សវវសេន ជានន្តិ។ កុលាភិមានិនោ ហិ យេភុយ្យេន បរេសំ ឧច្ចាវចំ កុលំ តថា តថា ឧទាហរន្តិ, អត្តនោ ច កុលវំសំ ជានន្តិ, ឯវំ អម្ពដ្ឋោបិ។ តថា ហិ សោ បរតោ ភគវតា បុច្ឆិតោ វជិរបាណិភយេន យាថាវតោ កថេសិ។

តតិយឥព្ភវាទវណ្ណនា

២៦៦. **ខេត្តលេឌ្ឌូន**ន្តិ ខេត្តេ កសនវសេន នង្គលេន ឧដ្ឋាបិតលេឌ្ឌូនំ។ "លដុកិកា" តច្ចេវ បញ្ញាតា **ឧទ្ទកសកុណិកា លដុកិកោបមវណ្ណនាយំ** "ចាតកសកុណិកា"តិ (ម. និ. អដ្ឋ. ៣.១៥០) វុត្តា។ **កោធវសេន លគ្គិតុ**ន្តិ ឧបនយ្ហិតុំ, អាឃាតំ ពន្ធិតុន្តិ អត្ថោ។ **"អម្ហេ ហំសកោញ្ចមោរសមេ ករោតី"**តិ ឥមិនា "ន តំ កោចិ ហំសោ វា"តិអាទិវចនំ សង្គីតិ អនារុឡ្ហំ តទា ភគវតោ វុត្តមេវាតិ ទស្សេតិ។ "ឯវំ នុ តេ"តិអាទិវចនំ, "អវុសិតវា យេវា"តិអាទិវចនញ្ច មានវសេន សមណេន គោតមេន វុត្តន្តិ មញ្ញតីតិ អធិប្បាយេនាហ **"និម្មានោ ទានិ ជាតោតិ មញ្ញមានោ"**តិ។

ទាសិបុត្តវាទវណ្ណនា

២៦៧. **និម្មាទេតី**តិ អ-ការស្ស អា-ការំ កត្វា និទ្ទេសោតិ អាហ **"និម្មទេតី"**តិ។ កាមំ គោត្តំ នាមេតំ បិតិតោ លទ្ធព្ពំ, ន មាតិតោ ន ហិ ព្រាហ្មណានំ សគោត្តាយ អាវាហវិវាហោ ឥច្ឆិតោ, គោត្តនាមំ បន យស្មា ជាតិសិទ្ធំ, ន កិត្តិមំ, ជាតិ ច ឧភយសម្ពន្ធិនី, តស្មា **"មាតាបេត្តិកន្តិ មាតាបិតូនំ សន្តក"**ន្តិ វុត្តំ។ **នាមគោត្ត**ន្តិ គោត្តនាមំ, ន កិត្តិមនាមំ, ន គុណនាមំ វា។ តត្ថ "កណ្ហាយនោ"តិ និរុឡ្ហា យា នាមបណ្ណត្តិ, តំ សន្ធាយាហ **"បណ្ណត្តិវសេន នាម**ន្តិ។ តំ បន កណ្ហឥសិតោ បដ្ឋាយ តស្មិំ កុលបរម្បរាវសេន អាគតំ, ន ឯតស្មិំយេវ និរុឡ្ហំ, តេន វុត្តំ **"បវេណិវសេន គោត្ត"**ន្តិ។ **គោត្ត**-បទស្ស បន អត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោយេវ។ **អនុស្សរតោ**តិ ឯត្ថ ន កេវលំ អនុស្សរណំ អធិប្បេតំ, អថ ខោ កុលសុទ្ធិវីមំសនវសេនាតិ អាហ **"កុលកោដឹ សោធេន្តស្ស"**តិ។ **អយ្យបុត្តា**តិ អយ្យិកបុត្តាតិ អាហ **"សាមិនោ បុត្តា"**តិ។ ទិសា ឱក្កាករញ្ញោ អន្តោជាតា ទាសីតិ អាហ **"ឃរទាសិយា បុត្តោ"**តិ។ ឯត្ថ ច យស្មា អម្ពដ្ឋោ ជាតិំ និស្សាយ មានត្ថទ្ធោ, ន ចស្ស យាថាវតោ ជាតិយា អវិភាវិតាយ មាននិគ្គហោ ហោតិ, មាននិគ្គហេ ច កតេ អបរភាគេ រតនត្តយេ បសីទិស្សតិ , ន "ទាសី"តិ វាចា ផរុសវាចា នាម ហោតិ ចិត្តស្ស សណ្ហភាវតោ។ **អភយសុត្ត**ញ្ចេត្ថ (ម. និ. ២.៨៣; អ. និ. ៤.១៨៤) និទស្សនំ។ កេចិ ច សត្តា អគ្គិនា វិយ លោហាទយោ កក្ខឡាយ វាចាយ មុទុភាវំ គច្ឆន្តិ, តស្មា ភគវា អម្ពដ្ឋំ និព្ពិសេវនំ កាតុកាមោ "អយ្យបុត្តា សក្យា ភវន្តិ, ទាសិបុត្តោ ត្វមសិ សក្យាន"ន្តិ អវោច។

ឋបេន្តីតិ បញ្ញបេន្តិ, តេនាហ **"ឱក្កាកោ"**តិអាទិ។ **បភា និច្ឆរតិ** ទន្តានំ អតិវិយ បភស្សរភាវតោ។

បឋមកប្បិកានន្តិ បឋមកប្បស្ស អាទិកាលេ និព្ពត្តានំ។ **កិរ**-សទ្ទោ អនុស្សវត្ថេ, តេន យោ វុច្ចមានាយ រាជបរម្បរាយ កេសញ្ចិ មតិភេទោ, តំ ឧល្លិង្គេតិ។ **មហាសម្មតស្សាតិ** "អយំ នោ រាជា"តិ មហាជនេន សម្មន្និត្វា ឋបិតត្តា "មហាសម្មតោ"តិ ឯវំ សម្មតស្ស។ យំ សន្ធាយ វទន្តិ –

"អាទិច្ចកុលសម្ភូតោ , សុវិសុទ្ធគុណាករោ;
មហានុភាវោ រាជាសិ, មហាសម្មតនាមកោ។

យោ ចក្ខុភូតោ លោកស្ស, គុណរំសិសមុជ្ជលោ;
តមោនុទោ វិរោចិត្ថ, ទុតិយោ វិយ ភាណុមា។

ឋបិតា យេន មរិយាទា, លោកេ លោកហិតេសិនា;
វវត្ថិតា សក្កុណន្តិ, ន វិលង្ឃយិតុំ ជនា។

យសស្សិនំ តេជស្សិនំ, លោកសីមានុរក្ខកំ;
អាទិភូតំ មហាវីរំ, កថយន្តិ 'មនូ'តិ យ"ន្តិ។

តស្ស ច បុត្តបបុត្តបរម្បរំ សន្ធាយ –

"តស្ស បុត្តោ មហាតេជោ, រោជោ នាម មហីបតិ;
តស្ស បុត្តោ វររោជោ, បវរោ រាជមណ្ឌលេ។

តស្សាបិ កល្យាណគុណោ, កល្យាណោ នាម អត្រជោ;
រាជា តស្សាបិ តនយោ, វរកល្យាណនាមកោ។

តស្ស បុត្តោ មហាវីរោ, មន្ធាតា កាមភោគិនំ;
អគ្គភូតោ មហិន្ទេន, អឌ្ឍាសនេន បូជិតោ។

តស្ស សុតោ មហាតេជោ, វរមន្ធាតុនាមកោ;
‘ឧបោសថោ’តិ នាមេន, តស្ស បុត្តោ មហាយសោ។

វរោ នាម មហាតេជោ, តស្ស បុត្តោ មហាវរោ;
តស្សាសិ ឧបវរោតិ, បុត្តោ រាជា មហាពលោ។

តស្ស បុត្តោ មឃទេវោ, ទេវតុល្យោ មហីបតិ;
ចតុរាសីតិសហស្សានិ, តស្ស បុត្តបរម្បរា។

តេសំ បច្ឆិមកោ រាជា, ‘ឱក្កាកោ’ ឥតិ វិស្សុតោ;
មហាយសោ មហាតេជោ, អខុទ្ទោ រាជមណ្ឌលេ”តិ។

អាទិ **តេសំ បច្ឆតោ**តិ តេសំ មឃទេវ បរម្បរភូតានំ កឡារជនកបរិយោសានានំ អនេកសតសហស្សានំ រាជូនំ អបរភាគេ ឱក្កាកោ នាម រាជា អហោសិ, តស្ស បរម្បរាភូតានំ អនេកសតសហស្សានំ រាជូនំ អបរភាគេ អបរោ ឱក្កាកោ នាម រាជា អហោសិ, តស្ស បរម្បរភូតានំ អនេកសតសហស្សានំ រាជូនំ អបរភាគេ បុនាបរោ ឱក្កាកោ នាម រាជា អហោសិ, តំ សន្ធាយាហ “**តយោ ឱក្កាកវំសា អហេសុំ។ តេសុ តតិយឱក្កាកស្ស**”តិអាទិ។

សហសា វរំ អទាសិន្តិ បុត្តទស្សនេន សោមនស្សប្បត្តោ សហសា អវីមំសិត្វា តុដ្ឋិយា វសេន វរំ អទាសិ, “យំ ឥច្ឆសិ, តំ គណ្ហា”តិ។ **រជ្ជំ បរិណាមេតុំ ឥច្ឆតី**តិ សា ជន្តុកុមារស្ស មាតា មម តំ វរទានំ អន្តរំ កត្វា ឥមំ រជ្ជំ បរិណាមេតុំ ឥច្ឆតីតិ។

នប្បសហេយ្យាតិ ន បរិយត្តោ ភវេយ្យ។

និក្ខម្មាតិ ឃរាវាសតោ, កាមេហិ ច និក្ខមិត្វា។ **ហេដ្ឋា ចា**តិ **ច**-សទ្ទេន “អសីតិហត្ថេ”តិ ឥទំ អនុកឌ្ឍតិ។ **តេហី**តិ មិគសូករេហិ, មណ្ឌូកមូសិកេហិ ច។ **តេ**តិ សីហព្យគ្ឃាទយោ, សប្បពិឡារា ច។

អវសេសាហិ អត្តនោ អត្តនោ កនិដ្ឋាហិ។

វឌ្ឍមានានន្តិ អនាទរេ សាមិវចនំ។ **កុដ្ឋរោគោ** នាម សាសមសូរិរោគា វិយ យេភុយ្យេន សង្កមនសភាវោតិ វុត្តំ “**អយំ រោគោ សង្កមតីតិ ចិន្តេត្វា**”តិ។

មិគសូករាទីនន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន វនចរសោណាទិកេ សង្គណ្ហាតិ។

តស្មិំ និសិន្នេតិ សម្ពន្ធោ។ ខត្តិយមាយារោចនេន **អត្តនោ ខត្តិយភាវំ ជានាបេត្វា។**

នគរំ មាបេហីតិ សាហាវំ នគរំ មាបេហីតិ អធិប្បាយោ។

កេសគ្គហណន្តិ កេសវេណិពន្ធនំ។ **ទុស្សគ្គហណ**ន្តិ វត្ថស្ស និវាសនាការោ។

២៦៨. **អត្តនោ ឧបារម្ភមោចនត្ថាយា**តិ អាចរិយេន អម្ពដ្ឋេន ច អត្តនោ អត្តនោ ឧបរិ បាបេតព្ព ឧបវាទស្ស អបនយនត្ថំ។ **អស្មិំ វចនេ**តិ “ចត្តារោមេ ភោ គោតម វណ្ណា”តិអាទិនា អត្តនា វុត្តេ, ភោតា ច គោតមេន វុត្តេ “ជាតិវាទេ”តិ ឥមស្មិំ យថាធិកតេ វចនេ។ តត្ថ បន យស្មា វេទេ វុត្តវិធិនាវ តេន បដិមន្តេតព្ពំ ហោតិ , តស្មា វុត្តំ “**វេទត្តយវចនេ**”តិ, “**ឯតស្មិំ វា ទាសិបុត្តវចនេ**”តិ ច។

២៧០. **ធម្មោ** នាម ការណំ “ធម្មបដិសម្ភិទា”តិអាទីសុ (វិភ. ៧១៨) វិយ, សហ ធម្មេនាតិ សហធម្មោ, សហធម្មោ ឯវ **សហធម្មិកោ**តិ អាហ “**សហេតុកោ**”តិ។

២៧១. **តស្មា** តទា បដិញ្ញាតត្តា។ **តាសេត្វា បញ្ហំ វិស្សជ្ជាបេស្សាមីតិ អាគតោ** យថា តំ សច្ចកសមាគមេ។ “ភគវា ចេវ បស្សតិ អម្ពដ្ឋោ ចា”តិ ឯត្ថ ឥតរេសំ អទស្សនេ ការណំ ទស្សេតុំ “**យទិ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អាវាហេត្វា**តិ មន្តពលេន អានេត្វា។ **តស្សា**តិ អម្ពដ្ឋស្ស។ **វាទសង្ឃដ្ដេ**តិ វាចាសង្ឃដ្ដេ។

២៧២. **តាណន្តិ គវេសមានោ**តិ, “អយមេវ សមណោ គោតមោ ឥតោ ភយតោ មម តាយកោ”តិ ភគវន្តំយេវ “តាណ”ន្តិ បរិយេសន្តោ ឧបគច្ឆន្តោ។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ **តាយតី**តិ យថាឧបទ្ទិតភយតោ បាលេតិ, តេនាហ “**រក្ខតី**”តិ, ឯតេន តាណ-សទ្ទស្ស កត្តុសាធនតមាហ។ យថុបទ្ទិតេន ភយេន ឧបទ្ទុតោ និលីយតិ ឯត្ថាតិ **លេណំ**, ឧបលយនំ, ឯតេន លេណ-សទ្ទស្ស អធិករណសាធនតមាហ។ “**សរតី**”តិ ឯតេន សរណ-សទ្ទស្ស កត្តុសាធនតមាហ។

អម្ពដ្ឋវំសកថាវណ្ណនា

២៧៤. **គង្គាយ ទក្ខិណតោ**តិ គង្គាយ នទិយា ទក្ខិណទិសាយ។ **អាវុធំ ន បរិវត្តតី**តិ សរំ វាសត្តិអាទី វា បរស្ស ឧបរិ ខិបិតុកាមស្ស ហត្ថំ ន បរិវត្តតិ, ហត្ថេ បន អបរិវត្តេន្តេ កុតោ អាវុធបរិវត្តនន្តិ អាហ “**អាវុធំ ន បរិវត្តតី**”តិ។ សោ កិរ “កថំ នាមាហំ ទិសាយ ទាសិយា កុច្ឆិម្ហិ និព្ពត្តោ”តិ តំ ហីនំ ជាតឹ ជិគុច្ឆន្តោ “ហន្ទាហំ យថា តថា ឥមំ ជាតឹ សោធេស្សាមី”តិ និក្ខតោ, តេនាហ “**ឥទានិ មេ មនោរថំ បូរេស្សាមី**”តិអាទិ។ វិជ្ជាពលេន រាជានំ តាសេត្វា តស្ស ធីតុយា លទ្ធកាលតោ បដ្ឋាយ ម្យាយំ ជាតិសោធិតា ភវិស្សតីតិ តស្ស អធិប្បាយោ។ **អម្ពដ្ឋំ នាម វិជ្ជ**ន្តិ សត្តានំ សរីរេ អព្ពុទ្ធំ ឋបេតីតិ អម្ពដ្ឋាតិ ឯវំ លទ្ធនាមំ វិជ្ជំ, មន្តន្តិ អត្ថោ។ យតោ អម្ពដ្ឋា ឯតស្មិ អត្ថីតិ អម្ពដ្ឋោតិ កណ្ហោ ឥសិ បញ្ញាយិត្ថ, តំពំសជាតតាយ អយំ មាណវោ “អម្ពដ្ឋោ”តិ វោហរីយតិ។

សេដ្ឋមន្តេ វេទមន្តេតិ អធិប្បាយោ។ មន្តានុភាវេន រញ្ញោ ពាហុក្ខម្ភមត្តំ ជាតំ តេន បនស្ស ពាហុក្ខម្ភេន រាជា, “កោ ជានាតិ, កឹ ភវិស្សតី”តិ ភីតោ ឧស្សង្កី ឧត្រាសោ អហោសិ, តេនាហ “**ភយេន វេធមានោ អដ្ឋាសី**”តិ។ **សោត្ថិ ភទ្ទន្តេតិ អាទិវចនំ អវោចុំ។** “អយំ មហានុភាវោ ឥសី”តិ មញ្ញមានា។

ឧន្ទ្រិយិស្សតីតិ វិប្បកិរិយិស្សតិ, តេនាហ “**ភិជ្ជិស្សតី**”តិ។ មន្តេ បរិវត្តិតេតិ ពាហុក្ខម្ភកមន្តស្ស បដិប្បស្សម្ភកវិជ្ជាសង្ខាតេ មន្តេ “**សរោ ឋិតរតូ**”តិ បរិវត្តិតេ។ ឯវរូបានញ្ហិ មន្តានំ ឯកំសេនេវ បដិប្បស្សម្ភកវិជ្ជា ហោន្តិយេវ យថា តំ កុសុមារកវិជ្ជានំ។ អត្តនោ ធីតុ អបវាទមោចនត្ថំ តស្ស ភុជិស្សករណំ។ តស្សានុរូបេ ឥស្សរិយេ ឋបនត្ថំ **ឧឡារេ ច នំ ឋានេ ឋបេសិ។**

ខត្តិយសេដ្ឋភាវវណ្ណនា

២៧៥. សមស្សាសនត្ថមាហ ករុណាយន្តោ, ន កុលីនភាវទស្សនត្ថំ, តេនាហ “**អថ ខោ ភគវា**”តិអាទិ។ **ព្រាហ្មណេសូ**តិ ព្រាហ្មណានំ សមីបេ, តតោ ព្រាហ្មណេហិ លទ្ធព្ពំ អាសនាទី សន្ធាយ “**ព្រាហ្មណានំ អន្តរេ**”តិ វុត្តំ។ កេវលំ សន្ធាយ កាតព្ពំ **សទ្ធំ**, បរលោកគតេ សន្ធាយ ន តតោ កិញ្ចិ អបត្ថេន្តេន កាតព្ពន្តិ អត្ថោ, តេនាហ “**មតកេ ឧទ្ទិស្ស កតភត្តេ**”តិ។ **មង្គលាទិភត្តេ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ឧស្សវទេវតារាធនាទី សង្គណ្ហាតិ។ **យញ្ញភត្តេ**តិ បាបសញ្ញមាទិវសេន កតភត្តេ។ **បាហុនកាន**ន្តិ អតិថីនំ។ **ខត្តិយភាវំ អប្បត្តោ** ឧភតោ សុជាតតាភាវតោ, តេនាហ “**អបរិសុទ្ធោតិ អត្ថោ**”តិ។

២៧៦. **ឥត្ថី ករិត្វា**តិ ឯត្ថ ករណំ កិរិយាសាមញ្ញវិសយន្តិ អាហ “**ឥត្ថី បរិយេសិត្វា**”តិ។ ព្រាហ្មណកញ្ញំ ឥត្ថី ខត្តិយកុមារស្ស ភរិយាភូតំ គហេត្វាបិ ខត្តិយាវ សេដ្ឋា, ហីនា ព្រាហ្មណាតិ យោជនា។ **បុរិសេន វា បុរិសំ ករិត្វា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **បករណេ**តិ រាគាទិវសេន បទុដ្ឋេ បក្ខលិតេ ការណេ, តេនាហ “**ទោសេ**”តិ។ ភស្សតិ និរត្ថកភាវេន ខិបីយតីតិ **ភស្សំ**, ឆារិកា។

២៧៧. **ជនិតស្មិ**ន្តិ កម្មកិលេសេហិ និព្ពត្តេ។ ជនេ ឯតស្មិន្តិ វា **ជនេតស្មិ**, មនុស្សេសូតិ អត្ថោ, តេនាហ “**គោត្តបដិសារិនោ**”តិ។ **សំសន្ទិត្វា**តិ យដេត្វា, អវិរុទ្ធំ កត្វាតិ អត្ថោ។

បឋមភាណវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

វិជ្ជាចរណកថាវណ្ណនា

២៧៨. **ឥទំ វដ្ដតី**តិ ឥទំ អជ្ឈេនាទិ កត្តុំ លព្ភតិ។ **ជាតិវាទវិនិពទ្ធា**តិ ជាតិសន្និស្សិតវាទេ វិនិពទ្ធា។ ព្រាហ្មណស្សេវ អជ្ឈេនជ្ឈាបនយជនយាជនាទយោតិ ឯវំ យេ អត្តុក្កំសនបរវម្ភនវសេន បវត្តា, តតោ ឯវ តេ **មានវាទបដិពទ្ធា** ច ហោន្តិ។ យេ បន **អាវាហវិវាហវិនិពទ្ធា**, តេ ឯវំ សម្ពន្ធត្ថយវសេន “អរហសិ វា មំ ត្វំ, ន វា មំ ត្វំ អរហសី”តិ ឯវំ បវត្តនកា។

យត្ថាតិ យស្សំ វិជ្ជាចរណសម្បត្តិយំ។ **លត្តិស្សាមា**តិ ឱលគ្គា អន្តោគធា ភវិស្សាមាតិ **ចិន្តយិម្ហ។** បរមត្ថតោ អវិជ្ជាចរណានិយេវ "វិជ្ជាចរណានី"តិ គហេត្វា បិតោ បរមត្ថតោ វិជ្ជាចរណេសុ វិភជិយមានេសុ សោ តតោ ទូរតោ អបនីតោ នាម ហោតីតិ អាហ "**ទូរមេវ អវក្កិបី**"តិ។ **សមុទាគមតោ បភុតី**តិអាទិសមុដ្ឋានតោ បដ្ឋាយ។

២៧៩. តិវិធំ សីលន្តិ ឧទ្ទុកាទិភេទំ តិវិធំ សីលំ។ **សីលវសេនេវា**តិ សីលបរិយាយេនេវ។ **កិញ្ចិ កិញ្ចី**តិ អហីសនាទិយមនិយមលក្ខណំ កិញ្ចិ កិញ្ចិ **សីលំ អត្ថិ។ តត្ថ តត្ថេវ លគ្គេយ្យា**តិ តស្មិំ តស្មិំយេវ ព្រាហ្មណសមយ សិទ្ធេ សីលមត្តេ "ចរណ"ន្តិ លគ្គេយ្យ។ **អដ្ឋបិ សមាបត្តិយោ ចរណន្តិ និយ្យាតិតា ហោន្តិ** រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈាននិទ្ទេសេនេវ អរូបជ្ឈានានម្បិ និទ្ទិដ្ឋភាវាបត្តិតោ និយ្យាតិតា និទស្សិតា។

ចតុអបាយមុខកថាវណ្ណនា

២៨០. អសម្បាបុណន្តោតិ អារភិត្វា សម្បត្តុំ អសក្កោន្តោ។ **អវិសហមានោ**តិ អារភិតុមេវ អសក្កោន្តោ។ **ខារិ**ន្តិ បរិក្ខារំ។ តំ បន វិភជិត្វា ទស្សេតុំ "**អរណី**"តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អរណី**តិ អគ្គិធមនកំ អរណីទ្វយំ។ **សុជា**តិ ទព្វិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន តិទណ្ឌតិយដិកាទី សង្គណ្ហាតិ **ខារិភរិត**ន្តិ ខារីហិ បុណ្ណំ។ ននុ ឧបសម្បន្នស្ស ភិក្ខុនោ សាសនិកោបិ យោ កោចិ អនុបសម្បន្នោ អត្ថតោ បរិចារកោវ, កឹ អង្គំ បន ពាហិរកបព្ពជិតេតិ តត្ថ វិសេសំ ទស្សេតុំ "**កាមញ្ចា**"តិអាទិ វុត្តំ។ **វុត្តនយេនា**តិ "កប្បិយករណ...បេ.... វត្តករណវសេនា"តិ ឯវំ វុត្តេន នយេន។ **បរិចារកោ ហោតិ** ឧបសម្បន្នភាវស្ស វិសិដ្ឋភាវតោ។ "នវកោដិសហស្សានី"តិអាទិនា (វិសុទ្ធិ. ១.២០; បដិ. ម. អដ្ឋ. ៣៧) វុត្តប្បភេទានំ អនេកសហស្សានំ សំវរវិនយានំ សមាទិយិត្វា វត្តនេន ឧបរិភូតា អគ្គភូតា សម្បទាតិ ហិ "ឧបសម្បទា"តិ វុច្ចតីតិ។ **គុណាធិកោបី**តិ គុណេហិ ឧក្កដ្ឋោបិ។ **អយំ បនា**តិ វុត្តលក្ខណោ តាបសោ។

តាបសា នាម កម្មវាទិកិរិយាវាទិនោ, ន សាសនស្ស បដាណីភូតា, យតោ នេសំ បព្ពជិតុំ អាគតានំ តិត្ថិយបរិវាសេន វិនាវ បព្ពជ្ជា អនុញ្ញាតាតិ កត្វា "**កស្មា បនា**"តិ ចោទនំ សមុដ្ឋបេតិ ចោទកោ។ អាចរិយោ "**យស្មា**"តិអាទិនា ចោទនំ បរិហរតិ។ "ឱសក្កិស្សតី"តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរិតុំ "**ឥមស្មិញ្ហី**"តិអាទិ វុត្តំ។ **ឧរុធារូបម**ន្តិ ឧរុធារានំ មត្ថកេនេវ អក្កមិត្វា គមនទូបមំ។ **អញ្ញោ**តិ អញ្ញោ ភិក្ខុ។ **អគ្គិសាល**ន្តិ អគ្គិហុត្តសាលំ។ **នានាទារូហី**តិ បលាសទណ្ឌាទិនានាវិធសមិធាទារូហិ។

ឥទន្តិ "ចតុទ្វារំ អាគារំ កត្វា"តិអាទិនា វុត្តំ។ **អស្សា**តិ អស្ស ចតុត្ថស្ស បុគ្គលស្ស។ **បដិបត្តិមុខ**ន្តិ កោហញ្ញបដិបត្តិយា មុខមត្តំ។ សោ ហិ នានាវិធេន កោហញ្ញេន លោកំ វិម្ហាបេន្តោ តត្ថ អច្ឆតិ, តេនាហ "**ឥមិនា ហិ មុខេន សោ ឯវំ បដិបជ្ជតី**"តិ។

ខលាទីសុ មនុស្សានំ សន្តិកេ ឧបតិដ្ឋិត្វា វីហិមុគ្គតិលមាសាទីនិ ភិក្ខាចរិយានិយាមេន សង្កឌ្ឍិត្វា ឧញ្ឆនំ ឧញ្ឆា, សា ឯវ ចរិយា វុត្តិ ឯតេសន្តិ **ឧញ្ឆាចរិយា។** អគ្គិបក្កេន ជីវន្តីតិ អគ្គិបក្កិកា, ន អគ្គិបក្កិកា **អនគ្គិបក្កិកា**។ ឧញ្ឆាចរិយា ហិ ខលេសុ គន្ត្វា ខលគ្គំ នាម មនុស្សេហិ ទិយ្យមានំ ធញ្ញំ គណ្ហន្តិ, តំ ឥមេ ន គណ្ហន្តីតិ អនគ្គិបក្កិកា នាម ជាតា។ **អសាមបាកា**តិ អសយំបាចកា។ អស្មមុដ្ឋិនា មុដ្ឋិបាសាណេន វត្តន្តីតិ **អស្មមុដ្ឋិកា។** ទន្តេន ឧប្បាដិតំ វក្កលំ រុក្ខត្តចោ ទន្តវក្កលំ, តេន វត្តន្តីតិ **ទន្តវក្កលិកា។** បវត្តំ រុក្ខាទិតោ បាតិតំ ផលំ ភុញ្ជន្តីតិ **បវត្តផលភោជិនោ។** ជិណ្ណបក្កតាយ បណ្ឌុភូតំ បលាសំ, តំសទិសញ្ច បណ្ឌុបលាសំ, តេន វត្តន្តីតិ **បណ្ឌុបលាសិកា**, សយំបតិតបុប្ផផលបត្តភោជិនោ។

ឥទានិ តេ អដ្ឋវិធេបិ សរូបតោ ទស្សេតុំ "**តត្ថា**"តិអាទិ វុត្តំ។ **សង្កឌ្ឍិត្វា**តិ ភិក្ខាចរិយាវសេន លទ្ធធញ្ញំ ឯកជ្ឈំ កត្វា។

បរិវេណំ នាម ទុក្ខាតិ បរវេសំ គេហតោ គេហំ គន្ត្វា បរិវេណំ នាម ទីនវុត្តិភាវេន ទុក្ខា។ បាសាណស្ស បរិគ្គហោ ទុក្ខោ បព្ពជិតស្សាតិ វា ទន្តេហេវ ឧប្បាដេត្វា ខាទន្តិ។

ឥមាហិ ចតូហិយេវាតិ "ខារិវិធំ អាទាយា"តិអាទិនា វុត្តាហិ ចតូហិ ឯវ តាបសបព្ពជ្ជាហីតិ។

២៨២. អបាយេ វិនាសេ និយុត្តោ **អាបាយិកោ។** តញ្ញាវ បរិបូរេតុំ អសក្កោន្តោ តេន អបរិបុណ្ណោ **អបរិបូរមានោ** , ករណេ ចេតំ បច្ចត្តវចនំ, តេនាហ "**អាបាយិកេនាបិ អបរិបូរមានេនា**"តិ។

បុព្ពកឥសិភាវានុយោគវណ្ណនា

២៨៣. ទីយតីតិ ទត្តិ, ទត្តិយេវ **ទត្តិក**ន្តិ អាហ “**ទិន្នក**”ន្តិ។ យទិ ព្រាហ្មណស្ស សម្មុខីភាវោ រញ្ញោ ន ទាតព្ពោ, កស្មាស្ស ឧបសង្កមនំ ន បដិក្ខិត្តន្តិ អាហ “**យស្មា បនា**”តិអាទិ។ **ខេត្តវិជ្ជាយា**តិ នីតិសត្ថេ។ **បយាត**ន្តិ សទ្ធំ, សស្សតិកំ វា, តេនាហ “**អភិហរិត្វា ទិន្ន**”ន្តិ។ កស្មា ភគវា “រញ្ញោ បសេនទិស្ស កោសលស្ស ទត្តិកំ ភុញ្ជតី”តិអាទិនា ព្រាហ្មណស្ស មម្មវចនំ អវោចាតិ តត្ថ ការណំ ទស្សេតុំ “**ឥទំ បន ការណ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។

២៨៤. **រថូបត្ថរេ**តិ រថស្ស ឧបរិ អត្ថរិតបទេសេ។ **បាកដមន្តន**ន្តិ បកាសភូតំ មន្តនំ។ តញ្ហិ សុទ្ទាទីហិ ញាយតីតិ ន រហស្សមន្តនំ។ **ភណតី**តិ អបិ នុ ភណតិ។

២៨៥. **បវត្តារោ**តិ បាវចនភាវេន វត្តារោ, យស្មា តេ តេសំ មន្តានំ បវត្តកា, តស្មា អាហ “**បវត្តយិតារោ**”តិ។ សុទ្ទេ ពហិ កត្វា រហោ ភាសិតព្ពដ្ឋេន មន្តា ឯវ, តំតំអត្ថបដិបត្តិហេតុតាយ បទន្តិ **មន្តបទំ**, អនុបនីតាសាធារណតាយ វា រហស្សភាវេន វត្តព្ពំ ហិតកិរិយាយ អធិគមុបាយំ។ **សជ្ឈាយិត**ន្តិ គាយនវសេន សជ្ឈាយិតំ, តំ បន ឧទត្តានុទត្តាទីនំ សរានំ សម្បាទនវសេនេវ ឥច្ឆិតន្តិ អាហ “**សរសម្បត្តិវសេនា**”តិ។ **អញ្ញេសំ វុត្ត**ន្តិ បាវចនភាវេន អញ្ញេសំ វុត្តំ។ **សមុបព្យូឡ្ហ**ន្តិ សង្គហេត្វា ឧបរូបរិ សញ្ញូឡ្ហំ។ **រាសិកត**ន្តិ ឥរុវេទយជុវេទសាមវេទាទិវសេន , តត្ថាបិ បច្ចេកំ មន្តព្រហ្មាទិវសេន, អជ្ឈាយានុវាកាទិវសេន ច រាសិកតំ។

តេសន្តិ មន្តានំ កត្តូនំ។ **ទិព្ពេន ចក្ខុនា ឱលោកេត្វា**តិ ទិព្ពចក្ខុបរិភណ្ឌេន យថាកម្មូបគញាណេន សត្តានំ កម្មស្សកតាទី បច្ចក្ខតោ ទស្សនដ្ឋេន ទិព្ពចក្ខុសទិសេន បុព្ពេនិវាសញាណេន អតីតកប្បេ ព្រាហ្មណានំ មន្តជ្ឈេនវិធិញ្ច ឱលោកេត្វា។ **បាវចនេន សហ សំសន្ទិត្វា**តិ កស្សបសម្មាសម្ពុទ្ធស្ស យំ វចនំ វដ្ដសន្និស្សិតំ, តេន សហ អវិរុទ្ធំ កត្វា។ ន ហិ តេសំ វិវដ្ដសន្និស្សិតោ អត្ថោ បច្ចក្ខោ ហោតិ។ **អបរាបរេ បនា**តិ អដ្ឋកាទីហិ អបរាបរេ បច្ឆិមា ឱក្កាករាជកាលាទីសុ ឧប្បន្នា។ **បក្ខិបិត្វា**តិ អដ្ឋកាទីហិ គន្ថិតមន្តបទេសុ កិលេសសន្និស្សិតបទានំ តត្ថ តត្ថ បទេ បក្ខិបនំ កត្វា។ **វិរុទ្ធេ អកំសូ**តិ ព្រាហ្មណធម្មិកសុត្តាទីសុ អាគតនយេន សំកិលេសិកត្ថទីបនតោ បច្ចនីកភូតេ អកំសុ។ **ឥធា**តិ “ត្យាហំ មន្តេ អធីយាមី”តិ ឯតស្មឹ ឋានេ។ **បដិញ្ញំ អគ្គហេត្វា**តិ “តំ កឹ មញ្ញសី”តិ ឯវំ បដិញ្ញំ អគ្គហេត្វាវ។

២៨៦. **និរាមគន្ធា**តិ កិលេសាសុចិវសេន វិស្សគន្ធរហិតា។ **អនិត្ថិគន្ធា**តិ ឥត្ថីនំ គន្ធមត្តស្សបិ អវិសហនេន ឥត្ថិគន្ធរហិតា។ ឯត្ថ ច “**និរាមគន្ធា**”តិ ឯតេន តេសំ បោរាណានំ ព្រាហ្មណានំ វិក្ខម្ភិតកិលេសតំ ទស្សេតិ, “**អនិត្ថិគន្ធា ព្រហ្មចារិនោ**”តិ ឯតេន ឯកវិហារិតំ, “**រជោជល្លធរា**”តិ ឯតេន មណ្ឌនវិភូសនានុយោគាភាវំ, “**អរញ្ញាយតនេ បព្ពតបាទេសុ វសីសូ**”តិ ឯតេន មនុស្សូបចារំ បហាយ វិវិត្តាវាសំ, “**វនមូលផលាហារា វសីសូ**”តិ ឯតេន សាលិមំសោទនាទិបណីតាហារបដិក្ខេបំ, “**យទា**”តិអាទិនា យានវាហនបដិក្ខេបំ, “**សព្ពទិសាសូ**”តិអាទិនា រក្ខាវរណបដិក្ខេបំ, ឯវញ្ច វទន្តោ មិច្ឆាបដិបទាបក្ខិកំ សាចរិយស្ស អម្ពដ្ឋស្ស វុត្តី ឧបាទាយ សម្មាបដិបទាបក្ខិកាបិ តេសំ ព្រាហ្មណានំ វុត្តិ អរិយវិនយេ សម្មាបដិបត្តី ឧបាទាយ មិច្ឆាបដិបទាយេវ។ កុតស្ស សល្លេខបដិបត្តិយុត្តតាតិ។ “ឯវំ សុតេ”តិអាទិនា ភគវា អម្ពដ្ឋំ សន្តជ្ជេន្តោ និគ្គណ្ហាតីតិ ទស្សេតិ។

វេឋកេហីតិ វេឋកបដ្ដកាហិ។ **សមន្តានគរ**ន្តិ នគរស្ស សមន្តតោ។ **កតសុធាកម្មំ** បាការស្ស អធោភាគេ ឋានំ វុច្ចតីតិ អធិប្បាយោ។

ទ្វេលក្ខណទស្សនវណ្ណនា

២៨៧. **ន សក្កោតិ**សង្កុចិតេ ឥរិយាបថេ អនវសេសតោ តេសំ ទុព្ពិភាវនតោ។ **គវេសី**តិ ញាណេន បរិយេសនមកាសិ។ **សមានយី**តិ ញាណេន សង្កលេន្តោ សម្មា អានយិ សមាហរិ។ “**កង្ខតី**”តិ បទស្ស អាកង្ខតីតិ អយមត្ថោតិ អាហ “**អហោ វត បស្សេយ្យន្តិ បត្ថនំ ឧប្បាទេតី**”តិ។ **កិច្ឆតី**តិ កិលមតិ។ “**កង្ខតី**”តិ បទស្ស បុព្ពេ អាសិសនត្ថតំ វត្វា ឥទានិស្ស សំសយត្ថតមេវ វិកប្បន្តរវសេន ទស្សេន្តោ “**កង្ខាយ វា ទុព្ពលា វិមតិ វុត្តា**”តិ អាហ។ **តីហិ ធម្មេហី**តិ តិប្បការេហិ សំសយធម្មេហិ។ **កាលុសិយភាវោ**តិ អប្បសន្នតាយ ហេតុភូតោ អាវិលភាវោ។

យស្មា ភគវតោ កោសោហិតំ សព្ពពុទ្ធានំ អាវេណិកំ អញ្ញេហិ អសាធារណំ វត្ថគុយ្ហំ សុវិសុទ្ធកញ្ចនមណ្ឌលសន្និកាសំ, អត្តនោ សណ្ឋានសន្និវេសសុន្ទរតាយ អាជានេយ្យគន្ធហត្ថិនោ វរង្គបរមចារុភាវំ, វិក

សមានតបនិយាវិទ្ធសមុជ្ជលកេសរាវត្តវិលាសំ, សញ្ឈាបភានុរញ្ជិតជលវនន្តរាភិលក្ខិតសម្បុណ្ណចន្ទមណ្ឌលសោភញ្ច អត្តនោ សិរិយា អភិភុយ្យ វិរាជតិ, យំ ពាហិរព្ភន្តរមលេហិ អនុបក្កិលិដ្ឋតាយ, ចិរកាលំ សុបរិចិតព្រហ្មចរិយាធិការតាយ, សុសណ្ឋិតសណ្ឋានសម្បត្តិយា ច , កោបិនម្បិ សន្តំ អកោបិនមេវ, តស្មា វុត្តំ "**ភគវតោ ហី**"តិអាទិ។ **បហូតភាវ**ន្តិ បុថុលភាវំ។ ឯត្តេវ ហិ តស្ស សំសយោ, តនុមុទុសុកុមារតាទីសុ បនស្ស គុណេសុ វិចារណា ឯវ នាហោសិ។

២៨៨. **ហិរិករណោកាស**ន្តិ ហិរិយិតព្ពដ្ឋានំ។ **ឆាយ**ន្តិ បដិពិម្ពំ។ កថំ កីទិសន្តិ អាហ "**ឥទ្ធិយា**"តិអាទិ។ **ឆាយារូបកមត្ត**ន្តិ ភគវតោ បដិពិម្ពរូបំ។ តញ្ច ខោ ពុទ្ធសន្តានតោ វិនិមុត្តត្តា រូបកមត្តំ ភគវតោ សរីរវណ្ណសណ្ឋានាវយវំ ឥទ្ធិមយំ ពិម្ពកមត្តំ។ តំ បន រូបកមត្តំ ទស្សេន្តោ ភគវា យថា អត្តនោ ពុទ្ធរូបំ ន ទិស្សតិ, តថា កត្វា ទស្សេតិ។ **និន្នេត្វា**តិ នីហរិត្វា។ **កល្លោសី**តិ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនេ កុសលោ ឆេកោ អសិ។ **តថាករណេនា**តិ កថិនសូចី វិយ ករណេន។ **ឯត្តា**តិ បហូតជិវ្ហាយ។ **មុទុភាវោ បកាសិតោ** អមុទុនោ ឃនសុខុមភាវាបាទនត្ថំ អសក្កុណេយ្យត្តា **ទីឃភាវោ, តនុភាវោ** ចាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

២៩១. "**អត្ថចរកេនា**"តិ ឥមិនា ព្យតិរេកមុខេន អនត្ថចរកតំយេវ វិភាវេតិ។ **ន អញ្ញត្រា**តិ ន អញ្ញស្មិំ សុគតិយន្តិ អត្ថោ។ **ឧបនេត្វា ឧបនេត្វា**តិ តំ តំ ទោសំ ឧបនេត្វា ឧបនេត្វា, តេនាហ "**សុដ្ឋុ ទាសាទិភាវំ អារោបេត្វា**"តិ។ **បាតេសី**តិ បវដ្ដនវសេន បាតេសិ។

បោក្ខរសាតិពុទ្ធូបសង្កមនវណ្ណនា

២៩៣-៦. **អាគមា នុ**តិ អាគតោ នុ។ **ខោ**តិ និបាតមត្តំ។ **ឥធា**តិ ឯត្ថ, តុម្ហាកំ សន្តិកន្តិ អត្ថោ។ **អធិវាសេតូ**តិ សាទិយតុ, តំ បន សាទិយនំ មនសា សម្បដិគ្គហោ ហោតីតិ អាហ "**សម្បដិច្ឆតូ**"តិ។

២៩៧. **យាវទត្ថ**ន្តិ យាវ អត្ថោ, តាវ ភោជនេន តទា កតន្តិ អត្ថោ។ **ឱណិត្ត**ន្តិ អាមិសាបនយនេន សុចិកតំ, តេនាហ "**ហត្ថេ ច បត្តញ្ច ធោវិត្វា**"តិ។

២៩៨. **អនុបុព្ពឹ កថ**ន្តិ អនុបុព្ពំ កថេតព្ពកថំ, តេនាហ "**អនុបដិបាដិកថ**"ន្តិ។ កា បន សា? ទានាទិកថាតិ អាហ "**ទានានន្តរំ សីល**"ន្តិអាទិ។ តេន ទានកថា តាវ បចុរជនេសុបិ បវត្តិយា សព្ពសាធារណត្តា, សុករត្តា, សីលេ បតិដ្ឋានស្ស ឧបាយភាវតោ ច អាទិតោ កថេតព្ពា។ បរិច្ចាគសីលោ ហិ បុគ្គលោ បរិគ្គហិតវត្ថូសុ និស្សង្គភាវតោ សុខេនេវ សីលានិ សមាទិយតិ, តត្ថ ច សុប្បតិដ្ឋិតោ ហោតិ។ សីលេន ទាយកបដិគ្គាហកសុទ្ធិតោ បរានុគ្គហំ វត្វា បរបីឡានិវត្តិវចនតោ, កិរិយធម្មំ វត្វា អកិរិយធម្មវចនតោ, ភោគសម្បត្តិហេតុំ វត្វា ភវសម្បត្តិហេតុវចនតោ ច **ទានកថានន្តរំ សីលកថា** កថេតព្ពា, តញ្ចេ ទានសីលំ វដ្ដនិស្សិតំ, អយំ ភវសម្បត្តិ តស្ស ផលន្តិ ទស្សនត្ថំ ឥមេហិ ច ទានសីលមយេហិ បណីតបណីតតរាទិភេទភិន្នេហិ បុញ្ញកិរិយវត្ថូហិ ឯតា ចាតុមហារាជិកាទីសុ បណីតបណីតតរាទិភេទភិន្នា អបរិមេយ្យា ទិព្ពភោគសម្បត្តិយោ លទ្ធព្ពាតិ ទស្សនត្ថំ តទនន្តរំ សគ្គកថា។ ស្វាយំ សគ្គោ រាគាទីហិ ឧបក្កិលិដ្ឋោ, សព្ពថានុបក្កិលិដ្ឋោ អរិយមគ្គោតិ ទស្សនត្ថំ **សគ្គានន្តរំ មគ្គោ** កថេតព្ពោ។ មគ្គញ្ច កថេន្តេន តទធិគមុបាយសន្ទស្សនត្ថំ សគ្គបរិយាបន្នាបិ, បគេវ ឥតរេ សព្ពេបិ កាមា នាម ពហ្វាទីនវា អនិច្ចា អទ្ធុវា វិបរិណាមធម្មាតិ **កាមានំ អាទីនវោ**, ហីនា គម្មា បោថុជ្ជនិកា អនរិយា អនត្ថសញ្ហិតាតិ តេសំ **ឱការោ** លាមកភាវោ, សព្ពេបិ ភវា កិលេសានំ វត្ថុភូតាតិ **តត្ថ សំកិលេសោ**, សព្ពសំកិលេសវិប្បមុត្តំ និព្ពានន្តិ **នេក្ខម្មេ អានិសំសោ** ច កថេតព្ពោតិ អយមត្ថោ ពោធិតោតិ វេទិតព្ពោ។ **មគ្គោ**តិ ចេត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទេន អាទិអត្ថទីបនតោ "កាមានំ អាទីនវោ"តិ ឯវមាទីនំ សង្គហោតិ ឯវមយំ អត្ថវណ្ណនា កតាតិ វេទិតព្ពា។ "តស្ស ឧប្បត្តិអាការទស្សនត្ថ"ន្តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ មគ្គញាណំ អសង្ខតធម្មារម្មណំ, ន សង្ខតធម្មារម្មណន្តិ ចោទនំ សន្ធាយាហ "**តញ្ហិ**"តិអាទិ។ តត្ថ **បដិវិជ្ឈន្ត**ន្តិ អសម្មោហបដិវេធវសេន បដិវិជ្ឈន្តំ, តេនាហ "**កិច្ចវសេនា**"តិ។

បោក្ខរសាតិឧបាសកត្តបដិវេទនាកថាវណ្ណនា

២៩៩. ឯត្ថ ច "**ទិដ្ឋធម្មោ**"តិអាទិ បាឡិយំ ទស្សនំ នាម ញាណទស្សនតោ អញ្ញម្បិ អត្ថិ, តន្និវត្តនត្ថំ "បត្តធម្មោ"តិ វុត្តំ។ បត្តិ ច ញាណសម្បត្តិតោ អញ្ញម្បិ វិជ្ជតីតិ តតោ វិសេសទស្សនត្ថំ "វិទិតធម្មោ"តិ វុត្តំ។ សា បនេសា វិទិតធម្មតា ឯកទេសតោបិ ហោតីតិ និប្បទេសតោ វិទិតភាវំ ទស្សេតុំ "បរិយោគាឡ្ហធម្មោ"តិ វុត្តំ។ តេនស្ស សច្ចាភិសម្ពោធំយេវ ទីបេតិ។ មគ្គញាណញ្ហិ ឯកាភិសមយវសេន បរិញ្ញាទិកិច្ចំ សាធេន្តំ និប្បទេសេន ចតុសច្ចធម្មំ សមន្តតោ ឱគាឡ្ហំ នាម ហោតិ, តេនាហ "**ទិដ្ឋោ អរិយសច្ចធម្មោ ឯតេនាតិ ទិដ្ឋធម្មោ**"តិ។

តិណ្ណា វិចិកិច្ឆាតិ សប្បដិភយកន្តារសទិសា សោឡសវត្ថុកា, អដ្ឋវត្ថុកា ច តិណ្ណា វិតិណ្ណា វិចិកិច្ឆា។ **វិគតា កថង្កថា**តិ បវត្តិអាទីសុ។ “ឯវំ នុ ខោ, ន នុ ខោ”តិ ឯវំ បវត្តិកា វិគតា សមុច្ឆិន្នា កថង្កថា។ **វេសារជ្ជប្បត្តោ**តិ សារជ្ជករានំ បាបធម្មានំ បហីនត្តា, តប្បដិបក្ខេសុ ច សីលាទិគុណេសុ សុប្បតិដ្ឋិតត្តា វេសារជ្ជំ វិសារទភាវំ វេយ្យត្តិយំ បត្តោ អធិគតោ។ សាយំ វេសារជ្ជប្បត្តិ សុប្បតិដ្ឋិតភាវោតិ កត្វា អាហ “**សត្ថុសាសនេ**”តិ។ អត្តនា បច្ចក្ខតោ ទិដ្ឋត្តា អធិគតត្តា ន បរំ បច្ចេតិ, ន តស្ស បរោ បច្ចេតព្វោ អត្ថីតិ **អបរប្បច្ចយោ។** យំ បនេត្ថ វត្តព្វំ អវុត្តំ, តំ បរតោ អាគមិស្សតិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

អម្ពដ្ឋសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

៤. សោណទណ្ឌសុត្តវណ្ណនា

៣០០. សុន្ទរភាវេន សាតិសយានិ អង្គានិ ឯតេសំ អត្ថីតិ អង្គា, រាជកុមារាតិ អាហ “**អង្គា នាម អង្គបាសាទិកតាយា**”តិអាទិ។ **ឥធាបិ អធិប្បេតា**, ន អម្ពដ្ឋសុត្តេ ឯវ។ **អាគន្តុំ ន ទស្សន្តី**តិ អាគមនេ អាទីនវំ ទស្សេត្វា បដិក្ខិបនវសេន អាគន្តុំ ន ទស្សន្តិ, នានុជានិស្សន្តីតិ អធិប្បាយោ។ នីលាសោកកណិការកោវិឡារកុន្ទរាជរុក្ខេហិ សម្មិស្សតាយ តំ ចម្បកវនំ “**នីលាទិបញ្ចវណ្ណកុសុមបដិមណ្ឌិត**”ន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ន ចម្បករុក្ខានំយេវ នីលាទិបញ្ចកុសុមតាយាតិ វទន្តិ។ “**ភគវា កុសុមគន្ធសុគន្ធេ ចម្បកវនេ វិហរតី**”តិ ឥមិនា ន មាបនកាលេ ឯវ តស្មិំ នគរេ ចម្បករុក្ខា ឧស្សន្នា, អថ ខោ អបរភាគេ បីតិ ទស្សេតិ។ មាបនកាលេ ហិ ចម្បកានំ ឧស្សន្នតាយ សា នគរី “ចម្បា”តិ នាមំ លភិ។ **ឥស្សរត្តា**តិ អធិបតិភាវតោ។ សេនា ឯតស្ស អត្ថីតិ សេនិកោ, សេនិកោ ឯវ **សេនិយោ**, អត្ថិតា ចេត្ថ ពហុភាវវិសិដ្ឋាតិ វុត្តំ “**មហតិយា សេនាយ សមន្នាគតត្តា**”តិ។

៣០១-២. **សំហតា**តិ សន្និបតិតា, “សង្ឃិនោ”តិ វត្តព្ពេ “**សង្ឃី**”តិ បុថុត្តេ ឯកវចនំ ព្រាហ្មណគហបតិកានំ អធិប្បេតត្តា, តេនាហ “**ឯតេស**”ន្តិ។ រាជរាជញ្ញាទីនំ ភណ្ឌធរា បុរិសា ខតា, នេសំ តាយនតោ **ខត្តា។** សោ ហិ យេហិ យត្ថ បេសិតោ, តត្ថ តេសំ ទោសំ បរិហរន្តោ យុត្តបត្តវសេន បុច្ឆិតមត្ថំ កថេតិ, តេនាហ “**បុច្ឆិតបញ្ហេព្យាករណសមត្ថោ**”តិ។ កុលាបទេសាទិនា មហតី មត្តា ឯតស្សាតិ **មហាមត្តោ។**

សោណទណ្ឌគុណកថាវណ្ណនា

៣០៣. វិសិដ្ឋំ រជ្ជំ វិរជ្ជំ, វិរជ្ជមេវ វេរជ្ជំ យថា “វេកតំ វេសយ”ន្តិ, នានាវិធំ វេរជ្ជំ **នានាវេរជ្ជំ**, តត្ថ ជាតាតិអាទិនា សព្ពំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ **ឧត្តមព្រាហ្មណោ**តិ អភិជនសម្បត្តិយា វិត្តសម្បត្តិយា វិជ្ជាសម្បត្តិយា ឧក្កតតរោ, ឧឡារោ វា ព្រាហ្មណោ។ **អសន្និបាតោ**តិ លាភមច្ឆរេន និប្បីឡិតតាយ អសន្និបាតោ វិយ ភវិស្សតិ។

“អង្គេតិ គមេតិ ញាបេតីតិ **អង្គំ**, ហេតូតិ អាហ “**ឥមិនាបិ ការណេនា**”តិ។ “ឧភតោ សុជាតោ”តិ ឯត្តកេ វុត្តេ យេហិ កេហិចិ ទ្វីហិ ភាគេហិ សុជាតតា វិញ្ញាយេយ្យ។ សុជាត-សទ្ទោ ច “សុជាតោ ចារុទស្សនោ”តិអាទីសុ (ថេរគា. ៨១៨) អារោហសម្បត្តិបរិយាយោតិ ជាតិវសេនេវ សុជាតតំ វិភាវេតុំ “**មាតិតោ ច បិតិតោ ចា**”តិ វុត្តំ។ អនោរសបុត្តវសេនាបិ លោកេ មាតុបិតុសមញ្ញា ទិស្សតិ, ឥធ បនស្ស ឱរសបុត្តវសេនេវ ឥច្ឆិតាតិ ទស្សេតុំ “**សំសុទ្ធគហណិកោ**”តិ វុត្តំ។ គព្ភំ គណ្ហាតិ ធារេតីតិ **គហណី**, គព្ភាសយសញ្ញិតោ មាតុកុច្ឆិប្បទេសោ។ យថាភុត្តស្ស អាហារស្ស វិបាចនវសេន គណ្ហនតោ អឆឌ្ឌនតោ **គហណី**, កម្មជតេជោធាតុ។

បិតា ច មាតា ច បិតរោ, បិតូនំ បិតរោ បិតាមហា, តេសំ យុគោ ទ្វន្ទោ **បិតាមហយុគោ**, តស្មា, យាវ សត្តមា បិតាមហយុគា បិតាមហទ្វន្ទាតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឯវញ្ហិ បិតាមហគ្គហណេនេវ មាតាមហោបិ គហិតោតិ។ សោ អដ្ឋកថាយំ វិសុំ ន ឧទ្ធដោ។ យុគ-សទ្ទោ ចេត្ថ ឯកសេសនយេន ទដ្ឋព្ពោ “យុគោ ច យុគោ ច យុគា”តិ។ ឯវញ្ហិ តត្ថ តត្ថ ទ្វន្ទំ គហិតមេវ ហោតិ, តេនាហ “**តតោ ឧទ្ធំ សព្ពេបិ បុព្ពបុរិសា បិតាមហគ្គហណេនេវ គហិតា**”តិ។ បុរិសគ្គហណញ្ចេត្ថ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសវសេន កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯវញ្ហិ “មាតិតោ”តិ បាឡិវចនំ សមត្ថិតំ ហោតិ។ **អក្ខិត្តោ**តិ អប្បត្តខេបោ។ **អនវក្ខិត្តោ**តិ សទ្ធថាលិបាកាទីសុ ន អវក្ខិត្តោ ន ឆឌ្ឌិតោ។ **ជាតិវាទេនា**តិ ហេតុម្ហិ ករណវចនន្តិ ទស្សេតុំ “**កេន ការណេនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ ឯត្ថ ច “**ឧភតោ...បេ. ... បិតាមហយុគា**”តិ ឯតេន ព្រាហ្មណស្ស យោនិទោសាភាវោ ទស្សិតោ សំសុទ្ធគហណិកភាវកិត្តនតោ, “**អក្ខិត្តោ**”តិ ឥមិនា កិរិយាបរាធាភាវោ។ កិរិយាបរាធេន ហិ សត្តា ខេបំ បាបុណន្តិ។ “**អនុបក្កុដ្ឋោ**”តិ ឥមិនា អយុត្តសំសគ្គាភាវោ។ អយុត្តសំសគ្គម្បិ ហិ បដិច្ច សត្តា អក្កោសំ លភន្តិ។

ឥស្សរោតិ អាធិបតេយ្យសំវត្តនិយកម្មពលេន ឦសនសីលោ, សា បនស្ស ឥស្សរតា វិភវសម្បត្តិបច្ចយា បាកដា ជាតាតិ អឌ្ឍតាបរិយាយភាវេនេវ វទន្តោ “**អឌ្ឍោតិ ឥស្សរោ**”តិ អាហ។ មហន្តំ ធនំ អស្ស ភូមិគតញ្ចេវ វេហាសដ្ឋញ្ចាតិ **មហទ្ធនោ។ តស្សា**តិ តស្ស តស្ស ។ **វទន្តិ** “អន្វយតោ, ព្យតិរេកតោ ច អនុបសង្កមនការណំ កិត្តេមា”តិ។

អធិករូបោតិ វិសិដ្ឋរូបោ ឧត្តមសរីរោ។ ទស្សនំ អរហតីតិ **ទស្សនីយោ**, តេនាហ “**ទស្សនយោគ្គោ**”តិ។ បសាទំ អាវហតីតិ **បាសាទិកោ**, តេនាហ “**ចិត្តប្បសាទជននតោ**”តិ។ **វណ្ណស្សា**តិ វណ្ណធាតុយា។ **សរីរន្តិ** សន្និវេសវិសិដ្ឋំ ករចរណគីវាសីសាទិអវយវសមុទាយំ, សោ ច សណ្ឋានមុខេន គយ្ហតីតិ “**បរមាយ វណ្ណបោក្ខ**

វតាយាតិ…បេ…. សម្បត្តិយា ចា”តិ វុត្តំ។ សព្ពវណ្ណេសុ សុវណ្ណវណ្ណោវ ឧត្តមោតិ វុត្តំ “**សេដ្ឋេន សុវណ្ណវណ្ណេន សមន្នាគតោ**”តិ។ តថា ហិ ពុទ្ធា, ចក្កវត្តិនោ ច សុវណ្ណវណ្ណាវ ហោន្តិ។ **ព្រហ្មវច្ចសី**តិ ឧត្តមសរីរាភោ, សុវណ្ណាភោ តច្ឆេវ អត្ថោ។ តមេវ ហិ អត្ថំ សន្ធាយ “**មហាព្រហ្មុនោ សរីរសទិសេនេវ សរីរេន សមន្នាគតោ**”តិ វុត្តំ, ន ព្រហ្មុជុគត្តតំ។ **អខុទ្ទាវកាសោ ទស្សនាយា**តិ អារោហបរិណាហសម្បត្តិយា, អវយវបារិបូរិយា ច ទស្សនាយ ឱកាសោ ន ខុទ្ទកោ, តេនាហ “**សព្ពានេវា**”តិអាទិ។

យមនិយមលក្ខណំ **សីលមស្ស អត្ថីតិ សីលវា។** តំ បនស្ស វត្តព្ពតាយ **វុទ្ធំ វឌ្ឍិតំ អត្ថីតិ វុទ្ធសីលី។** តេន ច សព្ពទា សម្មាយោគតោ **វុទ្ធសីលេន សមន្នាគតោ។ សព្ពមេតំ បញ្ចសីលមត្តមេវ សន្ធាយ វទន្តិ** តតោ បរំ សីលស្ស តត្ថ អភាវតោ, តេសញ្ច អជាននតោ។

ឋានករណសម្បត្តិយា, សិក្ខាសម្បត្តិយា ច កត្ថចិបិ អនូនតាយ បរិមណ្ឌលបទានិ ព្យញ្ជនានិ អក្ខរានិ ឯតិស្សាតិ **បរិមណ្ឌលបទព្យញ្ជនា។** អថ វា បជ្ជតិ អត្ថោ ឯតេនាតិ បទំ, នាមាទិ។ យថាធិប្បេតមត្ថំ ព្យញ្ជេតីតិ ព្យញ្ជនំ, វាក្យំ។ តេសំ បរិបុណ្ណតាយ **បរិមណ្ឌលបទព្យញ្ជនា។** អត្ថញាបនេ សាធនតាយ វាចាវ ករណន្តិ **វាក្ករណំ,** ឧទាហារឃោសោ។ **គុណបរិបុណ្ណភាវេន** តស្ស ព្រាហ្មណស្ស, តេន វា ភាសិតព្ពអត្ថស្ស។ **បូរេ** បុណ្ណភាវេ។ **បូរេ**តិ ច បុរិមស្មិំ អត្ថេ អាធារេ ភុម្មំ, ទុតិយស្មិំ វិសយេ។ “**សុខុមាលត្តនេនា**”តិ ឥមិនា តស្សា វាចាយ មុទុសណ្ហភាវមាហ។ **អបលិពុទ្ធាយ** បិត្តសេម្ហាទីហិ។ **សន្ទិដ្ឋំ** សព្ពំ ទស្សេត្វា វិយ ឯកទេសំ កថនំ។ **វិលម្ពិតំ** សណិកំ ចិរាយិត្វា កថនំ។ “សន្ទិទ្ធវិលម្ពិតាទី”តិ វា បាឋោ។ តត្ថ **សន្ទិទ្ធំ** សន្ទេហជនកំ។ **អាទិ**-សទ្ទេន ទុក្ខលិតានុកឌ្ឍិតាទី សង្គណ្ហាតិ។ “**អាទិមជ្ឈបរិយោសានំ បាកដំ កត្វា**”តិ ឥមិនា តស្សា វាចាយ អត្ថបារិបូរិំ វទន្តិ។

“**ជិណ្ណោ**”តិអាទីនិ បទានិ សុវិញ្ញេយ្យានិ, ហេដ្ឋា វុត្តត្តានិ ច។ ទុតិយនយេ បន **ជិណ្ណោ**តិ នាយំ ជិណ្ណតា វយោមត្តេន, អថ ខោ កុលបរិវដ្ដេន បុរាណតាតិ អាហ “**ជិណ្ណោតិ បោរាណោ**”តិអាទិ, តេន តស្ស ព្រាហ្មណស្ស កុលវសេន ឧទិតោទិតភាវមាហ។ ជាតិវុទ្ធិយា “វយោអនុប្បត្តោ”តិ វក្ខមានត្តា, គុណវុទ្ធិយា តតោ សាតិសយត្តា ច “**វុទ្ធោតិ សីលាចារាទិគុណវុទ្ធិយា យុត្តោ**”តិ អាហ។ តថា ជាតិមហល្លកតាយ វក្ខមានត្តា “**មហល្លកោ**”តិ បទេន វិភវមហត្តតា យោជិតា។ **មគ្គបដិបន្នោ**តិ ព្រាហ្មណានំ បដិបត្តិវីថិ ឧបគតោ តំ អវោក្កម្ម ចរណតោ។ **អន្តិមវយ**ន្តិ បច្ឆិមវយំ។

ពុទ្ធគុណកថាវណ្ណនា

៣០៤. តាទិសេហិ មហានុភាវេហិ សទ្ធឹ យុគគ្គាហវសេនបិ ទហនំ ន មាទិសានំ អនុច្ឆវិកំ, កុតោ បន ឧក្កំសនន្តិ ឥទំ ព្រាហ្មណស្ស ន យុត្តរូបន្តិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ន ខោ បន មេតំ យុត្ត**”ន្តិអាទិ។ **សទិសា**តិ ឯកទេសេន សទិសា។ ន ហិ ពុទ្ធានំ គុណេហិ សព្ពថា សទិសា កេចិបិ គុណា អញ្ញេសុ លព្ភន្តិ។ **ឥតរេ**តិ អត្តនោ គុណេហិ អសទិសគុណេ។ **ឥទ**ន្តិ ឥទំ អត្ថជាតំ។ **គោបទក**ន្តិ គាវិយា បទេ ឋិតឧទកំ។

សដ្ឋិកុលសតសហស្សន្តិ សដ្ឋិសហស្សាធិកំ កុលសតសហស្សំ **កុលបរិយាយេនា**តិ សុទ្ធោទនមហារាជស្ស កុលានុក្កមេន **អាគតំ។ តេសុបី**តិ តេសុបិ ចតូសុ និធីសុ។ **គហិតគហិត**ន្តិ គហិតំ គហិតំ ឋានំ បូរតិយេវ ផនេន បដិបាកតិកមេវ ហោតិ។ **អបរិមាណោយេវា**តិ “ឯត្តកោ ឯសោ”តិ កេនចិ បរិច្ឆិន្ទិតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ អបរិច្ឆិន្នោ ឯវ។

តត្ថាតិ មញ្ចកេ។ **សីហសេយ្យំ កប្បេសី**តិ យថា រាហុ អសុរិន្ទោ អាយាមតោ, វិត្ថារតោ ឧព្ពេធតោ ច ភគវតោ រូបកាយស្ស បរិច្ឆេទំ គហេតុំ ន សក្កោតិ, តថា រូបំ ឥទ្ធាភិសង្ខារំ អភិសង្ខរោន្តោ សីហសេយ្យំ កប្បេសិ។

កិលេសេហិ អារកត្តា បរិសុទ្ធដ្ឋេន **អរិយ**ន្តិ អាហ “**អរិយំ ឧត្តមំ បរិសុទ្ធ**”ន្តិ។ **អនវជ្ជដ្ឋេន កុសលំ,** ន សុខវិបាកដ្ឋេន។ កត្ថចិ **ចតុរាសីតិបាណសហស្សានិ**, កត្ថចិ **អបរិមាណាបិ ទេវមនុស្សា** យស្មា ចតុវីសតិយា ឋានេសុ អសង្ខ្យេយ្យា អបរិមេយ្យា ទេវមនុស្សា **មគ្គផលាមតំ** បិវឹសុ, កោដិសតសហស្សាទិបរិមាណេនបិ ពហូ ឯវ, **តស្មា** អនុត្តរាចារសិក្ខាបនវសេន ភគវា **ពហូនំ អាចរិយោ។ តេ**តិ កាមរាគតោ អញ្ញេ ភគវតោ បហីន កិលេសេ។ **កេឡនា**តិ កេឡាយនា ផនាយនា។

អបាបបុរេក្ខារោតិ អបាបេ បុរេ ករោតិ, ន វា បាបំ បុរតោ ករោតីតិបិ អបាបបុរេក្ខារោតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ “**អបាបេ នវលោកុត្តរធម្មេ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អបាបេ**តិ បាបបដិបក្ខេ, បាបរហិតេ ច។ ព្រហ្មនិ សេដ្ឋេ ពុទ្ធេ ភគវតិ ភវា តស្ស ធម្មទេសនាវសេន អរិយាយ ជាតិយា ជាតត្តា, ព្រហ្មនោ វា ភគវតោ ហិតា គរុករណាទិនា, យថានុសិដ្ឋបដិបត្តិយា ច, ព្រហ្មំ វា សេដ្ឋំ អរិយមគ្គំ ជានាតីតិ **ព្រហ្មញ្ញា,** អរិយសាវកសង្ខាតា បជា, តេនាហ “**សារិបុត្តា**”តិអាទិ។ បកតិព្រាហ្មណជាតិវសេនាបិ “ព្រហ្មញ្ញាយ បជាយា”តិ បទស្ស អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ ទស្សេតុំ “**អបិចា**”តិអាទិ វុត្តំ។

តិរោរដ្ឋា តិរោជនបទាតិ ឯត្ថ រជ្ជំ **រដ្ឋំ,** រាជន្តិ រាជានោ ឯតេនាតិ, តទេកទេសភូតា បទេសា បន **ជនបទោ,**ជនា បជ្ជន្តិ ឯត្ថ សុខជីវិកំ បាបុណន្តីតិ។ បុច្ឆាយ វា ទោសំ សល្លក្ខេត្វាតិ សម្ពន្ធោ។ **អសមត្ថត**ន្តិ អត្ថនោ អសមត្ថតំ។ **ភគវា វិស្សជ្ជេតិ** តេសំ ឧបនិស្សយសម្បត្តិំ, ញាណបរិបាកំ, ចិត្តាចារញ្ច ញត្វាតិ អធិប្បាយោ។

“**ឯហិ ស្វាគតវាទី**”តិ ឥមិនា សុខសម្ភាសបុព្ពកំ បិយវាទិតំ ទស្សេតិ, “**សខិលោ**”តិ ឥមិនា សណ្ហវាចតំ, “**សម្មោទកោ**”តិ ឥមិនា បដិសន្ថារកុសលតំ, “**អភាកុដិកោ**”តិ ឥមិនា សព្ពត្ថេវ វិប្បសន្នមុខតំ, “**ឧត្តានមុខោ**”តិ ឥមិនា សុខាលាបតំ, “**បុព្ពភាសី**”តិ ឥមិនា ធម្មានុគ្គហស្ស ឱកាសករណតោ ហិតជ្ឈាសយតំ ភគវតោ វិភាវេតិ។

យត្ថ កិរាតិ **កិរ**-សទ្ទោ អរុចិសូចនត្ថោ, តេន ភគវតា អធិវុត្ថបទេសេ ន ទេវតានុភាវេន មនុស្សានំ អនុបទ្ទវតា, អថ ខោ ពុទ្ធានុភាវេនាតិ ទស្សេតិ។ តេនាហ “អបិចា”តិអាទិ។

អនុសាសិតព្ពោតិ វិនេយ្យជនសមូហោ គយ្ហតីតិ និព្ពត្តិតំ អរិយសង្ឃមេវ ទស្សេតុំ “**សយំ វា**”តិអាទិ វុត្តំ, អនន្តរស្ស វិធិ បដិសេធោ វាតិ កត្វា។ “**តាទិសោវា**”តិ ឥមិនា “សយំ វា”តិអាទិនា វុត្តវិកប្បោ ឯវ បច្ចាមដ្ឋោតិ។ “បុរិមបទស្សេវ វា”តិ វិកប្បន្តរគ្គហណំ។ **ពហូនំ តិត្ថករាន**ន្តិ បូរណាទីនំ អនេកេសំ តិត្ថករានំ, និទ្ធារណេ ចេតំ សាមិវចនំ។ **ការណេនា**តិ អប្បិច្ឆសន្តុដ្ឋតាទិសមារោបនលក្ខណេន ការណេន។ **អាគន្តុកានវកា**តិ អភិនវា អាគន្តុកា អញ្ញាគតា។ **បរិយាបុណាមី**តិ បរិច្ឆិន្ទិតុំ ជានាមិ សក្កោមិ, តេនាហ “**ជានាមី**”តិ។ “**កប្បម្បិ ចេ អញ្ញមភាសមានោ**”តិ អភូតបរិកប្បនវចនមេតំ តថា ភាសមានស្ស អភាវតោ។

៣០៥. អលំ-សទ្ទោ អរហត្ថោបិ ហោតិ “អលមេវ និព្ពិន្ទិតុ”ន្តិអាទីសុ (សំ. និ. ១.១២៤) វិយាតិ អាហ “**អលមេវាតិ យុត្តមេវា**”តិ។ បុដេន នេត្វា អសិតព្ពតោ បរិភុញ្ជិតព្ពតោ **បុដោសំ វុច្ចតិ បាថេយ្យំ។ បុដំសេន** បុរិសេន។

សោណទណ្ឌបរិវិតក្កវណ្ណនា

៣០៧. **ឧភតោបក្ខិកា**តិ មិច្ឆាទិដ្ឋិសម្មាទិដ្ឋីនំ វសេន ឧភយបក្ខិកា។ **កេវដិកា**តិ សហា។

ព្រាហ្មណបញ្ញត្តិវណ្ណនា

៣០៨. **វិឃាត**ន្តិ ចិត្តទុក្ខំ។

៣១១-៣. **សុជ**ន្តិ ហោមទព្ពឹ **បគ្គណ្ហន្តេសូ**តិ ជុហនត្ថំ គណ្ហនកេសុ, ឥវុព្ពិជ្ជេសូតិ អត្ថោ។ **បឋមោ វា**តិ តត្ថ សន្និបតិតេសុ យជនកិរិយាយំ សព្ពបធានោ វា។ **ទុតិយោ វា**តិ តទនន្តរោ វា។ “**សុជ**”ន្តិ ករណេ ឯតំ ឧបយោគវចនន្តិ អាហ “**សុជាយា**”តិ។ អគ្គិហុត្តបមុខតាយ យញ្ញស្ស យញ្ញេ ទិយ្យមានំ សុជាមុខេន ទីយតីតិ អាហ “**សុជាយ ទិយ្យមាន**”ន្តិ។ **បោរាណា**តិ អដ្ឋកថាចរិយា។ **វិសេសតោ**តិ វិជ្ជាចរណវិសេសតោ, ន ព្រាហ្មណេហិ ឥច្ឆិតវិជ្ជាចរណមត្តតោ។ **ឧត្តមព្រាហ្មណស្សា**តិ អនុត្តរទក្ខិណេយ្យតាយ ឧក្កដ្ឋព្រាហ្មណស្ស។ **ព្រាហ្មណសមយ**ន្តិ ព្រាហ្មណសិទ្ធន្តំ។ **មា ភិន្ទិ** មា វិនាសេសិ។

៣១៦. **សមសមោ**តិ សមោយេវ ហុត្វា សមោ។ ហីនោបមវសេនបិ សមតា វុច្ចតីតិ តំ និវត្តេន្តោ “**ឋបេត្វា ឯកទេសសមត្ត**”ន្តិអាទិមាហ។ **កុលកោដិបរិទីបន**ន្តិ កុលអាទិបរិទីបនំ **អថាបិ សិយា**តិ អថាបិ តុម្ហាកំ ឯវំ បរិវិតក្កោ សិយា។ **ព្រាហ្មណភាវំ សាធេតិ** វណ្ណោ។ **មន្តជាតីសុ**បិ ឯសេវ នយោ។ **សីលមេវ សាធេស្សតិ**

ព្រាហ្មណភាវំ។ កស្មាតិ ចេ? អាហ “**តស្មិញ្ហិស្សា**”តិអាទិ។ **សម្មោហមត្តំ វណ្ណោទយោ**តិ វណ្ណមន្តជាតិយោ ហិ ព្រាហ្មណភាវស្ស អង្គន្តិ សម្មោហមត្តមេតំ អសមវេក្ខិតាភិមានភាវតោ។

សីលបញ្ញាកថាវណ្ណនា

៣១៧. កថិតោ ព្រាហ្មណេន បញ្ហោតិ “សីលវា ច ហោតី”តិអាទិនា ទ្វិន្នមេវ អង្គានំ វសេន យថាបុច្ឆិតោ បញ្ហោ យាថាវតោ វិស្សជ្ជិតោ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មឹ យថាវិស្សជ្ជិតេ អត្ថេ។ **តស្សា**តិ សោណទណ្ឌស្ស។ **សីលបរិសុទ្ធា**តិ សីលសម្បត្តិយា សព្ពសោ សុទ្ធា អនុបក្កិលិដ្ឋា។ **កុតោ ទុស្សីលេ បញ្ញា** អសមាហិតត្តា តស្ស។ **ជឡេ ឯឡមូគេ កុតោ សីល**ន្តិ ជឡេ ឯឡមូគេ ទុប្បញ្ញេ កុតោ សីលំ សីលវិភាគស្ស, សីលបរិសោធនូបាយស្ស ច អជាននតោ។ បកដ្ឋំ ឧក្កដ្ឋំ ញាណំ បញ្ញាណន្តិ, បាកតិកំ ញាណំ និវត្តេតុំ “បញ្ញាណ”ន្តិ វុត្តន្តិ តយិទំ បការេហិ ជាននតោ **បញ្ញាវា**តិ អាហ “**បញ្ញាណន្តិ បញ្ញា យេវា**”តិ។

សីលេនធោតាតិ សមាធិបទដ្ឋានេន សីលេន សកលសំកិលេសមលវិសុទ្ធិយា ធោតា វិសុទ្ធា, តេនាហ “**កថំ បនា**”តិអាទិ។ តត្ថ **ធោវតី**តិ សុជ្ឈតិ។ **មហាសង្ឃរក្ខិតត្ថេរោ វិយា**តិ សង្ឃរក្ខិតមហាថេរោ វិយ។ **វេទនាបរិគ្គហមត្តម្បី**តិ ឯត្ថ **វេទនាបរិគ្គហោ** នាម យថាឧប្បន្នំ វេទនំ សភាវរសតោ ឧបធារេត្វា “អយំ វេទនា ផស្សំ បដិច្ច, សោ ផស្សោ អនិច្ចោ ទុក្ខោ វិបរិណាមធម្មោ”តិ លក្ខណត្តយំ អារោបេត្វា បវត្តិតវិបស្សនា។ ឯវំ វិបស្សន្តេន “សុខេន សក្កា សា វេទនា អធិវាសេតុំ “វេទនា ឯវ វេទិយតី”តិ។ **វេទនំ វិក្ខម្ភេត្វា**តិ យថាឧប្បន្នំ ទុក្ខំ វេទនំ អននុវត្តិត្វា វិបស្សនំ អារភិត្វា វីថឹ បដិបន្នាយ វិបស្សនាយ តំ វិនោទេត្វា។ **សំសុមារបតិតេនា**តិ កុម្ភិលេន វិយ ភូមិយំ ឧរេន និបជ្ជនេន។ **បញ្ញាយ សីលំ ធោវិត្វា**តិ អខណ្ឌាទិភាវាបាទនេន សីលំ អាទិមជ្ឈបរិយោសានេសុ បញ្ញាយ សុវិសោធិតំ កត្វា។

៣១៨. “កស្មា អាហា”តិ ឧបរិទេសនាយ ការណំ បុច្ឆតិ។ **លជ្ជា** នាម “សីលស្ស ជាតិយា ច គុណទោសបកាសនេន សមណេន គោតមេន បុច្ឆិតបញ្ហំ វិស្សជ្ជេសី”តិ បរិសាយ បញ្ញាតតា។ **ឯត្តកបរមា**តិ ឯត្តកឧក្កំសកោដិកា បញ្ច សីលាទិ, វេទត្តយវិភាវនំ បញ្ញញ្ច លក្ខណាទិតោ និទ្ធារេត្វា ជាននំ នត្ថិ, កេវលំ តត្ថ វចីបរមា មយន្តិ ទស្សេតីតិ អាហ “**សីលបញ្ញាណន្តិ វចនមេវ បរមំ អម្ហាក**”ន្តិ។ “**អយំ បន វិសេសោ**”តិ ឥទំ និយ្យាតនាបេក្ខំ សីលនិទ្ទេសេ, តេនាហ “**សីលមិច្ចេវ និយ្យាតិត**”ន្តិ។ សាមញ្ញផលេ បន “សាមញ្ញផល” មិច្ចេវ និយ្យាតិតំ, បញ្ញានិទ្ទេសេ បន ឈានបញ្ចំ អធិដ្ឋានំ កត្វា វិបស្សនាបញ្ញាវសេនេវ បញ្ញានិយ្យាតនំ កតំ, តេនាហ “**បឋមជ្ឈានាទីនី**”តិ។

សោណទណ្ឌឧបាសកត្តបដិវេទនាកថាវណ្ណនា

៣២១-២. នត្តាតិ បុត្តបុត្តោ។ អគារវំ នាម នត្ថិ, ន ចាយំ ភគវតិ អគារវេន “អហញ្ចេវ ខោ បនា”តិអាទិមាហ, អថ ខោ អត្តលាភបរិហានិភយេន។ អយញ្ហិ យថា តថា អត្តនោ មហាជនស្ស សម្ភាវនំ ឧប្បាទេត្វា កោហញ្ញេន បរេ វិម្ហាបេត្វា លាភុប្បាទំ និជិគិសន្តោ វិចរតិ, តស្មា តថា អវោច, តេនាហ “**ឥមិនា កិរា**”តិអាទិ។

តង្ខណានុរូបាយាតិ យាទិសី តទា តស្ស អជ្ឈាសយប្បវត្តិ, តទនុរូបាយាតិ អត្ថោ។ តស្ស តទា តាទិសស្ស វិវដ្ដសន្និស្សិតស្ស ញាណស្ស បរិបាកស្ស អភាវតោ កេវលំ អព្ភុទយនិស្សិតោ ឯវ អត្ថោ ទស្សិតោតិ អាហ “**ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកមត្ថំ សន្ទស្សេត្វា**”តិ, បច្ចក្ខតោ វិភាវេត្វាតិ អត្ថោ។ **កុសលេ ធម្មេ**តិ តេភូមកេ កុសលេ ធម្មេ, “ចតុភូមកេ”តិបិ វត្តុំ វដ្ដតិយេវ, តេនេវាហ “អាយតឹ និព្ពានត្ថាយ វាសនាភាគិយា វា”តិ។ **តត្ថា**តិ កុសលធម្មេ យថា សមាទបិតេ។ **ន**ន្តិ ព្រាហ្មណំ **សមុត្តេជេត្វា**តិ សម្មទេវ ឧបរូបរិ និសានេត្វា បុញ្ញកិរិយាយ តិក្ខវិសទភាវំ អាបាទេត្វា។ តំ បន អត្ថតោ តត្ថ ឧស្សាហជននំ ហោតីតិ អាហ “**សឧស្សាហំ កត្វា**”តិ ។ ឯវំ បុញ្ញកិរិយាយ សឧស្សាហតា, ឯវរូបំ គុណសមង្គិតា ច និយមតោ ទិដ្ឋធម្មិកា អត្ថសម្បាទនីតិ ឯវំ **សឧស្សាហតាយ, អញ្ញេហិ ច** តស្មឹ **វិជ្ជមានគុណេហិ សម្បហំសេត្វា** សម្មទេវ ហដ្ឋតុដ្ឋភាវំ អាបាទេត្វា។

យទិ ភគវា ធម្មរតនវស្សំ វស្សិ, អថ កស្មា សោ វិសេសំ នាធិគច្ឆតីតិ អាហ “**ព្រាហ្មណោ បនា**”តិអាទិ។ យទិ ឯវំ កស្មា ភគវា តស្ស តថា ធម្មរតនវស្សំ វស្សីតិ អាហ “**កេវលមស្សា**”តិអាទិ។ ន ហិ ភគវតោ និរត្ថកា ទេសនា ហោតីតិ។

សោណទណ្ឌសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

៥. កូដទន្តសុត្តវណ្ណនា

៣២៣. បុរិមសុត្តទ្វយេតិ អម្ពដ្ឋសោណទណ្ឌសុត្តទ្វយេ។ **វុត្តនយមេវា**តិ យំ តត្ថ អាគតសទិសំ ឥធាគតំ តំ អត្ថវណ្ណនតោ វុត្តនយមេវ, តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពន្តិ អត្ថោ។ “តរុណោ អម្ពរុក្ខោ អម្ពលដ្ឋិកា”តិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.២) ព្រហ្មជាលសុត្តវណ្ណនាយំ វុត្តន្តិ អាហ “**អម្ពលដ្ឋិកា ព្រហ្មជាលេ វុត្តសទិសាវា**”តិ។

យញ្ញាវាដំ សម្បាទេត្វា មហាយញ្ញំ ឧទ្ទិស្ស សវិញ្ញាណកានិ, អវិញ្ញាណកានិ ច យញ្ញូបករណានិ ឧបដ្ឋបិតានីតិ វុត្តំ បាឡិយំ “មហាយញ្ញោ ឧបក្ខដោ”តិ, តំ ឧបក្ខរណំ តេសំ តថាសជ្ជនន្តិ អាហ “**ឧបក្ខដោតិ សជ្ជិតោ**”តិ។ **វច្ឆតរសតានី**តិ យុវភាវប្បត្តានិ ពលវវច្ឆសតានិ, តេ បន វច្ឆា ឯវ ហោន្តិ, ន ទម្មា ពលិពទ្ទា ចាតិ អាហ “**វច្ឆសតានី**”តិ។ **ឯតេ**តិ ឧសភាទយោ ឧរព្ភបរិយោសានា។ **អនេកេស**ន្តិ អនេកជាតិកានំ។ សង្ខ្យាវសេន អនេកតា សត្តសតគ្គហណេនេវ បរិច្ឆិន្នា។ **មិគបក្ខីន**ន្តិ មហឹសរុរុបសទកុរុង្គគោកណ្ណមិគានញ្ចេវ មោរកបិញ្ជរតិត្តិរកបោតាទិបក្ខីនញ្ច។

៣២៨. យញ្ញសង្ខាតស្ស បុញ្ញស្ស យោ សំកិលេសោ, តស្ស និវារណតោ និសេធនតោ **វិធា** វុច្ចន្តិ វិប្បដិសារវិនោទនា។ តតោ ឯវ តា តំ បុញ្ញាភិសន្ទំ អវិច្ឆិន្ទិត្វា ឋបេន្តីតិ “**ឋបនា**”តិ វុត្តា។ តាសំ បន យញ្ញស្ស អាទិមជ្ឈបរិយោសានវសេន តីសុ កាលេសុ បវត្តិយា យញ្ញោ តិដ្ឋបនោតិ អាហ “**តិដ្ឋបនន្តិ អត្ថោ**”តិ។ បរិក្ខរោន្តិ អភិសង្ខរោន្តីតិ **បរិក្ខារា**, បរិវារាតិ វុត្តំ។ “**សោឡសបរិក្ខារន្តិ សោឡសបរិវារ**”ន្តិ។

មហាវិជិតរាជយញ្ញកថាវណ្ណនា

៣៣៦. បុព្ពចរិតន្តិ អត្តនោ បុរិមជាតិសម្ភូតំ ពោធិសម្ភារភូតំ បុញ្ញចរិយំ។ តថា ហិស្ស អនុគាមិនោវ និធិស្ស ថាវរោ និធិ និទស្សិតោ។ អឌ្ឍតា នាម វិភវសម្បន្នតា, សា តំ តំ ឧបាទាយុបាទាយ វុច្ចតីតិ អាហ “**យោ កោចិ អត្តនោ សន្តកេន វិភវេន អឌ្ឍោ ហោតី**”តិ ។ តថា មហទ្ធនតាបីតិ តំ ឧក្កំសគតំ ទស្សេតុំ “**មហតា អបរិមាណសង្ខ្យេន ធនេន សមន្នាគតោ**”តិ វុត្តំ។ ភុញ្ជិតព្ពតោ បរិភុញ្ជិតព្ពតោ វិសេសតោ កាមា **ភោគោ** នាមាតិ អាហ “**បញ្ចកាមគុណវសេនា**”តិ។ **បិណ្ឌបិណ្ឌវសេនា**តិ ភាជនាលង្ការាទិវិភាគំ អហុត្វា កេវលំ ខណ្ឌខណ្ឌវសេន។

មាសកាទីតិ **អាទិ**-សទ្ទេន ថាលកាទី សង្គណ្ហាតិ។ **ភាជនាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន វត្ថសេយ្យាវសថាទី សង្គណ្ហាតិ។ សុវណ្ណរជតមណិមុត្តាវេឡុរិយវជិរបវាឡានិ “**សត្តរតនានី**”តិ វទន្តិ។ សាលិវីហិអាទិ **បុព្ពណ្ណំ** បុរក្ខតំសស្សផលន្តិ កត្វា។ តព្ពិបរិយាយតោ មុគ្គមាសាទិ **អបរណ្ណំ។ ទេវសិកំ…បេ…. វសេនា**តិ ទិវសេ ទិវសេ បរិភុញ្ជិតព្ពទាតព្ពវឌ្ឍេតព្ពាទិវិធិនា បរិវត្តនកធនធញ្ញវសេន។

កោដ្ឋំ វុច្ចតិ ធញ្ញស្ស អាឋបនដ្ឋានំ, កោដ្ឋភូតំ អគារំ **កោដ្ឋាគារំ** តេនាហ “**ធញ្ញេន…បេ…. គារោ ចា**”តិ។ ឯវំ សារគព្ភំ “កោសោ”តិ, ធញ្ញស្ស អាឋបនដ្ឋានញ្ច “កោដ្ឋាគារ”ន្តិ ទស្សេត្វា ឥទានិ តតោ អញ្ញថា តំ ទស្សេតុំ “**អថ វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ យថា អសិនោ តិក្ខភាវបរិហារតោ បរិច្ឆទោ “កោសោ”តិ វុច្ចតិ, ឯវំ រញ្ញោ តិក្ខភាវបរិហរណត្ថា ចតុរង្គិនី សេនា “កោសោ”តិ អាហ “**ចតុព្ពិធោ កោសោ ហត្ថី អស្សា រថា បត្តី**”តិ។ “**វត្ថកោដ្ឋាគារគ្គហណេនេវ** សព្ពស្សាបិ ភណ្ឌដ្ឋបនដ្ឋានស្ស គហិតត្តា តិវិធំ កោដ្ឋាគារន្តិ វុត្តំ។ “**ឥទំ ឯវំ ពហុ**”ន្តិអាទិ រាជា តមត្ថំ ជានន្តោវ ភណ្ឌាគារិកេន កថាបេត្វា បរិសាយ និស្សទ្ទភាវាបាទនត្ថញ្ច អាហ ឯវំ មេ បកតិក្ខោភោ ន ភវិស្សតីតិ។

៣៣៧-៨. ព្រាហ្មណោ ចិន្តេសិ ជនបទស្ស អនុបទ្ទវត្ថញ្ចេវ យញ្ញស្ស ច ចិរានុបវត្តនត្ថញ្ច, តេនាហ “**អយំ រាជា**”តិអាទិ។

សត្តានំ ហិតស្ស សុខស្ស ច វិទ្ធំសនតោ អហិតស្ស ទុក្ខស្ស ច អាវហនតោ ចោរា ឯវ កណ្ដកា, តេហិ **ចោរកណ្ដកេហិ។** យថា គាមវាសីនំ ឃាតា គាមឃាតា, ឯវំ បន្ថិកានំ ទុហនា វិពាធនា **បន្ថទុហនា។ អធម្មការី**តិ ធម្មតោ អបេតស្ស អយុត្តស្ស ករណសីលោ, អត្តនោ វិជិតេ ជនបទាទីនំ តតោ អនត្ថតោ តាយនេន ខត្តិយោ យោ ខត្តធម្មោ, តស្ស វា អករណសីលោតិ អត្ថោ។ ទស្យវោ ឯវ ខីលសទិសត្តា **ទស្សុខីលំ។** យថា ហិ ខេត្តេ ខីលំ កសនាទីនំ សុខប្បវត្តឹ , មូលសន្តានេន សស្សស្ស ពុទ្ធិញ្ច វិពន្ធតិ, ឯវំ ទស្យវោ រដ្ឋេ រាជាណាយ សុខប្បវត្តឹ, មូលវិរូឡ្ហិយា ជនបទានំ បរិពុទ្ធិញ្ច វិពន្ធន្តិ។ តេន វុត្តំ “ទស្យវោ ឯវ ខីលសទិសត្តា ទស្សុខីល”ន្តិ។ **វធ-**

សទ្ទោ ហីសនត្ថោបិ ហោតីតិ វុត្តំ “**មារណេន វា កោដ្ដនេន វា**”តិ។ **អទ្ទុពន្ធនាទិនា**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន រជ្ជុពន្ធនសង្ខលិកពន្ធនាទី សង្គណ្ហាតិ។ **ជានិយា**តិ ធនជានិយា, តេនាហ “**សតំ គណ្ហថា**”តិអាទិ។ **បញ្ចសិខមុណ្ឌករណ**ន្តិ កាកបក្ខករណំ។ **គោមយសិញ្ចន**ន្តិ សីសេ ឆកណោទកាវសេចនំ។ **កុទណ្ឌកពន្ធន**ន្តិ គទ្ទុលពន្ធនំ។ **ឯវមាទីនី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ខុរមុណ្ឌំ ករិត្វា ភស្មបុដបោថនាទី សង្គណ្ហាតិ។ **ឧហនិស្សាមី**តិ ឧទ្ទរិស្សាមិ, អបនេស្សាមីតិ អត្ថោ។ **ឧស្សហន្តី**តិ បុព្ពេ តត្ថ កតបរិចយតាយ ឧស្សាហំ កាតុំ សក្កោន្តិ។ **អនុប្បទេតូ**តិ អនុ អនុ បទេតុ, តេនាហ “**ទិន្នេ អប្បហោន្តេ**”តិអាទិ។ សក្ខិករណបណ្ណារោបនាទិ វឌ្ឍិយា សហ វា វិនា វា បុន គហេតុកាមស្ស, តថ បន តំ នត្ថីតិ អាហ “**សក្ខី អកត្វា**”តិអាទិ, តេនាហ “**មូលច្ឆេជ្ជវសេនា**”តិ។ បការតោ ភណ្ឌានិ អាភរតិ សម្ភរតិ បរិចយតិ ឯតេនាតិ **បាភតំ**, ភណ្ឌមូលំ។

ទិវសេ ទិវសេ ទាតព្ពភត្តំ **ទេវសិកភត្តំ។** “អនុមាសំ, អនុបោសថ”ន្តិអាទិនា ទាតព្ពំ វេតនំ **មាសិកាទិបរិព្ពយំ។** តស្ស តស្ស កុលានុរូបេន កម្មានុរូបេន សូរភាវានុរូបេនាតិ បច្ចេកំ អនុរូប-សទ្ទោ យោជេតព្ពោ។ សេនាបច្ចាទិ **ឋានន្តរំ។** សកកម្មបសុតត្តា , អនុបទ្ទវត្តា ច **ធនធញ្ញានំ រាសិកោ** រាសិការភូតោ។ **ខេមេន បិតា**តិ អនុបទ្ទវេន បវត្តា, តេនាហ “**អភយា**”តិ, កុតោចិបិ ភយរហិតាតិ អត្ថោ។

ចតុបរិក្ខារវណ្ណនា

៣៣៩. តស្មឹ តស្មឹ កិច្ចេ អនុយន្តិ អនុវត្តន្តីតិ អនុយន្តា, អនុយន្តា ឯវ **អានុយន្តា** យថា “អនុភាវោ ឯវ អានុភាវោ”តិ។ **អស្សា**តិ រញ្ញោ។ **តេ**តិ អានុយន្តខត្តិយាទយោ។ **អត្តមនា ន ភវិស្សន្តិ** “អម្ហេ ឯត្ថ ពហិករោតី”តិ។ និពន្ធវិបុលាគមោ គាមោ **និគមោ,** វិវឌ្ឍិតមហាអាយោ មហាគាមោតិ អត្ថោ។ **ជនបទ**-សទ្ទោ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថោ ឯវ។ ឆន្ទំ បកតីនំ វសេន រញ្ញោ ហិតសុខាភិវុទ្ធិ, តទេកទេសា ច អានុយន្តាទយោតិ វុត្តំ “**យំ តុម្ហាកំ អនុជាននំ មម ភវេយ្យ ទីឃរត្តំ ហិតាយ សុខាយា**”តិ។

អមា សហ ភវន្តិ កិច្ចេសូតិ **អមច្ចា,** រជ្ជកិច្ចវោសាសនកា។ តេ បន រញ្ញោ បិយា, សហបវត្តនកា ច ហោន្តីតិ អាហ “**បិយសហាយកា**”តិ។ រញ្ញោ បរិសតិ ភវាតិ **បារិសជ្ជា** , តេ បន កេតិ អាហ “**សេសា អាណត្តិករា**”តិ, យថាវុត្តអានុយន្តខត្តិយាទី ហិ អវសេសា រញ្ញោ អាណាករាតិ អត្ថោ។ សតិបិ ទេយ្យធម្មេ អានុភាវសម្បត្តិយា, បរិវារសម្បត្តិយា ច អភាវេ តាទិសំ ទាតុំ ន សក្កា, វុឌ្ឍកាលេ ច តាទិសានម្បិ រាជូនំ តទុភយំ ហាយតេវាតិ អាហ “**មហល្លកកាលេ...បេ.... ន សក្កា**”តិ។ **អនុមតិយា**តិ អនុជាននេន, **បក្ខា**តិ សបក្ខា យញ្ញស្ស អង្គភូតា។ បរិក្ខរោន្តីតិ **បរិក្ខារា,** សម្ភារា។ តមេ តស្ស យញ្ញស្ស អង្គភូតា បរិវារា វិយ ហោន្តីតិ អាហ “**បរិវារា ភវន្តី**”តិ។

អដ្ឋបរិក្ខារវណ្ណនា

៣៤០. **យសសា**តិ អានុភាវេន, តេនាហ “**អាណាឋបនសមត្ថតាយា**”តិ។ **សទ្ទហតី**តិ “ទាតា ទានស្ស ផលំ បច្ចនុភោតី”តិ បត្តិយាយតិ។ ទានេ សូរោតិ **ទានសូរោ** ទេយ្យធម្មេ ឰ្លសកម្បិ សង្គំ អកត្វា មុត្តចាគោ។ ស្វាយមត្ថោ កម្មស្សកតញ្ញាណស្ស តិក្ខវិសទភាវេន វេទិតព្ពោ, តេនាហ “**ន សទ្ធាមត្តកេនេវា**”តិអាទិ។ យស្ស ហិ កម្មស្សកតា បច្ចក្ខតោ វិយ ឧបដ្ឋាតិ, សោ ឯវំ វុត្តោ។ **យំ ទានំ ទេតី**តិ យំ ទេយ្យធម្មំ បរស្ស ទេតិ។ **តស្ស បតិ ហុត្វា**តិ តព្ពិសយំ លោភំ សុដ្ឋុ អភិភវន្តោ តស្ស អធិបតិ ហុត្វា ទេតិ អនធិភវនីយត្តា។ “ន ទាសោ, ន សហាយោ”តិ វត្វា តទុភយំ អន្វយតោ, ព្យតិរេកតោ ច ទស្សេតុំ “**យោ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ទាសោ ហុត្វា ទេតិ** តណ្ហាយ ទានស្ស ទាសព្យតំ ឧបគតត្តា។ **សហាយោ ហុត្វា ទេតិ** តស្ស បិយភាវានិស្សជ្ជនតោ។ **សាមី ហុត្វា ទេតិ** តត្ថ តណ្ហាទាសព្យតោ អត្តានំ មោចេត្វា អភិភុយ្យ បវត្តនតោ។ សាមិបរិភោគសទិសា ហេតស្សាយំ បវត្តតីតិ។

សមិតបាបា សមណា, ពាហិតបាបា ព្រាហ្មណា ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន, បព្ពជ្ជាមត្តសមណា ជាតិមត្តព្រាហ្មណា បន **កបណាទិគ្គហណេនេវេត្ថ គហិតា**តិ អធិប្បាយោ។ **ទុគ្គតា**តិ ទុក្ករជីវិកំ ឧបគតា កសិរវុត្តិកា, តេនាហ “**ទលិទ្ទមនុស្សា**”តិ។ **អទ្ធិកា**តិ អទ្ធានមគ្គគាមិនោ។ **វណិព្ពកា**តិ ទាយកានំ គុណកិត្តនវសេន, កម្មផលកិត្តនមុខេន ច យាចនកា សេយ្យថាបិ នគ្គចរិយាទយោ, តេនាហ “**ឥដ្ឋំ ទិន្ន**”ន្តិអាទិ។ “**បសតមត្ត**”ន្តិ វីហិតណ្ឌុលាទិវសេន វុត្តំ, “**សរាវមត្ត**”ន្តិ យាគុភត្តាទិវសេន។ ឱបានំ វុច្ចតិ ឱគាហេត្វា បាតព្ពតោ នទិតឡាកាទីនំ សព្ពសាធារណតិត្ថំ ឱបានំ វិយ ភូតោតិ **ឱបានភូតោ,** តេនាហ “**ឧទបានភូតោ**”តិអាទិ។ **សុតមេវ សុតជាត**ន្តិ **ជាត**-សទ្ទស្ស អនត្ថន្តរវាចកតមាហ យថា “កោសជាត”ន្តិ។

អតីតាទិអត្ថចិន្តនសមត្ថតា នាមស្ស រញ្ញោ អនុមានវសេន, ឥតិកត្តព្ពតាវសេន ច វេទិតព្ពា , ន ពុទ្ធានំ វិយ តត្ថ បច្ចក្ខទស្សិតាយាតិ ទស្សេតុំ “**អតីតេ**”តិអាទិ វុត្តំ។ អជ្ឈាសាទយោ តាវ យញ្ញស្ស បរិក្ខារា ហោន្តុ តេហិ

វិនា តស្ស អសិជ្ឈនតោ, សុជាតតា សុរូបតា បន កថន្តិ អាហ “**ឯតេហិ កិរ**”តិអាទិ។ ឯត្ថ ច កេចិ “យថា អឌ្ឍតាទយោ យញ្ញស្ស ឯកំសតោ អង្គានិ, ន ឯវមភិជាតតា, អភិរូបតា ចាតិ ទស្សេតុំ **កិរ**សទ្ទគ្គហណ”ន្តិ វទន្តិ “អយំ ទុជ្ជាតោ”តិអាទិ វចនស្ស អនេកន្តិកតំ មញ្ញមានា, តយិទំ អសារំ, សព្ពសាធារណវសេន ហេស យញ្ញារម្ភោ តត្ថ សិយា កេសញ្ចិ តថាបរិវិតក្កោតិ តស្សាបិ អវកាសាភាវទស្សនត្ថំ តថា វុត្តត្តា។ **កិរ**-សទ្ទោ បន តទា ព្រាហ្មណេន ចិន្តិតាការសូចនត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ឯវមាទីនីតិ អាទិ**-សទ្ទេន “អយំ វិរូបោ ទលិទ្ទោ អប្បេសក្ខោ អស្សទ្ធោ អប្បស្សុតោ អនត្ថញ្ញូ ន មេធាវី”តិ ឯតេសំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

ចតុបរិក្ខារាទិវណ្ណនា

៣៤១. “**សុជំ បគ្គណ្ហន្តាន**”ន្តិ បុរោហិតស្ស សយមេវ កដច្ឆុគ្គហណជោតនេន ឯវំ សហត្ថា, សក្កច្ចញ្ច ទានេ យុត្តតា ឥច្ឆិតព្ពាតិ ទស្សេតិ ។ **ឯវំ ទុជ្ជាតស្សា**តិ ឯត្ថាបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

៣៤២. **តិណ្ណំ ឋានាន**ន្តិ ទានស្ស អាទិមជ្ឈបរិយោសានភូតាសុ តីសុ ភូមីសុ, អវត្ថាសូតិ អត្ថោ។ **ចលន្តី**តិ កម្បន្តិ បុរិមាការេន ន តិដ្ឋន្តិ។ **ករណត្ថេ**តិ តតិយាវិភត្តិអត្ថេ។ កត្តរិ ហេតំ សាមិវចនំ ករណីយសទ្ទាបេក្ខាយ។ “បច្ឆានុតាបោ ន កត្តព្ពោ”តិ វត្វា តស្ស អករណូបាយំ ទស្សេតុំ “**បុព្ពចេតនា បន អចលា បតិដ្ឋបេតព្ពា**”តិ វុត្តំ។ តត្ថ **អចលា**តិ ទឡ្ហា កេនចិ អសំហីរា។ **បតិដ្ឋបេតព្ពា**តិ សុបតិដ្ឋិតា កាតព្ពា។ ឯវំ ករណេន ហិ យថា តំ ទានំ សម្បតិ យថាធិប្បាយំ និប្ផជ្ជតិ, ឯវំ អាយតិម្បិ វិបុលផលតាយាតិ អាហ “**ឯវញ្ហិ ទានំ មហប្ផលំ ហោតីតិ ទស្សេតី**”តិ, វិប្បដិសារេន អនុបក្កិលិដ្ឋភាវតោ។ **មុញ្ចចេតនា**តិ បរិច្ចាគចេតនា។ តស្សា និច្ចលភាវោ នាម មុត្តចាគតា បុព្ពាភិសង្ខារវសេន ឧឡារភាវោ, សមនុស្សរណចេតនាយ បន និច្ចលភាវោ “អហោ មយា ទានំ ទិន្នំ សាធុ សុដ្ឋូ”តិ តស្ស សក្កច្ចំ បច្ចវេក្ខណាវសេន វេទិតព្ពោ។ **តថា អករោន្តស្សា**តិ មុញ្ចចេតនំ, តត្ថ បច្ឆាស មនុស្សរណចេតនញ្ច វុត្តនយេន និច្ចលំ អករោន្តស្ស វិប្បដិសារំ ឧប្បាទេន្តស្ស។ ខេត្តវិសេសេ បរិច្ចាគស្ស កតត្តា លទ្ធេសុបិ **ឧឡារេសុ ភោគេសុ ចិត្តំ នាបិ នមតិ។** យថា កថន្តិ អាហ “**មហារោរុវំ ឧបបន្នស្ស សេដ្ឋិគហបតិនោ វិយា**”តិ។

សោ កិរ តគរសិខី បច្ចេកពុទ្ធំ អត្តនោ គេហទ្វារេ បិណ្ឌាយ ឋិតំ ទិស្វា “ឥមស្ស សមណស្ស បិណ្ឌបាតំ ទេហី”តិ ភរិយំ អាណាបេត្វា រាជុបដ្ឋានត្ថំ បក្កាមិ។ សេដ្ឋិភរិយា សប្បញ្ញជាតិកា, សា ចិន្តេសិ “មយា ឯត្តកេន កាលេន ‘ឥមស្ស ទេថា’តិ វចនមត្តំ បិស្ស ន សុតបុព្វំ, អយញ្ច មញ្ញេ អហោសិ បច្ចេកសម្ពុទ្ធោ, យថា តថា អទត្វា បណីតំ បិណ្ឌបាតំ ទស្សាមី”តិ ឧបគន្ត្វា បច្ចេកសម្ពុទ្ធំ បញ្ចបតិដ្ឋិតេន វន្ទិត្វា បត្តំ អាទាយ អន្តោនិវេសនេ បញ្ញត្តាសនេ និសីទាបេត្វា បរិសុទ្ធេហិ សាលិតណ្ឌុលេហិ ភត្តំ សម្បាទេត្វា តទនុរូបំ ខាទនីយំ, ព្យញ្ជនំ, សូបេយ្យញ្ច អភិសង្ខរិត្វា ពហិ គន្ធេហិ អលង្ករិត្វា បច្ចេកសម្ពុទ្ធស្ស ហត្ថេសុ បតិដ្ឋបេត្វា វន្ទិ។ បច្ចេកពុទ្ធោ “អញ្ញេសម្បិ បច្ចេកពុទ្ធានំ សង្គហំ ករិស្សាមី”តិ អបរិភុញ្ជិត្វាវ អនុមោទនំ កត្វា បក្កាមិ។ សោបិ ខោ សេដ្ឋិ រាជុបដ្ឋានំ កត្វា អាគច្ឆន្តោ បច្ចេកពុទ្ធំ ទិស្វា អហំ “តុម្ហាកំ បិណ្ឌបាតំ ទេថា”តិ វត្វា បក្កន្តោ, អបិ វោ លទ្ធោ បិណ្ឌបាតោតិ។ អាម សេដ្ឋិ លទ្ធោតិ។ “បស្សាមា”តិ គីវំ ឧក្ខិបិត្វា ឱលោកេសិ។ អថស្ស បិណ្ឌបាតគន្ធោ ឧដ្ឋហិត្វា នាសបុដំ បូរេសិ។ សោ “មហា វត មេ ធនព្យយោ ជាតោ”តិ ចិត្តំ សន្ធារេតុំ អសក្កោន្តោ បច្ឆា វិប្បដិសារី អហោសិ។ វិប្បដិសារស្ស បន ឧប្បន្នាការោ “វរមេត”ន្តិអាទិនា (សំ. និ. ១.១៣១) បាឡិយំ អាគតោយេវ។ ភាតុ បនាយំ ឯកំ បុត្តកំ សាបតេយ្យការណា ជីវិតា វោរោបេសិ, តេន មហារោរុវំ ឧបបន្នោ។ បិណ្ឌបាតទានេន បនេស សត្តក្ខត្តុំ សុគ្គតី សគ្គំ លោកំ ឧបបន្នោ, សត្តក្ខត្តុមេវ ច សេដ្ឋិកុលេ និព្ពត្តោ, ន ចាស្ស ឧឡារេសុ ភោគេសុ ចិត្តំ នមិ, តេន វុត្តំ “នាបិ ឧឡារេសុ ភោគេសុ ចិត្តំ នមតី”តិ។

៣៤៣. អាករោតិ អត្តនោ អនុរូបតាយ សមរិយាទំ សបរិច្ឆេទំ ផលំ និព្ពត្តេតីតិ **អាការោ,** ការណន្តិ អាហ “**ទសហិ អាការេហីតិ ទសហិ ការណេហី**”តិ។ **បដិគ្គាហកតោ វា**តិ ពលវតរោ ហុត្វា ឧប្បជ្ជមានោ បដិគ្គាហកតោវ ឧប្បជ្ជតិ, ឥតរោ បន ទេយ្យធម្មតោ, បរិវារជនតោបិ ឧប្បជ្ជេយ្យេវ។ **ឧប្បជ្ជិតុំ យុត្តន្តិ** ឧប្បជ្ជនារហំ។ **តេសំយេវ** បាណាតិបាតីនំ។ យជនំ នាមេត្ថ ទានំ អធិប្បេតំ, ន អគ្គិជុហនន្តិ អាហ “**យជតំ ភវន្តិ ទេតុ ភវ**”ន្តិ។ **វិស្សជ្ជតូ**តិ មុត្តចាគវសេន វិស្សជ្ជតុ។ **អព្ភន្តរ**ន្តិ អជ្ឈត្តំ, សកសន្តានេតិ អត្ថោ។

៣៤៤. ហេដ្ឋា សោឡស បរិក្ខារា វុត្តា យញ្ញស្ស តេ វត្តុំ កត្វា, ឥធ បន សនុស្សរណាទិវសេន អនុមោទនាយ អារទ្ធត្តា វុត្តំ “**សោឡសហិ អាការេហី**”តិ។ **ទស្សេត្វា** អត្តនោ ទេសនានុភាវេន បច្ចក្ខតោ វិយ ផលំ ទស្សេត្វា, អនេកវារំ បន កថនតោ ច អាមេឌិតវចនំ។ **តមត្ថ**ន្តិ យថាវុត្តំ ទានផលវសេន កម្មផលសម្ពន្ធំ។ **សមាទបេត្វា**តិ សុតមត្តមេវ អកត្វា យថា រាជា តមត្ថំ សម្មទេវ អាទិយតិ ចិត្តេ ករោន្តោ សុគ្គហិតំ កត្វា គណ្ហាតិ, តថា សក្កច្ចំ អាទាបេត្វា។ អាមេឌិតការណំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។

“**វិប្បដិសារវិនោទនេនា**”តិ ឥទំ និទស្សនមត្តំ លោភទោសមោហឥស្សាមច្ឆរិយមានាទយោបិ ហិ ទាន ចិត្តស្ស ឧបក្កិលេសា, តេសំ វិនោទនេនបិ តំ សមុត្តេជិតំ នាម ហោតិ តិក្ខវិសទភាវប្បត្តិតោ។ អាសន្នតរភាវតោ វា វិប្បដិសារស្ស តព្ពិនោទនមេវ គហិតំ, បវត្តិតេបិ ហិ ទានេ តស្ស សម្ភវតោ។ យាថាវតោ វិជ្ជមានេហិ គុណេហិ តុដ្ឋបហដ្ឋភាវាបាទនំ សម្បហំសនន្តិ អាហ “**សុន្ទរំ តេ…បេ…. ថុតី កត្វា កថេសី**”តិ។ **ធម្មតោ**តិ សច្ចតោ។ សច្ចញ្ហិ ធម្មតោ អនបេតត្តា ធម្មំ, ឧបសមចរិយាភាវតោ សមំ, យុត្តភាវេន ការណន្តិ ច វុច្ចតីតិ។

៣៤៥. តស្មិំ យញ្ញេ រុក្ខតិណច្ឆេទោបិ នាម នាហោសិ, កុតោ បាណវធោតិ បាណវធាភាវស្សេវ ទឡ្ហីករណត្ថំ សព្ពសោ វិបរីតគាហាវិទូសិតញ្ចស្ស ទស្សេតុំ បាឡិយំ “នេវ គាវោ ហញ្ញឹសូ”តិ អាទី វត្វាបិ “ន រុក្ខា ឆិជ្ជឹសូ”តិអាទិ វុត្តំ, តេនាហ “**កឹ បន គាវោ**”តិអាទិ។ **ពារិហិសត្ថាយា**តិ បរិច្ឆេទនត្ថាយ។ **វនមាលាសង្ខេបេនា**តិ វនបុប្ផេហិ គន្ថិតមាលានិយាមេន។ **ភូមិយំ វា បត្ថរន្តី**តិ វេទិភូមី បរិក្ខិបន្តា តត្ថ បន្ថរន្តិ។ **អន្តោគេហទាសាទយោ**តិ អន្តោជាតធនក្កីតករមរានីតសយំទាសា។ **បុព្ពមេវា**តិ ភតិករណតោ បគេវ។ **គហេត្វា ករោន្តី**តិ ទិវសេ ទិវសេ គហេត្វា ករោន្តិ។ **តជ្ជិតា**តិ គជ្ជិតា។ **បិយសមុទាចារេនេវា**តិ ឥដ្ឋវចនេនេវ។ **ផាណិតេន ចេវា**តិ ឯត្ថ **ច**-សទ្ទោ អវុត្តសមុច្ចយត្ថោ, តេន បណីតបណីតានំ នានប្បការានំ ខាទនីយភោជនីយាទីនញ្ចេវ វត្ថមាលាគន្ធវិលេបនយានសេយ្យាទីនញ្ច សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ, តេនាហ “**បណីតេហិ សប្បិតេលាទិសម្មិស្សេហេវា**”តិអាទិ។

៣៤៦. សំ នាម ធនំ, តស្ស បតីតិ សបតិ, ធនវា។ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកហិតាវហត្តា តស្ស ហិតន្តិ **សាបតេយ្យំ,** តទេវ ធនំ។ តេនាហ “**បហូតំ សាបតេយ្យំ អាទាយាតិ ពហុំ ធនំ គហេត្វា**”តិ។ **គាមភាគេនា**តិ សង្កិត្តនវសេន គាមេ វា គហេតព្ពភាគេន។

៣៤៧. “**យាគុំ បិវិត្វា**”តិ យាគុសីសេន បាតរាសភោជនមាហ។ **បុរត្ថិមេន យញ្ញវាដស្សា**តិ រញ្ញោ ទាន សាលាយ នាតិទូរេ បុរត្ថិមទិសាភាគេតិ អត្ថោ, យតោ តត្ថ បាតរាសំ ភុញ្ជិត្វា អកិលន្តរូបាយេវ សាយន្ហេ សាលំ បាបុណន្តិ “**ទក្ខិណេន យញ្ញវាដស្សា**”តិ អាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

៣៤៨. **បរិហារេនា**តិ ភគវន្តំ គរុំ កត្វា អគារវបរិហារេន។

និច្ចទានអនុកុលយញ្ញវណ្ណនា

៣៤៩. **ឧដ្ឋាយ សមុដ្ឋាយា**តិ ទានេ ឧដ្ឋានវីរិយំ សក្កច្ចំ កត្វា។ **អប្បសម្ភារតរោ**តិ អតិវិយ បរិត្តសម្ភារោ។ សមារភីយតិ យញ្ញោ ឯតេហីតិ សមារម្ភា, សម្ភារសម្ភរណវសេន បវត្តសត្តបីឡា។ **អប្បដ្ឋតរោ**តិ បន អតិវិយ អប្បកិច្ចោតិ អត្ថោ។ វិបាកសញ្ញិតំ អតិសយេន មហន្តំ សទិសផលំ ឯតស្សាតិ **មហប្ផលតរោ។** ឧទយសញ្ញិតំ អតិសយេន មហន្តំ និស្សន្ទាទិផលំ ឯតស្សាតិ **មហានិសំសតរោ។ ធុវទានានី**តិ ធុវានិ ថិរានិ អច្ឆិន្នានិ កត្វា ទាតព្ពទានានិ។ **អនុកុលយញ្ញានី**តិ អនុកុលំ កុលានុក្កមំ ឧបាទាយ ទាតព្ពទានានិ, តេនាហ “**អម្ហាក**”ន្តិអាទិ។ **និពទ្ធទានានី**តិ និពន្ធេត្វា និយមេត្វា បវេណីវសេន បវត្តិតទានានិ។

ហត្ថិទន្តេន បវត្តិតា **ទន្តមយសលាកា,** យត្ថ ទាយកានំ នាមំ អង្កន្តិ។ **រញ្ញោ**តិ សេតវាហនរញ្ញោ។

អាទីនីតិ **អាទិ**-សទ្ទេន “សេនោ វិយ មំសបេសឹ កស្មា ឱក្ខន្ទិត្វា គណ្ហាសី”តិ ឯវមាទីនំ សង្គហោ។ បុព្ពចេតនាមុញ្ចចេតនាអបរចេតនាសម្បត្តិយា ទាយកស្ស វសេន តីណិ អង្គានិ, វីតរាគតាវីតទោសតាវីតមោហតាបដិបត្តិយា ទក្ខិណេយ្យស្ស វសេន តីណីតិ ឯវំ **ឆឡង្គសមន្នាគតាយ ទក្ខិណាយ។** អបរាបរំ ឧប្បជ្ជនកចេតនាវសេន មហានទី វិយ, មហោឃោ វិយ ច ឥតោ ចិតោ ច អភិសន្ទិត្វា ឱក្ខន្ទិត្វា បវត្តិយា បុញ្ញមេវ **បុញ្ញាភិសន្ទោ។**

៣៥០. **កិច្ចបរិយោសានំ នត្ថិ** ទិវសេ ទិវសេ ទាយកស្ស ព្យាបារាបជ្ជនតោ, តេនាហ “**ឯកេនា**”តិអាទិ។ **កិច្ចបរិយោសានំ អត្ថិ** យថារទ្ធស្ស អាវាសស្ស កតិបយេនាបិ កាលេន បរិសមាបេតព្ពតោ, តេនាហ “**បណ្ណសាល**”ន្តិអាទិ។ **សុត្តន្តបរិយាយេនា**តិ សុត្តន្តបាឡិនយេន។ (ម. និ. ១.១២, ១៣; អ. និ. ២.៥៨) **នវ អានិសំសា**តិ សីតបដិឃាតាទយោ បដិសល្លានារាមបរិយោសានា នវ ឧទយា។ អប្បមត្តកាយ ចេតេ វុត្តា។

យស្មា អាវាសំ ទេន្តេន នាម សព្ពម្បិ បច្ចយជាតំ ទិន្នមេវ ហោតិ។ ទ្វេ តយោ គាមេ បិណ្ឌាយ ចរិត្វា កិញ្ចិ អលទ្ធា អាគតស្សាបិ ឆាយូទកសម្បន្នំ អារាមំ បវិសិត្វា ន្ហាយិត្វា បតិស្សយេ មុហុត្តំ និបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ និសិន្នស្ស

កាយេ ពលំ អាហរិត្វា បក្ខិត្តំ វិយ ហោតិ ។ ពហិ វិចរន្តស្ស ច កាយេ វណ្ណធាតុ វាតាតបេហិ កិលមតិ, បតិស្សយំ បវិសិត្វា ទ្វារំ បិធាយ មុហុត្តំ និបន្នស្ស វិសភាគសន្តតិ វូបសម្មតិ, សភាគសន្តតិ បតិដ្ឋាតិ, វណ្ណធាតុ អាហរិត្វា បក្ខិត្តា វិយ ហោតិ។ ពហិ វិចរន្តស្ស ច បាទេ កណ្ដកោ វិជ្ឈតិ, ខាណុ បហរតិ, សរីសបាទិបរិស្សយា ចេវ ចោរភយញ្ច ឧប្បជ្ជតិ, បតិស្សយំ បវិសិត្វា ទ្វារំ បិធាយ និបន្នស្ស សព្ពេ តេ បរិស្សយា ន ហោន្តិ, សជ្ឈាយន្តស្ស ធម្មបីតិសុខំ, កម្មដ្ឋានំ មនសិ ករោន្តស្ស ឧបសមសុខញ្ច ឧប្បជ្ជតិ ពហិទ្ធា វិក្ខេបាភាវតោ។ ពហិ វិចរន្តស្ស ច កាយេ សេទា មុច្ចន្តិ, អក្ខីនិ ផន្ទន្តិ, សេនាសនំ បវិសនក្ខណេ មញ្ចបីឋាទីនិ ន បញ្ញាយន្តិ, មុហុត្តំ និសិន្នស្ស បន អក្ខីនំ បសាទោ អាហរិត្វា បក្ខិត្តោ វិយ ហោតិ, ទ្វារវាតបានមញ្ចបីឋាទីនិ បញ្ញាយន្តិ។ ឯតស្មិញ្ច អាវាសេ វសន្តំ ទិស្វា មនុស្សា ចតូហិ បច្ចយេហិ សក្កច្ចំ ឧបដ្ឋហន្តិ។ តេន វុត្តំ “អាវាសំ ទេន្តេន នាម សព្ពម្បិ បច្ចយជាតំ ទិន្នមេវ ហោតី”តិ, តស្មា ឯតេ យថាវុត្តា សព្ពេបិ អានិសំសា វេទិតព្ពា។ តេន វុត្តំ “អប្បមត្តកាយ ចេតេ វុត្តា”តិ។

សីតន្តិ អជ្ឈត្តំ ធាតុក្ខោភវសេន វា ពហិទ្ធា ឧតុវិបរិណាមវសេន វា ឧប្បជ្ជនកសីតំ។ **ឧណ្ហ**ន្តិ អគ្គិសន្តាបំ, តស្ស វនទាហាទីសុ (វនទាហាទីសុ វា សារត្ថ. ដី. ចូឡវគ្គ ៣.២៩៥) សម្ភវោ វេទិតព្ពោ។ **បដិហន្តី**តិ បដិពាហតិ, យថា តទុភយវសេន កាយចិត្តានំ ពាធនំ ន ហោតិ, ឯវំ ករោតិ។ សីតុណ្ហព្ភាហតេ ហិ សរីរេ វិក្ខិត្តចិត្តោ ភិក្ខុ យោនិសោ បទហិតុំ ន សក្កោតិ។ **វាឡមិគានី**តិ សីហព្យគ្ឃាទិចណ្ឌមិគេ។ គុត្តសេនាសនញ្ហិ អារញ្ញកម្បិ បវិសិត្វា ទ្វារំ បិធាយ និសិន្នស្ស តេ បរិស្សយា ន ហោន្តីតិ។ **សរីសបេ**តិ យេ កេចិ សរន្តេ គច្ឆន្តេ ទីឃជាតិកេ សប្បាទិកេ។ **មកសេ**តិ និទស្សនមត្តមេតំ, ឌំសាទីនម្បិ ឯតេស្វេវ (ឯតនេវ សារត្ថ. ដី. ចូឡវគ្គ ៣.២៩៥) សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **សិសិរេ**តិ សិសិរកាលវសេន, សត្តាហវទ្ទលិកាទិវសេន ច ឧប្បន្នេ សិសិរសម្ផស្សេ។ **វុដ្ឋិយោ**តិ យទា តទា ឧប្បន្នា វស្សវុដ្ឋិយោ បដិហនតីតិ យោជនា។

វាតាតបោ ឃោរោតិ រុក្ខគច្ឆាទីនំ ឧម្មូលភញ្ជនាទិវសេន បវត្តិយា ឃោរោ សរជអរជាទិភេទោ វាតោ ចេវ គិម្ហបរិឡាហសមយេសុ ឧប្បត្តិយា ឃោរោ សូរិយាតបោ ច។ **បដិហញ្ញតី**តិ បដិពាហីយតិ។ **លេណត្ថ**ន្តិ នានារម្មណតោ ចិត្តំ និវត្តេត្វា បដិសល្លានារាមត្ថំ។ **សុខត្ថ**ន្តិ វុត្តបរិស្សយាភាវេន ផាសុវិហារត្ថំ។ **ឈាយិតុ**ន្តិ អដ្ឋតឹសាយ អារម្មណេសុ យត្ថ កត្ថចិ ចិត្តំ ឧបនិពន្ធិត្វា ឧបនិជ្ឈាយិតុំ។ **វិបស្សិតុ**ន្តិ អនិច្ចាទិតោ សង្ខារេ សម្មសិតុំ។

វិហារេតិ បតិស្សយេ។ **ការយេ**តិ ការាបេយ្យ។ **រម្មេ**តិ មនោរមេ និវាសសុខេ។ **វាសយេត្ថ ពហុស្សុតេ**តិ ការេត្វា បន ឯត្ថ វិហារេសុ ពហុស្សុតេ សីលវន្តេ កល្យាណធម្មេ និវាសេយ្យ, តេ និវាសេន្តោ បន តេសំ ពហុស្សុតានំ យថា បច្ចយេហិ កិលមថោ ន ហោតិ, ឯវំ **អន្នញ្ច បានញ្ច វត្ថសេនាសនានិ ច ទទេយ្យ ឧជុភូតេសុ** អជ្ឈាសយសម្បន្នេសុ កម្មកម្មផលានំ, រតនត្តយគុណានញ្ច សទ្ទហនេន **វិប្បសន្នេន ចេតសា។**

ឥទានិ គហដ្ឋបព្ពជិតានំ អញ្ញមញ្ញូបការិតំ ទស្សេតុំ **“តេ តស្សា”**តិ គាថមាហ។ តត្ថ **តេ**តិ ពហុស្សុតា។ **តស្សា**តិ ឧបាសកស្ស។ **ធម្មំ ទេសេន្តី**តិ សកលវដ្ដទុក្ខបនូទនំ សទ្ធម្មំ ទេសេន្តិ។ **យំ សោ ធម្មំ ឥធញ្ញាយា**តិ សោ ឧបាសកោ យំ សទ្ធម្មំ ឥមស្មឹ សាសនេ សម្មាបដិបជ្ជនេន ជានិត្វា អគ្គមគ្គាធិគមេន **អនាសវោ** ហុត្វា **បរិនិព្ពាតិ** ឯកាទសគ្គិវូបសមេន សីតិ ភវតិ។

សីតបដិឃាតាទយោ វិបស្សនាវសានា តេរស, អន្នាទិលាភោ, ធម្មស្សវនំ, ធម្មាវពោធោ, បរិនិព្ពានន្តិ ឯវំ **សត្តរស។**

៣៥១. **អត្តនោ សន្តកា**តិ អត្តនិយា។ **ទុប្បរិច្ចជនំ** លោភំ និគ្គណ្ហិតុំ អសក្កោន្តស្ស។ សង្ឃស្ស វា គណស្ស វា សន្តិកេតិ យោជនា។ **តត្ថា**តិ យថាគហិតេ សរណេ។ **នត្ថិ បុនប្បុនំ កត្តព្ពតា** វិញ្ញូជាតិកស្សាតិ អធិប្បាយោ។ **“ជីវិតបរិច្ចាគមយំ បុញ្ញ”**ន្តិ “សចេ ត្វំ ន យថាគហិតំ សរណំ ភិន្ទិស្សតិ, ឯវាហំ តំ មារេមី”តិ យទិបិ កោចិ តិណ្ហេន សត្ថេន ជីវិតា វោរោបេយ្យ, តថាបិ “នេវាហំ ពុទ្ធំ ន ពុទ្ធោតិ, ធម្មំ ន ធម្មោតិ, សង្ឃំ ន សង្ឃោតិ វទាមី”តិ ទឡ្ហតរំ កត្វា គហិតសរណស្ស វសេន វុត្តំ។

៣៥២. សរណំ ឧបគតេន កាយវាចាចិត្តេហិ សក្កច្ចំ វត្ថុត្តយបូជា កាតព្ពា, តត្ថ ច សំកិលេសោ បរិហរិតព្ពោ, សិក្ខាបទានិ បន សមាទានមត្តំ, សម្បត្តវិរតិតោ វិរមណមត្តញ្ចាតិ សរណគមនតោ សីលស្ស អប្បដ្ឋតរតា, អប្បសមារម្ភតរតា ច វេទិតព្ពា។ សព្ពេសំ សត្តានំ ជីវិតទានាទិនា ទណ្ឌនិធានតោ, សកលលោកិយលោកុត្តរគុណាធិដ្ឋានតោ ចស្ស មហប្ផលមហានិសំសតរតា ទដ្ឋព្ពា។

វត្តមាននយេន ច វេរហេតុតាយ វេរំ វុច្ចតិ បាណាតិបាតាទិបាបធម្មោ, តំ មណតិ “មយិ ឥធ ឋិតាយ កថំ អាគច្ឆសី”តិ តជ្ជេន្តី វិយ នីហរតីតិ **វេរមណី**, តតោ វា បាបធម្មតោ វិរមតិ ឯតាយាតិ “វិរមណី”តិ វត្តព្ពេ និរុត្តិនយេន ឥការស្ស ឯការំ កត្វា “**វេរមណី**”តិ វុត្តា។ អសមាទិន្នសីលស្ស សម្បត្តតោ យថាឧបដ្ឋិតវីតិក្កមិតព្ពវត្ថុតោ វិរតិ **សម្បត្តវិរតិ។** សមាទានវសេន ឧប្បន្នា វិរតិ **សមាទានវិរតិ។** សេតុ វុច្ចតិ អរិយមគ្គោ, តប្បរិយាបន្នា ហុត្វា បាបធម្មានំ សមុច្ឆេទវសេន ឃាតនវិរតិ **សេតុឃាតវិរតិ។** ឥទានិ តិស្សោ វិរតិយោ សរូបតោ ទស្សេតុំ “**តត្ថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **បរិហរតី**តិ អវីតិក្កមវសេន បរិវជ្ជេតិ។ **ន ហនាមី**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ, តេន “អទិន្នំ នាទិយាមី”តិ ឯវំ អាទីនំ សង្គហោ, **វា**-សទ្ទេន វា, តេនាហ “**សិក្ខាបទានិ គណ្ហន្តស្សា**”តិ។

មគ្គសម្បយុត្តាតិ សម្មាទិដ្ឋិយាទិមគ្គសម្បយុត្តា។ ឥទានិ តាសំ វិរតីនំ អារម្មណតោ វិភាគំ ទស្សេតុំ “**តត្ថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **បុរិមា ទ្វេ**តិ សម្បត្តសមាទានវិរតិយោ។ **បច្ឆិមា**តិ សេតុឃាតវិរតិ។ **សព្ពានិបិ ភិន្នានិ ហោន្តិ** ឯកជ្ឈំ សមាទិន្នត្តា។ **តទេវ ភិជ្ជតិ** វិសុំ វិសុំ សមាទិន្នត្តា ។ គហដ្ឋវសេន ចេតំ វុត្តំ។ **ភេទោ នាម នត្ថិ** បដិបក្ខសមុច្ឆិន្ទនេន អកុប្បសភាវត្តា, តេនាហ “**ភវន្តរេបី**”តិ។ **យោនិសិទ្ធ**ន្តិ មនុស្សតិរច្ឆានានំ ឧទ្ធំ តិរិយមេវ ទីឃតា វិយ ជាតិសិទ្ធន្តិ អត្ថោ។ ពោធិសត្តោ កុច្ឆិគតោ ពោធិសត្តមាតុសីលំ វិយ ធម្មតាយ សភាវេនេវ សិទ្ធំ **ធម្មតាសិទ្ធំ**, មគ្គធម្មតាយ វា អរិយមគ្គានុភាវេន សិទ្ធំ **ធម្មតាសិទ្ធំ។ ទិដ្ឋិឧជុករណំ នាម ភារិយំ** ទុក្ខំ, តស្មា សរណគមនំ សិក្ខាបទសមាទានតោ មហដ្ឋតរមេវ, ន អប្បដ្ឋតរន្តិ អធិប្បាយោ។ **យថា តថា វា គណ្ហន្តស្សាបី**តិ អាទរគារវំ អកត្វា សមាទិយន្តស្សាបិ។ **សាធុកំ គណ្ហន្តស្សាបី**តិ សក្កច្ចំ សីលានិ សមាទិយន្តស្សាបិ, ន ទិគុណំ, តិគុណំ វា ឧស្សាហោ ករណីយោ។

អភយទានតាយ សីលស្ស ទានភាវោ, អនវសេសំ វា សត្តនិកាយំ ទយតិ តេន រក្ខតីតិ **ទានំ**, សីលំ។ “អគ្គានី”តិ ញាតត្តា **អគ្គញ្ញានិ។** ចិររត្តតាយ ញាតត្តា **រត្តញ្ញានិ។** “អរិយានំ សាធូនំ វំសានី”តិ ញាតត្តា **វំសញ្ញានិ។** “**បោរាណានី**”តិអាទីសុ បុរិមានំ ឯតានិ **បោរាណានិ។** សព្ពសោ កេនចិបិ បការេន សាធូហិ ន កិណ្ណានិ ន ខិត្តានិ ន ឆឌ្ឌិតានីតិ **អសង្កិណ្ណានិ។** អយញ្ច នយោ នេសំ យថា អតីតេ, ឯវំ ឯតរហិ, អនាគតេ ចាតិ អាហ “**អសង្កិណ្ណបុព្ពានិ ន សង្កិយន្តិ ន សង្កិយិស្សន្តី**”តិ។ តតោ ឯវ **អប្បដិកុដ្ឋានិ** ន បដិក្ខិត្តានិ។ ន ហិ កទាចិបិ វិញ្ញូ សមណព្រាហ្មណា ហឹសាទិបាបធម្មំ អនុជានន្តិ។ **អបរិមាណានំ សត្តានំ អភយំ ទេតី**តិ សព្ពេសុ ភូតេសុ និហិតទណ្ឌត្តា សកលស្សបិ សត្តនិកាយស្ស ភយាភាវំ ទេតិ។ ន ហិ អរិយសាវកតោ កស្សចិ ភយំ ហោតិ។ **អវេរ**ន្តិ វេរាភាវំ។ **អព្យាបជ្ឈ**ន្តិ និទ្ទុក្ខតំ។

ននុ ច បញ្ចសីលំ សព្ពកាលិកំ, ន ច ឯកន្តតោ វិមុត្តាយតនំ, សរណគមនំ បន ពុទ្ធុប្បាទហេតុកំ, ឯកន្តវិមុត្តាយតនញ្ច, តត្ថ កថំ សរណគមនតោ បញ្ចសីលស្ស មហប្ផលតាតិ អាហ “**កិញ្ចាបី**”តិអាទិ។ **ជេដ្ឋក**ន្តិ ឧត្តមំ។ “**សរណគមនេនេវ បតិដ្ឋាយា**”តិ ឥមិនា តស្ស សីលស្ស សរណគមនេន អភិសង្ខតតមាហ។

៣៥៣. **ឦទិសមេវា**តិ ឯវំ សំកិលេសំ បដិបក្ខមេវ ហុត្វា។ **ហេដ្ឋា វុត្តេហិ គុណេហី**តិ ឯត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តគុណា នាម សរណគមនំ, សីលសម្បទា, ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារតាតិ ឯវំ អាទយោ។ បឋមជ្ឈានំ និព្ពត្តេន្តោ ន កិលមតីតិ យោជនា។ **តានី**តិ បឋមជ្ឈានាទីនិ។ “**បឋមជ្ឈាន**”ន្តិ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសោ អយន្តិ អាហ “**ឯកំ កប្ប**”ន្តិ, ឯកំ មហាកប្បន្តិ អត្ថោ។ ហីនំ បន បឋមជ្ឈានំ, មជ្ឈិមញ្ច អសង្ខ្យេយ្យកប្បស្ស តតិយំ ភាគំ, ឧបឌ្ឍកប្បញ្ច **អាយុំ ទេតិ។** “**ទុតិយំ អដ្ឋកប្បេ**”តិ អាទីសុបិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ, មហាកប្បវសេនេវ ច គហេតព្ពំ។ យស្មា វា បណីតានិយេវេត្ថ ឈានានិ អធិប្បេតានិ មហប្ផលតរភាវទស្សនបរត្តា ទេសនាយ, តស្មា “**បឋមជ្ឈានំ ឯកំ កប្ប**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **តទេវា**តិ ចតុត្ថជ្ឈានមេវ។ យទិ ឯវំ កថំ អារុប្បតាតិ អាហ “**អាកាសានញ្ចាយតនាទី**”តិអាទិ។

សម្មទេវ និច្ចសញ្ញាទិបដិបក្ខវិធមនវសេន បវត្តមានា បុព្ពភាគិយេ ឯវ ពោធិបក្ខិយធម្មេ សម្មានេន្តី វិបស្សនា វិបស្សកស្ស អនប្បកំ បីតិសោមនស្សំ សមាវហតីតិ អាហ “**វិបស្សនា…បេ…. អភាវា**”តិ។ តេនាហ ភគវា –

> “យតោ យតោ សម្មសតិ, ខន្ធានំ ឧទយព្ពយំ;
> លភតី បីតិបាមោជ្ជំ, អមតំ តំ វិជានត”ន្តិ។ (ធ. ប. ៣៧៤);

យស្មា អយំ ទេសនា ឥមិនា អនុក្កមេន ឥមានិ ញាណានិ និព្ពត្តេន្តស្ស វសេន បវត្តិតា, តស្មា “**វិបស្សនាញាណេ បតិដ្ឋាយ និព្ពត្តេន្តោ**”តិ ហេដ្ឋិមំ ហេដ្ឋិមំ ឧបរិមស្ស ឧបរិមស្ស បតិដ្ឋាភូតំ កត្វា វុត្តំ។

សមានរូបនិម្មានំ នាម មនោមយិទ្ធិយា អញ្ញេហិ អសាធារណកិច្ចន្តិ អាហ “**អត្តនោ...បេ.... មហប្ផលា**”តិ។ **វិកុព្ពនទស្សនសមត្ថតាយា**តិ ហត្ថិអស្សាទិវិវិធរូបករណំ វិកុព្ពនំ, តស្ស ទស្សនសមត្ថភាវេន។ **ឥទ្ធិតិទ្ធិតដ្ឋានំ** នាម បុរិមជាតីសុ ឥទ្ធិតិទ្ធិតោ ខន្ធប្បទេសោ។ **សមាបេន្តោ**តិ បរិយោសាបេន្តោ។

កូដទន្តឧបាសកត្ថុបដិវេទនាកថាវណ្ណនា

៣៥៤-៨. សព្ពេ តេ បាណយោតិ “សត្ត ច ឧសភសតានី”តិអាទិនា វុត្តេ សព្ពេ បាណិនោ។ **អាកុលភាវោ**តិ ភគវតោ សន្តិកេ ធម្មស្ស សុតត្តា បាណីសុ អនុទ្ទយំ ឧបដ្ឋបេត្វា បិតស្ស “កថញ្ហិ នាម មយា តាវ ពហូ បាណិនោ មារណត្ថាយ ពន្ធាបិតា”តិ ចិត្តេ បរិព្យាកុលភាវោ **ឧទបាទិ។ សុត្វា**តិ “ពន្ធនតោ មោចិតា”តិ សុត្វា។ កាមច្ឆន្ទវិគមេន កល្លចិត្តតា អរោគចិត្តតា, ព្យាបាទវិគមេន មេត្តាវសេន មុទុចិត្តតា អកថិនចិត្តតា, ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចប្បហានេន វិក្ខេបវិគមនតោ វិនីវរណចិត្តតា តេហិ ន បិហិតចិត្តតា, ថិនមិទ្ធវិគមេន ឧទគ្គចិត្តតា សំបគ្គណ្ហនវសេន អលីនចិត្តតា, វិចិកិច្ឆាវិគមេន សម្មាបដិបត្តិយា អធិមុត្តតាយ បសន្នចិត្តតា ច ហោតីតិ អាហ “**កល្លចិត្តន្តិអាទិ អនុបុព្ពិកថានុភាវេន វិក្ខម្ភិតនីវរណតំ សន្ធាយ វុត្ត**”ន្តិ។ យំ បនេត្ថ អត្ថតោ អវិភត្តំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

កូដទន្តសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

៦. មហាលិសុត្តវណ្ណនា

ព្រាហ្មណទូតវត្ថុវណ្ណនា

៣៥៩. បុនប្បុនំ វិសាលីភាវូបគមនតោតិ បុព្ពេ កិរ បុត្តធីតុវសេន ទ្វេ ទ្វេ ហុត្វា សោឡសក្ខត្តុំ ជាតានំ លិច្ឆវីរាជកុមារានំ សបរិវារានំ អនុក្កមេនេវ វឌ្ឍន្តានំ និវាសនដ្ឋានារាមុយ្យានបោក្ខរណីអាទីនំ បតិដ្ឋានស្ស អប្បហោនកតាយ នគរំ តិក្ខត្តុំ គាវុតន្តរេន គាវុតន្តរេន បរិក្ខិបឹសុ, តេនស្ស បុនប្បុនំ វិសាលីភាវំ គតត្តា “វេសាលី” ត្វេវ នាមំ ជាតំ, តេន វុត្តំ **“បុនប្បុនំ វិសាលីភាវូបគមនតោ វេសាលីតិ លទ្ធនាមកេ នគរេ”**តិ។ **សយំជាត**ន្តិ សយមេវ ជាតំ អរោបិមំ។ **មហន្តភាវេនេវា**តិ រុក្ខគច្ឆានំ, បិតោកាសស្ស ច មហន្តភាវេន, តេនាហ **“ហិមវន្តេន សទ្ធឹ ឯកាពទ្ធំ ហុត្វា”**តិ។ **កូដាគារសាលាសង្ខេបេនា**តិ ហំសវដ្ដកច្ឆន្នេន កូដាគារសាលានិយាមេន។ កោសលេសុ ជាតា, ភវា វា, តំ វា រដ្ឋំ និវាសោ ឯតេសន្តិ **កោសលកា។** ឯវំ **មាគធកា** វេទិតព្ពា។ យស្ស អករណេ បុគ្គលោ មហាជានិយោ ហោតិ, តំ ករណំ អរហតីតិ ករណីយំ តេន **ករណីយេន**, តេនាហ **“អវស្សំ កត្តព្ពកម្មេនា”**តិ។ **តំ កិច្ចន្តិ វុច្ចតិ** សតិ សមវាយេ កាតព្ពតោ។

៣៦០. យា ពុទ្ធានំ ឧប្បជ្ជនារហា នានត្តសញ្ញា, តាសំ វសេន **នានារម្មណាចារតោ។** សម្ភវន្តស្សេវ បដិសេធោ។ **បដិក្កម្មា**តិ និវត្តិត្វា តថា ចិត្តំ អនុប្បាទេត្វា។ **សល្លីនោ**តិ ឈានសមាបត្តិយា ឯកត្តារម្មណំ អល្លីនោ។

ឱដ្ឋទ្ធលិច្ឆវីវត្ថុវណ្ណនា

៣៦១. អទ្ធោដ្ឋតាយាតិ តស្ស កិរ ឧត្តរោដ្ឋំ អប្បកតាយ តិរិយំ ផាលេត្វា អបនីតទ្ធំ វិយ ខាយតិ ចត្តារោ ទន្តេ, ទ្វេ ច ទាឋា ន ឆាទេតិ, តេន នំ **“ឱដ្ឋទ្ធោ”**តិ វោហរន្តិ។ អយំ កិរ ឧបាសកោ សទ្ធោ បសន្នោ ទាយកោ ទានបតិ ពុទ្ធមាមកោ ធម្មមាមកោ សង្ឃមាមកោ, តេនាហ **បុរេភត្ត**ន្តិអាទិ។

៣៦២. សាសនេ យុត្តបយុត្តោតិ ភាវនំ អនុយុត្តោ។ សព្ពត្ថ សីហសមានវុត្តិនោបិ ភគវតោ បរិសាយ មហន្តេ សតិ តទជ្ឈាសយានុរូបំ បវត្តិយមានាយ ធម្មទេសនាយ វិសេសោ ហោតីតិ អាហ **“មហន្តេន ឧស្សាហេន ធម្មំ ទេសេស្សតី”**តិ។

“វិស្សាសិកោ”តិ វត្វា តមស្ស វិស្សាសិកភាវំ វិភាវេតុំ **“អយញ្ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ ថេរស្ស ខីណា សវស្សសតោ អាលសិយភាវោ “អប្បហីនោ”តិ ន វត្តព្ពោ, វាសនាលេសំ បន ឧបាទាយាហ **“ឍ្លសកំ អប្បហីនោ វិយ ហោតី”**តិ។ ន ហិ សាវកានំ សវាសនា កិលេសា បហីយន្តិ។

៣៦៣. វិនេយ្យជនានុរោធេន ពុទ្ធានំ បាដិហារិយវិជម្ភនំ ហោតីតិ វុត្តំ **“អថ ខោ ភគវា”**តិអាទិ, តេនេវាហ **“សំសូចិតនិក្ខមនោ”**តិ។ គន្ធកុដិតោ និក្ខមនវេលាយញ្ហិ ឆព្ពណ្ណា ពុទ្ធរស្មិយោ អាវេឡាវេឡាយមលាយមលា ហុត្វា សវិសេសា បភស្សរា វិនិច្ឆរឹសុ។

៣៦៤. តតោ បរន្តិ “ហិយ្យោ”តិ វុត្តទិវសតោ អនន្តរំ បរំ **បុរិមតរំ** អតិសយេន បុរិមត្តា។ ឥតិ ឥមេសុ ទ្វីសុ វវត្ថិតោ យថាក្កមំ បុរិមបុរិមតរភាវោ។ ឯវំ សន្តេបិ យទេត្ថ “បុរិមតរ”ន្តិ វុត្តំ, តតោ បភុតិ យំ យំ ឱរំ, តំ តំ បុរិមំ, យំ យំ បរំ, តំ តំ បុរិមតរំ, ឱរបារភាវស្ស វិយ បុរិមបុរិមតរភាវស្ស ច អបេក្ខាសិទ្ធិតោ, តេនាហ **“តតោ បដ្ឋាយា”**តិអាទិ។ **មូលទិវសតោ បដ្ឋាយា**តិអាទិទិវសតោ បដ្ឋាយ។ **អគ្គ**ន្តិ បឋមំ។ តំ បនេត្ថ បរា អតីតា កោដិ ហោតីតិ អាហ **“បរកោដី កត្វា”**តិ។ **យំ**-សទ្ទយោគេន ចាយំ “វិហរាមី”តិ វត្តមានប្បយោគោ, អត្ថោ បន អតីតកាលវសេនេវ វេទិតព្ពោ, តេនាហ **“វិហាសិន្តិ វុត្តំ ហោតី”**តិ។ បឋមវិកប្បេ “វិហរាមី”តិ បទស្ស “យទគ្គេ”តិ ឥមិនា ឧជុកំ សម្ពន្ធោ ទស្សិតោ, ទុតិយវិកប្បេ បន “តីណិ វស្សានី”តិ ឥមិនាបិ។

បិយជាតិកានីតិ ឥដ្ឋសភាវានិ។ **សាតជាតិកានី**តិ មធុរសភាវានិ។ មធុរំ វិយាតិ ហិ “មធុរ”ន្តិ វុច្ចតិ មនោរមំ យំ កិញ្ចិ។ **កាមូបសញ្ហិតានី**តិ អារម្មណំ ករោន្តេន កាមេន ឧបសំហិតានិ, កាមនីយានីតិ អត្ថោ, តេនាហ **“កាមស្សាទយុត្តានី”**តិ, កាមស្សាទស្ស យុត្តានិ យោគ្យានីតិ អត្ថោ។ **សវិរសណ្ណានេ**តិ សវីរិពិម្ពេ, អាធារេ ចេតំ ភុម្មំ។ តស្មា **សទ្ទេនា**តិ តំ និស្សាយ តតោ ឧប្បន្នេន សទ្ទេនាតិ អត្ថោ។ **មធុរេនា**តិ ឥដ្ឋេន។ **ឯត្តាវតា**តិ ទិព្ពសោតញាណស្ស បរិកម្មាកថនមត្តេន។ “អត្តនា ញាតម្បិ ន កថេតិ, កិមស្ស សាសនេ អធិ

ង្គានេនា”តិ កុជ្ឈន្តោ **អាឃាតំ ពន្ធិត្វា** សហ កុជ្ឈនេនេវ ឈានាភិញ្ញាហិ បរិហាយិ។ **ចិន្តេសីតិ** “កស្មា នុ ខោ មយ្ហំ តំ បរិកម្មំ ន កថេសី”តិ បរិវិតក្កេន្តោ អយោនិសោ ឧម្មុជ្ជនវសេន ចិន្តេសិ។ **អនុក្កមេនាតិ** បាថិកសុត្តេ អាគតនយេន តំ តំ អយុត្តមេវ ចិន្តេន្តោ, ភាសន្តោ, ករោន្តោ ច អនុក្កមេន។ ភគវតិ ពទ្ធាឃាតតាយ សាសនេ បតិដ្ឋំ អលភន្តោ **គិហិភាវំ បត្វា**។

ឯកំសភាវិតសមាធិវណ្ណនា

៣៦៦-៣៧១. ឯកំសាយាតិ តទត្ថេយេវ ចតុត្ថី, តស្មា ឯកំសត្ថន្តិ អត្ថោ។ **អំស**-សទ្ទោ ចេត្ថ កោដ្ឋាសបរិយាយោ, សោ ច អធិការតោ ទិព្ពរូបទស្សនទិព្ពសទ្ទស្សវនវសេន វេទិតព្វោតិ អាហ **“ឯកកោដ្ឋាសាយា”**តិអាទិ។ **អនុទិសាយាតិ** បុរត្ថិមទក្ខិណាទិភេទាយ ចតុព្ពិធាយ អនុទិសាយ។ **ឧភយកោដ្ឋាសាយាតិ** ទិព្ពរូបទស្សនត្ថាយ, ទិព្ពសទ្ទស្សវនត្ថាយ ច។ **ភាវិតោតិ** យថា ទិព្វចក្ខុញាណំ, ទិព្វសោតញាណញ្ច សមធិគតំ ហោតិ, ឯវំ ភាវិតោ។ តយិទំ វិសុំ វិសុំ បរិកម្មករណេន តជ្ឈន្តីសុ វត្តព្វំ នត្ថិ, ឯកជ្ឈំ តជ្ឈន្តីសុបិ កមេនេវ កិច្ចសិទ្ធិ ឯកជ្ឈំ កិច្ចសិទ្ធិយា អសម្ភវតោ។ បាឡិយម្បិ ឯកស្ស ឧភយសមត្ថតាសន្ទស្សនត្ថមេវ “ទិព្វានញ្ច រូបានំ ទស្សនាយ, ទិព្វានញ្ច សទ្ទានំ សវនាយា”តិ វុត្តំ, ន ឯកជ្ឈំ កិច្ចសិទ្ធិសម្ភវតោ។ **“ឯកំសភាវិតោ សមាធិហេតូ”**តិ ឥមិនា សុនក្ខត្តោ ទិព្វចក្ខុញាណាយ ឯវ បរិកម្មស្ស កតត្តា វិជ្ជមានម្បិ ទិព្វសទ្ទំ នាស្សោស្សីតិ ទស្សេតិ។ **អបណ្ណកន្តិ** អវិរជ្ឈនកំ, អនវជ្ជន្តិ វា អត្ថោ។

៣៧២. “សមាធិ ឯវ” ភាវេតព្វដ្ឋេន **សមាធិភាវនា។** “ទិព្វសោតញាណំ សេដ្ឋ”ន្តិ មញ្ញមានេនាបិ មហាលិនា ទិព្វចក្ខុញាណម្បិ តេន សហ គហេត្វា “ឯតាសំ នូន ភន្តេ”តិអាទិនា បុច្ឆិតន្តិ **“ឧភយំសភាវិតានំ សមាធីនន្តិ អត្ថោ”**តិ វុត្តំ។ **ពាហិរា ឯតា សមាធិភាវនា** អនិយ្យានិកត្តា។ តា ហិ ឥតោ ពាហិរកានម្បិ ឥជ្ឈន្តិ។ **ន អជ្ឈត្តិកា** ភគវតោ សាមុក្កំសិកភាវេន អប្បវេទិតត្តា។ **យទត្ថន្តិ** យេសំ អត្ថាយ។ **តេតិ** តេ អរិយផលធម្មេ។ តេ ហិ សច្ឆិកាតព្វាតិ។

ចតុអរិយផលវណ្ណនា

៣៧៣. តស្មាតិ វុត្តទុក្ខេ សំយោជនតោ។ **“មគ្គសោតំ អាបន្នោ”**តិ ផលដ្ឋស្ស វសេន វុត្តំ។ មគ្គដ្ឋោ ហិ មគ្គសោតំ អាបជ្ជតិ។ តេនេវាហ “សោតាបន្នោ”តិ, “សោតាបត្តិផលសច្ឆិកិរិយាយ បដិបន្នោ”តិ (ម. និ. ៣.៣៧៩) ច។ **អបតនធម្មោតិ** អនុប្បជ្ជន- (ម. និ. ៣.៣៧៩) សភាវោ។ **ធម្មនិយាមេនាតិ** មគ្គធម្មនិយាមេន។ ហេដ្ឋិមន្តតោ សត្តមភវតោ ឧបរិ អនុប្បជ្ជនធម្មតាយ វា និយតោ។ **បរំ អយនំ** បរាគតិ។

តនុត្តំ នាម បវត្តិយា មន្ទតា, វិរឡតា ចាតិ អាហ **“តនុត្តា”**តិអាទិ។ **ហេដ្ឋាភាគិយានន្តិ** ហេដ្ឋាភាគស្ស កាមភវស្សបច្ចយភាវេន ហិតានំ។ **ឱបបាតិកោតិ** ឧបបាតិកោ ឧបបតនេ សាធុការីតិ កត្វា។ វិមុច្ចតីតិ វិមុត្តិ, ចិត្តមេវ វិមុត្តិ **ចេតោវិមុត្តីតិ** អាហ **“សព្វកិលេស...បេ.... អធិវចន”**ន្តិ។ ចិត្តសីសេន ចេត្ថ សមាធិ គហិតោ “ចិត្តំ បញ្ញញ្ច ភាវយ”ន្តិ។ អាទីសុ (សំ. និ. ១.២៣; បេដកោ. ២២; មិ. ប. ២.៩) វិយ។ **បញ្ញាវិមុត្តីតិ** ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ, តេនាហ **“បញ្ញាវ បញ្ញាវិមុត្តី”**តិ។ **សាមន្តិ** អត្តនាវ, អបរប្បច្ចយេនាតិ អត្ថោ។ **អភិញ្ញាតិ** យ-ការលោបេន និទ្ទេសោតិ អាហ **“អភិជានិត្វា”**តិ។

អរិយអដ្ឋង្គិកមគ្គវណ្ណនា

៣៧៤-៥. អរិយសាវកោ និព្ពានំ, អរិយផលញ្ច បដិបជ្ជតិ ឯតាយាតិ បដិបទា, សា ច តស្ស បុព្វភាគោ ឯវាតិ តេច **“បុព្វភាគបដិបទាយា”**តិ អរិយមគ្គមាហ។ “អដ្ឋ អង្គានិ អស្សា”តិ អញ្ញបទត្ថសមាសំ អកត្វា អដ្ឋង្គានិ អស្ស សន្តីតិ **អដ្ឋង្គិកោតិ** បទសិទ្ធិ ទដ្ឋព្វា។

សម្មា អវិបរីតំ យាថាវតោ ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ បច្ចក្ខតោ ទស្សនសភាវា **សម្មា ទស្សនលក្ខណា។** សម្មទេវ និព្ពានារម្មណេ ចិត្តស្ស អភិនិរោបនសភាវោ **សម្មា អភិនិរោបនលក្ខណោ។** ចតុរង្គសមន្នាគតា វាចា ជនំ សង្គណ្ហាតីតិ តព្ពិបក្ខវិរតិសភាវា សម្មាវាចា ភេទករមិច្ឆាវាចាបហានេន ជនេ សម្បយុត្តេ ច បរិគ្គណ្ហនកិច្ចវតី ហោតីតិ **សម្មា បរិគ្គហណលក្ខណា។** យថា ចីវរកម្មាទិកោ កម្មន្តោ ឯកំ កាតព្វំ សមុដ្ឋាបេតិ, តំ តំ កិរិយានិប្ផាទកោ វា ចេតនាសង្ខាតោ កម្មន្តោ ហត្ថបាទចលនាទិកំ កិរិយំ សមុដ្ឋាបេតិ, ឯវំ សាវជ្ជកត្តព្វកិរិយាសមុដ្ឋាបកមិច្ឆាកម្មន្តប្បហានេន សម្មាកម្មន្តោ និរវជ្ជសមុដ្ឋាបនកិច្ចវា ហោតិ, សម្បយុត្តេ ច សមុដ្ឋាបេន្តោ ឯវ បវត្តតីតិ **សម្មា សមុដ្ឋាបនលក្ខណោ សម្មាកម្មន្តោ។** កាយវាចានំ, ខន្ធសន្តានស្ស ច សំ

កិលេសភូតមិច្ឆាជីវប្បហានេន **សម្មា វោទាបនលក្ខណោ សម្មាអាជីវោ។** កោសជ្ជបក្ខតោ បតិតុំ អទត្វា សម្បយុត្តធម្មានំ បគ្គណ្ហនសភាវោតិ **សម្មា បគ្គាហលក្ខណោ សម្មាវាយាមោ។** សម្មទេវ ឧបដ្ឋានសភាវាតិ **សម្មា ឧបដ្ឋានលក្ខណា សម្មាសតិ។** វិក្ខេបវិទ្ធំសនេន សម្មទេវ ចិត្តស្ស សមាទហនសភាវោតិ **សម្មា សមាធាន លក្ខណោ សម្មាសមាធិ។**

អត្តនោ បច្ចនីកកិលេសា ទិដ្ឋេកដ្ឋា អវិជ្ជាទយោ។ **បស្សតីតិ** បកាសេតិ កិច្ចបដិវេធេន បដិវិជ្ឈតិ, តេនាហ "**តប្បដិច្ឆាទក...បេ.... អសម្មោហតោ**"តិ។ តេនេវ ហិ សម្មាទិដ្ឋិសង្ខាតេន អង្គេន តត្ថ បច្ចវេក្ខណា បវត្តតីតិ **តថេវាតិ** អត្តនោ បច្ចនីកកិលេសេហិ សទ្ធិន្តិ អត្ថោ។

កិច្ចតោតិ បុព្ពភាគេហិ ទុក្ខាទិញាណេហិ កាតព្ពស្ស កិច្ចស្ស ឥធ សាតិសយំ និប្ផត្តិតោ ឥមស្សេវ វា ញាណស្ស ទុក្ខាទិប្បកាសនកិច្ចតោ។ **ចត្តារិ នាមានិ លភតិ** ចតូសុ សច្ចេសុ កាតព្ពកិច្ចនិប្ផត្តិតោ។ **តីណិ នាមានិ លភតិ** កាមសង្កប្បាទិប្បហានកិច្ចនិប្ផត្តិតោ។ **សិក្ខាបទវិភង្គេ** (វិភ. ៧០៣) "វិរតិចេតនា, សព្ពេ សម្បយុត្តធម្មា ច សិក្ខាបទានី"តិ វុច្ចន្តីតិ តត្ថ បធានានំ វិរតិចេតនានំ វសេន "**វិរតិយោបិ ហោន្តិ ចេតនាយោបី**"តិ អាហ។ មុសាវាទាទីហិ វិរមណកាលេ វា វិរតិយោ, សុភាសិតាទិវាចាភាសនាទិកាលេ ច ចេតនាយោ យោជេតព្ពា។ **មគ្គក្ខណេ វិរតិយោវ** ចេតនានំ អមគ្គង្គត្តា ឯកស្ស ញាណស្ស ទុក្ខាទិញាណតា វិយ, ឯកាយ វិរតិយា មុសាវាទាទិវិរតិភាវោ វិយ ច ឯកាយ ចេតនាយ សម្មាវាចាទិកិច្ចត្តយសាធនសភាវាភាវា សម្មា វាចាទិភាវាសិទ្ធិតោ, តំសិទ្ធិយញ្ច អង្គត្តយត្តាសិទ្ធិតោ ច។ **សម្មប្បធានសតិបដ្ឋានវសេនាតិ** ចតុសម្មប្បធានចតុសតិបដ្ឋានភាវវសេន។

បុព្ពភាគេបិ មគ្គក្ខណេបិ សម្មាសមាធិយេវាតិ។ យទិបិ សមាធិឧបការកានំ អភិនិរោបនានុ មជ្ជនសម្បិយាយនព្រូហនសន្តសុខានំ វិតក្កាទីនំ វសេន ចតូហិ ឈានេហិ សម្មាសមាធិ វិភត្តោ, តថាបិ វាយាមោ វិយ អនុប្បន្នាកុសលានុប្បាទនាទិចតុវាយាមកិច្ចំ, សតិ វិយ ច អសុភាសុខានិច្ចានត្តេសុ កាយាទីសុ សុភាទិសញ្ញាបហានចតុសតិកិច្ចំ ឯកោ សមាធិ ចតុក្កជ្ឈានសមាធិកិច្ចំ ន សាធេតីតិ បុព្ពភាគេបិ បឋមជ្ឈានសមាធិ បឋមជ្ឈានសមាធិ ឯវ មគ្គក្ខណេបិ, តថា បុព្ពភាគេបិ ចតុត្ថជ្ឈានសមាធិ ចតុត្ថជ្ឈាន សមាធិ ឯវ មគ្គក្ខណេបីតិ អត្ថោ។

តស្មាតិ បញ្ញាបជ្ជោតត្តា **អវិជ្ជន្ធការំ វិធមិត្វា** បញ្ញាសត្ថត្តា **កិលេសចោរេ ឃាតេន្តោ។ ពហុការត្តាតិ** យ្វាយំ អនាទិមតិ សំសារេ ឥមិនា កទាចិបិ អសមុគ្ឃាដិតបុព្ពោ កិលេសគណោ តស្ស សមុគ្ឃាដកោ អរិយមគ្គោ ។ តត្ថ ចាយំ សម្មាទិដ្ឋិ បរិញ្ញាភិសមយាទិវសេន បវត្តិយា បុព្ពង្គមា ហោតីតិ ពហុការា, តស្មា ពហុការត្តា។

តស្សាតិ សម្មាទិដ្ឋិយា។ "ពហុការោ"តិ វត្វា តំ ពហុការតំ ឧបមាយ វិភាវេតុំ "យថា ហី"តិអាទិ វុត្តំ។ "អយំ" តម្ពកំសាទិមយត្តា **កូដោ។** អយំ សមសារតាយ មហាសារតាយ **ឆេកោ។ ឯវន្តិ** យថា ហេរញ្ញិកស្ស ចក្ខុនា ទិស្វា កហាបណវិភាគជាននេ ករណន្តរំ ពហុការំ យទិទំ ហត្ថោ, ឯវំ យោគាវចរស្ស បញ្ញាយ ឱលោកេត្វា ធម្មវិភាគ ជាននេ ធម្មន្តរំ ពហុការំ យទិទំ វិតក្កោ វិតក្កេត្វា តទវពោធតោ, តស្មា សម្មាសង្កប្បោ សម្មាទិដ្ឋិយា ពហុ ការោតិ អធិប្បាយោ។ ទុតិយឧបមាយំ **ឯវន្តិ** យថា តច្ឆកោ បរេន បរិវត្តេត្វា បរិវត្តេត្វា ទិន្នំ ទព្ពសម្ភារំ វាសិយា តច្ឆេត្វា គេហករណកម្មេ ឧបនេតិ, ឯវំ យោគាវចរោ វិតក្កេន លក្ខណាទិតោ វិតក្កេត្វា ទិន្នធម្មេ យាថាវតោ បរិច្ឆិន្ទិត្វា បរិញ្ញាភិសមយាទិកម្មេ ឧបនេតីតិ យោជនា។ វចីភេទស្ស ឧបការកោ វិតក្កោ សាវជ្ជានវជ្ជវចីភេទ និវត្តនបវត្តនករាយ សម្មាវាចាយបិ ឧបការកោ ឯវាតិ "**ស្វាយ**"ន្តិអាទិ វុត្តំ។

វចីភេទស្ស និយាមិកា **វាចា** កាយិកកិរិយានិយាមកស្ស **កម្មន្តស្ស ឧបការិកា។ តទុភយានន្តរន្តិ** ទុច្ចរិត ទ្វយបហាយកស្ស សុចរិតទ្វយបារិបូរិហេតុភូតស្ស សម្មាវាចាសម្មាកម្មន្តទ្វយស្ស អនន្តរំ។ **ឥទំ វីរិយន្តិ** ចតុព្ពិធំ សម្មប្បធានវីរិយំ។ ឥន្ទ្រិយសមតាទយោ សមាធិស្ស ឧបការធម្មា។ តព្ពិបរិយាយតោ អបការធម្មា វេទិតព្ពា។ **គតិយោតិ** និប្ផត្តិយោ, កិច្ចាទិសភាវេ វា។ **សមន្នេសិត្វាតិ** ឧបធារេត្វា។

ទ្វេបព្ពជិតវត្ថុវណ្ណនា

៣៧៦-៧. "កស្មា អារទ្ធ"ន្តិ អនុសន្ធិការណំ បុច្ឆិត្វា តំ វិភាវេតុំ "**អយំ ហិ**"តិអាទិ វុត្តំ, តេន អជ្ឈាសយានុសន្ធិវសេន ឧបរិ ទេសនា បវត្តាតិ ទស្សេតិ។ **តេនាតិ** តថាលទ្ធិកត្តា។ **អស្សាតិ** លិច្ឆវីរញ្ញោ។ **ទេសនាយាតិ** សណ្ហសុខុមាយំ សុញ្ញតបដិសំយុត្តាយំ យថាទេសិតទេសនាយំ។ **នាធិមុច្ចតីតិ** ន សទ្ទហតិ ន បសីទតិ។ **តន្តិធម្មំ នាម កថេន្តោតិ** យេសំ អត្ថាយ ធម្មោ កថីយតិ, តេស្វិ តេសំ អសតិបិ មគ្គបដិវេធេ កេវលំ

សាសនេ តន្តិធម្មំ កត្វា កថេន្តោ។ **ឯវរូបស្សា**តិ សម្មាសម្ពុទ្ធត្តា អវិបរីតធម្មទេសនតាយ ឯវំបាកដធម្មកាយស្ស **សត្ថុ។ យុត្តំ នុ ខោ ឯតំ អស្សា**តិ អស្ស បឋមជ្ឈានាទិសមធិគមេន សមាហិតចិត្តស្ស កុលបុត្តស្ស ឯតំ “តំ ជីវំ”ន្តិអាទិនា ឧច្ឆេទាទិគាហគហណំ អបិ នុ យុត្តន្តិ បុច្ឆតិ។ លទ្ធិយា បន ឈានាធិគមមត្តេន ន តាវ វិវេចិតត្តា **“តេហិ យុត្ត”**ន្តិ វុត្តំ **តំ វាទំ បដិក្ខិបិត្វា**តិ ឈានលាភិនោបិ តំ គហណំ “អយុត្តមេវា”តិ តំ ឧច្ឆេទវាទំ សស្សតវាទំ វា បដិក្ខិបិត្វា។ **អត្តមនា អហេសុ**ន្តិ យស្មា ខីណាសវោ វិគតសម្មោហោ តិណ្ណវិចិកិច្ឆោ, “តស្មា តស្ស តថា វត្តុំ ន យុត្ត”ន្តិ ឧប្បន្ននិច្ឆយតាយ តំ **មម វចនំ សុត្វា** អត្តមនា អហេសុន្តិ អត្ថោ។ **សោបិ** លិច្ឆវី រាជា តេ វិយ សញ្ជាតនិច្ឆយត្តា **អត្តមនោ អហោសិ។** យំ បនេត្ថ អត្ថតោ អវិភត្តំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

មហាលិសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

៧. ជាលិយសុត្តវណ្ណនា

ទ្វេបព្ពជិតវត្ថុវណ្ណនា

៣៧៨. “ឃោសិតេន សេដ្ឋិនា កតេ អារាមេ”តិ វត្វា តត្ថ កោយំ ឃោសិតសេដ្ឋិ នាម, កថញ្ចានេន អារាមោ ការិតោ, កថំ វា តត្ថ ភគវា វិហាសីតិ តំ សព្ពំ សមុទាគមតោ បដ្ឋាយ សង្ខេបតោវ ទស្សេតុំ **“បុព្ពេ កិរា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **តតោ**តិ អល្លកប្បរដ្ឋតោ។ **តទា**តិ តេសំ តំ គាមំ បវិដ្ឋទិវសេ។ **ពលវបាយាស**ន្តិ គរុតរំ ពហុបាយាសំ។ **អសន្និហិតេ**តិ គេហតោ ពហិ គតេ។ **ភុស្សតី**តិ រវតិ។ **ឃោសកទេវបុត្តោត្វេវ នាមំ អហោសិ** សរឃោសសម្បត្តិយា។ **វេយ្យត្តិយេនា**តិ បញ្ញាវេយ្យត្តិយេន។ **ឃោសិតសេដ្ឋិ នាម ជាតោ** តាយ ឯវ ចស្ស សរសម្បត្តិយា ឃោសិតនាមតា។

សរីរសន្តប្បនត្ថន្តិ ហិមវន្តេ ផលមូលាហារតាយ កិលន្តសរីរា លោណម្ពិលសេវនេន តស្ស សន្តប្បនត្ថំ បីននត្ថំ។ **តសិតា**តិ បិបាសិតា។ **កិលន្តា**តិ បរិស្សន្តកាយា។ តេ កិរ តំ វដរុក្ខំ បត្វា តស្ស សោភាសម្បត្តិំ ទិស្វា មហានុភាវា មញ្ញេ ឯត្ថ អធិវត្ថា ទេវតា, “សាធុ វតាយំ ទេវតា អម្ហាកំ អទ្ធានបរិស្សមំ វិនោទេយ្យា”តិ ចិន្តេសុំ, តេន វុត្តំ **“តត្ថ អធិវត្ថា…បេ…. និសីទីសូ”**តិ។ **សោ**តិ អនាថបិណ្ឌិកោ គហបតិ។ **ភតកាន**ន្តិ ភតិយា វេយ្យាវច្ចំ ករោន្តានំ ទាសបេសកម្មករានំ។ **បកតិភត្តវេតន**ន្តិ បកតិយា ទាតព្ពភត្តវេតនំ, តទា ឧបោសថិកត្តា កម្មំ អករោន្តានម្បិ កម្មករណទិវសេន ទាតព្ពភត្តវេតនមេវាតិ អត្ថោ។ **កញ្ចី**តិ កញ្ចិបិ ភតកំ។

ឧបេច្ច បរស្ស វាចាយ អារម្ភនំ ពាធនំ **ឧបារម្ភោ,** ទោសទស្សនវសេន ឃដ្ដនន្តិ អត្ថោ, តេនាហ **“ឧបារម្ភាធិប្បាយេន វាទំ អារោបេតុកាមា ហុត្វា”**តិ។ វទន្តិ និទ្ទនវសេន កថេន្តិ ឯតេនាតិ ហិ វាទោ, ទោសោ។ តំ អារោបេតុកាមា, បតិដ្ឋាបេតុកាមា ហុត្វាតិ អត្ថោ។ **“តំ ជីវំ តំ សរីរ”**ន្តិ, ឥធ យំ វត្ថុ ជីវសញ្ញិតំ, តទេវ សរីរសញ្ញិតន្តិ “រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតី”តិ វាទំ គហេត្វា វទន្តិ។ រូបញ្ច អត្តានញ្ច អទ្វយំ កត្វា សមនុបស្សនវសេន “សត្តោ”តិ វា ពាហិរកបរិកប្បិតំ អត្តានំ សន្ធាយ វទន្តិ។ **ភិជ្ជតី**តិ និរុទយវិនាសវសេន វិនស្សតិ។ **តេន** ជីវសរីរានំ អនញ្ញត្តានុជាននតោ, សរីរស្ស ច ភេទទស្សនតោ។ ន ហេត្ថ យថា ភេទវតា សរីរតោ អនញ្ញត្តា អទិដ្ឋោបិ ជីវស្ស ភេទោ វុត្តោ, ឯវំ អទិដ្ឋភេទតោ អនញ្ញត្តា សរីរស្សាបិ អភេទោតិ សក្កា វិញ្ញាតុំ តស្ស ភេទស្ស បច្ចក្ខសិទ្ធត្តា, ភូតុបាទាយរូបវិនិមុត្តស្ស ច សរីរស្ស អភាវតោតិ អាហ **“ឧច្ឆេទវាទោ ហោតី”**តិ។

“អញ្ញំ ជីវំ អញ្ញំ សរីរ”ន្តិ អញ្ញទេវ វត្ថុ ជីវសញ្ញិតំ, អញ្ញំ វត្ថុ សរីរសញ្ញិតន្តិ “រូបវន្តំ អត្តានំ សមនុបស្សតី”តិអាទិនយប្បវត្តំ វាទំ គហេត្វា វទន្តិ។ រូបេ ភេទស្ស ទិដ្ឋត្តា, អត្តនិ ច តទភាវតោ អត្តា និច្ចោតិ អាបន្នមេវាតិ អាហ **“តុម្ហាកំ…បេ…. អាបជ្ជតី”**តិ។

៣៧៩-៣៨០. តយិទំ នេសំ វញ្ឈាសុតស្ស ទីឃរស្សតាបរិកប្បនសទិសន្តិ កត្វា ឋបនីយោយំ បញ្ហោតិ តត្ថ រាជនិមីលនំ កត្វា សត្ថា ឧបរិ នេសំ “តេន ហាវុសោ សុណាថា”តិអាទិនា ធម្មទេសនំ អារភីតិ អាហ **“អថ ភគវា”**តិអាទិ។ **តស្សា យេវា**តិ មជ្ឈិមាយ បដិបទាយ។

សទ្ធាបព្ពជិតស្សាតិ សទ្ធាយ បព្ពជិតស្ស “ឯវមហំ ឥតោ វដ្ដទុក្ខតោ និស្សរិស្សាមី”តិ ឯវំ បព្ពជ្ជំ ឧបគតស្ស តទនុរូបញ្ច សីលំ បូរេត្វា បឋមជ្ឈានេន សមាហិតចិត្តស្ស។ **ឯតំ វត្តុ**ន្តិ ឯតំ កិលេសវដ្ដបរិពុទ្ធិទីបនំ “តំ ជីវំ តំ សរីរ”ន្តិអាទិកំ ទិដ្ឋិសំកិលេសនិស្សិតំ វចនំ វត្តុន្តិ អត្ថោ។ **និព្ពិចិកិច្ឆោ ន ហោតី**តិ ធម្មេសុ តិណ្ណវិចិកិច្ឆោ ន ហោតិ, តត្ថ តត្ថ អាសប្បនបរិសប្បនវសេន បវត្តតីតិ អត្ថោ។

ឯតមេវំ ជានាមីតិ យេន សោ ភិក្ខុ បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, ឯតំ សសម្បយុត្តធម្មំ ចិត្តន្តិ ឯវំ ជានាមិ។ **នោ ច ឯវំ វទាមី**តិ យថា ទិដ្ឋិគតិកា តំ ធម្មជាតំ សនិស្សយំ អភេទតោ គណ្ហន្តា “តំ ជីវំ តំ សរីរ”ន្តិ វា តទុភយំ ភេទតោ គណ្ហន្តា “អញ្ញំ ជីវំ អញ្ញំ សរីរ”ន្តិ វា អត្តនោ មិច្ឆាគាហំ បវេទេន្តិ, អហំ បន ន ឯវំ វទាមិ តស្ស ធម្មស្ស សុបរិញ្ញាតត្តា, តេនាហ **“អថ ខោ”**តិអាទិ ។ ពាហិរកា យេភុយ្យេន កសិណជ្ឈានានិ ឯវ និព្ពត្តេន្តីតិ អាហ **“កសិណបរិកម្មំ ភាវេន្តស្សា”**តិ។ យស្មា ភាវនានុភាវេន ឈានាធិគមោ, ភាវនា ច បឋវីកសិណាទិសញ្ញានមុខេន ហោតីតិ សញ្ញាសីសេន និទ្ទិសីយតិ, តស្មា អាហ **“សញ្ញាពលេន ឧប្បន្ន”**ន្តិ។ តេនាហ – “បឋវីកសិណមេកោ សញ្ជានាតី”តិអាទិ។ **“ន កល្លំ តស្សេត”**ន្តិ ឥទំ យស្មា ភគវតា តត្ថ តត្ថ “អថ ច បនាហំ ន វទាមី”តិ វុត្តំ, តស្មា ន វត្តព្ពំ កិរេតំ កេវលិនា ឧត្តមបុរិសេនាតិ អធិប្បាយេនាហ, តេន វុត្តំ **“មញ្ញមានា វទន្តី”**តិ។ សេសំ សព្ពត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ជាលិយសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

៨. មហាសីហនាទសុត្តវណ្ណនា

អចេលកស្សបវត្ថុវណ្ណនា

៣៨១. យស្មឹ រដ្ឋេ តំ នគរំ, តស្ស រដ្ឋស្សាបិ យស្មឹ នគរេ តទា ភគវា វិហាសិ, តស្ស នគរស្សាបិ ឯតទេវ នាមំ, តស្មា **ឧរុញ្ញាយ**ន្តិ ឧរុញ្ញាជនបទេ ឧរុញ្ញាសង្ខាតេ នគរេតិ អត្ថោ។ **រមណីយោ**តិ មនោហរភូមិភាគតាយ ឆាយូទកសម្បត្តិយា, ជនវិវិត្តតាយ ច មនោរមោ។ **នាម**ន្តិ គោត្តនាមំ។ តបនំ សន្តបនំ កាយស្ស ខេទនំ តបោ, សោ ឯតស្ស អត្ថីតិ តបស្សី, តំ **តបស្សឹ។** យស្មា តថាភូតោ តបំ និស្សិតោ, តបោ វា តំ និស្សិតោ, តស្មា អាហ "**តបនិស្សិតក**"ន្តិ។ លូខំ វា ផរុសំ សាធុសម្មតាចារវិរហតោ នបសាទនីយំ អាជីវតិ វត្តតីតិ លូខាជីវី, តំ **លូខាជីវឹ។ មុត្តាចារាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន បរតោ បាឡិយំ (ទី. និ. ១.៣៩៧) អាគតា ហត្ថាបលេខនាទយោ សង្គហិតា។ **ឧប្បណ្ឌេតី**តិ ឧហសនវសេន បរិភាសតិ។ **ឧបវទតី**តិ អវញ្ញាបុព្ពកំ អបវទតិ, តេនាហ "**ហីឡេតិ វម្ភេតី**"តិ។ **ធម្មស្ស ច អនុធម្ម**ន្តិ ឯត្ថ **ធម្មោ** នាម ហេតុ "ហេតុម្ហិ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា"តិអាទីសុ (វិភ. ៧២០) វិយាតិ អាហ "**ការណស្ស អនុការណ**"ន្តិ។ **ការណ**ន្តិ ចេត្ថ តថាបវត្តស្ស សទ្ទស្ស អត្ថោ អធិប្បេតោ តស្ស បវត្តិហេតុភាវតោ។ អត្ថប្បយុត្តោ ហិ សទ្ទប្បយោគោ។ អនុការណន្តិ ច សោ ឯវ បរេហិ តថា វុច្ចមានោ។ **បរេហី**តិ "យេ តេ"តិ វុត្តសត្តេហិ បរេហិ។ **វុត្តការណេនា**តិ យថា តេហិ វុត្តំ, តថា ចេ តុម្ហេហិ ន វុត្តំ, ឯវំ សតិ តេហិ វុត្តការណេន សការណោ ហុត្វា តុម្ហាកំ វាទោ វា តតោ បរំ តស្ស អនុវាទោ កោចិ អប្បមត្តកោបិ វិញ្ញូហិ គរហិតព្ពំ ឋានំ ការណំ នាគច្ឆេយ្យ, កិមេវំ នាគច្ឆតីតិ យោជនា។ "**ឥទំ វុត្តំ ហោតី**"តិអាទិនា តមេវត្ថំ សង្ខេបតោ ទស្សេតិ។

៣៨២. ឥទានិ យំ វិភជ្ជវាទំ សន្ធាយ ភគវតា "ន មេ តេ វុត្តវាទិនោ"តិ សង្ខេបតោ វត្វា តំ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ "ឥធាហំ កស្សបា"តិអាទិ វុត្តំ, តំ វិភាគេន ទស្សេន្តោ "**ឥធេកច្ចោ**"តិអាទិមាហ ។ ភគវា ហិ និរត្ថកំ អនុបសមសំវត្តនិកំ កាយកិលមថំ "អត្តកិលមថានុយោគោ ទុក្ខោ អនរិយោ អនត្ថសំហិតោ"តិអាទិនា (សំ. និ. ៣.១០៨១; មហាវ. ១៣; បដិ. ម. ២.៣០) គរហតិ។ សាត្ថកំ បន ឧបសមសំវត្តនិកំ "អារញ្ញិកោ ហោតិ, បំសុកូលិកោ ហោតី"តិអាទិនា វណ្ណេតិ។ **អប្បបុញ្ញតាយា**តិ អបុញ្ញតាយ។ **តីណិ ទុច្ចរិតានិ បូរេត្វា**តិ មិច្ឆាទិដ្ឋិភាវតោ កម្មផលំ បដិក្ខិបន្តោ "នត្ថិ ទិន្ន"ន្តិអាទិនា (ទី. និ. ១.១៧១; ម. និ. ១.៤៤៥; ២.៩៤, ៩៥, ២២៥; ៣.៩១, ១១៥; សំ. និ. ៣.២១០; ធ. ស. ១២២១; វិភ. ៩៣៨) មិច្ឆាទិដ្ឋី បុរក្ខត្វា តថា តថា តីណិ ទុច្ចរិតានិ បូរេត្វា។ **អនេសនវសេនា**តិ កោហញ្ញេ ឋត្វា អសន្តគុណសម្ភាវនិច្ឆាយ មិច្ឆាជីវវសេន។ **ឥមេ ទ្វេ**តិ "អប្បបុញ្ញោ បុញ្ញវា"តិ ច វុត្តេ ទុច្ចរិតការិនោ ទ្វេ បុគ្គលេ សន្ធាយ។

"**ឥមេ ទ្វេ សន្ធាយា**"តិ ឯត្ថ បន ទុតិយនយេ "អប្បបុញ្ញោ, បុញ្ញវា"តិ ច វុត្តេ សុចរិតការិនោតិ អាទិនា យោជេតព្ពំ។ កម្មកិរិយវាទិនោ ហិ ឥមេ ទ្វេ បុគ្គលា។ ឥតិ បឋមទុតិយនយេសុ វុត្តនយេនេវ តតិយចតុត្ថនយេសុ យោជនា វេទិតព្ពា។

ពាហិរកាចារយុត្តោ តិត្ថិយាចារយុត្តោ, ន វិមុត្តាចារោ។ **អត្តានំ សុខេត្វា**តិ អធម្មិកេន សុខេន អត្តានំ សុខេត្វា, តេនាហ "**ទុច្ចរិតានិ បូរេត្វា**"តិ។ "**ន ទានិ មយា សទិសោ អត្ថី**"តិអាទិនា តិស្សន្នំ មញ្ញនានំ វសេន ទុច្ចរិតបូរណមាហ។ **មិច្ឆាទិដ្ឋិវសេនា**តិ "នត្ថិ កាមេសុ ទោសោ"តិ ឯវំ បវត្តមិច្ឆាទិដ្ឋិវសេន។ **បរិព្ពាជិកាយា**តិ បព្ពជ្ជំ ឧបគតាយ តាបសទារិកាយ។ **ទហរាយា**តិ តរុណាយ។ **មុទុកាយា**តិ សុខុមាលាយ។ **លោមសាយា**តិ តនុតម្ពលោមតាយ អប្បលោមាយ។ **កាមេសូ**តិ វត្ថុកាមេសុ។ **បាតព្យត**ន្តិ បរិភុញ្ជិតព្ពំ, **បាតព្យត**ន្តិ វា បរិភុញ្ជនកតំ។ **អាបជ្ជន្តោ**តិ ឧបគច្ឆន្តោ។ បរិភោគត្ថោ ហិ អយំ **បា**-សទ្ទោ, កត្តុសាធនោ ច **តព្ព**-សទ្ទោ, យថារុចិ បរិភុញ្ជន្តោតិ អត្ថោ។ កិលេសកាមោបិ ហិ អស្សាទិយមានោ វត្ថុកាមន្តោគធោយេវ។

ឥទន្តិ យថាវុត្តំ អត្ថប្បភេទំ វិភជ្ជនំ។ **តិត្ថិយវសេន អាគតំ** អដ្ឋកថាយំ តថា វិភត្តត្តា។ **សាសនេបី**តិ ឥមស្មឹ សាសនេបិ។

អរហត្តំ វា អត្ថនិ អសន្តំ "អត្ថី"តិ វិប្បដិជានិត្វា។ សាមន្តជប្បនំ, បច្ចយបដិសេវនំ, ឥរិយាបថនិស្សិតន្តិ ឥមានិ **តីណិ វា កុហនវត្ថូនិ។ តាទិសោ វា**តិ ធុតង្គ- (មិ. ប. ៤.២; វិសុទ្ធិ. ១.២២) សមាទានវសេន លូខាជីវី ឯវ។ **ទុល្លភសុខោ ភវិស្សាមិ** ទុគ្គតីសុ ឧបបត្តិយាតិ អធិប្បាយោ។

៣៨៣. អសុកដ្ឋានតោតិ អសុកភវតោ។ **អាគតា**តិ និព្ពត្តនវសេន ឥធាគតា។ **ឥទានិ គន្តព្ពដ្ឋាន**ន្តិ អាយតឹ និព្ពត្តនដ្ឋានំ។ **បុន ឧបបត្តិ**ន្តិ អាយតឹ អនន្តរភវតោ តតិយំ ឧបបត្តឹ, **បុន ឧបបត្តី**តិ បុនប្បុនំ និព្ពត្តិ។ **កេន ការណេនា**តិ យថាភូតំ អជានន្តោ ហិ ឥច្ឆាទោសវសេន យំ កិញ្ចិ គរហេយ្យ, អហំ បន យថាភូតំ ជានន្តោ សព្ពំ តំ កេន ការណេន គរហិស្សាមិ, តំ ការណំ នត្ថីតិ អធិប្បាយោ, តេនាហ “**គរហិតព្ពមេវា**”តិអាទិ។ **តមត្ថ**ន្តិ គរហិតព្ពស្សេវ គរហណំ, បសំសិតព្ពស្ស ច បសំសនំ។

ន កោចិ “ន សាធូ”តិ វទតិ ទិដ្ឋធម្មិកស្ស, សម្បរាយិកស្ស ច អត្ថស្ស សាធនវសេនេវ បវត្តិយា ភទ្ទកត្តា។ **បញ្ចវិធំ វេរ**ន្តិ បាណាតិបាតាទិបញ្ចវិធំ វេរំ។ តញ្ហិ បញ្ចវិធស្ស សីលស្ស បដិសត្តុភាវតោ, សត្តានំ វេរហេតុតាយ ច “វេរ”ន្តិ វុច្ចតិ។ តតោ ឯវ **តំ ន កោចិ “សាធូ”តិ វទតិ,** តថា ទិដ្ឋធម្មិកាទិអត្ថានំ អសាធនតោ, សត្តានំ សាធុភាវស្ស ច ទូសនតោ។ **ន និរុន្ធិតព្ព**ន្តិ រូបគ្គហណេ ន និវារេតព្ពំ។ ទស្សនីយទស្សនត្ថោ ហិ ចក្ខុបដិលាភោតិ តេសំ អធិប្បាយោ។ យទគ្គេន តេសំ បញ្ចទ្វារេ អសំវរោ សាធុ , តទគ្គេន តត្ថ សំវរោ ន សាធូតិ អាហ “**បុន យំ តេ ឯកច្ចន្តិ បញ្ចទ្វារេ សំវរ**”ន្តិ។

អថ វា **យំ តេ ឯកច្ចំ វទន្តិ “សាធូ”តិ** តេ “ឯកេ សមណព្រាហ្មណា”តិ វុត្តា តិត្ថិយា យំ អត្តកិលមថានុយោគាទឹ “សាធូ”តិ វទន្តិ, មយំ តំ ន “សាធូ”តិ វទាម។ **យំ តេ ឯកច្ចំ វទន្តិ “ន សាធូ”តិ** យំ បន តេ អនវជ្ជបច្ចយបរិភោគំ, សុនិវត្ថសុបារុបនាទិសម្មាបដិបត្តិញ្ច “ន សាធូ”តិ វទន្តិ, តំ មយំ “សាធូ”តិ វទាមាតិ ឯវំ បេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ឯវំ យំ បរវាទមូលកំ ចតុក្កំ ទស្សិតំ, តទេវ បុន សកវាទមូលកំ កត្វា ទស្សិតន្តិ បកាសេន្តោ “**ឯវ**”ន្តិអាទិមាហ។ យញ្ហិ កិញ្ចិ កេនចិ សមានំ, តេនបិ តំ សមានមេវ, តថា អសមានំ បីតិ។ **សមានាសមានត**ន្តិ សមានាសមានតាមត្តំ។ អនវសេសតោ ហិ បហាតព្ពានំ ធម្មានំ បហានំ សកវាទេ ទិស្សតិ, ន បរវាទេ។ តថា បរិបុណ្ណមេវ ច ឧបសម្បាទេតព្ពធម្មានំ ឧបសម្បាទនំ សកវាទេ, ន បរវាទេ។ តេន វុត្តំ “ត្យាហ”ន្តិអាទិ។

សមនុយុញ្ជាបនកថាវណ្ណនា

៣៨៥. លទ្ធឹ បុច្ឆន្តោតិ “កឹ សមណោ គោតមោ សំកិលេសធម្មេ អនវសេសំ បហាយ វត្តតិ, ឧទាហុ បរេ គណាចរិយា។ ឯត្ថ តាវ អត្តនោ លទ្ធឹ វទា”តិ លទ្ធឹ បុច្ឆន្តោ។ **ការណំ បុច្ឆន្តោ**តិ “សមណោ គោតមោ សំកិលេសធម្មេ អនវសេសំ បហាយ វត្តតី”តិ វុត្តេ “កេន ការណេន ឯវមត្ថំ គាហយា”តិ ការណំ បុច្ឆន្តោ។ **ឧភយំ បុច្ឆន្តោ**តិ “ឥទំ នាមេត្ថ ការណ”ន្តិ ការណំ វត្វា បដិញ្ញាតេ អត្ថេ សាធិយមានេ អន្វយតោ, ព្យតិរេកតោ ច ការណំ សមត្ថេតុំ សទិសាសទិសភេទំ ឧបមោទាហរណទ្វយំ បុច្ឆន្តោ, **ឧភយំ បុច្ឆន្តោ** ការណស្ស ច តិលក្ខណសម្បត្តិយា យថាបដិញ្ញាតេ អត្ថេ សាធិតេ សម្មទេវ អនុបច្ឆា ភាសន្តោ និគមេន្តោ **សមនុភាសតិ នាម។ ឧបសំហរិត្វា**តិ ឧបនេត្វា។ “**កឹ តេ**”តិអាទិ ឧបសំហរណាការទស្សនំ។ **ទុតិយបទេ**តិ “សង្ឃេន វា សង្ឃ”ន្តិ ឥមស្មឹ បទេ។

តមត្ថន្តិ តំ បហាតព្ពធម្មានំ អនវសេសំ បហាយ វត្តនសង្ខាតញ្ច សមាទាតព្ពធម្មានំ អនវសេសំ សមាទាយ វត្តនសង្ខាតញ្ច អត្ថំ។ **យោជេត្វា**តិ អកុសលាទិបទេហិ យោជេត្វា។ អកោសល្លសម្ភូតដ្ឋេន **អកុសលា ចេវ** តតោយេវ **អកុសលាតិ ច** សង្ខំ គតាតិ **សង្ខាតា** តត្ថ បុរិមបទេន ឯកន្តាកុសលេ វទតិ, ទុតិយបទេន តំសហគតេ, តំបក្ខិយេ ច, តេនាហ “**កោដ្ឋាសំ វា កត្វា ឋបិតា**”តិ, អកុសលបក្ខិយភាវេន វវត្ថាបិតាតិ អត្ថោ។ អវជ្ជដ្ឋោ ទោសដ្ឋោ គារយ្ហបរិយាយត្តាតិ អាហ “**សាវជ្ជាតិ សទោសា**”តិ។ **អរិយា** នាម និទ្ទោសា, ឥមេ បន កត្ថចិបិ និទ្ទោសា ន ហោន្តីតិ **និទ្ទោសដ្ឋេន អរិយា ភវិតុំ នាលំ អសមត្ថា។**

៣៨៦-៣៩២. យន្តិ ការណេ ឯតំ បច្ចត្តវចនន្តិ អាហ “**យេន វិញ្ញូ**”តិ។ **យំ វា បនា**តិ “យំ បន កិញ្ចី”តិ អសម្ភាវនវចនមេតន្តិ អាហ “**យំ វា តំ វា អប្បមត្តក**”ន្តិ។ **គណាចរិយា** បូរណាទយោ។ សត្ថុប្បភវត្តា សង្ឃស្ស សង្ឃសម្បត្តិយាបិ សត្ថុសម្បត្តិ វិភាវីយតីតិ អាហ “**សង្ឃបសំសាយបិ សត្ថុយេវ បសំសាសិទ្ធិតោ**”តិ។ សា បន បសំសា បសាទហេតុកាតិ បសាទមុខេន តំ ទស្សេតុំ “**បសីទមានាបិ ហិ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **បិ**-សទ្ទេន យថា អន្វយតោ បសំសា សមុច្ចីយតិ, ឯវំ សត្ថុវិប្បដិបត្តិយា សាវកេសុ, សាវកវិប្បដិបត្តិយា ច សត្ថុរិ អប្បសាទោ សមុច្ចីយតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **សរីរសម្បត្តិ**ន្តិ រូបសម្បត្តឹ, រូបកាយបារិបូរិន្តិ អត្ថោ។ **ភវន្តិ វត្តារោ** រូបប្បមាណា , ឃោសធម្មប្បមាណា ច។ បុន **ភវន្តិ វត្តារោ**តិ ធម្មប្បមាណវសេនេវ យោជេតព្ពំ។ យា សង្ឃស្ស បសំសាតិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។

តត្ថ យា ពុទ្ធានំ, ពុទ្ធសាវកានំយេវ ច បាសំសតា, អញ្ញេសញ្ច តទភាវោ ជោតិតោ, តំ វិរតិប្បហាន សំវរុទ្ទេសវសេន នីហរិត្វា ទស្សេតុំ **“អយមធិប្បាយោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សេតុឃាតវិរតិ** នាម អរិយមគ្គវិរតិ។ **វិបស្សនាមគ្គវសេនា**តិ “អនិច្ច”ន្តិ វា “ទុក្ខ”ន្តិ វា វិវិធំ ទស្សនមគ្គវសេន, ន បន នាមរូបវវត្ថានបច្ចយបរិគ្គណ្ហនបុព្ពកំ លក្ខណត្តយំ អារោបេត្វា សង្ខារានំ សម្មសនវសេន។ **ឥតរានី**តិ សមុច្ឆេទ បដិប្បស្សទ្ធិនិស្សរណប្បហានានិ។ **“សេស”**ន្តិ បញ្ចសីលតោ អញ្ញោ សព្ពោ សីលសំវរោ, “ខមោ ហោតី”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៤; ៣.១៥៩; អ. និ. ៤.១១៤) វុត្តោ សុបរិសុទ្ធោ ខន្តិសំវរោ, “បញ្ញាយេតេ បិធិយ្យរេ”តិ (សុ. និ. ១០៤១; ចូឡនិ. ៦០) ឯវំ វុត្តោ កិលេសានំ សមុច្ឆេទកោ មគ្គញាណសង្ខាតោ ញាណសំវរោ, មនច្ឆដ្ឋានំ ឥន្ទ្រិយានំ បិទហនវសេន បវត្តោ បរិសុទ្ធោ ឥន្ទ្រិយសំវរោ, “អនុប្បន្នានំ បាបកានំ អកុសលានំ ធម្មានំ អនុប្បាទាយា”តិអាទិនា (ទី. និ. ២.៤០២; ម. និ. ១.១៣៥; សំ. និ. ៥.៨; វិភ. ២០៥) វុត្តោ សម្មប្បធានសង្ខាតោ វីរិយសំវរោតិ ឥមំ សំវរបញ្ចកំ សន្ធាយាហ។ **បញ្ច ខោ បនិមេ បាតិមោក្ខុទ្ទេសា**តិអាទិ សាសនេ សីលស្ស ពហុភាវំ ទស្សេត្វា តទេកទេសេ ឯវំ បរេសំ អវដ្ឋានទស្សនត្ថំ យថាវុត្តសីលសំវរស្សេវ បុន គហណំ។

អរិយអដ្ឋង្គិកមគ្គវណ្ណនា

៣៨៣. **សីហនាទ**ន្តិ សេដ្ឋនាទំ, អភីតនាទំ កេនចិ អប្បដិវត្តិយនាទន្តិ អត្ថោ។ “អយំ យថាវុត្តោ មម វាទោ អវិបរីតោ, តស្ស អវិបរីតភាវោ ឥមំ មគ្គំ បដិបជ្ជិត្វា អបរប្បច្ចយតោ ជានិតព្ពោ”តិ ឯវំ **អវិបរីតភាវាវពោធនត្ថំ។ “អត្ថិ កស្សបា”**តិអាទីសុ យំ មគ្គំ បដិបន្នោ សមណោ គោតមោ វទន្តោ យុត្តបត្តកាលេ, តថភាវតោ ភូតំ, ឯកំសតោ ហិតាវិហភាវេន អត្ថំ, ធម្មតោ អនបេតត្តា ធម្មំ, វិនយយោគតោ បរេសំ វិនយនតោ ច វិនយំ វទតីតិ សាមំយេវ អត្តបច្ចក្ខតោវ ជានិស្សតិ, សោ មយា សយំ អភិញ្ញា សច្ឆិកត្វា បវេទិតោ សកលវដ្ដទុក្ខនិស្សរណភូតោ អត្ថិ កស្សប មគ្គោ, តស្ស ច អធិគមូបាយភូតា បុព្ពភាគបដិបទាតិ អយមេត្ថ យោជនា។ តេន “សមណោ គោតមោ ឥមេ ធម្មេ”តិអាទិនយប្បវត្តោ វាទោ កេនចិ អសំកម្បិយោ យថាភូតសីហនាទោតិ ទស្សេតិ។

“ឯវមេតំ យថាភូតំ សម្មប្បញ្ញាយ បស្សតី”តិអាទីសុ (អ. និ. ៣.១៣៤) វិយ **មគ្គញ្ច បដិបទញ្ច ឯកតោ កត្វា ទស្សេន្តោ។ “អយមេវា”**តិ វចនំ មគ្គស្ស បុថុភាវបដិក្ខេបនត្ថំ, សព្ពអរិយសាធារណភាវទស្សនត្ថំ, សាសនេ បាកដភាវទស្សនត្ថញ្ច។ តេនាហ “ឯកាយនោ អយំ ភិក្ខវេ មគ្គោ”តិ, (ទី. និ. ២.៣៧៣; ម. និ. ១.១០៦; សំ. និ. ៥.៣៦៧, ៣៨៤, ៤០៩)“ឯសេវ មគ្គោ នត្ថញ្ញោ ទស្សនស្ស វិសុទ្ធិយា”តិ (ធ. ប. ២៧៤),

> “ឯកាយនំ ជាតិខយន្តទស្សី,
> មគ្គំ បជានាតិ ហិតានុកម្បី;
> ឯតេន មគ្គេន តរឹសុ បុព្ពេ,
> តរិស្សន្តិ យេ ច តរន្តិ ឱឃ”ន្តិ។ (សំ. និ. ៥.៣៨៤, ៤០៩; មហានិ. ១៩១; ចូឡនិ. ១០៧, ១២១; នេត្តិ. ១៧០);

សព្ពេសុ សុត្តបទេសេសុ អភិធម្មបទេសេសុ ច ឯកោវាយំ មគ្គោ បាកដោ បញ្ញាតោ អាគតោ ចាតិ។

តបោបក្កមកថាវណ្ណនា

៣៨៤. តបោយេវ ឧបក្កមិតព្ពតោ អារភិតព្ពតោ តបោបក្កមោតិ អាហ **“តបារម្ភា”**តិ។ អារម្ភនញ្ចេត្ថ ករណមេវាតិ អាហ **“តបោកម្មានីតិ អត្ថោ”**តិ។ **សមណកម្មសង្ខាតា**តិ សមណេហិ កត្តព្ពកម្មសញ្ញិតា។ **និច្ចោលោ**តិ និស្សដ្ឋចេលោ សព្ពេន សព្ពំ បដិក្ខិត្តចេលោ។ នគ្គិយវតសមាទានេន **នគ្គោ។ “បិតកោវ ឧច្ចារំ ករោតី”**តិអាទិ និទស្សនមត្តំ, វមិត្វា មុខវិក្ខាលនាទិអាចារស្សបិ តេន វិស្សដ្ឋត្តា។ **ជិវ្ហាយ ហត្ថំ អបលិខតិ** អបលិហតិ ឧទកេន អធោវនតោ។ ទុតិយវិកប្បេបិ ឯសេវ នយោ។ “ឯហិ ភទ្ទន្តេ”តិ វុត្តេ ឧបគមនសង្ខាតោ វិធិ ឯហិភទ្ទន្តោ, តំ ចរតីតិ ឯហិភទ្ទន្តិកោ, តប្បដិក្ខេបេន **ន ឯហិភទ្ទន្តិកោ។ ន ករោតិ** សមណេន នាម បរស្ស វចនករេន ន ភវិតព្ពន្តិ អធិប្បាយេន។ **បុរេតរ**ន្តិ តំ ឋានំ អត្តនោ ឧបគមនតោ បុរេតរំ។ តំ កិរ សោ “ភិក្ខុនា នាម យាទិច្ឆកី ឯវ ភិក្ខា គហេតព្ពា”តិ អធិប្បាយេន ន គណ្ហាតិ។ **ឧទ្ទិស្សកតំ** “មម និមិត្តភាវេន ពហូ ខុទ្ទកា បាណា សង្ឃាតំ អាបាទិតា”តិ ន គណ្ហាតិ។ **និមន្តនំ ន សាទិយតិ** “ឯវំ តេសំ វចនំ កតំ ភវិស្សតី”តិ។ កុម្ភីអាទីសុបិ សោ សត្តសញ្ញីតិ អាហ **“កុម្ភិកឡោបិយោ”**តិអាទិ។

កពឡន្តរាយោតិ កពឡស្ស អន្តរាយោ **ហោតីតិ។** គាមសភាគាទិវសេន សង្គម្ម កិត្តេន្តិ ឯតិស្សាតិ **សង្កិត្តិ,** តថា សំហដតណ្ឌុលាទិសញ្ចយោ។ **មនុស្សា**តិ វេយ្យាវច្ចករមនុស្សា។

សុរាបានមេវាតិ មជ្ឈលក្ខណប្បត្តាយ សុរាយ បានមេវ សុរាគ្គហណេន ចេត្ថ មេរយម្បិ សង្គហិតំ។ ឯកាគារមេវ ឧញ្ឆតីតិ **ឯកាគារិកោ។** ឯកាលោបេនេវ វត្តតីតិ **ឯកាលោបិកោ។** ទីយតិ ឯតាយាតិ **ទត្តិ,** ទត្តិអាលោបមត្តគាហិ ខុទ្ទកំ ភិក្ខាទានភាជនំ, តេនាហ "**ខុទ្ទកបាតី**"តិ។ អភុញ្ជនវសេន ឯកោ អហោ ឯតស្ស អត្ថីតិ ឯកាហិកោ, អាហារោ។ តំ **ឯកាហិកំ,** សោ បន អត្ថតោ ឯកទិវសលង្ឃកោតិ អាហ "**ឯកទិវសន្តរិក**"ន្តិ។ "**ទ្វីហិក**"ន្តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯកាហំ អភុញ្ជិត្វា ឯកាហំ ភុញ្ជនំ **ឯកាហវារោ,** តំ ឯកាហិកមេវ អត្ថតោ។ ទ្វីហំ អភុញ្ជិត្វា ទ្វីហំ ភុញ្ជនំ **ទ្វីហវារោ។** សេសទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ ឧក្កដ្ឋោ បន បរិយាយភត្តភោជនិកោ ទ្វីហំ អភុញ្ជិត្វា ឯកាហមេវ ភុញ្ជតិ។ សេសទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។

៣៩៥. **កុណ្ឌក**ន្តិ តនុតរំ តណ្ឌុលសកលំ។

៣៩៦. សណេហិ សណវាកេហិ និព្ពត្តវត្ថានិ **សាណានិ។** មិស្សសាណានិ **មសាណានិ,** ន ភង្គានិ។ **ឯរកតិណាទីនី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អក្កមកចិកទលិវាកាទីនំ សង្គហោ។ ឯរកាទីហិ កតានិ ហិ ឆវានិ លាមកានិ ទុស្សានីតិ វត្តព្ពតំ លភន្តិ។

មិច្ឆាវាយាមវសេនេវ ឧក្កុដិកវតានុយោគោតិ អាហ "**ឧក្កុដិកវីរិយំ អនុយុត្តោ**"តិ។ ថណ្ឌិលន្តិ វា សមាបកតិភូមិ វុច្ចតិ "បត្ថណ្ឌិលេ បាតុរហោសី"តិអាទីសុ (ម. និ. ៤.១០) វិយ, តស្មា **ថណ្ឌិលសេយ្យ**ន្តិ អនន្តរហិតាយ បកតិភូមិយំ សេយ្យន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **លទ្ធំ អាសន**ន្តិ និសីទិតុំ យថាលទ្ធំ អាសនំ។ **អកោបេត្វា**តិ អញ្ញត្ថ អនុបគន្ត្វា, តេនាហ "**តត្ថេវ និសីទនសីលោ**"តិ។ សោ ហិ តំ អឆឌ្ឌេន្តោ អបរិច្ចជន្តោ អកោបេន្តោ នាម ហោតិ។ **វិកដន្តិ គូថំ វុច្ចតិ** អាសយវសេន វិរូបំ ជាតន្តិ កត្វា។

ឯត្ថ ច "អចេលកោ ហោតី"តិអាទីនិ វតបទានិ យាវ "ន ថុសោទកំ បិវតី"តិ ឯតានិ ឯកវារានិ។ "ឯកាគារិកោ វា"តិអាទីនិ នានាវារានិ, នានាកាលិកានិ វា។ តថា "សាកភក្ខោ វា"តិអាទីនិ, "សាណានិបិ ធារេតី"តិអាទីនិ ច។ តថា ហេត្ថ វា-សទ្ទគ្គហណំ, បិ-សទ្ទគ្គហណញ្ច កតំ។ បិ-សទ្ទោបិ វិកប្បត្ថោ ឯវ ទដ្ឋព្ពោ។ បុរិមេសុ បន ន កតំ។ ឯវញ្ច កត្វា "អចេលកោ ហោតី"តិ វត្វា "សាណានិបិ ធារេតី"តិអាទិ វចនស្ស, "រជោជល្លធរោ ហោតី"តិ វត្វា "ឧទកោរោហនានុយោគំ អនុយុត្តោ"តិ វចនស្ស ច អវិរោធោ សិទ្ធោ ហោតិ។ អថ វា កិមេត្ថ អវិរោធចិន្តាយ។ ឧម្មត្តកបច្ឆិសទិសោ ហិ តិត្ថិយវាទោ។ អថ វា "អចេលកោ ហោតី"តិ អារភិត្វា តប្បសង្គេន សព្ពម្បិ អត្តកិលមថានុយោគំ ទស្សេន្តេន "សាណានិបិ ធារេតី"តិអាទិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

តបោបក្កមនិរត្ថកថាវណ្ណនា

៣៩៧. **សីលសម្បទាទីហិ វិនា**តិ សីលសម្បទា, សមាធិសម្បទា, បញ្ញាសម្បទាតិ ឥមាហិ លោកុត្តរាហិ សម្បទាហិ វិនា ន កទាចិ សាមញ្ញំ វា ព្រហ្មញ្ញំ វា សម្ភវតិ, យស្មា ច ឯតទេវំ, តស្មា តេសំ តបោបក្កមានំ និរត្ថកតំ ទស្សេន្តោតិ យោជនា។ "**ទោសវេរវិរហិត**"ន្តិ ឥទំ ទោសស្ស មេត្តាយ ឧជុបដិបក្ខតាយ វុត្តំ។ **ទោស**-គ្គហណេន វា សព្ពេបិ ឈានបដិបក្ខា សំកិលេសធម្មា គហិតា, **វេរ**-គ្គហណេន បច្ចត្ថិកភូតា សត្តា។ យទគ្គេន ហិ ទោសរហិតំ, តទគ្គេន វេររហិតន្តិ។

៣៩៨. បាកដភាវេន កាយតិ គមេតីតិ **បកតិ,** លោកសិទ្ធវាទោ, តេនាហ "**បកតិ ខោ ឯសាតិ បកតិកថា ឯសា**"តិ។ **មត្តាយា**តិ **មត្តា**-សទ្ទោ "មត្តា សុខបរិច្ចាគា"តិអាទីសុ (ធ. ប. ២៩០) វិយ អប្បត្ថំ អន្តោនីតំ កត្វា បមាណវាចកោតិ អាហ "**ឥមិនា បមាណេន ឯវំ បរិត្តកេនា**"តិ។ តេន បន បមាណេន បហាតព្ពោ បករណប្បត្តោ បដិបត្តិក្កមោតិ អាហ "**បដិបត្តិក្កមេនា**"តិ។ **សព្ពត្ថា**តិ សព្ពវារេសុ។

៣៩៩. **អញ្ញថា វទថា**តិ យទិ អចេលកភាវាទិនា សាមញ្ញំ វា ព្រហ្មញ្ញំ វា អភវិស្ស, សុវិជានោវ សមណោ សុវិជានោ ព្រាហ្មណោ។ យស្មា បន តុម្ហេ ឥតោ អញ្ញថាវ សាមញ្ញំ ព្រហ្មញ្ញញ្ច វទថ, តស្មា ទុជ្ជានោវ សមណោ ទុជ្ជានោ ព្រាហ្មណោ, តេនាហ "**ឥទំ សន្ធាយាហា**"តិ។ **តំ បកតិវាទំ បដិក្ខិបិត្វា**តិ បុព្ពេ យំ បាកតិកំ សាមញ្ញំ ព្រហ្មញ្ញញ្ច ហទយេ ឋបេត្វា តេន "ទុក្ករ"ន្តិអាទិ វុត្តំ, តមេវ សន្ធាយ ភគវតាបិ "បកតិ ខោ ឯសា"តិអាទិ វុត្តំ។ ឥធ បន **តំ បកតិវាទំ** បាកតិកសមណព្រាហ្មណវិសយំ កថំ បដិក្ខិបិត្វា បដិសំហរិត្វា **សភាវតោវ** បរមត្ថតោវ

សមណស្ស ព្រាហ្មណស្ស ច **ទុដ្ឋានភាវំ អារិកមោន្តោ** បកាសេន្តោ។ **តត្រាបីតិ** សមណព្រាហ្មណវាទេបិ **វុត្តនយេនេវ**។

សីលសមាធិបញ្ញាសម្បទាវណ្ណនា

៤០០-១. **បណ្ឌិតោ**តិ ហេតុសម្បត្តិសិទ្ធេន បណ្ឌិច្ចេន សមន្នាគតោ, **កថំ ឧគ្គហេសិ** បរិបក្កញ្ញាណត្តា យថេបទីបេន វិយ អព្ភន្តរេ សមុជ្ជលន្តេន បញ្ញាវេយ្យត្តិយេន តត្ថ តត្ថ ភគវតា ទេសិតមត្ថំ បរិគ្គណ្ហន្តោ តម្បិ ទេសនំ ឧបធារេសិ។ **តស្ស ចា**តិ យោ អចេលកោ ហោតិ យាវ ឧទកោរោហនានុយោគំ អនុយុត្តោ វិហរតិ, តស្ស ច។ **តា សម្បត្តិយោ បុច្ឆាមិ**, យាហិ សមណោ ច ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ **សីលសម្បទាយា**តិ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ, តេន "ចិត្តសម្បទាយ បញ្ញាសម្បទាយា"តិ បទទ្វយំ សង្គណ្ហាតិ អសេក្ខសីលាទិខន្ធត្តយសង្គហិតញ្ហិ អរហត្តំ, តេនាហ "**អរហត្តផលមេវ សន្ធាយ វុត្ត**"ន្តិអាទិ។ តត្ថ **ឥទ**ន្តិ ឥទំ វចនំ។

សីហនាទកថាវណ្ណនា

៤០២. អនញ្ញសាធារណតាយ , អនញ្ញសាធារណត្ថវិសយតាយ ច **អនុត្តរំ ពុទ្ធសីហនាទំ នទន្តោ។** អតិវិយ អច្ចន្តវិសុទ្ធតាយ **បរមវិសុទ្ធំ។ បរម**ន្តិ ឧក្កដ្ឋំ, តេនាហ "**ឧត្តម**"ន្តិ។ **សីលមេវ** លោកិយសីលត្តា។ យថា អនញ្ញសាធារណំ ភគវតោ លោកុត្តរសីលំ សវាសនំ បដិបក្ខវិទ្ធំសនតោ, ឯវំ លោកិយសីលម្បិ តស្ស អនុច្ឆវិកភាវេន សម្ភូតត្តា, សមេន សមន្តិ **សមសម**ន្តិ អយមេត្ថ អត្ថោតិ អាហ "**មម សីលសមេន សីលេន មយា សម**"ន្តិ។ "**យទិទំ អធិសីល**"ន្តិ លោកិយំ, លោកុត្តរញ្ចាតិ ទុវិធម្បិ ពុទ្ធសីលំ ឯកជ្ឈំ កត្វា វុត្តំ។ តេនាហ "សីលេបី"តិ។ **ឥតិ ឥម**ន្តិ ឯវំ ឥមំ សីលវិសយំ។ បឋមំ បវត្តត្តា **បឋមំ។**

តបតីតិ សន្តប្បតិ, វិធមតីតិ អត្ថោ។ **ជិគុច្ឆតី**តិ ហិរិយតិ លាមកតោ ឋបេតិ។ **និទ្ទោសត្តា អរិយា** អារកាកិលេសេហីតិ។ មគ្គផលសម្បយុត្តា វីរិយសង្ខាតា តបោជិគុច្ឆាតិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ **បរមា នាម** សព្ពុក្កដ្ឋភាវតោ។ យថា យុវិនោ ភាវោ យោព្ពនំ, ឯវំ ជិគុច្ឆិនោ ភាវោ **ជេគុច្ឆំ។** កិលេសានំ សមុច្ឆិន្ទនបដិប្បស្សម្ភនានិ **សមុច្ឆេទបដិបស្សទ្ធិវិមុត្តិយោ។ និស្សរណវិមុត្តិ** និព្ពានំ។ អថ វា សម្មាវាចាទីនំ អធិសីលគ្គហណេន, សម្មាវាយាមស្ស អធិជេគុច្ឆគ្គហណេន, សម្មាទិដ្ឋិយា អធិបញ្ញាគ្គហណេន គហិតត្តា អគ្គហិតគ្គហណេន សម្មាសង្កប្បសតិសមាធយោ មគ្គផលបរិយាបន្នា **សមុច្ឆេទបដិបស្សទ្ធិវិមុត្តិយោ** ទដ្ឋព្ពា។ **និស្សរណវិមុត្តិ** បន និព្ពានមេវ។

៤០៣. យំ កិញ្ចិ ជនវិវិត្តំ ឋានំ ឥធ "**សុញ្ញាគារ**"ន្តិ អធិប្បេតំ។ តត្ថ នទន្តេន វិនា នាទោ នត្ថីតិ អាហ "**ឯកតោវ និសីទិត្វា**"តិ។ **អដ្ឋសុ បរិសាសូ**តិ ខត្តិយបរិសា, ព្រាហ្មណបរិសា, គហបតិបរិសា, សមណបរិសា, ចាតុមហារាជិកបរិសា, តាវតឹសបរិសា, មារបរិសា, ព្រហ្មបរិសាតិ ឥមាសុ អដ្ឋសុ បរិសាសុ។

វេសារជ្ជានីតិ វិសារទភាវា ញាណប្បហានសម្បទានិមិត្តំ កុតោចិ អសន្តស្សនភាវា និព្ភយភាវាតិ អត្ថោ។ **អាសភំ ឋាន**ន្តិ សេដ្ឋំ ឋានំ, ឧត្តមំ ឋានន្តិ អត្ថោ។ **អាសភា** វា បុព្ពពុទ្ធា, តេសំ ឋានន្តិ អត្ថោ។

អបិច ឧសភស្ស ឥទន្តិ អាសភំ, អាសភំ វិយាតិ អាសភំ។ យថា ហិ និសភសង្ខាតោ ឧសភោ អត្តនោ ឧសភពលេន ចតូហិ បាទេហិ បថវឹ ឧប្បីឡេត្វា អចលដ្ឋានេន តិដ្ឋតិ, ឯវំ តថាគតោបិ ទសហិ តថាគតពលេហិ សមន្នាគតោ ចតូហិ វេសារជ្ជបាទេហិ អដ្ឋបរិសាបថវឹ ឧប្បីឡេត្វា សទេវកេ លោកេ កេនចិ បច្ចត្ថិកេន អកម្បិយោ អចលេន ឋានេន តិដ្ឋតិ។ ឯវំ តិដ្ឋមានោវ តំ អាសភំ ឋានំ បដិជានាតិ ឧបគច្ឆតិ ន បច្ចក្ខាតិ អត្តនិ អារោបេតិ។ តេន វុត្តំ "អាសភំ ឋានំ បដិជានាតី"តិ។

សីហនាទំ នទតីតិ យថា មិគរាជា បរិស្សយានំ សហនតោ, វនមហឹសមត្តវារណាទីនំ ហននតោ ច "សីហោ"តិ វុច្ចតិ, ឯវំ តថាគតោ លោកធម្មានំ សហនតោ, បរប្បវាទានំ ហននតោ ច "សីហោ"តិ វុច្ចតិ។ ឯវំ វុត្តស្ស សីហស្ស នាទំ សីហនាទំ។ តត្ថ យថា សីហោ សីហពលេន សមន្នាគតោ សព្ពត្ថ វិសារទោ វិគតលោមហំសោ សីហនាទំ នទតិ, ឯវំ តថាគតសីហោបិ ទសហិ តថាគតពលេហិ សមន្នាគតោ អដ្ឋសុ បរិសាសុ វិសារទោ វិគតលោមហំសោ "ឥតិ រូប"ន្តិអាទិនា (សំ. និ. ៣.៧៨; អ. និ. ៨.២) នយេន នានាវិលាសសម្បន្នំ សីហនាទំ នទតិ។

បញ្ចំ អភិសង្ខរិត្វាតិ ញាតំ តច្ឆិតមត្ថំ អត្តនោ ញាណពលានុរូបំ អភិរចិត្វា **តង្ខណំយេវា**តិ បុច្ឆិតក្ខណេយេវ ឋានុប្បត្តិកបដិភានេន **វិស្សជ្ជេតិ។ ចិត្តំ បរិតោសេតិយេវ** អជ្ឈាសយានុរូបំ វិស្សជ្ជនតោ។ **សោតព្ពញ្ចស្ស មញ្ញន្តិ** អដ្ឋក្ខណវជ្ជិតេន នវមេន ខណេន លព្ភមានត្តា។ “យំ នោ សត្ថា ភាសតិ, តំ នោ សោស្សាមា”តិ អាទរគារវជាតា **មហន្តេន ឧស្សាហេន សោតព្ពំ** សម្បដិច្ឆិតព្ពំ **មញ្ញន្តិ។ សុប្បសន្នា** បសាទាភិ ពុទ្ធិយា វិគតុបក្កិលេសតាយ **កល្លចិត្តា មុទុចិត្តា ហោន្តិ។ បសន្នការន្តិ** បសន្នេហិ កាតព្ពសក្ការំ, ធម្មាមិសបូជន្តិ អត្ថោ។ តត្ថ អាមិសបូជំ ទស្សេន្តោ **“បណីតានី”**តិអាទិមាហ។ ធម្មបូជា បន **“តថត្តាយា”**តិ តមិនា ទស្សិតា។ **តថាភាវាយា**តិ យថត្ថាយ យស្ស វដ្ដទុក្ខនិស្សរណត្ថាយ ធម្មោ ទេសិតោ, តថាភាវាយ, តេនាហ **“ធម្មានុធម្មបដិបត្តិបូរណត្ថាយា”**តិ។ សា ច ធម្មានុធម្មបដិបត្តិ យាយ អនុបុព្ពិយា បដិបជ្ជិតព្ពា, បដិបជ្ជន្តានញ្ច សតិ អជ្ឈត្តិកង្គសមវាយេ ឯកំសិកា តស្សា បារិបូរីតិ តំ អនុបុព្ពិំ ទស្សេតុំ **“កេចិ សរណេសូ”**តិអាទិ វុត្តំ។

ឥមស្មិំ បនោកាសេ ឋត្វាតិ “បដិបន្នា ច អារាធេន្តី”តិ ឯតស្មិំ សីហនាទកិច្ចបារិបូរិទីបនេ បាឡិបទេសេ ឋត្វា។ **សមោធានេតព្ពា**តិ សង្កលិតព្ពា។ **ឯកោ សីហនាទោ** អសាធារណោ អញ្ញេហិ អប្បដិវត្តិយោ សេដ្ឋនាទោ អភីតនាទោតិ កត្វា។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **បុរិមានំ ទសន្នន្តិ**អាទិតោ បដ្ឋាយ យាវ “វិមុត្តិយា មយ្ហំ សទិសោ នត្ថី”តិ ឯតេសំ បុរិមានំ ទសន្នំ សីហនាទានំ, និទ្ទារណេ ចេតំ សាមិវចនំ, តេនាហ **“ឯកេកស្សា”**តិ។ **“បរិសាសុ ច នទតី”**តិ **អាទយោ បរិវារា** “ឯកច្ចំ តបស្សិំ និរយេ និព្ពត្តំ បស្សាមី”តិ សីហនាទំ នទន្តោ ភគវា បរិសាយំ នទតិ វិសារទោ នទតិ យាវ “បដិបន្នា អារាធេន្តី”តិ អត្ថយោជនាយ សម្ពន្ធោ ។ តថា សេសេសុបិ នវសុ។

“ឯវ”ន្តិអាទិ យថាវុត្តានំ តេសំ សង្កលេត្វា ទស្សនំ។ **តេ ទសា**តិ តេ “បរិសាសុ ច នទតី”តិ អាទយោ សីហនាទា។ **បុរិមានំ ទសន្នន្តិ** យថាវុត្តានំ បុរិមានំ ទសន្នំ។ **បរិវារវសេនា**តិ បច្ចេកំ បរិវារវសេន យោជិយមានា **សតំ** សីហនាទា។ **បុរិមា ច ទសា**តិ តថា អយោជិយមានា បុរិមា ច ទសាតិ ឯវំ **ទសាធិកំ សីហនាទសតំ ហោតិ។ ឯវំ វាទីនំ វាទន្តិ** ឯវំ បវត្តវាទានំ តិត្ថិយានំ វាទំ។ **បដិសេធេត្វា**តិ តថាភាវាភាវទស្សនេន បដិក្ខិបិត្វា។ យំ ភគវា **ឧទុម្ពរិកសុត្តេ** “ឥធ និគ្រោធ តបស្សី”តិអាទិនា (ទី. និ. ៣.៣៣) ឧបក្កិលេសវិភាគំ, បារិសុទ្ធិ វិភាគញ្ច ទស្សេន្តោ សបរិសស្ស និគ្រោធស្ស បរិព្ពាជកស្ស បុរតោ សីហនាទំ នទិ, តំ ទស្សេតុំ **“ឥទានិ បរិសតិ នទិតបុព្ពំ សីហនាទំ ទស្សេន្តោ”**តិអាទិ វុត្តំ។

តិត្ថិយបរិវាសកថាវណ្ណនា

៤០៤. **ឥទន្តិ** “រាជគហេ គិជ្ឈកូដេ បព្ពតេ វិហរន្តំ មំ…បេ…. បញ្ហំ បុច្ឆី”តិ ឥទំ វចនំ។ កាមំ យទា និគ្រោធោ បញ្ហំ បុច្ឆិ, ភគវា ចស្ស វិស្សជ្ជេសិ, ន តទា គិជ្ឈកូដេ បព្ពតេ វិហរតិ, រាជគហសមីបេ បន វិហរតីតិ កត្វា **“រាជគហេ គិជ្ឈកូដេ បព្ពតេ វិហរន្តំ ម”**ន្តិ វុត្តំ, គិជ្ឈកូដេ វិហរណញ្ចស្ស តទា អវិច្ឆិន្នន្តិ, តេនាហ **“យំ តំ ភគវា”**តិអាទិ។ **យោគេ**តិ នយេ, ទុក្ខនិស្សរណូបាយេតិ អត្ថោ។

៤០៥. យំ បរិវាសំ សាមណេរភូមិយំ ឋិតោ បរិវសតីតិ យោជនា។ យស្មា សាមណេរភូមិយំ ឋិតេន បរិវសិតព្ពំ, ន គិហិភូតេន, តស្មា **អបរិវសិត្វាយេវ បព្ពជ្ជំ លភតិ។ អាកង្ខតិ បព្ពាជ្ជំ, អាកង្ខតិ ឧបសម្បទ**ន្តិ ឯត្ថ បន **បព្ពជ្ជា-**គ្គហណំ វចនសិលិដ្ឋតាវសេនេវ “ទិរត្តតិរត្តំ សហសេយ្យ”ន្តិ (បាចិ. ៥០) ឯត្ថ ទិរត្តគ្គហណំ វិយ។ **គាមប្បវេសនាទីនី**តិ **អាទិ-**សទ្ទេន វេសិយាវិធវាថុល្លកុមារិបណ្ឌកភិក្ខុនិគោចរតា, សព្រហ្មចារីនំ ឧច្ចាវចេសុ កឹ ករណីយេសុ ទក្ខានលសាទិតា, ឧទ្ទេសបរិបុច្ឆាទីសុ តិព្ពឆន្ទតា, យស្ស តិត្ថាយតនតោ ឥធាគតោ, តស្ស អ វណ្ណេ, រតនត្តយស្ស ច វណ្ណេ អនត្តមនតា, តទុភយំ យថាក្កមំ វណ្ណេ ច អវណ្ណេ ច អត្តមនតាតិ ឥមេសំ សង្គហោ វេទិតព្ពោ, តេនាហ **“អដ្ឋ វត្តានិ បូរេន្តេនា”**តិ។ **ឃំសិត្វា កោដ្ដេត្វា**តិ អជ្ឈាសយស្ស វីមំសនវសេន សុវណ្ណំ វិយ ឃំសិត្វា កោដ្ដេត្វា។

គណមជ្ឈេ និសីទិត្វាតិ ឧបសម្បទាកម្មស្ស គណប្បហោនកានំ ភិក្ខូនំ មជ្ឈេ សង្ឃត្ថេរោ វិយ តស្ស អនុគ្គ ហត្ថំ និសីទិត្វា។ **វូបកដ្ឋោ**តិ វិវិត្តោ។ តាទិសស្ស សីលវិសោធនេ អប្បមាទោ អវុត្តសិទ្ធោតិ អាហ **“កម្មដ្ឋានេ សតី អវិជហន្តោ”**តិ។ **បេសិតចិត្តោ**តិ និព្ពានំ បតិ បេសិតចិត្តោ តំនិន្នោ តប្បោណោ តប្បព្ភារោ។ ជាតិកុលបុត្តាបិ អាចារសម្បន្នា ឯវ អរហត្តាធិគមាយ បព្ពជ្ជាបេក្ខា ហោន្តីតិ តេបិ តេហិ ឯកសង្គហេ ករោន្តោ អាហ **“កុលបុត្តាតិ អាចារកុលបុត្តា”**តិ, តេនាហ **“សម្មទេវាតិ ហេតុនាវ ការណេនេវា”**តិ។ “ឱតិណ្ណោម្ហិ ជាតិយា”តិអាទិនា នយេន ហិ សំវេគបុព្ពិកំ យថានុសិដ្ឋំ បព្ពជ្ជំ សន្ធាយ ឥធ “សម្មទេវា”តិ វុត្តំ។ **ហេតុនា**តិ ញាយេន។ **បាបុណិត្វា**តិ បត្វា អធិគន្ត្វា។ **សម្បាទេត្វា**តិ អសេក្ខា សីលសមាធិបញ្ញា និប្ផាទេត្វា, បរិបូរេត្វា វាតិ អត្ថោ។

និដ្ឋាបេតុន្តិ និគមនវសេន បរិយោសាបេតុំ។ “ព្រហ្មចរិយបរិយោសានំ…បេ…. វិហាសី”តិ ឥមិនា ឯវ ហិ អរហត្តនិកូដេន ទេសនា បរិយោសាបិតា។ តំ បន និគមេន្តោ “**អញ្ញតរោ ខោ បនា…បេ…. អហោសី**”តិ វុត្តំ ធម្មសង្គាហកេហិ។ យំ បនេត្ថ អត្ថតោ ន វិភត្តំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

មហាសីហនាទសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

៨. បោដ្ឋបាទសុត្តវណ្ណនា

បោដ្ឋបាទបរិព្ពាជកវត្ថុវណ្ណនា

៤០៦. **សាវត្ថិយ**ន្តិ សមីបត្ថេ ភុម្មន្តិ អាហ “**សាវត្ថិំ ឧបនិស្សាយា**”តិ។ **ជេតស្ស កុមារស្ស វនេ**តិ ជេតេន នាម រាជកុមារេន រោបិតេ ឧបវនេ។ និវាសផាសុតាទិនា បព្ពជិតា អារមន្តិ ឯត្ថាតិ **អារាមោ**, វិហារោ។ ផោដ្ឋបាទេសុ ជាតោតិ **បោដ្ឋបាទោ។** វត្ថច្ឆាទនបព្ពជ្ជុបគតត្តា **ឆន្នបរិព្ពាជកោ។ ព្រាហ្មណមហាសាលោ**តិ មហាវិភវតាយ មហាសារតាបត្តោ ព្រាហ្មណោ។ **សមយ**ន្តិ សាមញ្ញនិទ្ទេសោ, តំ តំ សមយន្តិ អត្ថោ។ **បវទន្តី**តិ បការតោ វទន្តិ, អត្តនា អត្តនា ឧគ្គហិតនិយាមេន យថា តថា សមយំ វទន្តីតិ អត្ថោ។ “**បភុតយោ**”តិ ឥមិនា គោទេយ្យជាណុសោណិសោណទណ្ឌាទិកេ សង្គណ្ហាតិ, **បរិព្ពាជកាទយោ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ឆន្នបរិព្ពាជកាទិកេ។ តិន្ទុកាចីរមេត្ថ អត្ថីតិ តិន្ទុកាចីរោ, អារាមោ។ តថា ឯកា សាលា ឯត្ថាតិ ឯកសាលកោ, តស្មិំ **តិន្ទុកាចីរេ ឯកសាលកេ។**

អនេកាការានវសេសញេយ្យត្ថវិភាវនតោ, អបរាបរុប្បត្តិតោ ច ភគវតោ ញាណំ តត្ថ បត្ថដំ វិយ ហោតីតិ វុត្តំ “**សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ បត្ថរិត្វា**”តិ, យតោ តស្ស ញាណជាលតា វុច្ចតិ, វេនេយ្យានំ តទន្តោគធតា ហេដ្ឋា វុត្តាយេវ។ វេនេយ្យសត្តបរិគ្គណ្ហនត្ថំ សមន្នាហារេ កតេ បឋមំ នេសំ វេនេយ្យភាវេនេវ ឧបដ្ឋានំ ហោតិ, អថ សរណគមនាទិវសេន កិច្ចនិប្ផត្តិ វីមំសីយតីតិ អាហ “**កឹ នុ ខោ ភវិស្សតីតិ ឧបបរិក្ខន្តោ**”តិ ។ **និរោធ**ន្តិ សញ្ញានិរោធំ។ **និរោធា វុដ្ឋាន**ន្តិ តតោ និរោធតោ វុដ្ឋានំ សញ្ញុប្បត្តិំ។ **សព្ពពុទ្ធានំ ញាណេន សំសន្ទិត្វា**តិ យថា តេ និរោធំ, និរោធតោ វុដ្ឋានញ្ច ព្យាករិំសុ, ព្យាករិស្សន្តិ ច, តថា ព្យាករណវសេន សំសន្ទិត្វា។ **ហត្ថិសារិបុត្តោ**តិ ហត្ថិសារិនោ បុត្តោ។ “**យុគន្ធរបព្ពតំ បរិក្ខិបិត្វា**”តិ ឥទំ បរិកប្បវចនំ “គោទិសំ អត្ថិ ចេ, តំ វិយា”តិ។ **មេឃវណ្ណ**ន្តិ រត្តមេឃវណ្ណំ, សញ្ឈាប្បភានុរញ្ជិតមេឃសង្កាសន្តិ អត្ថោ។ **បច្ចត្ថ**ន្តិ អភិនវំ អាទិតោ តថាលទ្ធវោហារេន , អនញ្ញបរិភោគតាយ , តថា វា សត្ថុ អធិដ្ឋានេន សោ បត្តោ សព្ពកាលំ “**បច្ចគ្ឃំ**” ត្វេវ វុច្ចតិ, សិលាទិវុត្តរតនលក្ខណូបបត្តិយា វា សោ បត្តោ “**បច្ចគ្ឃ**”ន្តិ វុច្ចតិ។

៤០៧. **អត្តនោ រុចិវសេន** សទ្ធម្មដ្ឋិតិជ្ឈាសយវសេន, ន បរេន ឧស្សាហិតោតិ អធិប្បាយោ។ “**អតិប្បគោ ខោ តាវ ទិស្វា**”តិ ឥទំ ភូតកថនំ ន តាវ ភិក្ខាចារវេលា សម្បត្តាតិ ទស្សនត្ថំ។ ភគវា ហិ តទា កាលស្សេវ វិហារតោ និក្ខន្តោ “វាសនាភាគិយាយ ធម្មទេសនាយ បោដ្ឋបាទំ អនុគ្គណ្ហិស្សាមី”តិ។ **យន្នូនាហ**ន្តិ អញ្ញត្ថ សំសយបរិទីបនោ, ឥធ បន សំសយបរិទីបនោ វិយ។ កស្មាតិ អាហ “**ពុទ្ធាន**”ន្តិអាទិ។ **សំសយោ នាម នត្ថិ** ពោធិមូលេ ឯវ សមុគ្ឃាដិតត្តា។ **បរិវិតក្កបុព្ពភាគោ**តិ អធិប្បេតកិច្ចស្ស បុព្ពភាគបរិវិតក្កោ ឯវ។ **ពុទ្ធានំ លព្ភតី**តិ “ករិស្សាម, ន ករិស្សាមា”តិអាទិកោ ឯស ចិត្តចារោ ពុទ្ធានំ លព្ភតិ សម្ភវតិ វិចារណវសេន បវត្តនតោ, ន បន សំសយវសេន។ **តេនាហា**តិ យេន ពុទ្ធានម្បិ លព្ភតិ, តេនេវាហ ភគវា “**យន្នូនាហ**”ន្តិ។ បរិកប្បនេ វាយំ និបាតោ។ “ឧបសង្កមេយ្យ”ន្តិ កិរិយាបទេន វុច្ចមានោ ឯវ ហិ អត្ថោ “យន្នូនា”តិ និបាតបទេន ជោតីយតិ។ អហំ យន្នូន ឧបសង្កមេយ្យន្តិ យោជនា។ **យទិ បនា**តិ ឥទម្បិ តេន សមានត្ថន្តិ អាហ “**យទិ បនាហន្តិ អត្ថោ**”តិ។

៤០៨. យថា ឧន្នតប្បាយោ សទ្ទោ ឧន្នាទោ, ឯវំ វិបុលភាវេន ឧបរូបរិ បវត្តោបិ ឧន្នាទោតិ តទុភយំ ឯកជ្ឈំ កត្វា **បាឡិយំ** “ឧន្នាទិនិយា”តិ វត្វា បុន វិភាគេន ទស្សេតុំ “ឧច្ចាសទ្ទមហាសទ្ទាយា”តិ វុត្តន្តិ តមត្ថំ វិវរន្តោ “**ឧច្ចំ នទមានាយា**”តិអាទិមាហ។ **អស្សា**តិ បរិសាយ។ **ឧទ្ធំគមនវសេនា**តិ ឧន្នតពហុលតាយ ឧគ្គន្ត្វា ឧគ្គន្ត្វា បវត្តនវសេន។ **ទិសាសុ បត្ថរវសេនា**តិ វិបុលភាវេន ភូតបរម្បរាយ សព្ពទិសាសុ បត្ថរណវសេន។ ឥទានិ បរិព្ពាជកបរិសាយ ឧច្ចាសទ្ទមហាសទ្ទតាយ ការណំ, តស្ស ច បវត្តិអាការំ ទស្សេន្តោ “**តេសញ្ហិ**”តិអាទិមាហ។ **កាមស្សាទោ** នាម កាមគុណស្សាទោ។ កាមភវាទិគតោ អស្សាទោ **ភវស្សាទោ។**

៤០៩. **សណ្ឋបេសី**តិ សំយមនវសេន សម្មទេវ ឋបេសិ, សណ្ឋបនញ្ចេត្ថ តិរច្ឆានកថាយ អញ្ញមញ្ញស្មិំ អគារវស្ស ជហាបនវសេន អាចារស្ស សិក្ខាបនំ, យថាវុត្តទោសស្ស និគ្គហណញ្ច ហោតីតិ អាហ “**សិក្ខាបេសី**”តិអាទិ។ **អប្បសទ្ទ**ន្តិ និស្សទ្ទំ, ឧច្ចាសទ្ទមហាសទ្ទាភាវន្តិ អធិប្បាយោ។ **នប្បមជ្ជន្តី**តិ ន អគារវំ ករោន្តិ។

៤១០. **នោ អាគតេ អានន្ទោ**តិ ភគវតិ អាគតេ នោ អម្ហាកំ អានន្ទោ បីតិ **ហោតិ។ បិយសមុទាចារា**តិ បិយាលាបា។ “បច្ចុគ្គមនំ អកាសី”តិ វត្វា ន កេវលមយមេវ, អថ ខោ អញ្ញេបិ បព្ពជិតា យេភុយ្យេន ភគវតោ អបចិតិំ ករោន្តេវាតិ ទស្សេតុំ “ភគវន្តញ្ហិ”តិអាទី វត្វា, តត្ថ ការណមាហ “**ឧច្ចាកុលីនតាយា**”តិ, តេន សាសនេ

អប្បសន្នាបិ កុលគារវេន ភគវតិ អបចិតិំ ករោន្តេ វាតិ ទស្សេតិ។ **ឯតស្មឹ អន្តរេ កា នាម កថា**តិ ឯតស្មឹ យថាវុត្តបរិច្ឆេទព្ភន្តរេ កថា កា នាម។ **វិប្បកតា** អារទ្ធា ហុត្វា អបរិយោសិតា។ “កា កថា វិប្បកតា”តិ វទន្តោ អត្ថតោ តស្សា បរិយោសាបនំ បដិជានាតិ នាម។ “កា កថា”តិ ច អវិសេសចោទនាតិ យស្សា តស្សា សព្ពស្សាបិ កថាយ បរិយោសាបនំ បដិញ្ញាតញ្ច ហោតិ, តញ្ច បរេសំ អសព្ពញ្ញូនំ អវិសយន្តិ អាហ “**បរិយន្តំ នេត្វា ទេមីតិ សព្ពញ្ញុបវារណំ បវារេសី**”តិ។

អភិសញ្ញានិរោធកថាវណ្ណនា

៤១១. សុការណន្តិ សុន្ទរំ អត្ថាវហំ ហិតាវហំ ការណំ។ នានាតិត្ថេសុ នានាលទ្ធីសុ និយុត្តាតិ នានាតិត្ថិកា, តេ ឯវ **នានាតិត្ថិយា** ក-ការស្ស យ-ការំ កត្វា។ កុតូហលមេត្ថ អត្ថីតិ កោតូហលា, សា ឯវ សាលាតិ **កោតូហលសាលា**, តេនាហ “**កោតូហលុប្បត្តិដ្ឋានតោ**”តិ។ **សញ្ញានិរោធេ**តិ សញ្ញាសីសេនាយំ ទេសនា, តស្មា សញ្ញាសហគតា សព្ពេបិ ធម្មា សង្គយ្ហន្តិ, តត្ថ បន ចិត្តំ បធានន្តិ អាហ “**ចិត្តនិរោធេ**”តិ។ អច្ចន្តនិរោធស្ស បន តេហិ អនធិប្បេតត្តា, អវិសយត្តា ច “**ខណិកនិរោធេ**”តិ អាហ។ កាមំ សោបិ តេសំ អវិសយោវ, អត្ថតោ បន និរោធកថា វុច្ចមានា តត្ថេវ តិដ្ឋតីតិ តថា វុត្តំ។ **កិត្តិឃោសោ**តិ “អហោ ពុទ្ធានុភាវោ ភវន្តរបដិច្ឆន្នំ ការណំ ឯវំ ហត្ថាមលកំ វិយ បច្ចក្ខតោ ទស្សេតិ, សាវកេ ច ឯទិសេ សំវរសមាទានេ បតិដ្ឋាបេតី”តិ ថុតិឃោសោ យាវ ភវគ្គា បត្ថរតិ។ **បដិភាគកិរិយ**ន្តិ បទ្បាសវសេន បដិភាគភូតំ បយោគំ ករោន្តោ។ **ភវន្តរសមយ**ន្តិ តត្រ តត្រ វុដ្ឋនសមយំ អភូតបរិកប្បិតំ កិញ្ចិ ឧប្បាទិយំ វត្តុំ អត្តនោ សមយំ កត្វា។ **កិញ្ចិទេវ សិក្ខាបទ**ន្តិ “ឯលមូគេន ភវិតព្ពំ , ឯត្តកំ, វេលំ ឯកស្មឹយេវ ឋានេ និសីទិតព្ព”ន្តិ ឯវមាទិកំ កិញ្ចិទេវ ការណំ សិក្ខាកោដ្ឋាសំ កត្វា **បញ្ញបេន្តិ។ និរោធកថ**ន្តិ និរោធសមាបត្តិកថំ។

តេសូតិ កោតូហលសាលាយំ សន្និបតិតេសុ តិត្ថិយសមណព្រាហ្មណេសុ។ **ឯកច្ចេ**តិ ឯកេ។ **បុរិមោ**តិ “អហេតូ អប្បច្ចយា”តិ ឯវំវាទី។ ឃ្វាយំ ឥធ ឧប្បជ្ជតីតិ យោជនា។ **សមាបត្តី**ន្តិ អសញ្ញភាវាវហំ សមាបត្តឹ។ **និរោធេ**តិ សញ្ញានិរោធេ។ **ហេតុំ អបស្សន្តោ**តិ យេន ហេតុនា អសញ្ញភវេ សញ្ញាយ និរោធោ សព្ពសោ អនុប្បាទោ, យេន ច តតោ ចុតស្ស ឥធ បញ្ចវោការភវេ តស្សា ឧប្បាទោ, តំ អវិសយតាយ អបស្សន្តោ។

នន្តិ បឋមវាទី។ **និសេធេត្វា**តិ “ន ខោ នាមេតំ ភោ ឯវំ ភវិស្សតី”តិ ឯវំ បដិក្ខិបិត្វា។ **អសញ្ញិកភាវ**ន្តិ មុញ្ឆាបត្តិយា កិរិយមយសញ្ញាវសេន វិគតសញ្ញិភាវំ។ វក្ខតិ ហិ “វិសញ្ញី ហុត្វា”តិ។ វិក្ខម្ភនវសេន កិលេសានំ សន្តាបនេន **អត្តន្តបោ។ ឃោរតបោ**តិ ទុក្ករតាយ ភីមតបោ។ **បរិមារិតិន្ទ្រិយោ**តិ និព្ពិសេវនភាវាបាទនេន សព្ពសោ មិលាបិតចក្ខាទិន្ទ្រិយោ។ **ភគ្គោ**តិ ភញ្ជិតកុសលជ្ឈាសយោ។ **ឯវមាហា**តិ “ឯវំ សញ្ញា ហិ ភោ បុរិសស្ស អត្តា”តិអាទិអាការេន សញ្ញានិរោធមាហ។ ឥមិនា នយេន ឥតោ បរេសុ ទ្វីសុ ឋានេសុ យថារហំ យោជនា វេទិតព្ពា។

អាថព្ពណបយោគន្តិ អាថព្ពណវេទវិហិតំ អាថព្ពណិកានំ វិសញ្ញិភាវាបាទនបយោគំ។ **អាថព្ពណំ បយោជេត្វា**តិ អាថព្ពណវេទេ អាគតអគ្គិជុហនបុព្ពកំ មន្តជប្បនំ បយោជេត្វា សីសច្ឆិន្នតាទិទស្សនេន សញ្ញានិរោធមាហ។ **តស្សា**តិ យស្ស សីសច្ឆិន្នតាទិ ទស្សិតំ, តស្ស។

យក្ខទាសីនន្តិ ទេវទាសីនំ, យា “ទេវតាភតិយោតិបិ” វុច្ចន្តិ។ **មទនិទ្ទ**ន្តិ សុរាមទនិមិត្តកំ សុបនំ **ទេវតូបហារ**ន្តិ នច្ចនគាយនាទិនា ទេវតានំ បូជំ។ **សុរាបាតិ**ន្តិ បាតិបុណ្ណំ សុរំ។ **ទិវា**តិ អតិទិវា ឧស្សូរេ។

ឯលមូគកថា វិយាតិ ឥមេសំ បណ្ឌិតមានីនំ កថា អន្ធពាលកថាសទិសី។ **ចត្តារោ និរោធេ**តិ អញ្ញមញ្ញវិធុរេ ចត្តារោ និរោធេ **ឯតេ បញ្ញបេន្តិ។** ន ច អញ្ញមញ្ញវិរុទ្ធនានាសភាវេន តេន ភវិតព្ពំ, អថ ខោ ឯកសភាវេន, តេនាហ “**ឥមិនា ចា**”តិអាទិ។ **អញ្ញេនេវា**តិ ឥមេហិ វុត្តាការតោ អញ្ញាការេនេវ **ភវិតព្ពំ។ “អយំ និរោធោ, អយំ និរោធោ**”តិ អាមេឌិតវចនំ សត្ថា អត្តនោ ទេសនាវិលាសេន អនេកាការវោការំ និរោធំ វិភាវេស្សតីតិ ទស្សនត្ថំ កតំ **អហោ នូនា**តិ ឯត្ថ **អហោ**តិ អច្ឆរិយេ, **នូនា**តិ អនុស្សរណេ និបាតោ។ តស្មា អហោ នូន ភគវា អនញ្ញសាធារណទេសនត្តា និរោធម្បិ អហោ អច្ឆរិយំ កត្វា កថេយ្យ មញ្ញេតិ អធិប្បាយោ។ “**អហោ នូន សុគតោ**”តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ អច្ឆរិយវិភាវនតោ ឯវំ ចេត្ថ ទ្វិក្ខត្តុំ វចនំ, អច្ឆរិយត្ថោបិ ចេត្ថ **អហោ**-សទ្ទោ។ សោ យស្មា អនុស្សរណមុខេនេវ តេន គហិតោ, តស្មា វុត្តំ “**អហោ នូនាតិ អនុស្សរណត្ថេ**”តិ។ កាលបុគ្គលាទិវិភាគេន ពហុភេទត្តា **ឥមេសំ និរោធធម្មាន**ន្តិ ពហុវចនំ, កុសល-សទ្ទយោគេន សាមិវចនំ ភុម្មត្ថេ ទដ្ឋព្ពំ។ **ចិណ្ណវសិតាយា**តិ និរោធសមាបត្តិយំ វសីភាវស្ស ចិណ្ណត្តា។ **សភាវំ ជានាតី**តិ និរោធស្ស សភាវំ យាថាវតោ ជានាតិ។

អហេតុកសញ្ញុប្បាទនិរោធកថាវណ្ណនា

៤១២. យរមស្មេយ្យេវ បក្ខលិតាតិ យរតោ ពហិ គន្តុកាមា បុរិសា មគ្គំ អនោតរិត្វា យរាជិរេន សមតលេ វិវដង្គណេ ឯវ បក្ខលនំ បត្តា, ឯវំ សម្បទមិទន្តិ អត្ថោ។ អសាធារណោ **ហេតុ,** សាធារណោ **បច្ចយោ**តិ ឯវមាទិវិភាគេន ឥធ បយោជនំ នត្ថិ សញ្ញាយ អការណភាវបដិក្ខេបត្តា ចោទនាយាតិ វុត្តំ **“ការណស្សេវ នាម”**ន្តិ។

បាឡិយំ “ឧប្បជ្ជន្តិបិ និរុជ្ឈន្តិបី”តិ វុត្តំ, តត្ថ “សហេតូ សប្បច្ចយា សញ្ញា ឧប្បជ្ជន្តិ, ឧប្បន្នា បន និរុជ្ឈន្តិយេវ, ន តិដ្ឋន្តី”តិ ទស្សេនត្ថំ “និរុជ្ឈន្តី”តិ វចនំ, ន និរោធស្ស សហេតុសប្បច្ចយភាវទស្សនត្ថំ។ ឧប្បាទោ ហិ សហេតុកោ , ន និរោធោ។ យទិ ហិ និរោធោបិ សហេតុកោ សិយា, តស្ស និរោធេនាបិ ភវិតព្ពំ អង្កុរាទីនំ វិយ, ន ច តស្ស និរោធោ អត្ថិ។ តស្មា វុត្តនយេនេវ បាឡិយា អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អយញ្ច នយោ ខណនិរោធវសេន វុត្តោ។ យោ បន យថាបរិច្ឆិន្នកាលវសេន សព្ពសោវ អនុប្បាទនិរោធោ, សោ “សហេតុកោ”តិ វេទិតព្ពោ តថារូបាយ បដិបត្តិយា វិនា អភាវតោ។ តេនាហ ភគវា “សិក្ខា ឯកា សញ្ញា និរុជ្ឈតី”តិ។ (ទី. និ. ១.៤១២) តតោ ឯវ ច ឥធាបិ វុត្តំ “សញ្ញាយ សហេតុកំ ឧប្បាទនិរោធំ ទីបេតុ”ន្តិ។

សិក្ខា ឯកាតិ ឯត្ថ **សិក្ខា**តិ ករណេ បច្ចត្តវចនំ, ឯក-សទ្ទោ អញ្ញបរិយាយោ “ឥត្ថេកេ អភិវទន្តិ សតោ វា បន សត្តស្សា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.៨៥ អាទយោ; ម. និ. ៣.២១) វិយ, ន សង្ខ្យាវាចីតិ អាហ **“សិក្ខា ឯកា សញ្ញា ឧប្បជ្ជន្តី**តិ **សិក្ខាយ ឯកច្ចា សញ្ញា ជាយន្តី”**តិ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។

៤១៣. តត្រាតិ តស្សំ ឧបរិទេសនាយំ។ **សម្មាទិដ្ឋិសម្មាសង្កប្បវសេន បរិយាបន្នត្តា អាគតា**តិ សភាវតោ ឧបការតោ ច បញ្ញាក្ខន្ធេ បរិយាបន្នត្តា សង្គហិតត្តា **តតិយា** អធិបញ្ញាសិក្ខា សម្មាទិដ្ឋិសម្មាសង្កប្បវសេន អាគតា។ តថា ហិ វុត្តំ “យា ចាវុសោ វិសាខ សម្មាទិដ្ឋិ, យោ ច សម្មាសង្កប្បោ, ឥមេ ធម្មា បញ្ញាក្ខន្ធេ សង្គហិតា”តិ (ម. និ. ១.៤៦២) កាមញ្ចេត្ថ វុត្តនយេន តិស្សោបិ សិក្ខា អាគតា ឯវ, តថាបិ អធិចិត្តសិក្ខាយ ឯវ អភិសញ្ញានិរោធោ ទស្សិតោ, ឥតរា តស្ស សម្ភារភាវេន អានីតា។

បញ្ចកាមគុណិករាគោតិ បញ្ចកាមកោដ្ឋាសេ អារព្ភ ឧប្បជ្ជនករាគោ។ **អសមុប្បន្នកាមចារោ**តិ វត្តមានុប្បន្នតាវសេន អសមុប្បន្នោ យោ កោចិ កាមចារោ យា កាចិ លោភុប្បត្តិ។ បុរិមោ វិសយវសេន និយមិតត្តា កាមគុណារម្មណោវ លោភោ ទដ្ឋព្ពោ, ឥតរោ បន ឈាននិកន្តិភវរាគាទិប្បភេទោ សព្ពោបិ លោភចារោ កាមនដ្ឋេន កាមេសុ បវត្តនតោ។ សព្ពេបិ ហិ តេភូមកា ធម្មា កាមនីយដ្ឋេន កាមាតិ។ ឧភយេសម្បិ កាមសញ្ញាតិនាមតា សហចរណញ្ញាយេនាតិ “កាមសញ្ញា”តិ បទុទ្ធារំ កត្វា តទុភយំ និទ្ទិដ្ឋំ។

“តត្ថ”តិអាទិ អសមុប្បន្នកាមចារតោ បញ្ចកាមគុណិករាគស្ស វិសេសទស្សនំ។ កាមំ បញ្ចកាមគុណិករាគោបិ អសមុប្បន្នោ ឯវ មគ្គេន សមុគ្ឃាដីយតិ, តស្មិំ បន សមុគ្ឃាដិតេបិ ន សព្ពោ រាគោ សមុគ្ឃាដំ គច្ឆតិ, តស្មា បញ្ចកាមគុណិករាគគ្គហណេន ន ឥតរស្ស សព្ពស្ស រាគស្ស គហណំ ហោតីតិ ឧភយសាធារណេន បរិយាយេន ឧភយំ សង្គហេត្វា ទស្សេតុំ បាឡិយំ កាមសញ្ញាគ្គហណំ កតន្តិ តទុភយំ សរូបតោ វិសេសតោ ច ទស្សេត្វា សព្ពសង្គាហិកភាវតោ **“អសមុប្បន្នកាមចារោ បន ឥមស្មិំ ឋានេ វដ្តតី”**តិ វុត្តំ។

សទិសត្តាតិ កាមសញ្ញាទិភាវេន សមានត្តា, ឯតេន បាឡិយំ “បុរិមា”តិ សទិសកប្បនាវសេន វុត្តន្តិ ទស្សេតិ។ អនាគតា ហិ ឥធ “និរុជ្ឈតី”តិ វុត្តា អនុប្បាទស្ស អធិប្បេតត្តា, តេនាហ **“អនុប្បន្នាវ នុប្បជ្ជតី”**តិ។

នីវរណវិវេកតោ ជាតត្តា វិវេកជេហិ បឋមជ្ឈានបីតិសុខេហិ សហ អក្ខាតព្ពា, តំកោដ្ឋាសិកា វាតិ **វិវេកជំ បីតិសុខសង្ខាតា។** នានត្តសញ្ញាបដិឃសញ្ញាហិ និបុណតាយ សុខុមភូតតាយ **សុខុមសញ្ញា ភូតា** សុខុមភាវេន, បរមត្ថភាវេន អវិបរីតសភាវា។ ឈានំ តំសម្បយុត្តធម្មានំ ភាវនាសិទ្ធា សណ្ហសុខុមតា នីវរណវិក្ខម្ភនវសេន វិញ្ញាយតីតិ អាហ **“កាមច្ឆន្ទាទិឱឡារិកង្គប្បហានវសេន សុខុមា”**តិ។ **ភូតតាយា**តិ វិជ្ជមានតាយ។ **សព្ពត្ថា**តិ សព្ពវារេសុ។

សមាបជ្ជនាធិដ្ឋានានិ វិយ វុដ្ឋានំ ឈានេ បរិយាបន្នម្បិ ហោតិ យថា តំ ធម្មានំ ភង្គក្ខណោ ធម្មេសុ, ន អាវជ្ជនបច្ចវេក្ខណានីតិ **“បឋមជ្ឈានំ សមាបជ្ជន្តោ អធិដ្ឋហន្តោ វុដ្ឋហន្តោ ច សិក្ខតី”**តិ វុត្តំ, ន “អាវជ្ជន្តោ បច្ចវេក្ខន្តោ”តិ។ **តន្តិ** បឋមជ្ឈានំ។ **តេនា**តិ ហេតុម្ហិ ករណវចនំ, តស្មា បឋមជ្ឈានេន ហេតុភូតេនាតិ អត្ថោ។ ហេតុភាវោ ចេត្ថ ឈានស្ស យថាវុត្តសញ្ញាយ ឧប្បត្តិយា សហជាតាទិបច្ចយភាវោ កាមសញ្ញាយ និរោធស្ស ឧបនិស្សយតាវ, តញ្ច ខោ សុត្តន្តបរិយាយេន។ តថា ចេវ សំវណ្ណិតំ “តថារូបាយ បដិបត្តិយា វិនា អភាវតោ”តិ។

ឯតេនុបាយេនាតិ យ្វាយំ បឋមជ្ឈានតប្បដិបក្ខសញ្ញាវសេន “សិក្ខា ឯកា សញ្ញា ឧប្បជ្ជតិ, សិក្ខា ឯកា សញ្ញា និរុជ្ឈតី”តិ ឯត្ថ អត្ថោ វុត្តោ, ឯតេន នយេន។ **សព្ពត្ថា**តិ សព្ពវារេសុ។

៤១៤. យស្មា បនេត្ថ សមាបត្តិវសេន តំតំសញ្ញានំ ឧប្បាទនិរោធេ វុច្ចមានេ អង្គវសេន សោ វុត្តោតិ អាហ “**យស្មា បនា**”តិអាទិ។ “**អង្គតោ សម្មសន**”ន្តិ អនុបទធម្មវិបស្សនាយ លក្ខណវចនំ។ អនុបទធម្មវិបស្សនញ្ហិ ករោន្តោ សមាបត្តិំ បត្វា អង្គតោ សម្មសនំ ករោតិ, ន ច សញ្ញា សមាបត្តិយា កិញ្ចិ អង្គំ ហោតិ។ វុត្តញ្ច “**ឥទញ្ច សញ្ញា សញ្ញាតិ ឯវំ អង្គតោ សម្មសនំ ឧទ្ទិដ្ឋ**”ន្តិ។ **អង្គតោ**តិ វា អវយវតោតិ អត្ថោ, អនុបទធម្មតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **តទេវា**តិ អាកិញ្ចញ្ញាយតនមេវ។

យតោ ខោតិ បច្ចត្តេ និស្សក្កវចនន្តិ អាហ “**យោ នាមា**”តិ យថា “អាទិម្ហី”តិ ឯតស្មិំ អត្ថេ “អាទិតោ”តិ វុច្ចតិ ឥតរវិភត្តិតោបិ តោ-សទ្ទស្ស លព្ភនតោ។ សកស្មិំ អត្តនា អធិគតេ សញ្ញា សកសញ្ញា, សា ឯតស្ស អត្ថីតិ **សកសញ្ញី**, តេនាហ “**អត្តនោ បឋមជ្ឈានសញ្ញាយ សញ្ញវា**”តិ។ **សកសញ្ញី**តិ ចេត្ថ ឧបរិ វុច្ចមាននិរោធបាទកតាយ សាតិសយាយ ឈានសញ្ញាយ អត្ថិភាវជោតកោ **ឦ**-ការោ ទដ្ឋព្ពោ, តេនេវាហ “**អនុបុព្ពេន សញ្ញគ្គំ ផុសតី**”តិអាទិ។ តស្មា តត្ថ តត្ថ សកសញ្ញិតាគ្គហណេន តស្មិំ តស្មិំ ឈានេ សព្ពសោ សុចិណ្ណវសីភាវោ ទីបិតោតិ វេទិតព្ពំ។

លោកិយានន្តិ និទ្ធារណេ សាមិវចនំ, សាមិអត្ថេ ឯវ វា។ យទគ្គេន ហិ តំ តេសុ សេដ្ឋំ, តទគ្គេន តេសម្បិ សេដ្ឋន្តិ។ “លោកិយាន”ន្តិ វិសេសនំ លោកុត្តរសមាបត្តីហិ តស្ស អសេដ្ឋភាវតោ។ “**កិច្ចការកសមាបត្តីន**”ន្តិ វិសេសនំ អកិច្ចការកសមាបត្តិតោ តស្ស អសេដ្ឋភាវតោ។ អកិច្ចការកតា ចស្សា បដុសញ្ញាកិច្ចាភាវវចនតោ វិញ្ញាយតិ។ យថេវ ហិ តត្ថ សញ្ញា, ឯវំ ផស្សាទយោ បីតិ។ យទគ្គេន ហិ តត្ថ សង្ខារាវសេសសុខុមភាវប្បត្តិយា បកតិវិបស្សកានំ សម្មសិតុំ អសក្កុណេយ្យរូបេន ឋិតា, តទគ្គេន ហេដ្ឋិមសមាបត្តិធម្មា វិយ បដុកិច្ចករណសមត្ថាបិ ន ហោន្តីតិ។ ស្វាយមត្ថោ បរមត្ថមញ្ជូសាយំ **វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាយំ** អារុប្បកថាយំ (វិសុទ្ធិ. ដី. ១.២៨៦) សវិសេសំ វុត្តោ, តស្មា តត្ថ វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។ កេចិ បន “យថា ហេដ្ឋិមា ហេដ្ឋិមា សមាបត្តិយោ ឧបរិមានំ ឧបរិមានំ អធិដ្ឋានកិច្ចំ សាធេន្តិ, ន ឯវំ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសមាបត្តិ កស្សចិបិ អធិដ្ឋានកិច្ចំ សាធេតិ, តស្មា សា អកិច្ចការិកា, ឥតរា កិច្ចការិកា វុត្តា”តិ វទន្តិ, តទយុត្តំ តស្សាបិ វិបស្សនាចិត្តបរិទមនាទីនំ អធិដ្ឋានកិច្ចសាធនតោ។ តស្មា បុរិមោយេវ អត្ថោ យុត្តោ។

បកប្បេតីតិ សំវិទហតិ។ ឈានំ សមាបជ្ជន្តោ ហិ ឈានសុខំ អត្តនិ សំវិទហតិ នាម។ **អភិសង្ខរោតី**តិ អាយូហតិ, សម្បិណ្ឌេតីតិ អត្ថោ។ សម្បិណ្ឌេន្តោ ហិ សមុទយដ្ឋោ។ យស្មា និកន្តិវសេន ចេតនាកិច្ចស្ស មត្ថកប្បត្តិ, តស្មា ផលូបចារេន ការណំ ទស្សេន្តោ “**និកន្តិំ កុរុមានោ អភិសង្ខរោតិ នាមា**”តិ វុត្តំ។ **ឥមា** ឥទានិ មេ លព្ភមានា **អាកិញ្ចញ្ញាយតនសញ្ញា និរុជ្ឈេយ្យុំ** តំសមតិក្កមេនេវ ឧបរិឈានត្ថាយ ចេតនាភិសង្ខរណសម្ភវតោ។ **អញ្ញា**តិ អាកិញ្ចញ្ញាយតនសញ្ញាហិ អញ្ញា។ តតោ ថូលតរភាវតោ **ឱឡារិកា**។ កា បន តាតិ អាហ “**ភវង្គសញ្ញា**”តិ។ អាកិញ្ចញ្ញាយតនតោ វុដ្ឋាយ ឯវំ ហិ ឧបរិឈានត្ថាយ ចេតនាភិសង្ខរណានិ ភវេយ្យុំ, វុដ្ឋានញ្ច ភវង្គវសេន ហោតិ។ យាវ ច ឧបរិ ឈានសមាបជ្ជនំ, តាវ អន្តរន្តរា ភវង្គប្បវត្តីតិ អាហ “**ភវង្គសញ្ញា ឧប្បជ្ជេយ្យុ**”ន្តិ។

ចេតេន្តោវាតិ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនជ្ឈានំ ឯកំ ទ្វេ ចិត្តវារេ សមាបជ្ជន្តោ ឯវ។ **ន ចេតេតី**តិ តថា ហេដ្ឋិមជ្ឈានេសុ វិយ វា បុព្ពាភោគាភាវតោ បុព្ពាភោគវសេន ហិ ឈានំ បកប្បេន្តោ ឥធ “ចេតេតី”តិ វុត្តោ។ យស្មា “អហមេតំ ឈានំ និព្ពត្តេមិ ឧបសម្បាទេមិ សមាបជ្ជាមី”តិ ឯវំ អភិសង្ខរណំ តត្ថ សាលយស្សេវ ហោតិ, ន អនាលយស្ស, តស្មា ឯកំ ចិត្តក្ខណិកម្បិ ឈានំ បវត្តេន្តោ តត្ថ អប្បហីននិកន្តិកតាយ **អភិសង្ខរោន្តោ ឯវា**តិ អត្ថោ។ យស្មា បនស្ស តថា ហេដ្ឋិមជ្ឈានេសុ វិយ វា តត្ថ បុព្ពាភោគោ នត្ថិ, តស្មា “**ន អភិសង្ខរោតី**”តិ វុត្តំ។ “**ឥមស្ស ភិក្ខុនោ**”តិអាទិ វុត្តស្សេវត្ថស្ស វិវរណំ។ “**ស្វាយមត្ថោ**”តិអាទិនា តមេវត្ថំ ឧបមាយ បដិបាទេតិ។

បច្ឆាភាគេតិ បិតុឃរស្ស បច្ឆាភាគេ។ **តតោ** បុត្តឃរតោ។ **លទ្ធឃរមេវា**តិ យតោ អនេន ភិក្ខា លទ្ធា, តមេវ ឃរំ បុត្តគេហមេវ។ **អាសនសាលា វិយ អាកិញ្ចញ្ញាយតនសមាបត្តិ** តតោ បិតុឃរបុត្តឃរដ្ឋានិយានំ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតននិរោធសមាបត្តីនំ ឧបគន្តព្ពតោ។ **បិតុឃរំ អមនសិករិត្វា**តិ បរិសិត្វា សមតិក្កន្តម្បិ បិតុឃរំ ន មនសិ កត្វា។ បុត្តឃរស្សេវ អាចិក្ខនំ វិយ ឯកំ ទ្វេ ចិត្តវារេ សមាបជ្ជិតព្ពម្បិ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ ន មនសិ កត្វា បរតោ និរោធសមាបត្តិអត្ថាយ ឯវ មនសិការោ។ ឯវំ អមនសិការសាមញ្ញេន, មនសិការសាមញ្ញេន ច ឧបមុបមេយ្យតា វេទិតព្ពា អាចិក្ខនេនបិ មនសិការស្សេវ ជោតិតត្តា។ ន ហិ មនសិការេន វិនា អាចិក្ខនំ សម្ភវតិ។

តា ឈានសញ្ញាតិ តា ឯកំ ទ្វេ ចិត្តវារេ បវត្តា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសញ្ញា។ **និរុជ្ឈន្តី**តិ បទេសេនេវ និរុជ្ឈន្តិ, បុព្ពាភិសង្ខារវសេន បន ឧបរិ អនុប្បាទោ។ យថា ច ឈានសញ្ញានំ, ឯវំ ឥតរសញ្ញានំ បីតិ អាហ “**អញ្ញា ច ឱឡារិកា ភវង្គសញ្ញា នុប្បជ្ជន្តី**”តិ, យថាបរិច្ឆិន្នកាលន្តិ អធិប្បាយោ។ **សោ ឯវំ បដិបន្នោ ភិក្ខូ**តិ សោ ឯវំ យថាវុត្តេ សញ្ញគ្គេ ឋិតោ អរហត្តេ, អនាគាមិផលេ វា បតិដ្ឋិតោ ភិក្ខុ ទ្វីហិ ផលេហិ សមន្នាគមោ, តិណ្ណំ សង្ខារានំ បដិប្បស្សទ្ធិ, សោឡសវិធា ញាណចរិយា, នវវិធា សមាធិចរិយាតិ ឥមេសំ វសេន និរោធបដិបាទន បដិបត្តិំ បដិបន្នោ។ **ផុសតី**តិ ឯត្ថ **ផុសនំ** នាម វិន្ទនំ បដិលទ្ធីតិ អាហ “**វិន្ទតិ បដិលភតី**”តិ។ អត្ថតោ បន យថាបរិច្ឆិន្នកាលំ ចិត្តចេតសិកានំ សព្ពសោ អប្បវត្តិ ឯវ។

អភីតិ ឧបសគ្គមត្តំ និរត្ថកំ, តស្មា “សញ្ញា” ឥច្ចេវ អត្ថោ។ និរោធបទេន អនន្តរិកំ កត្វា សមាបត្តិបទេ វត្តព្ពេ តេសំ ទ្វិន្នំ អន្តរេ សម្បជានបទំ ឋបិតន្តិ អាហ “**និរោធបទេន អនន្តរិកំ កត្វា វុត្ត**”ន្តិ, តេនាហ “**អនុបដិ...បេ.... អត្ថោ**”តិ។ **តត្រាបី**តិ តស្មិម្បិ តថា បទានុបុព្ពិឋបនេបិ អយំ វិសេសត្ថោតិ យោជនា។ **សម្បជានន្តស្សា**តិ តំ តំ សមាបត្តិំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ តត្ថ តត្ថ សង្ខារានំ សម្មសនវសេន បជានន្តស្ស។ **អន្តេ**តិ យថាវុត្តាយ និរោធបដិបត្តិយា បរិយោសានេ។ ទុតិយវិកប្បេ **សម្បជានន្តស្សា**តិ សម្បជានការិនោតិ អត្ថោ, តេន និរោធសមាបជ្ជនកស្ស ភិក្ខុនោ អាទិតោ បដ្ឋាយ សព្ពបាដិហារិកបញ្ញាយ សទ្ធិំ អត្ថសាធិកា បញ្ញា កិច្ចតោ ទស្សិតា ហោតិ, តេនាហ “**បណ្ឌិតស្ស ភិក្ខុនោ**”តិ។

សព្ពាការេនាតិ “សមាបត្តិយា សរូបវិសេសោ, សមាបជ្ជនកោ, សមាបជ្ជនស្ស ឋានំ, ការណំ, សមាបជ្ជនាការោ”តិ ឯវមាទិ សព្ពប្បការេន។ **តត្ថា**តិ វិសុទ្ធិមគ្គេ។ (វិសុទ្ធិ. ២.៨៦៧) **កថិតតោវា**តិ កថិតដ្ឋានតោ ឯវ **គហេតព្ពា**, ន ឥធ តំ វទាម បុនវុត្តិភាវតោតិ អធិប្បាយោ។

ឯវំ ខោ អហន្តិ ឯត្ថ អាការត្ថោ **ឯវំ**-សទ្ទោ ឧគ្គហិតាការទស្សនន្តិ កត្វា។ **ឯវំ បោដ្ឋបាទា**តិ ឯត្ថ បន សម្បដិច្ឆនត្ថោ, តេនាហ “**សុឧគ្គហិតំ តយាតិ អនុជានន្តោ**”តិ។

៤១៥. សញ្ញា អគ្គា ឯត្ថាតិ **សញ្ញគ្គំ**, អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ។ **អដ្ឋសុ** សមាបត្តីសុបិ **សញ្ញគ្គំ អត្ថិ ឧបលព្ភតីតិ ចិន្តេត្វា**។ “បុថូ”តិ បាឡិយំ លិង្គវិបល្លាសំ ទស្សេន្តោ អាហ “ពហូនិបី”តិ។ “**យថា**”តិ ឥមិនា បការវិសេសោ ករណប្បការោ គហិតោ, ន បការសាមញ្ញន្តិ អាហ “**យេន យេន កសិណេនា**”តិ, **បឋវីកសិណេន ករណភូតេនា**”តិ ច។ ឈានំ តាវ យុត្តោ ករណភាវោ សញ្ញានិរោធផុសនស្ស សាធកតមភាវតោ, កថំ កសិណានន្តិ? តេសម្បិ សោ យុត្តោ ឯវ។ យទគ្គេន ហិ ឈានានំ និរោធផុសនស្ស សាធកតំ អភាវោ, តទគ្គេន កសិណានម្បិ តទវិនាភាវតោ។ អនេកករណាបិ កិរិយា ហោតិយេវ យថា “អស្សេន យានេន ទីបិកាយ គច្ឆតី”តិ។

ឯកវារន្តិ សកឹ។ **បុរិមសញ្ញានិរោធ**ន្តិ កាមសញ្ញាទិបុរិមសញ្ញាយ និរោធំ, ន និរោធសមាបត្តិសញ្ញិតំ សញ្ញានិរោធំ។ **ឯកំ សញ្ញគ្គ**ន្តិ ឯកំ សញ្ញាភូតំ អគ្គំ សេដ្ឋន្តិ អត្ថោ ហេដ្ឋិមសញ្ញាយ ឧក្កដ្ឋភាវតោ។ សញ្ញា ច សា អគ្គញ្ចាតិ សញ្ញគ្គំ, ន សញ្ញាសុ អគ្គន្តិ។ **ទ្វេ វារេ**តិ ទ្វិក្ខត្តុំ។ **សេសកសិណេសូ**តិ កសិណានំយេវ គហណំ និរោធកថាយ អធិកតត្តា។ តតោ ឯវ ចេត្ថ ឈានគ្គហណេន កសិណជ្ឈានានិ ឯវ គហិតានីតិ វេទិតព្ពំ។ “**បឋមជ្ឈានេន ករណភូតេនា**”តិ អារម្មណំ អនាមសិត្វា វទតិ យថា “យេន យេន កសិណេនា”តិ ឯត្ថ ឈានំ អនាមសិត្វា វុត្តំ។ “**ឥតី**”តិអាទិនា វុត្តមេវត្ថំ សង្គហេត្វា និគមនវសេន វទតិ។ **សព្ពម្បី**តិ សព្ពំ ឯកវារំ សមាបន្នឈានំ។ **សង្គហេត្វា**តិ សញ្ជាននលក្ខណេន តំសភាវាវិសេសតោ ឯកជ្ឈំ សង្គហេត្វា។ **អបរាបរ**ន្តិ បុនប្បុនំ។

៤១៦. ឈានបទដ្ឋានំ វិបស្សនំ វឌ្ឍេន្តស្ស បុគ្គលស្ស វសេន សញ្ញាញាណានិ ទស្សិតានិ បឋមនយេ ។ ទុតិយនយេ បន យស្មា វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា មគ្គេន ឃដេន្តស្ស មគ្គញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្មា វិបស្សនាមគ្គវសេន សញ្ញាញាណានិ ទស្សិតានិ។ យស្មា បន បឋមនយោ លោកិយត្តា ឱឡារិកោ, ទុតិយនយោ មិស្សកោ តស្មា តទុភយំ អសម្ភាវេត្វា អច្ចន្តសុខុមំ សុភំ ចិរំ និព្ពត្តិតលោកុត្តរមេវ ទស្សេតុំ មគ្គផលវសេន សញ្ញាញាណានិ ទស្សិតានិ តតិយនយេ។ តយោបេតេ នយា មគ្គសោធនវសេន ទស្សិតា។

“អយំ បនេត្ថ សារោ”តិ វិភាវេតុំ តិបិដកមហាសិវត្ថេរវាទោ អាភតោ។ និរោធំ បុច្ឆិត្វា តស្មិំ កថិតេ តទនន្តរំ សញ្ញាញាណុប្បត្តិំ បុច្ឆន្តោ អត្ថតោ និរោធតោ វុដ្ឋានំ បុច្ឆតិ នាម, និរោធតោ ច វុដ្ឋានំ អរហត្តផលុប្បត្តិយា វា សិយា អនាគាមិផលុប្បត្តិយា វា, តត្ថ សញ្ញា បធានា, តទនន្តរញ្ច បច្ចវេក្ខណញាណន្តិ

តទុភយំ និទ្ធារេន្តោ ថេរោ “**កី ឥមេ ភិក្ខូ ភណន្តី**”តិអាទិមាហ ។ តត្ថ “**កី ឥមេ ភិក្ខូ ភណន្តី**”តិ តទា ទីឃនិកាយតន្តី បរិវត្តេន្តេ ឥមំ ឋានំ បត្វា យថាវុត្តេន បដិបាដិយា តយោ នយេ កថេន្តេ ភិក្ខូ សន្ធាយ វទតិ។

យស្ស យថា មគ្គវីថិយំ មគ្គផលញាណេសុ ឧប្បន្នេសុ និយមតោ មគ្គផលបច្ចវេក្ខណញាណានិ ហោន្តិ, ឯវំ ផលសមាបត្តិយំ ផលបច្ចវេក្ខណញាណន្តិ អាហ “**បច្ចា បច្ចវេក្ខណញាណ**”ន្តិ។ “**ឥទំ អរហត្តផល**”ន្តិ ឥទំ បច្ចវេក្ខណញាណស្ស បវត្តិអាការទស្សនំ។ **ផលសមាធិសញ្ញាបច្ចយា**តិ ផលសមាធិសហគតសញ្ញាបច្ចយា។ **កិរ-**សទ្ទោ អនុស្សវណត្ថោ។ យថាធិគតធម្មានុស្សវណបក្ខិយា ហិ បច្ចវេក្ខណា។ សមាធិសីសេន ចេត្ថ សព្ពំ អរហត្តផលំ គហិតំ សហចរណញាយេន, តស្មិំ អសតិ បច្ចវេក្ខណាយ អសម្ភវោ ឯវាតិ អាហ “**តទប្បច្ចយា**”តិ។

សញ្ញាអត្តកថាវណ្ណនា

៤១៧. ទេសនាយ សណ្ហភាវេន សារម្ភមក្ខិស្សាទិមលវិសោធនតោ សុគមយញាណំ ន្ហាបិតំ វិយ, សុខុមភាវេន តន្នុលេបនវិលិត្តំ វិយ, តិលក្ខណព្ភាហតតាយ កុណ្ឌលាទិអលង្ការវិភូសិតំ វិយ ច ហោតិ, តទនុបសេវតោ ញាណស្ស ច តថាភាវោ តំសមង្គិនោ បុគ្គលស្ស តថាភាវាបត្តិ, និរោធកថាយ និវេសនញ្ចស្ស សិរិសយនប្បវេសនសទិសន្តិ អាហ “**សណ្ហសុខុម...បេ.... អារោបិតោបី**”តិ។ **តត្ថា**តិ តស្សំ និរោធកថាយំ។ **សុខំ អវិន្ទន្តោ** មន្ទពុទ្ធិតាយ អលភន្តោ។ មលវិទូសិតតាយ **គូថដ្ឋានសទិសំ។ អត្តនោ លទ្ធី** អត្តទិដ្ឋឹ។ **អនុមតី គហេត្វា**តិ អនុញ្ញំ គហេត្វា “ឯទិសោ មេ អត្តា”តិ អនុជានាបេត្វា, អត្តនោ លទ្ធិយំ បតិដ្ឋបេត្វាតិ អត្ថោ។ **កំ បនា**តិ ឱឡារិកោ, មនោមយោ, អរូបីតិ តិណ្ណំ អត្តវាទានំ វសេន តីវិធេសុ កតមន្តិ អត្ថោ។ **បរិហរន្តោ**តិ វិទ្ធំសនតោ បរិហរន្តោ, និគូហន្តោតិ អធិប្បាយោ។ យស្មា ចតុសន្តតិរូបប្បពន្ធំ ឯកត្តវសេន គហេត្វា រូបីភាវតោ “ឱឡារិកោ អត្តា”តិ បច្ចេតិ អត្តវាទី, អន្នបានោបធានតញ្ចស្ស បរិកប្បេត្វា “សស្សតោ”តិ មញ្ញតិ, រូបីភាវតោ ឯវ ច សញ្ញាយ អញ្ញត្តំ ញាយាគតមេវ, យំ វេទវាទិនោ “អន្នមយោ, បានមយោ”តិ ច ទ្វិធា វោហរន្តិ, តស្មា បរិព្ពាជកោ តំ សន្ធាយ “**ឱឡារិកំ ខោ**”តិ អាហ។

តត្ថ យទិ អត្តា រូបី, ន សញ្ញី, សញ្ញាយ អរូបភាវត្តា, រូបធម្មានញ្ច អសញ្ញាននសភាវត្តា, រូបី ច សមានោ យទិ តវ មតេន និច្ចោ, សញ្ញា អបរាបរំ បវត្តនតោ តត្ថ តត្ថ ភិជ្ជតីតិ ភេទសព្ភាវតោ អនិច្ចា, ឯវម្បិ “អញ្ញា សញ្ញា, អញ្ញោ អត្តា”តិ សញ្ញាយ អភាវតោ អចេតនោតិ ន កម្មស្ស ការកោ, ផលស្ស ច ន ឧបភុញ្ជកោតិ អាបន្នមេវ, តេនាហ “**ឱឡារិកោ ច ហិ តេ**”តិអាទិ។ **បច្ចាគច្ឆតោ**តិ បច្ចាគច្ឆន្តស្ស , ជានតោតិ អត្ថោ។ “អញ្ញា ច សញ្ញា ឧប្បជ្ជន្តិ, អញ្ញា ច សញ្ញា និរុជ្ឈន្តី”តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ ឧប្បាទបុព្ពកោ និរោធោ, ន ច ឧប្បន្នំ អនិរុជ្ឈកំ នាម អត្ថីតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**ចតុន្នញ្ច ខន្ធាន**”ន្តិអាទិ។

៤១៨-៤២០. **មនោមយ**ន្តិ ឈានមនសោ វសេន មនោមយំ។ យោ ហិ ពាហិរបច្ចយនិរបេក្ខោ, សោ មនសាវ និព្ពត្តោតិ មនោមយោ។ រូបលោកេ និព្ពត្តសរីរំ សន្ធាយ វទតិ, យំ វេទវាទិនោ អានន្ទមយោ, វិញ្ញាណមយោតិ ច ទ្វិធា វោហរន្តិ។ **តត្រាបី**តិ “មនោមយោ អត្តា”តិ ឥមស្មិម្បិ បក្ខេ។ **ទោសេ ទិន្នេ**តិ “អញ្ញាវ សញ្ញា ភវិស្សតី”តិអាទិនា ទោសេ ទិន្នេ។ ឥធាបិ បុរិមវាទេ វុត្តនយេនេវ ទោសទស្សនំ វេទិតព្ពំ។ អយំ បន វិសេសោ – យទិ អត្តា មនោមយោ, សព្ពង្គបច្ចង្គី, អហីនិន្ទ្រិយោ ច ភវេយ្យ, ឯវំ សតិ “រូបំ អត្តា សិយា, ន ច សញ្ញី”តិ បុព្ពេ វិយ វត្តព្ពំ។ តេនាហ – “មនោមយោ ច ហិ តេ”តិអាទិ។ កស្មា បនាយំ បរិព្ពាជកោ បឋមំ ឱឡារិកំ អត្តានំ បដិជានិត្វា តំ លទ្ធឹ វិស្សជ្ជេត្វា បុន មនោមយំ អត្តានំ បដិជានាតិ, តញ្ច វិស្សជ្ជេត្វា អរូបឹ អត្តានំ បដិជានាតីតិ? កាមញ្ចេត្ថ ការណំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ, តថាបិ ឥមេ តិត្ថិយា នាម អនវដ្ឋិតចិត្តា ថុសរាសិម្ហិ និខាតខាណុកោ វិយ ចញ្ចលាតិ ទស្សេតុំ “**យថា នាម ឧម្មត្តកោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សញ្ញាយា**តិ បកតិសញ្ញាយ។ **ឧប្បាទនិរោធំ ឥច្ឆតិ** អបរាបរំ បវត្តាយ សញ្ញាយ ឧទយវយទស្សនតោ។ តថាបិ “សញ្ញា សញ្ញា”តិ បវត្តសមញ្ញំ “អត្តា”តិ គហេត្វា តស្ស ច អវិច្ឆេទំ បរិកប្បេន្តោ សស្សតំ មញ្ញតិ, តេនាហ “**អត្តានំ បន សស្សតំ មញ្ញតី**”តិ។

តថេវាតិ យថា “រូបី អត្តា”តិ, “មនោមយោ អត្តា”តិ ច វាទទ្វយេ សញ្ញាយ អត្តតោ អញ្ញតា, តថា ចស្ស អចេតនតាទិទោសប្បសង្គោ ទុន្និវារោ , តថេវ ឥមស្មិំ វាទេ ទោសោ។ តេនាហ “**តថេវស្ស ទោសំ ទស្សេន្តោ**”តិ។ **មិច្ឆាទស្សនេនា**តិ អត្តទិដ្ឋិសង្ខាតេន មិច្ឆាភិនិវេសេន។ **អភិភូតត្តា**តិ អនាទិកាលភាវិតភាវេន អជ្ឈោត្ថដត្តា និវារិតញាណចារត្តា។ **តំ នានត្តំ អជានន្តោ**តិ យេន សន្តតិឃនេន, សមូហឃនេន ច វញ្ចិតោ ពាលោ បពន្ធវសេន បវត្តមានំ ធម្មសមូហំ មិច្ឆាគាហវសេន “អត្តា”តិ, “និច្ចោ”តិ ច អភិនិវិស្ស វោហរតិ, តំ ឯកត្តសញ្ញិតំ ឃនគ្គហណំ វិនិភុជ្ជ យាថាវតោ ជាននំ ឃនវិនិព្ភោគោ, សព្ពេន សព្ពំ តិត្ថិយានំ សោ នត្ថីតិ អយម្បិ បរិព្ពាជកោ តាទិសស្ស ញាណស្ស បរិបាកស្ស អភាវតោ វុច្ចមានម្បិ នាញ្ញាសិ។ តេន វុត្តំ “**ភគវតា វុច្ចមានម្បិ តំ នានត្តំ អជានន្តោ**”តិ។ សញ្ញា នាមាយំ នានារម្មណា នានាក្ខណេ ឧប្បជ្ជតិ, វេតិ ចាតិ **សញ្ញាយ**

ឧប្បាទនិរោធំ បស្សន្តោបិ សញ្ញាមយំ សញ្ញាភូតំ **អត្តានំ** បរិកប្បេត្វា យថាវុត្តយនវិនិព្ភោគាភាវតោ **និច្ចមេវ** កត្វា **មញ្ញតិ** ទិដ្ឋិមញ្ញនាយ។ តថាភូតស្ស ច តស្ស សណ្ហសុខុមបរមគម្ភីរធម្មតា ន ញាយតេវាតិ វុត្តំ “**ទុដ្ឋានំ ខោ**”តិអាទិ។

ទិដ្ឋិអាទីសុ “ឯវមេត”ន្តិ ទស្សនំ អភិនិវិសនំ **ទិដ្ឋិ។** តស្សា ឯវ បុព្ពភាគភូតំ “ឯវមេត”ន្តិ និជ្ឈានវសេន ខមនំ **ខន្តិ**។ តថា រោចនំ **រុចិ។ “អញ្ញថា**”តិអាទិ តេសំ ទិដ្ឋិអាទីនំ វិភជិត្វា ទស្សនំ។ តត្ថ **អញ្ញថា**តិ យថា អរិយវិនយេ អន្តទ្វយំ អនុបគ្គម្ម មជ្ឈិមា បដិបទាវសេន ទស្សនំ ហោតិ, តតោ អញ្ញថាយេវ។ **អញ្ញទេវា**តិ យំ បរមត្ថតោ វិជ្ជតិ ខន្ធាយតនាទិ, តស្ស ច អនិច្ចតាទិ, តតោ អញ្ញទេវ បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានំ អត្តានំ សស្សតាទិ **តេ ខមតិ ចេវ រុច្ចតិ ច។** អាយុញ្ជនំ អនុយុញ្ជនំ **អាយោគោ**, តេនាហ “**យុត្តបយុត្តតា**”តិ។ **បដិបត្តិយា**តិ បរមត្ថចិន្តនាទិបរិព្ពាជកបដិបត្តិយា ។ **ទុដ្ឋានមេតំ** ធម្មតំ ត្វំ “អយំ បរមត្ថោ, អយំ សម្មុតី”តិ ឥមស្ស វិភាគស្ស ទុព្ពិភាគត្តា។ “យទិ ឯតំ ទុដ្ឋានំ, តំ តាវ តិដ្ឋតុ, ឥមំ បនត្ថំ ភគវន្តំ បុច្ឆិស្សាមី”តិ ចិន្តេត្វា យថា បដិបដ្ឋិ, តំ ទស្សេតុំ “**អថ បរិព្ពាជកោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អញ្ញោ វា សញ្ញតោ**តិ សញ្ញាសភាវតោ អញ្ញោ សភាវោ វា អត្តា ហោតូតិ អត្ថោ។ **អស្សា**តិ អត្តនោ។

លោកីយតិ ទិស្សតិ ឯត្ថ បុញ្ញបាបំ, តព្ពិបាកោ ចាតិ **លោកោ**, អត្តា។ សោ ហិស្ស ការកោ, វេទកោ ចាតិ ឥច្ឆិតោ។ **ទិដ្ឋិគត**ន្តិ “សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ចា”តិអាទិ (ទី. និ. ១.៣១; ឧទា. ៥៥) នយប្បវត្តំ ទិដ្ឋិគតំ។ ន ហេស ទិដ្ឋាភិនិវេសោ ទិដ្ឋធម្មិកាទិអត្ថនិស្សិតោ តទសំវត្តនតោ។ យោ ហិ តទាវហោ, សោ តំនិស្សិតោតិ វត្តព្ពតំ លភេយ្យ យថា តំ បុញ្ញញាណសម្ភារោ។ ឯតេនេវ តស្ស ន ធម្មនិស្សិតតាបិ សំវណ្ណិតា ទដ្ឋព្ពា។ អាទិព្រហ្មចរិយស្សាតិ អាទិព្រហ្មចរិយំ, តទេវ **អាទិព្រហ្មចរិយកំ** យថា “វិនយោ ឯវ វេនយិកោ”តិ, (បារា. អដ្ឋ. ២១) តេនាហ “**សិក្ខត្តយសង្ខាតស្សា**”តិអាទិ។ ទិដ្ឋាភិនិវេសស្ស សំសារវឌ្ឍេ និព្ពិទាវិរាគនិរោធុបសមាសំវត្តនំ វដ្ដន្តោគធត្តា, តស្ស វដ្ដសម្ពន្ធនតោ ច។ តថា អភិញ្ញាសម្ពោធនិព្ពានាសំវត្តនញ្ច ទដ្ឋព្ពំ។ **អភិជាននាយា**តិ ញាតបរិញ្ញាវសេន អភិជាននត្ថាយ។ **សម្ពុជ្ឈនត្ថាយា**តិ តីរណបហានបរិញ្ញាវសេន សម្ពោធនត្ថាយាតិ វទន្តិ។ **អភិជាននាយា**តិ អភិញ្ញាបញ្ញាវសេន ជាននាយ, តំ បន វដ្ដស្ស បច្ចក្ខករណមេវ ហោតីតិ អាហ “**បច្ចក្ខកិរិយាយា**”តិ។ **សម្ពុជ្ឈនត្ថាយា**តិ បរិញ្ញាភិសមយវសេន បដិវេធាយ។

កាមំ តណ្ហាបិ ទុក្ខសភាវា, តស្សា បន សមុទយភាវេន វិសុំ គហិតត្តា “**តណ្ហំ ឋបេត្វា**”តិ វុត្តំ។ **បភាវនតោ** ឧប្បាទនតោ។ ទុក្ខំ បភាវេន្តីបិ តណ្ហា អវិជ្ជាទិបច្ចយន្តរសហិតា ឯវ បភាវេតិ, ន កេវលាតិ អាហ “**សប្បច្ចយា**”តិ។ **ឧភិន្នំ អប្បវត្តី**តិ ឧភិន្នំ អប្បវត្តិនិមិត្តំ, នប្បវត្តន្តិ ឯត្ថ ទុក្ខសមុទយា ឯតស្មិំ វា អធិគតេតិ អប្បវត្តិ។ ទុក្ខនិរោធំ និព្ពានំ គច្ឆតិ អធិគច្ឆតិ, តទត្ថំ បដិបទា ចាតិ **ទុក្ខនិរោធគាមិនីបដិបទា។ មគ្គបាតុភាវោ**តិ អគ្គមគ្គសមុប្បាទោ។ **ផលសច្ឆិកិរិយា**តិ អសេក្ខផលាធិគមោ។ **អាការ**ន្តិ តំ គមនលិង្គំ។

៤២១. សមន្តតោ និគ្គណ្ហនវសេន តោទនំ វិជ្ឈនំ **សន្និតោទកំ, វាចាយា**តិ ច បច្ចត្តេ ករណវចនន្តិ អាហ “**វចនបតោទេនា**”តិ។ **សជ្ឈព្ភរិត**ន្តិ សមន្តតោ ភុសំ អរិតំ **អកំសូ**តិ សតមត្តេហិ តុត្តកេហិ វិយ តីសសតមត្តា បរិព្ពាជកា វាចាបតោទនេហិ តុទីសុ **សភាវតោ វិជ្ជមាន**ន្តិ បរមត្ថសភាវតោ ឧបលព្ភមានំ, នបកតិអាទិ វិយ អនុបលព្ភមានំ។ **តច្ឆ**ន្តិ សច្ចំ។ **តថ**ន្តិ អវិបរីតំ **លោកុត្តរធម្មេសូ**តិ វិសយេ ភុម្មំ តេ ធម្មេ វិសយំ កត្វា។ **ឋិតសភាវ**ន្តិ អវដ្ឋិតសភាវំ, តទុប្បាទកន្តិ អត្ថោ។ **លោកុត្តរធម្មនិយាមត**ន្តិ លោកុត្តរធម្មសម្បាបននិយាមេន និយតំ, តេនាហ “**ពុទ្ធានញ្ហី**”តិអាទិ។ **ឯទិសា**តិ “ធម្មដ្ឋិតត”ន្តិអាទិនា វុត្តប្បការា។

ចិត្តហត្ថិសារិបុត្តបោដ្ឋបាទវត្ថុវណ្ណនា

៤២២. **សុខុមេសុ អត្ថន្តរេសូ**តិ ខន្ធាយតនាទីសុ សុខុមញាណគោចរេសុ ធម្មេសុ។ **កុសលោ**តិ បុព្ពេ ពុទ្ធសាសនេ កតបរិចយតាយ ឆេកោ **អហោសិ។ គិហិភាវេ អានិសំសកថាយ កថិតត្តា** សីលវន្តស្ស ភិក្ខុនោ តថា កថនេន វិព្ភមនេ និយោជិតត្តា ឥទានិ សយម្បិ សីលវា ឯវ ហុត្វា ឆ វារេ (ធ. ប. អដ្ឋ. ៣៧; ជា. អដ្ឋ. ១.១.៦៩) វិព្ភមិ។ កម្មសរិក្ខកេន ហិ ផលេន ភវិតព្ពំ។ **មហាសាវកស្ស កថិតេ**តិ មហាសាវកស្ស មហាកោដ្ឋិកត្ថេរស្ស អបសាទនកថិតនិមិត្តំ។ **បតិដ្ឋាតុំ អសក្កោន្តោ**តិ សាសនេ បតិដ្ឋំ លទ្ធុំ អសក្កោន្តោ។

៤២៣. **បញ្ញាចក្ខុនោ នត្ថិតាយា**តិ សុវុត្តទុរុត្តសមវិសមទស្សនសមត្ថបញ្ញាចក្ខុនោ អភាវេន ។ **ចក្ខុមា**តិ ឯត្ថ យាទិសេន ចក្ខុនា បុរិសោ “ចក្ខុមា”តិ វុត្តោ, តំ ទស្សេតុំ “**សុភាសិតា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯកកោដ្ឋាសា**តិ ឯកន្តិកា, និព្ពានាវហភាវេន និច្ឆិតាតិ អធិប្បាយោ។ **ឋបិតា**តិ វវត្ថាបិតា។ **ន ឯកកោដ្ឋាសា** ន ឯកន្តិកា, ន និព្ពានាវហភាវេន និច្ឆិតា វដ្ដន្តោគធភាវតោតិ អធិប្បាយោ។

ឯកំសិកធម្មវណ្ណនា

៤២៥. “កស្មា អារភី”តិ ការណំ បុច្ឆិត្វា **“អនិយ្យានិកភាវទស្សនត្ថ”**ន្តិ បយោជនំ វិស្សជ្ជិតំ។ សតិ ហិ ផលសិទ្ធិយំ ហេតុសិទ្ធោយេវ ហោតីតិ។ **បញ្ញាបិតនិដ្ឋាយា**តិ បវេទិតវិមុត្តិមគ្គស្ស, វដ្ដទុក្ខបរិយោសានំ គច្ឆតិ ឯតាយាតិ “និដ្ឋា”តិ វិមុត្តិ វុត្តា។ និដ្ឋាមគ្គោ ហិ ឥធ ឧត្តរបទលោបេន “និដ្ឋា”តិ វុត្តោ។ តស្ស ហិ អនិយ្យានិកតា, និយ្យានិកតា ច វុច្ចតិ, ន និដ្ឋាយ។ និយ្យានំ វា និគ្គមនំ និស្សរណំ, វដ្ដទុក្ខស្ស វូបសមោតិ អត្ថោ។ និយ្យានមេវ និយ្យានិកំ, ន និយ្យានិកំ អនិយ្យានិកំ, សោ ឯវ ភាវោ អនិយ្យានិកភាវោ, តស្ស ទស្សនត្ថន្តិ យោជេតព្ពំ។ **“ឯវ”**ន្តិ “និព្ពានំ និព្ពាន”ន្តិ វចនមត្តសាមញ្ញំ គហេត្វា វទតិ, ន បន បរមត្ថតោ តេសំ សមយេ និព្ពានបញ្ញាបនស្ស លព្ភនតោ, តេន វុត្តំ **“សា ច ន និយ្យានិកា”**តិអាទិ។ **លោកថូបិកាទិវសេនា**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន “អញ្ញោ បុរិសោ, អញ្ញា បកតី”តិ បកតិបុរិសន្តរាវពោធោ មោក្ខោ, ពុទ្ធិអាទិគុណវិនិមុត្តស្ស អត្តនោ សកត្តនិ អវដ្ឋានំ មោក្ខោ, កាយបវត្តិគតិជាតិពន្ធានំ អប្បវមជ្ជនវសេន អប្បវត្តោ មោក្ខោ, យញ្ញេហិ ជុតេន បរេន បុរិសេន សលោកតា មោក្ខោ, សមីបតា មោក្ខោ, សហយោគោ មោក្ខោតិ ឯវមាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **យថាបញ្ញត្តា**តិ បញ្ញត្តប្បការា **ហុត្វា ន និយ្យាតិ,** យេនាការេន “និដ្ឋា បាបុណីយតី”តិ តេហិ បវេទិតា, តេនាការេន តស្សា អប្បត្តព្ពតោ ន និយ្យាតិ។ **បណ្ឌិតេហិ បដិក្ខិត្តា**តិ “នាយំ និដ្ឋា បដិបទា វដ្ដស្ស អនតិក្កមនតោ”តិ ពុទ្ធាទីហិ បណ្ឌិតេហិ បដិក្ខិត្តា។ **និវត្តតី**តិ បដិក្ខេបស្ស ការណវចនំ, តស្មា តេហិ បញ្ញត្តា និដ្ឋា បដិបទា ន និយ្យាតិ, អញ្ញទត្ថុ តំសមង្គិនំ បុគ្គលំ សំសារេ ឯវ បរិព្ភមាបេន្តី និវត្តតិ។

បធានំ ជាននំ នាម បច្ចក្ខតោ ជាននំ តស្ស បមាណជេដ្ឋភាវតោ, ឥតរស្ស សំសយានុពន្ធត្តាតិ វុត្តំ **“ជានំ បស្ស”**ន្តិ។ តេនេត្ថ ទស្សនេន ជាននំ វិសេសេតិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – តុម្ហាកំ ឯកន្តសុខេ លោកេ បច្ចក្ខតោ ញាណទស្សនំ អត្ថីតិ។ **ជាន**ន្តិ វា តស្ស លោកស្ស អនុមានវិសយតំ បុច្ឆតិ, **បស្ស**ន្តិ បច្ចក្ខតោ គោចរតំ។ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ – អបិ តុម្ហាកំ លោកោ បច្ចក្ខតោ ញាតោ, ឧទាហុ អនុមានតោតិ។

យស្មា លោកេ បច្ចក្ខភូតោ អត្ថោ ឥន្ទ្រិយគោចរភាវេន បាកដោ, តស្មា វុត្តំ **“ទិដ្ឋបុព្ពានី”**តិអាទិ។ **ទិដ្ឋបុព្ពានី**តិ ទិដ្ឋវា, ទស្សនភូតេន, តទនុគតេន ច ញាណេន គហិតបុព្ពានីតិ អត្ថោ។ ឯវញ្ច កត្វា **“សរីរសណ្ឋានាទីនី”**តិ វចនំ សមត្ថិតំ ហោតិ។ **“អប្បាដិហីរក ត”**ន្តិ អនុនាសិកលោបំ កត្វា និទ្ទេសោតិ អាហ **“អប្បាដិហីរកំ ត”**ន្តិ “អប្បាដិហីរំ កត”ន្តិ ឯវមេត្ថ វណ្ណេន្តិ។ បដិបក្ខហរណតោ បដិហារិយំ, តទេវ បាដិហារិយំ, ឧត្តរវិរហិតំ វចនំ។ បាដិហារិយមេវេត្ថ “បាដិហីរក”ន្តិ វា វុត្តំ។ ន បាដិហីរកំ អប្បាដិហីរកំ បរេហិ វុច្ចមាន ឧត្តរេហិ សឧត្តរត្តា, តេនាហ **“បដិហរណវិរហិត”**ន្តិ។ សឧត្តរញ្ហិ វចនំ តេន ឧត្តរេន បដិហារីយតិ អតិវិបរិវត្តីយតិ។ តតោ ឯវ និយ្យានស្ស បដិហរណមគ្គស្ស អភាវតោ **“អនិយ្យានិក”**ន្តិ វត្តព្ពតំ លភតិ។

៤២៦. ***វិលាសោ*** លីឡ្ហា។ **អាកប្បោ** កេសពន្ធវត្ថគ្គហណំ អាទិអាការវិសេសោ, វេសសំវិធានំ វា។ **អាទិ**-សទ្ទេន ភាវាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **“ភាវោ”**តិ ច ចាតុរិយំ វេទិតព្ពំ។

តយោអត្តបដិលាភវណ្ណនា

៤២៨. អាហិតោ អហំ មានោ ឯត្ថាតិ **អត្តា,** អត្តភាវោតិ អាហ **“អត្តបដិលាភោតិ អត្តភាវបដិលាភោ”**តិ។ **កាមភវំ ទស្សេតិ** តស្ស ឥតរទ្វយត្តភាវតោ ឱឡារិកត្តា។ ***រូបភវំ ទស្សេតិ*** ឈានមនេន និព្ពត្តំ ហុត្វា រូបីភាវេន ឧបលព្ភនតោ។ **សំកិលេសិកា ធម្មា នាម ទ្វាទស អកុសលចិត្តុប្បាទា** តទភាវេ កស្សចិ សំកិលេសស្សាបិ អសម្ភវតោ។ **វោទានិយា ធម្មា នាម សមថវិបស្សនា** តាសំ វសេន សព្ពសោ ចិត្តវោទានស្ស សិជ្ឈនតោ។

៤២៩. បដិបក្ខធម្មានំ អសមុច្ឆេទេ បន ន កទាចិបិ អនវជ្ជធម្មានំ បារិបូរី, វេបុល្លំ វា សម្ភវតិ, សមុច្ឆេទេ បន សតិ ឯវ សម្ភវតីតិ **មគ្គបញ្ញាផលបញ្ញា**-គ្គហណំ។ តា ហិ សកឹ បរិបុណ្ណា បរិបុណ្ណា ឯវ អបរិហានធម្មត្តា។ **តរុណបីតី**តិ ឧប្បន្នមត្តា អលទ្ធាសេវនា ទុព្ពលា បីតិ។ **ពលវតុដ្ឋី**តិ បុនប្បុនំ ឧប្បត្តិយា លទ្ធាសេវនា ឧបរិវិសេសាធិគមស្ស បច្ចយភូតា ថិរតរា បីតិ។ **“យំ អវោចុម្ហា”**តិអាទីសុ អយំ សង្ខេបត្ថោ – យំ វោហារំ “សំកិលេសិកវោទានិយធម្មានំ បហានាភិវុទ្ធិនិដ្ឋំ បញ្ញាយ បារិបូរិវេបុល្លភូតំ ឥមស្មឹយេវ អត្តភាវេ អបរប្បច្ចយេន ញាណេន បច្ចក្ខតោ សម្បាទេត្វា វិហរិស្សតី”តិ កថយិម្ហ។ **តត្ថ** តស្មឹ វិហារេ **តស្ស** មម ឱវាទករស្ស ភិក្ខុនោ **ឯវំ** វុត្តប្បការេន វិហរណនិមិត្តំ បមោទប្បភាវិតា **បីតិ ច ភវិស្សតិ,** តស្សា ច បច្ចយភូតំ បស្សទ្ធិទ្វយំ សម្មទេវ ឧបដ្ឋិតា **សតិ ច** ឧក្កំសគតំ ញាណញ្ច តថាភូតោ ច សោ វិហារោ។ សន្តបណីតតាយ អតប្បកោ អនញ្ញសាធារណោ សុខវិហារោតិ វត្តព្ពតំ អរហតីតិ។

បឋមជ្ឈានេ បដិលទ្ធមត្តេ ហីនភាវតោ បីតិ ទុព្ពលា បាមោជ្ជបក្ខិកា, សុវិភាវិតេ បន តស្មិំ បគុណេ សា បណីតា ពលវភាវតោ បរិបុណ្ណកិច្ចា បីតីតិ វុត្តំ “**បឋមជ្ឈានេ បាមោជ្ជាទយោ ឆបិ ធម្មា លព្ភន្តី**”តិ។ “**សុខោ វិហារោ**”តិ ឥមិនា សមាធិ គហិតោ។ សុខំ គហិតន្តិ អបរេ, តេសំ មតេន សន្តសុខតាយ ឧបេក្ខា ចតុត្ថជ្ឈានេ “សុខ”ន្តិ ឥច្ឆិតា, តេនាហ “**តថា ចតុត្ថេ**”តិអាទិ។ **បាមោជ្ជំ និវត្តតី**តិ ទុព្ពលបីតិសង្ខាតំ បាមោជ្ជំ ឆសុ ធម្មេសុ និវត្តតិ ហាយតិ។ វិតក្កវិចារក្ខោភវិរហេន ទុតិយជ្ឈានេ សព្ពទា បីតិ ពលវតី ឯវ ហោតិ, ន បឋមជ្ឈានេ វិយ កទាចិ ទុព្ពលា។ **សុទ្ធវិបស្សនា បាទកជ្ឈានមេវា**តិ ឧបរិ មគ្គំ អកថេត្វា កេវលំ វិបស្សនា បាទកជ្ឈានំ **កថិតំ។ ចតូហិ មគ្គេហិ សទ្ធិំ វិបស្សនា កថិតា**តិ វិបស្សនាយ បាទកភាវេន ឈានានិ កថេត្វា តតោ បរំ វិបស្សនាបុព្ពកា ចត្តារោបិ មគ្គា កថិតាតិ អត្ថោ។ **ចតុត្ថជ្ឈានិកផលសមាបត្តិ កថិតា**តិ បឋមជ្ឈានិកាទិកា ផលសមាបត្តិយោ អកថេត្វា ចតុត្ថជ្ឈានិកា ឯវ ផលសមាបត្តិ កថិតា។ **បីតិវេវចនមេវ កត្វា**តិ ទ្វិន្នំ បីតីនំ ឯកស្មិំ ចិត្តុប្បាទេ អនុប្បជ្ជនតោ បាមោជ្ជំ បីតិវេវចនមេវ កត្វា។ បីតិសុខានំ អបរិច្ចត្តត្តា, “**សុខោ ច វិហារោ**”តិ សាតិសយស្ស សុខវិហារស្ស គហិតត្តា ច **ទុតិយជ្ឈានិកផលសមាបត្តិ នាម កថិតា។** កាមំ បឋមជ្ឈានេបិ បីតិសុខានិ លព្ភន្តិ, តានិ បន វិតក្កវិចារក្ខោភេន ន សន្តបណីតានិ, សន្តបណីតានិ ច ឥធាធិប្បេតានិ។

៤៣២-៤៣៧. ***វិភាវនត្ថោ***តិ បកាសនត្ថោ សរូបតោ និរូបនត្ថោ, តេនាហ “**អយំ សោ**”តិអាទិ។ **នន្តិ** ឱឡារិកំ អត្តបដិលាភំ។ **សប្បដិហរណ**ន្តិ បរេន ចោទិតវចនេន សបរិហារំ សឧត្តរំ។ **តុច្ឆោ**តិ មុសា អភូតោ។ **ស្វេវា**តិ សោ ឯវ អត្តបដិលាភោ។ **តស្មិំ សមយេ ហោតី**តិ តស្មិំ បច្ចុប្បន្នសមយេ វិជ្ជមានោ ហោតិ។ **អត្តបដិលាភោត្វេវ និយ្យាតេសិ**, ន នំ សរូបតោ នីហរិត្វា ទស្សេសិ។ **រូបាទយោ ចេត្ថ ធម្មា**តិ រូបវេទនាទយោ ឯវ ឯត្ថ លោកេ សភាវធម្មា។ **អត្តបដិលាភោ**តិ បន តេ រូបាទិកេ បញ្ចក្ខន្ធេ ឧបាទាយ បញ្ញត្តិ, តេនាហ “**នាមមត្តមេត**”ន្តិ។ **នាមបណ្ណត្តិវសេនា**តិ នាមភូតបញ្ញត្តិមត្តតាវសេន។

៤៣៨. **ឯវញ្ច បន វត្វា**តិ “អត្តបដិលាភោតិ រូបាទិកេ ឧបាទាយ បញ្ញត្តិមត្ត”ន្តិ ឥមមត្ថំ “យស្មិំ ចិត្ត សមយេ”តិអាទិនា វត្វា។ **បដិបុច្ឆិត្វា វិនយនត្ថ**ន្តិ យថា បរេ បុច្ឆេយ្យុំ, តេនាការេន កាលវិភាគតោ បដិបទានិ បុច្ឆិត្វា តស្ស អត្ថស្ស ញាបនវសេន វិនយនត្ថំ។ **តស្មិំ សមយេ សច្ចោ អហោសី**តិ តស្មិំ អតីតសមយេ ឧបាទានស្ស វិជ្ជមានតាយ សច្ចភូតោ វិជ្ជមានោ វិយ វត្តព្ពោ អហោសិ, ន បន **អនាគតោ** ឥទានិ **បច្ចុប្បន្នោ** វា **អត្តបដិលាភោ** តទុបាទានស្ស តទា អវិជ្ជមានត្តា។ **យេ តេ អតីតា ធម្មា** អតីតសមយេ អតីតត្តបដិលាភស្ស ឧបាទានភូតា រូបាទយោ។ **តេ ឯតរហិ នត្ថិ** និរុទ្ធត្តា។ តតោ ឯវ **អហេសុន្តិ សង្ខ្យំ គតា។ តស្មា**តិ តស្មិំយេវ សមយេ លព្ភនតោ។ **សោបិ** តទុបាទានោ **មេ អត្តបដិលាភោ តស្មិំយេវ** អតីតសមយេ **សច្ចោ** ភូតោ វិជ្ជមានោ វិយ **អហោសិ។ អនាគតបច្ចុប្បន្នាន**ន្តិ អនាគតានញ្ចេវ បច្ចុប្បន្នានញ្ច រូបធម្មានំ ឧបាទានភូតានំ **តទា** តស្មិំ អតីតសមយេ **អភាវា** តទុបាទានោ **អនាគតោ បច្ចុប្បន្នោ** ច អត្តបដិលាភោ **តស្មិំ** អតីត**សមយេ មោឃោ** តុច្ឆោ មុសា នត្ថីតិ អត្ថោ។ **នាមមត្តមេវា**តិ សមញ្ញាមត្តមេវ។ **អត្តបដិលាភំ បដិជានាតិ** បរមត្ថតោ អនុបលព្ភមានត្តា។

“**ឯសេវ នយោ**”តិ ឥមិនា យេ តេ អនាគតា ធម្មា, តេ ឯតរហិ នត្ថិ, “ភវិស្សន្តី”តិ បន សង្ខ្យំ គមិស្សន្តិ, តស្មា សោបិ មេ អត្តបដិលាភោ តស្មិំយេវ សមយេ សច្ចោ ភវិស្សតិ។ អតីតបច្ចុប្បន្នានំ បន ធម្មានំ តទា អភាវា តស្មិំ សមយេ មោឃោ អតីតោ មោឃោ បច្ចុប្បន្នោ។ យេ ឥមេ បច្ចុប្បន្នា ធម្មា, តេ ឯតរហិ អត្ថិ, តស្មា យោយំ មេ អត្តបដិលាភោ, សោ ឥទានិ សច្ចោ។ អតីតានាគតានំ បន ធម្មានំ ឥទានិ អភាវា តស្មិំ សមយេ មោឃោ អតីតោ មោឃោ អនាគតោតិ ឯវំ អត្ថតោ នាមមត្តមេវ អត្តបដិលាភំ បដិជានាតីតិ ឥមមត្ថំ អតិទិសតិ។

៤៣៩-៤៤៣. **សំសន្ទិតុ**ន្តិ សមានេតុំ។ **យស្មិំ សមយេ ខីរំ ហោតី**តិ យស្មិំ កាលេ ភូតុបាទាយសញ្ញិតំ ឧបាទានវិសេសំ ឧបាទាយ ខីរបញ្ញត្តិ ហោតិ។ **ន តស្មិំ...បេ.... គច្ឆតិ** ខីរបញ្ញត្តិឧបាទានស្ស ទធិអាទិ បញ្ញត្តិយា អនុបាទានតោ។ បដិនិយតវត្ថុកា ហិ ឯកា លោកសមញ្ញា, តេនាហ “**យេ ធម្មេ ឧបាទាយា**”តិអាទិ។ តត្ថ សង្ខាយតិ ឯតាយាតិ **សង្ខា**, បញ្ញត្តិ។ និទ្ធារេត្វា វចន្តិ វទន្តិ ឯតាយាតិ **និរុត្តិ។** នមន្តិ ឯតេនាតិ **នាមំ។** វោហរន្តិ ឯតេនាតិ **វោហារោ**, បញ្ញត្តិយេវ។ **ឯស នយោ សព្ពត្ថា**តិ “យស្មិំ សមយេ”តិអាទិនា ខីរេ វុត្តនយំ ទធិអាទីសុ អតិទិសតិ។

សមនុជាននមត្តកានីតិ “ឥទំ ខីរំ, ឥទំ ទធី”តិអាទិនា តាទិសេ ភូតុបាទាយរូបវិសេសេ លោកេ បរម្បរាភតំ បញ្ញត្តិំ អប្បដិក្ខិបិត្វា សមនុជាននំ វិយ បច្ចយវិសេសវិសិដ្ឋំ រូបាទិខន្ធសមូហំ ឧបាទាយ “ឱឡារិកោ អត្តបដិលាភោ”តិ ច “មនោមយោ អត្តបដិលាភោ”តិ ច “អរូបោ អត្តបដិលាភោ”តិ ច តថា

តថា សមនុជាននមត្តកានិ, ន ច តព្ពិនិមុត្តោ ឧបាទានតោ អញ្ញោ កោចិ អត្ថោ អត្ថីតិ អត្ថោ។ **និរុត្តិមត្តកានី**តិ សទ្ទនិរុត្តិយា គហណូបាយមត្តកានិ។ “សត្តោ ផស្សោតិ ហិ សទ្ទគ្គហណុត្តរកាលំ តទនុវិទ្ធបណ្ណត្តិគ្គហណមុខេនេវ តទត្ថាវពោធោ។ **វចនបថមត្តកានី**តិ តស្សេវ វេវចនំ។ **វោហារមត្តកានី**តិ តថា តថា វោហារមត្តកានិ។ **នាមបណ្ណត្តិមត្តកានី**តិ តស្សេវ វេវចនំ, តំតំនាមបញ្ញាបនមត្តកានិ។ **សព្ពមេត**ន្តិ “អត្តបដិលាភោ”តិ វា “សត្តោ”តិ វា “បោសោ”តិ វា សព្ពមេតំ **វោហារមត្តកំ** បរមត្ថតោ អនុបលព្ភនតោ, តេនាហ “**យស្មា បរមត្ថតោ សត្តោ នាម នត្ថី**”តិអាទិ។

យទិ ឯវំ កស្មា តំ ពុទ្ធេហិបិ វុច្ចតីតិ អាហ “**ពុទ្ធានំ បន ទ្វេ កថា**”តិអាទិ។ សម្មុតិយា វោហារស្ស កថនំ **សម្មុតិកថា។** បរមត្ថស្ស សភាវធម្មស្ស កថនំ **បរមត្ថកថា។** អនិច្ចាទិកថាបិ បរមត្ថសន្និស្សិតកថា បរមត្ថកថាតិ កត្វា **បរមត្ថកថា។** បរមត្ថធម្មោ ហិ “អនិច្ចោ, ទុក្ខោ, អនត្តា”តិ ច វុច្ចតិ , ន សម្មុតិធម្មោ។ កស្មា បនេវំ ទុវិធា ពុទ្ធានំ កថាបវត្តីតិ តត្ថ ការណមាហ “**តត្ថ យោ**”តិអាទិនា។ យស្មា បរមត្ថកថាយ សច្ចសម្បដិវេធោ, អរិយសច្ចកថា ច សិខាប្បត្តា ទេសនា, តស្មា វិនេយ្យបុគ្គលវសេន សម្មុតិកថំ កថេន្តោបិ ភគវា បរមត្ថកថំយេវ កថេតីតិ អាហ “**តស្ស ភគវា អាទិតោវ...បេ.... កថេតី**”តិ, តេនាហ “**តថា**”តិអាទិ, តេនស្ស កត្ថចិ សម្មុតិកថាបុព្ពិកា បរមត្ថកថា ហោតិ បុគ្គលជ្ឈាសយវសេន, កត្ថចិ បរមត្ថកថាបុព្ពិកា សម្មុតិកថា។ ឥតិ វិនេយ្យទមនកុសលស្ស សត្ថុ វិនេយ្យជ្ឈាសយវសេន តថា តថា ទេសនាបវត្តីតិ ទស្សេតិ។ សព្ពត្ថ បន ភគវា ធម្មតំ អវិជហន្តោ ឯវ សម្មុតឹ អនុវត្តតិ, សម្មុតឹ អបរិច្ចជន្តោយេវ ធម្មតំ វិភាវេតិ, ន តត្ថ អភិនិវេសាតិធាវនានិ។ វុត្តញ្ហេតំ “ជនបទនិរុត្តឹ នាភិនិវិសេយ្យ, សមញ្ញំ នាតិធាវេយ្យា”តិ។

បឋមំ សម្មុតឹ កត្វា កថនំ បន វេនេយ្យវសេន យេភុយ្យេន ពុទ្ធានំ អាចិណ្ណន្តិ តំ ការណេន សទ្ធឹ ទស្សេន្តោ “**បកតិយា បនា**”តិអាទិមាហ។ ននុ ច សម្មុតិ នាម បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានត្តា អភូតា, តំ កថំ ពុទ្ធា កថេន្តីតិ អាហ “**សម្មុតិកថំ កថេន្តាបី**”តិអាទិ។ **សច្ចមេវា**តិ តថមេវ។ **សភាវមេវា**តិ សម្មុតិភាវេន តំសភាវមេវ, តេនាហ “**អមុសាវា**”តិ។ បរមត្ថស្ស បន សច្ចាទិភាវេ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។

ឥមេសំ បន សម្មុតិបរមត្ថានំ កោ វិសេសោ? យស្មឹ ភិន្នេ, ពុទ្ធិយា វា អវយវវិនិព្ភោគេ កតេ ន តំសញ្ញា, សោ យដបដាទិប្បភេទោ សម្មុតិ, តព្ពិបរិយាយតោ បរមត្ថោ។ ន ហិ កក្ខឡផុសនាទិសភាវេ អយំ នយោ លព្ភតិ។ ឯវំ សន្តេបិ វុត្តនយេន សម្មុតិបិ សច្ចសភាវា ឯវាតិ អាហ “**ទុវេ សច្ចានិ អក្ខាសី**”តិអាទិ។

ឥទានិ នេសំ សច្ចសភាវំ ការណេន ទស្សេន្តោ “**សង្កេតវចនំ សច្ច**ន្តិ គាថមាហ។ តត្ថ **សង្កេតវចនំ សច្ចំ** វិសំវាទនាភាវតោ។ តត្ថ ហេតុមាហ “**លោកសម្មុតិការណ**”ន្តិ។ លោកសិទ្ធា ហិ សម្មុតិ សង្កេតវចនស្ស អវិសំវាទនតាយ ការណំ។ បរមោ ឧត្តមោ អត្ថោ **បរមត្ថោ**, ធម្មានំ យថាភូតសភាវោ។ តស្ស **វចនំ សច្ចំ** យាថាវតោ អវិសំវាទនវសេន ច បវត្តនតោ។ តត្ថ ការណមាហ “**ធម្មានំ ភូតលក្ខណ**”ន្តិ, សភាវធម្មានំ យោ ភូតោ អវិបរីតោ សភាវោ, តស្ស លក្ខណំ អង្គនំ ញាបនន្តិ កត្វា។

យទិ តថាគតោ បរមត្ថសច្ចំ សម្មទេវ អភិសម្ពុជ្ឈិត្វា ឋិតោបិ លោកសមញ្ញំ គហេត្វាវ វទតិ, កោ ឯត្ថ លោកិយមហាជនេហិ វិសេសោតិ អាហ។ “**យាហិ តថាគតោ វោហរតិ អបរាមាស**”ន្តិអាទិ។ លោកិយមហាជនោ អប្បហីនបរាមាសត្តា “ឯតំ មមា”តិអាទិនា បរាមសន្តោ វោហរតិ, តថាគតោ បន សព្ពសោ បហីនបរាមាសត្តា អបរាមសន្តោ យស្មា លោកសមញ្ញាហិ វិនា លោកិយោ អត្ថោ លោកេ កេនចិ ទុវិញ្ញេយ្យោ, តស្មា តាហិ តំ វោហរតិ។ តថា វោហរន្តោ ឯវ ច អត្តនោ ទេសនាវិលាសេន វេនេយ្យសត្តេ បរមត្ថសច្ចេ បតិដ្ឋបេតិ។ **ទេសនំ វិនិវដ្ដេត្វា**តិ ហេដ្ឋា បវត្តិតកថាយ វិនិវដ្ដេត្វា វិវេចេត្វា ទេសនំ “អបរាមាស”ន្តិ តណ្ហាមានបរាមាសប្បហានកិត្តនេន **អរហត្តនិកូដេន និដ្ឋាបេសិ**។ យំ យំ បនេត្ថ អត្ថតោ ន វិភត្តំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

បោដ្ឋបាទសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

១០. សុភសុត្តវណ្ណនា

សុភមាណវកវត្ថុវណ្ណនា

៤៤៤. “**អចិរបរិនិព្ពុតេ**”តិ សត្ថុ បរិនិព្ពុតភាវស្ស ចិរកាលតាបដិក្ខេបេន អាសន្នតា ទស្សិតា, កាល បរិច្ឆេទោ ន ទស្សិតោតិ តំ បរិច្ឆេទតោ ទស្សេតុំ “**បរិនិព្ពានតោ ឧទ្ធំ មាសមត្តេ កាលេ**”តិ វុត្តំ។ តត្ថ **មត្ត-**គ្គហណេន កាលស្ស អសម្បុណ្ណតំ ជោតេតិ។ តុទិសញ្ញិតោ គាមោ និវាសោ ឯតស្សាតិ **តោទេយ្យោ**។ តំ បនេស យស្មា សោណទណ្ឌោ វិយ ចម្បំ, កូដទន្តោ វិយ ច ខាណុមតំ អជ្ឈាវសតិ, តស្មា វុត្តំ “**តស្ស អធិបតិត្តា**”តិ ឥស្សរភាវតោតិ អត្ថោ។ **សមាហរន្តិ** សន្និចយំ។ **បណ្ឌិតោ ឃរមាវសេ**តិ យស្មា អប្បតរប្បតរេបិ វយមានេ ភោគា ខិយន្តិ, អប្បតរប្បតរេបិ សញ្ចិយមានេ វឌ្ឍន្តិ, តស្មា វិញ្ញុជាតិកោ កិញ្ចិ វយំ អកត្វា អាយមេវ ឧប្បាទេន្តោ ឃរាវាសំ អនុតិដ្ឋេយ្យាតិ លោភាទេសិតំ បដិបត្តិំ ឧបទិសតិ។

អទានមេវ សិក្ខាបេត្វា លោភាភិភូតតាយ **តស្មិំយេវ ឃរេ សុនខោ ហុត្វា** និព្ពត្តិ។ លោភវសិកស្ស ហិ ទុគ្គតិ បាដិកង្ខា។ **អតិវិយ បិយាយតិ** បុព្ពបរិចយេន។ **បិណ្ឌាយ ចារិសិ** សុភំ មាណវំ អនុគ្គណ្ហិតុកាមោ។ **និរយេ និព្ពត្តិស្សសិ** កតោកាសស្ស កម្មស្ស បដិពាហិតុំ អសក្កុណេយ្យភាវតោ។

ព្រាហ្មណចារិត្តស្ស ភាវិតតំ សន្ធាយ, តថា បិតរំ ឧក្កំសេន្តោ ច “**ព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តោ**”តិ អាហ។ **តំ បវត្តិំ បុច្ឆី**តិ សុតមេតំ មយា “មយ្ហំ បិតា សុនខោ ហុត្វា និព្ពត្តោ”តិ តុម្ហេហិ វុត្តំ, កិមិទំ សច្ចន្តិ បុច្ឆិ។ **តថេវ វត្វា**តិ យថា បុព្ពេ សុនខស្ស វុត្តំ, តថេវ វត្វា។ **អវិសំវាទនត្ថ**ន្តិ សច្ចាបនត្ថំ “តោទេយ្យព្រាហ្មណោ សុនខោ ហុត្វា និព្ពត្តោ”តិ អត្តនោ វចនស្ស អវិសំវាទនត្ថំ អវិសំវាទភាវស្ស ទស្សនត្ថន្តិ អត្ថោ។ **សព្ពំ ទស្សេសី**តិ ពុទ្ធានុភាវេន សោ សុនខោ តំ សព្ពំ នេត្វា ទស្សេសិ, ន ជាតិស្សរតាយ។ ភគវន្តំ ទិស្វា ភុក្ករណំ បន បុរិមជាតិសិទ្ធវាសនាវសេន។ **ចុទ្ទស បញ្ហេ បុច្ឆិត្វា**តិ “ទិស្សន្តិ ហិ ភោ គោតម មនុស្សា អប្បាយុកា, ទិស្សន្តិ ទីឃាយុកា។ ទិស្សន្តិ ពវ្ហាពាធា, ទិស្សន្តិ អប្បាពាធា។ ទិស្សន្តិ ទុព្ពណ្ណា, ទិស្សន្តិ វណ្ណវន្តោ។ ទិស្សន្តិ អប្បេសក្ខា, ទិស្សន្តិ មហេសក្ខា។ ទិស្សន្តិ អប្បភោគា, ទិស្សន្តិ មហាភោគា។ ទិស្សន្តិ នីចកុលីនា, ទិស្សន្តិ ឧច្ចាកុលីនា។ ទិស្សន្តិ ទុប្បញ្ញា, ទិស្សន្តិ បញ្ញាវន្តោ”តិ (ម. និ. ៣.២៨៩)។ ឥមេ ចុទ្ទស បញ្ហេ បុច្ឆិត្វា, អង្គសុភតាយ កិរេស “**សុភោ**”តិ នាមំ លភិ។

៤៤៥. “**ឯកា ច មេ កង្ខា អត្ថី**”តិ ឥមិនា ឧបរិ បុច្ឆិយមានស្ស បញ្ហស្ស បគេវ តេន អភិសង្ខតភាវំ ទស្សេតិ។ **វិសភាគវេទនា**តិ ទុក្ខវេទនា។ សា ហិ កុសលកម្មនិព្ពត្តេ អត្តភាវេ ឧប្បជ្ជនកសុខវេទនាបដិបក្ខភាវតោ “វិសភាគវេទនា”តិ។ កាយំ គាឡ្ហា ហុត្វា ពាធតិ បីឡេតីតិ “អាពាធោ”តិ ច វុច្ចតិ។ **ឯកទេសេ ឧប្បជ្ជិត្វា**តិ សរីរស្ស ឯកទេសេ ឧដ្ឋិតាបិ **អយបដ្ដេន អាពន្ធិត្វា វិយ គណ្ហាតិ** អបរិវត្តភាវករណតោ, ឯតេន ពលវរោគោ អាពាធោ នាមាតិ ទស្សេតិ។ **កិច្ឆជីវិតករោ**តិ អសុខជីវិតាវហោ, ឯតេន ទុព្ពលោ អប្បមត្តកោ រោគោ អាតង្កោតិ ទស្សេតិ។ **ឧដ្ឋាន**ន្តិ សយននិសជ្ជាទិតោ ឧដ្ឋហនំ, តេន យថា តថា អបរាបរំ សរីរស្ស បរិវត្តនំ វទតិ។ **គរុក**ន្តិ ភារិយំ កិច្ចសិទ្ធិកំ ។ **កាយេ ពលំ ន ហោតី**តិ ឯត្ថាបិ “គិលានស្សេវា”តិ បទំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ ហេដ្ឋា ចតូហិ បទេហិ អផាសុវិហារាភាវំ បុច្ឆិត្វា ឥទានិ ផាសុវិហារសព្ភាវំ បុច្ឆតិ, តេន សវិសេសោ ផាសុវិហារោ បុច្ឆិតោតិ ទដ្ឋព្ពោ, អសតិបិ អតិសយត្ថជោតនេ សទ្ទេ អតិសយត្ថស្ស លព្ភនតោ យថា “អភិរូបាយ ទេយ្យំ ទាតព្ព”ន្តិ។

៤៤៧. **កាលញ្ច សមយញ្ច ឧបាទាយា**តិ។ ឯត្ថ **កាលោ** នាម ឧបសង្កមនស្ស យុត្តបត្តកាលោ។ **សមយោ** នាម តស្សេវ បច្ចយសាមគ្គី, អត្ថតោ តជ្ជំ សរីរពលញ្ចេវ តប្បច្ចយបរិស្សយាភាវោ ច។ **ឧបាទានំ** នាម ញាណេន តេសំ គហណំ សល្លក្ខណន្តិ ទស្សេតុំ “**កាលញ្ច**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ផរិស្សតី**តិ វឌ្ឍិស្សតិ។

៤៤៨. **ចេតិយរដ្ឋេ**តិ ចេតិរដ្ឋេ។ យ-ការេន ហិ បទំ វឌ្ឍេត្វា វុត្តំ។ ចេតិរដ្ឋតោ អញ្ញំ វិសុំយេវេកំ រដ្ឋន្តិ ច វទន្តិ។ **មរណបដិសំយុត្ត**ន្តិ មរណំ នាម គាទិសានំ រោគ វសេនេវ ហោតីតិ យេន រោគេន តំ ជាតំ, តស្ស សរូបបុច្ឆា, ការណបុច្ឆា, មរណហេតុកចិត្តសន្តាបបុច្ឆា, តស្ស ច សន្តាបស្ស សព្ពលោកសាធារណតា, តថា មរណស្ស ច អប្បតិការតាតិ ឯវំ អាទិនា មរណបដិសំយុត្តំ សម្មោទនីយំ កថំ កថេសីតិ ទស្សេតុំ “**ភោ អានន្ទា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ន វន្ទគវេសី** មារោ វិយ, **ន វិមំសនាធិប្បាយោ** ឧត្តរមាណវោ វិយាតិ អធិប្បាយោ។ **យេសុ ធម្មេសូ**តិ វិមោក្ខុបាយេសុ និយ្យានធម្មេសុ។ **ធរន្តី**តិ តិដ្ឋន្តិ, បវត្តន្តីតិ អត្ថោ។

៤៤៩. អត្ថប្បយុត្តកាយ សទ្ទប្បយោគស្ស សទ្ទប្បពន្ធលក្ខណានិ តីណិ បិដកានិ តទត្ថភូតេហិ សីលាទីហិ ធម្មក្ខន្ធេហិ សង្គយ្ហន្តីតិ វុត្តំ “**តីណិ បិដកានិ តីហិ ខន្ធេហិ សង្គហេត្វា**”តិ។ **សង្ខិត្តេន កថិត**ន្តិ “តិណ្ណំ ខន្ធាន”ន្តិ ឯវំ គហណតោ សាមញ្ញតោ ចាតិ សង្ខេបេនេវ កថិតំ។ “**កតមេសំ តិណ្ណ**”ន្តិ អយំ អទិដ្ឋជោតនា បុច្ឆា, ន កថេតុកម្យតា បុច្ឆាតិ វុត្តំ “**វិត្ថារតោ បុច្ឆិស្សាមី ‘តិ ចិន្តេត្វា ‘កតមេសំ តិណ្ណ’ន្តិ អាហា**”តិ។ កថេតុកម្យតាភាវេ បនស្ស ថេរស្ស វចនតា សិយា។

សីលក្ខន្ធវណ្ណនា

៤៥០-៤៥៣. **សីលក្ខន្ធស្សា**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ, បការត្ថោ វា, តេន “អរិយស្ស សមាធិក្ខន្ធស្ស...បេ.... បតិដ្ឋាបេសី”តិ អយំ ឯត្តកោ បាឋោ ទស្សិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ តេនាហ “**តេសុ ទស្សិតេសូ**”តិ, ឧទ្ទេសវសេនាតិ អធិប្បាយោ។ **ភគវតា វុត្តនយេនេវា**តិ សាមញ្ញផលទេសនាទីសុ ភគវតា ទេសិតនយេនេវ, តេនស្ស សុត្តស្ស សត្ថុភាសិតភាវំ ជិនវចនភាវំ ទស្សេតិ។ **សាសនេ ន សីលមេវ សារោ**តិ អរិយមគ្គសារេ ភគវតោ សាសនេ យថា ទស្សិតំ សីលំ សារោ ឯវ ន ហោតិ សារវតោ មហតោ រុក្ខស្ស បបដិកដ្ឋានិយត្តា។ យទិ ឯវំ កស្មា ឥធ គហិតន្តិ អាហ “**កេវលញ្ចេតំ បតិដ្ឋាមត្តកមេវា**”តិ។ ឈានាទិឧត្តរិមនុស្សធម្មេ អធិគន្តុកាមស្ស អធិដ្ឋានមត្តំ តត្ថ អប្បតិដ្ឋិតស្ស តេសំ អសម្ភវតោ។ អថ វា **ន សីលមេវ សារោ**តិ កាមញ្ចេត្ថ សាសនេ “មគ្គសីលំ, ផលសីល”ន្តិ ឥទំ លោកុត្តរសីលម្បិ សារមេវ, តថាបិ ន សីលក្ខន្ធោ ឯវ សារោ អថ ខោ សមាធិក្ខន្ធោបិ បញ្ញាក្ខន្ធោបិ សារោ ឯវាតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ បុរិមោ ឯវ សារោ, តេនាហ “**ឥតោ ឧត្តរិ**”តិអាទិ។

សមាធិក្ខន្ធវណ្ណនា

៤៥៤. កស្មា បនេត្ថ ថេរោ សមាធិក្ខន្ធំ បុដ្ឋោ ឥន្ទ្រិយសំវរាទិកេ វិស្សជ្ជេសិ, ននុ ឯវំ សន្តេ អញ្ញំ បុដ្ឋោ អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ អម្ពំ បុដ្ឋោ លពុជំ ព្យាករោន្តោ វិយ ហោតីតិ ឦទិសី ចោទនា ឥធ អនោកាសាតិ ទស្សេន្តោ “**កថញ្ច មាណវ ភិក្ខុ...បេ.... សមាធិក្ខន្ធំ ទស្សេតុកាមោ អារភី**”តិ អាហ, តេនេត្ថ ឥន្ទ្រិយសំវរាទយោបិ សមាធិឧបការតំ ឧបាទាយ សមាធិក្ខន្ធបក្ខិកានិ ឧទ្ទិដ្ឋានីតិ ទស្សេតិ **រូបជ្ឈានានេវ អាគតានិ, ន អរូបជ្ឈានានិ** រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានទេសនានន្តរំ អភិញ្ញាទេសនាយ អវសរោតិ កត្វា។ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានបាទិកា ហិ សបរិភណ្ឌា ឆបិ អភិញ្ញាយោ។ លោកិយា អភិញ្ញា បន សិជ្ឈមានា យស្មា អដ្ឋសុ សមាបត្តីសុ ចុទ្ទសវិធេន ចិត្តបរិទមនេន វិនា ន ឥជ្ឈន្តិ, តស្មា អភិញ្ញាសុ ទេសិយមានាសុ អរូបជ្ឈានានិបិ ទេសិតានេវ ហោន្តិ នានន្តរិយភាវតោ, តេនាហ “**អានេត្វា បន ទីបេតព្ពានី**”តិ។ វុត្តនយេន ទេសិតានេវ កត្វា សំវណ្ណកេហិ បកាសេតព្ពានីតិ អត្ថោ។ អដ្ឋកថាយំ បន “ចតុត្ថជ្ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតី”តិ ឥមិនាវ អរូបជ្ឈានម្បិ សង្គហិតន្តិ ទស្សេតុំ “**ចតុត្ថជ្ឈានេន ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ ចតុត្ថជ្ឈានញ្ហិ រូបវិរាគភាវនាវសេន បវត្តំ “អរូបជ្ឈាន”ន្តិ វុច្ចតីតិ។

៤៧១-៤៨០. **ន ចិត្តេកគ្គតាមត្តកេនេវា**តិ ឯត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តនយានុសារេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ លោកិយស្ស សមាធិក្ខន្ធស្ស អធិប្បេតត្តា “**ន ចិត្តេ...បេ.... អត្ថី**”តិ វុត្តំ។ អរិយ-សទ្ទោ ចេត្ថ សុទ្ធបរិយាយោ, ន លោកុត្តរបរិយាយោ។ តថា ហេដ្ឋាបិ លោកិយាភិញ្ញាបដិសម្ភិទាហិ វិនាវ អរហត្តេ អធិគតេ នត្ថេវ ឧត្តរិករណីយន្តិ សក្កា វត្តុំ យទត្ថំ ភគវតិ ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតិ, តស្ស សិទ្ធត្តា។ ឥធ បន លោកិយាភិញ្ញាបិ អាគតា ឯវ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

សុភសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

១១. កេវដ្ដសុត្តវណ្ណនា

កេវដ្ដគហបតិបុត្តវត្ថុវណ្ណនា

៤៨១. បាវារិកម្ពវនេតិ បាវារិកសេដ្ឋិនោ អម្ពពហុលេ ឧបវនេ។ តំ កិរ សោ សេដ្ឋី ភគវតោ អនុច្ឆវិកំ គន្ធកុដឹ, ភិក្ខុសង្ឃស្ស ច រត្តិដ្ឋានទិវាដ្ឋានកុដិមណ្ឌបាទីនិ សម្បាទេត្វា បាការបរិក្ខិត្តំ ទ្វារកោដ្ឋកសម្បន្នំ កត្វា ពុទ្ធប្បមុខស្ស សង្ឃស្ស និយ្យាតេសិ, បុរិមវោហារេន បន "បាវារិកម្ពវន"ន្តិ វុច្ចតិ, តស្មឹ បាវារិកម្ពវនេ។ **កេវដ្ដោតិ ឥទំ តស្ស នាមំ** កេវដ្ដេហិ សំរក្ខិតត្តា, តេសំ វា សន្តិកេ សំវឌ្ឍិតត្តាតិ កេចិ។ "គហបតិបុត្តស្សា"តិ ឯត្ថ កាមំ តទា សោ គហបតិដ្ឋានេ ឋិតោ, បិតុ បនស្ស អចិរកាលំកតតាយ បុរិមសមញ្ញាយ "គហបតិបុត្តោ" ត្វេវ វោហរីយតិ, តេនាហ **"គហបតិ មហាសាលោ"**តិ។ មហាវិភវតាយ មហាសារោ, គហបតីតិ អត្ថោ រ-ការស្ស ល-ការំ កត្វា "មហាសាលោ សុខុមាលោ អហ"ន្តិអាទីសុ (អ. និ. ៣.៣៩) វិយ។ **សទ្ធាសម្បន្នោ**តិ បោថុជ្ជនិកាយ សទ្ធាយ វសេន សទ្ធា សមន្នាគតោ។

សមិទ្ធាតិ សម្មទេវ ឥទ្ធា, ឥទ្ធិយា វិភវសម្បត្តិយា វេបុល្លប្បត្តាតិ អត្ថោ។ "ឯហិ ត្វំ ភិក្ខុ អន្ធទ្ធមាសំ, អនុមាសំ, អនុសំវច្ឆរំ វា មនុស្សានំ បសាទាយ ឥទ្ធិបាដិហារិយំ ករោហី"តិ ឯកស្ស ភិក្ខុនោ អាណាបនំ តស្មឹ ឋានេ តស្ស ឋបនំ នាម ហោតីតិ អាហ **"ឋានន្តរេ ឋបេតូ"**តិ។ **ឧត្តរិមនុស្សានំ ធម្មតោ**តិ ឧត្តរិមនុស្សានំ ពុទ្ធាទីនំ អធិគមធម្មតោ។ និទ្ទារណេ ចេតំ និស្សក្កំ។ ឥទ្ធិបាដិហារិយញ្ហិ តតោ និទ្ធារេតិ។ **មនុស្សធម្មតោ ឧត្តរី**តិ បកតិមនុស្សធម្មតោ ឧបរិ។ **បជ្ជលិតបទីបោ**តិ បជ្ជលន្តោ បទីបោ។

៤៨២. ន ធំសេមីតិ គុណសម្បត្តិតោ ន ចាវេមិ, តេនាហ **"សីលភេទ"**ន្តិអាទិ។ ***វិស្សាសំ វឌ្ឍេត្វា*** ភគវតិ អត្តនោ វិស្សត្ថភាវំ ព្រូហេត្វា វិភូតំ បាកដំ កត្វា។

ឥទ្ធិបាដិហារិយវណ្ណនា

៤៨៣-៤. អាទីនវន្តិ ទោសំ។ **គន្ធារីតិ ចូឡគន្ធារី,** មហាគន្ធារីតិ ទ្វេ គន្ធារីវិជ្ជា។ តត្ថ **ចូឡគន្ធារី** នាម តិវស្សតោ ឱរំ មតានំ សត្តានំ ឧបបន្នដ្ឋានជាននវិជ្ជា។ **មហាគន្ធារី** តម្បិ ជានាតិ តតោ ឧត្តរិបិ ឥទ្ធិវិធញាណកប្បំ យេភុយ្យេន ឥទ្ធិវិធកិច្ចំ សាធេតិ។ តស្សា កិរ វិជ្ជាយ សាធកោ បុគ្គលោ តាទិសេ ទេសកាលេ មន្តំ បរិជប្បិត្វា ពហុធាបិ អត្តានំ ទស្សេតិ, ហត្ថិអាទីនិបិ ទស្សេតិ, ទស្សនីយោបិ ហោតិ, អគ្គិថម្ភម្បិ ករោតិ, ជលថម្ភម្បិ ករោតិ, អាកាសេបិ អត្តានំ ទស្សេតិ។ សព្ពំ ឥន្ទជាលសទិសំ ទដ្ឋព្ពំ។ **អដ្ដោ**តិ ទុក្ខិតោ ពាធិតោ, តេនាហ **"បីឡិតោ"**តិ។

អាទេសនាបាដិហារិយវណ្ណនា

៤៨៥. កាមំ **"ចេតសិក"**ន្តិ បទំ យេ ចេតសិ និយុត្តា ចិត្តេន សម្បយុត្តា, តេសំ សាធារណវចនំ, សាធារណេ បន គហិតេ ចិត្តវិសេសោ គហិតោវ ហោតិ, សាមញ្ញជោតនា ច វិសេសេ អវតិដ្ឋតីតិ ចេតសិកគ្គហណស្ស អធិប្បាយំ វិវរន្តោ **"សោមនស្សទោមនស្សំ អធិប្បេត"**ន្តិ អាហ។ សោមនស្សគ្គហណេន ចេត្ថ តទេកដ្ឋា រាគាទយោ, សទ្ធាទយោ ច ទស្សិតា ហោន្តិ, ទោមនស្សគ្គហណេន ទោសាទយោ។ វិតក្កវិចារា បន សរូបេនេវ ទស្សិតា។ **ឯវំ តវ មនោ**តិ ឥមិនា អាការេន តវ មនោ បវត្តោតិ អត្ថោ ។ កេន បការេន បវត្តោតិ អាហ **"សោមនស្សិតោ វា"**តិអាទិ។ **"ឯវំ តវ មនោ"**តិ ឥទំ បន សោមនស្សិតតាទិមត្តទស្សនំ, ន បន យេន យេន សោមនស្សិតោ វា ទោមនស្សិតោ វា, តំ តំ ទស្សនំ។ **ឥតិបី**តិ ឥត្ថម្បិ តេ មនោ"តិ ឥទំ។ **ឥតិបី**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ និទស្សនត្ថោ "អត្ថីតិ ខោ, កច្ចាន, អយមេកោ អន្តោ"តិអាទីសុ (សំ. និ. ២.១៥; ៣.៩០) វិយ, តេនាហ **"ឥមញ្ច ឥមញ្ច អត្ថំ ចិន្តយមាន"**ន្តិ **បិ**-សទ្ទោ វុត្តត្ថសម្បិណ្ឌនត្ថោ។ បរស្ស ចិន្តំ មនតិ ជានាតិ ឯតេនាតិ **ចិន្តាមណិ។** តស្សា កិរ វិជ្ជាយ សាធកោ បុគ្គលោ តាទិសេ ទេសកាលេ មន្តំ បរិជប្បិត្វា យស្ស ចិត្តំ ជានិតុកាមោ, តស្ស ទិដ្ឋសុតាទិវិសេសសញ្ជាននមុខេន ចិត្តាចារំ អនុមិនន្តោ កថេតីតិ កេចិ។ អបរេ "វាចំ និច្ឆារាបេត្វា តត្ថ អក្ខរសល្លក្ខណវសេនា"តិ វទន្តិ។

អនុសាសនីបាដិហារិយវណ្ណនា

៤៨៦. **បវត្តេន្តា**តិ បវត្តនកា ហុត្វា, បវត្តនវសេនាតិ អត្ថោ។ “**ឯវ**”ន្តិ ហិ បទំ យថានុសិដ្ឋាយ អនុសាសនិយា វិធិវសេន, បដិសេធវសេន ច បវត្តិអាការបរាមសនំ, សា ច សម្មាវិតក្កានំ មិច្ឆាវិតក្កានញ្ច បវត្តិអាការទស្សនវសេន បវត្តតិ តត្ថ អាទិសំសស្ស អាទីនវស្ស ច វិភាវនត្ថំ។ **អនិច្ចសញ្ញមេវ** ន និច្ចសញ្ញន្តិ អត្ថោ។ បដិយោគីនិវត្តនត្ថញ្ហិ **ឯវ**-ការគ្គហណំ។ ឥធាបិ **ឯវំ** សទ្ទគ្គហណស្ស អត្ថោ, បយោជនញ្ច វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ **ឥទំ**គហណេបិ ឯសេវ នយោ។ **បញ្ចកាមគុណិករាគ**ន្តិ និទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ, តទញ្ញរាគស្ស, ទោសាទីនញ្ច បហានស្ស ឥច្ឆិតត្តា, តប្បហានស្ស ច តទញ្ញរាគាទិខេបនស្ស ឧបាយភាវតោ តថា វុត្តំ ទុដ្ឋលោហិតវិមោចនស្ស បុព្ពទុដ្ឋមំសខេបនូបាយតា វិយ។ **លោកុត្តរធម្មមេវា**តិ អវធារណំ បដិបក្ខភាវតោ សាវជ្ជធម្មនិវត្តនបរំ ទដ្ឋព្ពំ តស្សាធិគមូបាយានិសំសភូតានំ តទញ្ញេសំ អនវជ្ជធម្មានំ នានន្តរិយភាវតោ។ **ឥទ្ធិវិធំ ឥទ្ធិបាដិហារិយន្តិ ទស្សេតិ** ឥទ្ធិទស្សនេន បរសន្តានេ បសាទាទីនំ បដិបក្ខស្ស ហរណតោ។ ឥមិនា នយេន សេសបទទ្វយេបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **សតតំ ធម្មទេសនា**តិ សព្ពកាលំ ទេសេតព្ពធម្មទេសនា។

ឥទ្ធិបាដិហារិយេនាតិ សហយោគេ ករណវចនំ, ឥទ្ធិបាដិហារិយេន សទ្ធិន្តិ អត្ថោ។ **អាទេសនាបាដិហារិយេនា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ ធម្មសេនាបតិស្ស អាចិណ្ណន្តិ យោជនា។ “**ចិត្តាចារំ ញត្វា**”តិ ឥមិនា អាទេសនាបាដិហារិយំ ទស្សេតិ។ “**ធម្មំ ទេសេសី**”តិ ឥមិនា អនុសាសនីបាដិហារិយំ “**ពុទ្ធានំ សតតំ ធម្មទេសនា**”តិ អនុសាសនីបាដិហារិយស្ស តត្ថ សាតិសយតាយ វុត្តំ។ **សឧបារម្ភានិ** បតិរូបេន ឧបារម្ភិតព្ពតោ។ **សទោសានិ** ទោសសមុច្ឆិន្ទនស្ស អនុបាយភាវតោ។ សទោសត្តា ឯវ **អទ្ធានំ ន តិដ្ឋន្តិ** ចិរកាលដ្ឋាយិនិ ន ហោន្តិ។ **អទ្ធានំ អតិដ្ឋនតោ ន និយ្យន្តី**តិ ផលេន ហេតុនោ អនុមានំ។ អនិយ្យានិកតាយ ហិ តានិ អនទ្ធនិយានិ។ **អនុសាសនីបាដិហារិយំ អនុបារម្ភំ** វិសុទ្ធិប្បភវតោ, វិសុទ្ធិនិស្សយតោ ច។ តតោ ឯវ **និទ្ទោសំ។** ន ហិ តត្ថ បុព្ពាបរវិរោធាទិទោសសម្ភវោ។ និទ្ទោសត្តា ឯវ **អទ្ធានំ តិដ្ឋតិ** បរវាទវាតេហិ, កិលេសវាតេហិ ច អនុបហន្តព្ពតោ។ **តស្មា**តិ យថាវុត្តការណតោ, តេន សឧបារម្ភាទិ, អនុបារម្ភាទី ចាតិ ឧភយំ ឧភយត្ថ យថាក្កមំ គារយ្ហបាសំសភាវានំ ហេតុភាវេន បច្ចាមសតិ។

ភូតនិរោធេសកវត្ថុវណ្ណនា

៤៨៧. **អនិយ្យានិកភាវទស្សនត្ថ**ន្តិ យស្មា មហាភូតបរិយេសកោ ភិក្ខុ បុរិមេសុ ទ្វីសុ បាដិហារិយេសុ វសិប្បត្តោ កុសលោបិ សមានោ មហាភូតានំ អបរិសេសនិរោធសង្ខាតំ និព្ពានំ នាវពុជ្ឈិ, តស្មា តានិ និយ្យានាវហតាភាវតោ អនិយ្យានិកានីតិ តេសំ អនិយ្យានិកភាវទស្សនត្ថំ។ តតិយំ បន តក្ករស្ស ឯកន្តតោ និយ្យានាវហន្តិ តស្សេវ **និយ្យានិកភាវទស្សនត្ថំ។**

ឯវមេតិស្សា ទេសនាយ មុខ្យបយោជនំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អនុសង្គិកម្បិ ទស្សេតុំ “**អបិចា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ **មហាភូតេ បរិយេសន្តោ**តិ អបរិសេសំ និរុជ្ឈនវសេន មហាភូតេ គវេសន្តោ, តេសំ អនវសេសនិរោធំ វីមំសន្តោតិ អត្ថោ។ **វិចរិត្វា**តិ ធម្មតាយ ចោទិយមានោ វិចរិត្វា។ ធម្មតាសិទ្ធំ កិរេតំ, យទិទំ តស្ស ភិក្ខុនោ តថា វិចរណំ, យថា អភិជាតិយំ មហាបថវិកម្បាទិ។ **មហន្តភាវប្បកាសនត្ថ**ន្តិ សទេវកេ លោកេ អនញ្ញសាធារណស្ស ពុទ្ធានំ មហន្តភាវស្ស មហានុភាវតាយ ទីបនត្ថំ។ **ឥទញ្ច ការណ**ន្តិ សព្ពេសម្បិ ពុទ្ធានំ សាសនេ ឦទិសោ ឯកោ ភិក្ខុ តទានុភាវប្បកាសនោ ហោតីតិ ឥទម្បិ ការណំ ទស្សេន្តោ។

កត្ថាតិ និមិត្តេ ភុម្មំ, តស្មា **កត្ថា**តិ កិស្មឹ ឋានេ ការណភូតេ។ **កឹ អាគម្មា**តិ កឹ អារម្មណំ បច្ចយភូតំ អធិគន្ត្វា, តេនាហ “**កឹ បត្តស្សា**”តិ។ **តេ**តិ មហាភូតា។ **អប្បវត្តិវសេនា**តិ អនុប្បជ្ជនវសេន។ **សព្ពាការេនា**តិ វចនត្ថលក្ខណាទិសមុដ្ឋានកលាបចុណ្ណនានត្តេកត្តវិនិព្ភោគាវិនិព្ភោគ- សភាគវិសភាគអជ្ឈត្តិកពាហិរសង្គហបច្ចយសមន្នាហារបច្ចយវិភាគាការតោ, សសម្ភារសង្ខេបសសម្ភារវិភត្តិសលក្ខណសង្ខេបសលក្ខណវិភត្តិអាការតោ ចាតិ សព្ពេន អាការេន។

៤៨៨. ទិព្ពន្តិ ឯត្ថ បញ្ចហិ កាមគុណេហិ សមង្គីភូតា ហុត្វា វិចរន្តិ, កីឡន្តិ, ជោតន្តិ ចាតិ ទេវា, ទេវលោកោ។ តំ យន្តិ ឧបគច្ឆន្តិ ឯតេនាតិ **ទេវយានិយោ។ វសំ វត្តេន្តោ**តិ ឯត្ថ **វសវត្តនំ** នាម យថិច្ឆិតដ្ឋានគមនំ។ ចត្តារោ មហារាជានោ ឯតេសំ ឥស្សរាតិ **ចាតុមហារាជិកា** យា ទេវតា មគ្គផលលាភិនោ តា តមត្ថំ ឯកទេសេន ជានេយ្យុំ ពុទ្ធវិសយោ បនាយំ បញ្ហោតិ ចិន្តេត្វា “ន ជានាមា”តិ អាហំសុ, តេនាហ “**ពុទ្ធវិសយេ**”តិអាទិ។ អជ្ឈោត្ថរណំ នាមេត្ថ និប្បីឡនន្តិ អាហ “**បុនប្បុនំ បុច្ឆតី**”តិ។ **អភិក្កន្តតរា**តិ រូបសម្បត្តិយា ចេវ បញ្ញាបដិភានាទិគុណេហិ ច អម្ហេ អភិភុយ្យ បវេសំ កាមនីយតរា។ **បណីតតរា**តិ ឧឡារតរា, តេនាហ “**ឧត្តមតរា**”តិ។

៤៩១-៣. ទេវយានិយសទិសោ ឥទ្ធិវិធញាណស្សេវ អធិប្បេតត្តា។ **“ទេវយានិយមគ្គោតិ វា ...បេ.... សព្ពមេតំ ឥទ្ធិវិធញាណស្សេវ នាម”**ន្តិ ឥទំ បាឡិយំ អដ្ឋកថាសុ ច តត្ថ តត្ថ អាគតវុឌ្ឍិវសេន វុត្តំ។

៤៩៤. អាគមនបុព្ពភាគេ និមិត្តន្តិ ព្រហ្មុនោ អាគមនស្ស បុព្ពភាគេ ឧប្បជ្ជននិមិត្តំ។ **បាតុរហោសី**តិ អាវិ ភវិ។ **បាកដោ អហោសី**តិ បកាសោ អហោសិ។

៤៩៧. បទេសេនាតិ ឯកទេសេន, ឧបាទិន្នកវសេន, សត្តសន្តានបរិយាបន្នេនាតិ អត្ថោ។ **អនុបាទិន្នកេបី**តិ អនិន្ទ្រិយពទ្ធេបិ។ **និប្បទេសតោ** អនវសេសតោ។ **បុច្ឆាមូឡ្ហស្សា**តិ បុច្ឆិតុំ អជានន្តស្ស។ **បុច្ឆាយ ទោសំ ទស្សេត្វា**តិ តេន កតបុច្ឆាយ បុច្ឆិតាការេ ទោសំ វិភាវេត្វា។ យស្មា វិស្សជ្ជនំ នាម បុច្ឆានុរូបំ បុច្ឆាសភាគេន វិស្សជ្ជេតព្ពតោ, ន ច តថាគតា វិរជ្ឈិត្វា កតបុច្ឆានុរូបំ វិស្សជ្ជេន្តិ, អត្ថសភាគតាយ ច វិស្សជ្ជនស្ស បុច្ឆកា តទត្ថំ អនវពុជ្ឈន្តា សម្មុយ្ហន្តិ, តស្មា បុច្ឆាយ សិក្ខាបនំ ពុទ្ធាចិណ្ណំ, តេនាហ **“បុច្ឆំ សិក្ខាបេត្វា”**តិអាទិ។

៤៩៨. អប្បតិដ្ឋាតិ អប្បច្ចយា, សព្ពសោ សមុច្ឆិន្នការណាតិ អត្ថោ។ **ឧបាទិន្នំ យេវា**តិ ឥន្ទ្រិយពទ្ធមេវ។ យស្មា ឯកទិសាភិមុខំ សន្តានវសេន សណ្ឋិតេ រូបប្បពន្ធេ ទីឃសមញ្ញា តំ ឧបាទាយ តតោ អប្បកេ រស្សសមញ្ញា តទុភយញ្ច វិសេសតោ រូបគ្គហណមុខេន គយ្ហតិ, តស្មា អាហ **“ទីឃញ្ច រស្សញ្ចាតិ សណ្ឋានវសេន ឧបាទារូបំ វុត្ត”**ន្តិ។ អប្បបរិមាណេ រូបសង្ឃាតេ អណុសមញ្ញា, តំ ឧបាទាយ តតោ មហតិ ថូលសមញ្ញា។ តទម្បិ ទ្វយំ វិសេសតោ រូបគ្គហណមុខេន គយ្ហតិ, តេនាហ **“ឥមិនាបី”**តិអាទិ។ **បិ**-សទ្ទេន ចេត្ថ “សណ្ឋានវសេន ឧបាទារូបំ វុត្ត”ន្តិ ឯត្ថាបិ វណ្ណមត្តមេវ កថិតន្តិ ឥមមត្ថំ សមុច្ចិនតីតិ វទន្តិ។ **សុភ**ន្តិ សុន្ទរំ, ឥដ្ឋន្តិ អត្ថោ។ **អសុភ**ន្តិ អសុន្ទរំ, អនិដ្ឋន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ តេនេវាហ **“ឥដ្ឋានិដ្ឋារម្មណំ បនេវំ កថិត”**ន្តិ។ ទីឃំ រស្សំ, អណុំ ថូលំ, សុភាសុភន្តិ តីសុ ឋានេសុ ឧបាទារូបស្សេវ គហណំ, ភូតរូបានំ វិសុំ គហិតត្តា។ **នាម**ន្តិ វេទនាទិក្ខន្ធចតុក្កំ តញ្ហិ អារម្មណាភិមុខំ នមនតោ, នាមករណតោ ច “នាម”ន្តិ វុច្ចតិ។ ហេដ្ឋា “ទីឃំ រស្ស”ន្តិអាទិនា វុត្តមេវ ឥធ រុប្បនដ្ឋេន “រូប”ន្តិ គហិតន្តិ អាហ **“ទីឃាទិភេទំ រូបញ្ច”**តិ។ **ទីឃាទី**តិ ច **អាទិ**-សទ្ទេន អាបាទីនញ្ច សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ យស្មា វា ទីឃាទិសមញ្ញា ន រូបាយតនវត្ថុការ, អថ ខោ ភូតរូបវត្ថុកាបិ។ តថា ហិ សណ្ឋានំ ផុសនមុខេនបិ គយ្ហតិ, តស្មា ទីឃរស្សាទិគ្គហណេន ភូតរូបម្បិ គយ្ហតេវាតិ “ទីឃាទិភេទំ រូប”មិច្ចេវ វុត្តំ។ **កឹ អាគម្មា**តិ កឹ អធិគន្ត្វា កិស្ស អធិគមហេតុ។ **“ឧបរុជ្ឈតី”**តិ ឥទំ អនុប្បាទនិរោធំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន ខណនិរោធន្តិ អាហ **“អសេសមេតំ នប្បវត្តតី”**តិ។

៤៩៩. វិញ្ញាតព្ពន្តិ វិសិដ្ឋេន ញាតព្ពំ, ញាណុត្តមេន អរិយមគ្គញាណេន បច្ចក្ខតោ ជានិតព្ពន្តិ អត្ថោ, តេនាហ **“និព្ពានស្សេតំ នាម”**ន្តិ។ និទិស្សតីតិ និទស្សនំ, ចក្ខុវិញ្ញេយ្យំ។ ន និទស្សនំ **អនិទស្សនំ**, អចក្ខុវិញ្ញេយ្យន្តិ ឯតមត្ថំ វទន្តិ។ និទស្សនំ វា ឧបមា, តំ ឯតស្ស នត្ថីតិ **អនិទស្សនំ។** ន ហិ និព្ពានស្ស និច្ចស្ស ឯកស្ស អច្ចន្តសន្តបណីតសភាវស្ស សទិសំ និទស្សនំ កុតោចិ លព្ភតីតិ។ យំ អហុត្វា សម្ភោតិ, ហុត្វា បដិវេតិ តំ សង្ខតំ ឧទយវយន្តេហិ សអន្តំ, អសង្ខតស្ស បន និព្ពានស្ស និច្ចស្ស តេ ឧភោបិ អន្តា ន សន្តិ, តតោ ឯវ នវភាវាបគមសង្ខាតោ ជរន្តោបិ តស្ស នត្ថីតិ អាហ **“ឧប្បាទន្តោ...បេ.... អនន្ត”**ន្តិ។ “តិត្ថស្ស នាម”ន្តិ វត្វា តត្ថ និព្ពចនំ ទស្សេតុំ **“បបន្តិ ឯត្ថាតិ បប”**ន្តិ វុត្តំ។ ឯត្ថ ហិ បបន្តិ បានតិត្ថំ។ **ភ-ការោ កតោ** និរុត្តិនយេន។ វិសុទ្ធដ្ឋេន វា **សព្ពតោបភំ,** កេនចិ អនុបក្កិលិដ្ឋតាយ សមន្តតោ បភស្សរន្តិ អត្ថោ ។ យេន និព្ពានំ អធិគតំ, តំ សន្តតិបរិយាបន្នានំយេវ ឥធ អនុប្បាទនិរោធោ អធិប្បេតោតិ វុត្តំ **“ឧបាទិន្នកធម្មជាតំ និរុជ្ឈតិ អប្បវត្តំ ហោតី”**តិ។

តត្ថាតិ “វិញ្ញាណស្ស និរោធេនា”តិ យំ បទំ វុត្តំ, តស្មឹ។ **“វិញ្ញាណ”**ន្តិ វិញ្ញាណំ ឧទ្ធរតិ វិភត្តព្ពត្តា **ឯត្ថេតំ ឧបរុជ្ឈតី**តិ ឯតស្មឹ និព្ពានេ ឯតំ នាមរូបំ ចរិមកវិញ្ញាណនិរោធេន អនុប្បាទវសេន និរុជ្ឈតិ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា, តេនាហ **“វិជ្ឈាតទីបសិខា វិយ អបណ្ណត្តិកភាវំ យាតី”**តិ។ “ចរិមកវិញ្ញាណ”ន្តិ ហិ អរហតោ ចុតិចិត្តំ អធិប្បេតំ។ **“អភិសង្ខារវិញ្ញាណស្សាបី”**តិអាទិនាបិ សឧបាទិសេសនិព្ពានមុខេន អនុបាទិសេសនិព្ពានមេវ វទតិ នាមរូបស្ស អនវសេសតោ ឧបរុជ្ឈនស្ស អធិប្បេតត្តា, តេនាហ **“អនុប្បាទវសេន ឧបរុជ្ឈតី”**តិ។ **សោតាបត្តិមគ្គញាណេនា**តិ កត្តរិ, ករណេ វា ករណវចនំ។ **និរោធេនា**តិ បន ហេតុម្ហិ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មឹ និព្ពានេ។ សេសមេត្ថ យំ អត្ថតោ ន វិភត្តំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

កេវដ្ដសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

១២. លោហិច្ចសុត្តវណ្ណនា

លោហិច្ចព្រាហ្មណវត្ថុវណ្ណនា

៥០១. សាលវតិកាតិ ឥត្ថិលិង្គវសេន **តស្ស គាមស្ស នាមំ។** គាមណិកាភាវេនាតិ កេចិ។ លោហិតោ នាម តស្ស កុលេ បុព្ពបុរិសោ, តស្ស វសេន **លោហិច្ចោតិ តស្ស ព្រាហ្មណស្ស** គោត្តតោ អាគតំ **នាមំ។**

៥០២. "ទិដ្ឋិគត"ន្តិ លទ្ធិមត្តំ អធិប្បេតន្តិ អាហ **"ន បន ឧច្ឆេទសស្សតានំ អញ្ញតរ"**ន្តិ។ ន ហិ ឧច្ឆេទសស្សតគាហវិនិមុត្តោ កោចិ ទិដ្ឋិគាហោ អត្ថិ។ **"ភាសតិ យេវា"**តិ តស្សា លទ្ធិយា លោកេ បាកដភាវំ ទស្សេតិ។ អត្តតោ អញ្ញោ បរោតិ យថា អនុសាសកតោ អនុសាសិតព្ពោ បរោ, ឯវំ អនុសាសិតព្ពតោបិ អនុសាសកោ បរោតិ វុត្តំ **"បរោ បរស្សាតិ បរោ យោ"**តិអាទិ។ **កឹ**-សទ្ទាបេក្ខាយ ចេត្ថ **"ករិស្សតី"**តិ អនាគតកាលវចនំ, អនាគតេបិ វា តេន តស្ស កាតព្ពំ នត្ថីតិ ទស្សនត្ថំ។ **កុសលំ ធម្ម**ន្តិ អនវជ្ជធម្មំ និក្កិលេសធម្មំ វិមោក្ខធម្មន្តិ អត្ថោ។ "បរេសំ ធម្មំ កថេស្សាមី"តិ តេហិ អត្តានំ បរិវារាបេត្វា វិចរណំ កឹ អត្ថិយំ អាសយពុទ្ធស្សាបិ អនុរោធេន វិនា តំ ន ហោតីតិ តស្មា **អត្តនា បដិលទ្ធំ...បេ.... វិហាតព្ពន្តិ វទតិ។** តេនាហ "ឯវំ សម្បទមិទំ បាបកំ លោភធម្មំ វទាមី"តិ។

៥០៤. សោតិ លោហិច្ចោ ព្រាហ្មណោ។

៥០៨. កថាផាសុកត្តន្តិ កថាសុខត្ថំ, សុខេន កថំ កថេតុញ្ចេវ សោតុញ្ចាតិ អត្ថោ។ **អប្បេវ នាម សិយា**តិ ឯត្ថ បីតិវសេន អាមេឌិតំ ទដ្ឋព្ពំ។ តថា ហិ តំ "ពុទ្ធគជ្ជិត"ន្តិ វុច្ចតិ ។ ភគវា ហិ ឦទិសេសុ ឋានេសុ វិសេសតោ បីតិសោមនស្សជាតោ ហោតិ។ តេនាហ **"អយំ កិរេត្ថ អធិប្បាយោ"**តិអាទិ។

លោហិច្ចព្រាហ្មណានុយោគវណ្ណនា

៥០៩. សមុទយសញ្ជាតីតិ អាយុប្បាទោ។ អនុបុព្ពោ កម្បិ-សទ្ទោ អាកង្ខនត្ថោ ហោតីតិ **"ឥច្ឆតីតិ អត្ថោ"**តិ វុត្តំ។ សាតិសយេន វា ហិតេន អនុកម្បកោ អនុគ្គណ្ហនកោ **ហិតានុកម្បី។ សម្បជ្ជតី**តិ អាសេវនលាភេន និប្ផជ្ជតិ ពលវតី ហោតិ, អវគ្គហាតិ អត្ថោ, តេនាហ **"និយតា ហោតី"**តិ។ **និរយេ និព្ពត្តតិ** មិច្ឆាទិដ្ឋិកោ។

៥១០-១១. ទុតិយំ ឧបបត្តិន្តិ "នន្វ រាជា បសេនទី កោសលោ"តិអាទិនា ទុតិយំ ឧបបត្តិំ សាធនយុត្តឹ។ ការណញ្ហិ ភគវា ឧបមាមុខេន ទស្សេតិ។ **យេ ចិមេ**តិ យេ ច ឥមេ កុលបុត្តា ទិព្ពា គព្ភា បរិបាចេន្តីតិ យោជនា។ **អសក្កុណន្តា** ឧបនិស្សយសម្បត្តិយា, ញាណបរិបាកស្ស វា អភាវេន។ យេ បន "បរិបច្ចន្តី"តិ បឋន្តិ, តេសំ "ទិព្ពេ គព្ភេ"តិ វចនវិបល្លាសេន បយោជនំ នត្ថិ។ អត្ថោ ច ទុតិយវិកប្បេ វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។ អហិតានុកម្បិតា ច តំសមង្គិសត្តវសេន។ ទិវិ ភវាតិ **ទិព្ពា។** គព្ភេន្តិ បរិបច្ចនវសេន សន្តានំ បពន្ធេន្តីតិ **គព្ភា។ "ឆន្នំ ទេវលោកាន"**ន្តិ និទស្សនវចនមេតំ។ ព្រហ្មលោកស្សាបិ ហិ ទិព្ពគព្ភភាវោ លព្ភតេវ ទិព្ពវិហារហេតុកត្តា។ ឯវញ្ច កត្វា "ភាវនំ ភាវយមានា"តិ ឥទម្បិ វចនំ សមត្ថិតំ ហោតិ។ ភវន្តិ ឯត្ថ យថារុចិ សុខសមប្បិតាតិ ភវា, វិមានានិ។ ទេវភាវាវហត្តា **ទិព្ពា។** វុត្តនយេនេវ **គព្ភា។ ទានាទយោ** ទេវលោកសំវត្តនិយ**បុញ្ញវិសេសា។ ទិព្ពា ភវា**តិ ទេវលោកបរិយាបន្នា ឧបបត្តិភវា។ តទាវហោ ហិ កម្មភវោ បុព្ពេ គហិតោ។

តយោចោទនារហវណ្ណនា

៥១៣. អនិយមិតេនេវាតិ អនិយមេនេវ "ត្វំ ឯវំទិដ្ឋិកោ ឯវំ សត្ថានំ អនត្ថស្ស ការកោ"តិ ឯវំ អនុទ្ទេសិកេនេវ ។ **មាន**ន្តិ "អហមេតំ ជានាមិ, អហមេតំ បស្សាមី"តិ ឯវំ បណ្ឌិតមានំ។ **ភិន្ទិត្វា**តិ វិធមេត្វា, ជហាបេត្វាតិ អត្ថោ។ **តយោ សត្ថារេ**តិ អសម្បាទិតអត្តហិតោ អនោវាទករសាវកោ, អសម្បាទិតអត្តហិតោ ឱវាទករសាវកោ, សម្បាទិតអត្តហិតោ អនោវាទករសាវកោតិ ឥមេ តយោ សត្ថារេ។ ចតុត្ថោ បន សម្មាសម្ពុទ្ធោ ន ចោទនារហោ ហោតីតិ "តេន បុច្ឆិតេ ឯវំ កថេស្សាមី"តិ ចោទនារហេ តយោ សត្ថារេ បឋមំ ទស្សេសិ , បច្ឆា ចតុត្ថំសត្ថារំ។ កាមញ្ចេត្ថ ចតុត្ថោ សត្ថា ឯកោ អទុតិយោ អនញ្ញសាធារណោ, តថាបិ សោ យេសំ ឧត្តរិមនុស្សធម្មានំ វសេន "ធម្មមយោ កាយោ"តិ វុច្ចតិ, តេសំ សមុទាយភូតោបិ តេ គុណាវយវេ សត្តុដ្ឋានិយេ កត្វា ទស្សេន្តោ ភគវា "អយម្បិ ខោ, លោហិច្ច, សត្ថា"តិ អភាសិ។

អញ្ញាតិ យ-ការលោបេន និទ្ទេសោ “សយំ អភិញ្ញា”តិ អាទីសុ (ទី. និ. ១.២៨, ៣៧, ៥២; ម. និ. ១.២៨៤; ២.៣៤១; អ. និ. ២.៥; ១០.១១; មហាវ. ១១; ធ. ប. ៣៥៣; កថា. ៤០៥) វិយ។ **អញ្ញាយា**តិ ច តទត្ថិយេ សម្បទានវចនន្តិ អាហ “**អាជាននត្ថាយា**”តិ។ សាវកត្តំ បដិជានិត្វា ឋិតត្តា ឯកទេសេនស្ស សាសនំ ករោន្តីតិ អាហ “**និរន្តរំ តស្ស សាសនំ អកត្វា**”តិ។ **ឧក្កមិត្វា វត្តន្តី**តិ យថិច្ឆិតំ ករោន្តីតិ អត្ថោ។ **បដិក្កមន្តិយា**តិ អនភិរតិយា អគារវេន អបគច្ឆន្តិយា, តេនាហ “**អនិច្ឆន្តិយា**”តិអាទិ។ **ឯកាយា**តិ ឯកាយ ឥត្ថិយា។ **ឯកោ ឥច្ឆេយ្យា**តិ ឯកោ បុរិសោ តាយ អនិច្ឆន្តិយា សម្បយោគំ កាមេយ្យ។ ឱសក្កនាទិមុខេន ឥត្ថិបុរិសសម្ពន្ធនិទស្សនំ គេហសិតអបេក្ខាវសេន តស្ស សត្ថុនោ សាវកេសុ បដិបត្តីតិ ទស្សេតិ។ អតិវិយ វិរត្តភាវតោ **ទដ្ឋុម្បិ អនិច្ឆមានំ។ លោភេនា**តិ បរិវារវសេន ឧប្បជ្ជនកលាភសក្ការលោភេន។ **តត្ថ សម្បាទេហី**តិ តស្មិំ បដិបត្តិធម្មេ បតិដ្ឋិតំ កត្វា សម្បាទេហិ។ **ឧជុំ ករោហិ** កាយវង្កាទិវិគមេន។

៥១៥. ឯវំ ចោទនំ អរហតីតិ ឯវំ វុត្តនយេន សាវកេសុ អប្បោស្សុក្កភាវាបាទនេ និយោជនវសេន ចោទនំ អរហតិ, ន បឋមោ វិយ “ឯវរូបោ តវ លោភធម្មោ”តិអាទិនា, ន ច ទុតិយោ វិយ “អត្តានមេវ តាវ តត្ថ សម្បាទេហី”តិអាទិនា។ កស្មា? សម្បាទិតអត្តហិតតាយ តតិយស្ស។

នចោទនារហសត្ថុវណ្ណនា

៥១៦. “ន ចោទនារហោ”តិ ឯត្ថ យស្មា ចោទនារហតា នាម សត្ថុវិប្បដិបត្តិយា វា សាវកវិប្បដិបត្តិយា វា ឧភយវិប្បដិបត្តិយា វា, តយិទំ សព្ពម្បិ ឥមស្មិំ សត្ថរិ នត្ថិ, តស្មា ន ចោទនារហោតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ “**អយញ្ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។

៥១៧. មយា គហិតាយ ទិដ្ឋិយាតិ សព្ពសោ អនវជ្ជេ សម្មាបដិបន្នេ បរេសំ សម្មទេវ សម្មាបដិបត្តី ទេសេន្តេ សត្ថរិ អភូតទោសារោបនវសេន មិច្ឆាគហិតាយ និរយគាមិនិយា បាបទិដ្ឋិយា ។ **នរកបបាត**ន្តិ នរកសង្ខាតំ មហាបបាតំ។ បបតន្តិ តត្ថាតិ ហិ បបាតោ។ **សគ្គមគ្គថលេ**តិ សគ្គគាមិមគ្គភូតេ បុញ្ញធម្មថលេ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

លោហិច្ចសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

១៣. តេវិជ្ជសុត្តវណ្ណនា

៥១៨. ឧត្តរេនាតិ ឯត្ថ **ឯន**-សទ្ទោ ទិសាវាចីសទ្ទតោ បញ្ចមីអន្តតោ អទូរត្ថោ ឥច្ឆិតោ, តស្មា ឧត្តរេន-សទ្ទេន អទូរត្ថជោតនំ ទស្សេន្តោ **“អទូរេ ឧត្តរបស្សេ”**តិ អាហ។ អក្ខរចិន្តកា បន ឯន-សទ្ទយោគេ អវធិវាចិនិ បទេ ឧបយោគវចនំ ឥច្ឆន្តិ។ អត្ថោ បន សាមិវសេនេវ ឥច្ឆិតោតិ ឥធ សាមិវចនវសេនេវ វុត្តំ។

៥១៩. កុលចារិត្តាទីតិ **អាទិ**-សទ្ទេន មន្តជ្ឈេនាភិរូបតាទិសម្បត្តិំ សង្គណ្ហាតិ។ **មន្តសជ្ឈាយករណត្ថ**ន្តិ អាថព្ពណមន្តានំ សជ្ឈាយករណត្ថំ, តេនាហ **“អញ្ញេសំ ពហូនំ បវេសនំ និវារេត្វា”**តិ។

មគ្គាមគ្គកថាវណ្ណនា

៥២០. “ជង្ឃចារ”ន្តិ ចង្កមតោ ឥតោ ចិតោ ច ចរណមាហ។ សោ ហិ ជង្ឃាសុ កិលមថវិនោទនត្ថោ ចារោតិ តថា វុត្តោ។ តេនាហ “អនុចង្កមន្តានំ អនុវិចរន្តាន”ន្តិ។ **តេនា**តិ ឧភោសុបិ អនុចង្កមនានុវិចារណានំ លព្ភនតោ។ សហាយា ហិ តេ អញ្ញមញ្ញ សភាគវុត្តិកា។ “មគ្គោ”តិ ឥច្ឆិតដ្ឋានំ ឧជុកំ មគ្គតិ ឧបគច្ឆតិ ឯតេនាតិ មគ្គោ, ឧជុមគ្គោ។ តទញ្ញោ អមគ្គោ, តស្មឹ **មគ្គេ ច អមគ្គេ ច។ បដិបទ**ន្តិ ព្រហ្មលោកគាមិមគ្គស្ស បុព្ពភាគបដិបទំ។

និយ្យាតីតិ និយ្យានីយោ, សោ ឯវ **“និយ្យានិកោ”**តិ វុត្តោតិ អាហ **“និយ្យាយន្តោ”**តិ។ យស្មា និយ្យាត បុគ្គលវសេនស្ស និយ្យានិកភាវោ , តស្មា “និយ្យាយន្តោ”តិ បុគ្គលស្ស យោនិសោ បដិបជ្ជនវសេន និយ្យាយន្តោ មគ្គោ **“និយ្យាតី”**តិ វុត្តោ។ **ករោតី**តិ អត្តនោ សន្តានេ ឧប្បាទេតិ។ ឧប្បាទេន្តោយេវ ហិ តត្ថ **បដិបជ្ជតិ** នាម។ សហ ព្យេតិ វត្តតីតិ សហព្យោ, សហវត្តនកោ ។ តស្ស ភាវោ **សហព្យតា**តិ អាហ **“សហភាវាយា”**តិអាទិ។ សហភាវោតិ ច សលោកតា, សមីបតា វា វេទិតព្ពា, តេនាហ **“ឯកដ្ឋានេ បាតុភាវាយា”**តិ។ **សកមេវ អាចរិយវាទ**ន្តិ អត្តនោ អាចរិយេន បោក្ខរសាតិនា កថិតមេវ អាចរិយវាទំ។ **ថោមេត្វា បគ្គណ្ហិត្វា** “អយមេវ ឧជុមគ្គោ អយមញ្ជសាយនោ”តិ បសំសិត្វា ឧក្កំសិត្វា។ **ភារទ្វាជោបិ សកមេវា**តិ ភារទ្វាជោបិ មាណវោ អត្តនោ អាចរិយេន តារុក្ខេន កថិតមេវ អាចរិយវាទំ ថោមេត្វា បគ្គណ្ហិត្វា វិចរតីតិ យោជនា។ **តេន វុត្ត**ន្តិ តេន យថា តថា វា អភិនិវិដ្ឋភាវេន វុត្តំ បាឡិយំ។

៥២១-២. អនិយ្យានិកា វាតិ អប្បាដិហារិយាវ អញ្ញមញ្ញស្ស វាទេ ទោសំ ទស្សេត្វា អវិបរីតត្ថទស្សនត្ថំ ឧត្តររហិតា ឯវ។ អញ្ញមញ្ញស្ស វាទស្ស អាទិតោ វិរុទ្ធគ្គហណំ **វិគ្គហោ,** ស្វេវ វិវទនវសេន អបរាបរំ ឧប្បន្នោ **វិវាទោ**តិ អាហ **“បុព្ពុប្បត្តិកោ វិគ្គហោ អបរភាគេ វិវាទោ”**តិ។ **ទុវិធោបិ ឯសោ** វិគ្គហោ, វិវាទោតិ ទ្វិធា វុត្តោបិ វិរោធោ។ **នានាអាចរិយានំ វាទតោ**តិ នានារុចិកានំ អាចរិយានំ វាទភាវតោ។ **នានាវាទោ** នានាវិធោ វាទោតិ កត្វា។

៥២៣. ឯកស្សាបីតិ តុម្ហេសុ ទ្វីសុ ឯកស្សាបិ។ **ឯកស្មិ**ន្តិ សកវាទបរវាទេសុ ឯកស្មិម្បិ។ **សំសយោ នត្ថី**តិ “មគ្គោ នុ ខោ, ន មគ្គោ នុ ខោ”តិ សំសយោ វិចិកិច្ឆា នត្ថិ។ អញ្ជសាយនភាវេ បន សំសយោ។ តេនាហ “ឯស កិរា”តិអាទិ។ ភគវា បន យទិ សព្ពត្ថ មគ្គសញ្ញិនោ, **ឯវំ សតិ “កិស្មឹ វោ វិគ្គហោ”តិ បុច្ឆតិ។**

៥២៤. “ឥច្ឆិតដ្ឋានំ ឧជុកំ មគ្គតិ ឧបគច្ឆតិ ឯតេនាតិ មគ្គោ, ឧជុមគ្គោ។ តទញ្ញោ អមគ្គោ”តិ វុត្តោ វាយមត្ថោ។ **សព្ពេ តេ**តិ សព្ពេបិ តេ នានាអាចរិយេហិ វុត្តមគ្គា។

យេ បាឡិយំ “អទ្ធរិយា ព្រាហ្មណា”តិអាទិនា វុត្តា។ អទ្ធរោ នាម យញ្ញវិសេសោ, តទុបយោគិភាវតោ “អទ្ធរិយា” ត្វេវ វុច្ចន្តិ យជូនិ, តានិ សជ្ឈាយន្តីតិ **អទ្ធរិយា,** យជុព្ពេទិនោ។ យេ ច តិត្តិរិភសិនា កតេ មន្តេ សជ្ឈាយន្តិ, តេ **តិត្តិរិយា,** យជុព្ពេទិនោ ឯវ។ យជុព្ពេទសាខា ហេសា, យទិទំ តិត្តិរិយំ។ ឆន្ទោ វុច្ចតិ វិសេសតោ សាមវេទោ, តំ សរេន កាយន្តីតិ **ឆន្ទោកា,** សាមវេទិនោ។ **“ឆន្ទោគា”**តិបិ បឋន្តិ, សោ ឯវត្ថោ។ ពហវោ ឥរយោ ឯត្ថាតិ ពវ្ហារិ, ឥរុព្ពេទោ។ តំ អធីយន្តីតិ **ពវ្ហារិជ្ជា។**

“ពហូនី”តិ ឯត្ថាយំ ឧបមាសំសន្ទនា – យថា តេ នានាមគ្គា ឯកំសតោ តស្ស គាមស្ស វា និគមស្ស វា បវេសាយ ហោន្តិ, ឯវំ ព្រាហ្មណេហិ បញ្ញាបិយមានាបិ នានាមគ្គា ព្រហ្មលោកូបគមនាយ ព្រហ្មុនា សហព្យតាយ ឯកំសេនេវ ហោន្តីតិ។

៥២៧-៥២៨. វ-ការោ អាគមសន្ធិមត្តន្តិ អនត្ថកោ វ-ការោ, តេន វណ្ណាគមេន បទន្តរសន្ធិមត្តំ កតន្តិ អត្ថោ។ **អន្ធបវេណីតិ** អន្ធបន្តិ។ **“បណ្ណាសសដ្ឋិ អន្ធា”**តិ ឥទំ តស្សា អន្ធបវេណិយា មហតោ គច្ឆគុម្ពស្ស អនុបរិគមនយោគ្យតាទស្សនំ។ ឯវញ្ហិ តេ “សុចិរំ វេលំ មគ្គំ គច្ឆាមា”តិ ឯវំ សញ្ញិនោ ហោន្តិ។ **នាមកំយេវាតិ** អត្ថាភាវតោ នាមមត្តំយេវ, តំ បន ភាសិតំ តេហិ សារសញ្ញិតម្បិ នាមមត្តតាយ អសារភាវតោ និហីនមេវាតិ អាហ **“លាមកំយេវា”**តិ។

៥៣០. យតោតិ ភុម្មត្ថេ និស្សក្កវចនំ, សាមញ្ញជោតនា ច វិសេសេ អវតិដ្ឋតីតិ អាហ **“យស្មិំ កាលេ”**តិ។ **អាយាចន្តីតិ** បត្ថេន្តិ។ ឧគ្គមនំ លោកស្ស ពហុការភាវតោ តថា ថោមនាតិ។ អយំ កិរ ព្រាហ្មណានំ លទ្ធិ “ព្រាហ្មណានំ អាយាចនាយ ចន្ទិមសូរិយា គន្ត្វា លោកេ ឱភាសំ ករោន្តី”តិ។

៥៣២. ឥធ បន កិំ វត្តព្ពន្តិ ឥមស្មិំ បន អប្បច្ចក្ខភូតស្ស ព្រហ្មុនោ សហព្យតាយ មគ្គទេសនេ តេវិជ្ជានំ កិំ វត្តព្ពំ អត្ថិ, យេ បច្ចក្ខភូតានម្បិ ចន្ទិមសូរិយានំ សហព្យតាយ មគ្គំ ទេសេតុំ ន សក្កោន្តីតិ អធិប្បាយោ។ **“យត្ថា”**តិ “ឥធ បនា”តិ វុត្តមេវត្ថំ បច្ចាមសតិ។

អចិរវតីនទីឧបមាកថាវណ្ណនា

៥៤២. សមតិត្តិកាតិ សម្បុណ្ណា។ តតោ ឯវ **កាកបេយ្យា។ បារាតិ** បរតីរំ។ **អបារន្តិ** ឱរិមតីរំ។ **ឯហីតិ** អាគច្ឆ។

៥៤៤. បញ្ចសីល...បេ.... វេទិតព្ពា យមនិយមាទិព្រាហ្មណធម្មានំ តទន្តោគធភាវតោ។ **តព្ពិបរីតាតិ** បញ្ចសីលាទិវិបរីតា បញ្ច វេរាទយោ។ “បុនបី”តិ វត្វា **“អបរម្បី”**តិ វចនំ ឥតរាយបិ នទិ ឧបមាយ សង្គណ្ហនត្ថំ។

៥៤៦. កាមយិតព្ពដ្ឋេនាតិ កាមនីយភាវេន។ **ពន្ធនដ្ឋេនាតិ** តេនេវ កាមេតព្ពភាវេន សត្តានំ ចិត្តស្ស អាពន្ធនភាវេន។ កាមញ្ចាយំ **គុណ-**សទ្ទោ អត្ថន្តរេសុបិ ទិដ្ឋប្បយោគោ, តេសំ បនេត្ថ អសម្ភវតោ បារិសេសញាយេន ពន្ធនដ្ឋេយេវ យុត្តោតិ ទស្សេតុំ **“អនុជានាមី”**តិអាទិនា អត្ថុទ្ធារោ អារទ្ធោ, **ឯសេវាតិ** ពន្ធនដ្ឋោ ឯវ។ ន ហិ រូបាទីនំ កាមេតព្ពភាវេ វុច្ចមានេ បដលដ្ឋោ យុជ្ជតិ តថា កាមេតព្ពតាយ អនធិប្បេតត្តា។ រាសដ្ឋអានិសំសដ្ឋេសុបិ ឯសេវ នយោ តថាបិ កាមេតព្ពតាយ អនធិប្បេតត្តា។ បារិសេសតោ បន ពន្ធនដ្ឋោ គហិតោ។ យទគ្គេន ហិ នេសំ កាមេតព្ពតា, តទគ្គេន ពន្ធនភាវោ ចាតិ។

កោដ្ឋាសដ្ឋោបិ តេសុ យុជ្ជតេវ ចក្ខុវិញ្ញេយ្យាទិកោដ្ឋាសភាវេន នេសំ កាមេតព្ពតោ។ កោដ្ឋាសេ ច គុណ-សទ្ទោ ទិស្សតិ “ទិគុណំ វឌ្ឍេតព្ព”ន្តិអាទីសុ, សម្បទាដ្ឋោបិ –

> “អសង្ខ្យេយ្យានិ នាមានិ, សគុណេន មហេសិនោ;
> គុណេន នាមមុទ្ធេយ្យំ, អបិ នាមសហស្សតោ”តិ។ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១៣១៣; ឧទា. អដ្ឋ. ៥៣; បដិ. ម. អដ្ឋ. ៧៦);

អាទីសុ សោបិ ឥធ ន យុជ្ជតីតិ អនុទ្ធដោ។

ចក្ខុវិញ្ញេយ្យាតិ ចក្ខុវិញ្ញាណេន វិជានិតព្ពា, តេន បន វិជាននំ ទស្សនមេវាតិ អាហ **“បស្សិតព្ពា”**តិ។ “សោតវិញ្ញាណេន សោតព្ពា”តិ ឯវមាទិ **ឯតេនុបាយេនាតិ** អតិទិសតិ។ គវេសិតម្បិ “ឥដ្ឋ”ន្តិ វុច្ចតិ, តំ ឥធ នាធិប្បេតន្តិ អាហ **“បរិយិដ្ឋា វា ហោន្តុ មា វា”**តិ។ **ឥដ្ឋារម្មណភូតាតិ** សុខារម្មណភូតា។ **កាមនីយាតិ** កាមេតព្ពា។ ឥដ្ឋភាវេន មនំ អប្បាយន្តីតិ **មនាបា។ បិយជាតិកាតិ** បិយសភាវា។

គេធេនាតិ លោភេន អភិភូតា ហុត្វា បញ្ចកាមគុណេ បរិភុញ្ជន្តីតិ យោជនា។ **មុច្ឆាការន្តិ** មោហនាការំ។ **អធិឱសន្នាតិ** អធិគ្គយ្ហ អជ្ឈោសាយ អវសន្នា, តេនាហ **“ឱគាឡ្ហា”**តិ។ **បរិនិដ្ឋានប្បត្តាតិ** គិលិត្វា បរិនិដ្ឋាបនវសេន បរិនិដ្ឋានំ ឧបគតា។ **អាទីនវន្តិ** កាមបរិភោគេ សម្បតិ, អាយតិញ្ច ទោសំ **អបស្សន្តា។** ឃាសច្ឆាទនាទិសម្ភោគនិមិត្តសំកិលេសតោ និស្សរន្តិ អបគច្ឆន្តិ ឯតេនាតិ និស្សរណំ, យោនិសោ បច្ចវេក្ខិត្វា តេសំ បរិភោគបញ្ញា។ តទភាវតោ **អនិស្សរណបញ្ញាតិ** ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ **“ឥទមេត្ថា”**តិអាទិមាហ។

៥៤៨-៩. អាវរន្តីតិ កុសលប្បវត្តិំ អាទិតោវ និវារេន្តិ។ **និវារេន្តីតិ** និរវសេសតោ វារយន្តិ។ **ឱនន្ធន្តីតិ** ឱគាហន្តា វិយ ឆាទេន្តិ។ **បរិយោនន្ធន្តីតិ** សព្ពសោ ឆាទេន្តិ។ **អាវរណាទីនំ វសេនាតិ** អាវរណាទិអត្ថានំ វសេន។

តេ ហិ អាសេវនពលវតាយ បុរិមបុរិមេហិ បច្ឆិមបច្ឆិមា ទឡ្ហតរតមាទិភាវប្បត្តា វុត្តា។

សំសន្ទនកថាវណ្ណនា

៥៥០. ឥត្ថិបរិគ្គហេ សតិ បុរិសស្ស បញ្ចកាមគុណបរិគ្គហោ បរិបុណ្ណោ ឯវ ហោតីតិ វុត្តំ “**សបរិគ្គហោតិ ឥត្ថិបរិគ្គហេន សបរិគ្គហោ**”តិ។ “**ឥត្ថិបរិគ្គហេន អបរិគ្គហោ**”តិ ច ឥទំ តេវិជ្ជព្រាហ្មណេសុ ទិស្ស មានបរិគ្គហានំ ទុដ្ឋុល្លតមបរិគ្គហាភាវទស្សនំ។ ឯវំភូតានំ តេវិជ្ជានំ ព្រាហ្មណានំ កា ព្រហ្មុនា សំសន្ទនា, ព្រហ្មា បន សព្ពេន សព្ពំ អបរិគ្គហោតិ។ **វេរចិត្តេន អវេរោ**, កុតោ ឯតស្ស វេរប្បយោគោតិ អធិប្បាយោ។ **ចិត្ត គេលញ្ញសង្ខាតេនា**តិ ចិត្តុប្បាទគេលញ្ញសញ្ញិតេន, តេនស្ស សព្ពរូបកាយគេលញ្ញភាវោ វុត្តោ ហោតិ។ **ព្យាបជ្ជេនា**តិ ទុក្ខេន។ **ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចាទីហី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន តទេកដ្ឋា សំកិលេសធម្មា សង្គយ្ហន្តិ។ អប្បដិបត្តិ ហេតុភូតាយ វិចិកិច្ឆាយ សតិ ន កទាចិ ចិត្តំ បុរិសស្ស វសេ វត្តតិ, បហីនាយ បន សិយា វសវត្តនន្តិ អាហ “**វិចិកិច្ឆាយ អភាវតោ ចិត្តំ វសេ វត្តេតី**”តិ។ **ចិត្តគតិកា**តិ ចិត្តវសិកា, តេនាហ **ចិត្តស្ស វសេ វត្តន្តី**”តិ។ **ន តាទិសោ**តិ ព្រាហ្មណា វិយ ចិត្តវសិកោ ន ហោតិ, អថ ខោ វសីភូតជ្ឈានាភិញ្ញតាយ ចិត្តំ អត្តនោ វសេ វត្តេតីតិ **វសវត្តី**។

៥៥២. **ព្រហ្មលោកមគ្គេ**តិ ព្រហ្មលោកគាមិមគ្គេ បដិបជ្ជិតព្ពេ, បញ្ញបេតព្ពេ វា, តំ បញ្ញបេន្តាតិ អធិប្បាយោ។ **ឧបគន្ត្វា**តិ អមគ្គមេវ “មគ្គោ”តិ មិច្ឆាបដិបជ្ជនេន ឧបគន្ត្វា, បដិជានិត្វា វា។ **បង្កំ ឱតិណ្ណា វិយា**តិ មត្ថកេ ឯកង្គុលំ វា ឧបឌ្ឍង្គុលំ វា សុក្ខតាយ “សមតល”ន្តិ សញ្ញាយ អនេកបោរិសំ មហាបង្កំ ឱតិណ្ណា វិយ។ **អនុប្បវិសន្តី**តិ អបាយមគ្គំ ព្រហ្មលោកមគ្គសញ្ញាយ ឱគាហយន្តិ។ តតោ ឯវ **សំសីទិត្វា វិសាទំ បាបុណន្តិ។ ឯវ**ន្តិ “សមតល”ន្តិអាទិនា វុត្តនយេន។ **សំសីទិត្វា**តិ និមុជ្ជិត្វា។ **សុក្ខតរណំ មញ្ញេ តរន្តី**តិ សុក្ខនទិតរណំ តរន្តិ មញ្ញេ។ **តស្មា**តិ យស្មា តេវិជ្ជា អមគ្គមេវ “មគ្គោ”តិ ឧបគន្ត្វា សំសីទន្តិ, តស្មា។ **យថា តេ**តិ យថា តេ “សមតល”ន្តិ សញ្ញាយ បង្កំ ឱតិណ្ណា។ **ឥធេវ ចា**តិ ឥមស្មិញ្ច អត្តភាវេ។ **សុខំ វា សាតំ វា ន លភន្តី**តិ ឈានសុខំ វា វិបស្សនាសាតំ វា ន លភន្តិ, កុតោ មគ្គសុខំ វា និព្ពានសាតំ វាតិ អធិប្បាយោ។ **មគ្គទីបក**ន្តិ មគ្គទីបកាភិមតំ។ “**ឥរិណ**”ន្តិ អរញ្ញានិយា ឥទំ អធិវចនន្តិ អាហ “**អគាមកំ មហារញ្ញ**”ន្តិ ។ មិគរុរុអាទីនម្បិ **អនុបភោគរុក្ខេហិ។ បរិវត្តិតុម្បិ ន សក្កា ហោន្តិ** មហាកណ្ដកតាយ។ ញាតីនំ ព្យសនំ វិនាសោ **ញាតិព្យសនំ។** ឯវំ **ភោគសីលព្យសនានិ** វេទិតព្ពានិ។ រោគោ ឯវ ព្យសតិ វិពាធតីតិ **រោគព្យសនំ។** ឯវំ **ទិដ្ឋិព្យសន**ម្បិ ទដ្ឋព្ពំ។

៥៥៤. **ជាតសំវឌ្ឍោ**តិ ជាតោ ហុត្វា សំវឌ្ឍិតោ។ **ន សព្ពសោ បច្ចក្ខា ហោន្តិ** បរិចយាភាវតោ។ **ចិរនិក្ខន្តោ**តិ និក្ខន្តោ ហុត្វា ចិរកាលោ។ **ទន្ធាយិតត្ត**ន្តិ វិស្សជ្ជនេ មន្ទត្តំ សណិកវុត្តិ, តំ បន សំសយវសេន ចិរាយនំ នាម ហោតីតិ អាហ “**កង្ខាវសេន ចិរាយិតត្ត**”ន្តិ។ **វិត្ថាយិតត្ត**ន្តិ សារជ្ជិតត្តំ។ អដ្ឋកថាយំ បន វិត្ថាយិតត្តំ នាម ឆម្ភិតត្តន្តិ អធិប្បាយេន “**ថទ្ធភាវគ្គហណ**”ន្តិ វុត្តំ។

៥៥៥. **ឧ**-ឥតិ ឧបសគ្គយោគេ **លុម្ប**-សទ្ទោ ឧទ្ធរណត្ថោ ហោតីតិ “**ឧល្លុម្បតូ**”តិ បទស្ស **ឧទ្ធរតូ**តិ អត្ថមាហ។ ឧបសគ្គវសេន ហិ ធាតុ-សទ្ទា អត្ថវិសេសវុត្តិនោ ហោន្តិ យថា “ឧទ្ធរតូ”តិ។

ព្រហ្មលោកមគ្គទេសនាវណ្ណនា

៥៥៦. យស្ស អតិសយេន ពលំ អត្ថិ, សោ “**ពលវា**”តិ វុត្តោតិ អាហ “**ពលសម្បន្នោ**”តិ។ សង្ខំ ធមយតីតិ **សង្ខធមកោ**, តំ ធមយិត្វា តតោ សទ្ទបវត្តកោ។ **អប្បកសិរេន** **អប្បេនាវ វង្កតិ** បដិបក្ខតោ សម្មទេវ ចេតសោ វិមុត្តិភាវតោ។

បមាណកតំ កម្មំ នាម កាមាវចរំ បមាណករានំ សំកិលេសធម្មានំ អវិក្ខម្ភនតោ។ តថា ហិ តំ ព្រហ្មវិហារ បុព្ពភាគភូតំ បមាណំ អតិក្កមិត្វា ឱទិស្សកអនោទិស្សកទិសាផរណវសេន វឌ្ឍេតុំ ន សក្កា។ វុត្តវិបរិយាយតោ បន **អប្បមាណកតំ កម្មំ នាម រូបារូបាវចរំ**, តេនាហ “**តញ្ហិ**”តិអាទិ។ តត្ថ អរូបាវចរេ ឱទិស្សកានោទិស្សកវសេន ផរណំ ន លព្ភតិ, តថា ទិសាផរណំ។

កេចិ បន តំ អាគមនវសេន លព្ភតីតិ វទន្តិ, តទយុត្តំ។ ន ហិ ព្រហ្មវិហារនិស្សន្ទោ អារុប្បំ, អថ ខោ កសិណនិស្សន្ទោ, តស្មា យំ សុវិភាវិតំ វសីភាវំ បាបិតំ អារុប្បំ, តំ “**អប្បមាណកត**”ន្តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ យំ វា សាតិសយំ ព្រហ្មវិហារភាវនាយ អភិសង្ខតេន សន្តានេន និព្ពត្តិតំ, យញ្ច ព្រហ្មវិហារសមាបត្តិតោ វុដ្ឋាយ សមាបន្នំ អរូបាវចរជ្ឈានំ, តំ ឥមិនា បរិយាយេន ផរណប្បមាណវសេន **អប្បមាណកត**ន្តិ វត្តុំ វដ្ដតីតិ អបរេ។ វីមំសិត្វា គហេតព្ពំ។

រូបាវចរារូបាវចរកម្មេតិ រូបាវចរកម្មេ, អរូបាវចរកម្មេ ច សតិ។ **ន ឱហីយតិ ន តិដ្ឋតី**តិ កតូបចិតម្បិ កាមាវចរកម្មំ យថាធិគតេ មហគ្គតជ្ឈានេ អបរិហីនេ តំ អភិភវិត្វា បដិពាហិត្វា សយំ ឱហីយកំ ហុត្វា បដិសន្ធឹ ទាតុំ សមត្ថភាវេ ន តិដ្ឋតិ។ **លគ្គិតុ**ន្តិ អាវរិតុំ និសេធេតុំ។ **ឋាតុ**ន្តិ បដិពលោ ហុត្វា ឋាតុំ។ **ផរិត្វា**តិ បដិប្ផរិត្វា។ **បរិយាទិយិត្វា**តិ តស្ស សាមត្ថិយំ ខេបេត្វា។ កម្មស្ស បរិយាទិយនំ នាម តស្ស វិបាកុប្បាទនំ និសេធេត្វា អត្តនោ វិបាកុប្បាទនន្តិ អាហ “**តស្ស វិបាកំ បដិពាហិត្វា**”តិអាទិ។ **ឯវំ មេត្តាទិវិហារី**តិ ឯវំ វុត្តានំ មេត្តាទីនំ ព្រហ្មវិហារានំ វសេន មេត្តាទិវិហារី។

៥៥៩. អគ្គញ្ញសុត្តេ...បេ.... អលត្ថន្តិ អគ្គញ្ញសុត្តេ អាគតនយេន ឧបសម្បទញ្ចេវ អរហត្តញ្ច អលត្ថំ បដិលភឹសុ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

តេវិជ្ជសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

និដ្ឋិតា ច តេរសសុត្តបដិមណ្ឌិតស្ស សីលក្ខន្ធវគ្គស្ស អត្ថវណ្ណនាយ

លីនត្ថប្បកាសនាតិ។

សីលក្ខន្ធវគ្គដីកា និដ្ឋិតា។